فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

شپږم جلد

افادات: محدث کبیر فقیه العصر مفتی اعظم عارف بالله
مولانا مفتی **محمد فرید** رحمة الله علیه
جامعه دار العلوم حقانیه اکوړه خټک

تخریج وترتیب: مفتی محمد وهاب منګلوری
مدرس دار العلوم صدیقیه زروبی

ترجمه وکمپوزنګ: **دار الترجمه وکمپوزنګ سنټر**
عبد الغني پلازه محله جنګی پشاور

زیر سرپرستی: مولانا حافظ **حسین احمد صدیقی** نقشبندی
مهتمم دار العلوم صدیقیه زروبی ضلع صوابی

ناشر: مکتبه رشیدیه اکوړه خټک

دا کتاب pdf کول خالص

دالله (ج)

درضالپاره

دټولو لوستو نکو اوفائده

اخستونکو ددعا فه هیله

دکتاب نوم: فتاوی دیوبند پاکستان المعروف بفتاوی فریدیه (شپږم جلد)

افادات: محدث کبیر فقیه العصر مفتی اعظم عارف بالله مولانا
مفتی محمد فرید مجددی زروبوی رحمة الله علیه
شیخ الحدیث وصدر دارالافتاء جامعه دارالعلوم حقانیه اکوړه خټک

ترتیب و تخریج: مولانا مفتی محمد وهاب منګلوری نقشبندی
دارالافتاء دارالعلوم صدیقیه

معاون: مولانا مفتی عصمت الله حقانی

ترجمه وکمپوزنګ: دارالترجمه وکمپوزنګ سنټر
عبدالغنی پلازه محله جنګی پشاور

زیرنګرانی: برهان الدین صدیقی فاضل جامعه دارالعلوم کراچی
ایم اے عربی پشاور یونیورسټی (فون: ۰۳۴۴_۹۱۲۹۰۲۳)

مصححین: (۱) مولانا لطف الرحمن صاحب مدرس ونګران قاسم العلوم شیقدر
(۲) مولانا محمد یعقوب حقانی صاحب

ضخامت: ۶۴۰ صفحات

رومبی چهاپ: مئی ۲۰۱۴ء .... رجب ۱۴۳۵ھ

زیر سر پرستی: مولانا حافظ حسین احمد صدیقی نقشبندی
مهتمم دارالعلوم صدیقیه زروبی ضلع صوابی (پاکستان)

ناشر: مکتبه رشیدیه سردار پلازه اکوړه خټک نوشهره
رابطه نمبر: ۰۳۴۴-۹۰۸۴۶۹۳

فهرست مضامین

صفحه	مضمون

باب الایلاء واللعان

باب الظهار

مضمون	صفحه

باب الخلع

مضمون	صفحه

باب العدة

مضمون	صفحه

مضمون	صفحه

باب فی التحلیل

باب ثبوت النسب

فصل في العزل وضبط التوليد

مضمون	صفحه

باب النفقات

مضمون	صفحه

كتاب الأيمان

مضمون	صفحه

مضمون	صفحه

باب ما یتعلق بالنذر

مضمون	صفحه

كتاب الوقف

مضمون	صفحه

باب احكام المساجد

صفحه	مضمون

مضمون	صفحه

مضمون	صفحه

صفحه	مضمون

باب ما یتعلق بالمدارس

مضمون	صفحه

کتاب الجهاد

باب شرائط الجهاد وغيره

مضمون	صفحه
که د جنګ دوران کې کافر کلمه ولولي نو د هغه قتلول جائز نه دی	۴۲۹
د جهاد دوران کې د کفارو د ماشومانو او زنانو د قتل کیدو مسئله	۴۲۹
د دهریانو او د هغوی د معاونین خلاف د جنګیدلو حکم	۴۳۰
د جهادی فلمونو او تصویرانو جوړولو حکم	۴۳۱
د کفارو دپاره د جاسوسی کونکی مسلمان حکم	۴۳۲
د کفارو دپاره جاسوسی کونکی مسلمان لره په طور د تعزیر قتلول	۴۳۳
د جاسوسۍ په شك چا لره قتلول جرم دي	۴۳۳
د وطن او اسلامی سرحد حفاظت د حقوق الله نه دی	۴۳۴
په قتال کې د زنانو او ماشومانو قصدا قتلول منع دی	۴۳۵
مرتدین قتلول او د هغوی د مالونو نه د غنیمت جوړولو مسئله	۴۳۶
د ایران او عراق په جنګ کې توقف دې	۴۳۷
په اراکان (برما) کې د ظالمانو خلاف جهاد فرض عین دې	۴۳۷
د مسلمان فاسق حکومت خلاف مسلح جهاد جائز نه دې	۴۳۸
په پاکستان او افغانستان کې د جهاد حکم	۴۳۹
د افغانستان نه د هجرت او جهاد مسئله	۴۳۹
افغان جهاد بیشکه بې شبهې جهاد دې	۴۴۰
جهاد افغانستان صحیح او اهل اقتدار باندې فرض عین دې	۴۴۱
داهل اقتدار په خاموش کیناستلو سره په رعیت باندې جهاد نه فرض کیږی	۴۴۲
د ارباب اقتدار دپاره په جهاد افغنستان کې حصه اخستل فرض دی	۴۴۳
د افغانستان جهاد لره د نه منونکی حکم	۴۴۴
په افغان جهاد کې د عوامو شرکت او د کفارو د معاونینو حکم	۴۴۵
د جهاد افغانستان او د جهاد د امیر مسئله	۴۴۶
په افغان جهاد کې مالی تعاون سره د ذمې د فراغت مسئله	۴۴۷

باب الغنائم وقسمتها

باب الاستیمان واحکامِ دار الحرب

باب الاستعانة من الكفار وغيره

كتاب الحدود والتعزيرات

باب التعزير

باب حد الزنا

مضمون	صفحه

مضمون	صفحه

باب حد السرقة

كتاب القصاص

صفحه	مضمون

كتاب الدية والكفارة

صفحه	مضمون

کتاب المرتد

بسم الله الرحمن الرحیم

فتاوی دیوبند پاکستان المعروف بفتاوی فریدیه (شپږم جلد)

الحمدلله رب العالمین والصلوٰة والسلام علی سیدنا محمد وآله واصحابه اجمعین وعلی کل من تبعهم باحسان الی یوم الدین، اما بعد!

د فتاوی دیوبند پاکستان المعروف بفتاوی فریدیه شپږم جلد پیش کولې شی، ددې نه مخکې پنځه جلدونه پوره په تیزۍ سره چاپ شوی وو، او الله تعالی ورته قبولیت ورکړې وو، دا قبولیت زمونږ د حضرت رحمة الله علیه د علم وعمل، تقوی او طهارت، عجز او تحمل، فقه اوفتاوی اوپه علوم او معارف کې لدنی کامل مهارت او د ارشاد نبوی من کان لله کان الله له، د صحیح مصداق کیدو نتیجه او کرامت دې، پس ښکاره شوه چې دا عظیمه علمی ذخیره ددې بې مثاله فقیه النفس، وسیع النظر مفتی، د لوی محدث، مفسر او عظیم عارف او مرشد قطب الارشاد حضرت مولانا مفتی محمد فرید رحمة الله علیه د علومو او معارف او د دینی خدماتو یوه حصه ده.

کونسی خوبی پر جان دوں کس ادا پر مرمٹوں   خوبیاں لاکھ بھری ہیں آپ کی تصویر میں

د ځینې عوارضو په بنا د تاخیر په وجه په شپږم جلد کې ډیر انتظار اوکړې شو، خو د ''دیر آید درست آید،، په مصداق په دیکې جلتی اونه کړې شوه چه په تخریج او ترتیب اوپه مخکینی طرز او اسلوب کې څه فرق رانه شی. او د مخکینو جلدونو په شان په دې جلد کې هم څه کمې پاتې نه شی.

حقیقت دادې چې د علوم تفسیریه او حدیثیه نه پس په علوم دینیه شرعیه کې چې د فقهې او فتاوی کوم مقام او مرتبه ده، بل علم ته دومره درجه حاصله نه ده، فقهائې عظام او مفتیان کرام چې دوی د امت مسلمه دپاره د روحانی طبیبانو حیثیت لری دغه حضراتو د عرف او عادة الناس او د روزمره راتلونکی زمانې په لحاظ سره د ټولو نوو راپیښیدونکو مسئلو حل پیش کړې دې، د قرآن اوحدیث د ډیرو علومو او معارفو چینې ئې جاری کړی دی او د علم تږی ئې سیرابه کړی دی. الله تعالی په احناف فقهاؤ کې د دیوبند اکابرین علمائې کرامو ته په علم فقه کې قابلیت او جامعین ورنصیب کړې دې، ټول ددې اعتراف او اقرار کوی، په فقه حنفی کې د فقه او فتاوی د تصانیفو ډیر زیات کتابونه دی، چې په هغې کې د ''فتاوی دیوبند پاکستان معروف به فتاوی فریدیه،، نوم د ځلیدونکی ستوری په شان دې، اود الله تعالی د طرفه چې کوم جامعیت، شهرت او قبولیت دې فتاوی ته ورکړې شوې دې د رڼا ورځې په شان ښکاره دې

د مخکینو جلدونو په شان ما فقیر هرې مسئلې لره د جدا جدا ساتلو اود جامع

عنوان ورکولو اهتمام کړې دې چه په مسئلې پوهیدلو او د مسائلو په تخریج کې آسانی وی، د هرې مسئلې متعلق د فقهې د متداول کتابونو حواله جات او چرته چې د آیت یا حدیث ضرورت وو د هغې تخریج شوې دې، چې جامع او مدلل مسائلو پوهیدلو او راویستلو کې آسانی وی، او چرته چې د زیاتی تشریح او وضاحت ضرورت محسوس شو نو په حاشیه کې د مختلفو حواله جاتو اود قدیم او جدید کتابونو نه د هغې وضاحت شوې دې.

په دې موقع زه فقیر دا خبره ښکاره کول ضروری ګنړم چې په دې ټول علمی خدمت کې زما هیڅ کمال نشته دا ټول د الله کریم فضل او کرم او خصوصی مهربانی ده.

کنه نو: من آنم که من دانم تهی دامن بدر آرم

ډیره بې انصافی به وی چې په دې موقع د بعضې حضراتو اجمالی تذکره اونه کړم، هغه داچې د ژوند د ټولو نه زیاته قیمتی سرمایه محترم مور اوپلار او استاذان مشائخ او خاصکر سیدی وشیخی واستاذی الکریم حضرت مولانا مفتی سیف الله حقانی مدظله العالی او صاحبزاده مولانا خواجه حافظ حسین احمد صدیقی مدظله العالی چه دا دواړه حضرات ددې فتاوې په نګرانئ، اشاعت او اهتمام کې لګیا دی، ددې مشفقانه دعاګانې اود حضرات علمائې کرامو او مشائخو خصوصی توجو او مفیدې مشورې په دې کارخیر کې ماسره شامل حال دی. او مولانا حافظ ولی الرحمن حقانی حفظه الله د کمپوزنګ مشکل کار په شوق سره سرته اورسولو، زما ددې خدمت په برکت دې الله کریم دې ټولو حضراتو ته صحت او عافیت اوپه عمر کې ښه خیر او برکت ورنصیب کړی.

په آخره کې د زړه په صدق سره د الله کریم نه دعا کوم چه زما دا سعی دې په خپل دربار کې قبوله کړی، او زما دپاره او د ټولو استاذانو مشائخو، محترم مور اوپلار، اولاد او خاصکرد سیدی ومرشدی وشیخی و مولائی محدث کبیر فقیه العصر مفتی اعظم عارف بالله حضرت مولانا مفتی محمدفرید صاحب رحمة الله تعالی علیه دپاره دې صدقه جاریه او دائمی ثواب اوګرځوی.........آمین

بجاه سید المرسلین صلی الله علیه وسلم

طالب دعا: فقیر محمد وهاب منګلوری فریدی عفی عنه

رئیس قسم التخصص فی الفقه والافتاء الفرید فقهی اکیډمی

دارالعلوم اسلامیه حکومیه سیدو شریف سوات

۲۳ | ۱۰ | ۲۰۱۳ء

بسم الله الرحمٰن الرّحیم

فتاوٰی دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاوٰی فریدیه

باب الایلاء واللعان

قال الله تبارك وتعالٰی:

لِلَّذِيْنَ يُؤْلُوْنَ مِنْ نِّسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ اَرْبَعَةِ اَشْهُرٍ ۚ
فَاِنْ فَآءُوْ فَاِنَّ اللهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٢٢٦﴾

(سورة البقرة...... ٢٢٦)

....

باب الایلاء واللعان

ښځې ته د نه ورنږدې کیدو قسم کول ایلاء ده

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو خاوند خپلې ښځې ته ووائی چې قسم دې زه به کله هم تا ته نږدې نه راځم، بیا په څلورمه ورځ خاوند په خپل قسم باندې پښیمانه شی او نن اتمه ورځ ده نو ددې مسئلې څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: تاج اکبر اضاخیل بالا نوښهار ... ۲۵ جولائی ۱۹۷۵ء

الجواب: دا سړې خپلې ښځې ته نږدې کیدې شی خو د نږدې کیدو نه پس به د قسم کفاره ضروری وی، وهوحکم الایلاء کما صرحوا به (۱) وهوالموفق.

ښځې ته د نږدې نه ورتلو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې د خپلې ښځې نه خفه شي او قسم وخوري چې زه به تا ته نږدې نه درځم هغه درې څله دا کار وکړي، خو بیا قسم مات کړی، آیا طلاق واقع شو یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد اقبال کوهاټ .... ۱۲ اکتوبر ۱۹۸۴ء

الجواب: که دې خاوند د جماع کولو نه قسم کړې وی او د څلور میاشتو پوره کیدو نه مخکښې ئې قسم مات کړو نو د هغه په قسم باندې طلاق نه راځی او

(۱) قال العلامة المرغینانی: واذا قال الرجل لامرأته والله لا اقربک او قال والله لا اقربک اربعة اشهر فهو مول لقوله تعالیٰ: للذین یؤلون من نسائهم تربص اربعة اشهر (الآیة) فان وطیها فی الاربعة الاشهر حنث فی یمینه ولزمته الکفارة لان الکفارة موجب الحنث وسقط الایلاء لان الیمین ترتفع بالحنث الخ. (هدایة ۲:۳۸۰ باب الایلاء)

که څلور میاشتې ئې پوره کړې وې نو په هغه باندې اول خل ښځه په یو طلاق بائن باندې مطلقه شوې ده او که د دې نه پس ئې د نکاح تجدید نه وی کړې نو سراسر په حرامو کې اخته دې (١) وهوالموفق

"زه به ستا نه مخکښ پیدا شوې یم که تاسره مې څه تعلق وساتلو" د دې خبرې حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې خاوند ښځې ته د غصې په حالت کې ووایې چې زه به ستا نه مخکښ پیدا شوې یم که ما تاسره څه تعلق وغیره وساتلو. نو آیا دا ښځه طلاقه شوه یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: معرفت فرید احمد (متعلم حقانیه) وروکې لاهور صوابۍ.. ٣ اپریل ١٩٨٥ء

الجواب: احتیاط دا دې چې دا سړې دې د څلورو میاشتو تیریدلو نه مخکښ د دې ښځې وغیره سره تعلق وساتی چې د ایلاء د حکم نه بچ شی. **هوالموفق**

ښځې سره د صحبت نه کولو قسم کول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د نن نه شپږ میاشتې مخکښ زما واده د یو سازش د لاندې د یوې بدنامې کورنۍ سره وکړې شو، مور او پلار ته مې هم پته نه وه، د واده نه پس ماته معلومه شوه چې ښځې خپل عزت ختم کړې دې، اوس زما ښځه زما تابعداره ده، هغه ماته د سپی پورې هم ویلې دی ما فیصله کړې ده چې دا جینۍ د ښځې جوړولو قابله نه ده پس ما درې خله قسم وکړو چې زه به د خپلې ښځې سره نه یو ځای کیږم،

---

(١) قال العلامة المودود الموصلی : اذا قال والله لا اقربک او لا اقربک اربعة اشهر فهو مول وکذلک لو حلف بحج او صوم... فان قربها فی الاربعة الاشهر حنث وعلیه الکفارة وبطل الایلاء وان لم یقربها ومضت اربعة اشهر بانت بتطلیقة.
(الاختیار لتعلیل المختار ٢: ١٩٥ باب الایلاء)

پس د هغې څلور میاشتې پوره شوې، ما د هغې نه پس په ښځه باندې دا خبره ښکاره کړه، ښځې مې ټول حال پلار ته ووېل، پلار مې غصه شو، خو ما پلار ته ووېل چې هغه سره دوباره نکاح کول نه غواړم، اوس هغه طلاق شوې دې یا نه؟ یا به طلاق نامه ورکوم؟ که پلار صاحب دوباره جبرا زما نکاح کول غواړي نو آیا جبرا نکاح کیدې شي؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: گوندل .... اټک ..... ۱۹ رجب ۱۳۹۳ھ

الجواب: واضحه دې وی چې په تاسو باندې ښځه د څلور میاشتو نه پس مطلقه شوې ده په طلاق بائن سره، ستاسو ترمینځ نکاح ختمه شوې ده، **کما فی الدر المختار، والا یقربها بانت واحدة بمضیها** (۲: ۷۵٤)(۱) که تاسو دوباره نکاح کول غواړئ نو عدت هم ختمولې شئ خو ستاسو د مرضئ نه بغیر نکاح کول کالعدم او نامنظور ده. **وفی الدر المختار: ولا تجبر البالغة البکر علی النکاح قال العلامة الشامی فی ردالمحتار: ۲: ۴۱۰ ولا الحر البالغ الخ**(۲) **وهوالموفق**

لاندې الفاظ کنائی او قسم کول ایلاء ده

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زما د لور خاوند (زوم) دا لاندې لیکل شوې الفاظ استعمال کړې دی چې ته زما ښځه نه ئې ته زما قابله نه ئې، زما دې قسم وی که زه تاسره صحبت وکړم نو د خپلې مور سره به مې صحبت کړې وی او ته زر د خپل مور او پلار کره لاړه شه، بیا ئې زما لور خپله د لاس نه نیولو سره ما کره پرېښودله، اوس زما د لور دپاره شرعی حکم څه دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: چهب ... کیملپور ...شوال ۲ .... ۱۳۸۹ھ

---

۱) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۵۹۵: ۲ باب الایلاء)

۲) (الدرالمختار مع ردالمحتار ۳۲۴: ۲ باب الولی)

الجواب: د هغه سړی دا الفاظ چې ته زما ښځه نه ئې ته خپل مور او پلار کره لاړه شه، د طلاق د کنایاتو نه دی، پس که خاوند د طلاق په اراده باندې دا الفاظ ویلې وی نو ښځه طلاقه شوې ده کنه نو نه ده طلاقه شوې (١) او دا لفظ چې زه قسم کوم دا د ایلاء الفاظ دی، پس که خاوند په څلورو میاشتو کې دننه رجوع ونکړه نو ښځه به مطلقه شی،

فی الدر المختار معرد المحتار ٢: ٥٦٢ (لو قال والله لا اقربك) ای بلا بیان مدة اشار الی انه کالموقت بمدة الایلاء لان الاطلاق کالتأبید(٢) وفی الهندیة: ١: ٥٠٤ الایلاء منع النفس عن قربان المنکوحة منعا مؤکداً بالیمین بالله او غیره مطلقا اوموقتا الخ(٣) .وهوالموفق

د لعان مسئله او د لیکل شوي طلاق حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی خپلې ښځې ته چې د هغې نه شپږ اووه بچی پیدا شوې دی، ووئیل چې دا ماشومان زما د نطفې نه نۀ دی بلکه د غیر نه دی یعنی په خپله ښځه باندې ئې تهمت لګولو حال دا چې حقیقت داسې نه دې، په دې صورت کې په دې سړی باندې لعان راځی یا نه؟ او هغه ته به حد قذف ورکولې شی یا نه او دا زنانه په هغه باندې د همیشه دپاره حرامیږی یا نه؟

---

(١) قال العلامة الاوزجندی : الکنایة ما یحتمل الطلاق ولا یکون الطلاق مذکوراً نصا... لا یقع الطلاق بشیئ من الکنایات الا بالنیة ...وعن ابی یوسف رحمه الله تعالیٰ فی الاملاء انه الحق بهذه الخمسة اربعة اخری لاملک لی علیک لا سبیل لی علیک الحقی باهلک لو قال ذلک فی حال مذاکرة الطلاق او فی الغضب وقال لم انو به الطلاق یصدق قضاء فی قول ابی حنیفة الخ.(فتاویٰ قاضی خان علی هامش الهندیة ٤٦٧: ١فصل فی الکنایات والمدلولات)

(٢) الدر المختار مع ردالمحتار ٥٩٤: ٢باب الایلاء)

(٣) (فتاویٰ عالمگیریه ٤٧٦: ١الباب السابع فی الایلاء)

هم دغه شان دې سړی طلاق ثلاثه خپلې ښځې ته لیکل ورکړل چې ته په ما باندې طلاقه، طلاقه، طلاقه ئې، او تاته د بل خاوند کولو اجازت دې د دې نه پس ئې بغیر د حلالې نه دوه میاشتې پس بغیر د تجدید نکاح نه دا زنانه خپله ښځه جوړه کړه او وجه ئې دا بیان کړه چې لیکل شوې طلاق نه واقع کیږی په وینا کیږی د دې مسائلو شرعی حکم څه دې؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: مولوی محب الله .... مئی ۱۶ .... ۱۹۷۳ء

الجواب: (۱) چونکې په پاکستانی قانون کې د حدود جاری کولو اجازت نشته لهذا په دې سړی باندې نه لعان جاری کیدې شی او نه حد قذف، لان الحدود مفوضة الی السلطان لحدیث معروف. (۲) په لیکلو سره طلاق واقع کیږی، کما فی ردالمحتار ۲: ۵۸۹ (۱) وفی الهندیة ۱: ۴۰۳ فلیراجع (۲) وهوالموفق

د خاوند د لور نه انکار کول او د زنانه د اقرار مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی خپلې منکوحې ته ووایې چې ستا د خیټې نه چې کوم هلك پیدا شوې دې، دا زما نه دې او زما ښځه وائی چې دا د بل چا دې، هم ستا د نطفې نه دې، او خاوند په جرګه کې هم انکار کړې دې اوس په دې دواړو کې د چا خبره صحیح ده؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: لطیف c/o مولانا عزیز الرحمن صاحب کوهاله مری ستمبر ۱۹۶۹/۹/۲۷ء

---

۱) قال العلامة الشامی: (قوله کتب الطلاق الخ) قال فی الهندیة الکتابة علی نوعین مرسومة وغیر مرسومة ونعنی بالمرسومة ان یکون مصدر او معنونا مثل ما یکتب الی الغائب... وان کانت مرسومة یقع الطلاق نوی اولم ینو الخ۔
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲:۴۶۴ مطلب فی الطلاق بالکتابة)

۲) ومثله (فی فتاوی عالمگیریة ۱:۳۷۸ الفصل السادس فی الطلاق الکتابة)

الجواب: که دې سړی د نفاس په موده کې زیات انکار کړې وی نو د هغه انکار صحیح دې دا جینئ به صرف مور ته منسوب کیږی، په دې شرط چې لعان جاری شی، او که وروستو ئې انکار کړې وی نو دا انکار نامنظور دې او دا جینئ به د دواړو طرف ته باقاعده منسوب وی.

فی الهندیة: رجل له امرأة فجاءت بولد فنفاه وقال هذا الولد لیس منی اوقال هذا الولد من الزنا وسقط اللعان بوجه من الوجوه فانه لا ینتفی النسب سواء وجب علیه الحد اولم یجب، وکذلك اذاکان من اهل اللعان فلم یتلاعنا، فانه لاینتفی النسب، کذافی شرح الطحاوی، (هندیة ١:٥٤٣)(١) وفی الدرالمختارمع ردالمحتار ٢:٨١٣ نفی الولد الحی عند التهنئة ومدتها سبعة ایام عادة (وعندهما تقدیره بمدة النفاس) وعنده بابتیاع آلة الولادة صح وبعده لا(٢). وهوالموفق

...

١) (فتاویٰ عالمگیریة ١:٥١٩ الباب الحادی عشر فی اللعان)

٢) (الدرالمختار مع ردالمحتار ٢:٦٤١ مطلب الحمل یحتمل کونه نفخا وفیه حکایة، قبیل باب العنین)

بسم اللہ الرحمن الرحیم

فتاوی دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاوی فریدیہ

باب الظہار

قال اللہ تبارک وتعالیٰ:

وَالَّذِيْنَ يُظٰهِرُوْنَ مِنْ نِّسَآئِهِمْ ثُمَّ يَعُوْدُوْنَ لِمَا قَالُوْا فَتَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّتَمَآسَّا ؕ ذٰلِكُمْ تُوْعَظُوْنَ بِهٖ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ۝۳

(سورة المجادلة.....۳)

....

باب الظهار

ښځه "به په ما د مور په شان وی" ویونکی مظاهر دي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دي مسئلي په باره کي چي زید خپلي ښځي زینب ته وویل چي کله هم ته د پلار کور ته لاړي نو په ما به د مور په شان ئي. څه ورځي پس د زینب وروړ راغلو او هغه سره کور ته لاړه، اوس به د زید دپاره څه حکم وی؟ آیا د ظهار کفاره به په هغه باندي راځي یا نه؟ او دا قید به د همیشه تلو دپاره وی او که په یو کرت تلو سره ختم شوي دي؟ بینواتوجرو

المستفتی: حاجی محمد شریف کرم ایجنسی..... ۱۹۶۹/۵/۱۲ء

الجواب: په صورت مسئوله کي دا خاوند (په شرط د نیت د ظهار) مظاهر دي د کفاري ورکولو نه مخکي د دي ښځي سره جماع وغیره نه شی کولي (۱) خو د بیا دپاره به پري ظهار نه وی لازم لعدم کلمة التکرار (۲) وهوالموفق.

ښځي ته ویل " ته زما مور ئي" او خوانبې ته د کنځلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دي مسئلي په باره کي چي زما خوم زما لور ته دري کرته وویل چي ته زما مور ئي بیا ئي ما (خوانبي) ته دا الفاظ وونیل

---

(۱) قال العلامة الموصلی: الظهار وهو ان یشبه امرأته او عضوا یعبر به عن بدنها او جزآ شائعا منها بعضو لا یحل النظر الیه من اعضاء من لا یحل له نکاحها علی التأبید وحکمه حرمة الجماع ودواعیه حتی یکفر فان جامع قبل التکفیر استغفر الله تعالی. (الاختیار لتعلیل المختار ۲:۲۰۷ باب الظهار)

(۲) قال العلامة الحصکفی: وصح اضافته الی ملک او سببه کان نکحتک فکذا حتی لو قال ان تزوجتک فانت علی کظهر امی ماة مرة فعلیه لکل مرة کفارة. (الدرالمختار علی هامش ردالمختار ۲:۶۲۶ باب الظهار)

چې زه به تا سره بدکاری کوم، خود مسجد امام صاحب وویل چې طلاق واقع شوې دې، د واقعې ګواهان هم موجود دی، صحیح مسئله څه ده؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد رحیم مسلم ټاؤن راولپنډی.... ۱۳ ربیع الثانی ۱۴۰۲ هـ

الجواب: په صورت مسئوله کې د وقوع طلاق حکم ورکول بې قاعدې دی.

اما الثانی فظاهر لان المحرم هو الوطی دون ارادة الوطی واما الاول فلعدم حرف التشبیه کما فی شرح التنویر علی هامش ردالمحتار ۲: ۷۹۴ والا ینو شیئا او حذف الکاف لغا وتعین الادنیٰ(۱)۔ وهوالموفق

دا ښځه به زما خور وی ویلو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې د خپلې ښځې متعلق دا ووائی چې دا ښځه به زما خور وی، د دې څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: فیروز شاه یار حسین صوابی... ۱۲ صفر ۱۳۹۲ هـ

الجواب: په صورت مسئوله کې صرف د نکاح تجدید کافی دې که عدت باقی وی او که تیر شوې وی، وهذا حکم الکنایات(۲) ولیس بظهار کما لا یخفی علی من راجع الی العرف(۳). وهوالموفق

---

۱) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۶۲۶ باب الظهار)

۲) قال العلامة الحصکفی: والکنایات لاتطلق بها قضاء الا بنیة او دلالة الحال الخ. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۵۰۲ باب الکنایات)

۳) قال العلامة الشامی: (قوله وان نوی بانت علی مثل امی او کامی برا او ظهارا او طلاقا صحت نیته لانه کنایة) ای من کنایات الظهار والطلاق قال فی البحر واذا نوی به الطلاق کان بائنا کلفظ الحرام وان نوی الایلاء فهو ایلاء عند ابی یوسف وظهار عند محمد والصحیح انه ظهار عند الکل لانه تحریم مؤکد بالتشبیه ونظر فیه فی الفتح بانه انما یتجه فی انت علی حرام کامی والکلام فی مجرد انت کامی... [بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

ښځې ته مور یا خور ویلو سره طلاق نه واقع کیږي

سوال: څۀ فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې که یو سړې د غصې په حالت کې خپلې ښځې ته مور یا خور ووائی درې کرته ووایي، بیا هغه خپلې ښځې لره طلاق شده ګڼلو سره هغې سره تعلقات پرې کړی هم په دې حالت کې تقریبا دولس کاله تیر شی دولس کاله پس د خط په ذریعه لیکلې طلاق ورکوی خو لیکلې صرف یو نوټس (خط) دې اوس هغه دې ښځې لره څنګه دوباره آبادولې شی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حکیم عبدالستار رضافقیر والی بهالونګر ۱۸/۱/۱۹۷۵

الجواب: ښځې ته مور خور ویلو سره طلاق نه واقع کیږي، **کما فی الدرالمختار:** والا ینو شیئا او حذف الکاف لغا (۲:۷۹۴)(۱) وجه الدلالة انه مقابل لقوله: وان نوی بأنت علی مثل ای صحت نیته ووقع ما نواه قلت فیحمل علی التوبیخ دون الکرامة کما لایخفی، خو که په نوټس (خط) کې طلاق لیکل شوې وی نو د هغې حکم آسان دې او که صرف درې ولیکل شو نو بغیر د تحلیل (حلالې) نه خلاصې نشته هغه داچې دا ښځه به بل سړی سره نکاح کوي او خپل هواهش به پوره کوي وروسته به دا دویم خاوند طلاق ورکوي ښځه به د خپل عادت سره سم عدت تیروی بیا به لومړي سړي ته رواکیږي. **وهوالموفق**

ته زما خور نې ویلو سره طلاق نه واقع کیږي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره چې زید ته خپلې ښځې

...بقیه ازحاشیه ګذشته] ای بدون لفظ حرام، قلت وقد یجاب بان الحرمة مرادة وان لم تذکر صریحا هذا وقال الخیر الرملی وکذا لو نوی الحرمة المجردة ینبغی ان یکون ظهارا وینبغی ان لا یصدق قضاء فی ارادة البر اذا کان فی حال المشاجرة وذکر الطلاق۔
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲:۶۲۶باب الظهار)

۱) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲:۶۲۶باب الظهار)

کنځلې وکړې، زید د جنګ په حالت کې د غصې نه خپلې ښځې ته وویل: ته زما مور خور ئې، نه ئې د طلاق اراده وه او نه د طلاق مذاکره موجود وه، اوس په دې الفاظو سره طلاق واقع کیږی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: قاری همایون چک نمبر ۲۲ پوسټ خاص ۳۱/۳/۱۹۷۳

الجواب: د صدق په شرط به په مستفتی زید باندې منکوحه طلاقه نه وی، فی الدرالمختار: والا ینوشیئاً اوحذف الکاف لغا وتعین الادنٰی (۱) وهوالموفق

که ته مې د کور نه او نه وېستلې نو زه به ستا خوی نم ویلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی خپلې ښځې ته وویل چې لمونځ مه پرېږده که د نن نه پس دې مونځ پرېښودلو نو تا به د کور نه اوباسم او که ته ما د کور نه او نه وېستلې نو ستا خوی به یم، په دې صورت کې د هغه سړی نیت د طلاق نه وو، اوس هغه زنانه بیا هم مونځ ونکړو آیا دا ظهار دې یا طلاق او که بل څه څیز دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حافظ اسلام نور تریاب هنګو ۲۲/۱/۱۹۷۵

الجواب: د طلاق نیت او تحریم ادات د تشبیه د ذکر کولو په وخت موثر دی، لاعند عدمه، کما یفیده ما فی الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲/۷۹۳، والا ینوشیاء اوحذف الکاف لغا (۲) پس په صورت مسئوله کې د عدم تشبیه د وجې نه نه ظهار لازمیږی او نه طلاق، هم دغه شان دا ایلا هم نه ده، لان الاخراج لا یستلزم عدم القربان لامکان القربان خارج البیت فلا یکون ایلاء البتة (۳) وهوالموفق

---

۱) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۶۲۶ باب الظهار)

۲) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۶۲۶ باب الظهار)

۳) قال العلامة ابن عابدین: والکنایة کل لفظ لایسبق. [بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

که د کور نه و نه وتلې نو ستا خوی به یم ظهار نه دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې که یو سړې خپلې ښځې ته ووائی چې د کور نه ووځه که ونه وتلې نو زه به ستا خوی یم. پس هغه زنانه و نه وتله څکه چې د خاوند قسم ئې اوریدلې هم نه وو. اوس دا الفاظ د قسم دی او که د ظهار دی؟ او کفاره څه ده؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: گل فراز...... ۱۹۷۵/۲/۱

الجواب: دا ظهار یا ایلاء نه ده. لعدم التشبیه(۱) ولعدم الیمین علی القربان (۲) خو د یمین کفاره ورکول غوره دی. لکونه یمینا فی الظاهر. وهوالموفق.

د صبی او مجنون ظهار صحیح نه دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په طلاق کې عاقل او بالغ کیدل ضروری دی یا نه آیا په ظهار کې هم عقل او بلوغ ضروری دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی علی اکبر کوه مری کوهاله.... ۱۹۹۱/۸/۳۰

...بقیه ازحاشیه گذشته] الی الفهم معنی الوقاع منه ویحتمل غیره ولا یکون ایلاء بلا نیة ویدین فی القضاء. (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲:۵۹۳ باب الایلاء)

۱) قال العلامة الموصلی: الظهار وهو ان یشبه امرأته او عضوا یعبر به عن بدنها او جزئا شائعا منها بعضو لا یحل النظر الیه من اعضاء من لا یحل له نکاحها علی التأبید. (الاختیار لتعلیل المختار ۲:۲۰۶ باب الظهار)

۲) قال الحداد الیمنی: الایلاء هو فی اللغة الیمین وفی الشرع عبارة عن الیمین علی ترک وطیٔ الزوجة فی مدة مخصوصة والایلاء ممدود لانه مصدر الایلاء والمولی من لا یمکنه قربان امرأته فی المدة الا بشیئ یلزمه بسبب الجماع فی المدة. (الجوهرة النیرة ۲:۱۲۹ کتاب الایلاء)

الجواب: په ظهار کې هم د مظاهر عاقل او بالغ کېدل شرط دی، **کما فی الطلاق، وفی الهندية: وشرط الظهار ان يكون الزوج من اهل الكفارة فلا يصح ظهار الذمى كالصبى والمجنون (١). وهوالموفق**

خاوند ته ورور ويلو سره ظهار نه لازمېږی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې تی وی پروګرام "دین و دنیا" کې یو عالم وویل چې که زنانه خپل خاوند ته ووائی چې ته زما ورور ئې نو په دې سره ظهار واقع کېږی، آیا دا مسئله صحیح ده؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: احمد گل پشاور

الجواب: د طلاق او ظهار تعلق د خاوند سره دې، د ښځې د داسې کولو هیڅ اعتبار نشته

لان الطلاق والظهار لا يكون الا من الزوج العاقل البالغ المسلم، وفى الهندية: وشرط الظهار ان يكون الزوج من اهل الكفارة ومن الشرائط ان لا يكون معتوها ولا مدهوشا ولا مبرسما ولا مغمى عليه ولا نائما الخ (٢). وهوالموفق

ته زما د مور خور برابر ئې، زما د مور په شان ئې، فارغه ئې، الفاظو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی خپلې ښځې ته وویل چې ته زما د مور خور برابر ئې او د نن تاریخ نه ته زما د مور په شان ئې د نن تاریخ نه نو زما د طرف نه فارغه ئې، دا خبره هغه د ډیرو خلقو مخکې کړې ده، اوس د طلاق وغیره څه حکم دې؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: محمد اشراف چمن کوټ، آزاد کشمیر ١٣/١٠/١٩٧٦

---

١ (فتاوىٰ عالمگيرية ٨٠٥:١ الباب التاسع فى الظهار)

٢ (فتاوىٰ عالمگيرية ٨٠٥:١ الباب التاسع فى الظهار)

الجواب: د دې سرې اول کلام لغو دې، او د دويم کلام بنياد په نيت باندې دې يعنی که د نکاح د ختمولو په ارادې سره ئې ويلې وی نو طلاق بائن به واقع شی او که د جماع د حرمت په ارادې سره وی نو ظهار به وی، او کلام سوم په ظاهر کې د کنايات نه دې چې د طلاق د واقع کيدو دارومدار په نيت باندې دې، يدل على الاولين ما فى شرح التنوير: وان نوى بانت على مثل امى اوكامى وكذا لوحذف على (خانية) برا اوظهارا اوطلاقا صحت نيته ووقع ما نواه لانه كناية والا لم ينو شيئا اوحذف الكاف لغا (هامش ردالمحتار ۲:۷۹۴)(۱) ويدل على الثالث ما فيه ايضا فالكنايات لا تطلق بها قضاء الا بنية اودلالة الحال وفى ردالمحتار ۲:۶۳۶ قوله قضاء قيد به لانه لا يقع ديانة بدون النية ولووجدت دلالة الحال(۲) پس د نيت متعلق دې تحقيق وکړی چې د حکم شرعی تعين وشی. وهوالموفق

په جنګ کې ښځې ته "زما مورې خاموشه شه" ويلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې د ښځې او خاوند ترمينځه جګړه شروع وه، او دې دوران کې خاوند خپلې ښځې ته وويل چې "زما مورې ته خاموشه شه" په دې سره په نکاح باندې څه اثر پريوځی؟

بينوا توجروا

المستفتی: آصف محمود اټک ښهر ۲۷/۳/۱۹۷۸

الجواب: چونکې په دې الفاظو کې تشبيه نشته په دې وجه په دې سره نه ظهار لازميږی او نه طلاق، كما فى الدرالمختار ۲/۷۹۴. والا ينو شيئا اوحذف

---

۱) (الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۲:۶۲۶ باب الظهار)

۲) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲:۵۰۱،۵۰۲ باب الكنايات)

الکاف لغاً وتعين الادنى اى البر يعنى الكرامة ويكره (۱). وهوالموفق

معلق بالشرط ظهار او د قبل الکفاره پیدا شوی ماشوم حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې که یو سړې خپلې ښځې ته ووائی (لوفعلت كذافأنت على مثل امى) چې که تا دا کار وکړو نو ته په ما د مور په شان ئې په دې سره د هغه اراده د قسم وه، اوس سوال دا دې چې آیا ظهار په شرط د تعلیق صحیح دې؟ او د شرط د وقوع نه پس به په دې باندې د ظهار احکام جاری کیږی؟ او که هغه د ظهار کفاره ادا نه کړه او د خپلې ښځې سره ئې مباشرت وکړو نو د هغه څه حکم دې؟ په دې موده کې چې کوم ماشوم پیدا شی هغه به ولد الزنا وی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: سید صالح...... ۲/۱۲/۱۹۷۲

الجواب: دا ظهار معلق بالشرط دې او صحیح دې. كما فى الهندية ۱/۵۳۴ يصح ظهار زوجته تعليقا (۲) فيجرى عليه احكام الظهار بعد وجود الشرط (۳). او د ظهار د وجې نه نکاح نه ماتیږی خو وطی حرام ده،

---

۱) (الدر المختار على هامش ردالمحتار ۶۲۶: ۲ باب الظهار)

۲) وفى الهندية: يصح ظهار زوجته تعليقا بان قال ان دخلت الدار وان كلمت فلانا فانت على كظهر امى كذا فى البدائع.
(فتاوىٰ عالمگيرية ۵۰۹: ۱ قبيل الباب العاشر فى الكفارة)

۳) قال العلامة الشامى: قوله (وان نوى بانت على مثل امى او كامى برا او ظهارا او طلاقا صحت نيته لانه كناية) اى من كنايات الظهار والطلاق ... قال فى البحر واذا نوى به الطلاق كان بائناً كلفظ الحرام وان نوى الايلاء فهو ايلاء عند ابى يوسف وظهار عند محمد والصحيح انه ظهار عند الكل ... وقال الخير الرملى وكذا لو نوى الحرمة المجردة ينبغى ان يكون ظهارا الخ.
(فتاوىٰ شامية على الدرالمختار ۶۲۶: ۲ باب الظهار)

كما في حالة الحيض فلايكون ولده من الزنا نعم يجب عليه الاستغفار، في الهندية ۱: ۵۳۲ ان وطئها قبل ان يكفر استغفر الله تعالیٰ ولا شيئ عليه غير الكفارة الاولیٰ... المظاهر اذا لم يكفر ورفع امره الى القاضي يحبسه القاضي حتى يكفر او يطلق كذا في الظهيرية(۱).وهوالموفق

ښځې ته بغير د تشبيه نه په خور مور ويلو سره ظهار نه لازميږي

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې د غصې په حالت کې ما خپلې ښځې ته وويل چې د نن نه پس ته زما خور يې. د هغې نه وروستو د جينې والو جرګه وکړه چې په هغې کې د کلی تقريبا ټول مشران او امام صاحب شامل وو، جرګې فيصله وکړه چې د غصې په حالت کې داسې خبره شوې ده د دې سزا دې د قرآن کريم نه ورکړې شي نو مولوی صاحب د ۲۸ پارې نه فيصله وکړه چې يا دوه مياشتې مسلسل روژې اونيسه يا په شپيتو مسکينانو باندې خوراک وکړه ما په شپيتو يا د شپيتو نه په زياتو مسکينانو باندې خوراک وکړو آيا دا فيصله صحيح ده؟ بينواتوجروا

المستفتی: حوالدار محمد يعقوب خان... ۱/۹/۱۹۷۳

الجواب: چونکې تاسو داسې نه دی ويلی چې ته په ما باندې د مور خور په شان يې لهذا ستاسو دا لفظ ويل مکروه دی خو په تاسو باندې کفاره نشته، لما في الدر المختار على هامش ردالمحتار(۲: ۷۹۴) والا ينوشيئا اوحذف الكاف لغا وتعين الادنى اى البريعنى الكرامة ويكره قوله انت امي الخ(۲).والتفصيل في ردالمحتار فليراجع(۳).وهوالموفق

---

۱) (فتاوی عالمگيرية ۱: ۵۰۶، ۵۰۷ الباب التاسع في الظهار)

۲) (الدر المختار على هامش ردالمحتار ۲: ۶۲۶ باب الظهار)

۳) قال العلامة ابن عابدين: (قوله او حذف الكاف)..[بقيه حاشيه برصفحه آئنده]

په کفاره او ظهار کې د مثل پیسو فطرانه ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د ظهار په کفاره کې که رقم د فطرانې د رقم په مثل ادا کړی نو دا به جائز وی که ناجائز؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد غوث بلوچستان ۱۳۸۹ھ

الجواب: په قرآن کریم کې عبادة دا حکم کړې شوې دې چې کله ئې په اعتاق او صیام باندې قدرت نه وی نو شپیتو مسکینانو ته دې خوراک ورکړې شی، او فقهاء کرامو لیکلې دی چې هر مسکین ته دې فطرانه ورکړې شی،

قال الله تعالیٰ: فمن لم یستطع فاطعام ستین مسکینا (الآیة) (۱) وفی الهدایة ۳۹۴ ویطعم کل مسکین نصف صاع من بر او صاعا من تمر او شعیر او قیمة ذلک لقوله علیه الصلوٰة والسلام فی حدیث اوس بن الصامت وسهل بن صخر (سلمة بن صخر) لکل مسکین نصف صاع من بر (۲). وهو الموفق

...

...بقیه از حاشیه گذشته] بان قال انت امی ومن بعض الظن جعله من باب زید اسد در منتقی عن القهستانی قلت ویدل علیه ما نذکره عن الفتح من انه لا بد من التصریح بالاداة، (قوله لغا) لانه مجمل فی حق التشبیه فما لم یتبین مراد مخصوص لا یحکم بشیئ فتح (قوله ویکره الخ) جزم بالکراهة تبعا للبحر والنهر والذی فی الفتح وفی انت امی لا یکون مظاهرا و ینبغی ان یکون مکروها فقد صرحوا بان قوله لزوجته یا اخیة مکروه وفیه حدیث الخ.

(فتاویٰ شامیه هامش الدر المختار ۲:۶۲۶ قبیل باب الکفارة)

۱) (سورة المجادلة آیت: ۴ پاره ۲۷)

۲) (هدایة ۲:۳۹۳ فصل فی الکفارة کتاب الطلاق)

بسم الله الرحمٰن الرّحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

(شپږم جلد)

باب الخلع

....

بسم اللہ الرحمن الرحیم

فتاوٰی دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاوٰی فریدیہ

باب الخلع

قال اللہ تبارک وتعالٰی:

فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا یُقِیْمَا حُدُوْدَ اللّٰہِ ۙ
فَلَا جُنَاحَ عَلَیْھِمَا فِیْمَا افْتَدَتْ بِہٖ ؕ

(سورۃ البقرۃ........۲۲۹)

....

باب الخلع

د خلع وعدې سره طلاق نه کيږي. خلع د عقد د انشاء نوم دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د مسمی زمان بنځه په صنوبر پسې وتښتیده او لاړه، لس کاله تیر شو د صنوبر د طرف نه د طلاق کوششونه کیدل خو زمان په یو صورت کې هم او نه منله. آخر د ښهر معتبرین د شرعی احکاماتو طرف ته زمان راغب کړو، هغه وویل چې که ما ته درې زره روپۍ راکړې نو زه به طلاق ورکوم، پس د صنوبر مشر ورور په جرګه کې موجود وو او د صنوبر د طرف نه ئې د وکیل په حیثیت خلع منظور کړه، په مقرر ورځ باندې په مقرر ورځ باندې زمان او د صنوبر ورور د اسلامی جرګې وړاندې حاضر شو جرګې زمان ته وویل چې تا چې پیسو اخستلو سره د خلع کومه وعده کړې وه د هغې دپاره تیار ئې؟ زمان وویل چې خلع خو ما ته منظور ده او زه طلاق ورکوم زما نور شرطونه هم دی ۱: د شلو زرو روپو کالی او د خرچې د یوې ماشومې چې هغه به پیۍ (شیدې) څښل د مور سره وه د هغې به عوض کې که څوارلس کناله ځمکه راکوئ نو زه طلاق ورکوم جرګې انکار وکړو، په دې انکار باندې هغه د جرګې نه پاڅیدو او لاړو، اوس ۱: آیا د زمان بنځه په خلع مقرر کولو سره طلاقه شوه یا نه؟ ۲: صنوبر سره د ښهر د معتبرینو او د اهل جرګه د رورولۍ تعلقات ساتل جائز دی یا نه؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: مولوی عبدالهادی قریشی کوټ نجیب الله هزاره ... ۲۵/۱۱/۱۹۷۲

الجواب: ۱: چونکې زمان خلع نه ده کړې صرف وعده ئې کړې ده لهذا په هغه باندې بنځه نه ده طلاقه شوې، **لان الخلع عقد وانشاء**[۱] ۲: که صنوبر خپل

---

۱ وفی الهندیة: لو قال خلعت نفسک منی بکذا فقالت خلعت قیل یصح وقیل لا یصح مطلقا والمختار انه لا یصح الا اذا اراد به التحقیق لانه سوم ظاهرا ...[بقیه حاشیه بر صفحه آئنده]

ځان زاني او ګناهګار کړي نو فاسق او لائق د تعزير دې او که مستحل وي نو کافر او مرتد دې. (۱) او بهر حال هغه سره اعزازي تعلقات ساتل حرام دي وهوالموفق

زنانه خاوند ته طلاق نه شي ورکولې خو خلع ورسره کولې شي

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې مسماة فلانئ بيان کوي چې زه خپل هوش او حواس قائم ساتلو سره په الله پاک باندې قسم کولو سره تحريري بيان کوم چې زما د خاوند د فلاني قوم د فلانئ بې حيايئ او بدکارئ د وجې نه د هغه د کور د ښځې او خاوند تعلقات بالکل ختموم چې مذکور خاوند که د څه قسم جبر زما په مور پلار باندې کوي يا په څه حيلې سره هم ما حاصلول غواړي نو زما د عصمت او مال و نفس او هر قسم نقصان به ذمه دار وي. لهذا درخواست دې چې حاملين شريعت دې زما په دې مهم کارکې مدد کولو سره د مشکلاتو تدارک وفرمائي. **بينواتوجروا**

سائله.... هکړاکيړي مري............١٩٧٥ء/١١/١٣

...بقيه ازحاشيه گذشته] كذا في محيط السرخسي ولو قال خلعتک بكذا فقالت نعم فليس بشيئ كانها قالت نعم خلعتني ولو قالت رضيت او اجزت صح وكذا لو قال طلقني بكذا فقال نعم فليس بشيئ لانه وعد بخلاف قولها انا طالق.

(فتاوىٰ عالمگيرية ١:٤٨٨ الباب الثامن في الخلع وما في حكمه الفصل الاول)

۱)قال العلامة ابن عابدين : في شرح العقائد النسفية استحلال المعصية كفر اذاثبت كونها معصية بدليل قطعي وعلى هذا تفرع ما ذكر في الفتاوىٰ من انه اذا اعتقد الحرام حلالا فان كان حرمته لعينه وقد ثبت بدليل قطعي يكفر والا فلا بان تكون حرمته لغيره او ثبت بدليل ظني وبعضهم لم يفرق بين الحرام لعينه ولغيره وقال من استحل حراما قد علم في دين النبي عليه الصلاة والسلام تحريمه كنكاح المحارم فكافر.

(فتاوىٰ شامية هامش الدر ٢:٢٩ مطلب استحلال المعصية القطعية كفر)

الجواب: واضحه دې وی چې زنانه خاوند ته طلاق نه شی ورکولې. (١) خو خلع کولې شی یعنی خاوند ته مال ورکولو سره د هغه په رضا باندې آزادی حاصلولې شی. (٢) بله دا چې دا زنانه په ظلم او بدکردارئ سره بغیر د اجازت نه، د مور پلار وغیرهما کور ته تښتیدلې شی. (٣) وهوالموفق

دویم سړې د زنانه په اذن سره اصالة یا وکالة خلع کولې شی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د زید د ښځې سخر بدکردار دې څو کرته ئې د اینګور په عصمت باندې د ډاکئ اچولو ناکام کوشش وکړو خو ښځې ترې ځان بچ کړې دې او خپل رشته دار ئې د سخر د ارادې نه خبرهکړې دی چې هغه خلق دې دا سخر منع کړی خو هغه منع نه شو بیا یوې جرګې په زنانه باندې حکم صادر کولو سره دا فیصله وکړه چې که دا زنانه بل سړی سره وادۀ کول غواړی نو هغه به اته سوه روپئ ادا کوی، او د هغې نه پس به ورته موجوده خاوند طلاق ورکړی، اوس زنانه خواره مور پلار

---

١) قال العلامة الحصکفی : لحدیث ابن ماجة الطلاق لمن اخذ بالساق.
(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ٢: ٤٦١ کتاب الطلاق)

٢) وفی الهندیة : اذا تشاق الزوجان وخافا ان لا یقیما حدود الله فلا بأس بان تفتدی نفسها منه بمال یخلعها به.
(فتاوی عالمگیریة ١: ٤٨٨ الباب الثامن فی الخلع الفصل الاول)

٣) قال الشیخ عزیز الرحمن الدیوبندی : چې کله هغه (خاوند) داسې شریر النفس او ظالم او بدکار دې او سائله په معصیت باندې مجبوروی نو په مذکوره حالت کې هغه سره نه دی اوسیدل پکار او شریعت انسان نه مجبوروی چې د داسې ظالم او فاسق سره پاتې شی، خو بغیر هغې نه د طلاق ورکولو نه د نکاح د ماتیدلو او د بلې نکاح د جواز هیڅ صورت نشته، پس هر څنګه چې وی د حکامو په ذریعه دې په هغې باندې زور اچولو او جبر کولو سره طلاق واخستلې شی او پس د عدت تیرولو نه دویمه نکاح صحیح ده.
(فتاوی دار العلوم دیوبند ١٠/٢٤٩ باب سیزدهم)

کړه اوسیږی او د پیسو ورکول هم نا ممکن دی آیا په زنانه باندې د دې پیسو ادا کول لازم دی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا ضیاء الحق حقانی باجوړ سکاؤټس مالاکنډ ایجنسی ... ۱۹۷۲/۹/۶

الجواب: په وادهٔ کړې شوې باندې پیسې مقرر کول یو غلط رسم دې د هغه زنانه دپاره ضروری دی چې خاوند ته پیسې ورکولو سره خلع (طلاق بالمال) حاصل کړی، یا چې کوم انسان د وادهٔ کولو اراده لری نو هغه اصالة یا وکالة (د مخکې خاوند سره) خلع وکړی او د زنانه په اذن سره دې د بدل خلع ضامن شی، لانهم صرحوا بصحة خلع الاجنبی مع کون البدل علیه فلیراجع الی رد المحتار۲/۷۸۲(۱) والهندیة۱/۵۲۹(۲). وهوالموفق

د بدل خلع مقدار مقرر نه دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زما ښځه نافرمان ده د هغې مور پلار هغه په زبردستۍ سره کور ته بوتله او د ډیرې تقاضې کولو باوجود ئې نه واپس کوی یو لور هم ورسره ده چې یو نیم کال عمر لری چونکې د جینۍ د مور پلار ماحول ښه نه دې کوم چې زما د لور په وروستنی کردار باندې اثر اچولې، زه خپله ښځه په کور کې اوسیدل غواړم خو د هغې مور پلار د طلاق غوښتنه کوی او زما د مجبوریاتو نه ناجائزه فائده اوچتوی ، زما په

---

(۱) قال العلامة ابن عابدین : وفی الفصولین اذا ضمنه الاب او الاجنبی وقع الخلع ثم ان جازت نفذ علیها وبرئ الزوج من المهر والا ترجع به علی الزوج والزوج علی المخالع وان لم یضمن توقف الخلع علی اجازتها فان اجازت جاز وبرئ الزوج عن المهر والا لم یجز۔
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲:۶۱۷ مطلب فی خلع الصغیرة)

(۲) وفی الهندیة : رجل قال لرجل اخلع امرأتک علی هذا العبد او هذه الالف او هذه الدار ففعل فالقبول الی المرأة فان قبلت الخلع طلقت وعلیها تسلیم البدل المسمی فان استحق البدل ضمنت۔
(فتاوی عالمگیریة ۱:۵۰۳ الفصل الثالث فی الطلاق علی المال)

وادهٔ او ښځه باندې خرچ تقریبا پنځوس زره روپۍ راغلې دي نو آیا د خلع په صورت کې دجینئ اودهغې دمورپلارنه یولاک روپۍ وصولولې شم؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد گل فراز مری...۱۹۷۸/۷/۲۹

الجواب: په شریعت کې د خلع د بدل څه خاص مقدار مقرر نه دې خو د مهر د مقدار نه زیات وصولول مکروه دي **یدل علیه فی الهندیة** ۱/۵۱۵ (۱) او که ستاسو دعوی صحیح او سره د دلیل وي نو تاسو ماشومه واپس اخستلې شئ (شامی) (۲) **وهوالموفق**

په خلع کې د مهر واپس اخستلو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د نکاح نه پس په ښځه خاوند کې که نفرت او اختلاف پیدا شی او ښځه د خلع مطالبه وکړي نو د ښځې دپاره حق مهر واپس اخستل جائز دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: ډاکټر عروج اعوان پشاور چهاؤنی......۱۲/۱/۱۹۹۰

الجواب: چې ظلم د خاوند د طرف نه وي نو د هغه دپاره مهر واپس اخستل حرام دی او که د ښځې د طرف نه وي نو د مهر مقدار واپس اخستل جائز دی

---

۱) وفی الهندیة: اذا تشاق الزوجان وخافا ان لا یقیما حدود الله فلا بأس بان تفتدی نفسها منه بمال یخلعهابه... وان کان النشور من قبلها کرهنا له ان یأخذ اکثر مما اعطاها من المهر ولکن مع هذا یجوز اخذ الزیادة فی القضاء کذا فی غایة البیان.
(فتاوی عالمگیریة ۱:۴۸۸ الباب الثامن فی الخلع الفصل الاول)

۲) قال العلامة الحصکفی: الحضانة تثبت للام... الا ان تکون مرتدة او فاجرة فجورا یضیع الولد به کزنا وغناء وسرقة ونیاحة کما فی البحر والنهر بحثا قال المصنف والذی یظهر العمل باطلاقهم کما هو مذهب الشافعی ان الفاسقة بترک الصلاة لا حضانة لها الخ.
(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲:۶۸۸ باب الحضانة)

او دهغې نه زيات اخستل غوره نه دی (شامی باب الخلع ۲/ ۷۰۰) (۱) وهوالموفق

د مهر مسمی نه زیات مال باندې خلع جائز ده خو غوره نه ده

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید د ترۀ د لور خالدې سره نکاح وکړه د کور په تنازعات خو زيات تر د خالدې د مور پلار د کم عقل توب د وجې نه هغوی خالده خپل کور ته بوتله، اوس زید بل وادۀ د عابدې سره وکړو د خالدې پلار وائی چې خالدې ته طلاق ورکړه خو زید خالده پرېښودل نه غواړی، خو پلار ئې نه منی، اوس زيد مطالبه وليکله چې طلاق به ورکوم خو پنځه زره روپۍ په طور د خلع راکوي، آیا داسې معامله جائز ده؟ بينواتوجروا

المستفتی: فیض الحق حقانی ریاض سعودی عرب.... ۱۹۸٤ء/۷/۱٦

الجواب: په شرط د صدق او ثبوت د زيد دپاره د مهر مسمٰی نه زيات مال اخستل جائزدی خو غوره نه دی، بلکې غوره دا ده چې څومره مو ښځې ته مهر ورکړې وي هم په هغه مقدار باندې خلع وکړئ (شامی ۲/ ۷۷۲) (۲) وهوالموفق

دويم خاوند باندې د اول خاوند د وادۀ د خرچ شرط کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زيد خپلې ښځې

---

(۱) قال العلامة الحصكفي: وكره تحريما اخذ شيئ ويلحق به الابراء عمالها عليه ان نشز وان نشزت لا ولو منه نشوز ايضا ولو باكثر مما اعطاها على الاوجه فتح وصحح الشمنی كراهة الزيادة وتعبير الملتقى لا بأس به يفيد انها تنزيهية وبه يحصل التوفيق-

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۲:٦٠٩ باب الخلع)

(۲) قال العلامة الحصكفي: وكره تحريما اخذ شيئ ان نشز وان نشزت لا ولومنه نشوز ايضا ولو باكثر مما اعطاها على الاوجه فتح وصحح الشمنی كراهة الزيادة وتعبير الملتقى لا بأس به يفيد انها تنزيهية وبه يحصل التوفيق-

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۲:٦٠٩ باب الخلع)

ته درې طلاقه د ګواهانو په مخکې ورکړی خو په طلاق نامه باندې د هنده دا اقرار لیکلې شوې دې چې کله هغه نکاح ثانی د خاوند ثانی سره وکړی نو دویم خاوند په اول خاوند (زید) ته د وادهٔ هغه خرچه کومه چې ئې د هنده په وادهٔ باندې کړې وه اول خاوند ته ادا کوی، اوس دا اقرار د هنده د طرف نه نهٔ دې چې دا خرچه به زه ادا کوم بلکې دویم خاوند لیکلې ده، اوس عمرو د هنده سره نکاح وکړه، آیا په عمرو باندې دا خرچه لازمه ده که نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حاجی سراج الدین هری پور ١٩٨٣ء/٦/٩

الجواب: دا معامله د عام طلاق معامله ده خلع نه ده، پس په دې خاوند باندې چاته خرچه ورکول واجب نه دی، بله دا چې زید هنده ته د نکاح د منع کولو هیڅ اجازه نه لري بهر حال دا شرعی معامله نه ده بلکې د جاهلانو غیر اسلامی رسم دې. **وهوالموفق**

د خاوند د رضامندئ نه بغیر خلع صحیح نه ده

سوال: څه فرمائی علماء دین ددې مسئلې په باره کې چې یو سړې هر اعتبار سره (مثلاً د مال او نفقې صحت) سره صحیح دی خو ښځې په عدالت کې بغیر د څه شرعی عذر نه د خاوند خلاف د خلع دعوی دائر کړې ده او خاوند په خلع باندې راضی نه دې، آیا د قاضی دپاره جبرا خلع کول جائز دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد زمان اټک خضرو ١٩٨٧ء/٩/٢٩

الجواب: چې کله خاوند باقاعده ښځې لره آباد ساتی او حقوق زوجیت یې هم ادا کوی نو بغیر د شرعی وجې نه د قاضی خلع او تفریق جائز او منظور نه دي لعدم رضا الزوج بالخلع کالطلاق، **وفی الهندیة ١/٥٠٣، وشرطه شرط الطلاق** (١). **وهوالموفق**

(١) (فتاوی عالمگیریة ١:٤٨٨ الفصل الاول فی شرائط الخلع وحکمه)

د نابالغ کیدو په حالت کې د خلع او طلاق مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د زید نکاح د شپږو کالو په عمر کې د بازیرې سره په عمر د اتو کالو شوې وه هغه وخت دواړه نابالغ وو، د نکاح نه څلور کاله پس هغوی جینئ ته طلاق نامه لیکلې وه، د دې نه پس ئې په هغه کال باندې د هغه جینئ په بل ځای کې کوېژدن وکړه. په دې نکاح او کوېژدن کې د مسمی زید مور پلار هم شریک شو او نکاح اوترلې شوه. په طلاق نامه کې چې د خلع په صورت کې کوم رقم لیکلې شوې دې هغوی نه دې ورکړې د دې نه پس هغوی په دې باندې اصرار کوی چې نورې پیسې هم راکړئ، آیا شرعی حیثیت سره د هغوی دا رقم اخستل صحیح دی یا نه؟ د فریق اول والاخلق صرف د پیسو د تقاضې د وجې نه ضد کوی چې د جینئ زمونږ ده، په دې علاقه کې اکثر داسې واقعات راغلې دی، د وړو ماشومانو کوېژدن کولو سره بیا طلاق ورکولو سره د جینکو د مور پلار نه په زرګونو روپئ طلب کوی او دا پیسې د خلع په حیثیت سره وصولوی د علاقې مولوی صاحبان دې ته جائز وائی، شرعی حکم څه دې؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: معروف خان پل کوټ مانسهره......١٤٠١ھ/٧/٦

الجواب: په ظاهره د خلع په وخت کې دا ماشوم نابالغ معلومیږی او د نابالغ خلع نامنظور او کالعدم وی **لما فی الهندیة** ٥٢٩/١، **اذا خالع الاب علی ابنه الصغیر لا یصح وخلع الصبی باطل** (١) او په تقدیر د بلوغ سره دا معامله د خلع شرعی نه ده. پس په ښځې باندې دا رقم واجب الادا نه دې، **ونظیره ما فی الهندیة** ٥٢٢/١، **ولو قال انت طالق وعلیك الف فقبلت طلقت بلا مال عند ابی حنیفة رحمه الله** (٢) او که باقاعده په شهادت سره خلع شرعی ثابته شی نو دا

---

١) (فتاوی عالمگیریة ٥٠٤:١ قبیل الباب التاسع فی الظهار)

٢) (فتاوی عالمگیریة ٤٩٦:١ الفصل الثالث فی الطلاق علی المال)

پیسي به په ښځه باندې واجب الادا وی (۱) هوالموفق

د صبی او مجنون دپاره خلع کول صحیح نه دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې نابالغ ماشوم خپلې ښځې ته په عوض د مهر یا نورو مالونو خلع وکړي، نو آیا د هغوی خلع صحیح ده؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: انعام الله سوکړی بنون... ۲۲ نومبر ۱۹۷۴ء

الجواب: کوم سړې چې د طلاق ورکولو اهل نه وی هغه د خلع کولو اهل هم نه دې. لما فی الهندية: وشرطه شرط الطلاق (۲) پس د نابالغ او مجنون خلع کول صحیح نه دی. وفی الهندية: وخلع الصبی باطل والمعتوه والمغمی علیه من مرض بمنزلة الصبی فی ذلك هكذا فی المبسوط (۳). وهوالموفق

نابالغ نه خپله خلع کولې شی او نه د هغه د طرف نه کیدلې شی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د خپل نابالغ هلك واده د نابالغې جینۍ سره وکړو، ایجاب و قبول د موربلار په ذریعه وشو جینۍ شپږ کالو پورې باقاعده اباده وه، بیا یوه میاشت د خپلې ترور په کور کې د اوسیدو نه پس بیا یو کاله پورې د خاوند په کور کې اوسیده، بیا په بالغه کیدو باندې ئې په خپله مرضۍ بل وادهٔ وکړو، د دې نه پس د هلك پلار په درې سوه روپۍ باندې خلع حاصل کړه، هلك ورته هیڅ طلاق ورنکړو حال دا

---

۱) قال العلامة المودود الموصلی: الخلع وهو ان تفتدی المرأة نفسها بمال ليخلعها به فاذا فعلا لزمها المال-

(الاختيار لتعليل المختار ۲:۲۰۰ باب الخلع)

۲) (فتاوی عالمگیریة ۱:۴۸۸ الباب الثامن فی الخلع وما فی حكمه)

۳) (فتاوی عالمگیریة ۱:۵۰۴ قبيل الباب التاسع فی الظهار)

چې هلك نابالغ دې د داسې نکاح او هلك باره کې څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولاناعزیز الرحمن کوهاله مری......۳۰دسمبر ۱۹۶۸ء

الجواب: نابالغ نه خپله خلع کولې شی او نه يې پلار د هغه د طرف نه خلع کولې شی لهذا د هغه جینۍ نکاح په بل ځای کې کول ناجائز دی، په دې شرط چې پورته ذکر شوې واقعات صحیح وی

وفی الهندیة ۱: ۵۲۹ اذا خالع الاب علی ابنه الصغیرلایصح ولایتوقف علی اجازته کذا فی فتاوی قاضی خان خلع السکران والمکره جائز عندنا وخلع الصبی باطل هکذافی المبسوط انتهی مختصرا(۱)۔وهوالموفق

د اختلاف راتلو په صورت کې زنانه د خلع کولو یا د نکاح فسخ کولو اجازه شته

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو سړی وادهٔ وشو او باقاعدګۍ سره بنځه او خاوند تر یوې میاشتې پورې آباد وو، بیا د نادارۍ د وجې نه ئې بنځه وهلو ټکولو سره د کور نه وویستله، زنانه تقریبا د څلورو کالو نه زیات د پلار په کور وه، هم په دې وخت کې هغه ته د جرګې په طور ووئیلې شو چې بنځه آباده کړه او خرچه او جامې ورته ورکړه او حق مهر ورکولو سره جینۍ بوځه، نو دهغه په جواب کې ئې ووېل چې نه جامې ورکوم، نه خرچه او نه جینۍ بوځم بلکې د هغه جرګې د ځای نه لاړو، بیا ئې د څو کسانو مخکې دا ووېل چې د حق مهر نه چې مو کوم کالې ورکړې دې هغه دې ماته واپس کړې شی او پنځه زره روپۍ په بدل کې خلع کولو سره جینۍ چې چېرته غواړی وادهٔ کولې شی، دومره لوئې رقم مور پلار نه شی ادا کولې، صرف د جینۍ تنګول مقصود دی، په دې صورت کې د خلع او خلاصی شرعی طریقه څه ده؟ بینواتوجروا

المستفتی: کریم ګل خان بفه هزاره

(۱) (فتاوی عالمګیریة ۱:۵۰۴ قبیل الباب التاسع فی الظهار)

الجواب: فقهاء کرامو تصریح کړې ده چې په جماع وغیره سره ټول مهر د خاوند په ذمه واجب کیږي خو چې کله دا مهر مهر معجل نه وي نو د مرګ یا د طلاق په وخت واجب الادا ګرځي د دې نه مخکې واجب الادا نه وي،

في الهندية ١: ٣٢٣ والمهر يتأكد بأحد معان ثلاثة الدخول والخلوة الصحيحة وموت احد الزوجين الخ(١) وفيها ايضا ٣٣٩ وان كان لا الى غاية معلومة فقد اختلف المشائخ فيه قال بعضهم يصح وهو الصحيح وهذا لان الغاية معلومة في نفسها وهو الطلاق او الموت(٢)

لهذا د دې خاوند په ذمه باندې مهر واجب دې خو واجب الاداء به هغه وخت وي چې کله مرګ یا جدائي راشي، او ښځه که مناسب مقدار پیسې (د مهر مقدار) ورکولو سره خاوند خلع ته تیار کړي نو دا ډیر غوره صورت دې، او که خاوند نه د زوجیت حقوق ادا کولو ته تیار وي او نه مناسب خلع ته تیاریږي نو په دې صورت کې دا زنانه د مسلمان حاکم په ذریعه د هغه نه د طلاق (تنسیخ نکاح) حاصلولو مجاز ده. **(الحيلة الناجزة)(٣) وهو الموفق**

---

١) (فتاوىٰ عالمگيرية ٣٠٣:١ الفصل الثاني فيما يتأكد به المهر والمتعة)

٢) (فتاوىٰ هندية ٣١٨:١ الفصل الحادي عشر في منع المرأة نفسها بمهرها والتاجيل الخ)

٣) قال الشاه اشرف على التهانوي : زوجه متعنت لره اول لازم دی چې په څه طریقې سره خلع وغیره وکړي خو که باوجود د سعی بلیغ نه څه صورت جوړ نه شي نو د سختې مجبورۍ په حالت کې د موالکو په مذهب باندې د عمل کولو ګنجائش شته ځکه چې د هغوی په نزد زوجه متعنت ته د تفریق حق ملاویدې شي. او د سختې مجبورۍ دوه صورتونه دي یو دا چې زنانه خپله په حفظ او عزت سره په کسب معاش باندې قدرت ساتي او دویم صورت د مجبورۍ دا دې چې اګر چې په سهولت یا په مشکله د خرچ انتظام کیدې شي خو د خاوند نه په بیل اوسیدو کې د ابتلاء معصیت قوي ویره وي، او صورت د تفریق ئې دا دې چې زنانه خپله مقدمه قاضي اسلام یا مسلمان حاکم او د هغه د نه کیدو په صورت کې جماعت المسلمین ته پیش کړي او چاته چې پیش شي هغه دې د معاملې...[بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

د ناداری په صورت کې ښځې ته بغیر د خلع نه فسخ نکاح لیکل او بیا د مقدمې صورت

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې مسمی مقبول علی په وخت د وادهٔ خپله مسماة زاهدې بي بي ته په سرکاری کاغذ باندې ولیکل چې د عدم اتفاق زوجین په صورت کې مسماة مذکوره ته رجوع بعد العدالت کیدو سره بغیر د خلع نه د نکاح د فسخ کولو اختیار وی، اوس بنا په عدم اتفاق مسماة مذکوره رجوع عدالت عالیه ته وکړه، پرلپسې تر شپږو میاشتو پورې عدالت مقبول علی طلب کړو خو هغه د خبریدلو باوجود عدالت ته پیش نه شو، بالآخر عدالت ذکر شوې لیکلو ته کتلو سره د نکاح د فسخ کیدو حکم جاری کړو، آیا دا شرعاً جائز ده؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: عبدالحمید مظفر آباد هزاره...... ۳ نومبر ۱۰۷۵

الجواب: د ضرورت په وخت قضاء علی الغائب جائز ده.

کما فی ردالمحتار ۴: ۲۳۹، فالظاهر عندی ان یتأمل فی الوقائع ویحتاط ویلاحظ الحرج والضرورات فیفتی بحسبها جوازاً اوفساداً الی آخر ما قال فلیراجع (۱)

باقی په دې خاص صورت کې د نکاح د فتوې ورکولو نه مونږ معذور یو تر څو پورې چې د ټولو مسائلو نه مونږ خبر نه شو، هم دغه شان چې د دې نه هم خبر نه شو چې په هغه لیک باندې دستخط د عقد نکاح نه مخکې شوې دې او که وروستو. (۲) وهوالموفق

...بقیه ازحاشیه گذشته] د شرعی شهادت وغیره په ذریعه پوره تحقیق وکړی او که د زنانه صحیح ثابته شی چې سره د وسعت نه ورته خرچ نه ورکوی نو د هغې خاوند ته به ووئیلې شی چې د زنانه حقوق ادا کړه یا ورته طلاق ورکړه کنه نو مونږ په په مینځ کې جدائی راولوو دې نه پس هم که هغه ظالم په څه صورت باندې عمل ونکړی نو قاضی کوم چې شرعاً د هغه قائم مقام وی د هغه په ښځه دې طلاق واقع کړی. (الحیلة الناجزة ۱٦٤، حکم زوجه متعنت فی النفقة)

۱) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۴: ۳۷۷ قبیل مطلب فی القضاء علی المسخر)

۲) قال العلامة النووی: اذا لم یفهم المفتی السوال اصلا... [بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

د خلع نه پس د تجدید نکاح مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید د خپلې ښځې په بدکارئ کې د اخته کیدو د وجې نه د هغه په قتل پسې لګیدلې دې خو بدامنی کونکی خلق زیات وو هم په دې وجه هغه تر نهو لسو ورځو پورې هغه هم په دې سوچ او فکر کې وو چې د څو کسانو سره ئې قتل کړم، هم په دې وخت کې خالد زید ته مشوره ورکړه چې مجرم صحیح طریقې سره تاته معلوم نه دی لهذا غوره دا ده چې د منکوحه مهر تاته معاف کړې شی او ته هغې ته طلاق ورکړې دا صورت به ستا دپاره غوره وی، زید د خالد دا مشوره قبلولو سره ښځې ته یو طلاق ورکړو د هغې نه څو ورځې پس زید وویل چې زه د خپل طلاق نه رجوع کوم، په دې صورت کې دا رجوع صحیح ده یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: اشرف الدین

الجواب: په صورت مسئوله کې که زید د خپلې ښځې سره جماع وکړه نو د هغه مراجعت صحیح دې کنه نو تجدید نکاح (دنکاح تازه کول) ضروری ده، هم دغه شان د خلع په صورت کې د نکاح تجدید ضروری دې.

فی ردالمحتار ۲: ۷۲۸ ان الخلوة الصحیحة لاتکون کالوطی فی الرجعة انتهی (۱) وفی الدرالمختار وحکمه ان الواقع به ولو بلا مال وبالطلاق الصریح علی مال طلاق بائن،او په ظاهره دا معامله خلع ده، کما لایخفی ویؤیده ما فی ردالمحتار

...بقیه ازحاشیه گذشته] ولم یحضر صاحب الواقعة فقال الصیمری یکتب یزاد فی الشرح لیجیب عنه او لم افهم ما فیها فاجیب قال وقال بعضهم لا یکتب شیئا اصلا قال ورأیت بعضهم کتب فی هذا یحضر السائل لیخاطبه شفاها.
(شرح المهذب للنووی ۱۶ فصل فی آداب الفتوی)

۱) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲: ۵۷۴ باب الرجعة)

۲: ۷۷۰ واراد بالمال ما يشتمل الابراء منه حتى لو قالت ابرأتك عمالى عليك على طلاق ففعل برئ وبانت (۱)۔ وهو الموفق

۱) (الدرالمختار مع ردالمحتار ۲:۶۰۸ قبيل مطلب ابرأته من حق يكون للنساء على الرجال)

بسم اللہ الرحمٰن الرّحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

(شپږم جلد)

باب العدة

....

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاویٰ فریدیہ

باب العدة

قال اللہ تبارک وتعالیٰ:

يَآيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ

(سورة الطلاق......۱)

....

باب العدة

د طلاق د عدت وخت د طلاق د ورکولو د وخت نه شروع کیږی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د طلاق عدت د کوم وخت نه شروع کیږی چې کله طلاق ورکړی یا زنانه ته علم اوشی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مطیع الله مدینه منوره سعودی عرب... ۵ جمادی الثانی ۱۴۰۱ هـ

الجواب: د طلاق عدت د طلاق د وخت نه شروع کیږی نه د علم د وخت نه. (شامی) (۱) وهوالموفق

د عدت وخت د طلاق ورکولو نه شروع کیږی او د خاوند د طرف نه شرطونه لګول باطل دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یوه زنانه مطلقه مغلظه ده او د طلاق نه مخکې د مور پلار په کور باندې تر دولسو کالو پورې پاتې شوې ده، آیا د طلاق نه پس به پوره موده تیروی او که په هغې کې به څه کمې وی؟ په طلاق نامه کې ئې دا شرط ولیکلو چې زنانه به دویمه نکاح نه کوی کنه نو خاوند ته به شل زره روپۍ ورکوی، د دې شرط څه حکم دې؟

بینواتوجروا

المستفتی: مولانا حسین احمد فاضل بنوری ټاؤن

امام مسجد بالاحصار پشاور... ۱۹ دسمبر ۱۹۸۵ء

---

۱) قال العلامة الحصکفی: ومبدأ العدة بعد الطلاق وبعد الموت على الفور وتنقضی العدة وان جهلت المرأة بهما ای بالطلاق والموت لانها اجل فلا یشترط العلم بمضیه سواء اعترف بالطلاق او انکر، قال ابن عابدین: (قوله لانها اجل) ای لان العدة اجل فلا یشترط العلم بمضیه ای بمضی الاجل. (الدرالمختار مع ردالمحتار ۲:۶۶۲ باب العدة)

الجواب: دا زنانه د لیکلو د وخت نه مطلقه شوې ده او هم د دې وخت نه عدت شروع شوې دې (۱) او د خاوند دا شرط لګول باطل او نامنظور دې خو په خاوند باندې نفقه د عدت باقاعده واجب ده که دا زنانه ناشزه نه وی. (۲)

وهوالموفق

د نابالغې مدخول بها ښځې د عدت مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو سړی ښځه چې تراوسه پورې نابالغه وه او وادهٔ ئې شوې وو، هم دې دوران کې هغه دې نابالغې ښځې ته طلاق ورکړو اوس د دې زنانه دعدت څه حکم دې؟

بینواتوجروا

المستفتی: عبدالجبار پشین بلوچستان ... ۱۳ مارچ ۱۹۷۷ء

الجواب: نابالغه زنانه به د حیض د نه کېدو د وجې نه درې میاشتې حیض تیروی که دې دوران ئې حیض شروع شو نو د میاشتو په ځای به د حیض نه عدت شروع کوی

وفی الهندیة: والعدة لمن لم تحض لصغر اوکبر اوبلغت بالسن ولم تحض ثلاثة اشهر کذا فی النقایة وکذا لورأت دما یوما ثم لم ترفعدتها بالشهور وهو الصحیح ولو رأت ثلاثة دما ثم انقطع فعدتها بالحیض (۳)۔ وهوالموفق

---

۱) قال العلامة الحصکفی: ومبدأ العدة بعد الطلاق وبعد الموت علی الفور وتنقضی العدة وان جهلت المرأة بهما ای بالطلاق والموت۔ (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲:۶۶۲ باب العدة بعید مطلب فی وطء المعتدة بشبهة)

۲) قال العلامة الحصکفی: لا نفقة لاحد عشر ... وخارجة من بیته بغیر حق وهی الناشزة۔ قال ابن عابدین: تنبیه: تزوج معتدة البائن انما لا یسقط نفقتها ما دامت فی بیت العدة والا صارت ناشزة کما فی الذخیرة۔(الدرالمختار مع ردالمحتار ۲:۷۰۲ باب النفقة)

۳) (فتاوی عالمگیریة ۱:۵۲۶ الباب الثالث عشر فی العدة)

په مطلقه غیر مدخول بها باندې عدت نشته

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یوې پیغلې جینۍ د یو ځوان هلک سره نکاح د شریعت مطابق قائم شوه دا پیغله جینۍ ناڅاپه د یو پردي سړی سره لاړه چې په هغې باندې ورته زوړ خاوند فورا طلاق ورکړو، اوس به دا دویم خاوند د عدت نه مخکې نکاح کوی یا بغیر د عدت نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: سخی سرور، واتړه خان محمد دی آئی خان.... ۲۷ اپرایل ۱۹۷۰

الجواب: چې نه جماع شوې وی او نه خلوت، نو دا زنانه د طلاق نه پس متصل نکاح کولې شی په دې باندې عدت نشته. قال فی الهندیة: ۱:۵۴۹ هی انتظار مدة معلومة یلزم المرأة بعد زوال النکاح حقیقة او شبهة المتأکد بالدخول اوالموت کذافی شرح النقایة للبرجندی(۱). وهوالموفق

په غیر مدخول بها باندې عدت وفات واجب او دې دوران کې به نکاح ثانی باطله شی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یوه کوېژدن کړې زنانه چې د هغې نکاح لوستلې شوې وی او د رخصتۍ نه مخکې ئې خاوند وفات شو، آیا په هغه زنانه باندې عدت واجب دې؟ او که د عدت تیریدلو نه مخکې بل سړی سره نکاح وکړې شی نو جائز به وی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: گل حسین کوهاټ بنهر.... ۱۱ اگست ۱۹۷۴ء

الجواب: په دې زنانه باندې عدت واجب دې، بغیر د عدت تیرولو نه ئې نکاح حرام او کالعدم ده. فی الدرالمختار: والعدة للموت اربعة اشهر وعشر من

(۱) (فتاوی عالمگیریة ۱:۵۲۶ الباب الثالث عشر فی العدة)

الایام مطلقاً وطئت اولا ولوصغیرة (هامش درمختار ۲: ۸۳۰)([1]) وفی الهندیة ۱: ۲۹۸ لا یجوز للرجل ان یتزوج زوجة غیره وکذلك المعتدة سواء کانت العدة عن طلاق اووفاة اودخول الخ([2])۔ وهوالموفق

د غیر مدخول بها د عدت مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید د یوې زنانه سره نکاح وکړه، د خلوت نه مخکې باز خان دا منکوحه زنانه په زبردستئ سره خپل کور ته بوتله، اوس باز خان د زید سره صلح وکړه او هغه زنانه ته ئې طلاق ورکړو اوس که باز خان هغه زنانه لره په نکاح اخلی نو آیا دا زنانه به عدت تیروی؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالحلیم متعلم حقانیة .... ۱۲ جنوری ۱۹۷۲

الجواب: دا زنانه د دې بل سړی سره بغیر د عدت نه نکاح کولې شی.

فی الدرالمختار: وسبب وجوبها (ای العدة) عقد النکاح المتاکد بالتسلیم وما جری مجراه من موت اوخلوة، هامش ردالمحتار ۲: ۸۲۴([3]) وفیه ایضا وکذا لا عدة لو تزوج امرأة الغیر ووطئها عالما بذلك ودخل بها (هامش الرد ۲: ۸۳۵)([4])۔ وهوالموفق

د طلاق رجعی د عدت دوران کې که خاوند مړ شی نو زنانه به عدت وفات تیروی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی خپلې

---

[1] (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۶۵۵ مطلب فی عدة الموت باب العدة)

[2] (فتاوی عالمگیریة ۱: ۲۸۰ القسم السادس المحرمات التی یتعلق بها حق الغیر)

[3] (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۶۵۰ باب العدة)

[4] (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۶۶۷ قبیل الفروع آخر باب العدة)

ښځې ته دوه طلاق رجعي ورکړل، د عدت دوران کې خاوند وفات شو، اوس به دا زنانه عدت وفات تیروی یا عدت طلاق؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد انور متعلم تعلیم القرآن.....۳۱ مارچ ۱۹۷۳

الجواب: د طلاق رجعي په صورت کې به بالاتفاق عدت وفات تیروی. وفی الهدایة۲/۴۰۳اما اذاکان رجعیا فعلیها عدة الوفاة بالاجماع (۱) وهوالموفق.

د درې کالو نه غیر آباد زنانه به هم د طلاق نه پس عدت تیروی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې تر درې کالو پورې زنانه د خاوند نه غیر آباد او بیله وه، اوس خاوند درې کاله پس طلاق ورکړو د هغه زنانه عدت به څه وی؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالصمد پیر سباق نوښهر.......۳۰ جمادی الثانیة ۱۴۰۱ هجری

الجواب: دا زنانه د درې حیضه تیریدلو نه پس په بل ځای کې وادهٔ کولې شی. (شامی باب العدة) (۲)، وهوالموفق

د درې کالو نه د غیر آبادې زنانه د طلاق د عدت مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یوه زنانه د درې کالو نه غیر آباد ده بیا د هغې خاوند طلاق ورکړو. نو د دې زنانه د عدت څه مسئله ده آیا پوره عدت به تصور کولې شی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: نیاز محمد یعقوب دهاوی آزاد کشمیر ۲۶ جولائی ۱۹۷۳ء

---

۱) (هدایة ۲: ۴۰۲ باب العدة)

۲) قال العلامة الحصکفی: ومبدأ العدة بعد الطلاق وبعد الموت علی الفور وتنقضی العدة وان جهلت المرأة بهما ای بالطلاق والموت، قال ابن عابدین: وهذا مبنی علی تعریف البدائع من ان العدة اجل ضرب لانقضاء ما بقی من آثار النکاح وقدمنا ترجیحه. (الدرالمختار مع هامش ردالمحتار ۲: ۶۶۲ باب العدة)

الجواب: په داسې زنانه باندې مکمل عدت تیرول ضروري دی، لان عدة المدخول بها ثلاثة قروء ولم یستثنوا منها هذه المرأة وامثالها والمسئلة اجماعیة. (۱) وهوالموفق

د زانیه د عدت او تجدید نکاح مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو سړی بازگل منکوحه د عالم گل نومې سړی سره لاړه، تقریبا د پنځه ځلویښت ورځو پورې دواړه غائب وو بیا سل کلومیتره لرې په یو ځای کې دواړه ونیول شو، دکوم ځای نه چې هغوی د پاکستان طرف ته تښتیدل پولیس عالم گل د گرفتارولو نه پس جیل ته ولیږلو او زنانه پلار ته حواله کړې شوه، درې میاشتې پس مشرقاضي فیصله وکړه چې زنانه د سابقه خاوند بی بی ده او بیا هغه ته حواله کړې شوه، ښځه او خاوند هم هغه شان خوشحاله دی اوس د کلی خلق بازگل د مانځه په صف کې اودریدلو ته نه پریږدی، بازگل وائی چې ما دوباره نکاح کړې ده خلق وائی چې د هغه حلاله نه ده شوې نکاح به څنګه صحیح شی، بعض وائی چې د نامحرم سړی سره په اوسیدو باندې ئې نکاح ماته شوې ده او طلاق واقع شوې دې لهذا د مسئلې حقیقت او د عقد نکاح نه پس د عدت حکم بیان کړئ؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی زین العابدین برکلی علاقه کلکت... ۱۵ شوال ۱۴۰۲ه

---

(۱) وفی الهندیة: العدة هی انتظار مدة معلومة یلزم المرأة بعد زوال النکاح حقیقة او شبهة المتأکد بالدخول او الموت کذا فی شرح النقایة للبرجندی، رجل تزوج امرأة نکاحا جائزا فطلقها بعد الدخول او بعد الخلوة الصحیحة کان علیها العدة... اذا طلق الرجل امرأته طلاقا بائنا او رجعیا او ثلاثا او وقعت الفرقة بینهما بغیر طلاق وهی حرة ممن تحیض فعدتها ثلاثة اقراء.
(فتاویٰ عالمگیریة ۱:۵۲۶ الباب الثالث عشر فی العدة)

الجواب: (۱) که هغه اغواء کونکی د دې زنانه سره عقد نکاح نه وی کړې نو په دې زنانه باندې هیڅ عدت نشته. لما فی الهندیة: لاتجب العدة علی الزانیة (۵۴۶/۱)(۱)

(۲) او د تجدید نکاح ضرورت بهر حال نشته او که دا زنانه مستحله وی او زنا له حلاله گڼی نو د ارتداد د وجې نه ئې اوله گناه باطله شوې ده او دویمه نکاح ئې ضروری ده. (۲)

(۳) او دې خاوند له د جماعت د مانځه نه منع کول ناجائز او عوامی تعزیر دې اسلامی تعزیر نه دې. قال الله تعالی: ومن اظلم ممن منع مساجد الله ان یذکر فیها اسمه (الایة) (۳). وهوالموفق

د مفقود الخبر د ښځې د عدت مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د مفقود الخبر ښځې څومره عدت دې او کله به شروع کیږی؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد خان سواتی...... ۱۲ مارچ ۱۹۷۴ء

الجواب: د مفقود ښځه به د حکم بالموت نه پس د وفات عدت تیرولو سره په بل خای کې نکاح کوی، کما فی الدار المختار یحکم بموته فی حق ماله فتعتد منه عرسه للموت الخ، هامش ردالمحتار: ۳۵۸/۳ (۴) وهوالموفق

---

۱) (فتاوی عالمگیریة ۵۲۶: ۱ الباب الثالث عشر فی العدة)

۲) قال الملا علی قاری: ان استحلال المعصیة صغیرة کانت او کبیرة کفر اذا اثبت کونها معصیة بدلالة قطعیة.
(شرح فقه الاکبر للقاری ۱۵۲ بیان استحلال المعصیة کفر)

۳) (سورة البقرة آیت: ۱۱۴ پاره: ۱ رکوع: ۱۴)

۴) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳۶۳: ۳ قبیل کتاب الشرکة)

د نفاس په حالت کې د طلاق ورکولو په صورت کې د عدت مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې چه یوه زنانه د وضع حمل نه دوه ورځې پس طلاقه شی نو آیا د عدت دپاره به دا نفاس د درې حیضو قائم مقام شمار کولې شی. **بینواتوجروا**

المستفتی: گل احمد میاں کانو کلے ۲۷ جولائی ۱۹۷۵ء

الجواب: څنګه چې د حیض دوران کې د طلاق ورکولو په وخت دا حیض نامکمل او غیر محسوب وی.(۱) هم دغه شان د نفاس دوران کې به هم دا حکم وی. کما فی الدرالمختار: والنفاس کالحیض، هامش ردالمحتار ۲/۵۷۸ (۲) وهوالموفق

که خلوت وشی خو ښځه ئې ځان ته نه پرېږدی نو آیا دا خلوت صحیح دې؟

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې خپله منکوحه یو کوټې ته داخلولو سره خلوت وکړې خو ښځه خاوند خپل بدن مس کولو ته نه پرېږدی، دا خلوت صحیح دې یا فاسده، او په دې خلوت باندې د مطلقه کیدو په صورت کې به عدت تیرول واجب وی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولانا لطیف الرحمن کوټکه حیات خان تخته خیل

---

۱) قال العلامة ابن عابدين: (قوله ولا اعتداد بحيض طلقت فيه) اى اذا طلقها فى الحيض لا يحسب من العدة لان ما وجد قبل الطلاق لا يحتسب به منها لعدم التجزى فلو احتسب كمل من الرابعة فوجبت كلها لعدم التجزى ايضا.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱:۶۶۰ قبيل مطلب فى وطئ المعتدة بشبهة)

۲) قال العلامة الحصكفى: والنفاس... كالحيض فى كل شيئ الا فى سبعة، قال ابن عابدين: وصورة العدة اذا قال لامرأته اذا ولدت فانت طالق فولدت ثم قال مضت عدتى فانها تحتاج الى ثلاث حيض ما خلا النفاس.

(الدرالمختار مع ردالمحتار ۱:۲۱۹ باب الحيض قبيل مطلب فى حكم وطئ المستحاضة)

الجواب: دا مختلف فیه مسئله ده، كما فی الهندية ١: ٣٠٥ وان خلابها ولم تمكنه من نفسها اختلف المتأخرون فیه، قال بعضهم لاتصح الخلوة وقال بعضهم تصح كذا فی السراج الوهاج(١) پس په احتیاط باندې عمل کول پکار دی، فلوكان وقع تحريه على الجملة منها فهی ليس بأقل من كلبها العقور(٢) وهوالموفق.

د یو کرت خلوت صحیحه تیرولو نه پس هم عدت طلاق تیرول لازمی دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې مور پلار په یو ځای کې د خپل ځوی واده وکړو ځوی صرف یوه شپه خپلې ښځې ته لاړو، د نادارئ او طبیعت د نه لګیدو د وجې نه ئې بغیر د جماع کولو نه سحر بهر راتلو سره د ګواهانو مخکې طلاق ورکړو آیا په دې زنانه باندې چې جماع ورسره نه ده شوې عدت واجب دې یا نه دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: عزیز الرحمن هزاره.... ١٤ اپریل ١٩٧٤ء

الجواب: خلوت صحیحه قائم مقام د وطی دې، پس په دې زنانه باندې د طلاق عدت واجب دې،

فی الدر المختار: والخلوة بلا مانع حسی وطبعی (الی ان قال) كالوطئ فيما يجيئ الخ فی تاكد المهر والنفقة والسكنى والعدة انتهى بحذف يسير(٣). وهوالموفق

---

١) (فتاوى عالمگيرية ١: ٣٠٥ الفصل الثانی فيما يتأكد به المهر والمتعة)

٢) قال العلامة الحصكفی: والكلب يمنع ان كان عقورا مطلقا وفی الفتح وعندی ان كلبه لا يمنع مطلقا او كان للزوجة والا يكن عقورا وكان له لا يمنع.
(الدر المختار على هامش ردالمحتار ٢: ٣٦٨ مطلب فی احكام الخلوة)

٣) (الدر المختار على هامش ردالمحتار ٢: ٣٦٧،٣٧٠ مطلب فی احكام الخلوة)

معتده صرف د موهومه خطرې د وجې نه نه بلکې د ضرورت د وجې نه سفر کولې شي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو پیر او مرشد چې د هغوی حلقه متوسلین او مریدین تر لرې لرې پورې خوره شوې ده او د الله پاک مخلوق د هغوی نه مستفیض شوې دی د هغوی دوه بیبیانې دی د یوې نه ئې اولاد شته او د دویمې نه ئې اولاد نشته دواړه بیبیانې ئې په مختلف ښهرونو کې اوسیږی، اوس هغه بزرګ وفات شوې دې او د اولاد والا بی‌بی ئې په دغه ځای کې اوسیږی کوم ځای کې چې د حضرت پیرصاحب مزار دې اوس د متوسلین خواهش دې چې دا بله بي بي هم هغه مقام ته بوځی نو آیا هغه اهلیه د عدت دوران دا سفر کولې شي او حال دا چې هغه ځای تقریبا سل میله دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: حافظ محمد عباس، احمد پور شرقیه ...... ۶ فروری ۱۹۷۴ء

الجواب: د معتده دپاره صرف د موهومه خطرې د وجې نه سفر جائز نه دې خو د ضرورت د وجې نه جائز دې لاکن المتحقق ههنا الاول دون الثانی، والمجوزهوالثانی دون الاول، کما فی الدرالمختار: ولا تخرجان منه الاان تخرج اویتهدم المنزل اوتخاف انهدامه اوتلف مالها اولاتجد کراء البیت ونحو ذلك من الضرورات (هامش ردالمحتار ۲: ۸۵۴)([1]).وهوالموفق

د خاوند او مور پلار د کور نه علاوه په بل ځای کې عدت تیرول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د زید د لور وادهٔ د عمر سره وشو بیا هغه طلاق مغلظه ورکړو زید هغه جینۍ بکر ته حواله کړه، او د هغې په کور کې ئې شپه تیره کړه د زید حکم شرعا څه دې؟ او د بکر څه

[1] (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲:۶۷۴ فصل فی الحداد)

حکم دې چا چې د عدت په ورځو کې یوه زنانه ساتلې ده؟ او بکر هغې سره نکاح کول غواړي؟ بینواتوجروا

المستفتي: محمود الهی خضرو اټک ...۲۱ جولائی ۱۹۷۹ء

الجواب: که د بکر وغیره سره ئې د خلوت صحیحه نوبت متیقن یا مظنون نه وی نو د مور په کور او د بکر په کور کې څه خاص فرق نشته، اصل حکم خو د خاوند په کور کې د عدت تیرولو دې، د عوارض د وجې نه دې اصل لره متروک کول ګران دی. کما لا یخفی علی من نظر الی حدیث فاطمة (۱) وعبارات الفقهاء فی باب العدة (۲). وهوالموفق

دوران عدت کې د پنشن د وصولولو دپاره تلل

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زما خاوند وفات شوې دې زه هره میاشت خپل متعلقه دفتر ته ځم او د دې وصولئ نه بغیر کورنی اخراجات نه پوره کیږي، د غریبئ ژوند تیروم، آیا زه د پنشن د وصولولو دپاره بهر وتلې شم یا نه؟ بعض خلق د وتلو وائی او بعض د نه وتلو، صحیح مسئله څه ده؟ بینواتوجروا

المستفتي: نامعلوم .... لاهور ملتان روډ ...... ۲۵ جنوری ۱۹۸۴ء

---

(۱) عن عروة ان عائشة انکرت ذلک علی فاطمة وزاد ابن ابی الزناد عن هشام عن ابیه عابت عائشة اشد العیب وقالت ان فاطمة کانت فی مکان وحش فخیف علی ناحیتها فلذلک ارخص لها النبی ﷺ. (صحیح البخاری ۲:۸۰۲ باب المطلقة اذا خشی علیها فی مسکن زوجها الخ کتاب الطلاق)

(۲) قال العلامة ابن نجیم : قوله وتعتد ان فی بیت وجبت فیه الا ان تخرج او ینهدم ای معتدة الطلاق والموت تعتد ان فی المنزل المضافة الیهما بالسکنی وقت الطلاق والموت ولا یخرجان منه الا لضرورة لما تلونا من الآیة الخ.

(البحر الرائق ۴:۱۵۴ فصل فی الحداد)

الجواب: که د پنشن د وصولئ دپاره ستاسو تلل ضروری وی او د بل په ذریعه دا کار نه مکمل کیږی او د وخت تیرولو د مشکلاتو ښکار یئ نو د مجبورئ د وجې نه تاسو په قدر د ضرورت د کور نه وتلې شئ، بیا فورا واپس راتلل ضروری دی، فی الدرالمختار ۵۳۶ جلد ۳ وتعتدان فی بیت وجبت فیه ولا تخرجان منه الاان تخرج اوینهدم المنزل اوتخاف انهدامه اوتلف مالها اولاتجد کراءالبیت ونحوذلک من الضرورات فتخرج لاقرب موضع الیه(۱)۔وهوالموفق

د معتده د نفقې انتظام نه کیدو او عصمت د وجې نه بل ځای ته منتقل کیدې شي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو ځوان وادهٔ کولو سره شپږ میاشتې پس په یو جنګ کې شهید شو د هغه ځوان درې ورونه هم دی، اوس به د هغه شهید ښځه عدت چېرته تیروی د خاوند په کور کې که د مور او پلار په کور کښ؟ هغه زنانه د عدت پرواه نه کول سره د مور او پلار کور ته تیښته اختیار کړه، بغیر د اجازت نه دا کار جائز دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: قاضی خلیل الرحمن دوبیان صوابی

الجواب: په دې کونډه باندې عدت تیرول ضروری دی او د خاوند د کور نه به بل کور ته نه منتقل کیږی؟ لمافی الهدایة ۴۰۸ وعلی المعتدة ان تعتد فی المنزل الذی یضاف الیها بالسکنیٰ حال وقوع الفرقة والموت... وان کان نصیبها من دارالمیت لایکفیها فاخرجها الورثة من نصیبهم انتقلت(۲) وبمعناه فی سائر کتب الفروع، د دې عبارت نه دا هم معلومه شوه چې که د هغه زنانه د سکونت حصه د هغه دپاره ناکافی وی او نور وارثان د بهادرئ نه کار نه اخلی نو د هغه دپاره بل کور ته منتقل کیدل جائز دی، هم دغه شان په دې کونډې باندې د

---

۱) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۶۷۴:۲ فصل فی الحداد)

۲) (هدایة علی صدر فتح القدیر ۱۶۶:۴ قبیل باب ثبوت النسب)

لیرې وي او نه ستر پرده ضروري دي. کما ورد في رد المحتار (الحداد في الموت
شرعي سالم لوراثتين ليس محرم ها فعديه(١) لهذا که د حائل انتظام
وه شي بيا شسست خطره وي نو دې مکان ته منتقل کېدل به جائز وي والله اعلم

مطلقه مدخول بها نه ده د عدت په وخت کې مطلقه

زړمې سړي ته حواله کول بې غيرتي او ديوث توب دی

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې مثلاً زيد خپله لور
زکیه د پاره د . نکاح اعلان په محکمه کې د خپل زوج نه طلاق ثلاثه حاصل کړل، د
طلاق نه پس څو ورځې پس ئې بل سړي ته حواله کړه د پاره د نکاح،
خان سره کړه او کراچي ته لاړه، نه ئې عدت تیر کړو نه انتظار د کړو بلکې
د نکاح نه ئې بل غير سړي ته حواله کړه د دې شرعي حکم څه دی؟ بینوا توجروا

المستفتي: مولانا عزيز الرحمن خطيب کوهاټ مري ... د اگست ١٩٧٤ء

الجواب: که دا جینۍ وادة شوې (مدخول بها) وي نو د عدت نه بل چاته حوال
کول بې غیرتي او دیوثي ده (٢) څو که د خلوت ممنوعه نه ئې د حفاظ
انتظام وي نو بې غیرتي به نه وي (٣)

---

١) (رد المحتار هامش الدر المختار ٢: ٦٧٥ قبيل فصل في ثبوت النسب)

٢) قال العلامة الحصكفي: يا ديوث هو من لا يغار على امرأته او محرمه، قال ابن عابدين
قال الزيلعي هو الذي يرى مع امرأته او محرمه رجلا فيدعه خاليا بها وقيل هو المتسبب
للجمع بين اثنين لمعنى غير ممدوح وقيل هو الذي يبعث امرأته مع غلام بالغ او
مزارعه الى الضيعة او يأذن لهما بالدخول عليها في غيبته. (الدر المختار مع رد المحتار
٣: ٢٠٢ باب التعزير)

٣) قال العلامة ابن عابدين: (قوله: لئلا يختلي بالاجنبية ومفاده ان الحائل يمنع الخ
المحرمة) اي مفاد التعليل ان الحائل يمنع الخلوة المحرمة ويمكن ان يقال في الاجنـ
كذلك وان لم تكن معتدته الا ان يوجد نقل بخلافه بحر.
(رد المحتار هامش الدر المختار ٢: ٦٧٥ فصل في الحداد)

نوټ: په ایام عدت کې بغیر دضرورت نه د کورنه وتل حرام دی په کوم کې چې طلاق ورکړې شوې وی، کذا فی ردالمحتار(١) والهندية (٢) والبحر(٣) وهوالموفق

په حالت د سفر کې د عدت وفات مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی سره د کار (مزدوری) دوران کې د هغه سره ښځه او بچې هم د وطن نه بهر د ملازمت (مزدوری) په ځای کې اوسیدل، دې دوران کې خاوند مړ شو آیا په دې زنانه باندې هم عدت واجب دې؟ د سفر معامله ده که د دې ځای نه بدل شی نو بیا به عدت پاتې وی یا نه؟ آیا دا ښځه د خپل خاوند سره په بل ځای کې د پردې سره اوسیدې شی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: ماسټر غلام نبی ټیکسلا .... ١٧ دسمبر ١٩٧٤ء

الجواب: په دې کونډه باندې عدت واجب دې او د هغې دپاره د دې کور نه

---

١) قال العلامة الحصكفي: ولا تخرج معتدة رجعي وبان بأى فرقة كانت على مافى الظهيرية ولو مختلعة على نفقة عدتها فى الاصح اختيار او على السكنىٰ فيلزمها ان تكترى بيت الزوج معراج لو حرة مكلفة من بيتها اصلا لا ليلا ولا نهارا ولاالى صحن دار فيها منازل لغيره ولو باذنه لانه حق الله تعالىٰ.
(الدرالمختار على هامش ردالمحتار ٢:٦٧٣ قبيل مطلب الحق ان على المفتى ان ينظر فى خصوص الوقائع الخ)

٢) وفى الهندية: على المعتدة ان تعتد فى المنزل الذى يضاف اليها بالسكنىٰ حال وقوع الفرقة والموت كذا فى الكافى لو كانت زائرة اهلها او كانت فى غيربيتها لامرحين وقوع الطلاق انتقلت الى بيت سكناها بلاتأخير وكذا فى عدة الوفاة كذا فى غاية البيان.
(فتاوىٰ عالمگيرية ١:٥٣٥ الباب الرابع عشر فى الحداد)

٣) (البحر الرائق ٤:١٥٤ فصل فى الحداد)

انتقال کول جائز نه دی، کما فی تنقیح الفتاوی ۱: ۵۷ وتعتدان ای معتدة طلاق وموت فی بیت وجبت فیه ولا یخرجان منه الاان تخرج اوینهدم المنزل او تخافا انهدامه او تلف مالها اولا تجد کراء البیت ونحو ذلك من الضرورات(۱).
وهوالموفق

معتده به د خاوند په کور کې اوسېږي خو د خلوت نه به ځان ساتي

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړي خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړل اوس هغه زنانه د دې خاوند نه حامله ده او دې زنانه لره په نکاح کې د اخستلو خواهش لري، پس د حمل د وجې نه د بل سړي سره لانکاح نه شي کولې نو آیا دا زنانه د حمل په ورځو کې د اول خاوند په کور کې اوسیدې شي یا نه؟ چې د حمل نه پس حلاله وکړې شي؟ بینواتوجروا

المستفتي: میان اشراف الله اکوړه خټک.....۳۰ جولائی ۱۹۷۷

الجواب: د دې معتده دپاره د خاوند په کور کې اوسیدل جائز بلکې ضروري دي خو د دې فسق وفجور په زمانه کې دې د خلوت نه ځان ساتي.

کما فی شرح التنویر: ولهما ان یسکنا بعد الثلاث فی بیت واحد اذا لم یلتقیا التقاء الازواج ولم یکن فیه خوف فتنة وفیه عن المجتبیٰ الافضل الحیلولة بستر ولو فاسقا فبامرأة(هامش ردالمحتار۲: ۸۵۵)(۲).وهوالموفق

د مطلقه مغلظه د خاوند په کور کې د اوسیدو او د ښځې د لاس د تیار کړې ډوډۍ خوړلو حکم

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړي د ګواهانو په موجودګۍ کې خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړل او ښځه ئې حامله هم ده

۱) (تنقیح الفتاویٰ الحامدیة ۱: ۵۷ باب العدة)
۲) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۶۷۵ قبیل فصل فی ثبوت النسب)

اوس دا سړي د خپلو بچو په فالنه باندې مجبور دې آیا دا د مطلقه ښځې په کور کې اوسیدې شي؟ آیا دا خاوند د هغه ښځې د لاس تیار کړي پخلي خوړلې شي؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: محمد عارف گهوئی سری .... ۳ جولائی ۱۹۷۸ء

الجواب: که دا مخکې ذکر شوی ښځه خاوند بوډاګان او مامون وی نو په یو کور کې د هغوی اوسیدل جائز دی او د هغه سړی دپاره د دې زنانه د لاس پخ کړې حلال دې خو آزادی او خلوت حرام دې

کما فی شرح التنویر: وسئل شیخ الاسلام عن زوجین افترقا ولکل منهما ستون سنة وبینهما اولاد تتعذر علیهما مفارقتهم فیسکنان فی بیتهم ولا یجتمان فی فراش ولا یلتقیان التقاء الازواج هل لهما ذلك قال نعم واقره المصنف (هامش ردالمحتار ۲:۸۵۵)(۱).وهوالموفق

مطلقه مغلظه په کور کې د خادمې په حیثیت سره ساتل

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې خاوند خپلې ښځې ته طلاق مغلظه ورکړې دې د عدت د تیریدلو نه پس زنانه سره د راوتلو نه راوځی او خاوند ته وائی چې ما دې په طور د خادمې وساتی، آیا خاوند دا ښځه د خادمې په طور ساتلې شی؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: عبدالغفور واه کینټ .... ۲ جمادی الثانیة ۱۳۹۱ھ

الجواب: که د خلوت او آزادئ نه په امن وی نو د نوکرې په حیثیت سره ساتلو کې څه باک نشته، **کما فی شرح التنویر:** وسئل شیخ الاسلام عن زوجین افترقا ولکل منهما ستون سنة وبینهما اولاد تتعذر علیهما مفارقتهم فیسکنان فی بیتهم

۱) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲:۷۵ ۶ قبیل فصل فی ثبوت النسب فصل فی الحداد)

ولا يجتمعان فى فراش ولا يلتقيان التقاء الازواج هل لهما ذلك قال نعم واقره المصنف.(هامش ردالمحتار ۲: ۸۵۵)(۱).وهوالموفق

د عدت دوران کې خرڅه ورکول د خاوند ذمه داري ده

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی خپله ښځه طلاق ثلاثه مغلظه ورکولو سره فارغه کړه، آیا د عدت دوران د دې مطلقه د اخراجاتو ذمه دار خاوند دې؟ بینواتوجروا

المستفتي: اسلم گل اسلام آباد........ ۱۹۷۳ | ۳ | ۲۳

الجواب: د عدت دوران د معتده خوراک او جامه او د استوګنې اخراجات د خاوند په ذمه واجب دي، که خاوند انکار کوی نو معتده د حاکم په ذریعه دا حقوق وصولولې شي.

وفى الهندية: المعتدة عن الطلاق تستحق النفقة والسكنى كان الطلاق رجعيا او بائنا اوثلاثا حاملا كانت المرأة اولم تكن كذا فى قاضى خان(۲).وهوالموفق

د مبانه زنانه د حق مهر او دوران عدت کې د نفقې مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ما خپلې ښځې ته صرف یو طلاق ورکړې دې، الفاظ دا وو: ته په ما باندې طلاقه ئې! اګر چې د طلاق ورکولو په وخت زما د هیڅ قسم طلاق ورکولو اراده نه وه، تقریبا پنځه کاله تیر شو چې ما د هغې سره د ازدواجی ژوند تعلقات بند کړی دی خکه چې هغې به ما سره هر وخت جګړې کولې، اوس ما د دویم وادهٔ اراده کړې ده چونکې نن صبا د عائلی قوانین د وجې نه دویم وادهٔ منع دې، بهرحال ما د

---

۱) (الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۲:۶۷۵ قبيل فصل فى ثبوت النسب فصل فى الحداد)

۲) (فتاوىٰ عالمگيرية ۱:۵۵۷ الفصل الثالث فى نفقة المعتدة)

دویم واده دپاره فیس داخل کړو اوس ماته د دغه ښځې د طرف نه قانوني خطره پیدا شوه په دې وجه ما په عدالت کې فرضي شهادت پیش کولو سره زنانه لره مطلقه ظاهرولو سره د دویم واده اجازت اخستلو سره واده کړې دې، ګواهانو هم دا ګواهي قائمه کړه چې مونږ ته د معتبرو ذرائع نه معلومه شوې ده چې دې سړي د دې تاریخ نه مخکې خپلې ښځې ته طلاق ورکړې دې، حال دا چې دا ټوله فرضي کارروائي ده، اوس حاکم په ما باندې مبلغ سل روپۍ حق مهر او یو نیم سل روپۍ د عدت خرچه مقرر کړې ده ما د دواړه قسم پیسو داخلولو نه انکار کړې دې او د شریعت کولو درخواست مې کړې دې چې که واقعي ذکر شوې زنانه مطلقه وي نو حق مهر به ادا کړم، کنه نو واپس به رجوع وکړم، ځکه چې ما د هغې نه وروستو د طلاق هیڅ اقرار نه دې کړې او دا کارروائي ټوله فرضي وه ددې لپاره چې د قانوني جرم نه بچ شم اوس د حق مهر او د عدت د خرچې څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتي: عبدالرحیم نوره وردي، ۱۸ اګست ۱۹۶۶

الجواب: چونکې طلاق صریح د ارادې نه بغیر هم واقع کیږي لهذا دا ښځه طلاقه شوې ده (۱) او د عدت تیریدلو نه پس مبانه شوې ده (۲) او په تاسو باندې ټول مهر ورکول ضروري دي. (۳) او چونکې د عدت د زمانې نه مخکې

---

(۱) قال العلامة طاهر الانصاري: وطلاق اللاعب والهازل وطلاق الرجل الذي اراد ان یتکلم فسبق لسانه بالطلاق فالطلاق واقع۔
(خلاصة الفتاوی ۲:۷۵ کتاب الطلاق)

(۲) قال العلامة ابن عابدین: والرجعي لا یزیل الملک الا بعدمضي العدة۔
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲:۵۷۶ باب الرجعة)

(۳) وفي الهندیة: والمهر یتأکد باحد معان ثلاثة الدخول والخلوة الصحیحة وموت احد الزوجین سواء کان مسمی او مهر المثل حتی لا یسقط منه شئ بعدذلک الا بالابراء۔
(فتاوی عالمګیریة ۱:۳۰۳ الفصل الثاني فیما یتأکد به المهر والمتعة)

ختم شوې دې لهذا فی الحال په تاسو باندې د عدت نفقه ورکول ضروري نه دی بیشکه د بعض فقهاء کرامو په نزد د عدت نفقه کومه چې زنانه برداشت کړه د خاوند نه به وصولولې شی (ماخوذازردالمحتارودرالمختار)(١) وهوالموفق

په وضع د حمل سره عدت ختمیږي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې يوه مطلقه زنانه وه چې هغه حامله هم وه خپل خاوند یې هغې سره جماع وکړه او صباله هغه حمل پریوتلو آیا عدت پوره شو؟ بینواتوجروا

المستفتی: محبوب الرحمن شاه...... ۹ اپریل ۱۹۷۵

الجواب: په وضع د حمل سره عدت ختم شو (ماخوذازردالمحتار)(٢) وهوالموفق

د مطلقه مغلظه په وضع حمل سره عدت ختمیږي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې يوه منکوحه

---

١) قال العلامة الشامی المکنی بابن عابدین: (قوله ولا تسقط النفقة الخ) ای اذا مضت مدةالعدة ولم تقبضها فلها اخذها لو مفروضة ای او مصطلحا علیها لکن لو مستدانة بامر القاضی فلا کلام والافقیه خلاف اختار الحلوانی انها تسقط ایضا واشار السرخسی الی انها تسقط وفی الذخیرة وغیرها انه الصحیح قال فی البحر وعلیه فلا بد من اصلاح المتون فانهم صرحوا بان النفقة تجب بالقضاء او الرضا وتصیر دینا وهنا لا تصیر دینا الا اذالم تنقض العدة لکن فی النهر ان اطلاق المتون یشهد لما اختاره الحلوانی قلت وظاهر الفتح اختیاره حیث اقتصر علیه. (ردالمحتار هامش الدالمختار ۲:۷۲۷ قبیل مطلب فی نفقة المطلقة باب النفقة)

٢) قال العلامة ابن عابدین: (قوله وضع حملها) ای بلا تقدیر بمدة سواء ولدت بعد الطلاق اوالموت بیوم او اقل جوهرة والمراد به الحمل الذی استبان بعض خلقه او کله... واذا اسقطت سقطا ان استبان بعض خلقه انقضت به العدة لانه ولد والا فلا. (ردالمحتار هامش الدر المختار ۲:۶۵۶ بعید مطلب فی عدة الموت)

مطلقه مغلظه په عدت کې وه، او خاوند هغې سره مجامعت او کوروالی وکړو تردې چې د بار بار مجامعت او کوروالي له امله هغه ښځه حامله شوه او وضع د حمل ئې شو، آیا عدت تیر شوی دې یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: فضل معبود تنگی..... ۹ ستمبر ۱۹۷۴ء

الجواب: عدت تیر شوی دی.

كما في الهندية ۱: ۵۵۴ طلق امرأته ثلثا وكتم طلاقها عن الناس فلما حاضت حيضتين وطئها فحبلت ثم اقر بطلاقها كان لها النفقة مالم تضع الولد لان عدتها انما تنقضي بوضع الحمل كذا في الفتاوى الكبرى (۱)۔ وهوالموفق

په وضع د حمل سره عدت ختمیږی او دویمه نکاح جائز کیږی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی د طلاق ثلاثه په ذریعه خپله ښځه رخصت کړه، په گواهانو کې د محلې مولوی صاحب او یو سپین ږیرې شامل وو، د طلاق نه دیرش ورځې پس مولوی صاحب د هغې زنانه نکاح د بکر سره وکړه او د خپل نوی خاوند سره ئې ژوند تیرول شروع کړل، آیا دا نکاح شرعا جائز ده، که نه وی نو د دې مولوی صاحب دپاره څه تعزیر دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد اشرف خان

الجواب: ممکنه ده چې دې مطلقه د حمل اسقاط کړې وی او د حامله عدت په وضع د حمل سره ختمیږی. قال الله تعالیٰ: واولات الاحمال اجلهن ان يضعن حملهن (۲) وفي ردالمحتار ۲: ۸۳۱ واذا اسقطت سقطا ان استبان بعض خلقه انقضت به العدة لانه ولد والافلا (۳)۔ وهوالموفق

---

۱) (فتاوی عالمگیریة ۱: ۵۳۲ قبیل الباب الرابع عشر فی الحداد)

۲) (سورة الطلاق آیت: ۴: پاره: ۲۸ رکوع: ۱)

۳) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲: ۶۵۶ بعید مطلب فی عدة الموت)

د عدت موده درې حیضه تیرول دی اګرچې په دې باندې دوه کاله تیر شي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یوې زنانه ته طلاق ورکړې شو هغه یو داسې زنانه ده چې هغې ته پنځه میاشتې پس حیض راځی نو آیا د هغې دپاره دومره اوږده موده تیرول ضروری دی او که فورا نکاح وکړې شي؟ بینواتوجروا

المستفتی: نور محمد صاحب

الجواب: په دې زنانه باندې درې حیضه تیرول ضروری دی اګر چې دوه کاله موده تیره شي. لما فی الدر المختار: الشابة الممتدة بالطهر بأن حاضت ثم امتد طهرها فتعتد بالحیض الی ان تبلغ سن الایاس (۱). وهوالموفق.

د عدت کم از کم موده شپیته ورځې ده

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زنانه ته په طلاق ملاویدو باندې کم ازکم څومره موده عدت تیرول راځی د دې نه مو خبر کړئ بینواتوجروا

المستفتی: محمد رفیق قریشی اسلام آباد

الجواب: که دا معتده حامله نه وی نو کم ازکم شپیتهٔ ورځې عدت به تیروی. کما فی شرح التنویر: قالت مضت عدتی والمدة تحتمله وکذبها الزوج قبل قولها مع حلفها والا تحتمله المدة لا لان الامین انما یصدق فیما لا یخالفه الظاهر ثم لو بالشهور فالمقدر المذکور ولو بالحیض فاقلها لحرة ستون یوما(۲) (۳)وهوالموفق

---

۱) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲:۶۵۳ قبیل مطلب فی عدة الصغیرة المراهقة)

۲) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲:۶۶۵ قبیل مطلب فی الدخول فی النکاح الاول دخول الخ)

۳) وقال العلامة ابن عابدین: (قوله ستون یوما) فیجعل کانه طلقها فی الطهر بعد الوطء ویؤخذ لها اقل الطهر خمسة عشر لانه لا غایة لاکثره...[بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

د صاحبینو په نزد د عدت کم از کم موده

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یوې زنانه ته درې طلاقه ورکړې شو د هغه زنانه عام عادت ایام تحیض اووهٔ ورځو پورې دې او د طهر موده ئې اوویشت ورځې ده اوس هغه زنانه یوه میاشت پس دویمه نکاح وکړی، آیا په دومره موده کې د یوې زنانه حیض پوره کیدو سره شرعاً د عدت موده مکمل کیدې شی؟ آیا په دې مسئله کې د زنانه قول قابل قبول دې چې هغه ووائی چې په ما باندې درې حیضه تیر شوي دی؟ که په دې موده کې یعنی ۵۳ ورځې عدت پوره کیدو نه مخکې چې کوم امام مسجد د هغه زنانه سره نکاح وکړی آیا د هغه اقتداء صحیح ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: صوفی محمد حلیم دینه جهلم ..... ۱۹۷۵ء | ۸ | ۲۴

الجواب: چونکې د صاحبین په نزد په یو کم شلویښت ورځو کې عدت ختمیدلې شی (۱) لهذا انکاح لوستونکی وغیره د تعزیر لائق نه دی. وهوالموفق

...بقیه ازحاشیه گذشته] واوسط الحیض خمسة لان اجتماع اقلهما نادر فثلاثة اطهار بخمسة واربعین وثلاث حیض بخمسة عشر فصارت ستین وهذا علی تخریج محمد لقول الامام، وعلی تخریج الحسن له یجعل کانه طلقهافی آخر الطهر احترازا عن تطویل العدة علیها ویؤخذ لها اقل الطهر واکثر الحیض لیعتد لا فطهر ان بثلاثین یوما وثلاث حیض بثلاثین ایضا وعندهما اقل مدة تصدق فیها الحرة تسعة وثلاثون یوما ثلاث حیض بتسعة ایام وطهر ان بثلاثین افاده ط.

(ردالمحتار هامش شرح التنویر ۲:۶۶۵ باب العدة)

۱) قال العلامة ابن عابدین: (قوله ستون یوما) فیجعل کانه طلقها فی الطهر بعد الوطء ویؤخذ لها اقل الطهر خمسة عشر لانه لا غایة لاکثره... واوسط الحیض خمسة لان اجتماع اقلهما نادر فثلاثة اطهار بخمسة واربعین وثلاث حیض بخمسة عشر فصارت ستین وهذا علی تخریج محمد لقول...[بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

د عدت درې حیض په اتویشت ورځو کې نه پوره کیږي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی خپلې ښځې ته طلاق ورکړو، پوره اتویشت ورځې پس د هغې نکاح په بل ځای کې وکړې شوه، آیا په شریعت کې داسې څه حواله هم موجود ده چې عدت صرف اتویشت ورځې وی؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد اشرف باسیان راولپنډی...... ۲۶ رجب ۱۳۹۰ھ

الجواب: زمونږ په نزد د طلاق او خلع یو حکم دې یعنی درې حیض وغیره کوم چې په اتویشت ورځو کې نه شی پوره کیدې، بیشکه د بعض ائمه رحمهم الله په نزد د خلع حکم یو حیض دې نو د هغوی په نزد عدت (یعنی استبراء) په اتویشت ورځو کې پوره کیدې شی. (۱) وهوالموفق

...بقیه ازحاشیه گذشته] الامام وعلی تخریج الحسن له یجعل کانه طلقها فی آخر الطهر احترازا عن تطویل العدة علیها ویؤخذلها اقل الطهر واکثر الحیض لیعتد لافطهر ان بثلاثین یوما وثلاث حیض بثلاثین ایضا وعندهما اقل مدة تصدق فیها الحرة تسعة وثلاثون یوما ثلاث حیض بتسعة ایام وطهر ان بثلاثین افاده ط۔ (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲:۶۶۵ قبیل مطلب الدخول فی النکاح الاول دخول فی الثانی)

۱) وفی المنهاج: (قوله ان تعتد بحیضة) وفی روایة النسائی بزیادة الواحدة اختلفوا فی ان الخلع طلاق او فسخ، فقال احمد هو فسخ وعدتها حیضة واحدة وروی عنه ان عدتها کعدة المطلقة، وروی عن الشافعی انه فسخ ولکن عدتها عدة المطلقة، وقال ابوحنیفة ومالک والشافعی فی روایة انها طلاق بائن وعدتها عدة الطلاق، استدل احمد بحدیث الباب، واحتج الجمهور بما رواه الدارقطنی فی سننه عن ابن عباس ان النبی ﷺ جعل الخلع تطلیقة بائنة وبما رواه ابن ابی شیبة وابوداؤد فی مراسیله وعبد الرزاق عن سعید بن المسیب مرسلا ان النبی ﷺ ...[بقیه حاشیه برصفحه آئنده

چې د کومې زنانه خاوند وفات شي هغه د عدت نه پس د خپلو بچو سره هر ځای کې اوسيدې شي

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې يو سړې وفات شو او دوه بچي او يوه کونډه ترې پاتې شوه، اوس دا ښځه د عدت نه پس د خپلو بچو سره د خپلو ورونو سره اوسيږي او د خاوند د وارثانو سره ئې صلاح مشوره نه ده کړې د دې شرعي حکم څه دې؟ **بينوا توجروا**

المستفتي: محمد ابراهيم مهاجر افغانستان .... ۸ ستمبر ۱۹۸۷ء

الجواب: دا کونډه صاحب اختيار ده، که هر ځای غواړي اوسيدې شي او بهر حال د دې کونډې ورونو يا د خاوند ورونو ته دا اختيار نشته چې هغه خرڅه کړي دا ښکاره ظلم دې او دا وراثت جاهليت دې. (۱) **وهوالموفق**

...بقيه ازحاشيه گذشته] جعل الخلع تطليقة وبما رواه مالک عن عثمان انها تطليقة ،وبما رواه ابن ابی شيبة عن علی وعن ابن مسعود رضی الله عنهم، وبالجملة ان المختلعة مطلقة والمطلقات يتربصن بانفسهن ثلاثة قروء، والجواب عن حديث الباب ان معناه ان تعتد بحيض لا بالاشهر كالمتوفى عنها زوجها ورواية النسائی بتصريح الوحدة محمولة علی فهم الراوی، وبالجملة ليس مع الخصم حديث صريح فی كونها فسخا بخلاف الجمهور كما عرفت.

(منهاج السنن شرح ترمذی ۴:۳۱۰ باب ماجاء فی الخلع)

۱) قال العلامة عماد الدين ابن كثير : (قال الله تعالیٰ: يٰايها الذين آمنوا لا يحل لكم ان ترثوا النساء كرهاً) قال كانوا اذا مات الرجل كان اولياؤه احق بامرأته ان شاء بعضهم تزوجها وان شاؤوا زوجوها وان شاؤوا لم يزوجوها فهم احق بها من اهلها فنزلت هذه الآية فی ذلک هكذا رواه البخاری وابوداؤد والنسائی الخ...

وقال زيد بن اسلم فی الآية: كان اهل يثرب اذا مات الرجل منهم فی الجاهلية ورث امرأته من يرث ماله وكان يعضلها حتی يرثها ...[بقيه حاشيه برصفحه آئنده

...بقیه ازحاشیه گذشته] او یزوجها من اراد وکان اهل تهامة یسیئ الرجل صحبة المرأة حتی یطلقها ویشترط علیها ان لا تنکح الا من اراد حتی تفتدی منه ببعض ما اعطاها فنهی الله المؤمنین عن ذلک رواه ابن ابی حاتم۔
(تفسیر ابن کثیر ۲:۲۱۵ سورة النساء آیت: ۱۹)

بسم اللہ الرحمٰن الرّحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

(ششم جلد)

باب فی التحلیل

....

بسم اللہ الرحمن الرحیم

فتاوٰی دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاوٰی فریدیہ

باب فی التحلیل

قال اللہ تبارک وتعالٰی:

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ ط

(سورة البقرة........۲۳۰)

....

باب فی التحلیل

حدیث "لعن الله المحلل والمحلل له" په کراهت محمول دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې حدیث (لعن الله المحلّل والمحلّل له) څه مطلب دې او حال دا چې زمونږ د احنافو فتوی د تحلیل په جواز باندې ده؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد اکرام الدین واړئ ضلع دیر ... ۳۰ اگست ۱۹۷۵ء

الجواب: د دې حدیث مطلب دا دې چې سره د کراهیت نه دویمه نکاح جائز ده، وهذا محمول علی ان اللعن محمول علی کراهته عند الاشتراط اواخذ الاجرة۔ وتحل للثانی لانه علیه الصلاة والسلام سماه محللاً وهو المثبت للحل(۱)، والتفصیل فی المطولات فلیراجعه(۲)۔ وهوالموفق

۱) قال العلامة الموصلی: فان تزوجها بشرط التحلیل کره وحلت للاول وقال ابویوسف النکاح فاسد لانه کالمؤقت، ولا تحل للاول لفساده، وقال محمد هو جائز لشروط الجواز ولا تحل للاول لانه عجل ما اخره الشرع فیعاقب بالمنع کقتل المورث، ولابی حنیفة قوله علیه السلام لعن الله المحلل والمحلل له ومراده النکاح بشرط التحلیل فیکره للحدیث وتحل للثانی لانه علیه الصلاة والسلام سماه محللا وهو المثبت للحل، او نقول وحد الدخول فی نکاح صحیح لان النکاح لا یفسد بالشرط فتحل للاول، ولو تزوجها بقصد التحلیل ولم یشرطه حلت للاول بالاجماع۔ (الاختیار لتعلیل المختار ۲:۱۹۳ باب الرجعة)

۲) وفی المنهاج: (قوله لعن رسول الله ﷺ المحلل والمحلل له) اعلم ان نکاح الزوج الثانی علی ثلاثة اوجه، الاول: نکاح رغبة بلا قصد التحلیل وبلا اشتراطه وهو جائز بلا کراهة فبالدخول فیه یحصل التحلیل، والثانی: النکاح بقصد التحلیل بلا اشتراطه فی العقد وهو جائز عندنا وعند الشافعی خلافا لمالک واحمد فانهما قالا انه لایحلها للاول، وروی عن ابی حنیفة وابی یوسف ومحمد ایضا، والثالث: النکاح ... [بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

د درې طلاقو نه پس بغير د حلاله نه خلاصې نشته او په دوه کې پس د عدت نه د نکاح تجدید کافی دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید په یو وخت خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړل او طلاق ئې د حمل په حالت کې ورکړو، د حمل د وضع کولو نه څلویښت ورځې پس ئې خپله ښځه د مور پلار کره ولیږله او د څلورو میاشتو تیریدلو نه پس ئې خپل مینځ کې تصفیه وکړه، مسئله مدرسه تبلیغ اسلام ګولړه ته راولیږلې شوه، جواب دا ملاؤ شو چې که د طلاق اظهار نه وی شوې نو دوباره دې نکاح وکړې شی او که د طلاق اظهار شوې وی نو حلاله دې وکړې شی پس طلاق ورکونکی د خپل حقیقی ورور سره

...بقیه ازحاشیه گذشته] باشتراط التحلیل فی العقد وهو فاسد عند الشافعی وروی ذلک عن ابی یوسف ایضا، وقال ابوحنیفة هو نکاح صحیح فان طلقها بعد الدخول حلت للاول۔

وظاهر حدیث الباب یقتضی التحریم والفساد ویؤیده ما اخرجه ابن ماجة باسناد حسن ان النبی ﷺ سماه التیس المستعار، وکذا ما اخرج ابن ابی شیبة عن عمربن الخطاب رضی الله عنه انه قال لا اوتی بمحلل ولا محلل له الا رجمتهما، وظاهر اطلاق القرآن یقتضی صحة النکاح والتحلیل، قال الله تبارک وتعالیٰ: فلا تحل له من بعد حتی تنکح زوجا غیره، وهو یعم النکاح بقصد التحلیل وبشرطه، وکذا اشارة حدیث الباب یقتضی صحة النکاح والتحلیل، لان النبی ﷺ سماه محلا، ویؤیده ان عمر رضی الله تعالیٰ عنه قال للمحلل الزم امرأتک، رواه الشافعی والبیهقی کما فی کنز العمال، وکذا روی ابن جریر فی تهذیب الآثار ان عمر رضی الله عنه امضی نکاح المحلل۔

والجواب: عن حدیث الباب وحدیث ابن ماجة انه محمول ان اللعن محمول علی کراهته عند الاشتراط اواخذ الاجرة، واما اذا قصد التحلیل لا یکره وکان ماجورا لقصد الاصلاح لا سیما اذا کانت لهما صحبة قدیمة لا یرضیان بالفراق، والجواب عن اثر عمر انه معارض باثره الآخر فیحمل علی التغلیظ او علی ما اذا وقت اللیلة وغیرها۔

(منهاج السنن شرح ترمذی ۴:۲۷۰، ۲۷۱ باب ماجاء فی المحلل والمحلل له)

حلاله وکړه او پس د حلالې نه ئې د مذکوره ورور نه طلاق واخستلو، آیا د لیکل شوې حالاتو د لاندې دا دوباره نکاح صحیح کیدې شي؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: علی گوهر جان ایبټ آباد... ۱۲ ستمبر ۱۹۷۴ء

الجواب: که دې خاوند درې طلاقه ورکړې وي و بهر حال بغیر د حلاله نه بله لاره نشته، او که دوه طلاقه ئې ورکړې وي نو په عدت ختمیدو سره به تجدید د نکاح ضروری او کافي وي، د حلالې ضرورت نشته، **والمسئلة من الواضحات فلا حاجة الى نقل العبارات(۱) وهوالموفق**

د کراهیت باوجود حلاله ثابته ده او مطلق مامون وي نو د هغه کور ته راتلې شي

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د مطلقه ښځې دوباره په نکاح کې د اخستلو دپاره د حلالې په خاطر خاوند دا وعده واخلي چې د مباشرت نه پس به طلاق ورکړي چې پس د عدت نه د سابقه خاوند سره نکاح وکړې شي، آیا داسې کول صحیح دي، بله دا چې سابقه خاوند مطلقه زنانه په خپل کور کې د ماشوم د پیو ورکولو دپاره د څه مودې پورې ساتلې شي؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: سید اسماعیل مرزا اټک... ۱۷ اګست ۱۹۸۳ء

الجواب: ۱: سره د کراهیت نه به حلاله ثابته وي (شامیه)(۲) ۲: که دا خاوند

---

۱) وفی الهندیة: اذا کان الطلاق بائنا دون الثلاث فله ان یتزوجها فی العدة وبعد انقضاء ها وان کان الطلاق ثلاثا فی الحرة لم تحل له حتی تنکح زوجا غیره نکاحا صحیحا ویدخل بها ثم یطلقها او یموت عنها کذا فی الهدایة- (فتاوی عالمگیریة ۱:۴۷۲ فصل فیما تحل به المطلقة وما یتصل به)

۲) قال العلامة الحصکفی: وکره التزوج للثانی تحریما لحدیث لعن المحلل والمحلل له بشرط التحلیل کتزوجتک علی ان احللک وان حلت للاول...[بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

مامون وی نو دې کور ته تلې راتلې شی (۱) وهوالموفق

د همبسترئ نه بغیر صرف په نکاح سره حلاله نه کیږی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید خپلې نکاح کړې ښځې ته طلاق ثلاثه ورکړل، چې د هغې د وجې نه هغه دوه درې کاله غیر آباد وه وروستو ئې د یو سړی سره د حلالې په غرض نکاح وکړه خو د همبسترئ نه بغیر ئې په بله ورځ طلاق اخستلو سره د مخکې خاوند سره د نکاح عقد وکړو، آیا د هم بسترئ نه بغیر د حلالې شرط پوره شو که پوره شوې وی نو عدت لازمی وو یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد اکرم خان کوهاله مری ۱۷ اگست ۱۹۷۲ء

الجواب: د صحبت نه بغیر حلاله نامنظور ده، لحدیث: حتی تذوقی عسیلته، الحدیث (۲) وفی الدر المختار: لاینکح مطلقة من نکاح صحیح نافذ کما سنحققه

...بقیه ازحاشیه گذشته] لصحة النکاح وبطلان الشرط.
(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۵۸۶:۲ باب الرجعة)

۱) قال العلامة الحصکفی: وفی المجتبیٰ الافضل الحیلولة بستر ولو فاسقا فبامرأة قال ولهما ان یسکنا بعد الثلاث فی بیت واحد اذا لم یلتقیا التقاء الازواج ولم یکن فیه خوف فتنة انتهی. (الدرالمختار علی هامش الشامیة ۶۷۵:۲ فصل فی الحداد)

۲) عن عائشة قالت: جاء ت امرأة رفاعة القرظی الی رسول الله ﷺ وعنده ابوبکر وخالد بن سعید بن العاص علی الباب ینتظر ان یؤذن له علی رسول الله ﷺ فقالت: یا رسول الله! انی کنت عند رفاعة فطلقنی فبت طلاقی، قال اتریدین ان ترجعی الی رفاعة، لا حتی یذوق عسیلتک وتذوقی عسیلته، فنادیٰ خالد بن سیعد ابابکر: الا تریٰ ما تجهر به هذه عند رسول الله ﷺ. (رواه الستة واحمد والبیهقی). (سنن الدارمی ۲۱۵:۲ باب مایحل المرأة لزوجها الذی طلقها فبت طلاقها)

بها ای بالثلاث حتی یطأها غیره الخ(هامش رد المحتار۲/۷۳۹)(۱)وهو الموفق

په حلاله کې بغیر د صحبت او جماع نه د هغه د لور سره د محلل د نکاح مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید او عمرو دواړه د ترۀ ځامن دی په تعلقات خرابیدلو باندې زید خپلې ښځې ته طلاق ورکړو، څو ورځې پس ئې بیا صلح وشوه نو زید خپله ښځه عمر ته د دوه درې ورځو دپاره په نکاح ورکړه، خو د رشته دارئ د وجې نه عمر سره جماع او صحبت ونکړو او طلاق ئې ورکړو، اوس د زید یوه لور ده کومه چې د مذکوره زنانه نه پیدا شوې ده، عمرو ته ئې په نکاح کې ورکول غواړی آیا د عمرو دپاره د دې منکوحه زنانه د لور سره نکاح جائز ده؟ او حال دا چې عمر د زید د ښځې سره جماع او صحبت نه دې کړې؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالقهار مری ایبټ آباد

الجواب: که زید خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړې وی نو عمرو سره د نکاح نه پس صحبت او جماع ضروری ده. (لحدیث مالك) (۲) او بغیر د جماع نه د هغوی دپاره دا زنانه حرامه ده (۳) او د عمرو دپاره د دې زنانه د لور سره

---

۱) (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۲:۵۸۳ بعید مطلب فی العقد علی المبانة)

۲) عن عائشة رضی الله عنها قالت: طلق رجل امرأته ثلاثا فتزوجها رجل، ثم طلقها قبل ان یدخل بها، فاراد زوجها الاول ان یتزوجها فسئل رسول الله ﷺ عن ذلک، فقال: لا حتی یذوق الآخر من عسیلتها ما ذاق الاول متفق علیه واللفظ لمسلم. (بلوغ المرام ۳۳۴ کتاب النکاح)

۳) قال العلامة الموصلی: والمبانة بالثلاث لا تحل له حتی تنکح زوجا غیره نکاحا صحیحا ویدخل بها ثم تبین منه لقوله تعالی: ...[بقیه حاشیه برصفحه آئنده

نکاح جائز ده که جماع او مس نه وی شوې، صرح به فی الدر المختار باب المحرمات(۱) والمهر(۲) وهوالموفق

د باقاعده حلالې کولو نه پس نکاح ثانی جائز کيږي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی خپلې ښځې ته طلاق ورکړو مطلقه په خپل کور کې ناسته وه او د يو سړې سره ئې هم نکاح ونکړه، اوس يې خاوند خاموش دې چې د دې زنانه سره دويمه نکاح

...بقيه ازحاشيه گذشته] (فان طلقها) يعنى الثالثة، (فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجا غيره) والنكاح المطلق فى الشرع ينصرف الى الصحيح حتى لو دخل بها فى نكاح فاسد لا تحل للاول وقوله حتى تنكح يقتضى الدخول لما ذكرنا ان النكاح الشرعى هو الوطء ولقوله، زوجا، ونكاح الزوج لا يكون الا بالوطء ويدل عليه الحديث المشهور وهو ما روى فى الصحيح "ان عائشة بنت عبد الرحمن بن عتيک القرظى كانت تحت ابن عمها رفاعة بن وهب فطلقها ثلاثا، فجاء ت الى النبى ﷺ فقالت: يا رسول الله انى كنت تحت رفاعة فطلقنى فبت طلاقى فتزوجت عبد الرحمن بن الزبير وانما معه مثل هدبة الثوب، فتبسم ﷺ وقال: اتريدين ان ترجعى الى رفاعة؟ قالت: نعم فقال: حتى يذوق عسيلتک وتذوقى عسيلته" (رواه البخارى وابوداؤد والنسائى وابن ماجة ومالک احمد) وسواء دخل بها فى حيض او نفاس او احرام لحصول الدخول. (الاختيار لتعليل المختار ۲:۱۹۳ باب الرجعة)

۱) قال العلامة الحصكفى: وحرم بالمصاهرة بنت زوجته الموطوئة وام زوجته وجداتها مطلقا بمجرد العقد الصحيح وان لم توطأ الزوجة لما تقرر ان وطء الامهات يحرم البنات ونكاح البنات يحرم الأمهات، قال ابن عابدين: واحترز بالموطوئة عن غيرها فلا تحرم بنتها بمجرد العقد وفى ح عن الهندية ان الخلوة بالزوجة لا تقوم مقام الوطء فى تحريم بنتها الخ. (الدرالمختار مع ردالمحتار ۲:۳۰۲ فصل فى المحرمات)

۲) قال العلامة ابن عابدين: (قوله وحرمة البنات) اى لم يقيموا الخلوة مقام الوطء فى ذلک فلوخلا بزوجته بدون وطء ولا مس بشهوة لم تحرم عليه بناتها بخلاف الوطء والكلام فى الخلوة الصحيحة كما صرح به فى التبيين والفتح وغيرهما الخ.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲:۳۷۱ بعيد مطلب فى احكام الخلوة باب المهر)

وکړي، د دې دپاره هغه دا طریقه اختیاروي چې د دې زنانه نکاح د بل سړي سره وشي هغه یوه شپه هغې سره صحبت وکړ او په بله ورځ یې طلاق ورکړ، د عدت د پوره کیدو نه پس د هغه سړي سره (یعنی سابقه خاوند سره) دویمه نکاح وکړي او د دویم سړي سره اول دا مقرر کړې شوه چې د نکاح نه پس یوه شپه د استعمالولو نه وروسته په دویمه ورځ طلاق ورکړي په دې طریقې سره د شریعت ټولې تقاضې پوره کیږي؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: حاجي رشید الدین واه کینټ

الجواب: د پورته ذکر شوي صورت نه سره د کراهت نه حلاله کیږي او باقاعده د خاوند سابق سره نکاح جائز کیږي. (شامی۷۴۳/۲)(۱) **وهوالموفق**

صرف نکاح بغیر د جماع نه د تحلیل دپاره کافي نه ده

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړي خپلې ښځې ته طلاق مغلظه ورکړې دې د عدت د ختمیدو نه پس ئې د خاوند ثاني سره نکاح وکړه، آیا بغیر د خلوت صحیحه نه د دویم خاوند نه طلاق اخستلو سره عدت تیرولو باندې د خاوند اول سره نکاح کولې شي؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: مولانا محمد یوسف غربي بانډه مردان ... ۲۵ اگست ۱۹۷۹ء

الجواب: د تحلیل دپاره د خاوند ثاني دخول ضروري دې، صرف نکاح یا خلوت صحیحه ناکافي دې، هم دا د ائمه اربعه مسلک دې. **ومتمسکهم الحدیث**

---

۱) قال العلامة الحصكفي: وكره التزوج للثاني تحريما لحديث لعن المحلل والمحلل له بشرط التحليل كتزوجتك على ان احللك وان حلت للاول لصحة النكاح وبطلان الشرط فلا يجبر على الطلاق كما حققه الكمال.

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۲: ۵۸۶ باب الرجعة)

المشهور: لا حتی یذوق عسیلتك وتذوق عسیلته (رواه البخاری)(۱) وصرح به ردالمحتار(۲) والهندیة(۳) والبحر وغیرهم(۴)۔ وهوالموفق

د حمل په حالت کې د تحلیل د پاره دویمه نکاح کالعدم دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یوه مطلقه په غرض د حلالې د حمل په حالت کې نکاح وکړې، او د حمل په باره کې ئې چاته هم نه وو ویلی، پنځه میاشتې پس ئې ماشوم پیدا شو. آیا دا زنانه اوس د اول خاوند سره نکاح کولې شی؟ بینواتوجروا

المستفتی: سید اکبر خان بالا گړهۍ مردان ... ۱۶ مارچ ۱۹۷۴ء

الجواب: که دا حامله اقرار کوی چې د دویمې نکاح په وخت کې حامله وه نو ماشوم به د خاوند اول نه ثابت النسب وی.(۵) او نکاح ثانی او تحلیل به

---

۱) (الصحیح البخاری ۲:۷۹۱ کتاب الطلاق)

۲) قال العلامة الحصکفی: والایلاج فی محل البکارة یحلها والموت عنها لا ... یشترط ان یکون الایلاج موجبا للغسل وهو التقاء الختانین بلا حائل یمنع الحرارة وکونه عن قوة نفسة الخ۔ (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲:۵۸۵ باب الرجعة)

۳) وفی الهندیة: لم تحل له حتی تنکح زوجا غیره نکاحا صحیحا ویدخل بها ...ویشترط ان یکون الایلاج موجبا للغسل وهو التقاء الختانین هکذا فی العینی شرح الکنز۔ (فتاویٰ عالمگیریة ۱:۴۷۳ فصل فیما تحل به المطلقة ومایتصل به)

۴) قال العلامة ابن نجیم: والموت لا یقوم مقام الدخول فی حق التحلیل۔ (البحر الرائق ۴:۵۶ کتاب الطلاق)

۵) وفی الهندیة: واذا تزوج الرجل امرأة فجاء ت بالولد لاقل من ستة اشهر منذ تزوجها لم یثبت نسبه وان جاء ت به لستة اشهر فصاعدا یثبت نسبه منه اعترف به الزوج او سکت فان جحد الولادة تثبت بشهادة ... [بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

کالعدم وی. لعدم صحة النکاح فی العدة(۱) وهوالموفق

په زنا سره حلاله نه شی کیدی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې مطلقه مغلظه که د غیر محرم سره بغیر د نکاح نه جماع وکړی نو آیا دا به د حلاله قائم مقام وی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: حبیب الرحمن کوهاټ... ۱۷ ربیع الثانی ۱٤۰۳ھ

الجواب: په زنا سره حلاله نه شی کیدې. (۲) وهوالموفق

بغیر د حلاله نه د مطلقه مغلظه د دوباره نکاح حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی خپلې ښځې ته زبانی او تحریری درې طلاقه ورکړې اوس یو مولوی صاحب بغیر د حلالې نه دهغې سره نکاح کوي آیا دا صحیح ده؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد یوسف ترهتی مظفر آباد کشمیر... ۸ ربیع الثانی ۱۳۹۷ھ

الجواب: د ائمه اربعه په نزد په درې طلاقو ورکولو سره ښځه مطلقه مغلظه

...بقیه ازحاشیه گذشته] امرأة واحدة تشهد بالولادة کذا فی الهدایة.
(فتاوی عالمگیریة ۱:۵۳۶ الباب الخامس عشر فی ثبوت النسب)

۱) وفی الهندیة: لا یجوز للرجل ان یتزوج زوجة غیره وکذلک المعتدة سواء کانت العدة عن طلاق او وفاة او دخول فی نکاح فاسد او شبهة نکاح کذا فی البدائع.
(فتاوی عالمگیریة ۱:۲۸۰ القسم السادس المحرمات التی یتعلق بها حق الغیر)

۲) وفی الهندیة: واذا وطئها انسان بالزنا او بشبهة لا تحل لزوجها لعدم النکاح.
(فتاوی عالمگیریة ۱:۴۷۳ فصل فیما تحل به المطلقة وما یتصل به)

کرخی خلافاً لابن تیمیة وابن القیم والحجة علیهما ما رواه عبد الرزاق عن عبادة مرفوعاً وعن عمر وعثمان وابن مسعود وابن عباس وابی هریرة وعبد الله بن عمرو بن العاص موقوفاً وحدیث جعلها واحدة محمول علی ارادة التاکید فافهم(۱)

---

۱) وفی المنهاج : اعلم ان الائمة الاربعة اتفقوا علی وقوع الثلاث جملة سواء کان بلفظ واحد مثل انت طالق ثلاثا او کان بثلاث الفاظ مثل انت طالق انت طالق انت طالق، فاذا کان بلفظ واحد فلا فرق فیه بین المدخول بها وغیر المدخول بها واذا کان بثلاث الفاظ فهو مختص بالمدخول بها الا اذا کرر الالفاظ واراد التاکید دون الاستیناف اولم ینو شیئا من الاستیناف اوالتاکید فتقع واحدة، وما نسب الی مالک انه قال بوقوع الواحدة بقوله انت طالق ثلاثا فی روایة فیرده ماذکره عبد الرحمن بن القاسم فی المدونة الکبری، ومذهب الجمهور هوالمروی عن عمر وعثمان وعلی وابن عباس وابن عمرو ابن مسعود وعبد الله بن عمرو بن العاص وابی هریرة ومغیرة بن شعبة وعمران بن حصین رضی الله تعالیٰ عنهم کما فی مصنف عبد الرزاق وزادالمعاد وغیره واذا لو حظت الروایات والآثار فیعلم منها ان ابن عباس ایضا وافق جمهور الصحابة وذهب الی ان البکر یعنی غیر المدخول بها اذا طلقت بثلاث الفاظ تجعل واحدة... ومال ابن القیم ومتبعوه الی ان الثلاث تجعل واحدة مطلقا سواء کان بلفظ واحد او بثلاث الفاظ وسواء کانت الزوجة مدخولا بها او غیر المدخول بها وخالف السلف والائمة الاربعة... والجواب عن حدیث ابن عباس انهم تعارفوا التاکید اذا طلقوها بثلاث الفاظ فی عهد النبی ﷺ وعهد ابی بکر واول عهد عمر رضی الله عنهما فتحصل البینونة بعد مدة مدیدة ثم تفرقوا، بعضهم یقصدون التاکید والبعض الاخرون یقصدون الاستیناف ویستعجلون البینونة فی آخر عهده فحکم بوقوع الثلاث الخ.

(منهاج السنن شرح ترمذی ۴:۳۰۲ باب ماجاء فی الرجل طلق امرأته البتة)

پس په صورت مسئوله کې ناکافي دې (۱) او دا مولوی صاحب قابل تعزیر دې په دې شرط که هغه قصدا دا کار کړې وی. **وهوالموفق**

د حلالې دپاره د نابالغ سره نکاح د تحلیل لپاره

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړې دی، اوس د ښځې کورنۍ والاوایي چې دا طلاق د غصې په حالت کې وو په دې وجه واقع نه دې، صرف د نکاح تجدید کافی دې، او حال دا چې مولوی صاحب فرمائی چې طلاق مغلظه واقع شوې دې، په دې وجه د دې خاوند دپاره دا جائز نه ده سوا د نکاح ثانی یعنی تحلیل نه، خو هغوی د نکاح ثانی دپاره تیار نه دی اوس که بالفرض دا نکاح ثانی د یو نابالغ ماشوم سره کولو باندې د هغه نه طلاق واخلی نو په دې صورت کې به د خاوند اول سره بیا نکاح ثانی صحیح وی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نور محمد وهاړی بورے والا .... ۱۴ رمضان المبارک ۱۴۰۳ھ

الجواب: د درې طلاقو د ورکولو په صورت کې بغیر د حلالې نه خلاصې نشته لقوله تعالیٰ: فان طلقها فلا تحل له من بعد حتی تنکح زوجا غیره (الآیة) (۲) وقال علیه الصلوٰة والسلام: حتی تذوقی عسیلته (الحدیث) (۳).

نوټ: د نابالغ طلاق نامنظور وی (۴) **وهوالموفق**

---

۱) وفی الهندیة: وان کان الطلاق ثلاثا فی الحرة وثنتین فی الامة لم تحل حتی تنکح زوجا غیره نکاحا صحیحا ویدخل بها ثم یطلقها او یموت عنها کذا فی الهدایة.
(فتاویٰ عالمگیریة ۱:۴۷۳ فصل فیما تحل به المطلقة وما یتصل به)

۲) (سورة البقرة آیت ۲۳۰)

۳) (صحیح البخاری ۲:۷۹۱ کتاب الطلاق)

٤) وفی الهندیة: ولا یقع طلاق الصبی وان کان (بقیه حاشیه) یعقل والمجنون والنائم الخ.
(فتاویٰ عالمگیریة ۱:۳۵۳ فصل فیمن یقع طلاقه...[بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

په نابالغ باندې د حلاله کولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو خاوند خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړل مولویانو ورته وویل چې حلاله ضروری ده هغوی د دې ښځې نکاح د دیارلسو کالو یو هلک سره وتړله. لس دولس ورځې پس د هغه هلك نه طلاق واخستل شو او پس د عدت د تکمیل نه زوړ خاوند سره نکاح وکړې شوه، اوس سوال دا دې چې آیا د دیارلسو کالو ماشوم سره نکاح صحیح ده یا نه؟ او آیا هغه د بلوغ نه مخکې د طلاق اختیار لری؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: راجه محمود احمد... اسلام آباد... ۸ اگست ۱۹۸۴ء

الجواب: تاسو معلومات وکړئ چې دا دیارلس کلن هلک بالغ وو یا نابالغ،

...بقیه ازحاشیه گذشته] وفیمن لا یقع طلاقه)

په دې صورت کې که نابالغ سره حلاله اوکړې شی، نو نفس حلاله جائز ده لیکن په دې صورت کې ددې نابالغ طلاق نه واقع کیږی، پس که چېرې دا نابالغ مراهق وی اود نکاح او جماع نه پس وفات شی نود عدت نه پس به رومبی خاوند سره دویمه نکاح جائز وی، لیکن د طلاق ورکولو دپاره به (د نابالغ) د بالغ کیدو پورې صبر کوی

قال العلامة الکاسانی: وسواء کان الزوج الثانی بالغا او صبیا یجامع فجامعها او مجنونا فجامعها لقوله تعالیٰ حتی تنکح زوجا غیره من غیر فصل بین زوج وزوج ولان الصبی والمجنون یتعلق به احکام النکاح من المهر والتحریم کوطی البالغ العاقل.

(بدائع الصنائع ۳:۱۸۹ فصل فی ان یکون النکاح الثانی صحیحا)

اوپه فتاویٰ عالمگیری کې دی: وفی الانفع الصبی المراهق فی التحلیل کالبالغ اذا جامعها قبل البلوغ وطلقها بعد البلوغ لان الطلاق منه قبل البلوغ غیر واقع کذا فی التتارخانیة.

(فتاویٰ عالمگیریة ۱:۴۷۳ فصل فیما تحل به المطلقة وما یتصل به) (ازمرتب)

که دا معلومه شوه چې دا هلک بالغ وو د هغه احتلام یا انزال کیدو (۱) نو معامله صحیح او حلاله شوې ده (۲) او که نابالغ وي نو خپله نکاح نه شي کولې، ایجاب او قبول نه شي کولې، او که بل سړې د هغه دپاره ایجاب او قبول وکړي نو نکاح صحیح ده. (۳) خو د بلوغ نه مخکې طلاق نه شي ورکولې (۴) وهوالموفق

په حلاله کولو باندې پیسې اخستل او رشوت د صحت حلاله دپاره ضرر نه ورکوي

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړي د پنځلس زره روپو په شرط حلاله وکړي. یا په بل صورت د شرط نه مخکې نکاح وکړي او بیا لس زره روپۍ اوغواړي چې که رقم دې راکړو خو صحیح ده کنه نو طلاق نه ورکوم. آیا دا پیسې د محلل دپاره جائز دي؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حافظ مختار احمد حقاني کوهاټ ... ۱۸ رجب ۱۴۰۵ھ

---

(۱) قال العلامة الحصکفی : بلوغ الغلام بالاحتلام والاحبال والانزال والاصل هو الانزال... فان لم یوجد فیهما شیئ فحتی یتم لکل منهما خمس عشرة سنة به یفتی... وادنیٰ مدته له اثنتا عشرة سنة ولها تسع سنین هو المختار کما فی احکام الصغار.
(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۵:۱۰۷ فصل بلوغ الغلام بالاحتلام)

(۲) وفی الهندیة: وفی الانفع الصبی المراهق فی التحلیل کالبالغ اذا جامعها قبل البلوغ وطلقها بعد البلوغ، لان الطلاق منه قبل البلوغ غیر واقع کذا فی التتارخانیة، فسر المراهق فی الجامع الصغیر فقال غلام لم یبلغ ومثله یجامع جامع امرأته وجب الغسل علیها واحلها للزوج الاول ومعنی هذا الکلام ان تتحر ک آلته ویشتهی کذا فی الهدایة.
(فتاویٰ عالمگیریة ۱:۴۷۳ فصل فیما تحل به المطلقة وما یتصل به)

(۳) قال العلامة الحصکفی : وینعقد بایجاب وقبول وضعا للمضی کزوجت نفسی او بنتی او موکلتی منک ویقول الآخر تزوجت (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲:۲۸۵ کتاب النکاح)

(٤) وفی الهندیة : ولا یقع طلاق الصبی وان کان یعقل.
(فتاویٰ عالمگیریة ۱:۳۵۳ فصل فی من یقع طلاقه ومن لا یقع)

الجواب: دا روپۍ رشوت دي (۱) خو د حلالې د صحت دپاره ضروري نه دي لصحة النکاح عنده (۲) وهوالموفق

د طلاق ثلاثه نه پس بغیر د تحلیل نه د ښځې د ساتلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی خپلې ښځې ته طلاقه ثلاثه ورکړل هغه وخت دهغه د لور عمر درې میاشتې وو، څلور میاشتې پس د کلي سپین روبی (مشران) هغه ته د جرګې په شکل کې راغلل چې تفصیل معلوم شی. هغه په تفصیل سره د طلاق دا نقل واورولو ما فلانی د فلانی خوی خپلې ښځې ته طلاق ثلاثه ورکړل او اقرار ئې وکړو چې د عدت تیریدلو نه پس هغه بله نکاح کولې شی که کوی او که نه کوی د هغه مرضی د طلاق نه پس یعنی څلور میاشتې پس هلک دوباره د څه کسانو (کوم چې رشته دار وو) په وینا د خپل طرف نه د دویمې نکاح مجلس منعقد کړو او د نکاح اعلان ئې وکړو، مقامی علماء کرامو د دویمې نکاح د ناجائز کیدو فتوی ورکړه، خو هغوی کلک ولاړ وو مونږ هغوی سره تعلق پریښودلو، اوس د قرآن او سنت په رڼا کې آیا دا نکاح جائز ده؟ او دا څنګه منع کیدلې شی؟ بله دا چې صرف قطع تعلق کافی دې او که بله هم څه لاره شته؟ او که دا کبیره

---

۱) قال العلامة ابن حجر الهیتمی : والرشوة فی الحکم یتوصل بها الراشی الی حکم الحاکم ثم المتوصل الیه بالرشوة ان کان حکما بحق او توقفا عن الحکم بباطل فسبب تسمیة ما یبذل لاجله رشوةوتحریمه انه به یستمد العدل ویخرجه من الحاکم ... وحیث حرم الاخذ حرم البذل الا اذا کان علی ان یحکم بالحق فیحرم الاخذ دون البذل الخ۔
(ایضاح الاحکام لما یأخذه العمال والحکام ۱۱۴ الفصل الثانی فی الرشوة وفیه طرفان)

۲) وفی الهندیة : وان کان الطلاق ثلاثا لم تحل له حتی تنکح زوجا غیره نکاحا صحیحا ویدخل بها ثم یطلقها او یموت عنها۔
(فتاوی عالمگیریة ۱:۴۷۳ فصل فیما تحل به المطلقة وما یتصل به)

ګناه وی نو آیا دا ګناه کونکې قتل کړې شی او که صرف بائیکاټ کافی دې.

بینواتوجروا

المستفتی: سید عبدالحکیم عاجز ... عباسیه الکویت ... ۲۸ ذی الحجة ۱٤۰۲ھ

الجواب: د طلاق ثلاثه مغلظه د وقوع نه پس بغیر د تحلیل نه دویمه نکاح کول د مذاهب اربعه په نزد ګناه ده او ناجائز او کالعدم ده، که عدت تیر شوې وی یا نه وی تیر شوې. (۱) په دې ښځه باندې هم دا لازم دی چې دې خاوند ته په جماع باندې قدرت ورنکړی، د خاوند نه دې وتښتي یا دې بل څۀ مناسب تجویز وکړی خو د وسلې او قتل نه دې ځان ساتی. (عالمګیری) (۲) وهوالموفق

د طلاق ثلاثه نه پس ښځې لره په کور کې د ساتلو او د هغوی د معاونینو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی خپلې ښځې ته درې طلاقه د ګواهانو په مخکې لیکلو سره د رجسټرئ په ذریعه ولیږلو، بیا ئې د پولیس په کومک سره دوباره دا ښځه د هغې د پلار نه وتختوله، آیا د درې طلاقو نه پس په زبردستئ دا ښځه ځان سره ساتلې شی؟ هم دغه شان د دې حمایت کونکی خلق چا چې په دې تختولو کې تعاون کړې دې هغوی سره نورو مسلمانانو لره څه سلوک کول پکار دی، ترڅو چې هغوی

---

۱) قال العلامة الحصكفي: الا اذا طلقها ثلاثا وطلبت التفريق فانه يفرق بينهما اجماعا كما لو خالعها ثم اقام معها من غير عقد او تزوج كتابية فى عدة مسلم او تزوجها قبل زوج آخر وقد طلقها ثلاثا فانه فى هذه الثلاثة يفرق من غير مرافعة بحر عن المحيط. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۲:٤۲۰ باب نكاح الكافر)

۲) وفى الهندية: وكذلك ان سمعت انه طلقها ثلاثا وجحد الزوج ذلك وحلف فردها عليه القاضى لم يسعها المقام معه وينبغى لها ان تفتدى بمالها او تهرب منه الخ.
(فتاوىٰ عالمگيرية ۵:۳۱۳ قبيل الباب الثانى فى العمل بغالب الرأى)

د دې حرکت نه توبه نه وی کړي؟ بینوا توجروا

المستفتی: غلام دین معرفت محمد عبدالله (شهید)

خطیب اسلام آباد... ۲۸ دسمبر ۱۹۷۵ء

الجواب: په شرط د صدق او ثبوت په دې خاوند باندې دا اوله زنانه مطلقه مغلظه شوې ده، لقوله تعالی: فان طلقها فلا تحل له من بعد حتی تنکح زوجاً غیره (۱) او بغیر د تحلیل (حلاله) نه خلاصې نشته، پس دې خاوند او د هغه په کومك کونکو باندې د حرام کار کولو د وجې نه توبه لازم ده او د اصرار په صورت کې په اهل اسلام باندې ضروری ده چې دا زنانه د هغه نه جدا کړی (۲) او دې خاوند او د هغه د کومك کونکو سره ترک موالات (بائیکاټ) وکړی. (۳) وهوالموفق

...

۱) (سورة البقرة: ۲۳۰)

۲) قال العلامة الحصکفی: الا اذا طلقها ثلاثا وطلبت التفریق فانه یفرق بینهما اجماعا کما لو خالعها ثم اقام معها من غیر عقد او تزوج کتابیة فی عدة مسلم او تزوجها قبل زوج آخر وقد طلقها ثلاثا فانه فی هذه الثلاثة یفرق من غیر مرافعة بحر عن المحیط. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲:۴۲۰ باب نکاح الکافر)

۳) قال العلامة النووی: واعلم ان فی حدیث کعب هذا رضی الله عنه فوائد کثیرة... الحادیة عشرة استحباب هجران اهل البدع والمعاصی الظاهرة وترک السلام علیهم ومقاطعتهم تحقیر الهم زجراً.

(شرح النووی علی مسلم ۲:۳۶۳ باب حدیث توبة کعب بن مالک)

بسم اللہ الرحمٰن الرّحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

(شپږم جلد)

باب ثبوت النسب

....

بسم اللہ الرحمن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاویٰ فریدیہ

باب ثبوت النسب

قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم:

اَلوَلَدُ لِلْفِرَاش
وَلِلْعَاهِرِ الحَجَرْ.

(رواہ ابوداؤد)

....

باب ثبوت النسب

د شپږو میاشتو نه په کمه موده کې پیدا کیدونکی ماشوم ثابت النسب نه وی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید خپلې ښځې ته طلاق ورکولو سره فارغه کړه د طلاق نه اته میاشتې پس هندې د خالد سره نکاح وکړه، خالد سره د نکاح نه څلور میاشتې او څلیرشت ورځې پس د هندې نه یو ماشوم پیدا شو، خالد د هنده نه دې باره کې پوښتنه وکړه، نو هنده زبانی او تحریری اقرار کوي چې دا ماشوم د فلانی سړی دې یعنی د غیر نه دې اوس به دا ماشوم ولد الزنا وی او که د زید یا خالد طرف ته به منسوب وی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی عبدالحکیم کهیوال جهلم

الجواب: دا هلک د خالد څوی نه شی کیدې. لان اقل مدة الحمل ستة اشهر (١) او د زانی هم نه شی کیدې. (لان النسب لایثبت من الزنا قال رسول الله صلی الله علیه وسلم الولد للفراش وللعاهر الحجر) (٢) پس که د طلاق په وخت زنانه حامله وه نو نسب به ئې د زید نه ثابت وی، لان المعتدة فراش له،

---

(١) قال العلامة المودود الموصلی: اقل مدة الحمل ستة اشهر لما روی ان رجلا تزوج امرأة فجاء ت بولد لستة اشهر فهم عثمان برجمها فقال ابن عباس: لوخاصمتكم بكتاب الله لخصمتكم، فان الله تعالیٰ یقول: وحمله وفصاله ثلاثون شهرا، وقال: والوالدات یرضعن اولادهن حولین كاملین، فبقی لمدة الحمل ستة شهر۔

(الاختیار لتعلیل المختار ٢:٢٢٧ فصل فی اقل مدة الحمل واكثرها)

(٢) عن ابی هریرة رضی الله عنه یرفعه قال الولد للفراش وللعاهر الحجر، رواه الستة واحمد فی المسند والبیهقی۔ (سنن الدارمی ٢:٢٠٣ باب الولد للفراش كتاب النكاح)

او که بیماري ئې راتله نو دا ماشوم به صرف مور ته منسوب کولې شي. (۱)

وهوالموفق

شپږ میاشتې پس پیدا کیدونکي ماشوم نه انکار

کول په صریح غلطۍ باندې اصرار کول دي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په یوې زنانه باندې حیض راغلو، او دهغې نه اتلس ورځې پس د هغې خاوند کور ته راغلو، او درې میاشتې چوتې تیرولو نه پس دوباره قطر ته لاړو، تقریبا شپږ میاشتې او څلور ورځې تیرېدلو نه پس د غوا په دیکې سره د ښځې ماشوم پیدا شو کوم چې په قد کې بالکل وړوکې او کمزورې وو، خو ژوندې بچ کیدو سره صحت یاب شو، اوس خاوند خپلې ښځې ته لیکلې دي چې د دنیا یو میډیکل تاریخ هم دا نه منی چې په دومره موده کې ماشوم پیدا کیدې شي، چونکې زنانه پاکه او باحیاء ده خو خاوند د هغه ماشوم نه انکار کوی او وائی چې زه خپلې ښځې په دهوکه کې ساتلې یم اوس دا ماشوم د هغوی ترمینځه د جدایۍ سبب جوړیږي آیا په دومره موده کې ماشوم ژوندې پاتې کیدې شي؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: قاضی محمد سجاول خان پیروټ ایبټ آباد

الجواب: چې کله د نکاح نه شپږ میاشتې پس ماشوم پیدا شي نو دا ماشوم د

---

(۱) وفی الهندیة: واذا تزوجت المعتدة بزوج آخر ثم جاء ت بولد ان جاء ت به لاقل من سنتین منذ طلقها الاول او مات ولاقل من ستة اشهر منذ تزوجها الثانی فالولد للاول وان جاء ت به لاکثر من سنتین منذ طلقها الاول او مات ولستة اشهر فصاعدا منذ تزوجها الثانی فهو للثانی والنکاح جائز وان جاء ت به لاکثر من سنتین منذ طلقها الاول او مات ولاقل من ستة اشهر منذتزوجها الثانی لم یکن للاول ولا للثانی... ومهما امکن اخالة النسب الی الفراش الصحیح کان اولیٰ وان لم یمکن اثباته منه وامکن اثباته من الثانی فالنسب [illegible] الخ. (فتاویٰ عالمگیریة ۱:۵۳۸ الباب الخامس عشر فی ثبوت النسب)

خاوند ثابت النسب وی او چې کله د جماع نه شپږ میاشتې پیدا شي نو د هغه په ثابت النسب کیدو کې هیڅ شک نشته. (۱) دا خاوند بنکاره په غلطۍ اصرار کوی وهوالموفق

اووه مياشتې وروسته پيدا شوی ماشوم ثابت النسب وي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د ښځې سره د جماع نه پس زما په کور کې د اووۀ میاشتو نه پس ماشوم پیدا شو، د پیدائش نه پس پنځلس ورځو پورې مور او ځوی زمونږ په کور کې وو او زمونږ هیڅ شک او شبهه نه وه خو بعض خپلوانو زه مجبوره کړم او ویې ویل چې دا هلک ستا نه دې ښځه هم د هر قسم یقین پیدا کولو او قسم کولو دپاره تیاره شوه، خو ما هغې ته درې طلاقه ورکړل او هغه ماشوم مې هم خان سره بوتلو د هغه هلک څۀ حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: صالح خان پبی نوښهر ....۷ رجب ۱۴۰۶ھ

الجواب: دا ماشوم د طلاق ورکونکی ځوی او وارث دې ځکه چې دا ماشوم پوره موده کې پیدا شوې دې (۲) او مور ئې لعان هم نه دې کړې، بغیر د لعان

---

۱) قال العلامة المرغيناني: ومن قال ان تزوجت فلانة فهى طالق فتزوجها فولدت ولدا لستة اشهر من يوم تزوجها فهو ابنه وعليه المهر، اما النسب فلانها فراشه لانها لما جاء ت بالولد لستة اشهر من وقت النكاح فقد جاء ت به لاقل منها (وبعد صفحة) واقل مدة الحمل ستة اشهر لقوله تعالىٰ وحمله وفصاله ثلٰثون شهرا ثم قال وفصاله فى عامين فبقى للحمل ستة اشهر.
(هداية ۴۱۲، ۴۰۸: ۲ باب ثبوت النسب)

۲) قال العلامة الحصكفى: اكثر مدة الحمل سنتان... واقلها ستة اشهر اجماعا فيثبت نسب ولد معتدة الرجعى ولو بالاشهر لا يأسها بدائع.
(الدر المختار على هامش ردالمحتار ۶۷۶: ۲ فصل فى ثبوت النسب)

نه د ماشوم نفی نامنظور او کالعدم کیږی (۱) والمسئلة من الواضحات فلا حاجة الی نقل العبارات. وهوالموفق

د اغوا شوې زنانه د بچی نسب او د ماشوم د نکاح مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یوه وادۀ شوې ښځه یو بل سړی سره اوسیدله د هغه سړی نه د هغې ناجائزه ماشومه پیدا شوه، او د اصلی خاوند په باره کې هغه زنانه په عدالت کې بیان ورکړو چې دا سړې زما خاوند نه دې او زه چې چا سره اوسیږم، هغه زما خاوند دې اوس دا جینۍ خوانه شوه خو د هغې کویژدن مسترد کولې شی ځکه چې دا ناجائز ماشومه ده، آیا د هغې نکاح شرعا جائز ده، او دا به چاته منسوب کولې شی؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد حسن پشاور......۵ اگست ۱۹۷۹ء

الجواب: د حدیث (الولد للفراش وللعاهر الحجر) (۲) په وجه باندې دا جینۍ د اول خاوند لور ده که اغوا کونکی دې زنانه سره عقد نکاح کړې وی نو سره د کالعدم کیدو به د دې اغواء کونکی نه د دې ماشوم نسب ثابت وی (۳) د دې جینۍ نکاح د څلورو وارو امامانو په نزد صحیح ده. وهوالموفق

---

۱) قال العلامة المرغینانی: ولو کان القذف بنفی الولد نفی القاضی نسبه والحقه بامه وصورة اللعان ان یامر الحاکم الرجل فیقول اشهد بالله انی لمن الصادقین فیما رمیتک به من نفی الولد وکذا فی جانب المرأة ولو قذفها بالزنی ونفی الولد ذکر فی اللعان الامرین ثم ینفی القاضی نسب الولد ویلحقه بامه. (هدایه ۲:۳۹۷ باب اللعان)

۲) (سنن الترمذی ۱:۱۳۸ باب ماجاء ان الولد للفراش ابواب الرضاع)

۳) وفی الهندیة: (بعد عبارة طویلة) لان نکاح الثانی فاسد ومهما امکن احالة النسب الی الفراش الصحیح کان اولی وان لم یمکن اثباته منه وامکن اثباته من الثانی فالنسب یثبت من الثانی... لان النکاح الثانی وان کان فاسدا لکن لما تعذر... [بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

صرف په بې ثبوته الزام باندې د نسب نفی نه شی کیدې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی واده کولو نه یو کال پس سعودی عرب ته لاړو بیا د ښځې یو ماشوم پیدا شو خو له بده مرغه چا دا ښځه مجبوره کړه چې ته دا ووایه دا ماشوم زما د پلندر نه دې، حال دا چې د هغه زنانه پلندر هم په سعودی عرب کې دې نو آیا شرعا په دې خبرې سره دا پلندر مجرم ثابتیدلې شی؟ او د ماشوم څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالرشید بازار شهیدان مردان ..... ۳ جمادی الثانیة ۱۴۰۱ھ

الجواب: صرف الزام بغیر د ثبوت نه یو بې اثر اقدام دې په دې سره نه ملزم مجرم ثابتدلې شی او نه ماشوم حرامی کیدلې شی، نسب او نکاح په خپل حال برقرار دی. (۱) **وهوالموفق**

د ولد الزنا نسبت به د مور طرف ته کولې شی او د مور وارث به وی

سوال: څه فرمائی علماء دین د لاندې لیکلې شوې مسائلو په باره کې چې ۱: د ولد الزنا احکام مجموعی طور په کوم کتاب کې موجود دی؟ ۲: هندة منکوحة الغیر تښتیدلو سره د زید سره اوسیدله زید دا د ښځې په طور استعمال کړه او دوه ماشومان ئې پیدا شو اوس دا ماشومان د زید وارثان دی یا نه؟ که دا ماشومان بالغ کیدو سره نکاح کول غواړی که د دوی نه یوه جینۍ وی نو په وخت د نکاح به د دې نسبت چا ته وی، یعنی د ثبوت نسب په باره کې ستاسو څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: فضل مولا پیر خیل باېوزئ مردان ..... ۱۹ جولائی ۱۹۷۲ء

بقیه ازحاشیه گذشته] اثبات النسب من النکاح الصحیح فاثباته من الفاسد اولی من الحمل علی الزنا هکذا فی البدائع-(فتاوی عالمگیریة ۱:۵۳۸ الباب الخامس عشر فی ثبوت النسب)

۱) قال رسول الله ﷺ الولد للفراش وللعاهر الحجر، رواه ابوداؤد.
(مشکواة المصابیح ۱:۲۸۷ باب اللعان الفصل الاول)

الجواب: ۱: (لم اجدها مجتمعة فما عندی من الکتب). ۲: که هغه دویم سړی بغیر د عقد نکاح نه جماع وکړي نو دا ماشومان حرامیان دی (۱) دا ماشومان نه د هغه سړی نه میراث حاصلولې شی او نه دا سړې د هغوی وارث جوړیدې شی خو د هغه زنانه وارث کیدې شی او دا زنانه او د دې زنانه بچی د هغوی وارثان کیدې شی (۲) لحدیث الولد للفراش وللعاهر الحجر (۳) وصرح به الفقهاء فی باب ثبوت النسب (۳) د مور طرف ته به ئې نسبت کولې شی مثل ولد الملاعنة (۴). وهو الموفق

مطلقه مغلظه لره د کینودلو په صورت کې د پیدا شوی اولاد حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی د شهادت په ذریعه ووېل چې که زه په فلانی ځای کې رشته ورکړم نو په ما

---

۱) وفی الهندية: اذا زنی رجل بامرأة فجاء ت بولد فادعاه الزانی لم يثبت نسبه منه واما المرأة فيثبت نسبه منها. (فتاویٰ عالمگیریة ۱:۱۲۷ الفصل الثامن فی دعوة الولد من الزنا وما فی حکمه)

۲) وفی الهندية: ولو زنی بامرأة فحملت ثم تزوجها فولدت ان جاء ت به لستة اشهر فصاعدا ثبت نسبه وان جاء ت به لاقل من ستة اشهر لم يثبت نسبه الا ان يدعيه ولم يقل انه من الزنا اما ان قال انه منی من الزنا فلا يثبت نسبه ولا يرث منه کذا فی الينابيع.
(فتاویٰ عالمگیریة ۱:۵۴۰ الباب الخامس عشر فی ثبوت النسب)

۳) (مشکواة المصابيح ۲۸۷:۱ باب اللعان الفصل الاول)

۴) قال العلامة المرغينانی: ولو قذفها بالزنی ونفی الولد ذکر فی اللعان الامرين ثم ينفی القاضی نسب الولد ويلحقه بامه لما روی ان النبی عليه السلام نفی ولد امرأة هلال بن امية عن هلال والحقه بها ولان المقصود من هذا اللعان نفی الولد فيوفر عليه مقصوده فيتضمنه القضاء بالتفريق وعن ابی يوسف ان القاضی يفرق ويقول قد الزمته امه واخرجته من نسب الاب لانه ينفک عنه فلابد من ذکره (هداية ۲:۳۹۷ باب اللعان)

باندې په ښځه طلاق ثلاثه وی، د دې قسم اوچتولو نه پس هغه هم په هغه ځای کې رشته ورکړه د دې نه پس ئې مطلقه ښځه خان سره کړه او دې دوران کې د هغې دوه ماشومان پیدا شو، کال دوه کاله پس هغه بیا ښځې ته طلاق ثلاثه ورکولو سره هغه د کور نه ویستله. او د هغه ښځې دا بچی تر اوسه پورې د پلار سره دی د هغوی څه حکم دې؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: محمد بشیر عباسی مظفر آباد......۲۴ فروری ۱۹۶۹ء

الجواب: په شرط د صدق دا هلکان د هغه سړی خامن نه دی. **لعدم النکاح وعدته.** (۱) **وهوالموفق**

د کوېژدن نه پس د جماع نه د پیدا شوی اولاد حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د زید کوېژدن په شهادت د څلورو ګواهانو شوې وه چې د هغې دوه کاله شوې وو د جینۍ خلقو د دواړو د خوانۍ باوجود د وادهٔ په کولو کې تاخیر وکړو، په دې موده کې زید

---

۱) چونکې په دې صورت کې عدت هم تیرشوې دې او د نکاح تجدید ئې په نکاح باطل اوفاسد کې، هم نه دې کړې، لهٰذا دا بچی به ثابت النسب نه وی. یدل علیه ما قال العلامة الحصکفی: وعدة المنکوحة نکاحا فاسداً فلا عدة فی باطل وکذا موقوف قبل الاجازة اختیار لکن الصواب ثبوت العدة والنسب. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲:۶۵۹ مطلب عدة المنکوحة فاسدا والموطوأة بشبهة)

دغه شان د دوباره نکاح نه پس د ثبوت النسب قول په هندیه کې هم شته پس که چېرې نکاح اونه شوه اګرچه فاسده یا باطله وی نودا بچی به ثابت النسب نه وی، وفی الهندیة: لو طلقها ثلاثا ثم تزوجها قبل ان تنکح زوجا غیره فجاء ت منه بولد ولا یعلمان بفساد النکاح فالنسب ثابت وان کانا یعلمان بفساد النکاح یثبت النسب ایضا عند ابی حنیفة کذا فی التتارخانیة ناقلا عن تجنیس الناصری. (فتاوی عالمګیریة ۱:۵۴۰ قبیل الباب السادس عشر فی الحضانة)...(ازمرتب)

خپلې کوېژدن کړې جينۍ ته تلو راتلو او بدفعلي ئې هم کوله، اوس د وادهٔ نه پس دشپږو مياشتونه مخکې د پيدا کيدونکي اولاد څه حکم دې؟ بينواتوجروا

المستفتي: صوفي محمد رمضان نصير اباد... ۱۳ مارچ ۱۹۷۶ء

الجواب: واضحه دې وی چې د جينۍ او هلک د خپلوانو ترمينځه که د ګواهانو په مخکې باقاعده ايجاب او قبول شوې وی نو دا به نکاح وی اګر چې خطبه يا نکاح خوان نه وی، لهذا دا اولاد به حلالی وی، او که د کوېژدن په وخت کې ايجاب او قبول نه وی شوې (صرف د نکاح وعده شوې وی) نو دا دويم به د وادهٔ په وخت عقد د نکاح وی او په زنا سره د حاملې شوې نکاح صحيح ده او او په داسې صورت کې جماع کول هم جائز دی او اولاد به هم حلالی وی. **كما في الهندية ۱: ۵۶۱ ولو زنى بامرأة فحملت ثم تزوجها فولدت ان جاءت به لستة اشهر فصاعدا ثبت نسبه وان جاءت به لاقل من ستة اشهر لم يثبت نسبه الاان يدعيه**(۱) خلاصه دا چې دا ماشوم به ثابت النسب وی او دا نکاح صحيح ده. وهوالموفق

د وادهٔ نه څلور مياشتې پس د پيدا کيدونکی ماشوم نسب

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې د يو سړی څلور مياشتې او پنځلس ورځې پس ماشومه پيدا شوه آيا د هغې نسب به د دې نکاح والاسره ثابتيږی اوحال داچې داسړې اقرارکوی چې داغلطی زمانه شوې آيا هغه اولنۍ نکاح په خپل حال ده او که دويمه نکاح به کوی؟ بينواتوجروا

المستفتي: قاضی حبيب الله ايبټ آباد..... ۱۰ رمضان ۱۴۰۵ هجری

الجواب: که د هغه سړی نکاح د وادهٔ نه دوه مياشتې يا د هغې نه زياته موده مخکې شوې وی نو دا جينۍ به د هغه نه ثابت النسب او د هغه لور وي او که

(۱) (فتاوىٰ عالمگيرية ۱:۵۴۰ قبيل الباب السادس عشر فی الحضانة)

نکاح ئې د دې نه مخکې نه وی شوې نو که دا خاوند ووائی چې دا زما نه دې نو په دې صورت کې هم ثابت النسب ده او د هغه لور ده، او که ووائی چې ما د هغې سره زنا کړې ده نو ثابت النسب نه ده او دا نکاح بهر حال صحیح ده که دا عمل د هغه نه شوې وی یا د بل زانی نه، **والمسئلة الاولی مسطور فی الهندية ۵٤۰/۱ (۱) وهوالموفق**

د دوه کالو نه د غائب خاوند د ښځې د حمل مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید د کاروبار په سلسله کې د دوه کالو نه بهر وو او ښځه ئې په خپل کور باندې پاتې شوې ده د ښځې په خیته په دې ورځو کې حمل ظاهر شو کوم چې د دوه کالو نه پس پیدا شو او دوه کاله پس زید کور ته راځی چې کله وضع د حمل وشوه نو دا خبره مشهوره شوه چې دا ماشوم د زید نه دې، اوس شرعا د دې څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم .... ۱۰ فروری ۱۹۷٤ء

الجواب: د شریعت د اصولو په رڼا کې به دا حمل د زید نه ثابت وی دا ماشوم به حرامی نه وی، لان اکثرمدة الحمل سنتان کماصرحوابه (۲) **وهوالموفق**

د ښځې د کنځلو په طور د خاوند نه د اولاد نفی کول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید د خپلې بوې

---

۱) وفی الهندية: ولو زنی بامرأة فحملت ثم تزوجها فولدت ان جاء ت به لستة اشهر فصاعدا ثبت نسبه وان جاء ت به لاقل من ستة اشهر لم يثبت نسبه الا ان يدعيه ولم يقل انه من الزنا اما ان قال انه من الزنا فلا يثبت نسبه ولا يرث منه.
(فتاوی عالمگیرية ۱:۵٤۰ الباب الخامس عشر فی ثبوت النسب)

۲) قال العلامة المرغينانی: واكثر مدة الحمل سنتان لقول عائشة رضی الله عنها الولد لا يبقی فی البطن اكثر من سنتين ولو بظل معزل- (هداية ۲:٤۱۲ باب ثبوت النسب)

ښځې په موجودګئ کې چې د هغې پنځه ماشومانې او دوه ماشومان وو، دویم وادهٔ وکړو چې د هغې اوس یو ماشوم دې. زید د دواړو ښځو او اولاد سره مساوی سلوک کوی خو هر چې د مال او ځاروو تعلق دې هغه ئې د اولې ښځې او اولاد په تحویل کې دی، هغه ښځې په مزه مزه خپل اولاد لره د دې خاوند خلاف د بدلې اخستلو په جذبه باندې راوچتول شروع کړل چې هغوی په آسانئ سره په ټول جائیداد باندې قابض شی څو ورځې مخکې واقعه ده چې اولې ښځې د خاوند سره جګړه وکړه او وې ویل چې زما اولاد ستا د نطفې نه نه دی پیدا شوی بلکې د غیر نه دی او حرامیان دی او د زنا پیدائش دې او ډیره بې عزتی ئې ورله وکړه په دې صورت کې د دې زنانه اولاد د هغه سړی وارثان کیدې شی؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: محمد روشن خان ... باسیان کوهاله .... ۱۷ اګست ۱۹۷۲ء

الجواب: دا اوله ښځه ئې باقاعده ښځه ده. **لعدم تحقق القواطع**، او دا ټول په ټول اولاد د دې سړی وارثان دی او د هغه د منکوحه نه پیدا شوې دی (۱) د دې سړی په انکار یا د بل چاپه انکار سره وراثت ته هیڅ نقصان نه شی رسیدلې. (۲) **وهوالموفق**

...

---

۱) وفی الهندیة: قال اصحابنا لثبوت النسب ثلاث مراتب الاولی النکاح الصحیح وما هو فی معناه من النکاح الفاسد والحکم فیه انه یثبت النسب من غیر دعوة ولا ینتفی بمجرد النفی وانما ینتفی باللعان فان کانا ممن لا لعان بینهما لا ینتفی نسب الولد کذا فی المحیط.
(فتاویٰ عالمگیریة ۱:۵۳۶ الباب الخامس عشر فی ثبوت النسب)

۲) قال العلامة الموصلی: ویستحق الارث برحم ونکاح وولاء اما الرحم والنکاح فبالکتاب والاجماع واما الولاء فلما یأتی ان شاء الله تعالیٰ.
(الاختیار لتعلیل المختار ۲:۵۵۵ کتاب الفرائض)

بسم اللہ الرحمٰن الرّحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

(شپږم جلد)

فصل فی العزل وضبط التولید

....

بسم الله الرحمن الرحيم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

فصل فی العزل وضبط التولید

عن جابر رضی الله تعالیٰ عنه:

قال کنا نعزل والقرآن ینزل.

(متفق علیه)

....

فصل فی العزل وضبط التولید

د ځلورو میاشتو نه مخکې د حمل ساقط کول
او د حمل د مانع دوایانو استعمالول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ۱: د اولاد بندول (منصوبه بندی) دپاره علاج کول څنګه دی د بعض زنانو په استقرار حمل باندې دوه درې میاشتې تیرې شی یعنی د علوق توقع وی هغه وخت د اسقاط حمل دوایانې استعمالول څنګه دی؟ ۲: که د چا اولاد زیات وی خو د زنانه صحت کمزورې وی او د زیات اولاد په پیدائش سره د صحت خرابیدلو خطره وی نو آیا دا شرعا جائز ده؟ او د عزل طریقه څه ده، آیا د هغه دپاره عزل جائز دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: c/o مولانا سلطان محمود
ناظم اعلی دار العلوم حقانیة ... ۱۲ ربیع الثانی ۱۴۰۳ هجری

الجواب: ۱: د ځلورو میاشتو تیریدلو نه مخکې اسقاط حمل جائز دې چې کله په مصلحت یا د خاوند په اجازت (عند الحاجت) باندې مبنی وی. (۱)
۲: په دې صورتونو کې ضبط تولید (۲) په عزل سره (یعنی د انزال په وخت اله

---

۱) وفی الهندیة: امرأة مرضعة ظهر بها حبل وانقطع لبنها وتخاف علی ولدها الهلاک ولیس لابی هذا الولد سعة حتی یستأجر الظئر یباح لها ان تعالج فی استنزال الدم ما دام نطفة او مضغة او علقة لم یخلق له عضو وخلقه لایستبین الا بعد مأة وعشرین یوما اربعون نطفة واربعون علقة واربعون مضغة کذا فی خزانة المفتیین وهکذا فی فتاویٰ قاضی خان.
(فتاویٰ عالمگیریة ۵:۳۵۶ الباب الثامن عشر فی التداوی والمعالجات وفیه العزل واسقاط الولد)

۲) وفی الهندیة: رجل عزل عن امرأته بغیر اذنها لما یخاف من الولد السوء فی هذا الزمان فظاهر جواب الکتاب ان لا یسعه وذکر هنا یسعه لسوء هذا الزمان کذا فی الکبریٰ وله منع امرأته من العزل کذا فی الوجیز للکردری.
(فتاویٰ عالمگیریة ۵:۳۵۶ قبیل الباب التاسع عشر فی الختان والخصاء الخ)

د فرج نه بهر انزال کولو سره) یا په پوکنۍ یا دوایۍ استعمالولو سره جائز دي.
(۱) خو اپریشن کول قابل اعتراض دی. (۲) وهوالموفق

---

۱) وفی المنهاج : العزل هو ان یجامع فاذا قارب الانزال نزع وانزل خارج الفرج وهو مباح خلاف الاولی ... واعلم ان المعالجة لضبط الولادة باکل الحبوب واستعمال آلات الانسداد لیست بممنوعة اذا کانت بمشاورة الزوجین عند الحاجة کالمرض والضعف والمعاشرة الخبیثة وغیرها دون الاملاق.
(منهاج السنن شرح ترمذی ۴:۲۸۳ باب ماجاء فی العزل)
۲) د دې آپریشن نه مراد د رحم ختمول دی چې په هغې سره دائمی طریقې سره قوت تولید فوت شی او د توالد او تناسل اهلیت ختم شی کوم چې د مصالح او شریعت بالکل خلاف ده.
قال الامام ولی الله الدهلوی : وقال رسول الله ﷺ: تزوجوا الولود الودود فانی مکاثربکم الامم، اقول: تواد الزوجین به تتم المصلحة المنزلیة، وکثرة النسل بها تتم المصلحة المدنیة والملیة، وود المرأة لزوجها دال علی صحة مزاجها وقوة طبیعتها مانع لها من ان یطمع بصرها الی غیره باعث علی تجملها بالامتشاط وغیر ذلک الخ. (حجة الله البالغة ۲:۱۲۳ ابواب تدبیر المنزل)
هم دغه شان دا د رحم ختمول د خصی کولو مترادف دی او فقهاء کرامو د انسان خصی کولو ته بالاتفاق حرام ویلې دی. وفي الهندیة : خصاء بني ادم حرام بالاتفاق (عالمگیریة : ۳۵۷/۵) که څوک دا اعتراض وکړی چې په رحم ختمولو او خصی کولو کې فرق دې چې په رحم ختمولو کې صرف قوت تولید ختمیږی نه اشتهاء او لذت او قوت جماع او په اختصاء کې خو دا دواړه طاقتونه ختمیږی، نو مونږ دا وایو چې کله دواړه څیزونه په اختصاء کې ختمیږی نو ګویا دا دوه مستقل جرمونه دی په خصی کیدو کې یو د رحم ختمولو ارتکاب کولې شی، د دې نه علاوه الله پاک د دې بیان داسې بیان فرمائیلې دې چې د هغې نه خپله واضحه ده چې مقصود صرف قضاء شهوت نه دې بلکې د اولاد ډیروالې او اولاد پیدا کول دی.
...[بقیه حاشیه برصفحه آئنده

د ضرورت په وخت اسقاط د حمل د څلورو میاشتو نه مخکې جائز دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یوې زنانه حمل د زنا نه راشي بیا دا زنانه په طبیب یا ډاکټر سره اسقاط د حمل وکړی چې دا زنانه په خپل قوم یا کورنۍ کې رسوا نه شي نو د الله پاک په نزد به دا ډاکټر یا طبیب ماخوذ وی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حکیم فرخ سیر صالح خانه نوشهره

...بقیه ازحاشیه گذشته] حیث قال الله تبارک وتعالیٰ: (نساؤکم حرث لکم) ای مواضع حرث لکم وهذا مجاز شبهن بالمحارث تشبیها لما یلقی فی ارحامهن من النطف التی منها النسل بالذور والولد بالنبات ووقع قوله (نساء کم حرث لکم) بیانا وتوضیحا لقوله: (فاتوهن من حیث امرکم الله) ای ان المأتی الذی امرکم الله به هو مکان الحرث لا مکان الفرث تنبیها علی ان المطلوب الاصلی فی الاتیان هو طلب النسل لا قضاء الشهوة فلا تأتوهن الامن المأتی الذی نیط به هذا المطلوب. (تفسیر النسفی ۱۲۴:۱البقرة: ۲۲۳)

د دې نه علاوه د رحم ختمول په تغیر فی خلق الله کې داخل دې.

قال النسفی: (ولآمرنهم فلیغیرن خلق الله) ای بفقء عین الحامی واعفائه عن الرکوب او بالخصاء وهو محظور فی بنی آدم او بالوشم او بنفی الانساب واستلحاقها او بتغییر الشیب بالسواد او بالتخنث (انتهی بحذف یسیر. (تفسیر مدارک ۲۸۳:۱النساء: ۱۱۹)

هم دغه شان دا د فساد فی الارض د قسمونو نه دې. قال الله تبارک وتعالیٰ واذا تولیٰ سعی فی الارض لیفسد فیها ویهلک الحرث والنسل والله لا یحب الفساد، (البقرة: ۲۰۶)

د دې نه علاوه دې د هیئة کبار العلماء سعودی عربیه د یو مجلس فیصله هم وکتلې شی: واما ما یفعله الاطباء فی هذا الزمان من قطع بعض العروق لابطال قوة التولید مع بقاء قوة الجماع لتحدید النسل فلا شک فی تحریمه فلا یقاس علی العزل قطعا فان بینهما فرقا کبیرا، فالعزل سبب ظنی واما قطع العرق فسبب قطعی لمنع الحمل ولا یبقی للجانی خیار بعد ذلک فی وجود الولد. (وهذا قرار رقم ۴۲ بتاریخ ۱۳/۴/۱۳۹۶ه).

(التعلیق للبسام السلفی علی بلوغ المرام ۳۴۴باب عشرة النساء)...(ازمرتب)

الجواب: د ضرورت په وجه اسقاط د حمل جائز دي چې لکه نفخ روح یعنی د څلور میاشتو نه مخکې وی. (۱) وهوالموفق

د مانع حمل دوایانو د استعمال حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې بعض زنانه د حمل نه مانع دوایانې استعمالوی چې په هغې سره حمل نه پاتې کیږی، آیا دا دوایانې استعمالول جائز دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: انوارالحق متعلم حقانیه

الجواب: دا دوایانې که په مصلحت یا د خاوند په اجازت باندې مبنی وی نو د هغې استعمال مباح دي، قیاساعلی العزل (۲) خو مستقل ضبط تولید (آپریشن سره) قابل اعتراض دي. وهوالموفق

---

۱) قال العلامة ابن عابدین: (وجاز لعذر) کالمرضعة اذا ظهر بها الحبل وانقطع لبنها ولیس لابی الصبی ما یستاجر به الظئر ویخاف هلاک الولد قالوا یباح لها ان تعالج فی استنزال الدم ما دام الحمل مضغة او علقة ولم یخلق له عضو وقدروا تلک المدة بماة وعشرین یوما وجاز لانه لیس بآدمی وفیه صیانة الآدمی خانیة.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۵:۳۰۵ قبیل کتاب احیاء الموات)

۲) قال العلامة ابن عابدین: (تنبیه) اخذ فی النهر من هذا ومما قدمه الشارح عن الخانیة والکمال انه یجوز لها سدفم رحمها کما تفعله النساء مخالفا لما بحثه فی البحر من انه ینبغی ان یکون حراما بغیر اذن الزوج قیاسا علی عزله بغیر اذنها قلت لکن فی البزازیة ان له منع امرأته عن العزل، نعم النظر الی فساد الزمان یفید الجواز من الجانبین فما فی البحر مبنی علی ما هو اصل المذهب وما فی النهر علی ما قاله المشایخ والله الموفق.
(ردالمحتار هامش الد[illegible] ۲۰۴ بعید [illegible]کم اسقاط الحمل)

د مړ شوی ماشوم اسقاط جائز دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یوې زنانه حمل راغلو یعنی حیض ئې بند شو بیا یوه، دوه یا درې میاشتې پس ئې په خیټه کې حمل ورک شوې دې او زنانه ته تکلیف هم دې نو آیا په دې صورت کې د اسقاط حمل دوائی استعمالول جائز دی یا نه؟ **بینواتوجروا**.

المستفتی: مولانا عبدالرحمن حقانی ۲۸ جون ۱۹۷۲ء

الجواب: که د قرائن نه د جنین مړۀ کیدل معلوم شی نو د دوایئ په ذریعه د دې اسقاط او غورځول جائز دې. **وهونظیراسقاطه قبل الحیاة(۱) وهوالموفق**

د ضرورت د وجې نه د جزوی ضبط تولید حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو سړی شپږ اووۀ بچی دی د هغوی مور غواړی چې د توالد او نورو اولادونو پیدا کیدو دا سلسله بنده کړی ځکه چې د اولاد د تربیت پالنې د کثرت د وجې نه ترې مونځونه قضاء کیږی او نور فرائض هم نو که د دین د وجې نه د سد توالد دوائی استعمال کړې شی نو د شریعت په رڼا کې به جائز وی یا نه؟ دویم دا چې د یو سړي څلور ماشومان دی، د هغوی مور معتوه الحال ده د اولاد پالنه په ښه طریقې سره نه شی کولې، بد مزاجه هم ده چې د دوه درې میاشتو بچی هم وهی په دې صورت کې د سد توالد څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالله پیر سباق........۲۰ جنوری ۱۹۷۵ء

---

(۱) قال العلامة ابن عابدین: (قوله ویکره ان تسقی لاسقاط حملها وجاز لعذر) کالمرضعة اذا ظهر بها الحبل وانقطع لبنها ولیس لابی الصبی ما یستأجر به الظئر ویخاف هلاک الولد قالوا یباح لها ان تعالج فی استنزال الدم ما دام الحمل مضغة او علقة ولم یخلق له عضو وقدروا تلک المدة بمأة وعشرین یوما وجاز لانه لیس بآدمی وفیه صیانة الآدمی خانیة. (ردالمحتار هامش الدرالمختار ٥:٣٠٥ قبیل کتاب احیاء الموات)

الجواب: داسې جزوي طريقې سره ضبط توليد منع نه دې (۱) لعدم افضاءه الى فتح باب الزنا ولعدم كونه خشية الاملاق فلايكون فوق العزل (۲) وهوالموفق

د انجكشن په ذريعه د شنډې ښځې د حملدار كولو مسئله

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره كې چې د افزائش نسل دپاره يو انجكشن دې كه هغه شنډه زنانه ولګوى او د هغې اولاد وشي نو هغه به حرامي وى كه حلالى؟ بينواتوجروا

المستفتي: مولانا عبدالرؤف لولډ خوړ مردان...... ۲۸ رمضان المبارک ۱٤۰۵ھ

الجواب: زنانه سوا د خپل خاوند نه د نورو خلكو منى په خپل فرج كې نه شى داخلولې. (۳) او د داخليدو په صورت كې به دا ماشوم صرف دې زنانه ته منسوب وى كه غير منكوحه وى. (٤) په داسې طريقې د توالد سره زنا عام

---

۱) وفي المنهاج: اعلم ان المعالجة لضبط الولادة بأكل الحبوب واستعمال آلات الانسداد ليست بممنوعة اذا كانت بمشاورة الزوجين عند الحاجة كالمرض والضعف والمعاشرة الخبيثة وغيرها دون الاملاق. (منهاج السنن شرح ترمذى ۲۸۳: ٤ باب ماجاء فى العزل)

۲) قال العلامة ابن نجيم: لان العزل جائز عن امة نفسه بغير اذنها والاذن فى العزل عن الحرة لها ولا يباح بغيره لانه حقها، وفى الخانية ذكر فى الكتاب انه لا يباح بغير اذنها وقالوا فى زماننا يباح لسوء الزمان الخ. (البحر الرائق ۳۰۰: ۳ باب نكاح الرقيق)

۳) وعن رويفع بن ثابت رضى الله عنه عن النبى ﷺ قال: لا يحل لامرئ يومن بالله واليوم الآخر ان يسق ماء ه زرع غيره اخرجه ابوداؤد والترمذى وصححه ابن حبان. (رواه ابوداؤد (۲۱۵۸) والترمذى (۱۱۳۱) وابن حبان (۱۱: ٤۸۵۰) والبزار والبيهقى (۷:٤٤۹) واحمد (٤:۱۰۸) وقال الترمذى هذا حديث حسن)

٤) په فتوى كې ذكر شوې صورت د غيرمنكوحه ښځې دې، وفى الهندية: اذا زنى رجل بامرأة فجاء ت بولد فادعاه الزانى لم يثبت نسبه منه واما المرأة فيثبت نسبه منها. (فتاوى عالمگيرية ۱۲۷: ٤ الفصل الثامن فى دعوة الولد من الزنا وما فى حكمه)...

...[بقيه حاشيه برصفحه آئنده

کیږي ځکه چې زنانه به زنا کوي او چې کله ماشوم زاوږي نو د انجکشن رشتوي سرتیفکیټ به حاصلوي. وهوالموفق

...بقیه ازحاشیه گذشته]

او که چېرې دا ښځه منکوحه وه نو اګرچې په ذکرشوې طریقه کې د اولاد حصول حرام او د اسلامي اصولو خلاف دی خود نکاح په وجه به نسب ددې خاوند نه ثابت وی کما فی الهندیة: قال اصحابنا لثبوت النسب ثلاث مراتب الاولیٰ النکاح الصحیح وما هو فی معناه من النکاح الفاسد والحکم فیه انه یثبت النسب من غیر دعوة ولا ینتفی بمجرد النفی وانما ینتفی باللعان فان کانا ممن لا لعان بینهما لا ینتفی نسب الولد کذا فی المحیط۔ (فتاویٰ عالمگیریة ۱:۵۳۶ الباب الخامس عشر فی ثبوت النسب) اوپه حدیث کې دی، عن ابی هریرة رضی الله عنه یرفعه قال الولد للفراش وللعاهر الحجر (رواه الستة واحمد فی المسند والبیهقی وسنن الدارمی)

وفی المنهاج: نقل ابن الاعرابی ان الفراش عند العرب یعبر به عن الزوج وعن المرأة والاکثر اطلاقه علی المرأة وفی القاموس الفراش زوجة الرجل، وقال ابن الهمام فی فتح القدیر معنی الفراش کون المرأة مقصودا من وطیها الولد، اما ظاهرا کما فی ام الولد فانه اذا اعترف به ظهر قصده الی ذلک، او وضعا کالمنکوحة یثبت نسب ما تأتی به ولا ینتفی بنفیه الا باللعان وولد ام الولد وان ثبت نسبه بلا دعوة ینتفی بمجرد نفیه۔

(منهاج السنن شرح ترمذی ۴:۲۹۵ باب ماجاء ان الولد للفراش)

البته که د خاوند ماده منویه حاصله کړی او دهغې سره څه دوایاني ملاوکړی اود ښځې په مبیضه کې ئې داخله کړی نوپه دې صورت کې څه شرعی مانع نشته.

کما فی الهندیة: رجل عالج جاریته فیما دون الفرج فانزل فاخذت الجاریة ماء ه فی شیئ فاستدخلته فی فرجها فعلقت عند ابی حنیفة ان الولد ولده وتصیر الجاریة ام ولد له کذا فی قاضی خان۔

(فتاویٰ عالمگیریة ۴:۱۱۴ الباب الرابع عشر فی دعوی النسب)- ...ازمرتب

عزل کول مباح خلاف اولی دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د عزل شرعی حیثیت څه دې بعض ورته جائز او بعض ورته مکروه وائی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم...... ۲۸ مارچ ۱۹۹۱ء

الجواب: عزل مباح خلاف اولی دې، که دښځې په اجازت سره وی(۱) وهوالموفق

---

(۱) وفی المنهاج : العزل هو ان یجامع فاذا قارب الانزال نزع وانزل خارج الفرج وهو مباح خلاف الاولیٰ، (قوله لم یفعل ذلک احدکم) انکر علیه انکارا خفیفا، وفی روایة : ما علیکم ان لا تفعلوا ومعناها الاباحة، لا رفع الاثم کما فی حدیث عائشة فلا جناح علیه ان لا یطوف بهما، معناه اباحة السعی وهی امر خاص، وقوله لا جناح علیه ان یطوف بهما معناه رفع الاثم، ورفع الاثم یعم المفروض والواجب والسنة والمباح وکذا یؤید الاباحة روایة جابر رضی الله تعالیٰ عنه کنا نعزل والقرآن ینزل وفی روایة لمسلم فبلغ ذلک نبی الله ﷺ فلم ینهنا ، (قوله زعمت الیهود انه الموؤدة الصغری) الوء دا الحقیقی هو اعدام الولد الموجود، والعزل هو الامتناع عن الولادة، والامر الجامع بینهما هو الحرمان من الولد، (قوله کذبت الیهود) لان زعمهم ان العزل سبب للحرمان من الولد زعم باطل، فان قیل : روی مسلم واحمد انه علیه الصلوٰة والسلام قال ان العزل الوء د الخفی، وفیه موافقة لزعم الیهود، واجیب عنه : بان العزل وء دنظرا الی قصد العازل، ولیس بوء د نظر ا الی نفس الامر، لان الله اذا اراد ان یخلقه لم یمنعه شیئ او یقال ان العزل وء د اذا لوحظ انه سبب عادی لحرمان الولد ولیس بوء د اذا لوحظ انه غیر موثر فی الحرمان، او یقال انه علیه الصلوٰة والسلام وافق اولا باهل الکتاب ثم خالفهم بعد نزول الوحی۔

(منهاج السنن شرح جامع السنن للترمذی ۲۸۳ : ۴ باب ماجاء فی العزل)

د جماع په وخت غباره (کوپړئ) استعمالول مباح خلاف اولی دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې بعض خلق د جماع په وخت (ساتهی) کوپړئ استعمالوی آیا داسې کول جائز دی؟ بينواتوجروا

المستفتي: سيد انور شاه پشاور شهر...... ٢٣ مارچ ١٩٩٣ء

الجواب: دا جائز خلاف اولی دې

وحكمه حكم العزل، في الدرالمختار: ويعزل عن الحرة بأذنها لكن في الخانية انه يباح في زماننا لفساده قال الكمال فليعتبر عذرا مسقطا لاذنها(١).

نوټ: د ښځې نه اجازت اخستل ېکار دی. وهوالموفق

١) (الدرالمختار على هامش ردالمحتار ٢:٤١٢ مطلب في حكم العزل)

بسم اللہ الرحمٰن الرّحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاویٰ فریدیہ

(ششم جلد)

باب النفقات

....

بسم اللہ الرحمن الرحیم

فتاوٰی دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاوٰی فریدیه

باب النفقات

قال رسول الله ﷺ:

اذا اعطی الله احدکم خیراً

فلیبدأ بنفسه واهل بیته.

(رواه مسلم)

....

باب النّفقات

د منکوحه ناوادهٔ کړې زنانه د نفقې حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یوې زنانه نکاح شوې ده او تر اوسه پورې ئې لاوادهٔ نه دې شوې او په وادهٔ کې د تاخیر نه کار اخلی آیا د دغې نفقه په خاوند باندې لازم ده؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد شیر جهانګیره.....۱۲ مارچ ۱۹۸۵ء

الجواب: واضحه دې وی چې منکوحه نا وادهٔ کړې ښځه کومه چې د خاوند د مطالبې باوجود د وادهٔ او رخصتۍ دپاره تیاره نه وی نو عه د نفقې مستحقه نه ده. کما فی الهندیة ۱: ۵۴۶ فان کان الزوج قد طالبها بالنقلة فان لم تمتنع عن الانتقال الی بیت الزوج فلها النفقة فاما اذا امتنعت عن الانتقال فان کان الامتناع بحق بان امتنعت لتستو فی مهرها فلها النفقة واما اذا کان الامتناع بغیر حق بان کان اوفاها المهر او کان المهر موجلا او وهبته منه فلا نفقة لها کذا فی المحیط(۱)-وهوالموفق

د ناشزه (بد چلنده) زنانه نفقه په خاوند باندې واجب نه ده

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یوه زنانه خفه کیدو سره د پلار کره لاړه بیا پرې خو کرته جرګې وشوې خو د بار بار راغوښتلو باوجود د خاوند کور ته رانغله. آیا د مور پلار په کور دا زنانه د

(۱) (فتاوی عالمگیریة ۵۴۵:۱ الباب السابع عشر فی النفقات الفصل الاول)

نفقې مطالبه کولې شي؟ بینواتوجروا

المستفتي: ثمر خطاب...... مانسهره

الجواب: د مور پلار کور ته بغیر د څه وجې نه تلل او د راغوښتلو باوجود چې کومه زنانه دخاوند کورته نه راځي هغه ناشزه ده،دداسې ناشزه (نافرمانې) زنانه نفقه په خاوند باندې واجب نه ده ترڅو چې د خاوند کور ته رانشي وفي الهداية (۴۱۳ جلددوم) وان نشزت فلا نفقة لها حتى تعود الى منزله لان فوت الاحتباس منها واذاعادت جاء الاحتباس فتجب النفقة(۱). وهوالموفق

د بیمارې ښځې د مور پلار په کور کې علاج او د خاوند نه د خرچې مطالبه

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو سړي ښځه بیماره شوه، حتی الوسع علاج ئې ورله وکړو خو په دې وخت کې جینۍ موړپلار خپل کور ته بوتله د علاج معالجې نه پس اوس د خاوند نه نفقه غواړي او حال دا چې د خاوند د اجازت نه بغیر تلې وه آیا دا نفقه او د علاج رقم په خاوند باندې لازم دي؟ بینواتوجروا

المستفتي: نعمت الله... اسلام پور سیدو شریف سوات... ۸ جون ۱۹۸۶ء

الجواب: که د دې ښځې د مجبورئ د وجې نه مور پلار خپل کور ته بوتلې وی نو د نفقې مستحقه ده خو د دوايئ بهر حال مستحقه نه ده، کمافي رد المحتار ۸۹۳/۲(۲) خو د اخلاقو په باب کې ورکول مناسب دی. وهوالموفق

---

۱) (هداية ۴۱۶:۲باب النفقة)

۲) قال العلامة الحصكفي: مرضت عند الزوج فانتقلت لدار ابيها ان لم يمكن نقلها بمحفة ونحوها فلها النفقة والا لا كما لا يلزمه مداواتها، قال ابن عابدين: اى اتيانه لها بدواء المرض ولا اجرة الطبيب ولا الفصد ولا الحجامة هندية. (الدرالمختار مع ردالمحتار ۷۰۱:۲باب النفقة)

د کوېژدن نه پس د مور او پلار په کور باندې د اوسېدونکې ښځې د نفقې حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د کوېژدن نه پس تر دوه کالو پورې جینۍ د مور او پلار په کور باندې پاتې شوې ده او بیا په دې حالت کې مطلقه هم شوه، آیا د دې دوه کلونو خرچه په خاوند باندې واجب ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: جمشید استاذ ټوپی صوابی...۶/۷/۱۴۰۱ھ

الجواب: که دا جینۍ د وادهٔ او رخصتۍ نه انکاری نه وه نو دا جینۍ د خرچې اخستلو مستحقه ده کنه نو نه به وی (مأخوذ از شامی ۲/۸۸۹) (۱) وهوالموفق

د ښځې د علاج معالجې او تجهیز او تکفین خرچه په چا باندې ده؟

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ګواهانو ګواهی ورکړه چې د فلانی نکاح د فلانۍ سره شوې ده او حال دا چې خاوند بالکل انکار کوی چې نه ما نکاح کړې ده او نه مې نکاح کول غوښتل، اوس د ښځې

---

(۱) قال العلامة ابن عابدین: وفی الهندیة عن الذخیرة ولو کان النکاح صحیحا من حیث الظاهر ففرض لها القاضی النفقة واخذتها شهرا ثم ظهر فساد النکاح بان شهدوا انها اخته رضاعا وفرق بینهما رجع علیها بما اخذت ولو انفق بلا فرض القاضی لم یرجع بشیئ (وبعد صفحة) (قوله ولو هی فی بیت ابیها) تعمیم لقوله فتجب للزوجة وهذا ظاهر الروایة فتجب النفقة من حین العقد الصحیح وان لم تنتقل الی منزل الزوج اذا لم یطلبها وقال بعض المتأخرین لا تجب مالم تزف الی منزله وهو روایة عن ابی یوسف واختاره القدوری ولیس الفتویٰ علیه وتمامه فی الفتح. (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲:۶۹۹،۷۰۱ باب النفقة)

وفی الهندیة: الکبیرة اذا طلبت النفقة وهی لم تزف الی بیت الزوج فلها ذلک اذا لم یطالبها الزوج بالنقلة ومن مشائخ بلخ رحمهم الله تعالیٰ من قال لا تستحقها اذ لم تزف الی بیته والفتویٰ علی الاول کذا فی الفتاویٰ الغیاثیة.

(فتاویٰ عالمگیریة ۱:۵۴۵ الفصل الاول فی نفقة الزوجة)

وروز وائی چې دا خاوند د وادۀ نه پس بمبئ ته تېښتېدلې وو، د هغه ښځه یعنې زما خور بیماره شوه ما ئې علاج معالجه وکړه د کفن دفن خرچ مې برداشت کړو، اوس دې خاوند ماته هغه خرچه ادا کړي او حال دا چې خاوند بالکل انکار کوي په دې صورت کې څه حکم دې؟ **بینوا توجروا**

المستفتي: مولانا مفتي بدر منير مهتمم دار العلوم مدنيه امانديره سوات ۲۵ | ۱۲ | ۱۹۸۵ء

الجواب: په شرط د ثبوت نكاح، په دې ناكح باندې صرف د تكفين او تجهيز رقم واجب دې (۱) نه د معالجې او رسمونو. (**فليراجع الى ردالمحتار** ۲/ ۸۹۳) (۲) **وهو الموفق**

د ښځې نفقه په خاوند او د غير قادر على الكسب اولاد نفقه په پلار باندې ده

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې ۱: ښځه بوډۍ شي او اولاد ئې هم وي خو خاوند ئې د خرچ خوراک حق ادا کوي، د هغې څه حکم دې؟ ۲: خاوند خپله ښځه اولاد ته حواله کوي حال دا چې اولاد د هغې اهل نه دې؟ ۳: خاوند سره ئې ښۀ ډېر دولت دې خو د ښځې حصه نه ادا کوي؟

---

۱) قال العلامة ابن عابدين: اعلم ان الواجب عليه (اى الزوج) تكفينها وتجهيزها الشرعيان من كفن السنة اوالكفاية وحنوط واجرة غسل وحمل ودفن دون ما ابتدع فى زماننا من مهللين وقراء و مغنين وطعام ثلاثة ايام ونحو ذلك ومن فعل ذلك بدون رضا بقية الورثة البالغين يضمنه فى ماله۔

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱:۶۳۹ مطلب فى كفن الزوجة على الزوج)

۲) قال العلامة الحصكفى: لا تفرض على غائب باقامة الزوجة بينة على النكاح او النسب ولا تفرض ايضا ان لم يخلف مالا فاقامت بينة ليفرض عليه ويأمرها بالاستدانة ولا يقضى به لانه قضاء على الغائب وقال زفر يقضى بها اى النفقة لا بالنكاح۔ وقال ابن عابدين: (النفقة بانواعها) من الطعام والكسوة والسكنى ولم ارمن ذكر هنا اجرة الطبيب وثمن الادوية وانما ذكروا عدم الوجوب للزوجة۔ (الدرالمختار مع ردالمحتار ۲:۷۲۵،۷۲۸ مطلب فى نفقة المطلقة)

۴: د ښځې دماغی توازن ئې خراب شوې دې آیا په خاوند باندې خرچ خوراک لازم نه دې؟ ۵: خاوند د تیرو پنځویشتو کالو نه د ښځې حقوق غصب کولو سره نورو ته ورکوی؟ ۶: ښځه ئې وږې او برېنډه ده خاوند ئې مزې کوی د دې څه حکم دې؟ ۷: که د اولاد والده خدمت کوی نو آیا خاوند د خپلې ښځې حقوق غصب کولې شی؟ ۸: په دې دواړو باندې د جادو کونکی او د چا په وینا چې پرې شوې دې د هغوی دواړو څه حکم دې؟ ۹: که اولاد د مور د حقوق دپاره عدالت ته رجوع وکړی نو آیا هغوی ته دا حق حاصل دې؟ ۱۰: چې اولاد وږې او په تکلیفونو کې وی والدین مالدار وی په دې صورت کې د طرفین د حقوق څه حکم دې؟ ۱۱: د انصاف دپاره څه اقدام اوچتیدلې شی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: الطاف حسین رسالپور کینټ ۱۹اپریل ۱۹۷۵ء

الجواب: کومه ښځه چې مطلقه نه ده هم دغه شان د نابالغ اولاد نفقه په هغه سرې باندې فرض ده دا مستحقین خپل حقوق د حکومت په ذریعه حاصلولې شی. هم دغه شان بغیر د اجازت نه په پټه باندې هم د دې خاوند د مال نه نفقه او جامې وغیره باقاعده اخستلې شی (۱)

بهر حال دا سړې ظالم او مجرم دې بله دا چې جادو کول یا په بل باندې کول حرام قطعی دی او ډیر کرته کفر دې (۲). **وهوالموفق**

---

(۱) قال العلامة الحصکفی: والابوان لو انفقا ما عندهما لغائب من ماله علی انفسهما وهو من جنسه ای جنس النفقة لا یضمنان لوجوب نفقة الولاد والزوجیة قبل القضاء حتی لو ظفر بجنس حقه فله اخذه ولذا فرضت من مال الغائب بخلاف بقیة الاقارب الخ۔ (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲:۷۴۴ مطلب فی مواضع لا یضمن فیها المنفق اذا قصد الصلاح)

(۲) قال العلامة ابن عابدین: وفی حاشیة الایضاح لبیری زاده قال الشمنی تعلمه وتعلیمه حرام اقول مقتضی الاطلاق... وللسحر فصول کثیرة فی کتبهم فلیس کل ما یسمی سحرا کفرا اذ لیس التکفیر به لما یترتب علیه من الضرر بل لما یقع به مما هو کفر کاعتقاد انفراد الکواکب بالربوبیة او اهانة قرآن او کلام مکفر ونحو ذلک الخ۔
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱:۳۳ مقدمة مطلب السحر انواع)

د ښځې د مهر او کالو (زیوراتو) او د عدت د ورځو د نفقې مسئله

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زما د لور نکاح خوشدل نومې هلك سره شوې وه، څه موده پس هغه زما لور زما کور ته راولیږله، زما په کورکې ئې نهه میاشتې تیرې کړې نو ما خپله لور دوباره خپل خاوند کره بوتله، پس هغه خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړل، آیا زه دغه هلك نه د نهه میاشتو نان ونفقه (د خوراك څښاك) خرچه اخستلې شم، ددې نه علاوه ئې چه په عدت کې کومې ورځې تیرې کړې دی د هغې نان ونفقه هم اخستلې شم، ددې نه علاوه مهر او څه زیورات موجود دی هغه دا جینئ اخستلې شی؟ بینواتوجروا

المستفتی: بمعرفت مولانا گوهر الرحمٰن صاحب تفهیم القرآن.... ۱۹۶۸ء | ۳ | ۱۹

الجواب: دا طلاقه شوې جینئ زیورات او مهر اخستلې شی، لان المهر یکون واجب الاداء بعد الموت اوالطلاق کما فی الهندیة ۱: ۳۳۹(۱) خو (د خاوند) په کور کې د نه اوسیدلو ورځو نفقه نه شی اخستلې. کما فی الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۹۰۶(۲) او د عدت په ورځو کې که د مور په کور کې اوسیږی یعنی د خاوند په کورکې نه وی نو د نفقې مستحقه نه ده کالمنکوحة الناشزة. (۳) وهوالموفق

---

(۱) وفی الهندیة: والمهر یتأکد باحد معان ثلاثة الدخول والخلوة الصحیحة وموت احد الزوجین سواء کان مسمی او مهر المثل حتی لا یسقط منه شیئ بعد ذلک الا بالابراء.
(فتاویٰ عالمگیریة ۱: ۳۰۳ الفصل الثانی فیما یتأکد به المهر والمتعة)

(۲) قال العلامة ابن عابدین: (قوله والنفقة لا تصیر دینا الخ) ای اذا لم ینفق علیها بان غاب عنها او کان حاضرا فامتنع فلا یطالب بها بل تسقط بمضی المدة الخ.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲: ۷۱۵ مطلب لا تصیر النفقة دینا الا)

(۳) قال العلامة محمد امین الشامی: وفی المجتبیٰ نفقة العدة کنفقة النکاح وفی الذخیرة وتسقط بالنشوز.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲: ۷۲۷ مطلب فی نفقة المطلقة)

د عدت وفات دوران کې د کونډې د نفقې حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې خاوند وفات شوې دې او ښځه د وفات عدت تیروی د هغه اخراجات به په چا باندې وی بینواتوجروا

المستفتی: عبدالرحیم توره وړئ هنگو..... ۳ فروری ۱۹۷۸ء

الجواب: د خاوند د مال نه ښځه د وراثت حق اخستلې شی، او د وفات د عدت خرچه د خاوند د مال نه واجب نه ده.

وفی الهدایة (۲: ۴۲۳) ولا نفقة للمتوفی عنها زوجها... ولان النفقة تجب شیئاً فشیئاً ولاملك له بعد الموت فلایمکن ایجابها فی ملك الورثة(۱)،

که خاوند په وراثت کې څه نه وی پرېښودلې او نه ښځې سره څه وی نو بیا په محارم باندې باقاعده نفقه لازم ده. (۲) وهوالموفق

په عنین (نامرد) باندې خرچه واجب ده

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی واده کړې وو خو هغه نامرد وو وروستو په دواړو کې جدائی راغله، اوس ئې خاوند مطالبه کوی چې ما سره د تیرو کړې شوې ورځو نفقه دې ماته واپس راکړې شی چې په دې ورځو کې ما هیڅ جماع وغیره نه ده کړې، آیا د دې زنانه دپاره دا نفقه واپس کول ضروری دی؟ بینواتوجرو

المستفتی: شاه سعید خان......رسالپور نوشهره

---

۱) (هدایة ۲:۴۲۲ باب النفقة)

۲) وفی الهندیة: والنفقة لکل ذی رحم محرم اذا کان صغیرا فقیرا او کانت امرأة بالغة فقیرة او کان ذکراً فقیرا زمنا او اعمیٰ ویجب ذلک علی قدر المیراث ویجبر علیه کذا فی الهدایة (فتاویٰ عالمگیریة ۱:۵۶۵ الباب الخامس فی نفقة ذوی الارحام)

الجواب: واضحه دې وی چې د نکاح د وجې نه دا زنانه د هغه سړی دپاره محبوس وه په دې وجه د هغه ورخو خرچه په خاوند باندې لازم وه اګر چې په وطی باندې قادر نه وو،

وفی الدر المختار ۸۹۰/۲، فتجب للزوجة بنكاح صحيح على زوجها لانها جزاء الاحتباس وكل محبوس المنفعة غيره يلزمه نفقته(۱) وهوالموفق.

د خاوند نه د جهیز سامان، مهر، د علاج خرچه او د نفقه اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ما خپله لور خپل ورارۀ ته په نکاح ورکړه، هغه بالکل صحت منده وه او د خاوند نه ئې دوه درې ماشومان پیدا شوې دی، د نکاح نه څلور پنځه کاله پس هغې ته دماغی بیماری پیښه شوې ده، د دوه درې کالو مودې پورې متواتر ما په خپل کور کې د هغې پالنه وکړه څکه چې د وادۀ نه څلور پنځه کاله پس چې کله هغه خاوند د کور نه ویستله نو هغه زما کور ته راغله، بیا د هغې یو هلک چې د خاوند په کور کې پیدا شوې وو زما په کور کې مې لور بیماریدلو سره فوت شو د هغه تجهیز او تکفین هرڅه ما وکړل هغه د وفات په وخت ئې نه خاوند او نه نور رشته دار زما کور ته راغلل، په خپل کور کې ما د خپلې لور علاج وکړو او په خوراک څښاک او جامو باندې مې تقریبا څلور پنځه سوه روپۍ خرچه کړې ده، هم دغه شان د خاوند د بدې راویې د وجې نه د هغې دماغ زیات خطرناک ثابت شو، ما به هغه د خاوند کور ته بوتله خو هغه به نه پریښودله ما د دې وجې نه د هرڅه بوج په خپل ځان باندې واچولو چې هغه زما خپل ورارۀ دې، تقریبا لس دولس ورځې وشوې چې هغوی لیکلې طلاق نامه راولیږله او حال دا چې د دې نه مخکې ئې موږ ته هیڅ خبر نه وو راکړې، اوس سوال دا دې چې دا څومره موده زما په کور باندې پاتې شوې ده زه د دې خرچ د شریعت په رڼا کې وصولولې شم یا نه؟ بله دا چې زما د کور نه چې کوم

---

۱) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۶۹۹:۲ باب النفقة)

سامان دې سره د خاوند کور ته تلې دې هغه وصولولې شم که نه؟ بل هغه د درې څلورو کالو خرچ خوراک کوم چې زما په کور کې هغې کړې دې هغه ترې وصولولې شم او که نه؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: دوران ګل شیدا و نوبهر .... ١١ جمادی الثانی ١٣٨٩ﻫ

الجواب: د پلار د کور نه چې ئې څومره سامان وړلې دې هغه زنانه ئې واپس اخستلې شی، ځکه چې دا نه د سخې مملوک دې او نه د خاوند **(والدلیل علیه العرف)** (١) او پلار ئې د دوایئ رقم نه شی وصولولې (شامی: ٨٨٩/٢). (٢) او پلار چې کوم خرچ کړې دې هغه هم په خاوند باندې لازم دې (شامی ٩٠٦/٢) (٣) بیشکه مهر اخستلې شی. (٤) **وهوالموفق**

---

١) قال العلامة ابن عابدين: ان ما ذكروه فی مسئلة الجهاز انما هو فيما اذا كان النزاع من الاب اما لو مات فادعت ورثته فلا خلاف فی كون الجهاز للبنت لما فی الولوالجية جهزا بنته ثم مات فطلب بقية الورثة القسمة فان كان الاب اشترىٰ لها فی صغرها او فی كبرها وسلم لها فی صحته فهو لها خاصة... ويدل عليه ما مر من قول المصنف والشارح ليس له الاسترداد منها ولا لورثته بعده وانما الكلام فی سماع دعوى العارية بعد الشراء اوالتسليم والمعتمد البناء على العرف كما علمت۔
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ٣٩٨:٢ مطلب، فی دعوى الاب ان الجهاز عارية)

٢) قال العلامة ابن عابدين: (قوله كما لا يلزمه مداواتها) ای اتيانه لها بدواء المرض ولا اجرة الطبيب ولا الفصد ولا الحجامة هندية عن السراج والظاهر ان منها ما تستعمله النفساء مما يزيل الكلف ونحوه۔ (ردالمحتار هامش الدرالمختار ٧٠٢:٢ باب النفقة)

٣) قال العلامة ابن عابدين: (قوله والنفقة لا تصير دينا الخ) ای اذا لم ينفق عليها بان غاب عنها او كان حاضرا فامتنع فلا يطالب بها بل تسقط بمضی المدة الخ۔
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ٧١٥:٢ مطلب لا تصير النفقة دينا الا بالقضاء اوالرضاء)

٤) قال العلامة الحصكفی: ويتأكد عند وطء او خلوة صحت من الزوج او موت احدهما الخ۔ (الدرالمختار على هامش ردالمحتار ٣٥٨:٢ باب المهر)

محتاج پلار د ځامنو د مالونو نه ضروریات اخستلې شي

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو سړي څلور ځامن دي چې په هغې کې یو ایم ایس سي او حاجي دې، دویم کارخانه دار او حاجي دې او باقي دوه د کاروبار او زرګونو روپو مالکان دي، خو د هغوی پلار غریب، نادار، محتاج، بوډا، کمزورې او ضعیف دې، هم دغه شان حاجي، عالم او نیک نام دې دا اولاد پلار ته په سپک نظر ګوري خرچه وغیره هم نه ورکوي او حال دا چې پلار ئې د ډوډئ د ټکړې محتاج دې، آیا د دې نافرمان اولاد څه عمل قبول دې؟ مونځ، روژه او حج د هغوی صحیح کیدې سي؟ آیا په شریعت محمد ﷺ کې داسې پلار د هغوی د اولاد خلاف د نان او نفقه دعوی په عدالت کې کولې شي؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: حاجي رحمان ګل حافظ آباد ګجرانواله... ۱۹ مارچ ۱۹۸۹ء

الجواب: عقوق الوالدین د حدیث په بناء فسق او لویه ګناه ده. (۱) خو محبط اعمال نه ده (۲) او دا محتاج پلار بهرحال دهغوی د مالونونه دضرورت په قدر اخستلې شي که دا اولاد رضا وي او که نه وي، د حدیث په وجه (**انت ومالك لابيك**)(۳) خو د حاکم په ذریعه خرچ مقرر کول زیات آسان دي (۴) **وهوالموفق**

---

۱) عن عبد الله بن عمرو قال قال رسول الله ﷺ الكبائر الاشراك بالله وعقوق الوالدين وقتل النفس واليمين الغموس رواه البخاري.
(مشكواة المصابيح ١٧:١ باب الكبائر وعلامات النفاق)

۲) قال العلامة التفتازاني : واهل الكبائر من المؤمنين لا يخلدون فى النار وان ماتوا من غير توبة... مع ما سبق من الادلة القاطعة الدالة على ان العبد لا يخرج بالمعصية عن الايمان. (شرح العقائد النسفية ١١٧ واهل الكبائر)

۳) (رواه ابن ماجة والطبراني كما فى الاختيار لتعليل المختار ٢:٢٤٢)

٤) قال العلامة الحصكفي :النفقة لاصوله ولوابه امه الفقراء... بالسوية... والمعتبر فيه القرب والجزئية... لا يعتبر الارث... الا لمرجح ... [بقيه حاشيه برصفحه آئنده

بوډا مور پلار ته د نفقې نه ورکولو او د هغوی د بې عزتۍ کونکو سره دې ترک موالات وکړې شي

سوال: څه فرمائي علما دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو سړي مور پلار اتیا پنځه اتیا کالوته رسیدلي دی هغه هغوی ته خوراک اوخرچه نه ورکوی بلکې د دې په ځای بې عزتي یې کوی د هغوی بچی هم نیا نیکه ته کنځلې کوی او دا سړې ئې اوری دې سړی ته به مونږ شرعا څه سزا ورکړو؟ بینواتوجروا

المستفتی: علی محمد سالکران مری ....۳۰ اگست ۱۹۷۵ء

الجواب: د مقامي بااثر کسانو دپاره ضروري دی چې د دې سړي سره ترک موالات (کاروبار پریښودل) او معاشرتي بائیکاټ وکړي چې توبه ګار او پښیمان شي (۱) وهوالموفق

د نابالغ اولاد نفقه په پلار باندې واجب ده

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی ښځې ته

...بقیه ازحاشیه گذشته] کوالد وولد فعلی ولد لترجحه بانت ومالک لابیک قال ابن عابدین : ای بهذا الحدیث الذی رواه عن النبی ﷺ جماعة من الصحابة کما فی الفتح وهو مؤول للقطع الخ- (الدرالمختار مع ردالمحتار ۲:۷۳۸،۷۳۹ مطلب ضابط فی خصر احکام نفقة الاصول والفروع)

۱) قال العلامة علاء الدین الطرابلسی : والتعزیر لا یختص بفعل معین ولا قول معین فقد عزر رسول الله ﷺ بالهجر وذلک فی حق الثلاثة الذین ذکرهم الله تعالیٰ فی القرآن العظیم فهجروا خمسین یوما لا یکلمهم احد، وقصتهم مشهورة فی الصحاح... فمنها امر عمر رضی الله عنه بهجر ضبیع الذی کان یسأل عن الذاریات وغیرها ویأمر الناس بالتفقه فی المشکلات من القرآن، فضربه ضربا وجیعا ونفاه الی البصرة اوالکوفة وامر بهجره فکان لا یکلمه احد حتی تاب وکتب عامل البلد الی عمر بن الخطاب رضی الله عنه یخبره بتوبته فاذن للناس فی کلامه- (معین الحکام ۱۹۵ فصل التعزیر)

طلاق ورکړې دې د دې ښځې نه ئې دوه لوڼې او يو ځوی دې او د مور سره اوسيږی د هغوی خرچ وغيره په مورباندې لازم دې اوکه په پلار باندې؟ بينواتوجروا

المستفتی: صلاح الدين حضرو اټک

الجواب: که د دې ماشومانو خپل ملکيتی مال نه وی نو د هغه نفقه په پلار باندې واجب ده، که دا ماشومان پلار سره وی او که ځوی سره.

وفی الهندية (۱: ۵۶۰) نفقة الاولاد الصغار علی الاب لا يشارکه فيها احد کذا فی الجوهرة النيرة (وبعد اسطر) انما يجب علی الاب اذا لم يکن للصغير مال واما اذا کان له مال فتکون مؤنة الرضاع من مال الصغير(۱).وهوالموفق

د ښځې او بچو خرچه په خاوند باندې لازمه او د نورو احسان وی

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې د ولادت دوران د ماشوم د پيدا کيدو کومه خرچه وغيره راځی د هغې ادا کول د خاوند په ذمه لازم دی او که د ښځې د مور پلار په ذمه؟ زمونږ په نزد دا عموما د ښځې مور او پلار برداشت کوی؟ بينواتوجروا

المستفتی: مولوی کبير خان مانسهره کل آباد... ۲۳ مارچ ۱۹۸٤ء

الجواب: دا خرچه د خاوند په ذمه لازم ده (۲) او که نور خلق ئې ادا کړی نو احسان دې، وفی الهداية (۲: ۴۲۴) ونفقة الاولاد الصغار علی الاب لا يشارکه فيها

---

۱) (فتاوی عالمگيرية ،۱:۵۶۰ الفصل الرابع فی نفقة الاولاد)

۲) په در مختار کې دی : واجرة القابلة علي من استاجرها من زوجة او خاوند ولو جاءت بلا استيجار قيل عليه وقيل عليها. (در مختار ۷۰۵/۲، باب النفقه) يعنی د دايي أجرت (مزدوری) په هغه چا دې چا چې راغوښتلې وی او که بغير د راغوښتلو نه راغلو نو بعض وائی چې په سړی باندې دی او د بعض په نزد په زنانه باندې. او وجه د اختلاف علامه شامی رحمه الله قياس په ذو وجهين... [بقيه حاشيه برصفحه آئنده

احد کما لا یشارکه فی نفقة الزوجة لقوله تعالیٰ وعلی المولود له رزقهن والمولود له هو الاب (۱)۔ وهوالموفق

د ورونو نه د وادهٔ د خرڅې اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین ددې مسئلې باره کې چې د صادق درې بچیان بالغ وو په یو کنال کې رهائشی جائیداد کې درې واړه د خپل پلار سره شریک زراعت کولو پلار د دوه ځامنو نکاح او وادهٔ وکړو او د خپل خان نه ئې جدا کړل او یو ځوی د پلار سره وو او د هغوی وادهٔ هم وشو. څه موده پس ئې پلار وفات شو، اوس چې کوم ورونه بیل شوې وو په خپله حصه ځمکه کې ئې کور جوړول غوښتل، خو وړوکې ورور ئې وائی چې زما په وادهٔ چې کومه خرچه شوې ده د هغې حصه ماته راکړه کنه نو زه به کور جوړیدو ته نه پریږدم، آیا په دې دواړو ورونو باندې د هغه د وادهٔ دپاره څه ورکول واجب دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: سلطان حسین سودهیر صوابی ... ۲۵ صفر ۱۴۰۱ھ

الجواب: دا ورور د وادهٔ د خرچې په مطالبه کې په غلطئ باندې دې که هغه د خپلې ګټې نه خرچه کړې وی یا د پلار د مال نه. **وهوالموفق**

بقیه ازحاشیه گذشته] باندې کړې دې. حیث قال: عبارة البحر عن الخلاصة فلقائل ان یقول علیه لانه مؤنة الجماع ولقائل ان یقول علیها کاجرة الطبیب وکذا ذکر غیره ومقتضاه انه قیاس ذووجهین لم یجزم أحدمن المشائخ باحدهما خلاف ما یفهمه کلام الشارح ویظهر لی ترجیح الاول لان نفع القابلة معظمة یعود الی الولد فیکون علی ابیه تامل (شامیة ۲:۷۰۵) زمونږ شیخ مفتی صاحب دامت برکاتهم فرمائی چې د مؤنت جماع او أجرت (مزدوری) طبیب په ځای د هغه بچی پیدا کیدلو لره ترجیح ده چې په مسئله د ولادت کې اصل دا ولد دې او د ولد نفقه د پلار په ذمه ده لهذا د علامه شامی قول چې (ویظهر لي ترجیح الاول لان نفع القابلة معظمة یعود الي الولد) راجح او معقول دې (ازمرتب)

۱) (هدایة ۲:۴۲۳ فصل ونفقة الاولاد باب النفقة)

په شریکو ورونو کې د ناواده کړی ورونو د مهر مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د زید نهه ځامن دی او د هغه د دوه ځامنو دپاره د جائیداد نه (خرچ اخستلو سره) ودونه وکړل او درې ځامنو په خپله ګټه ودونه وکړل او باقی څلور ځامن بغیر د وادهٔ نه پاتې شوې دی، کوم چې اوس تول یوځائې اوسیږی او یوځائې خوراک څښاک کوی، اوس سوال دا دې چې آیا په زید باندې یا په وادهٔ کړې ځامنو باندې لازم دی چې هغوی د ناوادهٔ کړی ځامنو وادهٔ وکړی؟ او آیا ضروری ده چې د هغوی د ښځو دپاره چې کوم مهر مقرر کړې شوې وو د هغوی د ښځو دپاره هم هغه مهرونه مقرر کړې شی او که هر څه ئې ورکړل او هغه ئې منظور کړل نو صحیح به وی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولانا حاجی محمد حقانی مدرسه نظامیه میران شاه.....۱ ستمبر ۱۹۸۳ء

الجواب: د پلار دپاره د یو ځوی وادهٔ کول هم ضروری نه دی، نکاح او وادهٔ په هر سړی باندې بذات خود کله سنت وی او کله واجب (۱) او د پلار هغوی سره د احسان کولو نه دا نه لازمیږی چې هغوی دنورو ورونو سره لازمی او جبری طریقو سره احسان وکړی هم دغه شان پلار هم یو ځوی ته د مهر حصه ورکولو باندې نه شی مجبورولې. (۲) **وهوالموفق**

---

۱) قال العلامة الحصکفی: ویکون واجبا عند التوقان فان تیقن الزنا الا به فرض نهایة وهذا ان ملک المهر والنفقة والا فلا اثم بترکه بدائع ویکون سنة مؤکدة فی الاصح فیأثم بترکه الخ۔

(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۲۸۲ کتاب النکاح)

۲) وفی الهندیة: ولا یجب علی الاب نفقة الذکور الکبار الا ان یکون الولد عاجزا عن الکسب لزمانة او مرض الخ۔

(فتاوی عالمگیریة ۱: ۵۶۳ الفصل الرابع فی نفقة الاولاد)

د وادهٔ د خرچې د وعدې پوره کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید د یوې کونډې سره وادهٔ وکړو، چې د هغه بالغ هلکان او جینکۍ وې. د زید هم د مخکې ښځې نه اولاد وو. زید بلې ښځې ته وویل چې ته د خپلې لور نکاح زما د خوی سره په دې شرط باندې وکړه چې دا هلک به ستا د لور د وادهٔ د خرچې ذمه دار وی، اوس ګواهان هم وائی چې داسې شوې وو. اوس د کونډې خوی د خپل پلندر د خوی نه د وادهٔ خرچه غواړی. سوال دا دې چې د دې قسم شرطونو په نکاح کې څه اعتبار شته که دا د شروط فاسده نه دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولانا مفتی بدر منیر دار العلوم مدنیه امانډره سوات ... ۱۲ دسمبر ۱۹۸۵ء

الجواب: دا شرط وعده دې او وعده هم د رسم او رواج ده د مهر او نفقې نه ده، او داسې وعده پوره کول نه واجب دی او نه عادت دې (۱)

كما في الحموى ۳۰۸ واما من عزم على الوفاء ثم بدا له فلم يف فهذا لم يوجد منه صورة نفاق كما في الاحياء من حديث طويل عند ابی داؤد والترمذی الخ، قلت لاسيما اذا كان الامتناع لاجل كونه رسما قبيحا. وهوالموفق

---

۱) قال الملا علی قاری: قال النووی: اجمعوا علی ان من وعد انسانا شيئا ليس بمنهى عنه فينبغی ان يفی بوعده وهل ذلک واجب او مستحب؟ فيه خلاف، ذهب الشافعی وابوحنيفة والجمهور الى انه مستحب الخ.
(مرقاة المفاتيح شرح المشكواة ۸:۶۲۷ آخر باب المزاح)

بسم الله الرحمٰن الرّحيم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

(شپږم جلد)

كتاب الأيمان

....

بسم الله الرحمن الرحيم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

كتاب الأيمان

قال رسول الله ﷺ:

من حلف بغير الله

فقد أشرك.

(رواه الترمذی)

....

كتاب الأيمان

په دروغه قسم کونکې فاسق دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی په دروغه باندې قسم کړې دې چې ما دا څمکه نه ده خرڅه کړې حال دا چې هغه خرڅه کړې وی نو د دې دروغژن قسم څه حکم دې؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: محمد سعید اټک........١٢٦ کتوبر ١٩٧٨ء

الجواب: که دې سړی يقينا په دروغه قسم کړې وی نو دا سړې فاسق دې. ﴿الحدیث الکبائر الاشراك بالله﴾ الحدیث (١) او د هغې نه يو په دروغه قسم هم دې وهوالموفق.

په دروغه قسم کونکې فاسق او مردود الشهادة دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د دوه کسانو ترمينځه جګړه وشوه او مقدمه شروع وه په دې مقدمه کې دوه کسان په طور د ګواه په عدالت کې پيش شو او د الله پاک په خپل ځان ګواه کولو سره ئې قسمونه وکړل. او د کلی ټولو عوامو ته معلومه ده چې دې دواړو په دروغه قسمونه وخوړل. د دوی شرعی حکم څه دې؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: مولانا عثمان غنی سکنه زروبئ متعلم حقانیه ...٢١ ربیع الثانی ١٤٠٢ھ

١﴾ عن عبد الله بن عمرو قال قال رسول الله ﷺ الکبائر الاشراک بالله وعقوق الوالدین وقتل النفس والیمین الغموس رواه البخاری وفی روایة انس وشهادة الزور بدل الیمین الغموس، متفق علیه.

(مشکواة المصابیح ١٧:١ باب الکبائر وعلامات النفاق)

الجواب: كه دي دوه كسانو قصدا د شرعي اباحت بغير په دروغه قسمونه وخوړل نو دا دواړه فاسق او فاجر او مردود الشهادة دي

قال الله تبارك وتعالیٰ: واجتنبوا قول الزور (الآية) (١) وقال رسول الله ﷺ عدلت شهادة الزور بالاشراك بالله. (رواه ابوداؤد والترمذی وابن ماجة) (٢) وقال عليه السلام: الكبائر الاشراك بالله ... واليمين الغموس. (رواه البخاری) (٣). وهو الموفق

قصدا په دروغه باندې قسمونه خوړونكو سره د تعلقاتو حكم

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره كې چې كوم انسان قصدا په دروغه قسمونه خوری او په دې باندې بار بار اصرار كونكی هم وی هغه سره تعلقات ساتل څنګه دی؟ بينوا توجروا

المستفتی: علی محمد اعوان ميانوالی.... ۲۹ جولائی ۱۹۸٦

الجواب: داسې سړې فاسق او فاجر دې (٤) دوی سره د فاسقانو په شان رويه ساتل ضروری دی. (٥) وهو الموفق

---

١) (سورة الحج آيت: ٣٠، پاره: ١٧)

٢) (مشكواة ٣٢٨: ٢ وابوداؤد ٥٠٦: ٢ وابن ماجة ١٧١ والترمذی ٥٦: ٢)

٣) (صحيح البخاری ٩٨٧: ٢ باب اليمين الغموس)

٤) عن عبد الله بن عمرو رضی الله عنهما قال: جاء اعرابی الی النبی ﷺ، فقال: يا رسول الله، ما الكبائر؟ فذكر الحديث وفيه اليمين الغموس، وفيه قلت: وما اليمين الغموس؟ قال: التی يقتطع بها مال امرئ مسلم هو فيها كاذب، اخرجه مسلم.
(بلوغ المرام ٤٥٩ رقم حديث ١٢٨٤ كتاب الايمان والنذور)

٥) قال العلامة الشامی: ذكر صاحب الملتقط يكره للمشهور المقتدی به الاختلاط برجل من اهل الباطل والشر الا بقدر الضرورة لانه يعظم امره... [بقيه حاشيه بر صفحه آئنده

د لفظ عهد استعمال يمين دي

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې ما د تمير ګرې تلو متعلق دا وعده وکړه چې بيا به دې ځای ته نه راځم که راغلم نو يا الله زما روح ستا ده، اوس تيمر ګرې ته تلې شم يا نه؟ **بينوا توجروا**

المستفتی: پائنده ګل بجلی ګهر مردان .... ۱٤ ربيع الثانی ۱۳۹۷ھ

الجواب: که تاسو د عهد لفظ استعمال کړې وی نو تاسو به تيمر ګرې ته د تلو نه پس کفاره ورکوئ کنه نو په تاسو باندې تيمر ګرې ته تلو کې هيڅ کفاره نشته، **كما فى الهداية ۲/۴۵۰ وكذا قول وعهد الله وميثاقه (۱) وبمعناه فى جميع كتب الفقه(۲) وهو الموفق**

په عهد او وعده کې فرق او عهد په معنی د قسم مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې زيد د رشته دارو نه خفه شو چې زما د الله پاک سره وعده ده چې زه به بيا د هغوی طرف ته نه راځم، اوس د بعض مجبورو د وجې نه هغه رشته دارو کره تلل غواړی، د هغه دپاره څه حکم دې؟ **بينوا توجروا**

المستفتی: پروفيسر محمد منظور اقبال قريشی هاړی هزاره

بقيه از حاشيه گذشته] بين الناس... ولو كان رجل لا يعرف يداريه ليدفع الظلم عن نفسه من غير اثم فلا بأس به.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۵:۲۷۵ فصل فى البيع كتاب الحظر)

۱ هدايه ۲:۴۵۹ باب ما يكون يمينا ومالا يكون يمينا)

۲ ﴾ وفى الهندية: ولو قال وعهد الله او قال وذمة الله يكون يمينا... او قال عليه عهد او عليه عهد الله ان لا يفعل كذا... يكون يمينا.

(فتاوىٰ عالمگيرية ۲:۵۳ الباب الثانى فى ما يكون يمينا ومالا يكون)

الجواب: واضحه دې وی چې په عربئ ژبه کې د عهد او وعدې حقیقت بیل بیل دې، الاول هوالمواثقة بین الاثنین وایفاءه فرض، والثانی اخبار عن ایصال الخیر فی المستقبل وایفائه سنة (١) او فقهاء کرامو د عهد لفظ د الفاظ یمین نه شمار کړې دی. کمافی الهدایة ٤٦٠ (٢) والهندیة ٥٩/٢ (٣)، ورد المحتار ٧٣/٣ (٤)، او د وعدې لفظ به د یمین نه نۀ شی شمار کولې، خو په پښتو او اردو کې د وعدې لفظ د عهد په ځای په کثرت سره استعمالیږی پس د هغه سړی دپاره ضروری ده چې دې طرف ته لاړ شی او کفاره (یمین) ادا کړی قال رسول الله ﷺ: ﴿وَإِذَا حَلَفْتَ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَيْتَ غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَكَفِّرْ عَنْ يَمِينِكَ وَائْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ﴾ متفق علیه، مشکاة ٢٩٦/٢ (٥) وهوالموفق

---

١) قال العلامة نصیر الدین الغورغشتوی: الوعد الاخبار بایصال الخیر فی المستقبل... وذهب الجمهور منهم ابو حنیفة والشافعی الی انه یستحب الوفاء بالوعد استحبابا مؤکداً... والعهد هو الموافقة بین الاثنین کعقد المسلمین مع اهل الذمة... والوفاء بالعهد فرض ونقضه غدر الخ۔
(حاشیة غورغشتویة علی المشکوٰة ١٨: ١ باب الکبائر وعلامات النفاق)

٢) قال العلامة المرغینانی: وکذا قوله وعهد الله ومیثاقه لان العهد یمین۔
(هدایة ٤٥٩: ٢ باب مایکون یمینا ومالایکون)

٣) وفی الهندیة: ولو قال وعهدالله او قال وذمة الله یکون یمین۔
(فتاویٰ عالمگیریة ٥٣: ٢ الباب الثانی فیما یکون یمینا ومالا فلا)

٤) قال العلامة ابن عابدین: (قوله وعهد الله) لقوله تعالیٰ: واوفوا بعهد الله اذا عاهدتم ولا تنقضوا الایمان الخ۔ (ردالمحتار هامش الدرالمختار ٥٨: ٣ بعید مطلب تتعد الکفارة الخ)

٥) (مشکواة المصابیح ٢٩٦: ٢ باب الایمان والنذور)

یمین غموس کبیره دې او د ارشاد الطالبین د عبارت تاویل

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې اخوند درویزه بابا په خپل کتاب ارشاد الطالبین کې په بحث د رد کفر کې لیکلې دی چې که یو سړې د قبلې طرف ته مخ کولو سره درې کرته د الله پاک په نوم باندې قسم وخوری چې فلانې سړې قسم وخوری چې فلانې سړې داسې دې، که یو سړې واقعې داسې وی کنه نو قسم خوړونکې سړې د دې درې قسمونو د وجې نه کافر کیږی، په دې سلسله کې شرعی مسئله څه ده؟ **بینواتوجروا**

الجواب: په فقه کې یمین غموس د کبائرو نه شمار کړې شوې دې نه د موجبات کفر نه (۱) لهذا د اخوند درویزه رحمة الله علیه قول به په تغلیظ او تشدید باندې محمول وی او واجب التاویل دې **وهوالموفق**

د حل او حرمت متعلق په مسائلو کې د صلح

د پاره په دروغه قسم خوړل حرام دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د طلاق په باره کې یو فتوی طلب کړې شوې وه، یو فتوی د دار العلوم کراچئ نه هم راغلې وه کومه چې ستاسو په خدمت کې ارسال کولې شی، په دې سلسله کې ما د یو ګواه نه تپوس وکړو چې ته دا څنګه وائې چې طلاق ورکونکې د غصې د وجې نه بیهوش وو، آیا تاسو به قسم وخوری؟ په دې باندې ګواه وویل چې صوفی صاحب تاسو ته معلومه نه ده چې په صلح صفایئ کې دروغ ویل جائز دی او د فساد د دفع کولو د پاره که یو سړې په دروغه قسم هم وکړی نو هغه ګناه نه ده،

---

۱) قال العلامة الحصکفی: غموس تغمسه فی الاثم ثم النار وهی کبیرة مطلقا، قال العلامة ابن عابدین: مطلقا ای اقتطع بها حق مسلم اولا، وهذا رد علی قول البحر ینبغی ان تکون کبیرة اذا اقتطع بها مال مسلم او آذاه وصغیرة ان لم یترتب علیها مفسدة فقد نازعه فی النهر بانه مخالف لاطلاق حدیث البخاری الکبائر الاشراک بالله وعقوق الوالدین وقتل النفس والیمین الغموس. (الدرالمختار مع ردالمحتار ۲: ۵۱ قبیل مطلب فی معنی الاثم.

شیخ سعدی رحمه الله فرمائی: دروغ مصلحت امیز به از راستي فتنه انگیز، ما هغه ته وویل چې آیا تا چېرته د یو مفتی صاحب نه پوښتنه هم کړې ده چې په دې قسم ګواهۍ یا دا قسم معامله کې د دروغ ګواهۍ ګنجائش هم دې او که ستاسو خپل اجتهاد دې؟ اوس هغه غریب سره هم غم پیدا شوې دې، ستاسو د فتوې انتظار به وی چې په دې کیس کې د صلح او صفایۍ او د فع فساد دپاره په دروغه قسم ګنجائش شته یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: گل محمد........ ۹ جولائی ۱۹۷۵ء

الجواب: محترم المقام السلام علیکم! د دې نه پس دې دا واضحه وی چې د حل او حرمت متعلق په دروغه قسم کول او دروغ ویل حرام دی (۱) په دې سره دا حرام نه حلالیږی او نه بالعکس، خو مظلوم لره دظلم نه د بچ کولو دپاره توریه یعنی ذوالوجهین کلام کول جائز دی، او د جائز اصلاح په وخت هم جائز ده. (۲) کما فی حدیث صحیح (۳) خو په کومه صلح کې چې حرام حلالولې شی نو هغه صلح بذات خود حرام او واجب الاجتناب وی (۴)

نوټ: د کراچۍ والا جواب صحیح دې خو هغوی د سکر (بیهوشۍ) حکم

---

۱) عن جابر بن عبد الله یقول: سمعت رسول الله ﷺ: یقول لا یحلف رجل علی یمین آثما عند منبری هذا ولو علی سواکٍ اخضر الا تبوا مقعده من النار، رواه ابوداؤد وابن ماجة والموطأ ومسند احمد. (المنتقی لابن الجارود النیشافوری ۳۴۴ باب ماجاء فی الایمان)

۲) قال العلامة الحصکفی: الکذب مباح لاحیاء حقه ودفع الظلم عن نفسه والمراد التعریض لان عین الکذب حرام قال وهو الحق... وفی الوهبانیة قال وللصلح جاز الکذب او دفع ظالم. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۵:۳۰۳ فصل فی البیع الحظر والاباحة)

۳) قال رسول الله ﷺ: لیس الکذاب الذی یصلح بین الناس فینمی خیرا او یقول خیرا. (صحیح البخاری ۱:۳۷۱ باب لیس الکاذب الذی یصلح بین الناس)

۴) قال رسول الله ﷺ: الصلح جائز بین المسلمین الا صلحاً حرم حلالاً او احل حراماً. (ابن ماجة ۲:۱۷۰ باب الصلح قبیل ابواب الشهادات)

لیکلې دي د مدهوش تفصیل ئې نه دې لیکلې زمونږ په جواب کې د مدهوش تفصیل موجود دې. وهوالموفق

چا ته د ووټ ورکولو قسم خوړل بیا خپله الیکشن کې حصه واخلي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید قرآن کریم له مخې ته کیښودلو او د الله پاک قسم کولو سره ئې حلفا وویل چې مونږ به ووټ چوهدری کونسلر ته ورکوو او د پخولو دپاره ئې درې کرته قسم وکړو، د دې مضبوط قول و قرار او قسم باوجود په دهوکې سره خپله په الیکشن کې اودریدلو سره چیئرمین منتخب شو، آیا په دې صورت کې دا زید د الله پاک د کلام د توهین مرتکب نه شو؟ آیا دا سړې فاسق کیدو سره د عوامو د نمائندګۍ اهل دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: چوهدری دوست محمد کونسلر راول ډیم اسلام آباد... ۱۹ اگست ۱۹۸۴ء

الجواب: په شرط د صدق او ثبوت بغیر د څه مصلحت او بغیر د اذن شرعی (۱) دا اقدام منافقانه اقدام دې. لحدیث البخاری (۲) وهوالموفق

په قسم کې نیابت نه جاری کیږي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړي د ځمکې په باره کې قسم وخوړلو او دا الفاظ ئې وویل چې دا زما په ما او زما په اولاد باندې خوړل حرام دی، د دې سړي دپاره څه حکم دې چې هغه د دې ځمکې نه

---

۱) عن عبد الرحمن بن سمرة رضی الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: واذا حلفت علی یمین فرأیت غیرها خیراً منها فکفر عن یمینک وآت الذی هو خیر، متفق علیه وفی لفظ البخاری: فأت الذی هو خیر وکفر عن یمینک، رواه البخاری ۶۶۲۲ ومسلم الایمان ۱۹ وابوداؤد ۳۲۷۷.

۲) عن ابی هریرة قال: قال رسول الله ﷺ: آیة المنافق ثلاث اذا حدث کذب واذا وعد اخلف واذا اؤتمن خان، متفق علیه.

(مشکواة المصابیح ۱۸:۱ باب الکبائر وعلامات النفاق)

خوراک کولي شي یانه؟ او حال دا چې د هغه اولاد بالغ دي نو آیا دا اولاد د خپل پلار د قسم په قید کې شامل دی یا نه؟ یعنی دا اولاد دا څمکه کرولو سره خوړلې شي یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالرزاق.....٦ مئی ١٩٧٥ء

الجواب: واضحه دې وی چې په قسم کې نیابت نه جاري کیږي، **کما صرحوا فی باب الوکالة بالخصومة**(۱) پس: پلار قسم به د پلار سره مخصوص وی دا حرمت به اولاد ته تجاوز نه کوی پس که پلار دا څمکه وکرله نو هغه به حانث وی او د قسم کفاره به اداکوی او که اولاد ئې کرونده وکړه نو هیڅ حنث او کفاره به پرې نه لازمیږي. **(لانه حرمها علیهم لانه اقسم علی فعلهم، فافهم)** وهوالموفق

په قرآن کریم (مصحف) باندې قسم خوړل معتبر دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی بل سړي ته وویل چې په قرآن کریم باندې قسم وکړه چې ته به د فلانی فلانی سره خبرې نه کوې او حال دا چې د دې قسم ورکونکی او فلانی ترمینځه دشمنی وه او د حالف او فلانی ترمینځه هیڅ ناچاقی نه وه، پس هغه په قرآن کریم باندې قسم وکړو خو د هغه په زړه کې وو چې د فلانی سره به خبرې کوی او فی الحال به قسم کوی چې د قسم کونکی د غضب او غصې نه بچ شی.

هغه سړې (مستفتی) ماته راغلو نو ما هغه ته وویل چې: **لا کفارة علیك لوجهین الاول ان الیمین بالقرآن لایکون یمینا فیکون داخلا فی الغموس، فافتی بعض العلماء بالکفارة فنسئل عنکم ان تشرفوا بما هوالمختار والحق عندکم؟ بینواتوجروا**

المستفتی: ع.غ.ف... مدرس منهاج العلوم نریاب.....٨ جون ١٩٧٥ء

---

۱) قال العلامة الحصکفی: وله تحلیف الموکل لا الوکیل لان النیابة لا تجری فی الیمین. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۴۶۱: ۴ باب الوکالة بالخصومة والقبض)

الجواب: لیعلم ان الحلف بالقرآن معتبر کما فی الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳: ۷۰: قال الکمال لا یخفی ان الحلف بالقرآن الآن متعارف فیکون یمینا(۱) والیمین المسئول عنها یمین منعقدة لانه علی امر مستقبل(۲) نعم هو هزل لاکنه لا یؤثر لقوله علیه السلام ثلاث جدهن جد وهزلهن جدالطلاق والعتاق والیمین(۳)۔ وهوالموفق

په قرآن کریم باندې قسم کول د متاخرینو په نزد معتبر دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په قرآن کریم باندې قسم کول څنګه دی؟ بعض خلق په دې باندې انکار کوی ددې لپاره شرعی حکم څه دې چې حق واضح او فتنه ختمه شی؟ بینواتوجروا

المستفتی: قاضی حبیب السلام پیر سباق نوښهر ۱۲ اکتوبر ۱۹۸۳ء

الجواب: د متاخرینو په نزد په قرآن کریم باندې قسم کیدې شی

کما فی شرح التنویر علی هامش ردالمحتار ۳: ۷۰ لا یقسم بغیر الله تعالیٰ کالنبی والقرآن والکعبة قال الکمال ولا یخفی ان الحلف بالقرآن الآن متعارف

---

۱) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳: ۵۶ مطلب فی القرآن کتاب الایمان)

۲) قال العلامة القدوری: والیمین المنقدة هی الحلف علی الامر المستقبل ان یفعله اولا یفعله فاذا حنث فی ذلک لزمته الکفارة- (اللباب فی شرح الکتاب ۳: ۱۰۴ کتاب الایمان)

۳) قال عبد الرزاق المهدی: قال الزیلعی فی نصب الرایة ۳: ۲۹۳ کذا ذکره المصنف النکاح والطلاق والیمین، وذکره الغزالی وصاحب الخلاصة: فجعل العتاق عوض الیمین وکلاهما غریب- وانما الحدیث: ثلاث جدهن جد وهزلهن جد: النکاح والطلاق والرجعة، هکذا اخرجه اصحاب السنن، ولم یخرجه النسائی اصلاً، اخرجه ابوداؤد ۲۱۹۴، والترمذی ۱۱۸۴، وابن ماجة ۲۰۳۹ والدار قطنی ۳: ۲۵۶، ۲۵، والحاکم ۲: ۱۹۸- (تثبیت اولی الالباب بتخریج احادیث اللباب ۳: ۱۰۵ کتاب الایمان)

فیکون یمیناً، انتهی وفی ردالمحتار ونقل فی الهندیة عن المضمرات وقد قیل هذا فی زمانهم اما فی زماننا فیمین وبه ناخذ ونأمر ونعتقد(۱)۔ وهوالموفق

په قرآن کریم باندې لاس کیښودل قسم نه دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی په قرآن کریم باندې لاس کیښودلو سره خبره کړې ده، او په ژبې سره قسم وغیره هیڅ نه دی، آیا دا قسم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: ایم ارشد محمود تحصیل پنډ داد خان

الجواب: په قرآن کریم باندې صرف لاس کیښودل قسم نه دې.(۲) وهوالموفق

په چا باندې د یوې خبرې منلو د پاره د چا په کور کې د قرآن کریم کیښودلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ما د زید نه قسم اخستلې وو چې زه به خپله لور په فلانی ښهر کې نه ورکوم. اوس د دې ښهر یو سړی قرآن کریم راوچت کړو او د زید کور ته ئې راوړلو او ویې ویل چې د

---

۱) (الدرالمختار مع ردالمحتار ۳:۵۶ مطلب فی القرآن)

۲) قال العلامة ابن عابدین: (بعد ذکر عبارة العینی) وفیه نظر ظاهر اذالمصحف لیس صفة لله تعالیٰ حتیٰ یعتبر فیه العرف والالکان الحلف بالنبی والکعبة یمینا لانه متعارف... نعم لو قال اقسم بما فی هذا المصحف من کلام الله تعالیٰ ینبغی ان یکون یمیناً.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۵۶ قبیل مطلب تتعدد الکفارة لتعدد الیمین)

وقال الشاه اشرف علی التهانوی: که چېرې قرآن مجید ئې په لاس کې واخستلو یا ئې پرې لاس کیښودو څه خبره ئې اوکړه خو قسم ئې اونه کړو نو قسم اونه شو.

(بهشتی زیور ۲۴۷ تیسرا حصه قسم کهانې کا بیان)

خپلې لور رشته مونږ ته راکړه، اوس د دې شرعی حکم څه دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی احمد گل بساله مانسهره.... ۷ فروری ۱۹۷٦ء

الجواب: د زید مرضی ده که غواړی نو په دې بنهر کې دې رشته ورکړی او که غواړی نه دې ورکوی، خو د ورکولو په صورت کې د قسم کفاره ورکول ضروری دی، والمسئلة من الواضحات فلاحاجة الی نقل العبارت. (۱)

نوټ: د زید په کور کې د قرآن کریم وړولو یا کیښودلو سره په رشته نه ورکولو سره هیڅ گناه او خطره نشته. (۲) وهوالموفق

قرآن کریم گواه جوړولو سره که د یو کار نه انکاروکړی نو دا قسم نه دې؟

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې کلام پاک په لاس کې نیولو سره دا ووائی چې دا کلام پاک گواه دې چې زه به بیا فلانې کار نه کوم، یعنی د دې گناه د کار نه د کلام پاک په ذریعه توبه وکړی او بیا څه موده پس هغه د گناه کار د هغه نه بیا وشی نو د دې شرعی حکم څه دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: ډاکټر ع.ح. د. سیناهال پشاور یونیورسټی..... ۲٦ ستمبر ۱۹۸٤ء

الجواب: دا عوامی قسم دې د دې نه د خلاف کولو په صورت کې کفاره یا

---

(۱) قال العلامة ابن الساعاتی: ویمین منعقدة ان یحلف علی فعل او ترک فی المستقبل وتجب بالحنث الكفارة ان شاء اعتق رقبة او کسی عشرة مساكين كلا منهم ثوبا شاملا لبدنه فما زاد او ما تجزیٔ فیه الصلاة او اطعمهم كالفطرة الخ. (مجمع البحرين وملتقى النيرين ۷۱۸ کتاب الایمان)

(۲) وقال الشاه اشرف علی التهانوی: که چېرې قرآن مجید ئې په لاس کې واخستلو یا ئې پرې لاس کیښودو څه خبره ئې اوکړه خو قسم ئې اونه کړو نو قسم اونه شو. (بهشتی زیور ۲٤۷ تیسرا حصه قسم کهانې کا بیان)

کفر نه لازمیږی، خو توبه او استغفار لازم دي.(۱) وهوالموفق

قرآن کریم لره په سر باندي کیښودلو سره
د ځمکي په حدود باندي ګرځیدل قسم نه دي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې پنځویشت کاله وشو چې دوه ډلو خپله ځمکه تقسیم کړې وه، د دومره مودې تیریدلو نه پس یوې ډلې د چا په وینا باندې دوباره د تقسیم مطالبه وکړه چې مونږ ته کمه ځمکه راکړې شوې ده، فریق ثانی کوم چې ضعیف العمر او بوډا دې وویل چې تقسیم صحیح شوی دې کنه نو پټواری راوغواړه او تقسیم وکړه، خو فریق اول د پټواری د خرچ د وجې نه د منصفی تقسیم وویل، خو فریق ثانی انکار وکړو چې منصف رواداری کوی، په دې وخت کې یو دریم سړی چې انتهائی مفسد او چالاک انسان دې فساد او جنګ جګړې جوړول د هغه محبوب کار دې هغه وویل چې تاسو قرآن کریم په سر کیږدئ او تاویدلو سره فیصله وکړئ، خو د دې نه دواړو ډلو انکار وکړو، بیا هغه مفسد وویل چې زه دا کار کولې شم، او قرآن کریم په سر باندې کیښودلو او ګرځیدلو سره ئې ډیره ځمکه د فریق اول په نوم کړه، په دې وخت کې چې د فریق ثانی ځوی د بهر ملازمت (مزدوری) نه کور ته راغلو نو هغه دې ظلم ته کتلو سره دا نوی حدود پامال کړل او سابقه حدود ئې حال کړل په دې باندې هغه مفسد سړی ته علم وشو نو هغه د یو څو دروغژنو ملایانو په یو ځای کولو باندې دا فتوی ورکړه چې نوې حدود ماتونکی دې شپیتهٔ مسکینانو ته ډوډې ورکړي هغه د قران کریم توهین کړې دې، او عام خلقو هغه مفسد ته وویل چې د قرآن کریم توهین تا کړې دې چې قرآن کریم دې په سر او ترخ کې نیولې دې او په پردو زمکو باندې ګرځیدلې ئې، اوس سوال دا دې چې د دې کسانو څه حکم دې او په هغوی باندې څه کفاره ده؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد اعظم ساکن چمن کوټ آزاد کشمیر ... ۸ جولائی ۱۹۷۳ء

---

(۱) قال العلامة الطحطاوی: قوله اشهد الله لا افعل یستغفر الله ولا کفارة وکذا اشهد ک واشهد ملائکتک لعدم العرف، قوله وکذا اشهد ک الخ ای فانه یستغفر الله تعالیٰ فیه ولا کفارة.(الطحطاوی علی الدرالمختار ۲:۳۳۲ کتاب الایمان)

الجواب: قرآن کریم په سر باندې کیښودلو سره کرځیدل نه قسم دې او نه شهادت خو یو خبر مؤکد دې چې د هغې منل په فریق ثانی باندې ضروری نه دی. پس په فریق ثانی باندې ملامته ویل او په هغوی باندې کفاره واجب کول بې اصل او بې بنیاده خبرې دی

که د فلانی سره مې نکاح وکړه نود قرآن کریم سره به مې نکاح کړې وی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې ووائی چې که ما د فلانۍ جینۍ سره نکاح وکړه نو نعوذ بالله ما د قرآن کریم سره نکاح وکړه یو بل سړې بیا وایي چې که ما د رفیعه سره نکاح وکړه نو معاذ الله د ﴿الحمد لِلّٰه﴾ سره به مې نکاح کړې وی، اوس شرعی حکم څه دې؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: جاوید ابراهیم پراچه تل ... ٤ ربیع الثانی ... ۱٤۰۱ھ

الجواب: دا دواړه کسان دې توبه او استغفار وکړی او د نکاح او وادهٔ نه پس دې یوه یوه د قسم کفاره ورکړی. لما فی الهندیة ۲/۶۰ ولو قال ان فعل کذا فهو یهودی .... او نحو ذلك مما یکون اعتقاده کفرا فهو یمین استحسانا کذا فی البدائع(۱). وهوالموفق

د قسم په ارادې سره کلمه طیبه لوستل یمین دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی د قسم خوړلو په وخت په قرآن کریم باندې قسم ونکړو بلکې کلمه طیبه لوستلو سره ئې وویل چې ﴿لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ﴾ زه به دوباره دا کار نه کوم، نو آیا په قرآن کریم باندې د لاس کیښودلو نه بغیر کلمه طیبه لوستلو سره قسم کیږی؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: مولوی سعید الرحمٰن سعید، ملاکنډ ایجنسی ... ۷ دسمبر ۱۹۷۵ء

---

۱) (فتاوی عالمگیریة ۲:۵٤ الباب الثانی فیما یکون یمینا وما لا یکون یمینا الفصل الاول)

الجواب: کوم سړي چې د قسم په ارادې سره کلمه ولولی نو دا قسم دې. کما فی الهندیة ۶۱/۲، ولو قال لا اله الا الله لافعلن کذا فلیس بیمین الا ان ینوی یمینا وکذلك سبحن الله والله اکبر کذا فی السراج الوهاج.(۱) وهوالموفق

د رسول الله ﷺ امتی به نه یم ویل قسم دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی داسې قسم وکړی چې د رسول الله ﷺ امتی به نه یم او د هغې نه پس د هغه هغه کار وشی چې د هغې نوعیت د ګناه دې، د دې قسم کفارې څه مسئله ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد انور شاه درګئ ملا کنډ ایجنسی

الجواب: چونکې د پیغمبر ﷺ د امتی کیدو نه براءت د ایمان نه انکار دې، لهذا دا الفاظ د قسم دی. او مخالفت (د حانث کیدو) په صورت کې د قسم کفاره ورکول ضروری دی. (ماخوذازشامی ۵۲/۳) (۲) وهوالموفق

"که فلانې کار مې ونکړو نو د محمد ﷺ امتی به نه یم" قسم دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړي وویل که فلانئ جامې مې واغوستلې نو زه به د محمد ﷺ امتی نه یم. بیا هغه سړی هغه جامې واغوندي نو آیا دا قسم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالرحیم متعلم حقانیة...۲۱ مارچ ۱۹۸۵ء

---

۱) (فتاوی عالمگیریة ۲:۵۵ الباب الثانی فیما یکون یمیناً ومالا یکون)

۲) قال العلامة الحصکفی: المصحف والقرآن وکلام الله یمین زاد احمد والنبی ایضا ولو تبرأ من احدها فیمین اجماعاً... وبری من الاسلام او القبلة او صوم رمضان اوالصلاة او من المؤمنین- قال ابن عابدین: (قوله اومن المؤمنین) لان البراء ة منهم تکون لانکار الایمان خانیة- (الدرالمختار مع ردالمحتار ۳:۵۶،۵۷ مطلب تتعد الکفارة لتعدد الیمین)

الجواب: دا سړي دې د قسم کفاره ورکړي (۱) او دا سړي مسلمان دې کافر شوي نه دې، لان تعليق الكفر بالشرط يمين وسيجئ انه اعتقد الكفر به يكفر الخ كما في شرح التنوير(۲) يعتقدون اليمين دون شئ اخر. وهوالموفق

"که ما دا کار وکړو نو زه به کافر يم". ددې حکم

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې که چا قسم وکړو چې که ما دا کار وکړو نو کافر به يم، بيا هغه سړي هغه کار وکړي نو د هغه حکم به څه وي؟ بينواتوجروا

المستفتی: مولانا عبدالحميد خواجه خيل ډاګی طوطائی بونير ..... ۱۴ مارچ ۱۹۸۸ء

الجواب: که دا سړي بې علمه وي او دا عقيده ساتي چې په داسې قسم سره حانث کافر کيږي نو دا سړي به د مخالفت په صورت کې کافر وي، کنه نو کافر به نه وي (عالمگيری) (۳) وهوالموفق

---

۱) وفی الهندية: ولو قال انا بریٔ من النبی والقرآن فانه يكون يمينا كذا فی الكافی. (فتاویٰ عالمگيرية ۲:۵۳ الباب الثانی فيما يكون يميناً ومالا يكون)

۲) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳:۵۷ قبيل مطلب تتعدد الكفارة لتعدد اليمين)

۳) وفی الهندية: ولو قال ان فعل كذا فهو يهودی او نصرانی او مجوسی او بریٔ من الاسلام او كافر... او نحوذلک مما يكونُ اعتقاده كفرا فهو يمين استحساناً حتی لو فعل ذلک الفعل يلزمه الكفارة وهل يصير كافرا اختلف المشائخ فيه قال شمس الائمة السرخسی والمختار للفتویٰ انه ان كان عنده انه يكفر متی اتی بهذا الشرط ومع هذا اتی يصير كافرا لرضاه بالكفر وكفارته ان يقول لا اله الا الله محمد رسول الله وان كان عنده انه اذا اتی بهذا الشرط لا يصير كافراً لا يكفر.
(فتاویٰ عالمگيرية ۲:۵۴ الباب الثانی فيما يكون يميناً ومالايكون)

که مې بیا دا کار وکړو نو کافر به یم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یوې زنانه جامې وینځلې هغه ډیره ستړې شوه په دې وجه ئې د خولې نه دا الفاظ اوختل که ما بیا جامې ووینځلې نو زه به کافره یم، اوس د دې الفاظو څه حکم دې؟

بینواتوجروا

المستفتی: شمس الرحمٰن (متعلم حقانیة) پشاور.... ۵ محرم ۱۴۰۳ هجری

الجواب: دا د قسم الفاظ دی، لما فی الهندیة ۲:۶۵ لوقال ان فعل کذا فهو یهودی او مجوسی او بریٔ من الاسلام او کافر فهو یمین استحساناً کذا فی البدائع(۱)۔ وهوالموفق

که ما په فلانی مسجد کې مونځ ورکړو نو زه به کافر یم قسم دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی وویل که ما په فلانی مسجد کې مونځ ورکړو نو زه به کافر یم، بیا هغه هلته مونځ ورکړو اوس څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالحمید خطیب کرنالوی جیل...... یکم ذیقعده ۱۳۹۶ ھ

الجواب: دا سړې به د مونځ ورکولو نه پس حانث وی

کما فی الهندیه ۲:۶۰: ولوقال ان فعل کذا فهو یهودی او نصرانی او مجوسی او بریٔ من الاسلام او کافر او یعبد من دون الله او یعبد الصلیب او نحو ذلك مما یکون اعتقاده کفرا فهو یمین استحساناً کذا فی البدائع حتی لوفعل ذلك الفعل یلزمه الکفارة وهل یصیر کافرا اختلف المشائخ فیه قال شمس الائمة السرخسی

۱) (فتاوی عالمگیریة ۲:۵۴ الباب الثانی فی مایکون یمیناً ومالا یکون یمینا۔ ومثله فی البدائع الصنائع ۳:۱۶ کتاب الایمان)

رحمه الله والمختار للفتوى انه ان كان عنده انه يكفر متى اتى بهذا الشرط ومع هذا اتى يصير كافراً لرضاه بالكفر وكفارته ان يقول لا اله الا الله محمد رسول الله وان كان عنده انه اذا اتى بهذا الشرط لا يصير كافراً لا يكفر(١)۔ قلت: والظاهر من حال العلم العوام هو الثاني، وقلت ايضا الحديث محمول على التغليظ لان مدار الكفر على الانكار وما يقوم مقامه فافهم(٢)۔ وهو الموفق

كه زه كور ته راغلم نو مسلمان به نه يم قسم دي

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې ما په کور کې په څه خبره باندې خفه کيدو سره وويل چې که زه کور ته بيا راغلم نو زه به مسلمان نه يم کافر به يم وغيره، اوس د شريعت په رڼا کې زما دپاره څه حکم دې؟ بينوا توجروا

المستفتي: ١٥ جنوري ١٩٧٥ء

الجواب: دا قسم دې، لهذا د حانث کيدو په صورت کې به کفاره ورکوی. ما في الهندية ٢/٦٠، ولو قال ان فعل كذا فهو يهودي او نصراني او مجوسي او برىء

---

١) (فتاوىٰ عالمگيرية ٢:٥٤ الباب الثاني فيما يكون يميناً ومالا يكون)

٢) عن ثابت بن الضحاک قال قال رسول الله ﷺ من حلف بملة غير الاسلام كاذبا فهو كما قال هذا حديث حسن صحيح وقد اختلف اهل العلم فى هذا اذا حلف الرجل بملة سوى الاسلام قال هو يهودى او نصرانى ان فعل كذا وكذا ففعل ذلك الشيئ فقال بعضهم قد اتى عظيماً ولا كفارة عليه وهو قول اهل المدينة وبه يقول مالک بن انس والى هذا القول ذهب ابو عبيد وقال بعض اهل العلم من اصحاب النبى ﷺ والتابعين وغيرهم عليه فى ذلک الكفارة وهو قول سفيان واحمد واسحاق۔

(سنن الترمذى ١:١٨٦ ابواب النذور والايمان)

من الاسلام او کافر فهو یمین استحسانا (۱) وهوالموفق

د شرعی او آسمانی کتابونو نه د بری کیدو قسم خوړل

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی غلا کوله ځو خله ونیول شو، بالآخر ځو کسانو هغه د یوې جرګې مخې ته پیش کړو، هغه د بیا دپاره د د غلا نه توبه وکړه او د جرګې په مخکې ئې وویل چې که ما بیا دا کار وکړو نو زه به د شرعی او آسمانی کتابونو نه بری یم، د دې نه پس دوباره د دې جرم مرتکب شو، اوس د دې قسم کولو څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: نور زمان بفه هزاره.... ۳ جولائی ۱۹۷۸ء

الجواب: دا د قسم الفاظ دی او حانث شوې دې د قسم کفاره دې ورکړی، وفی الهندیة ۲/۵۷، ولو قال ان فعلت کذا فانا برء من الکتب الاربعة فهو یمین واحدة (۲) وهوالموفق

که فلانی سره مې خبرې وکړې نو د مور سره به مې زنا کړې وی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی وویل چې که د فلانی سره خبرې وکړم نو لکه مور سره چې زنا وکړم، اوس بعض خلق دا سړې فلانی سره په خبرو باندې مجبوروی، نو د خبرو اترو په صورت کې په زید باندې څه کفاره لازم ده؟ بینواتوجروا

المستفتی: سید ولی اعظم تور ورسک بونیر.... ۱۹ ستمبر ۱۹۷۷ء

الجواب: دا د قسم الفاظ نه دی پس دا سړې د دې فلانی سره خبرې کولې شی، هم دغه شان دا الفاظ د ظهار سبب هم نه دی، (لعدم التشبیه) او نه د

---

۱) (فتاوی عالمگیریة ۲:۵۴ الباب الثانی فیما یکون یمینا ومالا یکون)

۲) (فتاوی عالمگیریة ۲:۵۷ الباب الثانی فیما یکون یمینا ومالا یکون یمینا)

ایلاء سبب دی، (لعدم ارادة زوجته فافهم_ وفی الهندیة: لو قال ان فعلت کذا فانا زان او سارق او شارب خمر او کل ربوا فلیس بحالف ۲/۵۵ (۱) وهو الموفق

که فلانې کار مې وکړو نو ټول حلال څیزونه به په ما باندې حرام وی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې ووائی چې که ما فلانې کار وکړو نو ټول حلال څیزونه به په ما باندې حرام وی. اوس د دې قسم نه د وتلو څه طریقه ده؟ اوس دا سړې څه کفاره ورکولې شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالرشید ارشد لاهور .... ۲۹ مئی ۱۹۷۴ء

الجواب: که دا سړې د مرګ نه مخکې هغه جائز کار وکړی نو حانث به نه وی او که په ټول ژوند کې ئې هغه کار ونکړې شو نو د ژوند په آخری وخت کې به حانث شی، او وارثان به د قسم کفاره ادا کوی، کنه نو ګناهګار به وی. (۲) هم دغه شان په عرف کې دا لفظ ماکول او مشروب ته یقینا شامل دې خو د جماع متعلق د دې نیت یا عرف معتبر دې که هغه نیت د ایلاء یا طلاق کړې وی نو هغه وخت به پرې د دې حکم مرتب کیږی، هذا اذا کان معروفین بالارادة، والتفصیل فی ردالمحتار ۳/۸۹ (۳) وهوالموفق

---

۱) (فتاوی عالمگیریة ۲:۵۵ الباب الثانی فیما یکون یمینا ومالا یکون یمیناً)

۲) قال العلامة الحصکفی: اما المطلقة فحنثه فی آخر حیاته فیوصی بالکفارة بموت الحالف ویکفر عن یمینه بهلاک المحلوف علیه.

(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳:۶۸ قبیل مطلب استعملوا لفظ ینبغی بمعنی یجب)

۳) قال العلامة ابن عابدین: قال فی الهدایة ولو قال کل حل علی حرام فهو علی الطعام والشراب الا ان ینوی غیر ذلک ...ولا یتناول المرأة [بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

"که فلانی کار مې وکړو نو ټول حلال دې په ما حرام وی" دا قسم دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی په جرګه کې ولیکل چې زه که فلانې کار وکړم نو په ما باندې به د الله پاک ټول حلال څیزونه حرام وی، بیا که هغه سړې قصدا د هغه کار ارتکاب وکړی، او وائی چې فکر نشته چې هر څه کیږی هغه کار به کوم، اوس د داسې سرکش او باغی ملزم دپاره په شریعت کې څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی یعقوب خان خطیب وهاولی مظفر آباد کشمیر ..... ۱۹ مئی ۱۹۶۹ء

الجواب: په عرف کې دا لفظ ماکول او مشروب ته یقینا شامل دې، لهذا په هغه سړی باندې د یمین کفاره لازم ده، ﴿لانه اکل وشرب﴾ خو د جماع متعلق د دې نیت یا عرف معتبر دې، که هغه نیت د ایلاء یا طلاق کړې وی نو د ایلاء او طلاق حکم به پرې هم مرتب کیږی.

وهکذا اذا کان معروفین بالارادة، والتفصیل فی ردالمحتار ۳:۸۹ وفیه والحاصل ان المعتبر انصراف هذه الالفاظ عربیة او فارسیة الی معنی بلا نیة التعارف فیه فان لم یتعارف سئل عن نیته الخ(۱). وهوالموفق

د غوا د پیو، شلمبو او غوړو د خوراک نه نې قسم وکړو بیا نې د هغې د پیو نه پخ شوې چائې وڅښله؟

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی قسم

بقیه ازحاشیه گذشته] الا بالنیة لاسقاط اعتبار العموم واذا نواها کان ایلاء ... قلت ومقتضی قوله فانه یستعمل فیما یتناول عادة ان العرف کان اولا فی استعماله فی الطعام اوالشرب ثم تغیر ذلک الی عرف آخر وغلب استعماله فی الطلاق... والفتویٰ علی قول المتاخرین بانصرافه الی الطلاق البائن عاما او خاصا کما ذکرناه هناک۔
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۷۱ مطلب کل حل علیه حرام)

۱ ﴾ (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۷۱ مطلب کل حل علیه حرام)

وکړو چې زه به د غوا یې، شلمبې او غوړي نه خورم، آیا دا سړې د دې غوا د شیدو نه تیار کړې شوې چای استعمالولې شي؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی عبداللطیف کهوکهر ایبټ آباد......۱۰ ربیع الثانی ۱۳۹۶هـ

الجواب: د دې غوا د پیو نه تیاره شوې چائې څنبل په رواج او عرف کې د هغې نه خوراک کول دی او خوړل به شمیرلې شي لهذا د دې نه دې ځان وساتي (۱) **وهوالموفق**

ښځې له د لس لښتو وهلو قسم او د ایوب علیه السلام د حیلې کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی د بیمارئ په حالت کې په غصه کې ښځې ته ووایي چې که زه صحت مند شوم نو قسم دې چې تا به لس لښتې وهم، آیا دا سړې د سیدنا ایوب علیه السلام حیله کولې شي؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی عبدالعلی مهمند ایجنسی

الجواب: دا سړې (په دې حیلې سره) د حانث کیدو نه بچ شو، بری شو او که په دې وهلو کې په حقه وی نو د آخرت د انتقام نه به هم بچ شي. (۲) **وهوالموفق**

---

(۱) وفی الهندیة: ولوحلف علی اکل شیئ لا یتأتی فیه المضغ بنفسه فأکل مع غیره فان کان مما یؤکل کذلک حنث فی یمینه نحو ان حلف ان لا یأکل اللبن فأکله بخبز او تمر او حلف لا یأکل هذا العسل فأکل کذلک یحنث فی یمینه.

(فتاوی عالمگیریة ۲:۸۱ الباب الخامس فی الیمین علی الاکل والشرب)

(۲) قال العلامة الحموی: قال الله تعالی: (وخذ بیدک ضغثا فاضرب به ولا تحنث) هذا تعلیم المخلص لایوب علیه السلام عن یمینه التی حلف لیضربن امرأته مأة عود، وقد تعلق محمد بهذه الآیة فی مسائل الحیل،... [بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

د امر مباح د پاره د قسم ماتولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په کلی کې دوه مسجدونه دی چې په هغې کې جټ او نیمچه ملایان امامان دی، د صدقه فطر په سلسله کې د دواړو امامانو د مقتدیانو سره اختلاف پیدا شو، دواړو متفقه طور ښکاره د پنځو عاقل، بالغ مسلمانانو په مخکې په قرآن کریم باندې قسم خوړلو سره وویل چې تر څو پورې دا خلق به مونږ ته درې حصې صدقه فطر نه راکوی مونږ به امامت نه کوو، یوه میاشت پس په قرآن کریم باندې قسم او خپل مینځ کې کړې لوظ ئې شاته ګزارولو سره امامت شروع کړو او د کلی والاخبره ئې ومنله، د دوی متعلق د لاندې لیکلې شوې سوالاتو څه حکم دې؟

۱: د مسجد د امام د قرآن کریم قسم ماتول او لوظ ماتول د دنیاوی مفاد دپاره حانث کیدلو شرعا څه حکم دې؟

۲: دا امام به په حانث کیدو باندې څه کفاره ورکوی؟

۳: په قرآن کریم باندې دا قسم کوم قسم دې؟

۴: که امام دا کفاره ادا نه کړي او ضد کوی نو آیا د هغه اقتداء جائز ده؟

۵: په هغه پسې د کړې شوې مونځونو څه حکم دې؟

۶: د هغه دپاره څه تعزیر دې؟ بینواتوجروا

المستفتي: مولوی محمد رفیق هزاره...... ۱۷ نومبر ۱۹۷٤ء

بقیه ازحاشیه گذشته] والخصاف لم یتعلق بها فی حیلة، قیل لان حکمها منسوخ، وعامة المشائخ علی ان لیس بمنسوخ وتکلموا فیما بینهم فی شرط البر فیه، قال بعضهم: ان یأخذ الحالف مأة عود ویسوی رؤوس الاعواد قبل الضرب.
(حموی علی الاشباه والنظائر ۲۹۴: ۳الفن الخامس الحیل)

الجواب: واضحه دې وی چې د صدقه فطر په څه حصه باندې امامت کول (یعنی په طریق اُجرت (مزدوری) یا عوض) امر مباح دې نه مامور به دې او نه منهی عنه دې، لهذا د دې قسم په ماتولو کې به ګناه نه وی، خو کفاره ورکول ضروری دی.

كما في الهندية: ٢:٥٨ والمنعقدة في وجوب الحفظ اربعة انواع، نوع منها يجب اتمام البر فيها وهو ان يعقد على فعل طاعة امر به، او امتناع عن معصية وذلك فرض عليه قبل اليمين وباليمين يزداد وكادة (الى ان قال) ونوع يتخير فيه بين البر والحنث، والحنث خير من البر فيندب فيه الى الحنث، ونوع يستوى فيه البر والحنث في الاباحة فيتخير بينهما وحفظ اليمين اولى كذا في المبسوط لشمس الائمة(١).

وهوالموفق

د ورور سره د تعلقات نه ساتلو قسم ماتول ضروری دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی قسم وکړې چې د نن نه پس به د خپل ورور سره تعلقات نه ساتم، اوس د هغه نه مور هم خفه ده، اوس که په دې صورت کې دا سړې د خپل ورور سره تعلقات بحال کړی او قسم مات کړی نو د هغه څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: انور علی خان دامان چارسده... ۲۵ مارچ ۱۹۸۸ء

الجواب: د هغه سړی دپاره د دې قسم ماتول ضروری دی او په حانث کیدو باندې دې کفاره ورکړی، في الدر المختار ٣/٦٢ ومن حلف على معصية كعدم الكلام مع ابويه اوقتل فلان اليوم وجب الحنث والتكفير.(٢) وهوالموفق

---

١) (فتاوى عالمگيرية ٢:٥٢ كتاب الايمان الا لباب الاول)

٢) الدرالمختار على هامش ردالمحتار ٣:٦٨ قبيل مطلب استعملوا لفظ ينبغى بمعنى يجب)

د جماع نه د قسم کولو په صورت کې به په لاس سره منی ویستلو باندې نه حانث کیږی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یوې (پردۍ) جینۍ متعلق ما داوویل چې که ما دې سره جماع وکړه نو نعوذ بالله ما د قرآن کریم سره جماع وکړه، یو کرت هم هغه جینۍ په کړکۍ کې ولاړه وه ما هغې ته د راتلو وویل خو هغې انکار وکړو نو ما هلته د شهوت نه مغلوب کیدو سره مشت زنی وکړه هغه وخت زما په زړه کې دا خبره وه چې ته خو نعوذ بالله د قرآن سره جماع کوې هم په دې وخت کې رانه منی خارج شوه او ورسره په ما قیامت راغلو، اوس ستاسو نه تپوس کوم چې زما توبه به قبوله شی او که نه؟ او زما د پورته ویلې کلماتو څه حکم دې؟ زه کافر شوې خو نه یم؟ که څه وظیفه وی راته ولیکئ؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: و، ر، ش، تل هنگو... ۲۶ شوال ۱۴۰۱ھ

الجواب: چونکې په لاس سره منی ویستلو سره د حرمت نه زنا نه ده، **لعدم صدق تعریف الزنا والجماع علیه** (۱) لهذا تاسو په دې قسم کې نه یئ حانث شوې، او بهر حال د منی ویستلو په وخت چې کوم غلط خیال ستاسو په دماغو کې راغلې وو په هغې سره کافر شوی نه یئ (۲) خو دا خیال په کثرت تعوذ او کثرت حوقله (**لاحول ولاقوة الا الله ویل**) سره زائل کول ضروری دی او که تاسو هغه جینۍ سره د نکاح نه پس جماع وکړه نو صرف د قسم کفاره ورکول به کافی وی (۳) **وهوالموفق**

---

(۱) قال العلامة الجرجانی: الزنی الوطء فی قبل خال عن ملک وشبهة. (التعریفات للجرجانی ۸۳ باب الزای) وهکذا فی البحر الرائق ۵:۳)

(۲) عن ابی هریرة قال قال رسول الله ﷺ ان الله تجاوز عن امتی ما وسوست به صدورها ما لم تعمل به او تتکلم، متفق علیه. (مشکواة المصابیح ۱۹:۱ باب فی الوسوسة)

(۳) قال العلامة الحداد الیمنی: والیمین المنعقدة هی الحلف. [بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

په قسم کې په حانث کیدو باندې کفاره واجب ده

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی قسم وکړو چې زه به په دې امام پسې مونځ نه کوم، ځکه چې هغه علماء کرامو ته کنځلې کړې دی، بیا ئې د امام سره د صفایئ په طور خبرې اترې وشوې نو هغه امام انکار وکړو او ویې ویل چې ما غلطو ملایانو ته کنځلې کړې دی او بیا مې په دې امام پسې مونځ شروع کړو، د دې قسم کولو څه حکم دې بینوا توجروا

المستفتی: سید عبدالرحمن الوچ...... ۲۶ شوال ۱۳۸۹ھ

الجواب: دا سړې حانث شوې دې او په هغه باندې کفاره ورکول ضروری دی. (۱) وهوالموفق

د حانث کیدو په صورت کې کفاره ورکول لازمی دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو سړی او زما ترمینځه د خمکې مقدمه روانه وه، د علاقې معززین د جرګې په ذریعه چې د هغې مشری محمد عرفان چیئرمین یونین کونسل کوله او زمونږ ترمینځه ئې صلح وکړه، او مونږ دواړو ته ئې په قرآن کریم باندې حلفیه لیک راکړو چې مونږ دواړه به د بیا دپاره د یو بل سره د هیڅ قسم شرارت ابتداء یعنی مقدمه بازی وغیره نه کوو، پس ما د هغه حلف نامې خیال ساتلو سره کم از کم لس زره روپئ نقصان برداشت کړو او هیڅ قسم مقدمه کې مې حصه وانخستله،

...بقیه ازحاشیه گذشته] علی الامرالمستقبل ان یفعله او لا یفعله فاذا حنث فی ذلک لزمته الکفارة۔

(الجوهرة النیرة ۲:۲۸۷ کتاب الایمان)

۱) قال العلامة المودود الموصلی: واذا حنث یعنی فی الایمان المستقبلة فعلیه الکفارة لقوله تعالیٰ: ولکن یؤاخذ کم بما عقدتم الایمان۔

(الاختیار لتعلیل المختار ۲:۲۸۸ کتاب الایمان)

خو فريق مخالف د دې قسم خيال ونه ساتلو او په دويمه ورځ ئې د مقدمې چلولو ابتداء وکړه، لهذا مجبورا ما هم جوابى کارروائى شروع کړه، اوس دې قسم څه حکم دې؟ بينواتوجروا

المستفتى: محمد جعفرخان بيروټ مرى ...... ۱۹۶۹ء | ۸ | ۱۲

الجواب: د مخالف سړې په مقدمه چلولو کې د مخکې کيدو د وجې نه مجرم او حانث دې د هغه دپاره ضرورى ده چې کفاره ورکړى

وفى ردالمحتار ۳: ۷۰ ونقل فى الهندية عن المضمرات وقد قيل هذا فى زمانهم اما فى زماننا فيمين وبه نأخذ ونأمر ونعتقد وقال محمد بن مقاتل الرازى انه يمين وبه اخذ جمهور مشائخنا، انتهى (۱)۔ وهوالموفق

د قسم د فديه کيفيت

سوال: څه فرمائى علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې زموږ يو دوست په قرآن کريم باندې قسم خوړلې وو چې زنا به نه کوم، خو د شيطان په دهوکه کولو سره هغه نه دا ګناه وشوه اوس هغه ډير پريشان دې په دې قرآن باندې د قسم څه حل دې؟ بينواتوجروا

المستفتى: نور حسين رسالپور چهاؤنى نوښهر

الجواب: فى الحال دې دا سړې لسو مسکينانو ته ډوډۍ ورکړى يا لسو مسکينانو ته غله يا دې ورته د هغې قيمت ورکړى يعنى هر يو مسکين ته پاؤ کم دوه سيره (انګريزى) غنم يا دې د هغې قيمت ورکړى. که هغه سره مال نه وى فقير وى نو درې ورځې روژې دې پرلپسې اونيسى. (۲) او د بيا دپاره دې د دې قبيح کار نه بالکل پرهيز وکړى. **وهوالموفق**

---

۱) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳: ۵۶ مطلب فى القرآن کتاب الايمان)

۲) وفى الهندية: الکفارة هى احد ثلاثة اشياء ان قدر عتق رقبة يجزى فيها ما يجزئ فى الظهار او کسوة عشرة مساکين لکل واحد ثوب فما زاد... [بقيه حاشيه برصفحه آئنده

د قسم په کفاره کښې لسو مسکینانو ته د پیسو یا طعام د ورکولو کیفیت او مقدار

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کښې چې د قسم په کفارې سره ذمه څنګه فارغیږی؟ څومره مسکینانو ته خوراک ورکول لازمی دی؟ که یو حاجتمند ته د ټولو مسکینانو خوراک په یو ځل ورکړې شی نو د هغې څهٔ حکم دې؟ بله دا چې که حانث هغه رقم یو سړی ته ورکړی چې دا پیسې زما د طرف نه د قسم د کفارې په طور په مسکینانو ډوډۍ اوخره نو آیا ذمه فارغیږی؟ بینواتوجروا

المستفتی: رحیم الله باچا... اضاخیل پالا نوښهر

الجواب: الف : کوم سړې چې په طعام سره کفاره ورکول غواړی نو دا سړې به لسو مسکینانو ته اصالة یا وکالة غله یا د هغې قیمت ورکوی، هر یو مسکین ته د صدقة الفطر مقدار (پاؤ کم دوه سیره غنم یا د هغې قیمت) نه کم به نه ورکوی او دا هم جائز ده چې لسو مسکینانو ته اصالة یا وکالة سحر او ماښام دوه وخته خوراک ورکړی که کم وي او که زیات.

فی الهندیة ۲ : ۷۰ طعام التملیك ان یعطی عشرة مساكین كل مسكين نصف صاع من حنطة اودقيق اوسويق اوصاعا من شعير كما فی صدقة الفطر (وقالوا بعداسطر) وطعام الاباحة اكلتان مشبعتان غداءً وعشاءً الخ(۱).

ب : که یو مسکین ته ئې په یو کرت ټوله کفاره ورکړه یا د هغې قیمت اصالة یا وکالة ورکړی نو دا به ناکافی وی او که په لسو ورځو کښې روزانه دې یو

بقیه ازحاشیه گذشته] وادناه ما یجوز فیه الصلاة او اطعامهم والاطعام فیها کالاطعام فی کفارة الظهار... فان لم یقدر علی احد هذه الاشیاء الثلاثة صام ثلاثة ایام متتابعات وهذه کفارة المعسر والاولیٰ کفارة الموسر- (فتاویٰ عالمگیریة ۲: ۶۱ الفصل الثانی فی الکفارة)

۱) (فتاویٰ عالمگیریة ۲: ۶۳ الفصل الثانی فی الکفارة)

مسکین ته ورکوی نو دا صحیح ده. لما فی الهندیة: ولو اعطی مسکینا واحدا عشرة اثواب مرة واحدة لم یجزیه کما فی الطعام وان اعطاه فی کل یوم ثوبا حتی استکمل عشرة اثواب فی عشرة ایام اجزأه کما فی الطعام (وفیها ایضاً) رجل اعطی کفارة یمینه مسکینا واحداً خمسة اصواع (من الحنطة) لم یجز الا اذا اعطی مسکینا واحداً فی عشرة ایام فیقوم عدد الایام مقام عدد المساکین (۱). وهو الموفق

د قسم د کفارې په روژو کې تسلسل ضروری دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې که یو سړی په قسم کې حانث شي او په کفاره کې روژې نیسی نو آیا په دې کې هم تسلسل یعنی تتابع ضروری دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: اسحاق جنرل ستور بټ خیله.....۲۱ مارچ ۱۹۸۵ء

الجواب: د قسم د کفارې په روژو کې تسلسل ضروری دی د قضاء کولو په صورت کې به د سره روژې نیسی

وفی الهدایة فصل فی کفارة الیمین ۲: ۴۶۱ فان لم یقدر علی احد الاشیاء الثلاثة صام ثلاثة ایام متتابعات... ولنا قراءة ابن مسعود رضی الله عنه فصیام ثلاثة ایام متتابعات وهی کالخبر المشهور (۲). وهو الموفق

د قسم په کفاره کې تداخل، خوراک یا جامې ورکولو په صورت کې قیمت ورکول او د نذر د قیمت ورکولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ۱: زید قسم وکړو چې بیا دپاره به فلانې کار نه کوم، خو ډیر کرته حانث شو، نو زید به د یو قسم کفاره ورکوی او که د جدا جدا؟

---

۱) (فتاوی عالمگیریة ۶۳، ۶۲: ۲ الفصل الثانی فی الکفارة)

۲) (هدایة ۴۶۰: ۱ فصل فی الکفارة کتاب الایمان)

۲: که زید د یمین په کفاره کې د طعام او لباس ورکولو په صورت کې د دې دوارو خیزونو قیمت یعنې پیسې ورکړي نو آیا صحیح ده؟

۳: که یو سړی نذر ومني چې زه به د الله پاک په لاره کې یو دیګ پخوم نو که چاته د دیګ قیمت ادا کړي آیا دا صحیح ده؟ بینواتوجروا

المستفتی: خورشید احمد اداره تحقیقات اسلامی اسلام آباد.... ۱۳ رمضان ۱۴۰۵ھ

الجواب: ۱: د امام محمد رحمه الله په نزد دا تداخل صحیح دي او ډیرو فقهاء کرامو دې ته اصح ویلې دي. (شامی ۳/۷۳، مطبع مصطفی البابی الحلبی) (۱)

۲: د دوه سیره (انګریزي) غنمو قیمت معتبر دي نه دجامې قیمت. کما فی رد المحتار ۲/۲۸۶، باب زکاة الغنم (۲) پس نیم من غنم په لسو مسکینانو باندې مساوي تقسیمول کافي دي.

۳: صحیح ده. کما فی ردالمحتار ۲/۲۸۲، فلراجع (۳) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة ابن عابدين : وفي البغية كفارات الايمان اذا كثرت تداخلت ويخرج بالكفارة الواحد ة عن عهدة الجميع وقال شهاب الائمة هذا قول محمد قال صاحب الاصل هو المختار عندی۔

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۵۷ مطلب تتعدد الكفارة لتعدد اليمين)

۲) قال العلامة الشامي : ذكره في غاية البيان كما قدمناه معللا بان معنى القربة فيه اتلاف الملک ونفی الرق وذلک لا يتقوم قلت وينبغي استثناء الكسوة ايضا لما في البحر عن الفتح بخلاف ما لو كان كسوة بان أدى ثوبا يعدل ثوبين لم يجز الا عن ثوب واحد الخ۔

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲:۲۴ باب زكاة الغنم)

۳) وفي الشامية قوله جاز دفع القيمة في ...ونذر) كان نذر ان يتصدق بهذا الدينار فتصدق بقدره دراهم او بهذا الخبز فتصدق بقيمته جاز عندنا كذا في فتح القدير۔

(الشامية على هامش الدرالمختار ۲:۲۴ باب زكاة الغنم)

د قسم په ډېرو کفاراتو کې د تداخل مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې په زرو قسمونو کې حانث شوې دې، آیا په دې سړی باندې به زر کفارې وی او که یوه د قسم کفاره؟ یعنی په دې کفاراتو کې تداخل جائز دې یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: فرید الله شریک دوره حدیث حقانیه .... ٦ ربیع الثانی ١٤٠٢ھ

الجواب: او په کفاراتو کې تداخل کولې شی،

کما فی ردالمحتار هامش الدر ٣: ٧١ وفی البغیة کفارات الایمان اذا کثرت تداخلت ویخرج بالکفارة الواحدة عن عهدة الجمیع وقال شهاب الائمة هذا قول محمد قال صاحب الاصل هو المختار عندی (١). وهوالموفق

په حق او صحیح امر باندې قسم کول جائز دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې بعض خلق وائی چې په دنیاوی معاملاتو کې قسمونه خوړل اگر که جائز ولې نه وی صحیح نه دی خو په داسې معاملاتو کې چې په جائز قسمونو خوړلو سره (کوم چې شرعا ناجائز وی) ذاتی عزت او ذاتی مال او جائیداد برقرار ساتلې کیدې شی، هم دغه شان فتنه ختمیدلې شی نو په دې صورت کې به د قسم څه حکم وی؟

بینواتوجروا

المستفتی: عبدالحمید ایس وی کهوئی بهار ایف آر. ډی آئی خان ... ٤ ذیقعده ١٣٨٩ھ

الجواب: په احادیثو کې قسم خوړلو (چه په حق باندې وی) هیڅ وعید نه دې راغلې، خو د دې ترغیب موجود دې چې یو سړې حقدار وی او هغه جگړه

(١) (ردالمحتار هامش الدر المختار ٣: ٥٧ مطلب تتعدد الکفارة لتعدد الیمین)

پریږدي او ختم کړي نو د هغه دپاره په جنت کې کور تیارولې شي (۱) لهذا داسې کول غوره دي خو واجب نه دي او د ګناه سبب نه دې. وهوالموفق

یمین مباح امر دې چې کله د دروغو نه خالي وي

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید دا عقده ساتي چې حلف او قسم خوړل سنت دي یعني العیاذبالله رسول الله ﷺ خوړلي دي او بکر د دې عقیدې مخالف دې چې حلف بغیر د ضرورت نه د رزق او قبر د تنګسیا سبب دې، په دې دواړو کې د چا عقیده صحیح ده؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: محمد ثناء الله کتوزئ .... ۲۵ جولائی ۱۹۷۵ء

الجواب: قسم مباح کار دې خو چې کله د دروغو نه خالي وي. (۲) **وهوالموفق**

...

---

(۱) عن ابی امامة قال قال رسول الله ﷺ انا زعیم ببیت فی ربض الجنة لمن ترک المراء وان کان محقا وببیت فی وسط الجنة لمن ترک الکذب وان کان مازحا وببیت فی اعلی الجنة لمن حسن خلقه.
(سنن ابی داؤد ۲:۳۱۳ طبع مکتبه امدادیه باب حسن الخلق)

(۲) قال العلامة ابن عابدین: والیمین بالله تعالی لا یکره وتقلیله اولی من تکثیره.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۵۰ مطلب فی یمین الکافر)

بسم الله الرحمٰن الرّحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

(شپږم جلد)

باب ما یتعلق بالنذر

....

بسم اللہ الرحمن الرحیم

فتاوٰی دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاوٰی فریدیہ

باب ما یتعلق بالنذر

قال رسول اللہ ﷺ:
لا نذر فی معصیة
وکفارته کفارة الیمین.

(رواہ الترمذی والنسائی)

....

باب مایتعلق بالنذر

د نذر د صحیح کیدو دپاره د عباداتو په شان نیت او اراده ضروري ده

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ما ته چا د اوابین څلور رکعته ښودلې دی اګر چې دی شپږ رکعتونه، بیا ما ته څه وسوسې پیدا شوې، بهر حال ما د دې څلورو رکعتونو متعلق وویل چې په ما باندې دا څلور رکعتونه فرض دی تول عمر به دا ادا کوم، هم دغه شان د سحر د دوارو سنتو متعلق هم ما دا الفاظ ویلې وو چې دا به په ما باندې تول عمر فرض وی، اوس د دې شرعی حکم څه دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: فضل الرحمن چمن بلوچستان .... ۲۴ مئی ۱۴۰۱ھ

الجواب: په دې الفاظو سره هر دواړه مونځونه په دې سړی باندې واجب شوي دی، **لوجود کنایة النذر**، خو د نذر په صحت کې د نورو عباداتو په شان نیت ضروري دې (۱) پس که د دې سړی په دې الفاظو باندې د تلفظ په وخت د نذر اراده وه نو دا مونځونه په هغه باندې واجب نه دی. (۲) **لحدیث انما الاعمال بالنیات** (۳) **وهوالموفق**

---

(۱) قال العلامة ابن نجیم: وانما اشترطت النیة فی العبادات بالاجماع اوبآیة: وما امروا الا لیعبدوا الله مخلصین له الدین حنفاء... واما فی العبادات کلها فهی شرط صحتها الا الاسلام الخ. (الاشباه والنظائر علی صدر الحموی ۷۱،۶۹:۱ لا ثواب الا بالنیة)

(۲) قال الشیخ علی حیدر: ان الالفاظ الصریحة لا تحتاج الی نیة ویکفی حصول الفعل لترتب الحکم علیها... اما فی الالفاظ غیر الصریحة فیختلف حکم اللفظ الواحد باختلاف مقصد الفاعل الخ. (درر الحکام شرح المجلة ۲۰،۱۹:۱ المادة: ۲)

(۳) (رواه البخاری ۱/۲، ومسلم باب الامارة ۱۵۵، وابوداؤد باب الطلاق، والترمذی ۱۶۲۷، والنسائی باب الطهارة ۵۹۰، وابن ماجه ۴۲۲۷، ومسند احمد ۱/۲۵)

ټول عمر د روژې نيولو يا مونځ کولو يا د مور پلار د مرګه پورې د نکاح نه کولو نذر منل

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی ووېل چې ۱: که ما دا کار وکړو نو په ما باندې ټول عمر روژې يا مونځونه ادا کول دي يا د دوه مياشتو يا څلورو مياشتو روژې يا ئې دا ووېل چې زه به د هميشه دپاره نکاح نه کوم؟ ۲: يا ئې دا ووېل چې زه به د مور يا د پلار د مرګه پورې نکاح نه کوم اوس د دې نذر نه د وتلو څه لاره ده؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: عبدالواحد افغاني .... ٤ جولائی ۱۹۷۲ء

الجواب: (۱) قال فی الهداية ۲: ۴۶۳ اذا قال ان فعلت كذا فعلی حجة اوصوم سنة اوصدقة مال املكه اجزأه من ذلك كفارة يمين وهو قول محمد ويخرج عن العهدة بالوفاء بما سمی ايضاً وهذا اذا كان شرطا لايريد كونه الخ(۱)۔ (۲) لاحرج فی النكاح لعدم اليمين والنذر وغيره۔ وهوالموفق

چه کله لفظ نذر يا صيغه د لزوم نه وی نو نذر شرعی نه دې

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې آيا په عربئ ژبه کې د نذر منلو الفاظ دا دي ﴿لله علی ان افعل كذا﴾ خو په پښتو کې مونږ داسې وايو چې که دا بيمار ښه شو يا فلانې کار وشو نو زه به دا چيلې وغيره صدقه کوم، يعنی لفظ د صدقې استعمالوو د نذر لفظ نه استعمالوو او حال دا چې په نيت کې مو هم دا وو چې دا به ذبح کوو نو ماشومان به ئې هم خوری او خپله او په فقراء باندې به ئې هم خوری او يا په دې کې د يو څيز نيت هم نه وی نو په دې صورت کې به دا نذر وی يا صدقه؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: گل فراز .... يكم فروری ۱۹۷۵ء

---

۱) (هداية ۲: ۴۶۱، ۴۶۲ قبيل باب اليمين فی الدخول والسكنی)

الجواب: په ظاهره کې دا صدقه ده نذرنه دې. **لعدم صيغة اللزوم اى على** يعنى په ما باندې (۱) **وهوالموفق**

كه لفظ د نذر يا صيغه د لزوم نه وى نو دا عوامى نذر دې

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې يو مريض وويل چې که الله پاک ماته شفاء راکړه نو زه به څه طعام د الله پاک په نوم ورکوم کوم چې به غريب او مالدار ټول خوری د دې نذر څه حکم دې؟ بله دا چې دا نذر مالدار خلق خوړې شی يا نه؟ **بينواتوجروا**

المستفتى: سعيد الرحمن متعلم حقانيه ... ۳ صفر ۱۴۰۳ هجرى

الجواب: چونکې دې سړی خو نه د نذر لفظ استعمال کړو او نه ئې د لزوم صيغه استعمال کړې ده لهذا د قواعدو په رڼا کې دا عوامى نذر دې اسلامى نذر نه دې. (۲) **وهوالموفق**

كه كاروبار مې كامياب شو نو هر كال به حج كوم, شرعى نذر نه دې

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی وويل که زما کاروبار الله پاک کامياب کړو نو زه به هر کال حج کوم، اوس د هغه

---

۱) قال العلامة ابن البزاز الكردرى: ان عوفيت صمت كذا لم يجب مالم يقل لله على، وفى الاستحسان يجب وان لم يكن تعليقا لا يجب قياسا واستحسانا كما اذا قال انا احج فلا شيئ ولو قال ان فعلت كذا فانا احج ففعل يجب عليه الحج ان سلم ولدى اصوم ما عشت فهذا وعد. (فتاوى بزازية على هامش الهندية ۲۷۲:۴ الثالث فى النذر)

۲) وفى الهندية: ولو قال ان عوفيت صمت كذا لم يجب حتى يقول لله على وهذا قياس وفى الاستحسان يجب وان لم يكن تعليق لا يجب عليه قياساً ولا استحساناً كذا فى الظهيرية. (فتاوى عالمگيرية ۲۱۰:۱ قبيل الباب السابع فى الاعتكاف)

کاروبار کامیاب شوې دې نو آیا دا نذر صحیح دې یا نه؟ او هغه وائی چې زما نیت د نذر نه وو هسې د شکر په طور مې ویلې وو؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولانا (مفق) محمد سردار مقیم دار العلوم کراچی یکم جمادی الثانی ۱۴۰۲ھ

الجواب: په صورت مسئوله کې نه د نذر لفظ موجود دې او نه د لزوم لفظ (علی د دې ترجمه) موجود ده پس دا وعده د نذرشرعی نه ده.[1] **وهوالموفق**

که الله پاک مې خوی ته صحت ورکړو نو دا غوا به خیرات کوم نذر نه دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید بیمار وو، د هغه مور وویل چې که الله پاک هغه ته شفاء ورکړه نو زه به دا معینه غوا خیرات کوم، اوس د صحت مند کیدو نه پس زید د دې معین غوا قیمت ورکولې شی؟ د خیرات په صورت کې ئې خپله خوړې شی؟ مور ئې لفظ د خیرات ویلې وو آیا دا نذر دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد افضل متعلم دوره حدیث حقانیه ..... یکم ربیع الثانی ۱۴۰۳ھ

الجواب: دا امر نذر شرعی نه دې **لعدموجود کلمة الالتزام**[2] پس دا زنانه د دې خیرات په کولو او نه کولو کې صاحب اختیار دی یعنی د دې غوا په

---

[1] قال العلامة ابو اللیث السمرقندی: النذر ایجاب عن الفعل المباح علی نفسه تعظیما لله تعالیٰ بذکر اسمه، وایجاب العبد معتبر بایجاب الله تعالیٰ حتی لو قال لله علی صوم اوصلاة یصح نذره، ولو قال علی تسبیح وتهلیل وتحمید لا یصح نذره، ولو قال لله علی حج او صوم سنة یلزمه فیجب الوفاء به ان علق نذره وبشرط بان قال: ان فعلت کذا فعلی حجة او صوم سنة ففعل فعلیه الوفا بنفس النذر. (فتاویٰ النوازل ۲۴۲ فصل فی النذر)

[2] وفی الهندیة: ولو قال ان عوفیت صمت کذا لم یجب حتی یقول لله علی وهذا قیاس وفی الاستحسان یجب وان لم یکن تعلیق لا یجب علیه قیاساً ولا استحساناً کذا فی الظهیریة. (فتاویٰ عالمگیریة ۱:۲۱۰ ... [بقیه حاشیه برصفحه آئنده

خیرات کولو یا د هغې د قیمت په خیرات کولو او د هغه خیرات نه په خوړلو او نه خوړلو کښې. وهوالموفق

په خپل خان باندې د ګټې څه حصه مقرر کول او د هغې نه د رجوع کولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی په خپل ځان باندې د ګټې نه لسمه حصه د الله پاک دپاره مقرر کړی خو ورسره دا هم ووائی چې دا لسمه حصه په ما باندې نذر نه وو آیا دا سړې د خپل قول نه رجوع کولې شی؟ بینواتوجروا

المستفتی: حبیب الرحمن مدینة المنورة.... ۳ مارچ ۱۹۸۵ء

الجواب: دا قول نذر شرعی دې، لانه نفاه بنفسه. د هغې نه رجوع او واپسی مطلوب ده او نه ممنوع ده. وهوالموفق

که هلک کور ته واپس راغلو نو جینئ به په غریبه کورنئ کې ورکوم، شرعی نذر نه دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی نذر ومنلو چې که زما ورک شوې ځوی کور ته راغلو نو زه به خپله لور په یو غریب خاندان کې چې د خاندان نه بهر په نکاح ورکوم، اوس هلک واپس کور ته راغلو نو آیا دا نذر کونکې خپله لور داسې پردی او غریب خاندان کې ورکولې شی د چا چې ئې نذر منلې وو؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالقیوم لیو دربند مانسهره.... ۱۴ رمضان ۱۴۰۵ھ

...بقیه ازحاشیه گذشته] قبیل الباب السابع فی الاعتکاف)

وقال ابن البزاز الکردری :ان عوفیت صمت کذالم یجب مالم یقل لله علی ،وفی الاستحسان یجب، وان لم یکن تعلیقا لا یجب قیاساً واستحسانا کما اذا قال انا احج فلا شیئ ولو قال ان فعلت کذا فانا احج ففعل یجب علیه الحج ان سلم ولدی اصوم ماعشت فهذا وعد.

(فتاوی البزازیة علی هامش الهندیة ۴:۲۷۲ الثالث فی النذر)

الجواب: نکاح کول عبادت دي خو په نکاح ورکول یا په غیر مناسب ځای کې په نکاح ورکول عبادت نه دي امر مباح دي، بهر حال دا نذر نذر شرعی نه دي. (۱) دا سړي خپله لور باقاعده په خاندان یا غیر خاندان کې ورکولې شی وهوالموفق

په نذر کې د فقهاء کرامو بعض عبارتونه په اختصار محمول دی

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی وویل که الله پاک زما کاروبار کامیاب کړو نو زه به هر کال حج ادا کوم، اوس د هغه سړی دحج کار کامیابیدلو سره روان دي، نو آیا دا نذر دي؟ او حال دا چې هغه سړي وائی چې زما نیت د نذر نه وو هم داسې د شکریه ادا کولو نیت مې وو، د دې نذر څه حکم دي؟ بینواتوجروا

المستفتی : مولانا مفتی محمد سردار

مقیم دارالعلوم کراچی.... یکم جمادی الثانی ۱۴۰۲ھ

الجواب: په صورت مسئوله کې چونکې نه د نذر لفظ موجود دي او نه د لزوم لفظ (عَلَیَّ یا د دې ترجمه) موجود دي پس دا وعده د نذر شرعی نه ده (۲) د فقهاء کرامو هغه عبارتونه چې په هغې کې لفظ د نذر یا کلمه د لزوم نه وی هغه به په اختصار باندې محمول کولې شی. وهوالموفق

---

۱) قال العلامة ابن عابدين : الاشارة الى ما ذكره من ان ما ليس من جنسه فرض لا يلزم وعبارة الدرر المنذور اذا كان له اصل في الفروض لزم الناذر كالصوم والصلاة والصدقة والاعتكاف وما لا اصل له في الفروض فلا يلزم الناذر كعيادة المريض وتشبيع الجنازة ودخول المسجد وبناء القنطرة والرباط والسقاية ونحوها هذا هو الاصل الكلى.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳: ۷۴ مطلب فى احكام النذر)

۲) قال العلامة ابن عابدين : فى الخانية قال ان برئت من مرضى هذا ذبحت شاة فبرئ لا يلزمه شيئ الا ان يقول فلله على ان اذبح شاة ... [بقيه حاشيه بر صفحه آئنده

که فلانی کار مې وکړو نو زر روژې به نیسم.

د حانث کیدو په صورت کې به د یمین کفاره وی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو طالب علم وویل چې زه به د چا غیبت نه کوم که او مې کړې نو قسم خورم چې زر روژې به نیسم، وروستو زید غیبت وکړو اوس څومره روژې لازم دی؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: شیر علی مدرسه حسینیه نورك وزیرستان ... ۲ ربیع الاول ... ۱۴۰۲ه

الجواب: دا سړې د قسم په کفاره (مثلا درې روژو) سره فارغ الذمة کیدې شی. لما فی الهندیة وان علق بشرط لا یرید کونه کدخول الدار او نحوه یتخیر بین الکفارة وبین عین ما التزمه، وروی ان اباحنیفة رجع الی التخییر ایضاً وبهذا کان یفتی اسماعیل الزاهد قال رضی الله عنه وهو اختیاری ایضا کذا فی

بقیه ازحاشیه گذشته] وهی عبارة متن الدرر وعللها فی شرحه بقوله لان اللزوم لا یکون الا بالنذر والدال علیه الثانی لا الاول، فافادان عدم الصحة لکون الصیغة المذکورة لا تدل علی النذر ای لان قوله ذبحت شاة وعد لا نذر ویؤیده ما فی البزازیة لو قال ان سلم ولدی اصوم ماعشت فهذا وعد ولکن فی البزازیة ایضا ان عوفیت صمت کذا لم یجب مالم یقل لله علی وفی الاستحسان یجب.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۷۶ قبیل مطلب النذر غیر المعلق لا یختص بزمان ومکان)

وفی الهندیة: ولو قال ان عوفیت صمت کذا لم یجب حتی یقول لله علیّ وهذا قیاس وفی الاستحسان یجب وان لم یکن تعلیق لا یجب علیه قیاسا ولا استحسانا کذا فی الظهیریة. (فتاوی عالمگیریة ۱:۲۱۰ الباب السادس فی النذر)

المبسوط وهذا التفصيل هو الصحيح كذا في الهداية(۱)۔ وهوالموفق

د نذر په طور په خپل ځان باندې د حلال څیزونو د حرامولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ما د الله پاک سره وعده کړې وه چې الله تعالی ماته د بیمارۍ نه صحت راکړی نو په خپله خوشحالۍ سره به خپله مرغوب خوراک (سیخ تیکه، غوښه په سیخ ورته کړې شوې) خوراک پریږدم، اوس زه د الله پاک په فضل سره ښه شوې یم او د دې بیمارۍ د ختمیدلو امید دې اوس مسئله دا ده چې چونکې غوښه حلاله ده کومه چې ما خپله په ځان حرام کړې وه په دې وجه مې کله کله په زړه کې دا خبره راځی چې ما حلال ولې حرام کړل اوس که زه د دې حلال څیز خوراک پریږدم نو ګناه به وی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالقیوم مینګوره سوات.....۱۱۰ کتوبر ۱۹۷۴ء

الجواب: دا پورته الفاظ نه د نذر دی او نه قسم دې د دې نه په مخالفت کولو کې هیڅ کفاره نشته، خو که د حرام لفظ استعمال کړې شوې وی یا د نذر لفظ نو په تاسو باندې به د قسم کفاره وی، لما في الهندية: تحريم الحلال يمين كذا في الخلاصة (هندية ۶۲/۲)(۲) وفي بيان القرآن (۴۱/۲ اول الجزء الرابع) خو د تحریم نذر کوم چې په حقیقت کې قسم او یمین دې زمونږ په شریعت کې جائز نه دې بلکې په دې کې لومړی حنث دې بیا یې کفاره ورکول واجب دی، كما قال الله تعالى: لم تحرم ما احل الله لك، هم دغه شان په تفسیر کبیر کې دی. (۳) وهوالموفق

---

۱) (فتاوی عالمگیریة ۶۵: ۲ممایتصل بذلک مسائل النذر الفصل الثانی فی الکفارة)
۲) (فتاوی عالمگیریة ۵۵: ۲ الباب الثانی فیما یکون یمیناً ومالا یکون)
۳) (بیان القرآن مکمل للت هانوی ۴۱: ۲ سورة آل عمران پاره: ۴)

د یو څاروی د ذبح او تصدق نذر صحیح دي

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړي په خپل ځان باندې دا نذر متعین کړی چې که زما فلانې کار وشو نو زه به د الله پاک د رضا دپاره میښه، غوا یا چیلۍ ذبح کوم، په مقصود پوره کیدو باندې به هغه حیوان مذکور ذبح کوي او که هم داسې ئې بغیر د ذبح کولو نه هم ورکولې شي؟ بله دا په ذبح کولو سره د څاوي قیمت کمیږي نو آیا دا نذر صحیح دي؟ بینواتوجروا

المستفتي: عبادالله هزاروي .... ۱٤ جنوري ۱۹۷۵ء

الجواب: دا نذر صحیح دي، **لوجود الواجب من جنسه** (۱) پس که دا نذر صرف د ذبح وي نو هغه به ژوندي تصدق کول ناکافي وي او که د ذبح صدقې غوښنه د نذر وي نو صدقه کول به کافي وي. (۲)

---

۱) قال العلامة الحصکفی: ومن نذر نذراً مطلقاً او معلقا بشرط وکان من جنسه واجب ای فرض کما سیصرح به تبعا للبحر والدرر وهو عبادة مقصودة، وقال العلامة الشامی بعد صفحتین: وحمل ما فی الخانیة والدرر من صحة قوله لله علی ان اذبح شاة علی القول بانه یکفی ان یکون من جنسه واجب وسیاتی فی آخر الاضحیة عن الخانیة لو نذر عشر اضحیات لزمه ثنتان لمجئ الامر بهما وفی شرح الوهبانیة الاصح وجوب الکل لایجابه مالله من جنسه ایجاب ونقل الشارح هناک عن المصنف ان مفاده لزوم النذر بما من جنسه واجب اعتقادی او اصطلاحی ویؤیده ایضاً ما قدمناه عن البدائع وبه یعلم ان الاصح ان المراد بالواجب ما یشمل الفرض والواجب الاصطلاحی لا خصوص الفرض فقط. (الدرالمختار مع ردالمحتار ۳:۷۲،۷٦ مطلب فی احکام النذر)

۲) قال العلامة الحصکفی: ولو قال ان برئت من مرضی هذا ذبحت شاة او علی شاة اذبحها... فلا یصح الا اذا زاد واتصدق بلحمها فیلزمه لان الصدقة من جنسها فرض وهی الزکاة... ولو قال لله علی ان اذبح جزورا واتصدق بلحمه فذبح مکانه سبع شیاه جاز. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳:۷٦ مطلب فی احکام النذر)

دا مسائل د ردالمحتار ۲۹/۳ نه ماخوذ دی وهوالموفق

مشروط نذر د شرط د پوره کیدو نه مخکې نه ساقطیږی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی نذر ومنلو چې که زما فلانې کار وشو نو په ما باندې به د الله پاک په نوم دا څیز نذر وی، اوس که دا سړې د کار کیدو نه مخکې نذر شوی څیز ادا کړی نو دا به صحیح وی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: ۱۹ ذی قعده ۱۴۰۲ هجری

الجواب: د یو کار سره مشروط کار کیدو نه مخکې په نذر ورکولو سره د کار کیدو واجب نذر نه ساقطیږی (۱) وهوالموفق

د نذر د شرط موجودیدو نه مخکې د ادا کولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی نذر ومنلو چې که زما فلانې کار وشو نو زه به فلانې څیز د الله پاک په نوم باندې نذر ورکوم، اوس د کار کیدو نه مخکې ئې هم هغه څیز په طور د نذرانې فقیرانو ته ورکړو نو نذر به ئې ادا شوې وی یا او که د کار پوره کیدو نه پس به ئې ورکول لازمی وی؟ بینواتوجروا

الجواب: نذر که د یو کار سره مشروط وی نو د شرط په موجودګۍ سره مشروط نه واجب کیږی او نه به دا ادائیګی د وجود الشرط نه مخکې صحیح وی، د کار کیدو نه پس به ئې دوباره په نذر پوره کیدو سره ذمه فارغه شی.

---

۱) قال العلامة الشامی: بخلاف النذر المعلق فانه لا یجوز تعجیله قبل وجود الشرط ... فلو جاز تعجیله لزم وقوعه قبل سببه فلا یصح.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۷۷:۳ مطلب النذر غیر المعلق لا یختص بزمان الخ)

في رد المحتار ۳/۷۰، بخلاف النذر المعلق فانه لا يجوز تعجيله قبل وجود الشرط.
(۱) وهوالموفق

د نذر مصرف، مطلق معلق کې فرق او د منذور نه خپله د خوراک حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ۱: د نذر مصرف څه دې يعنی فقراء يا بهر ئې چاته ورکولې شی؟
۲: په نذر مطلق او مقيد کې څه فرق دې؟
۳: آيا نذر کوونکي د نذرشوی خوراک وغيره خپله خوراك کولی شی؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: مولانا محمد ايوب گندف قلندر خيل صوابۍ

الجواب ۱: نذر او زکاة يو مصرف دې، **رد المحتار** ۷۹/۲ (۲) خو د نذر کړې شوی څيز کافر ته ورکول جائز دی، د هديه وغيره په شان (۳)
۲: په نذر معلق کې د شرط د وجود نه مخکې يو څيز هم نه واجب کيږی (رد المحتار ۱۷۳/۲) (۴)

---

۱) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۷۷ مطلب النذر غير المعلق لا يختص بزمان)
۲) قال العلامة ابن عابدين: (قوله مصرف الزكاة والعشر)... وهو مصرف ايضا لصدقة الفطر والكفارة والنذر وغير ذلک من الصدقات الواجبة كما فى القهستاني.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲:۶۴ باب المصرف)
۳) قال العلامة الحصكفي: وجاز دفع غيرها وغير العشر والخراج اليه اى الذمی ولو واجباً كنذر وكفارة وفطرة خلافا للثانی وبقوله يفتی حاوی القدسی.
(الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۲:۷۳ باب المصرف)
۴) قال العلامة الشامی: بخلاف النذر المعلق فانه لا يجوز تعجيله قبل وجود الشرط، قلت وقدمنا هناک الفرق وهو ان المعلق على شرط لا ينعقد سببا للحال كما تقرر فی الاصول بل عند وجود شرطه فلو جاز تعجيله لزم وقوعه قبل سببه فلا يصح.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۷۷ مطلب النذر غير المعلق لا يختص بزمان ومكان)

۳: ترځو پورې چې کلمه د ﴿ عَلَیَّ ﴾ یا د دې مترادف استعمال کړې شوې نه وی یا ئې لفظ نه وی استعمال کړې نو خپله ئې هم خوړلې شی ځکه چې دا نذر شرعی نه دې لعدم کلمة الایجاب وصرح فی البدائع فی کتاب النذر: ان النذر هو ایجاب الله.(۱) وهوالموافق

د نذر په روژو کې د تسلسل مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی د څو ورځې روژو نذر منلې وو اوس به داسې مسلسل روژې نیسی یعنی تسلسل لازمې دې او که په مختلفو وختونو کې ئې بیلې هم نیولې شی؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: علیم گل استاد اسماعیله مردان

الجواب: که د مسلسل روژو نیت ئې نه وی کړې نو تسلسل ضروری نه دې، وفی الهندیة(۲۱۰/۱) ولو قال لله علی ان اصوم شهرا متتابعا لزمه التتابع وان اطلق یخیر(۲) وهوالموافق

---

۱) قال العلامة الکاسانی: اما رکن النذر هو الصیغه الدالة علیه وهو قوله لله عز شانه علی کذا او علیّ کذا... اذا لوجوب عند وجود الصیغة من الاهل فی المحل بایجاب الله تعالیٰ لا بایجاب العبد اذ لیس للعبد ولایة الایجاب وانما الصیغة علم علی ایجاب الله تعالیٰ.
(بدائع الصنائع ۴:۲۲۶ کتاب النذر)

۲) (فتاوی عالمگیریة ۱:۲۱۰ الباب السادس فی النذر)

نذر عرفی او د الله پاک او د هغه د رسول ﷺ د رضا د پاره د رقم د تخصیص وغیره حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی دا ویلې دی چې زه د الله پاک سره وعده کوم چې زه به د حلالې مزدورۍ ۱/۴ حصه د الله پاک او د هغه د خوږ نبی ﷺ د رضا د حصول د پاره خرچ کوم، خو که د څه ناموافق حالاتو په وجه باندې ئې چېرته یوه میاشت ادا نه کړې شم نو د الله پاک نه به معافی غواړم زه به د الله پاک نه دا دعا کوم چې د دې په بدله کې راله په آخرت کې یو عالیشان محل جوړ کړی او په جنت الفردوس کې زما اهل وعیال اوسیږی.

د پورته عبارت څه حکم دې؟ آیا دا نذر دې چې د هغې پوره کول لازم وی؟ او که نذر نه دې؟ هم دغه شان د نذر په صورت کې د رسول الله ﷺ د نامې د شرکت څه حکم دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا عبدالرحمن دارالعلوم هادیه کلبهار پیبنور ...۱۱۳ کتوبر ۱۹۸۴ء

الجواب: دا کلام نذر عرفی دې شرعی نذر نه دې، د دې پوره کول لازم نه دې لعدم لفظ النذر ولعدم صیغة الالتزام(۱)۔ ولا ضیر فی طلب رضاء الرسول ﷺ ولا فی الجمع کما لا ضیر فی طلب محبة الرسول ﷺ ولا فی الجمع، فافهم۔ وهو الموفق

---

۱) قال العلامة ابن عابدین : فی الخانیة قال ان برئت من مرضی هذا ذبحت شاة فبرئ لا یلزمه شیئ الا ان یقول فلله علی ان اذبح شاة، وهی عبارة متن الدرر وعللها فی شرحه بقوله لان اللزوم لا یکون الا بالنذر والدال علیه الثانی لا الاول، فافاد ان عدم الصحة لکون الصیغة المذکورة لا تدل علی النذر ای لان قوله ذبحت شاة وعد لا نذر ویؤیده ما فی البزازیة لو قال ان سلم ولدی اصوم ما عشت فهذا وعد لکن فی البزازیة ایضاً ان عوفیت صمت کذا لم یجب مالم یقل لله علیّ۔

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۷۶ مطلب فی احکام النذر) ۔

د وقف معلق یو صورت او د هغې حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید د یوې مدرسې د پرانستلو اراده وکړه زید د مدرسې دپاره د ځمکې د ورکولو فضائل بیان کړل بکر وویل چې زما فلانئ ځمکه د مدرسې دپاره د الله پاک دپاره وقف ده خو که مدرسه کامیابه نه شوه نو زه به دا ځمکه به بیا اخلم، زید په هغه ځمکه باندې فصل کرل شروع کړل او مدرسه ئې آباده نه کړه، په دې وجه بکر دا ځمکه واپس اخستلو سره خرڅه کړه او د هغې رقم ئې د محلې په مسجد کې خرچ کړو، آیا د شریعت په رڼا کې د بکر دا تصرف صحیح دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالوهاب سنگری بټل هزاره

الجواب: په حقیقت کې دا نذر معلق دې، کوم چې غیر صحیح دې، **فی الدر المختار: وان یکون قربة فی ذاته معلوما منجزا لا معلقا ولا مضافا ولا موقتا** (هامش رد المحتار ۳۶۰/۲) لهذا د بکر دا تصرف جائز او نافذ دې (۱) (۲)

وهوالموفق

جرګه کې بوتلې شوې چیلې (د ننواتې ګډ) او د حاجی د راتلو په وخت د بیزې وغیره د بوتلو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په چا باندې د جرګې کولو په وخت ګډه چیلۍ د ننواتې په طور او د حاجیانو په دوباره راتلو باندې د ګډې بیزې د بوتلو څه حکم دې؟ آیا دا په ﴿ما اهل به لغیرالله﴾ کې داخل نه دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: ګل جنان وزیرستان متعلم حقانیه ... ۱۸ ستمبر ۱۹۸۵ء

---

۱) (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۳۹۴:۳ قبیل مطلب فی وقف المرتد والکافر)

۲) اودا نذر په دې وجه هم صحیح نه دې چې په دې کې صیغه د نذر او لزوم موجود نه ده. (سیف الله حقانی)

الجواب: دا چیلی ﴿ما اهل به لغیر الله﴾ نه ده خصوصا چې کله ژوندی انسان ته حواله کولې شی، لان القصد منه تقدمة الرواج لا تعظیم هذ الشخص بالذبح(١) وهوالموفق

د بزرګانو په قبرونو باندې د نذر و نیاز حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ما سره د اشرف علی تهانوی رحمه الله ترجمې والا قرآن کریم دې چې په هغې کې د مزاراتو د زیارت نه په سختئ سره منع شوې ده لکه چې د سورة مائ .ه په آخری رکوع کې ارشاد دې چې الله پاک به سیدنا عیسی علیه السلام ته وائی چې آیا تاسو خلقو ته ویلې وو چې زما او زما د مور نه معبودان جوړ کړئ؟ د هغې په تفصیل کې ئې لیکلې دی چې کوم خلق په زیارتونو (قبرونو) وغیره باندې نذر ونیاز کوی نو د څلورو وارو مذاهبو خلاف کوی او د زیارت ذبیحه حرامیږی، په زیارتونو باندې چې کوم خلق نذر ونیاز کوی جائز نه دی، نذر ونیاز صرف د الله پاک دپاره دې، اوس ډیر خلق دا جائز ګڼی په قبرونو باندې څادرې خوروی او ډیوې پرې بلوی آیا دا کار صحیح دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: خیر محمد سپاهی.......١٦ جون ١٩٧٥ء

---

(١) قال العلامة الحصكفی : ذبح لقدوم الامیر ونحوه كواحد من العظماء یحرم لانه اهل به لغیر الله ولو ذكر اسم الله تعالیٰ ولو ذبح للضیف لا یحرم لانه سنة الخلیل واكرام الضیف اكرام الله تعالیٰ والفارق انه ان قدمها لیأكل منها كان الذبح لله والمنفعة للضیف او للولیمة او للذبح وان لم یقدمها لیأكل منها بل یدفعها لغیره كان لتعظیم غیر الله فتحرم، قال العلامة ابن عابدین : واعلم ان المدار علی القصد عند ابتداء الذبح فلا یلزم انه لو قدم للضیف غیرها ان لا تحل لانه حین الذبح لم یقصد تعظیمه بل اكرامه بالاكل منها وان قدم الیه غیرها الخ.

(الدرالمختار مع ردالمحتار ٥:٢١٧،٢١٨ قبیل كتاب الاضحیة)

الجواب: محترم المقام دامت برکاتهم! د السلام علیکم نه پس دې واضحه وی چې د قبرونو د زیارت دپاره تلل سنت دی. (۱) او د هغوی نه توسل شرعی کول جائز دي. (۲) د هغوی دپاره نذر کول حرام دی. (۳) او دا نذر شوې څاروي اګر چې د الله پاک په نوم باندې ذبح کړې شوې وی حرام او مردار دي. (۴) ایصال ثواب جائز دي. (۵) کرامت د اولیاء حق دی د هغوی په قبرونو باندې غلاف نه اینبودل احتیاط دي (۶) او بغیر د ضرورت نه په مزارات

---

۱) قال العلامة ابن عابدین: فی الفتح والسنة زیارتها قائماً والدعاء عندها قائما کما کان یفعله ﷺ فی الخروج الی البقیع ویقول السلام علیکم الخ.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱:۶۶۵ مطلب فی زیارة القبور)

۲) قال الشاه اشرف علی التهانوی: حدیث مصعب بن سعد... دل علی امرین... والثانی ثبوت التوسل بالمقبولین ذواتهم واعمالهم الظاهرة والباطنة کما تدل علیه بضعفائها ودعوتهم واخلاصهم الخ.
(بوادر النوادر ۷۰۶ الادراک والتوصل)

۳) قال العلامة الحصکفی: واعلم ان النذر الذی یقع للاموات من اکثر العوام وما یؤخذ من الدراهم والشمع والزیت ونحوها الی ضرائح الاولیاء الکرام تقرباً الیهم فهو بالاجماع باطل وحرام۔(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲:۱۳۹ قبیل باب الاعتکاف)

٤) قال العلامة ابن البزاز الکردری: ولو ذبح لقدوم الامیر او لقدوم واحد من العظمآء لا یحل اکله وان ذکر اسم الله تعالیٰ علیه لانه ذبح لتعظیم غیر الله.
(فتاویٰ بزازیة علی هامش الهندیة ۶:۳۰۲ کتاب الصید)

٥) قال العلامة ابن عابدین: وفی البحر من صام او صلی او تصدق وجعل ثوابه لغیره من الاموات والاحیاء جاز ویصل ثوابها الیهم عند اهل السنة والجماعة کذا فی البدائع.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱:۶۶۶ مطلب فی القرأة للمیت واهداء ثوابها له)

٦) قال العلامة ابن عابدین: کره بعض الفقهاء وضع الستور والعمائم والثیاب علی قبور الصالحین والاولیاء قال فی فتاویٰ الحجة وتکره الستور علی القبور ولکن نحن نقول الآن اذا قصد به التعظیم فی عیون العامة حتی لا یحتقروا... [بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

باندې شمع بلول ممنوع دی (۱) او د هغه اولیاء نه غائبانه حاجتونه غوښتل شرک دې (۲) وهوالموفق

نوټ: د اشرف علی تهانوی رحمه الله بیان کړې مسائل حق دی.

د اولیاء الله د رضا کولو دپاره نذر و نیاز کول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په علاقه کې اکثر خلق د څه زیارت یعنی ولی په نوم باندې نذر ونیاز کوی چې ګډه بیزه، غوا د یو بزرګ په نوم باندې ذبح کولو سره غوښه د هغوی په اولاد باندې تقسیم کړی د دې شرعی حکم څه دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: سلطان روم جلبئ صوابی... ۱۰ محرم ۱۳۹۲ھ

بقیه ازحاشیه گذشته] صاحب القبر ولجلب الخشوع والادب للغافلین الزائرین فهو جائز لان الاعمال بالنیات وان کان بدعة فهو کقولهم بعد طواف الوداع یرجع القهقری حتی یخرج من المسجد اجلالا للبیت حتی قال فی منهاج السالکین انه لیس فیه سنة مرویة ولا اثر محکی وقد فعله اصحابنا.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۵:۲۵۶ قبیل فصل فی النظر والمس)

۱) وفی الهندیة: ویکره عند القبر مالم یعهد من السنة والمعهود منها لیس الا زیارته والدعاء عنده قائماً (وبعد صفحة) وایقاد النار علی القبور فمن رسوم الجاهلیة والباطل والغرور کذا فی المضمرات. (فتاوی عالمگیریة ۱۶۷،۱۶۶:۱ قبیل الفصل السابع فی الشهید)

۲) قال العلامة ابن عابدین: ومنها انه ان ظن ان المیت یتصرف فی الامور دون الله تعالیٰ واعتقاده ذلک کفر.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲:۱۳۹ قبیل باب الاعتکاف)

الجواب: که نذر د الله پاک د رضا کولو او تقرب دپاره وی او اولیاء الله ته صرف ایصال ثواب ورکول مقصود وی نو په دې کې هیڅ باک نشته او که د اولیاء الله رضا کول مقصود وی نو دا حرام دی او اکثر عوام په دې حرامو کې پراته دی (۱) **وهوالموفق**

د شیخ جیلانی او علی هجویری په نوم نذر کول حرام او ایصال ثواب صحیح دي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ما څه پیسې د شیخ عبدالقادر جیلانی په نوم منلې دی هم دغه شان مې د علی هجویری لاهوری د نذرانې په بکس کې د پیسو اچولو نذر کړې ده آیا دا پورته ذکر شوې دواړه خبرې صحیح دي؟ آیا زه دا پیسې په یو دارالعلوم یا د یوې کونډې په امداد کې خرچ کولې شم؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد سلیم راناکریم پوره پشاور... ۱۹۶۹ء | ۵ | ۴

الجواب: که تاسو داسې نذر کړې وی چې د الله پاک دپاره په ما باندې نذر دې او زه به د عبدالقادر جیلانی رحمه الله یا علی هجویری لاهوری په نوم ایصال ثواب کوم نو نذر صحیح دې او تاسو دا پیسې دارالعلوم او کونډې او یتیم ته هم ورکولې شئ او که تاسو د دې اولیاء دپاره نذر کړې وی او د هغوی تقرب او رضا مو مراد وی نو دا نذر باطل دې او ستاسو دپاره توبه او استغفار ضروری دی. (صرح به العلامه الشامی فی المجلد الثانی قبیل الاعتکاف) (۲) **وهوالموفق**

---

۱) قال العلامة الحصکفی: واعلم ان النذر الذی یقع للاموات من اکثر العوام ومایؤخذ من الدراهم والشمع والزیت ونحوها الی ضرائح الاولیاء الکرام تقربا الیهم فهو بالاجماع باطل وحرام مالم یقصدوا صرفها لفقراء الانام وقد ابتلی الناس بذلک ولا سیما فی هذه الاعصار. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۱۳۹ مطلب فی النذر الذی یقع للاموات من اکثر العوام)

۲) قال العلامة ابن عابدین: (قوله ان النذر الذی...) [بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

د یو پیر په مقبره باندې د مذبوحه نذر مختلف صورتونه

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی وویل چې که زه کامیاب شوم نو د الله پاک په نوم باندې به د فلانی پیر په مقبره باندې غوئې ذبح کوم په دې کې ډیر اختلاف دې لهذا د لاندې لیکلې شوي جزئیاتو څۀ حکم دې؟

۱: دا فلانې غوئې به د فلانی پیر په مقبره ذبح کوم.

۲: دا فلانې غوئې به د الله پاک په نوم باندې په فلانئ مقبره کې په پیر ذبح کوم

۳: یو غوئې به ذبح کوم د الله پاک په نوم د فلانی پیر په مقبره باندې

۴: زه به یو غوئې د فلانی پیر په نوم د هغه په مقبره کې ذبح کوم. **بینواتوجروا**

المستفتی: حبیب الرحمن دیروی متعلم حقانیه احاطه مدنیه ...۲۲ رجب ۱۴۰۱ھ

الجواب: په شرط د صدق او ثبوت د دې غوئی خوړل په دې ټولو صورتونو

بقیه ازحاشیه گذشته] یقع للاموات ... باطل وحرام) لوجوه منها انه نذر لمخلوق والنذر للمخلوق لا یجوز لانه عبادة والعبادة لا تکون لمخلوق ومنها ان المنذور له میت والمیت لا یملک ومنها انه ان ظن ان المیت یتصرف فی الامور دون الله تعالی واعتقاده ذلک کفر اللهم الا ان قال یا الله انی نذرت لک ان شفیت مریضی او رددت غائبی او قضیت حاجتی ان اطعم الفقراء الذین بباب السیدة نفیسة او الامام الشافعی او اشتری حصر المساجدهم او زیتا لوقودها او دراهم لمن یقوم بشعائرها الی غیر ذلک مما یکون فیه نفع للفقراء والنذر لله عز وجل وذکر الشیخ انما هو محل الصرف النذر لمستحقیه القاطنین برباطه او مسجده فیجوز بهذا الاعتبار-

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲:۱۳۹ مطلب فی النذر الذی یقع للاموات الخ)

کې حرام دی لکونها ما اهل به لغیر الله (۱) فی الصورة الاول والرابع، وما ذبح علی النصب (۲) فی الصورة الثانیة والثالثة. وهو الموفق

په نذر للاولیاء کې د مذبوحه څاروی د حرمت او حلت مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی دا وائی چې مثلا ما دا ګډه یا څاروې وغیره د بابا ولی دپاره نذر کړې دې آیا دا نذر صحیح دې؟ او د دې ګډه وغیره خوړل جائز دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: شمس الحق متعلم حقانیه..... ۲۹ ستمبر ۱۹۷۴ء

الجواب: چونکې نذر عبادت دې او هر عبادت کې (للهیت) شرط دې لهذا دا نذر باطل او حرام دې او تبدیل ملک یا توبې نه مخکې دا مذبوحه حرامه ده، او د ذبح نه پس به په توبې سره دا حرمت مرتفع شی.

یدل علی الاول ما فی الدر المختار: واعلم ان النذر الذی یقع للاموات من اکثر العوام وما یؤخذ من الدراهم والشمع والزیت ونحوها الی ضرائح الاولیاء الکرام تقربا الیهم فهو باطل بالاجماع وحرام، قال العلامة الشامی: لوجوه منها انه نذر لمخلوق والنذر للمخلوق لا یجوز لانه عبادة والعبادة لا تکون لمخلوق الخ (۳).

ویدل علی الثانی: ان بالتوبة وتبدل الملک انتفی الوصف المحرم. وهو الموفق

---

۱) قال الله تعالیٰ: انما حرم علیکم المیتة والدم ولحم الخنزیر وما اهل به لغیر الله. (سورة البقرة آیت: ۱۷۳)

۲) حرمت علیکم المیتة والدم ولحم الخنزیر وما اهل لغیر الله به والمنخنقة والموقوذة والمتردیة والنطیحة وما اکل السبع الا ما ذکیتم وما ذبح علی النصب وان تستقسموا بالازلام. (سورة المائدة آیت: ۳)

۳) (الدر المختار مع رد المحتار ۱۳۹: ۲ باب الاعتکاف)

نذر لغیر الله اګر چې تکبیر هم پرې ویلې شوې وی بیا هم مردار دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې بعض خلق د اولیاء کرام او بزرګان دین په مزارات باندې نذر کولو سره څاروی ذبح کوی حال دا چې په هغې باندې تکبیر لوستلې شی نو د دې قسم نذر او مذبوحې او ذابح څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد اکرام ترکوټ ایبټ آباد...۲۰ فروری ۱۹۶۹ء

الجواب: چونکې په مزاراتو باندې د څاروی ذبح کولو اراده د اولیاء الله تقرب او رضا وی لهذا دا څاروې مردار دې اګر چې په دې باندې تکبیر ویلې شوې وی، یدل علیه ما فی الدر المختار: **ذبح لقدوم الامیر ونحوه کواحد من العظماء یحرم لانه اهل به لغیر الله ولو ذکر اسم الله تعالیٰ(۱)** وهکذا فی غیرواحد من کتب الفقه والتفسیر وروی فیه حدیث رواه احمد، او د ذابح په ارتداد کې د فقهاء کرامو اختلاف دې لهذا د کفر فتوی مونږ نه شو ورکولې. **وهوالموفق**

د اصلاح د عقیدې نه پس د نذر صحیح طریقه

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی د شیخ رحمکار کاکا صاحب په نوم نذر کړې وې چې زه به څلور خوارہ دیګونه د وریجو پخوم، اوس دهغه سړی کارشوې دې اوهغه ته د نذرصحیح طریقه بیان کړې شوه، هغه د نیت تصحیح وکړه چې اوس چې دا سړې کله وریجی پخوی نو آیا غنی خلق دا خوړلې شی؟ د هغه اهل وعیال دا خوړلې شی؟ هم دغه شان د وریجو پخولو په وخت ختنه وغیره کول څنګه دی؟ که د خوړو وریجو په ځای د غوښې وغیره سره وریجې پخې کړی د دې څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد ګل پیو لوبهر..... ۵ ستمبر ۱۹۷۲ء

---

۱) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲۱۷:۵ قبیل کتاب الاضحیة)

الجواب: چونکې دا نذر باطل دې، **لکونه للمخلوق** (۱) لهذا د عقيدې د اصلاح نه پس دا سړې صاحب اختيار دې که وريجې پخوی يا غوښه او که څه نقد ورکوی (۲) که سنتې پکې کوی يا نه کوی **وهوالموفق**

د منذور غوښې او وريجو په ځای قيمت تقسيمول غوره دی

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی نذر منلې وو چې که زما فلانې کار وشی نو زه به ميينه ذبح کوم او وريجې پخولو سره به د دواړو کلو په عوامو باندې تقسيموم، اوس ئې کار شوې دې د هغه دپاره څه طريقه خپلول پکار دی؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: رومان شاه تبليغی جماعت گړهی مردان ... ۲۹ جولائی ۱۹۸۴ء

---

۱) قال العلامة الحصكفی: واعلم ان النذر الذی يقع للاموات من اكثر العوام وما يؤخذ من الدراهم والشمع والزيت ونحوها الی ضرائح الاولياء الكرام تقربا اليهم فهو بالاجماع باطل وحرام- قال ابن عابدين: (باطل وحرام) لوجوه منها انه نذر لمخلوق والنذر للمخلوق لا يجوز لانه عبادة والعبادة لا تكون لمخلوق ومنها ان المنذور له ميت والميت لا يملک، ومنها انه ان ظن ان الميت يتصرف فی الامور دون الله تعالیٰ واعتقاده ذلک كفر اللهم الا ان قال يا الله انی نذرت لک ان شفيت مريضی او رددت غائبی او قضيت حاجتی ان اطعم الفقراء الذين بباب السيدة نفيسة اوالامام الشافعی او الامام الليث او اشتری حصراً لمساجدهم او زيتالو قودها او دراهم لمن يقوم بشعائرها الی غير ذلک الخ-

(الدرالمختار مع ردالمحتار ۲: ۱۳۹ مطلب فی النذر الذی يقع للاموات الخ)

۲) قال العلامة ابن عابدين: والنذر من اعتكاف او حج او صلاة او صيام او غيرها غير المعلق ولو معينا لا يختص بزمان ومكان ودرهم وفقير فلو نذر التصدق يوم الجمعة بمكة بهذا الدرهم علی فلان فخالف جاز الخ-

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳: ۷۷ مطلب النذر غير المعلق لا يختص بزمان ومكان)

الجواب: ستاسو دپاره غوره ده چې تاسو د دې منذور (مېښې او وریجو) قیمت په مسکینانو باندې خصوصا د دین طالب علمانو باندې تقسیم کړئ (۱) او په غوښه او وریجو تقسیمولو سره به تاسو په دینی او دنیوی مشکلاتو کې اخته شئ. (۲) وهوالموفق

د منذور څیز نه ملاویدو په صورت د هغې د قائم مقام مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی د اوښ د ذبح کولو نذر منلې دې خو د هغه په علاقه کې اوښان نه ملاویږی او د بهر نه به راوستل غواړی هغه به دومره ګران پریوځی چې د هغه د طاقت نه بهر ده چې دا سړې د هغې په بدل کې بل څاروې ذبح کولې شی؟ او که په قیمت ورکولو سره به ئې کار اوشی؟ بینواتوجروا

المستفتی: حافظ عباس موړکو چترال

---

۱) وفی الهندیة: ویجوز دفع القیم فی الزکاة عندنا وکذا فی الکفارات وصدقة الفطر والعشر والنذر۔
(فتاویٰ عالمگیریة ۱:۱۸۱ الباب الثالث فی زکاة الذهب والفضة والعروض)

وفی الهندیة: هذا فی الواجبات کالزکاة والنذر والعشر والکفارة فاما التطوع فیجوز الصرف الیهم کذا فی الکافی۔
(فتاویٰ عالمگیریه ۱:۱۸۹ الباب السابع فی المصارف)

۲) په دې کې به دینی مشکلات دا راځی چه زمونږ د علاقې په عرف کې چونکې په خیرات کې عام خلق رابللې شی که مالداره وی اوکه فقیر وی، نوکه مالداره او رشته دار ئې اوخوری نو مالی نذر به خپل مصرف ته اونه رسیږی نو ستا په ذمه به باقی پاتې وی، او دنیوی مشکلات دادی چه زمونږ د عرف په وجه ستا مالداره رشته دار او خپلوان به خفګان ښکاره کوی چه مونږ ئې خپل دعوت کښې راونه غوښتلو او مستقل به د غیبت او چغلۍ یوه سلسله شروع شی...... (از مرتب)

الجواب: که واقعتا په دې علاقه کې د اوښ ملاویدل مشکل وي نو دې نذر کونکی ته اختیار دې چې یا خو دې اووه بیزې یا گډې ذبح کولو سره خپل نذر پوره کړي یا دې بیا د درمیانه قسم اوښ قیمت په مسکینانو باندې تقسیم کړي، فی الدر المختار: ولو قال لله علی ان اذبح جزورا او تصدق بلحمه فذبح مکانه سبع شیاه جاز(۱) وهوالموفق

د مسمی نذر په بدل کې د نور مال ورکولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زما د پتون هډوکې مات شوې وو ما نذر ومنلو چې د صحت په صورت کې به چې کومه قرضه د فلانی سړی سره ده هغه مال به مدرسه حقانیه یا په خپل مسجد باندې خرج کوم، د الله پاک په فضل راته شفاء نصیب شوه ما مقروض ته د قرض مال ورکولو وویل هغه په یو ځل د ورکولو نه معذرت وکړو که زه هم هغه رقم خپل ځان سره د موجوده مال نه خرج کړم نو آیا زما ذمه به فارغ شی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نثار الحق زیارت کاکا صاحب نوښهر ...... ۳ ذو القعده ۱۴۰۲ھ

الجواب: چونکې په نذر کې د مسمی په ځای قیمت ورکولو سره ذمه فارغیږی (۲) لهذا تاسو د دې ملکیت په بدل کې په ملکیت ناجزه سره ذمه فارغه کولې شئ. **وهوالموفق**

د سلو روپو د غوا نذر کول او اوس په سل روپئ نه ملاویدل

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې د یو کار

---

۱) (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۳:۷۶ مطلب فی احکام النذر)

۲) وفی الهندیة: ویجوز دفع القیم فی الزکاة عندنا وکذا فی الکفارات وصدقة الفطر والعشر والنذر کذا فی الهدایة.
(فتاوی عالمگیریة ۱:۱۸۱ الباب الثالث فی زکاة الذهب والفضة مسائل شتی)

د کیدو په صورت کې نذر وکړي چې د سلو روپو غوا به ذبح کوم اوس غوا په سل روپۍ نه ملاویږي نو د خلاصی به څه صورت وي؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محبوب شاه دره آدم خیل

الجواب: غوا ذبح کول ضروري نه دي سل روپۍ مسکینانو ته ورکړي، ماخوذازشامی (۱) وهوالموفق

نذر شرعی، په دې کې د بدلون او نقدو پیسو وغیره ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی په دې طریقه باندې نذر وکړي چې که زما فلانې کار وشو نو د الله پاک په نوم باندې به یو خوږ دیګ پخوم او په مسکینانو او غریبانانو به ئې خورم اوس نذر په هغه باندې واجب شوې دې خو د هغه اراده ده چې که یو دیګ پوخ کړم نو د مسکینانو سره به ئې مالدار هم وخوری او دوست او رشته دار هم، ځکه چې هغوی به خفه شی چې مونږ ته ئې دعوت رانکړو، اوس که هغه سړې د دې دیګ خرچه نقدې پیسې مسکینانو یا یو دینی مدرسې ته ورکړی نو آیا ذمه به ئې فارغه شی؟ دویم صورت دا چې که څوک وکیل جوړ کړی او هغه ته پیسې ورکړی چې دا دیګ پوخ کړی او تقسیم ئې کړی نو آیا ذمه به ئې فارغه شی؟ اګر چې هغه ته اول صورت خوښ دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: اخونزاده سلطان سید ادینه صوابی ۱۶ دسمبر ۱۹۷۴ء

---

۱) قال العلامة الحصكفی: وجاز دفع القیمة فی زكاة وعشر وخراج ونذر، قال ابن عابدین: كان نذر ان یتصدق بهذا الدینار فتصدق بقدره دراهم او بهذا الخبز فتصدق بقیمته جاز عندنا كذا فی فتح القدیر ... بخلاف النذر بالتصدق بشاتین وسطین فتصدق بشاة بقدرهما جاز لان المقصود اغناء الفقیر وبه تحصل القربة وهو یحصل بالقیمة.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲: ۲۴ باب زكاة الغنم)

الجواب: واضحه دې وى چې په ظاهره کې دا نذر واجب الايفاء نه دې، لعدم كلمة الالزام وهى علىّ ومايساويه ويرادفه (مثلا په ما باندې) (۱) او كوم نذر چې واجب الايفاء وى په هغې کې اصالة يا وكالة د هغه څيز وركول يا د هغې قيمت وركول جائز دى (ماخوذ از شامى وغيره) (۲) خو د ذمه فراغت په نقد قيمت وركولو کې په آسانئ سره حاصليږى او انفع هم دې. (۳) **وهوالموفق**

نذر عرفى او شرعى او د نذر د قيمت وركولو مسئله

سوال: څه فرمائى علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې يو سړى داسې ووايي چې كه زما فلانې مقصد الله پاک پوره كړو نو دوه چيلى به د الله پاک په نوم باندې وركوم، د نذر كولو په وخت چيلى موجود نه وو او نه معين كړې شوې وو اوس هغه مقصد پوره كيدو سره د دوه چيلو قيمت په فقراء باندې خرچ كول غواړى آيا په نذر کې قيمت وركول جائز دى؟ **بينواتوجروا**

المستفتى: سلطان محمود ناظم اعلى دارالعلوم حقانيه ۳۰ جون ۱۹۷۳ء

---

۱) قال العلامة ابن عابدين: اللزوم لا يكون الا بالنذر... فافادان عدم الصحة لكون الصيغة المذكورة لا تدل على النذر اى لان قوله ذبحت شاة وعد لا نذر ويؤيده ما فى البزازية لو قال ان سلم ولدى اصوم ما عشت فهذا وعد۔

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۷۶ مطلب فى احكام النذر)

۲) قال العلامة الحصكفى: وجاز دفع القيمة فى زكاة وعشر وخراج ونذر۔

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۲:۲۴ باب زكاة الغنم)

۳) وقال العلامة الحصنى: نذر ان يتصدق بعشرة دراهم من الخبز فتصدق بغيره جاز ان ساوى العشرة كتصدقه بثمنه۔

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۳:۷۷ مطلب النذر لا يختص بزمان ومكان الخ)

الجواب: په ظاهره کې دا نذر عرفی دې، لعدم لفظ النذر ولعدم کلمة اللزوم، نذر شرعی نه دې (۱) او فقهاء کرامو په باب الزکاة کې لیکلې دی چې په زکاة او نذر وغیره کې قیمت ورکول جائز دی. (۲) وهوالموفق

د منذور په ځای د هغې قیمت ورکول جائز دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ما د یو تکلیف د رفع کیدو دپاره نذر منلې وو اوس مسئله دا ده چې که مونږ د هغه څیز په اندازه قیمت ستاسو په خدمت کې مدرسې ته در ولیږو نو آیا دا جائز ده؟

بینواتوجروا

المستفتی: رضاء الحق ایف آر او پیښور... ۷ دسمبر ۱۹۶۹ء

الجواب: د نذر په ځای د هغې قیمت ورکول جائز دی.

فی الدرالمختار: وجاز دفع القیمة فی زکوٰة وعشر وخراج وفطرة ونذر، وفی ردالمحتار ۲:۲۳ (قوله ونذر) کان نذران یتصدق بهذا الدینار فتصدق بقدره دراهم او

---

(۱) قال العلامة ابن عابدین: فا فادان عدم الصحة لکون الصیغة المذکورة لا تدل علی النذر ای لان قوله ذبحت شاة وعد لا نذر ویؤیده ما فی البزازیة لو قال ان سلم ولدی اصوم ما عشت فهذا وعد لکن فی البزازیة ایضاً ان عوفیت صمت کذا لم یجب مالم یقل لله علیّ وفی الاستحسان یجب، ولو قال ان فعلت کذا فانا احج ففعل یجب علیه الحج.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۷۶ مطلب فی احکام النذر)

(۲) وفی الهندیة: ویجوز دفع القیم فی الزکاة عندنا وکذا فی الکفارات وصدقة الفطر والعشر والنذر کذا فی الهدایة.

(فتاوی عالمگیریة ۱:۱۸۱ مسائل شتی الفصل الثانی فی العروض)

بهذا الخبز فتصدق بقيمته جاز كذا في الفتح القدير (۱) ـ وهوالموفق

د منذور نه خپله ناذر او د هغه ښځې بچې خوراک نه شي کولې

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې نذر کونکي د خپل نذر کړې شوې څيز نه خوراک کولې شي؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: قمر الزمان دوسهره چارسده

الجواب: د نذر نه ناذر خوراک نه شي کولې او نه يې په خپل ښځې او بچو خوړلې شي. كما في ردالمحتار ۷۹/۲ (۲) وهوالموفق

د ښځې خوي ته د نذر پيسې ورکول جائز دي

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې زيد د يوې زنانه سره نکاح وکړه او هم دغه شان د زنانه يو ماشوم فيروز نومې د بل خاوند نه دې که زيد يو څيز نذر کړي نو آيا دا فيروز ته ورکولې شي؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: فضل معبود جندول معيار ..... ۵ دسمبر ۱۹۷۴ء

الجواب: فقهاء کرامو چې څومره قواعد ليکلې دي نو د هغې په رڼا کې دې فقير هلک ته زکاة، عشر، نذر او فطرانه ورکول جائز دي. (۳). وهوالموفق

---

۱) (الدرالمختار مع ردالمحتار ۲:۲۴ باب زكاة الغنم)

۲) قال العلامة ابن عابدين: (قوله مصرف الزكاة والعشر)... وهو مصرف ايضا لصدقة الفطر والكفارة والنذر وغير ذلک من الصدقات الواجبة كما في القهستاني.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲:۶۴ باب المصرف)

۳) قال العلامة ابن عابدين: وقيد بالولاد لجوازه لبقية الاقارب كالاخوة والاعمام والاخوال الفقراء... ويجوز دفعها لزوجة ابيه وابنه وزوج ابنته تاتر خانية.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲:۶۹ باب المصرف)

فقیر ورور ته نذر یا د هغې قیمت ورکول جائز دي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زما پلار صاحب د حج په دوران کې زمونږ نه جدا شو او ورك شو، ۲۲ ورځې تیرې شوې دی، پدې دوران کې ما او ښځې مې نذر وکړه چې که زمونږ پلار محترم ملاؤ شو نو یو ګډ او یو چیلې به صدقه کوم، بیا پلار صاحب ملاؤ شو بیا یو انتهائی فقیر او غریب ورور دې خپل کور او ځمکه هم نه لری بلکې ما سره یوځای دې آیا مونږ د دې منختې رقم هغه ته ورکولې شو؟ بینوا توجروا

المستفتی: حاجی یوسف ایبټ آباد... ۲۳ جمادی الثانی ۱۴۰۳ھ

الجواب: که ستا دا ورور غریب او مسکین وی نو ته دا نذر یا د دې قیمت هغه ورور ته ورکولې شې (۱) وهوالموفق

...

(۱) قال العلامة ابن عابدين: وكذا كل صدقة واجبة كالفطرة والنذر والكفارات... وقيد بالولاد لجوازه لبقية الاقارب كالاخوة والاعمام والاخوال الفقراء بل هم اولىٰ لانه صلة وصدقة. (ردالمحتار هامش الدر المختار ۲:۶۹ باب المصرف)

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاویٰ فریدیہ

(ششم جلد)

کتاب الوقف

بسم الله الرحمن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

کتاب الوقف

قال رسول الله ﷺ:
من اخذ من الارض شیئاً بغیر حقه
خسف به یوم القیٰمة الیٰ سبع ارضین.

(رواه البخاری)

....

کتاب الوقف

د وقف د ثبوت دپاره د مالک اقرار او د غیر مالک دپاره شهادت ضروری دي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې دوه سړو خپل مینځ کې ځمکه سره بدله کړه او قبضه هم وکړې شوه د دې نه پس چې چا ځمکه بدله کړه د هغوی ضامن د دې ځمکې مالکان جوړيږی او تقریبا پنځوس کاله غائب پاتې شوې دی په هغې کې یو سړې قبرستان ته نژدې دې هغه که ووائی چې دا ځمکه زما پلار د قبرستان دپاره وقف کړې ده، د دومره مودې تیریدلو باوجود د وقف دا دعوی صحیح ده؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: میاں عبدالوهاب منډه کودر ضلع دیر.... ۱۰ ذیقعده ۱۳۸۹ھ

الجواب: که دا اقرار والا مالک وی (المرءیؤخذ باقراره)(۱) دا اصل په بناء وقف صحیح دې او که مالک نه وی نو د شهادت نه بغیر نا منظور دې **وهوالموفق**

د وقف د وصیت مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زما پلار د وفات نه مخکې وصیت کړې وو چې زما د جائیداد نه په لس مرلې په ځمکه باندې مسجد تعمیر وشو اوس هغوی وفات شوې دې کوم ځای کې چې زمونږ ځمکه ده هلته کورونه کم دی او ورسره یو مسجد هم موجود دې اوس که د دې لس مرلې ځمکې قیمت په مسجد باندې خرچ کړې شی نو آیا په دې سره به زمونږ د پلار صاحب ذمه فارغه شی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: جمشید شیوه صوابۍ مردان.... ۸ اګست ۱۹۸۳ء

---

(۱) وفی المجلة: المرأ موآخذ باقراره- (شرح المجلة ۲۲۶:۱ ماده: ۷۹)

الجواب: لس مرلې نه معلوم دې او نه شائع بلکې یو مجهول څیز دې پس دا وقف د عدم تحقق شراط د وجې نه غیر صحیح دې، خو که په وارثانو کې نابالغ او غائب نه وی نو د ټولو وارثانو په اجازت سره د دې زمکې په بل طرف کې خرچ کول (تبرعا) صحیح دی، قال فی شرح التنویر ۲/۱۳۳،وان یکون قربة فی ذاته معلوما(۱) وبمعناه فی وقف الهندیة(۲). وهوالموفق

د واقف وقف شوې څیز دوباره اخستل

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې وقف کوونکې د وقف کولو نه پس خپل وقف شوې ځای قیمتا دوباره اخستلې شی؟ که جائز وی نو د هغې قیمت په مسجد کې لګول جائز دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: فضل معبود تنګی معیار جندل ... ۳ستمبر ۱۹۷۹ء

الجواب: د وقف شوي څیز خرڅول صحیح نه دی، لخروجه عن ملك الواقف فی المختار(۳) وهوالموفق

باقاعده وقف شوې ځمکه نه شی واپس کیدې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید د ځمکې یوه حصه د مدرسې دپاره یو مهتمم ته وقف کړه، وروستو هغه د څه وجې نه مثلا

---

۱) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳:۳۹۴ مطلب قد یثبت الوقف بالضرورة)

۲) وفی الهندیة: ومنها عدم الجهالة فلو وقف من ارضه شیئاً ولم یسمه کان باطلاً۔
(فتاویٰ عالمگیریة ۲:۳۵۵ الباب الاول کتاب الوقف)

۳) وفی الهندیة: وعندهما حبس العین علی حکم ملک الله تعالیٰ علی وجه تعود منفعته الی العباد فیلزم ولا یباع ولا یوهب ولا یورث کذا فی الهدایة وفی العیون والیتیمة ان الفتویٰ علی قولهما الخ۔
(فتاویٰ عالمگیریة ۲:۳۵۰ اول کتاب الوقف)

د بدعتی کیدو د وجې نه یا د څه الزام د وجې نه وقف لره واپس کول غواړی آیا دا رجوع صحیح ده؟ بینواتوجروا

المستفتی: داؤد شاه

الجواب: که دا حقیقت وی چې زید باقاعده وقف کړې وي نو زید دا وقف نه شی اخستلې، یدل علیه ما فی الهندیة: ۲:۳۶۲ وعندهما حبس العین علی حکم ملك الله تعالیٰ علی وجه تعود منفعته الی العباد فیلزم ولا یباع ولا یوهب ولا یورث کذا فی الهدایة وفی العیون والیتیمة ان الفتوی علی قولهما کذا فی شرح ابی المکارم للنقایة(۱) وفی الدر المختار: فیلزم فلا یجوز ابطاله ولا یورث عنه وعلیه الفتوی ابن الکمال هامش ردالمحتار ۳:۴۹۵(۲)۔ وهوالموفق

په مسلم یا مبرهن وقف باندې د ملکیت دعوی صحیح نه ده

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ قبرستان د ۱۹۳۷ء نه وقف شوې دې خو یو سړې دعویدار دې چې دا زما ملکیت دې د دې دعوې څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولانا شاد محمد حقانی شبقدر چارسده ... ۲ ربیع الثانی ۱۴۰۲ھ

الجواب: د کومې خمکې موقوفه کیدل چې تسلیم شده یا د شهادت نه ثابت وی نو په هغې کې د مکان وغیره جوړول ممنوع او دعوی د ملکیت ناجائز ده، لان المخالفة عن شرائط الوقف کالمخالفة عن النص(۳)

---

۱) (فتاوی عالمگیریة ۲:۳۵۰ اول کتاب الوقف)

۲) (الدر المختار علیه هامش ردالمحتار ۳:۳۹۲ اول کتاب الوقف)

۳) قال العلامة ابن عابدین: وما خالف شرط الواقف فهو مخالف للنص وهو حکم لا دلیل علیه سواء کان نصه فی الوقف نصا او ظاهرا،... وهذا موافق لقول مشائخنا کغیرهم شرط الواقف کنص الشارع فیجب اتباعه... [بقیه حاشیه برصفحه آئنده

ولان الوقف لایملك (۱) صرح به فی کتب الفقه، وهوالموفق

د سکول او سینما دپاره د ځمکې وقف کولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو سکول دپاره د ځمکې د وقف کولو څه حکم دې؟ هم دغه شان د سینما دپاره د ځمکې ورکولو څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی حکمت الله فاضل حقانیه......۳۱ جنوری ۱۹۸۷ء

الجواب: سکول اګر چې بذات خود د عصری علومو مرکز دې خو د دې ماحول کې بد تهذیب هم ښودلې شی. په خلاف د سینما کې چې هغه سراسر ګناه او ګندګی ده پس د سینما دپاره وقف کونکې د انسانی نسل دپاره تباه کن دې او وقف کونکې د شرابی انګور والا باغ لره خروب کونکې دې (۲)

وهوالموفق

بقیه ازحاشیه گذشته] کما صرح به فی شرح المجمع للمصنف۔

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۴۹۷ مطلب ما خالف شرط الواقف فهو مخالف للنص)

۱) قال العلامة الحصکفی: فاذا تم ولزم لا یملک ولا یملّک ولا یعار ولا یرهن۔

(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳:۴۵۶ کتاب الوقف)

۲) قال العلامة محمد خالد الآتاسی: درء المفاسد اولی من جلب المنافع ای رفعها وازالتها، فاذا تعارضت مفسدة ومصلحة، فدفع المفسدة مقدم فی الغالب، لان اعتناء الشرع بالمنهیات اشد من اعتنائه بالمأمورات لما یترتب علیها من الضرر المنافی لحکمة الشارع فی النهی ولذا قال ﷺ اذا امرتکم بشیئ فاتو منه ما استطعتم واذا نهیتکم عن شیئ فاجتنبوه وفی الکشف حدیث: ترک ذرة مما نهی الله عنه خیر من عبادة الثقلین، مجامع۔

(شرح المجلة مادة: ۴۰، ۱:۷۰) ...[بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

د مړی په متروکه ځمکه کې وقف او غیر وقف کې د وارثانو اختلاف

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی وفات شوې دې د هغه نه په میراث کې څه ځمکه پاتې شوه، اوس په وارثانو کې یو وارث وائی چې هغه دا ځمکه په خپل ژوند کې وقف کړې وو او باقی وارثان انکار کوی نو په دې صورت کې به شرعی فیصله څه وی.

المستفتی: سعید انور کوهاټ

الجواب: واضحه دې وی چې کله یو وارث دا اقرار وکړی چې دا ترکه (ځمکه) موقوف دې او باقی وارثان د دې نه انکار وکړی نو د دې اقرار کوونکی حصه به موقوف شمارلې شی او د نورو وارثانو حصه به موقوف نه وی، بلکې دا مملوک ده. لما فی الهندیة ۲: ۴۳۳ ولو اقر بالوقف (الی ان قال) وان کان مع مقر وارث آخر یجحد ذلك كان نصيب الجاحد من هذه الارض للجاحد يفعل ما يشاء ونصيب المقر يكون وقفا على ما اقربه كذا فى فتاوى قاضى خان (۱).

وهوالموفق

د مړی د خاورې کیدو نه پس مقبره باندې د کروندې او ونو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د قبرستان په ځمکه باندې څومره موده پس پورې زراعت جائز دې؟ بله دا چې د دې ځمکې نه ونې پرې کول جائز دی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد ادریس

بقیه از حاشیه گذشته]

وفی الهندیة: واما شرائطه... ومنها ان یکون قربة فی ذاته وعند التصرف فلا یصح وقف المسلم اوالذمی علی البیعة والکنیسة او علی فقراء اهل الحرب کذا فی النهر الفائق-

(فتاوی عالمگیریة ۲: ۳۵۳ کتاب الوقف الباب الاول)

۱) (فتاوی عالمگیریة ۲: ۴۴۲ الباب الثامن فی الاقرار)

الجواب: چې کله د تحری نه معلومه شی چې مړی خاورې شی نو د هغې نه پس کرونده وغیره جائز ده، کمافی الدرالمختار: کما جاز زرعه والبناء علیه اذا بلی وصار ترابا زیلعی (هامش رد المحتار ۱/۸٤۰) (۱) او که مقبره موقوف وی نو ونې دې د مقبرې په ضروریاتو کې خرج کړې شی، او که مملوک وی نو مالک ئې باقاعده په خپلو ضروریاتو کې خرج کولې شی، والتفصیل فی الهندیة ۲/۳۸۳،۳۸۵،۳۸٦. (۲) بینوا توجروا

د وقف مشاع حکم او د مسجد دپاره د وقف شوې ځمکې د اخستلو او خرڅولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ۱: د مشترکه ځمکې وقف صحیح دې یا نه؟

۲: که یو سړې د مسجد دپاره ځمکه وقف کړی او بنیادونه کیږدی خو هغې سره بل مسجد جوړ کړې شو او وس هغه واقف وائی چې که زه دا وقف شوې

---

۱) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۱:٦٦۲ مطلب فی دفن المیت)

۲) وفی الهندیة: مقبرة علیها اشجار عظیمة فهذا علی وجهین اما ان کانت الاشجار نابتة قبل اتخاذ الارض مقبرة او نبتت بعد اتخاذ الارض مقبرة ففی الوجه الاول المسألة علی قسمین اما ان کانت الارض مملوکة لها مالک او کانت مواتا لا مالک لها واتخذها اهل القریة مقبرة ففی القسم الاول الاشجار بأصلها علی ملک رب الارض یصنع بالاشجار واصلها ما شاء... اما ان علم لها غارس اولم یعلم ففی القسم الاول کانت للغارس وفی القسم الثانی الحکم فی ذلک الی القاضی ان رأی بیعها وصرف ثمنها الی عمارة المقبرة فله ذلک کذا فی الواقعات الحسامیة... سئل نجم الدین فی مقبرة فیها اشجار هل یجوز صرفها الی عمارة المسجد قال نعم ان لم تکن وقفا علی وجه آخر قیل له فان تداعت حیطان المقبرة الی الخراب یصرف الیها او الی المسجد الخ. (فتاویٰ عالمگیریة ۲:٤۷۳، ٤۷٦، ٤۷٤ المسائل التی تعود الی الاشجار فی المقبرة)

خمکه خرڅولوسره په بل مسجد يامدرسه کې خرچ کړم نو جائز ده؟ بينواتوجروا

المستفتی: مفتی بدر منير حقانی بټ خيله امانډره... ۱۱ دسمبر ۱۹۸۳ء

الجواب: ۱: وقوف مشاع د مدرسې او مسجد دپاره اتفاقا صحيح نه دي او د نورو امورو دپاره مختلف فيه دي او د قواعد په رڼا کې عدم جواز راجح دي کما في الهندية ۲: ۳۷۲ وقف المشاع المحتمل للقسمة لايجوز عند محمد وبه اخذ مشائخ بخاری وعليه الفتوی كذا في السراجية والمتأخرون افتوابقول ابی يوسف انه يجوز وهوالمختار كذا في خزانة المفتيين واتفقا على عدم جعل المشاع مسجداً او مقبرة مطلقا، انتهى ما في الهندية(۱) وفي ردالمحتار ۱: ٤۵۷ لفظة الفتوی آكد وابلغ من لفظة المختار(۲).

۲: دا سوال مجمل دي دا معلومات وکړئ چې هغه سړی د وقف الفاظ ويلي دي يا نه؟ تعين بقعه واره (بنياد) کړې دي يا نه؟ که جواب په اثبات کې وي نو بيع به ناجائز وي (۳) وهوالموفق

د وقف شوي مقبرې د ونو خرڅول

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې دلته يو وقف مقبره ده چې په هغې کې ځنګل جوړ شوي دي اوس بعض خلقو د هغې د ونو د خرڅولو مشوره راکړې ده آيا د وقف شوي مقبرې ونې خرڅول جائز دي؟ دغه شان به د دې پيسو مصرف څه وي؟ بينواتوجروا

المستفتی: عبدالعزيز وزيرستان..... ۹ جمادی الثانية ۱۴۰۱ هجری

---

۱) (فتاوی عالمگيرية ۲: ۳۶۵ فصل فی وقف المشاع الباب الثانی)

۲) (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۱: ۳۶۲ مطلب لفظة الفتوی آكد الخ)

۳) وفي الهندية: اما حكمه... متى صح الوقف... حتى لا يملك بيعه ولا يورث عنه. (فتاوی عالمگيرية ۲: ۳۵۲ الباب الاول كتاب الوقف)

الجواب: مقامی حاکمان د وقف شوي مقبرې ونې خپله خرڅولې شی او د هغې نه حاصل شوی رقم لره د هغه مقبرې په توسیع باندې خرچ کولې شی. کما فی الهندیة ۲: ۴۵۵،۴۵۴ وفی القسم الثانی المسئلة علی قسمین اما ان علم لها غارس اولم یعلم... وفی القسم الثانی الحکم فی ذلک الی القاضی ان رأی بیعها وصرف ثمنها الی عمارة المقبرة فله ذلک کذا فی الواقعات الحسامیة(۱)۔ وهوالموفق

په جنازګاه کې د برنډې د جوړولو د پاره د مقبرې د ونو د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې مونږ په جنازګاه کې برنډه جوړول غواړو ځکه چې د بارانونو په ورځو کې ډیر سخت تکلیف وی د ټول قوم مشوره دا ده چې په مقبره کې ډیرې زړې او بیکاره ونې دی لهذا هغه دې خرڅې کړې شی او هغه پیسې دې په برنډه باندې خرچ کړې شی نو د دې څه حکم دې. بینواتوجروا

المستفتی: مولانا فخر الدین غورغشتی اټک.... ۲۲ ستمبر ۱۹۸۷ء

الجواب: که دا ونې په دې وقف شوې ځمکه کې خپله راختلې وی یا د هغې لګونکې نامعلوم وی نو د حاکم یا بااثر خلقو په اجازت سره د هغې خرڅول او د هغې نه حاصل شوې رقم د مصالح مقبره په تعمیر کې خرچ کول جائز دی. کما فی الهندیة۲/۴۵۴-۴۵۵عن الواقعات الحسامیة(۲) وهوالموفق

---

۱) (فتاویٰ عالمگیریة ۴۷۴: ۲ الباب الثانی عشر فی الرباطات والمقابر)

۲) وفی الهندیة: وفی القسم الثانی: الاشجار باصلها علی حالها القدیم وفی الوجه الثانی المسألة علی قسمین اما ان علم لها غارس اولم یعلم ففی القسم الاول کانت للغارس وفی القسم الثانی الحکم فی ذلک الی القاضی ان رأی بیعها وصرف ثمنها الی عمارة المقبرة فله ذلک کذا فی الواقعات الحسامیة۔ (فتاویٰ عالمگیریة ۲:۴۷۴ الباب الثانی عشر فی الرباطات [illegible] والخانات)

د مقبرې د ونو ګټه په مقبره او مسجد کې د خرچ کولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په مقبره کې ډیرې ونې راختلې دی د کلی خلقو هغه خرڅې کړې دی د هغو پیسو په سکول او مسجد باندې خرچ کول څنګه دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: لبی الله بن حضرت الله... ۱۸ جون ۱۹۷۶ء

الجواب: که په دې مقبره (موقوفه) کې د ونو لګونکې معلوم وی نو دا ونې دې د مقبرې په ضروریاتو کې خرچ کړې شی او د عدم ضرورت په صورت کې دې په مسجد کې خرچ کړې شی او که لګونکې معلوم نه وی نو بیا دې په مسجد کې خرچ کړې شی. فلیراجع الی الهندیة ۲/۴۵۳-۴۵۶ یعنی چې کله د مقبرې دپاره ضرورت نه وی. (۱) او چونکې سکول یو غیر مایوس څیز دې په هغې کې د دې خرچ کول یو خلاف قاعده امر دې (۲) **وهوالموفق**

---

(۱) وفی الهندیة: مقبرة علیها اشجار عظیمة فهذا علی وجهین اما ان کانت الاشجار ثابتة قبل اتخاذ الارض مقبرة او نبتت بعد اتخاذ الارض مقبرة ففی الوجه الاول المسألة علی قسمین... وفی القسم الثانی الحکم فی ذلک الی القاضی ان رأی بیعها وصرف ثمنها الی عمارة المقبرة فله ذلک کذا فی الواقعات الحسامیة (وبعد صفحة) سئل نجم الدین فی مقبرة فیها اشجار هل یجوز صرفها الی عمارة المسجد قال نعم ان لم تکن وقفاً علی وجه آخر قیل له فان تداعت حیطان المقبرة الی الخراب یصرف الیها او الی المسجد قال الی ما هی وقف علیه ان عرف وان لم یکن للمسجد متول ولا للمقبرة فلیس للعامة التصرف فیها بدون اذن القاضی کذا فی الظهیریة.
(فتاویٰ عالمگیریة ۴۷۶،۴۷۳:۲ المسائل التی تعود الی الاشجار فی المقبرة الخ)

(۲) قال العلامة ابن عابدین: وظاهره انه لا یجوز صرف وقف مسجد خرب الی حوض وعکسه وفی شرح الملتقی یصرف وقفها لاقرب مجانس لها، ط.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۴۰۷:۳ مطلب فی نقل انقاض المسجد ونحوه)

د عیدګاه په دیوال باندې د چنده ورکونکو نومونه او د هغوی د ورکړې شوې پیسو لیکلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې دلته عوامو یوه عیدګاه تعمیر کړې ده د تعمیر ناظم د عیدګاه په دیوال باندې د چنده ورکونکو نومونه او د هغوی د پیسو مقدار لیکلې دې ایا په قرآن او سنت او شریعت محمدی ﷺ کې دا جائز دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد سلیم هیډ ماسټر بهلا کر کهوټه راولپنډۍ..... ۲۶ جنوری ۱۹۶۹م

الجواب: که ریا او شهرت مقصود وی نو ناجائز ده او که همت افزائی او د پیسو په وصولۍ باندې خبرول مقصود وی نو جائز ده. (۱) **وهوالموفق**

د عام لارې تنګول یا ورانول جائز نه دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو عام لاره ده چې په هغې باندې څاروی او عام خلق تلل راتلل کوی او په هغې باندې څو کورونه هم آباد دی اوس یو سړې په زوره دا لاره ورانول غواړی چې کلیوال وغیره په تکلیف کې اخته شی آیا دا لاره تنګول یا ورانول جائز دی. **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالقهار

الجواب: عام لاره خرابول خصوصا چې کله د کلی خلقوته ضرروی ناجائز دی، وفی الهندیة ۶: ۴۳ وفی الجامع الصغیر: رجل اخرج الی الطریق کنیفاً اومیزاباً اوبنی

---

(۱) قال الشیخ ثناء الله الفانی فتی: (لا تنفقوا الا ابتغاء وجه الله) وهذا یقتضی تحریمة الانفاق اذا لم یکن فیه ابتغاء وجه الله فانه اضاعة المال وذلک حرام. (التفسیر المظهری ۳۷۷:۱ سورة البقرة پاره:۳)

قال فی عمدة القاری: من بنی مسجداً قال بکیر حسبت انه قال یبتغی به وجه الله بنی الله له مثله فی الجنة. (عمدة القاری ۳۱۱:۴)

دکاناً او جرصناً فلکل واحد من عرض الناس ان یقلع ذلك ویهدمه اذا فعل ذلك بغیر اذن الامام اضر ذلك بالمسلمین اولم یضر الخ(١)۔ وهو الموفق

د کانړو په غونډۍ باندې د مسجد یا قبر

نښ وی نو د هغې څه حکم دی؟

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ د ځمکې سره متصل څو مرلې زمونږ نوره ځمکه ده چېرته چې یو زوړ قبر او د کانړو یو غونډۍ ده د کلی د یو بوډا سړی وینا ده چې په یو زمانه کې دلته مسجد وو دا ځمکه وکښتل شوه خو هلته د قبرونو هیڅ آثار ښکاره نه شو نو آیا مونږ دا ځمکه او دا غونډۍ استعمالولې شو یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالله ولوله د گړهۍ حبیب الله په لار ... ۲۳ جمادی الاولی ۱۴۰۱ھ

الجواب: د قواعدو په رڼا کې د دې ځمکې او د دې کانړو استعمال په ذاتی امورو کې جائز دې خو که په دې خاص ځای کې د مسجد کیدل باقاعده ثابت شی نو دا خاص ځای به همیشه د مسجد په حکم کې وی، **کذافی وقف شرح التنویر(٢) وهوالموفق**

د هندوانو پرېښودل شوی جائیداد وغیره

د بیت المال او حکومت ملکیت دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په پاکستان کې متروکه وقف جائیدادونه (د هندوانو) کوم چې د محکمه اوقاف په تحویل کې

---

١) (فتاوی عالمگیریة جلد : ٤٠ الباب الحادی عشر فی جنایة الحائط والجناح الخ)

٢) قال العلامة الحصکفی : ولو خرب ماحوله واستغنی عنه یبقی مسجدا عند الامام والثانی ابدا الی قیام الساعة وبه یفتی حاوی القدسی۔

(الدر المختار علی هامش ردالمحتار ٣:٤٠٦ مطلب فی احکام المسجد)

دی د هغه سرکاری محکمه اوقاف په املاک باندې د کورونو وغیره قیام بغیر د اذن او اجازت نه څه حکم لري؟ بینواتوجروا

المستفتی: محبوب الرحمن رحمانی جامعه فاروقیه رحمانیه اټک.....۳۱ مئی ۱۹۸۶ء

الجواب: کوم هندوان چې هندوستان ته تلی دی او هلته ئې مستقل استوګنه اختیار کړې ده د هغوی املاک د بیت المال او حکومت حق دې په هغې کې صرف د حکومت د خاوندانو تصرف جائز دې قال الله تعالیٰ: وما افآء الله علی رسوله منهم فما اوجفتم علیه من خیل ولا رکاب ولکن الله یسلط رسله علی من یشآء، والله علی کل شیئ قدیر([1]). وهوالموفق

چې د وقف مصرف ختم شی نو نزدې طرف ته مصرف جوړ کړې شی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د زید نیکه ګانو په مسجد کې د اوبو د ویستلو دپاره د لرګی ارټ لګولې وو او دې لوټکو والا ارټ دپاره ئې پنځه کناله او درې مرلې ځمکه وقف کړې وه چې د هغې لیکل د مال په کاغذاتو کې موجود دې چې د هغې په ګټې سره به مو د ارټ د مرمت وغیره انتظام کولو د هغه مشرانو د وفات نه پس دا ځمکه د هغوی د وارثانو په لاسونو کې راغله او دا حضرات هم د هغه ځمکې د ګټې نه د اوبو انتظام کوی اوس چونکې د بجلئ پمپ لګیدلې دې او ورسره د مسجد انتظامیه په اصرار باندې د لرګی ارټ د اوسپنې په ارټ باندې بدل شوې دې چې د هغې نه د بجلئ نه کیدو په صورت کې اوبه راویستلې شی چونکې په پمپ سره او د اوسپنې په ارټ سره د لوټکو وغیره سلسله ختمه شوه، لهذا د مسجد انتظامیه د زید نه مطالبه وکړه چې اوس تاسو دا ځمکه په اجاره باندې ورکړئ یا د ځمکې د ګټې نه حصه راکړئ چې په هغې سره د مسجد باقی تعمیری کارونه وکړو، سره د دې چې د هغه بزرګانو د وینا مطابق هغوی ته د بجلئ کامل بل ادا کول پکار دی خو هغه د ځمکې د ګټې نه ډیر زیات دې په

---

[1] (سورة حشر آیت: ۶ پاره: ۲۸)

دې وجه کمیتی د بل په وصولولو باندې اصرار نه کوی، د دې باوجود زید وغیره وارثان په دې باندې اصرار کوی چې مونږ د زمکی د لوټکی وغیره ذمه دار یو نه اجاره ورکوو او نه به د ځمکې نه حصه ورکړو، او ځمکه به زمونږ په تصرف کې وی اوس د دې شرعی حکم څه دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: اراکین مسجد شیشم تور ډهیر صوابی... ۵ جمادی الثانی ۱۴۰۳ھ

الجواب: په عرف باندې د نظر کولو نه معلومیږی چې دا معامله وقف ده. ونظیره ما فی البحر ۵:۱۹۱ اشتروا من غلة داری هذه کل شهر بعشرة دراهم خبزاً وفرقوه علی المساکین صارت الدار وقفاً(۱) او دا قاعده ده چې کله د وقف مصرف منقطع شی نو دویم نږدې طرف ته مصرف جوړ کړې شی، کما فی الشامیة ۳/۵۱۳، وفی الشرح الملتقی یصرف وقفها لاقرب مجانس لها(۲) فافهم، خلاصه دخبرې دا ده چې دا وارثان دې د واقف ددې زمکی حاصلات په دې اوبو پمپ باندې صرف کړې چې وقف کونکې ته ثواب ورسیږی. **وهوالموفق**

په مشترکه ځمکه کې وقف صحیح دې او د امام ابویوسف رحمة الله علیه قول مفتی به دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یوه مشترکه ځمکه ده چې په هغې لاندې لیکلې شوې افراد شریک دی، عرب دین نصف، داور شاه، احمد خان د هغوی څلور لورګانې عمرې، رحمتې، عیسی ګل، اوس عرب دین په خپل نیم جائیداد کې شپږ قدمه ځمکه او د اوبو د نالۍ دپاره پرینبودلو سره باقی ځمکه د عیدګاه دپاره وقف کړې ده خو قوم په هغه شپږ قدمه باندې هم قبضه کولو سره غصب کړو، لهذا عرب دین د باقی

---

۱ ﴾ (البحر الرائق ۵:۳۱۹ کتاب الوقف)

۲ ﴾ (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۴۰۷ مطلب فی مالو خرب المسجد او غیره)

ځمکې وقف واپس واخستلو داور شاه خپله حصه مکمل وقف کړې ده د احمد خان يوې لور خپله حصه وقف کړې دې، عمر خان هم خپله حصه وقف کړې ده. خو خلقو په مشترکه ټولو زمکو کې عيدګاه جوړه کړه او په هغې کې د اخترونو او جنازې لمونځونه کوی خلقو په عيدګاه باندې کافی خرچ کړې دې باقی حصه دارو نه وقف کړې دې او نه ئې د وقف اراده کړې ده نو آيا په هغه ځمکه کې د اختر او جنازې لمونځونه صحيح دی؟ آيا وقف واپس کيدې شی؟ بينواتوجروا

المستفتی: عبدالرحمن تهل کالونکی منګلا ..... ٤ مئی ۱۹۶۹ء

الجواب: ۱: کومو شريکانو چې وقف کړې دې د هغوی په حصو کې وقف صحيح دې او د هغوی په حصو کې آبادی کول او د جنازې لمونځ هم جائز دی خو په ټولو کې آبادی کول او دجنازې لمونځ جائز نه دی. فی الدرالمختار: ولايتم الوقف حتی يقبض ويفرز، قال العلامة الشامی ای بالقسمة هذا بيان شرائطه الخاصة علی قول محمد وجعله ابويوسف کالاعتاق واختلف الترجيح والاخذ بقول الثانی احوط واسهل (بحر) وفی الدرر وصدر الشريعة وبه يفتی واقره المصنف(۱). وقال الشامی ۳: ۳۷۶ مع التصريح فی کل منهما بأن الفتوی عليه لکن فی الفتح ان قول ابی يوسف اوجه عند المحققين(۲) (وفيه ۱:: ۲۵۵) وفی الواقعات بنی مسجدا علی سور المدينة لا ينبغی ان يصلی فيه لانه حق العامة فلم يخلص لله تعالی کالمبنی فی ارض مغصوبة(۳).

۲: چونکې وقف په قول د امام ابويوسف رحمة الله عليه صحيح او لازم شوې دې لهذا د هغې نه رجوع صحيح نه ده،

---

۱) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:٤۰۰ مطلب فی شروط الوقف علی قولهما)
۲) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱:٤۰۱ مطلب التابيد معنی شرط اتفاقا)
۳) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱:۳۸۱ مطلب الصلاة فی الارض المغصوبة)

وفي الدر المختار: ويزول ملكه عن المسجد والمصلى (قال الشامي) شمل مصلى الجنازة ومصلى العيد) بالفعل وبقوله جعلته مسجدا عند الثاني، قال الشامي ۱: ۳۷۰ وفي الدر المنتقى وقدم في التنوير والدرر والوقاية وغيرها قول ابي يوسف وعلمت ارجحيته في الوقف والقضاء(۱)۔ وهوالموفق

په وقف او مملوک مقبره کې د تصرف مسئله

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې دلته د پنځه شپږ کاله زوړ قبرستان دې چې په هغې کې نه د قبرونو پوره علامات شته او نه د مړو هډوکي خو ځينې پخواني خلك دا معلومات ورکوي چې دا قبرستان دې دا د ښهر ترمينځه واقع ده نو آيا دا قبرستان د سابقه مالکانو په ملکيت کې باقي دې يا نه، اومالکان په دې کې څه قسم تصرف کولې شي يا نه؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: سلطان محمد دار العلوم اسلاميه لورآلائي بلوچستان ... ۹ مئي ۱۹۸٤ء

الجواب: که دا قبرستان موقوف وي نو د حکومت نه اجازت ضروري دې (۲) او که مملوک وي نو ملاک ته حق د تصرف حاصل دې. (۳) **وهوالموفق**

د قبرستان دپاره وقف شوې ځمکه او بيا د واپسئ مسئله

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې حکومت د ځمکې يوه حصه دپاره د قبرستان، اهل اسلام مقرر او وقف کړې وه، او په

---

۱) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:٤۰٤،٤۰٥ مطلب في احكام المسجد)

۲) وفي الهندية: وان لم يكن للمسجد متول ولا للمقبرة فليس للعامة التصرف فيها بدون اذن القاضي كذا في الظهيرية۔

(فتاوى عالمگيرية ۲:٤۷٦ قبيل الباب الثالث عشر في الاوقاف)

۳) **نوټ:** يعني د وقف په صورت کې د ذاتي تصرف اجازت نشته او صورت د وقف وي خو مړي دفن کول په څه وجه بند کړې شوي وي نو بيا به په دې کې د مدرسې او جومات جوړولو اجازت وي. (**مفتي سيف الله حقاني**)

ترلې بل قبرستان کې د ګنجائش نه کيدو په وجه باندې خلقو په هغې کې مړی ښخول شروع کړل او ډير مړی پکې ښخ کړې شوې دی اوس د انتظاميه بعض اهل کار تقاضه کوی چې په دې ځمکه کې دې نيمه حصه حکومت ته واپس کړې شی چې هغه د هاسټل د تعمير دپاره استعمال کړې شی، آيا د قبرستان دپاره وقف شوې ځمکه يو فرد يا حکومت واپس اخستلې شی، آيا هغه د نورو مقاصدو لکه (هاسټل وغيره) دپاره استعماليدلې شی يا نه؟ **بينوا توجروا**

المستفتی: اهاليان نوتهيه جديد وقديم پشاور صدر ... ۲۵ اګست ۱۹۸٤ء

الجواب: که دا ځمکه د دفن کولو دپاره وقف کړې شوې وی نو ترڅو پورې چې په دې کې د دفن کولو حاجت باقي وی تر هغه وخته پورې به په دې کې نور تصرفات ناجائز دی، **ماخوذ از شامی** [1] **وهوالموفق**

په زوړ قبرستان کې د مسجد او مدرسې جوړولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې قبرستان زوړ شی اګر چې د قبرونو څه نخښې باقي وی او خر خچر وغيره هلته ګرځيدلو سره بول و براز کوی او خلقو هلته مړی دفن کول بند کړې وی نو آيا په داسې قبرستان کې مسجد يا مدرسه د خلقو د خواهش مطابق جوړول جائز دی؟ ما د فقه په يو کتاب خزانة الروايات کې کتلی دی: ﴿**المسجد اذا خرب ودسر والمقبرة اذا خربت ودسرت فيجوز فی موضعهما ما يشاؤن**﴾ د دې نه علاوه دا ځای اوس

---

[1] قال العلامة ابن عابدين: (قوله فلو وقفه السلطان) ای بعد ما صار لبيت المال بموت اربابه وقدمنا ان هذا ارصاد لا وقف حقيقی (قوله عاما) کالمسجد والمقبرة والسقاية ومثله ما وظفه فی مسجد ونحوه للعلماء ونحوهم ممن له حق فی بيت المال فلا يجوز لاحد ابطاله نعم للسلطان مخالفة شرط واقفه بزيادة ونقص ونحو ذلک لا بصرفه عن جهته الی غير جهته کما مر عند قوله ... لان فيه تعطيل حق بقية المسلمين.
(ردالمحتار هامش الدر المختار ۳:٤٦٦ قبيل مطلب فی محاسبة المتولی وتحليفه)

په محله کې دننه راغلې دي د مسجد او مدرسې ضرورت هم دي نو آیا د ﴿الضرورات تبیح المحظورات﴾ قاعدې په بنیاد دلته مسجد او مدرسه جوړول صحیح دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی حبیب الله نیو دربند.... ۱۱ دسمبر ۱۹۷۴ء

الجواب: په زوړ قبرستان کې مسجد وغیره جوړول جائز دی.

کما فی فتح الملهم ۲:۱۱۸ فان قلت هل یجوز ان تبنی المساجد علی قبور المسلمین قلت قال ابن القاسم لو ان مقبرة من مقابر المسلمین عفت فبنی قوم علیها مسجدا لم ار بذلك بأساً(۱) وفی الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۱:۸۴ کما جاز زرعه والبناء علیه اذا بلی وصار تراباً(۲). وهوالموفق

د وقف قبرستان د بدلون په خای په هغې کې دوباره مړی ښخول غوره دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې دلته یو وقف قبرستان دې اوس خلقو دا اتفاق کړې دې چې که شریعت د دې اجازت ورکوی چې مونږ د دې قبرستان د ځمکې تبادله وکړو څکه چې په بل خای کې د هغې په خای دوچند ملاویږی یا دهغې خرڅولو سره د هغې دوچند ځمکه واخستلې شی څکه چې مونږ ته د قبرستان دپاره زیاته ځمکه پکار ده او اهل قریة د موجوده قبرستان د ډکیدو نه پس دومره وس او طاقت نه لری چې بیا نوې ځمکه واخلی او حال دا چې د شرح الوقایة ۲/۴۱۰ نه معلومیږی د امام ابویوسف رحمه الله په نزد دا استبدال جائز دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی محمود شاه نظام العلوم ینون بنهر.... ۸ مئی ۱۹۸۴ء

الجواب: چونکې په صورت مسئوله کې د استبدال شرطونه متحقق نه دی، (وهی ما ذکرت فی الهندیة ۲/۴۰۱، والمعتمد انه یجوز للقاضی بشرط ان یخرج

---

۱) (فتح الملهم بشرح مسلم ۲:۱۶۴ کتاب المساجد ومواضع الصلوٰة)

۲) (الدرلمختار علی هامش ردالمحتار ۱:۶۶۲ مطلب فی دفن المیت)

عن الانتفاع بالكلية الى اخره(۱) لهذا د دې استبدال نه دا غوره ده چې د قبرستان د ړکیدو نه پس دوباره مړی ښخول شروع کړې شی. (۲) وهوالموفق

د مقبرې خپله راختلې ګیا او وابنه هر سړې استعمالولې شی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږه یو قاری صاحب دا مسئله بیان کړه چې په قبرستان کومه ګیا (وابنه) وغیره راخیژی د هغې استعمال مطلقا حرام دې او کوم څاروی چې ګیا (وابنه) وخوری د هغې شیدې خوړل حرام دی تردې چې د هغې غوښه هم حرامه ده، دا مسئله کوم حده پورې صحیح ده؟ بینواتوجروا

المستفتی: حافظ عبدالرشید ارشد

الجواب: د مقبرې خپله راټوکیدلې ګیا (وابنه) هر سړې استعمالولې شی لحدیث: المسلمون شركاء في الماء والكلاء والنار، رواه ابوداؤد وابن ماجة(۳) وفي شرح المجلة ۶۸۱ لكل واحد ان يعلف حيوانه من الكلاء النابت في المحل الذي لا صاحب له وان يأخذ منه ويحرز قدر ما يريد، الكلاء النابت في ملك انسان بدون تسببه وان يكن مباحاً فلصاحبه المنع من الدخول ولكن

---

۱) (فتاوی عالمگیریة ۲:۴۰۱ الباب الرابع فيما يتعلق بالشرط في الوقف)

۲) وفي الهندية: سئل القاضي الامام شمس الائمة محمود الاوزجندي... عن المقبرة في القرى اذا اندرست ولم يبق فيها اثر الموتى لا العظم ولا غيره هل يجوز زرعها واستغلالها قال لا ولها حكم المقبرة كذا في المحيط، قوله قال لا: هذا لا ينافي ما قاله الزيلعي في باب الجنائز من ان الميت اذا بلى وصار ترابا جاز زرعه والبناء عليه، لان المانع هنا كون المحل موقوفا على الدفن فلا يجوز استعماله في غيره فليتأمل واليحرر.
(فتاوی عالمگیریة ۲:۴۷۱ الباب الثاني عشر في الرباطات والمقابر والخانات الخ)

۳) (مشكواة المصابيح ۱:۲۵۹ باب احياء الموات والشرب الفصل الثاني)

لطالب الكلاء ان يقول له ان لي في ارضك حقا فاما ان توصلني اليه اوتحشه وتدفعه لي(۱)۔ وهوالموفق

د خپل کور د پاره په موقوفه قبرستان کې لاره جوړول

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی خپل پټې د کورونو دپاره خرڅ کړو او د لوی سړک نه ئې خپل کور ته په پنځوس شپيته کلن زوړ قبرستان کې لاره ويستله، آيا شرعا د دې اجازت شته؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: صوفی غلام محی الدين کيملپور........١٩٧٣ء ١١ | ١٣

الجواب: که سړک سره متصل په موقوفه خمکه کې د بائع حق مرور (د تيريدلو حق) ثابت نه وی نو دا لاره جوړول به ناجائز وی. (۲) لان الموقوف لا يصرف الالما وقف له(۳) وهوالموفق

---

۱) (شرح المجلة لسليم رستم باز ٦٨١:٢ المادة: ١٢٥٦ احكام الاشياء المباحة)

۲) يدل عليه ما في الهندية: ارض لاهل قرية جعلوها مقبرة واقبروا فيها ثم ان واحداً من اهل القرية بنى فيها بناء لوضع اللبن وآلات القبر واجلس فيها من يحفظ المتاع بغير رضا اهل القرية او رضا بعضهم بذلک قالوا ان کان فی المقبرة سعة بحيث لا يحتاج الى ذلک المکان فلا بأس به وبعد ما بنی لو احتاجوا الى ذلک المکان رفع البناء حتى يقبر فيه کذا في فتاوی قاضي خان.

(فتاوی عالمگيرية ٤٦٨:٢ الباب الثاني عشر في الرباطات والمقابر والخانات)

۳) قال العلامة ابن عابدين: وما خالف شرط الواقف فهو مخالف للنص وهو حکم لا دليل عليه سواء کان نصه في الوقف نصا او ظاهراً، وهذا موافق لقول مشائخنا کغيرهم شرط الواقف کنص الشارع فيجب اتباعه کما صرح به في شرح المجمع للمصنف.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ٤٩٧:٣ ما خالف شرط الواقف فهو مخالف للنص)

د پخوانئ جنازګاه د استبدال مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په کلی کې یوه زړه جنازګاه ده کوم چې اوس په آبادئ کې دننه راغلې دې اوس زمونږ مقصد دا دې چې دې لره خرڅولو سره د کلی نه بهر ځمکه واخلی، په هغې کې شل کاله جنازې شوې دی اوس هغې لره خرڅولو سره په هغې کې کور یا حجره جوړول څنګه دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالرؤف تدیم ترک صوابئ... ۹ جنوری ۱۹۷۳ء

الجواب: که دا پخوانئ جنازه ګاه موقوف وی نو بغیر د قاضی یا قائم مقام قاضی (حکمران وغیره) نه د هغې استبدال جائز نه دې (شامی) (۱) او که مملوکه شاملات وی نو ملاک یا د هغوی د وارثانو دپاره د هغې خرڅول څنګه دی. **وهوالموفق**

په وقف جنازګاه کې کوهې کنستلو سره وقف کول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید بعض ځمکه د جنازګاه دپاره وقف کړه او بکر هم په دې جنازګاه کې یو وقف کوهې وپستلو په دې نیت چې خلق به دلته اودس کولو سره د جنازې لمونځ ادا کوی، د ضرورت په وخت به مونځ هم کوی، ورسره به د جنازې دپاره راتلونکی خلق اوبه هم څښی، نو آیا د بکر دپاره هم په دې وقف جنازګاه کې کوهې کنستل جائز وو؟ آیا بکر ته به د کوهی ثواب ملاویږی؟ که په وقف ځمکه کې دا کار ناجائز وو نو آیا حرام یا مکروه او که مباح دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: ماسټر فرمان الله بیکا صوابئ.... ۲۷ جون ۱۹۷۲ء

---

(۱) قال العلامة الحصکفی: واما الاستبدال ولو للمساکین آل بدون الشرط فلا یملکه الا القاضی وشرط فی البحر خروجه عن الانتفاع بالکلیة الخ.
(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳:۴۲۵ مطلب فی شروط الاستبدال)

الجواب: چونکې د حافر البیر(کوهی کنستونکی) عمل اواراده دواقف د عمل او دهغه د ارادې منافی نه ده بلکې حافر دواقف د پاره مکمِل(اسم فاعل من التکمیل) او معاون دې لهذا دواړه امور جائز دی. یدل علیه ما فی الهندیة ۲:۳۷۱ البقعة الموقوفة علی جهة اذا بنی رجل فیها بناء ووقفها علی تلك الجهة یجوز بلاخلاف تبعا لها الخ(۱) قلت: وجه الدلالة واضح ولم اجده صریحاً. وهو الموفق

د پخوانی قبرستان په ځمکه باندې د عیدگاه جوړولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په کلی کې یو زوړ قبرستان دې کوم چې د ډیر زړیدو دوجې نه دهغې قبرونه ختم شوې دی د بارانی علاقه کیدو دوجې نه پکې کندې شوی دی، خلقو ته دومره معلومه ده چې دلته قبرستان وو، خو د یو ډیر عمر والا سړی ته هم یاد نه دی چې دلته څوک دفن کړې شوې وو او حال دا چې د لوئې عمر والا سړې د شپږو شلو کالو دې او ژوندې دې، دې وخت کې دلته هیڅ قبرنشته او دکلی څاروی وغیره څرېږی اوهلکان پکې لوبې کوی اوپوره کلې اهل سنت والجماعت حنفی دیوبندی مسلک لری نوآیا په دې ځمکه باندې عیدگاه جوړول صحیح دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: اهالیان ورنتیان مری..... ۱۱ ستمبر ۱۹۷۴ء

الجواب: داسې قدیم قبرستان نه عیدگاه جوړول جائز دی. یدل علیه ما فی الدرالمختار: کما جاز زرعه والبناء علیه اذا بلی وصار ترابا، هامش ردالمحتار ق ۱:۸۴۰(۲) وفی فتح الملهم ۲:۱۱۸ فان قلت: هل یجوزان تبنی المساجد علی قبور المسلمین؟ قلت: قال ابن القاسم لوان مقبرة من مقابر المسلمین عفت فبنی علیها المسجد لم اربذلك بأسا(۳). وهو الموفق

---

۱) (فتاوی عالمگیریة ۲:۳۶۲ الباب الثانی فیما یجوز وقفه وما لا یجوز)

۲) (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۱:۶۶۲ مطلب فی دفن المیت)

۳) (فتح الملهم ۴:۱۹ کتاب المساجد ومواضع الصلوٰة)

په ځمکه کې د انسانی هډوکو د راوتلو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید په عمر باندې درې جریبه ځمکه خرڅه کړه په هغې کې تقریبا دوه کناله ځمکه بیکاره او غیر آباد ده او په هغې کې د یو نامعلومه شهید مزار هم دې، د شپیتو اویا کالو بوډاګان وائی چې زمونږ د یاد مطابق په دې ځمکه کې هیڅ آبادي نه وه او د پټواری په نقشه کې دا ځمکه خالي او غیر آباد لیکلې شوې ده اوس عمر د دې ځمکې هموار کول شروع کړل او د ځمکې د لاندې نه تقریبا د یو یا دوه فټو په مقدار ژور والی کې یو انسانی هډوکی راوتلو اوس عمر څه وکړی په خپل حال ئې پریږدی که هموار کولو سره ترې پټې وغیره جوړ کړی؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی محمود جان نصرت زئی شبقدر چارسده

الجواب: د دې ځای هموار کول جائز دی خو د هډوکو په بل ځای کې دفن کول ضروری دی. فی الدر المختار: کما جاز زرعه والبناء علیه (القبر) اذا بلی وصار تراباً زیلعی([1]) وبمعناه فی الهندیة ۱:۱۷۷ ([2]). وفی مجموعة الفتاوی ۳:۴۶ اذا حفر فوجد فیه عظام الموتی لا یحرک عظام الموتی کذا فی الغرائب فقط([3]) قلت فاذا حرکت فتعامل معها معاملة الاجزاء الآدمی. وهوالموفق

په پخوانۍ وقف شوې مقبره کې د مسجد یا مدرسې د جوړولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې دلته یوه پخوانۍ

---

[1] (الدرالمختار مع ردالمحتار ۱:۶۶۲ مطلب فی دفن المیت)

[2] وفی الهندیة: ولو بلی المیت وصار ترابا جاز دفن غیره فی قبره وزرعه والبناء علیه. (فتاویٰ عالمگیریة ۱:۱۶۷ الفصل السادس فی القبر والدفن)

[3] (مجموعة الفتاویٰ للکهنوی ۱:۳۴۱ کتاب الجنائز)

زړه مقبره ده د مړو ئې پته نه لګيږي چې د کومې زمانې نه دلته مدفون دي او څوک دي يعنې د دوه درې سوه کالو نه زياته زړه معلوميږي، اوس مونږ په دې مقبره کې د يو دار العلوم بنياد ايښې دې او د جامع مسجد او د عيدګاه بندوبست مو هم پکې کړې دې خو د دې ځای څه خلقو مخالفت شروع کړې دې چې دا ناجائز ده او دلته مونځ کول مکروه دی؟ بينواتوجروا

المستفتی: علی اکبر فاضل حقانيه ..... ۱۸ ستمبر ۱۹۷۴ء

الجواب: په زړه مقبره کې مسجد او مدرسه جوړول جائز دی كما فی فتح الملهم ۲: ۱۱۸ قال ابن القاسم لوان مقبرة من مقابر المسلمين عفت فبنى قوم عليها مسجداً لم ار بذلك بأساً، وذلك لان المقابر وقف من اوقاف المسلمين لدفن موتاهم لا يجوز لاحد ان يملكها فاذا درست واستغنى عن الدفن فيها جاز صرفها الى المسجد لان المسجد ايضاً وقف من اوقاف المسلمين لا يجوز تمليكه لاحد فمعناهما على هذا واحد، وذكر اصحابنا ان المسجد اذا خرب ودثر ولم يبق حوله جماعة، والمقبرة اذا عفت ودثرت تعود ملكا لاربابها (قلت لا يفتى به فی المسجد) (۱) فاذا عادت ملكا يجوز ان يبنى موضع المسجد داراً وموضع المقبرة مسجداً وغير ذلك فاذا لم يكن لها ارباب يكون لبيت المال قاله العينی فی شرح

---

(۱) بين القوسين عبارت د فتح الملهم نه دې بلکې دا د حضرت مفتی صاحب د طرفه د تنبيه په طور اضافه ده چه هرکله يوځل جومات جوړشی نو بيا هغه دوباره ملکيت نه شی جوړيدې او همدا مفتى به قول دې، كما قال العلامة الحصكفی: ولو خرب ما حوله واستغنى عنه يبقى مسجداً عند الامام، والثانی ابداً الى قيام الساعة وبه يفتى حاوی القدسی، وقال ابن عابدين: فلا يعود ميراثا ولا يجوز نقله ونقل ماله الى مسجد آخر سوآء كانوا يصلون فيه اولا وهو الفتوی حاوی القدسی واكثر المشائخ عليه مجتبى وهو الاوجح، فتح.
(الدر المختار مع ردالمحتار ۳: ۴۰۶ مطلب فيما لو خرب المسجد او غيره)

البخاری(۱) وفی الدرالمختار: جاز زرعه والبناء علیه اذا بلی وصار تراباً زیلعی، هامش الرد(۱:۶۰۲)(۲).

نوټ: چې کله واقفین یا ملاک معلوم نه وی نو د تصرف او جواز دپاره د حاکم عدم اعتراض ضروری دې وهوالموفق

په وقف مسجد کې د غوزانو (چارمغزو) د ونې ملکیت او د موقوف کیدو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی خپله ځمکه د مسجد د تعمیر دپاره وقف کړه او اهل محله د مسجد تعمیر وکړو اوس هغه ځای د واقف د کور سره متصل دې او په مینځ کې د مسجد یو وړوکې شان صحن دې، پس واقف په دې خالی ځای کې د خپل دیوال سره د غوزانو اونه ولګوله کومه چې ښه میوې ورکوی اهل محله په دې اونه باندې دعوی کوی چې دا وقف دې لهذا دا د اهل محله حق دې او واقف کوم چې خپله کرلې، او دې وائی چې دا اونه ما د ځان دپاره لګولې ده او هم زه د دې مالک یم اوس تپوس دې باره کې کوم چې دا ونه وقف ده او که د واقف ملکیت دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی عبدالحئ خطیب جالګل بټل مانسهره.....۲۱ جنوری ۱۹۶۹ء

الجواب: که واقف د وقف د نیت سره دا ونه کرلې وی نو دا ونه وقف دې که وائی چې ما د دې ونې د وقف کیدو اراده نه وه کړې نو د هغه قول به منظور وی. لانه لایعلم الامن جهته(۳) وهوالموفق

---

۱) (فتح الملهم بشرح صحیح مسلم ۴:۱۶،۱۷ کتاب المساجد ومواضع الصلاة طبع بیروت)

۲) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۱:۶۶۲ مطلب فی دفن المیت)

۳) وفی الهندیة: رجل وقف ضیعته علی جهة معلومة...[بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

د متوفی امام د ځامنو د پاره د وقف علی المسجد کښې او وظیفې د جاری ساتلو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د مسجد یو امام ته د امامت د وجې نه څه ځمکه ورکړې شوې وه، کوم چې د هغه په نسل کې د یو نیم سلو کالو نه راروانه ده په موجوده نسل کې چې کله دا امام فوت شو نو په هغوی پسې یو هلک هم د امامت قابل نه وو، بلکې بچی ئې وو یو سړی چې په بل ځای کې امام وو هغه د هغه ځای امامت پرېښودلو سره دلته یې امامت اختیار کړو، د دې وجې نه چې دا ځمکه به هم زما په قبضه کې راشی، اګر چې هغه په هغه وخت کې دا ویل چې دا په ما باندې حرامه ده، نو آیا شرعا دا سړې په دې ځمکه باندې قبضه کولې شی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد خورشید هزاره

الجواب: که دا ځمکه سابقه امام ته د هبه په طور ورکړې شوې وه نو دا ځمکه د هغه د شرعی وارثانو ترکه او جائیداد دې، او که دا ځمکه د مسجد دپاره وقف وی نو دا ځمکه د چا جائیداد هم نه شی جوړیدې، بلکې دا به باقاعده په امام وغیره باندې خرچ کولې شی خو که د متوفی امام ځوی په تحصیل د علم کې مشغول وی نو د هغه دپاره به دا وظائف باقاعده جاری کولې شی.

والدليل على الاول ان الهبة تتم بالقبض (١) وعلى الثانى ان الوقف لا

بقيه ازحاشيه گذشته] او على قوم معلومين ثم ان الواقف غرس فيها شجرا، قالوا ان غرس من غلة الوقف او من مال نفسه لكن ذكر انه غرس للوقف يكون للوقف وان لم يذكر شيئاً وقد غرس من مال نفسه يكون له وورثته بعده ولا يكون وقفاً كذا فى فتاوىٰ قاضى خان-
(فتاوىٰ عالمگيرية ٢:٤٧٦ الباب الثانى عشر فى الرباط الخ)

١) قال العلامة المرغينانى : والعمرى جائزة للمعمر له حال حياته ولورثته من بعده لما روينا ومعناه ان يجعل داره له مدة عمره واذا مات ترد عليه فيصح التمليك ويبطل الشرط لما روينا وقد بينا انه الهبة لا تبطل بالشروط الفاسدة-
(هداية ٣:٢٩٤ باب ما يصح رجوعه ومالا يصح)

بملك(۱) وعلى الثالث ما في ردالمحتار ۳: ۳۸۸ ونقل العلامة البيري عن الخزانة عن مبسوط فخر الاسلام اذا مات من له وظيفة في بيت المال لحق الشرع واعزاز الاسلام كاجر الامامة والتأذين وغير ذلك مما فيه صلاح الاسلام والمسلمين وللميت ابناء يراعون ويقيمون حق الشرع واعزاز الاسلام كما يراعي ويقيم الاب فللامام ان يعطي وظيفة الاب لابناء الميت لا يضرهم لحصول مقصود الشرع وانجبار كسر قلوبهم، وقال البيري هذا مؤيد لما هو عرف الحرمين الشريفين ومصر والروم من غير نكير من ابقاء ابناء الميت ولو كانوا صغاراً على وظائف آباءهم مطلقاً من امامة وخطابة الخ۔ قلت: ومقتضاه تخصيص ذلك بالذكور دون الاناث وانت خبير بان الحكم يدور مع علته فان العلة هي احياء خلف العلماء ومساعدتهم على تحصيل العلم فاذا ابتغ الابن طريقة والده في الاشتغال بالعلم فذلك ظاهر اما اذا اهمل ذلك واشتغل باللهو واللعب او في امور الدنيا جاهلاً غافلاً معطلاً للوظائف المذكورة اوينيب غيره من اهل العلم بشيئ قليل ويصرف باقي ذلك في شهواته فانه لا يحل لما فيه من اخذ وظائف العلماء وتركهم بلا شيئ يستفدون به على العلم كما هو الواقع في زماننا الخ۔ وهو الموفق

د زلزله زدګان د پاره د بیروني ممالك نه د راغلي امداد د تقسیم طریقه

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د زلزله زدګان دپاره د بهر ملکونو نه کافي امداد پاکستان ته راغلې وو چې د هغې دپاره حکومت یو طریقه او انداز مقرر کړې وو، چې په مرګ باندې پنځه زره د کور او آبادئ د ویراني په صورت کې پنځلس سوه او د غوا او میښې په عوض کې

---

۱) وفي الهندية: وعندهما حبس العين على حكم ملك الله تعالىٰ على وجه تعود منفعته الى العباد فيلزم ولا يباع ولا يوهب ولا يورث.
(فتاوىٰ عالمكيرية ۲: ۳۵۰ كتاب الوقف الباب الاول)

زر او د ګډ په عوض کې به پنځه سوه روپۍ ورکوو، اوس که یو سړی د نقصاناتو نه زیات مال په دروغه او دهوکې سره وصول کړي نو د دې څه حکم دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد جانس فاضل حقانیه بشام ....۱ جولائی ۱۹۷۵ء

الجواب: که بیروني ممالکو پاکستان لره مختار جوړولو سره دا پیسې رالیږلې وي، نو دا رقم به د پاکستان په صوابدید باندې خرچ کړې شي، د دې رقم د حصول دپاره به حیلې جوړول مفید نه وي، او که بیروني ملکونو د پاکستان نه وکیل او امین جوړ کړې وي چې دا رقم مصیبت زده خلقوته ورسوي نو په دې صورت کې به د مصیبت زده خلقو دپاره په توریه وغیره حیلو سره زائد رقم حاصلول جائز وي، خو د غیر مصیبت زده دپاره به دا حیله جائز نه وي، نعم لا حرج فی اخذ الغیر المصابین بتوکیل المصابین ورضائهم، لان اصل الحق لهم فافهم(۱) وهوالموفق

د عیدګاه په ځمکه کې مسجد جوړول، د هغې د پاره جمع شوې چنده او د دکانونو جوړولو حکم

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې څو کاله مخکې یو عالم فاضل دیوبند عوامو ته وویل چې د اختر مونځ د کلي نه بهر د سنت مطابق کول پکار دی لهذا یو نیک سړي د دې دپاره ځمکه وقف کړه په هغې کې ئې یو طرف ته دکانونه جوړول شروع کړل د ګټې دپاره، او ځمکه هم دغه شان پاتې شوه، دا ځمکه چې د عیدګاه دپاره وقف کړې شوې وه په دې کې عارضي طور مونځ یا تراویح کول څنګه دی؟ که په دې کې اذان یا باجماعت مونځ وشو نو آیا د دې نه به مسجد جوړ شي؟ او کومه چنده چې د خلقو نه د

۱﴾ اشاره الی ان فتح هذین البابین لا امن فیه عن الوقوع فی المهالک، فالحذر فی ان یسد هذان البابان با-ای باب الحیله وباب التوکیل. (سیف)

مسجد په نوم اخستلې شوې ده آيا دا به هغوی ته واپس کولې شی او که هغه به د عارضی مصلی جوړولو دپاره خرچ کړو؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: قاری سعید احمد.....۲۰ مارچ ۱۹۷٤ء

الجواب: د عیدګاه دپاره وقف کړې شوې ځمکه مسجد نه شی جوړیدې. لمخالفة الشرط المنصوص، وفی الهندية ۲: ۳۷۱ البقعة الموقوفة علی جهة اذا بنی رجل فيها بناء ووقفها علی تلك الجهة يجوز بلا خلاف تبعا لها فان وقفها علی جهة اخری اختلفوا فی جوازه والاصح انه لا يجوز كذا فی الغياثية(۱) خو په دې کې مونځ یا باجماعت مونځ ممنوع نه دې، كما جازت صلاة العيد فی المسجد. او چنده د چنده ورکونکو په رائې او مشوره باندې هر ځای کې لګول جائز دی، لعدم خروجه عن ملكهم(۲).

نوټ: د دکانونو په چت باندې مسجد جوړول منع نه دی خو داسې مسجد مسجد عرفی دې شرعی نه دې، په دې کې اعتکاف صحيح نه دې.

قال العلامة الشامی: قال فی البحر حاصله ان شرط كونه مسجدا ان يكون سفله وعلوه مسجدا لينقطع حق العبد عنه(۳)، وللتفصيل مقام آخر. وهو الموفق

د چا غير ملکيت له قبضه کولو سره په هغې کې د مسجد يا قبرستان جوړولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې که يو سړی حکمت عملی اختيارولو سره د بل سړی ځمکه قبضه کړي او خپل ملکيت

---

۱) (فتاوی عالمگيرية ۲: ۳۶۲ الباب الثانی فيما يجوز وقفه ومالا يجوز)

۲) يدل عليه ما فی الملتقط: اذا جمع دراهم لكفن ميت ففضل او كفنه غيره يصرف الی المعطين فان تعذر ذلک يتصدق به.
(الملتقط فی الفقه الحنفية ۲۷ مطلب فی جواز الامامة الصبی)

۳) ردالمحتار هامش الدر المختار ۳: ۴۰۶ قبيل مطلب فيما لو خرب المسجد او غيره)

جوړ کړي، اوس دې ملکیت لره د قبرستان یا مسجد دپاره وقف کول غواړي آیا په داسې ځمکه کې قبرستان یا مسجد جوړول جائز دي؟ بینواتوجروا

المستفتی: فضل داد... کوهاله براسته کوه مری...... ۱۶ نومبر ۱۹۷۲ء

الجواب: د چا په ملکیت کې بغیر د اذن نه تصرف کول حرام او ناجائز دي، قال رسول الله ﷺ: الالا تظلموا، الالا یحل مال امرئ الا بطیب نفس منه، رواه البیهقی فی شعب الایمان والدارقطنی فی المجتبٰی (۱) وفی شرح المجلة ۶۱ لایجوز لاحد ان یتصرف فی ملك غیره بلا اذنه اووکالة منه اوولایة علیه (۲)، تردې چې په داسې مسجد کې مونځ مکروه دې او د داسې مقبرې نه د مړي د قبر نه راویستل جائز دي، فی ردالمحتار: وکذا تکره فی اماکن کفوق کعبة (الی ان قال) وارض مغصوبة او للغیر، هامش ردالمحتار ۱: ۲۵۴،۲۵۵ (۳) وفیه ایضاً ولایخرج منه بعد اهالة التراب الالحق آدمی کان تکون الارض مغصوبة، هامش ردالمحتار ۱: ۶۰۲ (۴)۔ وهوالموفق

د قیام پاکستان په وخت د هندوانو نه د پاتې شوې کورونو د ملکیت مسئله

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې کله پاکستان جوړشو د هندوانو نه دلته کورونه او دکانونه پاتې شو اوس په یو دکان باندې د عبدالله نومې سړي قبضه ده او بل کرایه دار ئې په هغې کې کینولو، څه موده پس ئې ترې هغه وویستلو او بل سړي ته ئې په کرایه ورکړو، هغه دوه کاله کرائي ورکوله، چې کله ترې عبدالله د دکان مطالبه وکړه نو په جواب کې

---

۱) (مشکواة المصابیح ۱: ۲۶۱ باب الغصب والعاریة الفصل الثانی)

۲) (شرح المجلة لرستم باز ۱: ۶۱، مادة: ۹۶)

۳) (الدرالمختار مع ردالمحتار ۱: ۲۷۹ مطلب فی اعراب کائناً ماکان)

۴) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۱: ۶۶۲ مطلب فی دفن المیت)

ورته هغه سړی وویل چې زما ستا په ورور باندې قرض دې څه موده پس ترې نه هغه صفا انکار وکړو چې دکان ستا نه دې، اوس د شریعت په رڼا کې د دې مالک څوک دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: عبدالاکبر خان.....۲ مئی ۱۹۷٤ء

الجواب: د داسې ځمکې مالک هغه سړی وی د چا نه چې حکومت مالک جوړ کړی. قال الله تبارك وتعالیٰ: وما افاء الله علی رسوله منهم فما اوجفتم علیه من خیل ولا رکاب ولکن الله یسلط رسله علی من یشاء(۱)، فالفیئ یکون للرسول وکذالنائبه،فافهم، ددینه پس د حکومت د اعلان نه مخکې دا دکان عبدالله سره په طور د امانت مقبوض وو او بل سړی په طور د عاریت په قبضه کې اخستلې دې لهذا هغه امین الامین شو، پس په حقیقت کې به قابض عبدالله وی او مالک به شمارلې شی. **وهوالموفق**

په مزارات اولیاء باندې د جمع شوې پیسو مصرف او حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د اولیاء الله په مزاراتو باندې د کیدونکې ګټې باره کې څه حکم دې؟ د دې پیسو نه په مسجد جوړولو یا د غریبو مسلمانانو په مدد کې لګولو یا په نورو نیکو مقاصد کې د لګولو څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: محمد نذیر.... اسلام آباد پنجاب

الجواب: د دې جائز او ناجائز نذرانو د مالکانو په اجازت سره په هر نیک کار کې صرف کول جائز دی،

والملاك هم المتولون ان وجد القبض والا فالمعطون، ولا یجوز لارباب الحکومة اخذها والتصرف فیها لعدم الاذن لهم لاصریحاً ولاعرفاً. وهوالموفق

---

۱) (سورة الحشر آیت: ۶ پاره: ۲۸ رکوع: ۴)

کوم ځای چې باقاعده وقف نه وي نو په هغې کې هر قسم تصرف جائز دي

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې قوم مونږ ته ويلي دي چې تاسو په کلي کې يوه مدرسه جوړه کړئ او کوم ځای چې يې متعين کړو هغه د کلي په مينځ کې دې ما وويل چې دا ځای غير مناسب دې بيا قوم مشوره کولو سره وويل چې في الحال دا ځای بنه دې او د فراغت نه پس به مونږ پيسې ورکولو سره په بل ځای کې مدرسه جوړه کړو، او دا ځای به د مسجد دپاره وقف کوو يا به ئې خرڅ کړو، اوس د دې ځای حکم د موقوف دې يا د غير موقوف؟ او د موقوف ځای د واپسئ څه حکم دې؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: محمد نواب وزيرستانی کمره ۳۲/

احاطه مدنيه اکوړه خټک ... ۲۰ اګست ۱۹۸۴ء

الجواب: دا مخکې ذکر شوې ځای موقوف نه دې په دې کې هر قسم تصرف جائز دې (۱) خو کوم ځای چې باقاعده د مسجد دپاره وقف شي نو هغه د بل مقصد دپاره نه شي وقف کيدلې، للزوم الوقف الاول (۲) وهوالموفق

---

(۱) قال العلامة ابن عابدين : ولو شرط ان يبيعها ويشتري بثمنها ارضا اخرىٰ ولم يزد صح استحسانا وصارت الثانية وقفاً بشرائط الاولىٰ.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۴۲۵ قبيل مطلب في اشتراط الادخال والاخراج)

(۲) وفي الهندية : البقعة الموقوفة على جهة اذا بنى رجل فيها بناء ووقفها على تلك الجهة يجوز بلا خلاف تبعا لها فان وقفها على جهة اخرىٰ اختلفوا في جوازه والاصح انه لا يجوز كذا في الغياثية.

(فتاوىٰ عالمگيرية ۲:۳۶۲ الباب الثاني فيما يجوز وقفه وما لا يجوز)

د یونین د چندې نه خپله خوراک او په بل باندې د خوړلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې نن صبا د مختلفو محکمو یونین او تنظیمونه جوړیږی او هر یو ممبر د خپل مفاد دپاره یونین ته د میاشتې چنده ورکوی اوس که په دې قسم یونین کې د یو یونین صدر د خپلو ممبرانو جلسه د څه خاص مقصد دپاره منعقد کړی او په هغې کې د ټولو ممبرانو د خوراک انتظام یونین د چندې نه وکړی، نو آیا دا خوراک ځنباك به د یونین د هر ممبر دپاره جائز وی؟ او حال دا چې د یونین بعض ممبران غیر حاضر هم وی هم دغه شان د یونین غیر ممبر باندې دا خوراک خوړل جائز دی یا نه؟ د تقوی او فتوی په لحاظ لیکل وکړئ. **بینواتوجروا**

المستفتي: عبدالحمید ایس وی وزیرستان..... ۱۳ نومبر ۱۹۷۴ء

الجواب: د چنده ورکونکو په اجازت او رضا سره دا خوراک یعنی خپله خوړل او په بل خوړل جائز دی، هم دغه شان که صدر ته دا اختیار ورکړې شوې وی نو بیا هم جائز ده. (۱) په تقوی او فتوی کې فرق نشته. **وهوالموفق**

...

۱) چونکې د محکمو یونینز (Unions) او تنظیمونه د خپل مینځ کې امداد په نوم باندې جوړولې شی او د ضروری کارونو د پوره کولو دپاره چنده کولې شی او ورکونکی خلق هم په دې بنیاد باندې چنده ورکوی، نو ګویا د دې یونین او تنظیم په ذمه چې کوم امور سپارلې شوې دی نو دا چنده د عام معروفو اصولو د لاندې د هغه امورو د پوره کولو دپاره خرچ کول قابل اعتراض نه دی. ونظیره في الاسلام العاقلة والقسامة وعقد الموالات والولاء وغیره. (از مرتب)

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

(شپږم جلد)

باب احکام المساجد

....

بسم الله الرحمن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

باب احکام المساجد

قال الله تبارک وتعالیٰ:

اِنَّمَا یَعْمُرُ مَسٰجِدَ اللهِ

مَنْ اٰمَنَ بِاللهِ وَالْیَوْمِ الْاٰخِرِ

(سورۃ النساء)

....

باب احکام المساجد

د مسجد کیدو بنیاد د جوړونکی په نیت باندې دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې شرعی مسجد په محراب جوړولو سره دې او که د جوړونکی د نیت په اعتبار سره؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: الحاج نیاز ولی خان... سپین وام حسن خیل وزیرستان

الجواب: د مسجد کیدو بنیاد په نیت باندې دې نه په محراب او تعمیر باندې (۱) **وهوالموفق**

د فتنې د ختمولو دپاره د مسجد د تقسیم مسئله

سوال: مکرمی جلیل القدر مولانا صاحب الحق صاحب زروبوی مفتی دار العلوم حقانیه!

عرض دې چې زمونږ په کلی کې صرف یو مسجد دې او ټوله آبادی تقریبا په دیرشو کورونو باندې مشتمل ده اوس په عوامو کې څه خفگان او منافقت پیدا شوې دې او دا جاهل عوام اوس وائی چې مسجد دې په دوه حصو کې تقسیم کړې شی او په مینځ کې دې ورته دیوال جوړ کړې شی، آیا په شریعت کې د مسجد د تقسیم اجازت شته؟ او حال دا چې امامان د یو بل قراءت هم اوریدلې شی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی رحمت جلال ومولوی عبدالجلیل الزرو طوطه کان دیر

الجواب: د یو مسجد د فتنې د دفع کولو دپاره تقسیمول جائز دی

---

۱) وفی الهندیة: واما حکمه فعندهما زوال العین عن ملکه الی الله تعالیٰ وعند ابی حنیفة حکمه صیرورة العین محبوسة علی ملکه بحیث لا تقبل النقل عن ملک الی ملک.
(فتاویٰ عالمگیریة ۲:۳۵۲ کتاب الوقف الباب الاول)

في الهندية: ۵: ۳۵۵ اهل محلة قسموا المسجد وضربوا فيه حائطا ولكل منهم امام على حدة وموذنهم واحد لابأس به والاولیٰ ان يكون لكل طائفة موذن ـ قال ركن الصباغي كما لايجوز لاهل المحلة ان يجعلوا المسجد الواحد مسجدين فلهم ان يجعلوا المسجدين الخ(۱)۔ وهوالموفق

د مسلمان جوړ کړې شوې مسجد مسجد ضرار نه شي کيدې

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی د مسجد دپاره ځمکه وقف کړه، چې هغې سره نزدې مسجد نشته، او خلقو ته هلته د مونځ کولو ضرورت دې آيا دا مسجد مسجد ضرار دې؟ که نه وی نو د دې څه وجه ده؟ او د مسجد ضرار اطلاق په کوم مسجد باندې کيږی؟ بينواتوجروا

المستفتي: جميل الرحمن لوهار مقام زروبئ صوابئ ..... ۲۷ دسمبر ۱۹۶۹ء

الجواب: د مسلمان جوړ کړې شوې مسجد، مسجد ضرار نه شي کيدې، اگر چې دويم مسجد نزدې وی ځکه چې په داسې مسجد کې دا قيد هم معتبر دې چې د دې مسجد په تعمير باندې باعث کفر وی او د الله پاک د دشمنانو د مشورو مرکز کيدل قال الله تعالىٰ: والذين اتخذوا مسجدا ضرارا وكفرا وتفريقا بين المؤمنين وارصاداً لمن حارب الله ورسوله من قبل (الآية)(۲) او چونکې د دې ځای نه مسجد لرې دې او د مسلمانانو سره معاونت دې لهذا دامسجد ضرار نه دې، بيشکه په دې کې دامامت د وظائفو دپاره ضرر موجود دې خو ددې د وجې نه يو مسجد مسجد ضرار نه شي کيدې.(۳) وهوالموفق

---

۱) (فتاوی عالمگيرية ۵:۳۲۰ الباب الخامس فی آداب المسجد والقبلة الخ)

۲) (سورة التوبة آيت: ۱۰۶ پاره: ۱۱)

۳) وفي المدارك: وقيل كل مسجد بنى مباهاة او رياء او لغرض سوى ابتغاء وجه الله او بمال غير طيب فهو لاحق بمسجد الضرار۔
(تفسير مدارك ۱:۶۵۱ سورة التوبة الجزء الحادى عشر)

د صحيح غرض په نيت باندې جوړ کړې شوې مسجد مسجد ضرار نه دې

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په کلي کې يو زوړ مسجد دې او تقريبا شل کاله مخکې د کورونو د لرى والى د وجې نه خلقو يو بل مسجد هم جوړ کړې دې اوس بعض خلق وائى چې په دې بل مسجد کې مونځ جائز نه دې او کومو خلقو چې په هغې کې مونځ وکړو د هغوى جنازه هم صحيح نه ده، آيا په دې مسجد باندې د مسجد ضرار اطلاق کيدې شى؟ بينواتوجروا

المستفتى: مولوى گل احمد پرول پانډه ضلع دير ..... ۷ دسمبر ۱۹۷۲ء

الجواب: که دا مسجد د يو فاسد غرض دپاره جوړ کړې شوې وى نو دې مسجد ته مسجد ضرار ويل صحيح او که د غرض صحيح مثلا د مسلمانانو د معاونت يا د فساد د ختمولو دپاره جوړ کړې شوې وى نو دې ته مسجد ضرار ويل غلط دى. في التفسيرات الاحمدية ۴۷۸ وقال صاحب المدارك وقيل كل مسجد بني مباهاة اورياء اوسمعة اولغرض سوى ابتغاء وجه الله تعالیٰ او بمال غيرطيب فهولاحق بمسجدالضرار(۱)۔وهوالموفق

د يو مسجد په څوا کې دويم مسجد جوړول او د مسجد ضرار مسئله

سوال: څه فرمائى علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې يو مسجد تقريبا د اته لسو کالو نه زير تعمير دې، چت دالان او انګڼ تقريبا درې کناله جوړ شوې دى چې په هغې باندې شپېتۀ اويا زره روپۍ اهل محله وغيره صرف کړې دى، اوس بعض خلقو د دې مسجد په مقابله کې د بل مسجد تعمير شروع کړې دې کوم چې بالکل دې ته نژدې دې آيا دا نوې مسجد تعمير کول جائز دى؟ او د مسجد ضرار مفهوم څه دې؟ بينواتوجروا

المستفتى: حافظ عبدالمنان صاحب اوګى هزاره

۱) (التفسيرات الاحمدية ۴۷۸ مبحث بناء المساجد سوى ابتغاء وجه الله تعالى)

الجواب: مسجد ضرار هغې ته وائی کوم چې د فاسد غرض دپاره تعمیر کړې شوې وی، د غرض فاسد نه مراد دا دې چې مسلمانانو ته د ضرر رسولو او د هغوی په تقسیم کولو او بې اتفاقئ دپاره جوړ کړې شوې وی، یا د مسلمانانو د دشمنانو انتظار گاه یا د پناه ځای وی. (سورة البراءة) (١) هم دغه شان چې کله د فخر او ریاء دپاره جوړ کړې شوې وی. کما فی التفسیر الاحمدی قال صاحب المدارك وقیل کل مسجد بنی مباهاة اوریاء اوسمعة اولغرض سوی ابتغاء وجه الله اوبمال غیرطیب فهولاحق به(٢). وهوالموفق

په یوه محله کې دویم مسجد جوړول او د مسجد ضرار حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې درې ورونه دی او د درې واړو یو مسجد دې څه موده پس د هغوی نه یو ورور بل مسجد جوړ کړو چې د هغې د وجې نه اول مسجد ته نقصان رسیږی مثلاً په اجتماعیت کې کمې راتلل، آیا دا مسجد د مسجد ضرار په حکم کې شامل دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: علی رحمٰن مهمندی...... ۳ اپریل ۱۹۷۵ء

الجواب: که د دویم مسجد جوړولو باعث اولنی مسجد ته نقصان رسول وی نو دا دویم مسجد به مسجد ضرار وی، او که باعث دا وی چې د فساد او جدال نه امن حاصل شی نو دا به مسجد ضرار نه وی، صرح به فی المدارك فی سورة البراءة بکون المسجد الذی بنی لغرض فاسد مسجدأ ضراراً(٣) وکذا صرح

---

١) قال الله تعالیٰ: والذین اتخذوا مسجداً ضراراً و کفرا وتفریقاً بین المؤمنین وارصاداً لمن حارب الله ورسوله من قبل، ولیحلفن ان اردنا الا الحسنیٰ، والله یشهد انهم لکذبون۔ (سورة التوبة آیت: ۱۰۷ رکوع: ۲ پاره: ۱۱)

٢) (مدارک التنزیل المعروف بالتفسیر النسفی ۱:۵۱۹ سورة التوبة)

٣) وقیل کل مسجد بنی مباهاة او ریاء او سمعة او لغرض سوی ابتغاء وجه الله او بمال غیر طیب فهولاحق بمسجد الضرار۔ (التفسیر النسفی المعروف مدارک التنزیل ۱:۵۱۹ سورة التوبة)

فی الهندیة: ۵: ۳۵۵ بجعل المسجد الواحد مسجدین ای لغرض صحیح، فافهم(۱)۔ وهوالموفق

غیر موقوف دکانونو باندې پورته جوړ کړې شوې مسجد عرفي دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې څو دکانونه زیر تعمیر دی، شریکانو فیصله کړې ده چې د قبلې طرف ته دکانونه چې د کوم سړی په قرعه کې راوختل نو هغه به پورته حصه د مسجد دپاره ورکوی، آیا په دکانونو دپاسه مسجد جوړولې شی؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد عبدالله تله کنگ ضلع اټک......۲۸ جمادی الثانی ۱۳۹۹ھ

الجواب: چونکې د دې چتونو نه لاندې خمکه موقوفه نه ده بلکې مملوکه ده، لهذا په دې چتونو باندې جوړ شوې مسجد به عرفي وی شرعی مسجد به نه وی، په دې کې به اعتکاف صحیح نه وی.

یدل علیه ما فی الدرالمختار ۳: ۵۱۱ وفی القهستانی: ولابد من افرازه ای تمیزه عن ملکه من جمیع الوجوه، فلو کان العلو مسجدا والسفل حوانیت اوبالعکس لا یزول ملکه لتعلق حق العبد به کما فی الکافی(۲)۔ وهوالموفق

په دوه منزله عمارت کې یو منزل په طور د مسجد استعمالول شرعی مسجد نه دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په پیښور فوجي چهاونۍ کې دوه منزله عمارت دې چې د هغې لاندې حصه د مسجد په طور استعمالولې شی او پنځه وخته مونځ پکې سره د جمعې ادا کولې شی او پورته حصه ئې د اوسیدو خای دې چې په هغې کې فوجیان اوسیږی آیا دا لاندې حصه مسجد کیدو سره پورته اوسیدل جائز دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: شفیق الرحمن کوتها c/o مولانا عبید الرحمن پشاور چهاؤنی ۲ ربیع الثانی ۱۴۰۱ھ

---

۱) (فتاویٰ عالمگیریة ۵: ۳۲۰ الباب الخامس فی آداب المسجد)

۲) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳: ۴۰۵ مطلب فی احکام المسجد)

الجواب: چونکې لاندې حصه عرفي مسجد دې چې دا مسجد شرعی نه دې، لهذا د دې مسجد په پورته حصه کې اوسیدل ممنوع نه دی، ونظیره مساجد البیوت فافهم(۱) وهوالموفق

د ذاتي کور د پاسه غیر موقوف مسجد، عرفي مسجد دې شرعي نه دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید په خپل ذاتی جائیداد کې لاندې کور جوړولو سره پورته د محلې د سهولت دپاره مسجد جوړ کړو، ټول اخراجات خپله ادا کوی او اهل محله په دې کې مونځونه ادا کوی او د بجلئ وغیره په اخراجات کې اهل محله هم کومك کوی، د زید حق تولیت برقرار دې، اوس زید وائی چې دا مسجد ما خپله جوړ کړې دې هم زه به ئې استعمالوم عوام او د محلې خلقو ته د مونځ کولو اجازت نشته وغیره وغیره، نو آیا د زید دپاره دا قسم رویه خپلول جائز دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: ع، ح. قریش c/o محمد رمضان علوی ... ۲۷ جولائی ۱۴۰۱ھ

الجواب: دا مسجد مسجد عرفي دې مسجد شرعی نه دې، د دې اخستل او خرخول جائز دی د دې د مونځ کونکو منع کول ناجائز نه دی.

کما یدل علیه ما فی ردالمحتار ۴:۳۵۸ طبع المصطفی البابی قال فی البحر وحاصله ان شرط کونه مسجدا ان یکون سفله وعلوه مسجد لینقطع حق العبد عنه لقوله تعالیٰ وان المساجد لله، انتهیٰ(۲) قلت: لان المدار علی الموقوفیة وههنا لم یتحقق لاوقف العقار ولاوقف السقف، فافهم.

---

۱) قال العلامة ابن نجیم: ومن اتخذ وسط داره مسجداً واذن للناس بالدخول فله بیعه ویورث عنه لانه لم یخلص لله تعالیٰ لبقاء حق العبد متعلقاً به.
(البحر الرائق ۵:۴۲۱ کتاب الوقف فصل فی احکام المسجد)

۲) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۴۰۶ مطلب فی احکام المسجد)

نوټ: په داسې مسجد کې اعتکاف صحیح نه دې (۱) **وهوالموفق**

د مسجد د کمیټئ د انتخاب طریقه کار

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې دلته یو مرکزی جامع مسجد دې چې په هغې کې یو پیش امام او یو خطیب دې، د خطیب د میاشتې تنخواه دوه زره روپۍ ده خطیب د کمیټئ نه د زیاتې تنخواه مطالبه وکړه نو کمیټئ مسترد کړه، خطیب دا تهمت پورې کړه چې دا کمیټی خائنه ده حال دا چې هغه خپله مخلص دې، بیا هم خطیب بله کمیټی جوړول شروع کړل او صدر په دوه ډلو کې تقسیم شو،د یو صدرعالم دې او دویم عام سړې دې، آیا بغیر د تحقیق نه دا کمیټی ماتول د شریعت په رڼا کې جائز دی، آیا خطیب ددې د ماتولو اجازه لري؟آیا ددې مسجد انتظام چلول د اهل محله حق دې اوکه د ټول ښهر دخلقو اوکه دمسجد د امام او خطیب حق دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: قاری غلام مصطفی شاه مرکزی جامع مسجد گلگت ...۲۱ رمضان ۱۴۰۹ھ

الجواب: که د دې جامع مسجد او د هغې د متعلق دکانونو واقف یا د هغه ولی موجود وی نو د هغوی رائې باندې دې دارومدار کیښودل شی، که دا کسان موجود نه وی نو د حاکم رائې دې معمول جوړه کړې شی، او د هغې نه افضل دا ده چې د دې جامع مسجد د متعلقه مونځ کونکو نه د اهل حل وعقد په رائې باندې فیصله وکړې شی. **فلیراجع الی الدرالمختار فصل یراعی شرط الواقف(۲). وهوالموفق**

---

۱) وفی المنهاج: اعلم ان المساجد التی بنیت علی الحوانیت المملوکة الغیر الموقوفة هی مساجد عرفیة لیست بمساجد شرعیة لما فی وقف البحر وحاصله ان شرط کونه مسجداً ان یکون سفله وعلوه مسجداً لینقطع حق العبد عنه لقوله تعالیٰ وان المساجد لله انتهیٰ، فلا یصح الاعتکاف فی مثل هذه المساجد.

(منهاج السنن شرح ترمذی ۷۴: ۴ باب المعتکف یخرج لحاجته ام لا)

۲) قال العلامة الحصکفی: ولایة نصب القیم الی الواقف... [بقیه حاشیه برصفحه آئنده

د مسجد د کمیټۍ د ارکانو د انتخاب دپاره شرائط او ضوابط

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې (۱) یو هم مسلک او صالح سړې چې په یو سرکاری عهده باندې فائز دې د حکومت نه د یو قطعه اراضی دپاره د تعمیر حاصله کړه او د دیندار او مخیر کسانو یو مشاورتی کمیټی جوړولو سره ئې د خپل اهتمام لاندې تعمیر شروع کړو کوم چې تکمیل ته رسیدلې دې، صاحب مذکور د ریټائرډ کیدو نه پس په بله تړلې علاقه کې رهائش اختیار کړې دې، آیا د شریعت په رڼا کې دا سړې اوس د کمیټۍ ممبر جوړیدې شی؟

(۲) د ذکر شوی مسجد نور بعض ارکان منتظمه کوم چې په دې علاقه کې رهائش لری خو په نورو علاقو کې تجارت او ملازمت (مزدوری) کوی، او پنځه وخته مونځونه دلته نه ادا کوی صرف د جمعې یا د سحر او ماسخوتن د مانځه دپاره راځی او د مسجد اعانت کوی آیا صرف هم په دې وجه چې هغوی پنځه وخته مونځ دلته نه کوی په دې وجه د مسجد د کمیټۍ ارکان نه شی جوړیدې؟

(۳) یو دیندار مخیر اهل حدیث کوم چې د شروع نه دلته د رهائشی کمیټۍ ممبر دې او بې لالچه خدمت کوی آیا صرف د غیر حنفی کیدو د وجې نه د مسجد د کمیټۍ ممبر نه شی جوړیدې؟

بقیه ازحاشیه گذشته] ثم لوصیه... ثم اذا مات المشروط له بعد موت الواقف ولم یوص لاحد فولایة النصب للقاضي، قال العلامة ابن عابدین: (الی الواقف) قال فی البحر... ثم ذکر عن التتار خانیة ما حاصله ان اهل المسجد لو اتفقوا علی نصب رجل متولیا لمصالح المسجد فعند المتقدمین یصح ولکن الافضل کونه باذن القاضی ثم اتفق المتاخرون ان الافضل ان لایعلموا القاضی فی زماننا لما عرف من طمع القضاة فی اموال الاوقاف الخ۔

(الدرالمختار مع ردالمحتار ۲:۴۴۸،۴۴۹ مطلب الافضل فی زماننا نصب المتولی الخ)

(۴) آیا په شریعت کې د مسجد د تولیت حقدار صرف هغه سړې دې کوم چې پنځه وخته په هغه مسجد کې مونځ کوی اګر چې په هغوی کې هیڅ صلاحیت نه وی او نه مالی خدمت کولې شی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حاجی وصی الدین ... اصغر سکیم راولپنډی

الجواب: د مسجد وغیره د متولی کیدلو دپاره (د کمیټۍ د رکن یا مشیر کیدو دپاره) عقل او بلوغ او قدرت شرط دې نه مقامی کیدل شرط دی او نه حنفی کیدل، بیشکه غوره دا ده چې امین او خاوند د رائې وغیره جوړ کړې شی. قال فی الاسعاف ولا یولی الا امین قادر بنفسه او بنائبه لان الولایة مقیدة بشرط النظر ولیس من النظر تولیة الخائن لانه یخل بالمقصود وکذا تولیة العاجز .... ویستوی فیه الذکر والانثی وکذا الاعمی والبصیر وکذا المحدود فی قذف اذا تاب لانه امین، قال العلامة الشامی والظاهر انها شرائط الاولویة لا شرائط الصحة ویشترط لصحته بلوغه وعقله لاحریته واسلامه (بحذف یسیر)، (ردالمحتار ۳:۵۳۲)(۱)۔ وهوالموفق

د مسجد د توسیع دپاره په اخستل شوی کور باندې د کرایه دارو قبضه جائز نه ده

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د مسجد د صحن سره متصل یو خالي مکان دې اهل مسجد پیسې ورکولو سره مذکوره کور د مسجد د انګړ د توسیع دپاره اخستلې دې، اوس کرایه دار قابضین دا مکان مسجد ته نه حواله کوی، او مقدمه بازئ کولو سره د مسجد پیسې ضائع کوی آیا د دې کور استعمال کوم چې د مسجد یوه حصه ده جائز دې؟ داسې خلق کوم چې د مسجد په مقابله کې مقدمې کوی او صفا وائی چې مونږ دا کور نه پریږدو، نو آیا دا خلق فاسقان دی، او که منافق او کافر؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی رحمٰن ګل راولپنډی .... ۲۷ اګست ۱۹۷۵م

---

۱) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۴۲۱،۴۲۲ مطلب فی شروط المتولی)

الجواب: کوم کور چې د مسجد د توسیع دپاره واخستلې شی هغه د مسجد په حکم کې وی لهذا د قابضین دپاره ضروری ده چې هغوی کور حواله کړی او د فسق او فجور نه دې بچ شی، د حکومت په اجازت او قانون سره د الله پاک په نزد حلال والې نه ځ اصلیږی (۱). وهوالموفق

د مشترکه ځمکې د مسجد دپاره د وقف کولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې پنځه کاله مخکې ما دوه منزله کور تعمیر کړې وو وروستو راته معلومه شوه چې په ګاونډ کې د مسجد د ځمکې څه ځای په کور کې شامل شوې دې، نه ما قصدا دا کار کړې دې او نه کمیټی انتظامیه ته دا معلومات شوې وو، اوس که د کور تعمیر راغورځولو سره دا ځمکه په مسجد کې شامله کړې شی نو د پوره کور د بلډنګ راغورځیدو خطره ده او دا غلطی سهوا شوې ده، هم دغه شان دې دا هم واضحه وی چې ۱: څو ملګرو چنده جمع کولو سره د دې ځمکې قیمت حکومت ته ادا کړې وو یعنی د مسجد دپاره د جمع شوی فنډ نه ادائیګی اونه کړې شوې. ۲: تقریبا اووه یا اته کاله مخکې دا ځمکه د حکومت نه واخستلې شوه، زه ستاسو د فیصلې منتظر یم؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالحمید جناح روډ ایبټ آباد.....۲۱ اکتوبر ۱۹۸۵ء

الجواب: چې کله دې کسانو مشترکه طور د ذاتی مالونو نه دا ځمکه د مسجد دپاره اخستلې ده نو دا وقف مشاع دې کوم چې صحیح نه دې او د دې کسانو دپاره د دې ځمکې خرخول جائز دی. کما فی الهندیة ۲: ۳۷۳ وقف المشاع المحتمل للقسمة لا یجوز عند محمد وبه اخذ مشائخ بخاری وعلیه الفتوی کذا فی السراجیة (۲). وهوالموفق

---

۱) قال العلامة ابن الهمام: والمسجد خالص لله تعالیٰ ولیس لاحد فیه حق قال الله تعالیٰ وان المساجد لله. (فتح القدیر ۵: ۴۴۵ فصل فی احکام المسجد)
وقال العلامة ابن نجیم: ویجب رد عینه فی مکان غصبه لقوله علیه السلام علی الید ما اخذت حتی ترد ای علی صاحب الید. (البحر الرائق ۸: ۱۹۸ کتاب الغصب)

۲) (فتاویٰ عالمگیریة ۲: ۳۶۵ فصل فی وقف المشاع)

بغیر د اجازت نه د بل ورور حصه په مسجد کې د وقف کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې څلور ورونه دی د هغوی مور هر یو ته حصه ورکړې ده په هغوی کې یو ورور د بل ورور حصه د مسجد دپاره وقف کړې ده او حال دا چې هغه بل ورور یې په ورکولو راضي ندی اوس که مسجد والا هغې لره زبردستی سره واخلی نو آیا په هغې کې مونځ صحیح دې یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: احسان الله مانکی صوابي..... ۲۶ جمادی الثانی ۱۳۹۹ھ

الجواب: که دا کور مشترک غیر تقسیم شده وی نو د ټولو شریکانو د رضا نه بغیر د هغې په مسجد کې داخلول ناجائز دی او که دا کور صرف د یو ورور حصه وی نو د هغه ورور په رضا او اجازت سره د هغې په مسجد کې داخلول جائز دی. (۱) وهوالموفق

د شاملات ځمکه کې د مسجد د آبادولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین ددې مسئلې په باره کې چې دیوکلی په شاملات کې حکومت څه سرکاری عمارت یعنی هسپتال وغیره تعمیر کړی نو دهغه عمارت په انګړ کې د صلاة العیدین یا جمعه وغیره کولو څه حکم دې؟ که جائز وی نو په مسنون طریقه سره به ادا شوې وی او که د کراهت سره؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولانا محمد ادریس صدر گورنمنټ (حکومت)

مدرسه عربیه چارباغ سوات... ۱۳ مئی ۱۹۷۶ء

---

۱) وفی الهندیة: ومنها الملک وقت الواقف حتی لو غصب ارضاً فوقفها ثم اشتراها من مالکها ودفع الثمن الیه او صالح علی مال دفعه الیه لا تکون وقفاً کذا فی البحر الرائق ورجل وقف ارضاً لرجل آخر فی بر سماه ثم ملک الارض لم یجز وان اجاز المالک جاز عندنا کذا فی فتاوی قاضی خان.

(فتاوی عالمگیریة ۲:۳۵۳ کتاب الوقف الباب الاول)

الجواب: که دا شاملات د لاړې په شان کاغذي ملکيت ولري شرعي ملکيت ئې نه وي نو په دې کې مونځ کول مکروه نه دي اګر چې بغير د اجازت نه وي کنه نو بغير د اذن نه مکروه دي. (۱) وهوالموفق

سابقه ګردواره لره په مسجد کې تبديل کولو سره په هغې کې ضروري تعمير او رد وبدل جائز دې

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې يو ګردواره په مسجد کې بدله کړې شوې ده او د حکومت په کاغذاتو کې مسجد ښودلې شوې دې اوس په هغې کې د تعمير او ردوبدل ضرورت دې د بعض خلقو خيال دې چې د هغې دپاره د حکومت نه اجازت اخستل ضروري دي آيا دا اجازت اخستل شرعا صحيح دي؟ که بغير د اجازت نه ئې جوړولې شي؟ بينواتوجروا

المستفتي: قاري محمد امين جامع مسجد ورکشاپ راولپنډي

الجواب: د ضرورت په وخت کې مناره وغيره جوړول جائز دي،

کما في الهندية ۲:۴۴۸ ويجوزان يبين منارة من غلة وقف المسجد ان احتاج اليها ليكون اسمع للجيران وان كانوا يسمعون الاذان بدون المنارة فلا كذا في خزانة المفتيين (۲).

نوټ: په ذاتي مالونوسره اهل محله هر تعميري کار کولې شي. (۳) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة ابن عابدين: وعبارة الحاوى القدسي والارض المغصوبة فان اضطر بين ارض مسلم وكافر يصلى فى ارض المسلم اذا لم تكن مزروعة او لكافر يصلى فى الطريق اى لان له فى الطريق حقا كما فى مختارات النوازل وفيها تكره فى ارض الغير لو مزروعة او مكروبة الا اذا كانت بينهما صداق او رأى صاحبها لا يكره فلا بأس.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱:۲۸۰ مطلب تكره الصلوة فى ارض المغصوبة)

۲) (فتاویٰ عالمگیرة ۲:۴۶۲ الباب الحادى عشر فى المسجد وما يتعلق به)

۳) وفى الهندية: رجل اعطى درهما فى عمارة المسجد او نفقة المسجد او مصالح المسجد صح. (فتاویٰ عالمگیریة ۲:۴۶۰ الباب الحادى عشر فى المسجد وما يتعلق به)

چرچ لره په مسجد بدلول او د هدایه د عبارت وضاحت

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په اسلامی ملک کې داسې ځای چېرته چې د عیسایانو چرچ وی او بیا هلته مسلمانان آباد شی او عیسائی اقلیت هم په هغوی کې موجود وی، آیا دې چرچ لره په مسجد باندې د بدلولو څه جواز شته؟ هم دغه شان د هدایه ﴿ باب الجزیة فصل فیما ینبغی لذمی ﴾ د دې عبارت څه مطلب دې؟ وان انهدمت البیع والکنائس القدیمة اعادوها الخ؟ بینوا توجروا

المستفتی: فلائټ لیفټیننټ فدا محمد ایجوکیشن ډائریکټر پیښور ۱۳۹۰ھ

الجواب: چرچ لره په مسجد باندې بدلول اگر چې جائز دی . ﴿ لحدیث النسائی : فاکسروا بیعتکم وانضحوا مکانها بهذا الماء واتخذوها مسجدا ﴾ (۱) چونکې دا عیسائیان نه مسلمانان شوې دی او نه د دې ځای نه ټول په ټول جلاوطن شوې دی لهذا د هغوی چرچ به په مسجد باندې نه شی بدلولې، قال فی فتح القدیر: واعلم ان البیع والکنائس القدیمة فی السواد لا تهدم علی الروایات کلها، (شامی باب الجزیة) (۲) او د صاحب هدایه مراد دا دې چې د دې وطن د دارالاسلام جوړیدو نه مخکې چې کوم چرچونه موجود وو نو د هغې ترمیم او اعاده ممنوع نه ده. (۳) وهوالموفق

---

۱) (سنن النسائی ۱۱۴:۱ اتخاذ البیع مساجد باب المساجد)

۲) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲۹۹:۳ قبیل مطلب فی تمییز اهل الذمة فی الملبس)

۳) قال العلامة ابن الهمام: وان انهدمت البیع والکنائس القدیمة اعادوها قال المصنف لان الابنیة لا تبقی دائماً ولما اقرهم الامام فقد عهد الیهم الاعادة ضمنا غیر انهم لا یمکنون من نقلها من مکان الی آخر لانه احداث وفی ذلک المکان المنقول الیه فلا یجوز الخ۔ (فتح القدیر ۲۹۹:۵ فصل لا یجوز احداث بیعة الخ)

د تقسیم هند په وخت د هندوانو په متروکه ځمکه کې د مسجد دپاره د حاصل کړې قطعه باره کې شرعي فیصله

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د قیام پاکستان په وخت هندو او سکه خپلې ځمکې پریښودلې او بهارت ته لاړل مسلمانان مهاجر جوړیدو سره پاکستان ته راغلل او د هندوانو او سکهانو په متروکه ځای باندې ئې استوګنه اختیار کړه، هم دغه شان د یو متروکه ځای انتخاب د اهل محله مهاجرین د مسجد دپاره او ډی سی هم د خلقو مخکې اجازت ورکړو ځکه چې د قیام پاکستان نه پس متروکه او د وقف املاک مالک ګورنمنټ (حکومت) جوړ شوې وو، لهذا د ډپټی کمشنر په اجازت باندې د مسجد تعمیر شروع کړې شو او اهل محله ټول ګواه دی چې ډپټی اجازت او د مسجد د نقشې اجازت ورکړې وو د مسجد دپاره منتخب ځای په درې حصو باندې مشتمل دې چې په هغې کې دوه حصې متروکه دی او یوه حصه وقف ده دپاره د دهرم سالې

په ۱۹۲۰ء کې حکومت د متروکه او وقف ملکیت قیمتونه وصولولو دپاره یو اداره قائم کړه خو په دې کال ۱۹۲۰ء کې د مسجد د ځای قیمت ادا کولو نه مخکې محکمه اوقاف په تحویل کې واخستله، کوم چې د اتلسو کالو پورې په حکومتی تحویل کې وو، بالآخر په ۱۹۷۸ء کې آزاد شو دې دوران د د مسجد د دکانونو ټوله آمدنی حکومت وصولوله اوس په دې حالاتو کې د حکومت دعوی دا ده چې د مسجد دپاره د منتخب کړی شوی ځای قیمت حکومت ته نه دې ادا کړې شوې، د زید دعوی ده چې چونکې د ځمکې قیمت نه دې ادا کړې شوې او په دې ځمکه کې یوه حصه د دهرم سالې دپاره وقف ده لهذا دا د مسجد په حکم کې نه دې بلکې د هندوانو درهم ساله ده، د بکر دعوی ده چې دا د مسجد په حکم کې دې، ځکه چې د مرکزی حکومت د نمائنده ډی سی په اجازت سره جوړ شوې دې چونکې قیمت نه دې ادا کړې شوې په دې وجه قیمت په اهل محله باندې واجب دې او د خالد خیال دا دې

چې چونکې د اتلسو کالو پورې مسجد د حکومت په تحویل کې پاتې شوې دې او د مسجد د دکانونو ګټه حکومت وصولوله په دې وجه اوس په اهل محله باندې ددې قیمت واجب نه دې، اوس سوال دا دې چې آیا دا مسجد دې او که دهرم ساله؟ او په اهل محله باندې قیمت واجب دې یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد اکرم ګل لانګریاتوالی ګوجرانواله ... ۱۷ ربیع الثانی ۱۴۰۱ھ

الجواب: دا مسجد شرعی مسجد دې حکومت د هغې د قیمت وصولولو اجازه نه لري.

اما الاول: فلوجود اذن الحاکم، قال الله تبارك وتعالیٰ: وما افا الله علی رسوله منهم فما اوجفتم من خیل ولا رکاب ولکن الله یسلط رسله علی من یشاء (سورة الحشر)(۱) وجاز اتخاذ البیعة (وغیرها) مسجدا کما فی حدیث النسائی: فاکسروا بیعتکم واتخذوها مسجداً، (مشکواة شریف ۷۳)(۲) واما الثانی: فلان اتخاذ المساجد من فرائض الحکومة لما فی ردالمحتار ۳: ۴۹۵ فانه یجب ان یتخذ الامام للمسلمین مسجدا من بیت المال اومن مالهم ان لم یکن لهم بیت المال کذا فی فتح القدیر(۳) قلت لاسیما اذا قبض الغلة. وهوالموفق

د عیدګاه د پاره باقاعده وقف شوې ځمکه باندې د مسجد جوړولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو قطعه د ځمکې چې په درې کنالو باندې مشتمل ده د عیدګاه سره ملحقه کومه چې د مځکې نه د بنهر د کمیټۍ د طرف نه د عیدګاه دپاره وقف شوې ده هغې لره یو سړې اخستلو سره مسجد تعمیر کول غواړي آیا دا صحیح ده؟ بینواتوجروا

المستفتی: غلام نبی قریشی دفتر زراعت ایبټ آباد .... ۱۹ جنوری ۱۹۷۶ء

---

۱) (سورة الحشر پاره ۲۸ آیت: ۶)

۲) (مشکواة المصابیح ۶۹: ۱ باب المساجد ومواضع الصلوة الفصل الثانی)

۳) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳۹۳: ۳ قبیل مطلب قد یثبت الوقف بالضرورة)

الجواب: که د ځمکې دا حصه شرعي وقف وی نو دا به په عیدګاه باندې خرچ کولې شی نه په مسجد باندې، کما فی وقف الاشباه ۸۳ شرط الواقف یجب اتباعه لقولهم شرط الواقف کنص الشارع(۱). وهوالموفق

د ریلوې په ځای کې د مسجد جوړولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په ښهر جهلم کې یو مسجد چې د هغې محل وقوع په بازار کې د کیدو د وجې نه د مونځ کونکو کثرت دې او د مسجد ځای وړوکی او ناکافی دې ترڅې چې بعض وخت د ځای د نه ملاویدو د وجې نه خلق د اول جماعت د ختمیدو انتظار کوی د مسجد نه شاته مغربی طرف ته د ریلوې ځای دې د ریلوې حکامو نه د اخستلو کوشش وکړو خو د ریلوې حکام وائی چې د ریلوې د قانون مطابق د یو انچ ځمکې خرڅول هم ممنوع دی خو په کرایه باندې ملاویدې شی، تر د یو کم سلو کالو پورې به مسجد سره وی، ځای هم داسې دې چې د ریلوې په کار نه راځی او دا اعتراف د ریلوې حکام او مشران هم کوې چې اوس حال دا دې چې د مسجد کمیتی په دې ځای باندې د مسجد شکل جوړ کړې دې او چنده ئې هم وصول کړې ده، د کمیتۍ والاراده ده چې د موجوده مسجد په ځای دې په طور د صحن مسجد استعمال کړې شی، اوس به د دې حکم د مسجد وی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولانا عبدالودود مدرس جامعه حنفیه مدنی مسجد جهلم ښهر ۲ جولائی ۱۹۸۶ء

الجواب: که هغه ځای کې د مسجد ضرورت وی او حکومت د جوړولو دپاره تیار نه وی نو عوام مسجد جوړولې شی. کما یدل علیه ما فی رد المحتار ۲/۳۹۵ یجب ان یتخذ الامام للمسلمین مسجدا من بیت المال اومن مالهم ان لم یکن لهم بیت مال(۲) وهوالموفق

---

۱) (الاشباه والنظائر ۱۹۴ کتاب الوقف مبحث استبدال الوقف)

۲) (ردالمحتار هامش الدر المختار ۳:۳۹۳ کتاب الوقف)

د روډ په غاړه باندې د محکمه پی ډبلیو ډی په خمکه باندې د جوړ شوی مسجد مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې د پی ډبليو ډی شارع عام چې د هغې ټول پلنوالې تقريبا دوه سوه فټه دې او پوخ سړک چې په هغې باندې شپه او ورځ موټر ګرځي د هغې پلن والې تقريبا شپيتۀ فټه دې د پوخ سړک دواړو طرفونو ته کچه سړک دې کوم چې اوولس فټه ښی طرفته دې او اويا فټه ګس طرف ته، د سړک په څه حصه باندې ونې ولاړې دی دا لاره د دې پوخ سړک نه زياتي ده، بعض ځايونو کې قابل استعمال او اکثر ځايونو کې قابل استعمال نه ده، د سړک په دې زياتي حصه باندې اهل محله تقريبا ۱۵ يا شل کاله مخکې يو مسجد جوړ کړې دې چې په هغې کې باقاعده پنځه وخته مونځ او د جمعې او اخترونو مونځ کولې شی، د مسجد مذکوره د وجې نه په لاره تيريدونکو او تلونکو ته هم څه ضرر اوتکليف نه وی بلکې موټران بنه په آسانۍ سره تيريږی او په فتاوی عالمګيريه ۴۰۶/۲ مطبوعه نورانی کتب خانه پشاور باندې دا عبارت ليکلې شوې دې، **ذكر في المنتقى عن محمد رحمه الله في الطريق الواسع بنى فيه اهل المحلة مسجداً وذلك لا يضر بالطريق فمنعهم رجل فلا بأس ان يبنوا كذا في الحاوى قوم بنوا مسجداً واحتاجوا الى مكان يتسع المسجد واخذوا من الطريق وادخلوه في المسجد ان كان يضر باصحاب الطريق لا يجوزوان كان لا يضر بهم رجوت ان لا يكون به بأس كذا في المضمرات.** لهذا بعض مفتيانو حضراتو د مسجد د جواز حکم ورکړې دې اوس د پوښتنې خبره داده چې مسجد مذکورله پی ډبليو ډی والا راغورځولې شی يا نه؟ **بينوا توجروا**

المستفتي: محمد اسحاق سليمي ګرها موړ وهاړی

الجواب: من جانب مولانا عبدالرحمن صاحب!

مسجد مذکور شرعا مسجد دې چې د هغې ورانول او خرابول بالکل جائز نه دی لکه چې د جزئيات مذکوره فی السوال او لاندې جزئيات نه ښه واضح دې خو اهل محله لره د متعلقه محکمې نه اجازت اخستل پکار دی، او انهدام مسجد کلی طور باندې شرعی نقطه نظر سره يو ناجائز فعل دې چې په هغې

باندې فقهاء امت متفق دی، په شامی کښې دی: اما جعل کل المسجد طریقا فالظاهر انه لایجوز قولا واحدا(۳۸۳/۳) معلومه شوه چې د انهدام مسجد په عدم جواز باندې اجماع ده او په دې کښې اختلاف نشته لهذا په محکمه والو باندې لازم ده چې هغوی د دې جومات جوړولو اجازت ورکړی. ﴿ وان بنی للمسلمین کمسجد ونحوه لا ینقض ﴾ (در مختار ۳۷۲/۵) وهکذا فی تکملة البحر الرائق ۳۹۵/۸، والله اعلم بالصواب

المجیب: عبدالرحمٰن عفا الله عنه.

الجواب: من جانب مفتی اعظم مولانا محمد فرید صاحب دامت برکاتهم!

دا جواب صحیح دې د دې مسجد راغورځول صحیح نه دی، خصوصا چې قوم د حکومت ډیوټی پوره کړې ده. کما فی ردالمحتار ۳: ۴۹۵ یجب ان یتخذ الامام للمسلمین مسجدا من بیت المال اومن مالهم ان لم یکن بیت المال کذا فی فتح القدیر (۱). وهوالموفق

د سابقه مسجد ځمکه د نوی مسجد د آبادئ نه بهر کولو سره بیا هم د مسجد په حکم کښې ده

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کښې چې یو زوړ مسجد وو نقشه یې زمونږ سره ده چې د هغې په مغربی دیوال کښې کوړ والې وو اوس مستطیل کولو سره نوی تعمیر کړې شوې دې او تقریبا نوی فټه سره د مخکښې دیوال د قبلې طرف ته پلنوالې او شمالا او جنوبا پنځوېشت فټه اوږد والی والا خای د مسجد نه بهر پریښودلې شوې دې چې په هغې کښې سابقه محراب او اول صف د مخکښې مسجد شامل دې اوس مطلوبه خبره داده چې ایا متروکه ځمکه د مسجد نه علاوه د نورو مقاصدو دپاره استعمالیدې شی، مثلا د طالبانو کمرې یا دکانونه یا د اهل محله د ماشومانو د تعلیم دپاره برنډه وغیره؟ بینوا توجروا

المستفتی: حکیم عبدالحمید صاحب ... ۲۰ مئی ۱۹۷۴ء

---

۱) (ردالمحتار هامش الدر المختار ۳: ۳۹۳ قبیل مطلب قد یثبت الوقف بالضرورة)

الجواب: د مفتی به قول په بناء دا مخصوص ځای همیشه دپاره د مسجد په حکم کې دې، په دې باندې دکان یا کور جوړول حرام دی،

لما فی الدرالمختار ۳: ۵۰۳ ولو خرب ما حوله واستغنی عنه یبقی مسجداً عند الامام والثانی الی قیام الساعة وبه یفتی(۱) وبمعناه فی جمیع کتب الفتاویٰ(۲) ووجه الدلالة ظاهر۔ وهوالموفق

د مسجد د ورانیدلو نه پس دوباره د آبادئ یا په څه ځمکه باندې د کښت او کروندې حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې تقریبا درې کناله ځمکه باندې مسجد آباد وو، د مسجد آبادی ورانه شوه او د مسجد ځمکه د یو سړی په نوم وه هغه په بل چا خرڅه کړه کوم سړی چې دا ځمکه واخسته هغه په نیمه ځمکه باندې مسجد تعمیر کړو او باقی نیمه ځمکه ئې د مسجد په مفاد یعنی د امام د تنخواه وغیره دپاره په کرونده یعنی اجاره باندې ورکړه، آیا د دې باقی ځمکې کرونده جائز ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: لطیف الرحمٰن اکوړه خټک ...... ۲ جولائی ۱۹۷۵ء

الجواب: د مفتی به قول په بناء به دا ځمکه د مسجد په حکم کې وی، په دې باندې کرونده کول جائز نه دی، کما فی الدرالمختار: ولو خرب ما حوله واستغنیٰ عنه یبقی مسجداً عند الامام والثانی ابداً الی یوم القیامة، وبه یفتی، فی ردالمحتار

---

۱) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳: ۴۰۶ مطلب فیما لو خرب المسجد اوغیره)

۲) وفی الهندیة: واذا خرب المسجد واستغنی اهله وصار بحیث لا یصلی فیه عاد ملکا لواقفه او لورثته حتی جاز لهم ان یبیعوه او یبنوه داراً وقیل هو مسجد ابداً وهو الاصح کذا فی خزانة المفتیین۔
(فتاویٰ عالمگیریة ۲: ۴۵۸ الباب الحادی عشر فی المسجد)

۵۱۲:۳ وکذا لو خرب ولیس له ما یعمر به وقد استغنیٰ الناس عنه لبناء مسجد آخر، فافهم(۱).وهوالموفق

د پخوانی مسجد په بدلون کې د دوچند ځمکې وغیره ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ مسجد اوس تنګ شوې دې چا چې د دې دپاره ځمکه وقف کړې وه هغه وائی چې که تاسو د دې ځای نه دا مسجد منتقل کولې شئ نو زه به د دې په بدل کې دوچند ځمکه درکړم، په دې شرط چې زوړ مسجد به په خپل استعمال کې راولم د دې مسئلې شرعی حکم څه دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی ګل بر خان کاتب چنده اخوره کبل سوات ..... ۱۹ جمادی الثانیة ۱۴۰۱ھ

الجواب: د مفتی به قول په بناء باندې به زوړ مسجد تر قیامته پورې مسجد وی د هغې نه به کښت او پټې نه شی جوړولې، لما فی شرح التنویر: ولو خرب ما حوله واستغنیٰ عنه یبقی مسجداً عند الامام والثانی ابداً الی قیام الساعة وبه یفتیٰ، حاوی القدسی (علی ردالمحتار ۴:۳۵۸)(۲).وهوالموفق

د سرکاری نهر دپاسه د مسجد جوړولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د سرکاری نهر دپاسه که مسجد جوړ کړې شی نو آیا په هغې کې مونځ جائز دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: قاری عبدالحمید شریک دوره حدیث

الجواب: په دې کې لمونځ کول جائز دی. وفی الاجناس وفی نوادر هشام قال سألت محمد بن الحسن عن نهر قریة کثیرة الاهل لا یحصی عددهم وهو نهر قناة

---

۱) (الدر المختار مع ردالمحتار ۳:۴۰۶ مطلب فیما لو خرب المسجد او غیره)

۲) (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۳:۴۰۶ مطلب فیما لو خرب المسجد)

او نهر واد لهم خاصة واراد قوم ان يعمروا بعض هذا النهر ويبنوا عليه مسجداً ولا يضر ذلك بالنهر ولا يتعرض لهم احد من اهل النهر قال محمد رحمه الله يسعهم ان يبنوا ذلك المسجد للعامة او المحلة كذا في المحيط، هندية ۳:۴۴۴(۱)۔ وهو الموفق

په سرکاري ځمکه کې د حکومت د طرف نه د مسجد دپاره مقرر شوي ځای کې د مسجد حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د بهتو صاحب په دور حکومت کې د غریبانانو په مطالبه باندې د هغوی د کورونو جوړولو دپاره ځای ورکړې شوې وو کوم چې د پنډئ او ټیکسلا ترمینځه دې تراوسه پورې څه مکانات جوړ شوې دی او څه نه په دې مقام باندې حکومت د مسجد دپاره هم ځای مختص کړې دې بعض سرکاری کاغذات هم موجود دی خو چا سره چې کاغذات دی هغه موجود نه دی، اوس یو سړې مسجد جوړوی خو هغه سره فکر دې چې د مسجد دپاره بنه دې یا نه او ځای هم داسې دې چې حکومت ته د دې ضرورت نشته، یعنی شک صرف په جوړولو کې دې کنه نو حکومت دا ځای :مسجد دپاره متعین کړې دې ددې څه حکم دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد طیب حاجی آباد اسلام آباد.... ۱۴ شوال ۱۴۰۳ھ

الجواب: په کوم مقام چې د مسجد ضرورت وی نو په داسې ځای کې حکومت باندې لازم دی چې هغه مسجد جوړ کړی، كما في ردالمحتار ۳:۳۳۹ طبع مصطفى البابي الحلبي، فانه يجب ان يتخذ الامام للمسلمين مسجداً من بيت المال او من مالهم ان لم يكن لهم بيت مال كذا في فتح القدير(۲)۔

پس که حکومت په دې ځای کې د مسجد د تیارولو دپاره تیار نه وی نو کم از کم د مداخلت او اعتراض نه دې اجتناب وکړی، او که حکومت اجازت ورکړې وی نو بیا د شک سوال نشته په هغې باندې تعمیر صحیح دې. وهو الموفق

---

۱) (فتاویٰ عالمگیریة ۲:۴۵۶ الباب الحادی عشر فی المسجد وما یتعلق الفصل الاول)

۲) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۳۹۳ مطلب قد یثبت الوقف بالضرورة)

د چا په ځمکه کې بغیر د اجازت نه د جوړ کړې شوی مسجد حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی بل ته یو پلاټ د ځمکې په طور د رهائش ورکړه، دې رهائش کونکی د رهائش نه علاوه په دې کې د مسجد تعمیر هم کړې دې او حال دا چې د ځمکې مالک پکې د مسجد اجازت نه ورکوي اوس د دې مسجد څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی رقیب خان وزیرستان... ۱۰ نومبر ۱۹۸۹ء

الجواب: د چا په ځمکه کې بغیر د اجازت نه تعمیر شوې مسجد، شرعی مسجد نه دې، د هغې ورانول جائز دی. **لعدم صحة وقف ارض الغير** (۱) **ولكراهة الصلاة فی ارض الغير بلا اذن المالك** (۲) **وهوالموفق**

د مسجد د چندې نه د مسجد د پاره د اخستل شوې ځمکې د بدلون یا خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې قدیمی جامع مسجد ګنبدټل کې یوه حصه د ځمکې د مسلمانانو په چنده باندې اخستلې شوې ده چې د هغې آمدن په مسجد باندې خرچ کیږی بیا یو سړی د مسجد دپاره دوه کناله ځمکه وقف کړه، اوس د مسجد نوې تعمیر شروع شوې دې چې په هغې کې تر اوسه پورې چنده ختم شوې ده نو آیا دا وقف شوې ځمکه د مسجد دپاره خرڅیدلې شی؟ هم دغه شان جامع مسجد لره قبلې طرف ته مخامخ کولو دپاره که د هغه وقف شوې ځمکې نه په څه ځمکه کې بدلون وکړې شی نو آیا دا جائز ده؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حبیب ګل ټل کوهاټ... ۲۲ جولائی ۱۴۰۱ھ

---

(۱) وفی الهندية: رجل وقف ارضا لرجل آخر فی برسماه ثم ملك الارض لم يجز وان اجاز المالک جاز عندنا. (فتاویٰ عالمگيرية ۲:۳۵۳ کتاب الوقف الباب الاول)

(۲) قال العلامة الحصکفی: وكذا تكره فی اماكن... وارض مغصوبة او للغير - (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۱:۲۸۰ مطلب فی الصلاة فی الارض المغصوبة)

الجواب: په کومو ښهرونو کښ چي زنانه ته میراث نه شي ورکولې اونه د هغوی تملیک کولې شي نو د هغه ښهرونو اوقاف رواجي اوقاف دی اسلامی نه دی، دویم دا چي کوم مسجد د اهل مسجد په چندې یا د مسجد په غلو سره اخستلې شوې ده نو په هغې کې هر قسم تصرف جائز دې.

كما في الذخيرة وقيل ان كان اهل المسجد اشتروا عقاراً بغلات المسجد للمسجد، هل لهم بيعه لعمارة المسجد، قال فيه اختلاف المشائخ وينبغي ان لايكون في هذا الفصل اختلاف المشائخ لانه لا ولاية لاهل المسجد في شراء العقار للمسجد فلم يصح شراؤهم اصلا للمسجد، ويصح بيعهم بلا خلاف بخلاف مسئلة المتولي، وفي فوائد نجم الدين النسفي رحمة الله عليه اهل مسجد اشتروا عقاراً بغلة المسجد ثم باعوا العمارة اختلف المشائخ في جوازه والصحيح انه يجوز كذا في الغياثية، فافهم (هندية ۲: ۴۶۴)(۱)۔ وهوالموفق

په غیر مملوکه یا مشترکه ځمکه بغیر د اجازت نه مسجد جوړول صحیح نه دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چي زید او عمرو دواړه ورونه دی په خاندانی جائیداد کې دواړه برابر شریک او حقدار دی په دواړو کې اختلاف پیدا شوه او اختلاف ئې د ځمکې په هره حصه باندې پیدا شوه، په متنازعه ځمکه باندې عمرو مسجد هم جوړ کړو او دا د هغه سیاسی چال وو، آیا په دې مسجد کې مونځ کیدې شی؟ او د دې متنازعه ځمکې به څه حال وی؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: نور عمل شاه چوا سیدان شاه پنډ داد خان جهلم .... ۲ جولائی ۱۹۸۵ء

الجواب: د داسې یکطرفه بیاناتو د وجې نه مونږ د فیصلې کولو نه معذور یو خو په طور د فتوی دا لیکلې شو چې په غیر مملوکه یا مشترکه ځمکه کې

---

۱) (فتاوی عالمگیریة ۲: ۴۶۴ قبیل الباب الثانی عشر فی الرباطات والمقابر والخانات)

د باقاعده اجازت نه بغیر مسجد جوړول جائز نه دی. (۱) او په داسې مسجد کې مونځ کول مکروه تحریمی او ګناه ده. (۲). وهوالموفق

د مسجد په نوم باندې د وقف شوې کور
د پاره د مسجد د خرچ نه د مقدمې پیروی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یوې کونډې زنانه خپل ځای د مسجد په نوم باندې بغیر د اکراه او جبر نه وقف کړو او وقف نامه ئې په سرکار باندې ولیکله، یونیم کال پس دغه کونډې خپلوانو هغې کونډې ته وویل چې وقف نامه دې منسوخ کړې، خو زنانه په خپله فیصله باندې اقرار کولو، ددې نه پس دغه لواحقینو په عدالت دیوانی کې ددې کونډې په نوم باندې جعلی دعویٰ وکړه چې وقف نامه دې منسوخ کړې شی، دمسجد انتظامیه ته په خبر کیدو باندې هغوی د کونډې نه تپوس وکړو چې آیا تا دعوی کړې ده؟ هغه کونډۍ وویل چې ما هیڅ دعوی نه ده کړې او نه مې د دعوې اراده ده دا د خپلوانو کارنامه ده اوس سوال دا دې چې په صورت مذکوره کې دا کونډه زنانه د دې وقف نه رجوع کولې شی؟ بله دا چې آیا د مسجد انتظامیه د دې ځمکې دپاره کومه چې د مسجد دپاره وقف شوې ده په مسجد کې د دې مقدمې دفاع او د مسجد فنډ په دې خرچ کولې شی؟ بینواتوجروا

المستفتی: حافظ عبدالستار خطیب اټک ښهر ...... ۱۵ رمضان المبارک ۱۴۰۵

الجواب: په شرط د صدق دا وقف تام او لازم دې په دې کې واپسی نه شی کیدې، کما فی ردالمحتار ۴: ۳۳۹ مطبع مصطفی البابی الحلبی (قوله وعلیه

---

۱) قال العلامة ابن عابدین : ومن شرائطه الملک وقت الوقف فوفقتها لا تکون وقفاً. (البحر الرائق ۵: ۳۱۴ کتاب الوقف)

۲) قال العلامة الحصکفی : وکذا تکره فی اماکن... وارض مغصوبة او للغیر. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۱: ۲۸۵ مطلب فی الصلاة فی الارض المغصوبة)

الفتوی) أی علی قولهما یلزمه قال فی الفتح والحق ترجیح قول العلماء بلزومه لان الاحادیث والآثار متظاهرة علی ذلک واستمر عمل الصحابة والتابعین ومن بعدهم علی ذلک فلذا ترجیح خلاف قوله اه ملخصاً([1]).او چونکې چنده ورکونکی چنده د مسجد په مفاد او د مسجد د ضروریاتو دپاره ورکوی لهذا د دې چندې نه په دې مقدمه باندې خرچ کول جائز دی. ([2]) وهوالموفق

د مسجد د پاره وقف شوې ځمکه د امام ابو یوسف رحمه الله په نزد د مسجد په حکم کې ده

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی د مسجد دپاره ځای وقف کړې دې او د هغې بنیادونه یو یو ګز اوچت کړې شوې دی او اوسه پورې په هغې کې د جمعې مونځ نه دې شوې، خو هغې ته نزدې یو بل سړې په یو داسې ځای کې یو ځای وقف کول غواړی کوم چې د اول ځای نه م زیات دې، پس که اول ځای خرڅولو سره یو بل ځای اباد کړی نو آیا دا به جائز وی؟ بینواتوجروا

المستفتی: رحیم شاه باچا چارسده ..٤ فروری ۱۹۷۵ء

الجواب: دا ځمکه د امام ابویوسف رحمه الله په نزد د مسجد په حکم کې دې د دې اخستل او خرڅول صحیح نه دی، کما فی الدرالمختار وبقوله جعلته موقوفاً مسجداً عند الثانی، وفی ردالمحتار ۳: ۵۱۱ وفی الدرالمنتقی وقدم فی التنویر والدرر والوقایة وغیرها قول ابی یوسف وعلمت ارجحیته فی الوقف والقضاء([3]).وهوالموفق

---

۱) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳: ۳۹۲ کتاب الوقف مطلب قد یثبت الوقف)

۲) قال العلامة الحصکفی: ویبدأ من غلته بعمارته ثم ما هو اقرب لعمارته کامام مسجد ومدرس مدرسة ثم السراج والبساط کذلک الی آخر المصالح.

(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳: ۴۱۳ مطلب یبدأ بعد العمارة بما هو اقرب الیها)

۳) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳: ۴۰۵ مطلب فی احکام المسجد)

د مسجد ځمکه به تر قیامته پورې مسجد وي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د علاقه مکران په کلو کې غیرآباده ځمکې پرتې دی کومې چې د چا ملکیت هم نه دې، دا د حکومت زیر تحویل از د بندوبست لاندې دی عام خلق بغیر د څه اجازت نامې نه په خپلې مرضۍ سره د ضرورت موافق کورونه جوړوی او هم دغه شان مسجدونه هم تعمیر کوی څو کاله مخکې په یو میدانی علاقه کې په یو جامع مسجد او نزدې دینی مدرسه جوړه کړې شوه، په مسجد کې جمعه قائم کړې شوه او پنځه وخته مونځ پکې کولې شی، دې کال د یو غیر مقلد په ذریعه د بهر نه فنډ جمع کړې شو، او د پخوانی مسجد سره متصل د لس دولس قدم په فاصله باندې یو پوخ مسجد تعمیر کوی ځکه چې پخوانې مسجد د کچه خښتو دې اوس مې اراده ده چې دا پوخ مسجد د مانځه دپاره استعمال کړې شی او پخوانې مسجد د شاخ په طور د مدرسه حفظ او ناظره دپاره مخصوص وی، آیا دا فیصله جائز ده او که هغه هم هغه شان مسجد دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولانا عبدالحلیم نظر آباد مکران ... ۱۸ شعبان ۱۴۰۳ھ

الجواب: مسجد لره غیر مسجد منل ناجائز دی مسجد به ترقیامته پورې مسجد وی. کما یشیر الیه ما فی شرح التنویر: ولو خرب ما حوله واستغنیٰ عنه یبقی مسجداً عند الامام والثانی ابداً الی قیام الساعة وبه یفتیٰ حاوی القدسی، ردالمحتار ۴:۳۵۸ مصطفی البابی الحلبی(۱). وهوالموفق

د مسجد په وقف کړې شوې ځمکه کې آبادې پریښودل او د هغه ځمکې حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په کلی کې بهر په یو بانډه (دشته) کې د پنځویشت کالو نه یو مسجد آباد دې اوس د بانډې (دشتې) اوسیدونکی په دې گمان چې یو خو مذکوره مسجد وړوکې دې دویمه خبره دا ده چې د آبادۍ نه لرې دې په دې وجه د کورونو سره

۱) (ردالمحتار هامش الدر المختار ۳:۴۰۶ مطلب فی ما لو خرب المسجد اوغیره)

متصل د ځمکې یوه حصه د بل مسجد د تعمیر دپاره وقف کړې شوې ده، چې د هغې په بنیادونو باندې درې ځلور ورځې کار هم کړې شوې دې، وروستو هغوی ته ووئیل شو چې که تاسو دا دویم مسجد آباد کړو نو اول مسجد به وران او غیر آباد شي، پس د مجوزه مسجد تعمیر ترک کولو سره ئې د اول مسجد د توسیع اراده وکړه، اوس پوښتنه داده چې د دې دویم مجوزه مسجد دپاره چې کومه ځمکه وقف کړې شوې ده چې په هغې کې نه مسجد جوړ شوې دې او نه مونځ شوې دې په دې ځای باندې د کروندې وغیره څه حکم دې؟

المستفتی: عبدالوهاب بائز خرکی مردان ...... ۲۴ مارچ ۱۹۷۶ء

الجواب: که دا ځمکه د یو سړی ملکیت وی او باقاعده د لارې انتظام وکړې شو نو دا زیات احوط کار دې چې په دې ځمکې باندې د مسجد احکام جاری کړې شی. کما فی البحر ۵:۱۹۷ فالحاصل ان الترجیح قد اختلف والاخذ بقول ابی یوسف احوط واسهل(۱) او که دا ځمکه د دوه یا ډیرو کسانو ترمینځه شریکه وی یا پرې د لارې انتظام نه وی نو دا وقف به کالعدم وی کما فی الهندیة ۲:۳۷۳ وقف المشاع المحتمل للقسمة لایجوز عند محمد رحمه الله وبه اخذ مشائخ بخاری وعلیه الفتوی کذا فی السراجیة(۲) والباقی واضح. وهو الموفق

د وقف علی المسجد دکان بل ځای ته د بدلولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو مسجد مخې ته دوه واړهٔ دکانونه دی هر یو دکان مربع ځلور فټه او پوخ دې او مسجد لره شان اوږد دې او د هغې په نیمه حصه کې د چا دکان دې، اوس مونږ سره متصل د یو دکان تبادله د مسجد دپاره په وقف دکانونو سره کول غواړو چې

---

۱) وقال العلامة ابن نجیم: واکثر المشائخ علی قول ابی یوسف ورجح فی فتح القدیر قول ابی یوسف بانه الاوجه.
(البحر الرائق ۵:۴۲۱ فصل فی احکام المسجد)

۲) (فتاوی عالمگیریة ۲:۳۶۵ فصل فی وقف المشاع)

د صحن نه صحیح مسجد جوړ شي او د مسجد د جوړونکي هم دا خوښه ده نو آیا دا بدلون جائز دې؟ بینواتوجروا

المستفتي: مولانا محمد یونس تهانه لاچی کوهاټ...... ۱۹۸۳ء | ۲ | ۱۵

الجواب: د وقف علی المسجد بدلون د هغه دکان نه جائز دې چې کله د مسجد مصلحت په هغې کې وی یدل علیه ما فی الهندیة ۲: ۳۹۹ وفی القنیة مبادلة دارالوقف بدار اخری انما تجوز اذا کانت فی محلة واحدة وتکون المحلة المملوکة خیرامن محلة الموقوفة وعلی عکسه لایجوز(۱)۔ وهوالموفق

په مملوکه یا مقبوضه ځمکه کې د مسجد جوړولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یوه ځمکه چې د هغې اکثر حصه مملوکه ده او بعض یکې مقبوضه هم ده په دې باندې تقریبا سل کاله تیر شوي دی په سرکاری کاغذات کې خو ټوله ځمکه مملوکه ده او اوس په مملوکه او مقبوضه ځمکه کې تمیز او فرق هم ناممکن دې په داسې ځمکه کې د مسجد د جوړولو څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتي: گل احمد قریشي بیکو خیل بنون ..... ۱۲ ذوالقعده ۱۳۹۵ھ

الجواب: که غیر مملوکه ځمکه کومه چې اوس مقبوضه ده مغصوبه نه وی یعنی موات یا شاملات وی نو په هغې کې مسجد جوړول جائز دی لوجود شرائط الوقف لجواز بناء المسجد فی الطریق العامة عند عدم الضرر بالمارة کما جاز فی المملوک فلیراجع الی الهندیة ۲: ۴۴۴(۲)۔ وهوالموفق

---

(۱) (فتاوی عالمگیریة ۲:۴۰۰ باب ما یتعلق بالشرط فی الوقف)

(۲) وفی الهندیة: ذکر فی المنتقی عن محمد فی الطریق الواسع بنی فیه اهل المحلة وذلک لا یضر بالطریق فمنعهم رجل فلا بأس ان یبنوا۔
(فتاوی عالمگیریة ۱:۴۵۶ الباب الحادی عشر فی المسجد وما یتعلق به)

نوې مسجد جوړول مشروع او مخکې مسجد به برقرار وی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یوې محلې آبادی تقریبا په پنخوس شپیتو بالغ کسانو باندې مشتمل ده د دې محلې مسجد د سلو کالو نه مخکې تعمیر شوې موجود دې اوس اهل محله بل مسجد جوړول غواړی کوم چې به په محله کې دننه وی او سابقه مسجد د محلې په آخری سرحد باندې دې او د مجوزه او سابقه مسجد ترمینځه فاصله تقریبا درې سوه گزه ده، بله دا چې په دې صورت کې به سابقه مسجد غیر آباد شی نو په دې صورت کې د نوی مسجد جوړولو څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالعزیز بکوټی کوهاله مری..... ۱۹ ستمبر ۱۹۷۶ء

الجواب: نوې مسجد جوړول مشروع دی. لعموم حدیث من بنی لله مسجداًبنی الله له بیتاً فی الجنة اوکما قال علیه الصلاة والسلام(۱) خو پخوانې مسجد به ترقیامته پورې مسجدوی، یعنی په هغې باندې به دمسجداحکام جاری کیږی، کما فی شرح التنویر: ولو خرب ما حوله واستغنی عنه یبقی مسجدا عند الامام والثانی ابداًالی قیام الساعة وبه یفتی، حاوی القدسی، فافهم، شرح التنویر علی هامش ردالمحتار۳: ۳۸۱(۲)لنډه داچې پخوانې مسجدبه نه شی شهید کولې. وهوالموفق

د مونځ کونکو په موجودګئ د زوړ مسجد تحویل او اخستل خرڅول جائز نه دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په یوه علاقه کې زوړ مسجد د پلار نیکهٔ د وختو نه آباد کړې شوې دې د هغې نه شاوخوا

---

۱) وفی الهندیة: ذکر فی المنتقیٰ عن محمد فی الطریق الواسع بنی فیه اهل المحلة وذلک لا یضر بالطریق فمنعهم رجل فلا بأس ان یبنوا.

(فتاویٰ عالمگیریة ۱: ۴۵۶ الباب الحادی عشر فی المسجد وما یتعلق به)

۲) (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۳: ۴۰۶ مطلب فیما لو خرب المسجد او غیره)

مستقل څو کورونه آباد دی، په ګرمۍ یخنۍ کې همدلته اوسیږي، خو د دې مسجد نه په دوه درې فرلانګ فاصله باندې څو کورونه آباد شوي دي اوس هغه لرې خلق وائي چې مونږ خپل کورونو ته نزدې مسجد ابادول غواړو وجه دا ده چې یو مسجد مونږ نه لرې دې بله دا چې د مقبرې په مینځ کې آباد دې، او مونږ د شپې هلته د تلو نه ویریږو، او حال دا چې نزدې خلق د مسجد په دې انتقال کولو باندې خوشحاله نه دی، د دې اختلاف په صورت کې فیصله څنګه کولې شی، که انتقال جائز وی نو د سابقه مسجد کانړی او لرګی بل مسجد ته انتقال کیدې شی یا نه؟ یا ئې خرڅولې شو یا نه؟ او کومه ځمکه چې پاتې شی نو مقبرې ته د نزدې کیدو د وجې نه په هغې کې مړی دفن کیدې شی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: الف، ب، ت... ۱۵ دسمبر ۱۹۷۴ء

الجواب: واضحه دې وی چې د اهل محله دپاره د مسجد نړول دپاره د مضبوطولو دی، کما فی ردالمحتار ج ۳ ص ۵۱۲ (۱) خو د مونږ کونکو باوجود د یو مسجد تحویل یا خرڅول جائز نه دی. کما یفهم من الشامیة ۳: ۵۱۲ وفی جامع الفتاوی: لهم تحویل المسجد الی مکان آخر، ان ترکوه بحیث لا یصلی فیه، ولهم بیع مسجد عتیق لم یعرف بانیه وصرف ثمنه فی مسجد آخر (۲، ۳). وهو الموفق

---

۱) قال العلامة ابن عابدین: عن الهندیة مسجد مبنی اراد رجل ان ینقضه ویبنیه أحکم لیس له ذلک لانه لا ولایة له مضمرات الا ان یخاف ان ینهدم ان لم یهدم تتارخانیة وتأویله ان لم یکن البانی من اهل تلک المحلة واما اهلها فلهم ان یهدموه ویجددوا بناء ه ویفرشوا الحصیر ویعلقوا القنادیل لکن من مالهم لا من مال المسجد الخ۔
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳: ۴۰۵ مطلب فی احکام المیت)

۲) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳: ۴۰۵، ۴۰۶ قبیل مطلب فیما لو خرب المسجد او غیره)

۳) اقول الظاهر ان المراد بما فی جامع الفتاوی انقاض المسجد فافهم۔ (مفتی سیف الله حقانی)

د مسجد د ځمکې بدلون او د دويم مسجد د جوړولو مسئله

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې د يو مسجد سره نژدې د پخوا نه څو کورونه آباد کړې شوې وو هغوی سره بعض نور خلق هم آباد شوې دی، بيا هغه وروستو راتلونکو خلقو دوه درې فرلانګ لرې استوګنه اختيار کړه، اول خلك د مسجد سره اوسيږی او لرې اوسيدونکو د هغه خلقو د رضا نه بغير مسجد داسې ځای ته منتقل کړو چې د دواړو په مسافت کې مساوی دې، آيا د مسجد دا انتقال جائز دې؟ هم دغه د مخکې مسجد والا ميدان باندې آبادې کول يا مقبره جوړول جائز دی يا نه؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: مولانا فضل مولی دلبوری مدرس حقانيه ... ٤ دسمبر ۱۹۷٤ء

الجواب: دويم مسجد جوړول جائز دی، خو په اول مسجد باندې به ترقيامته پورې د مسجد احکام جاری وی، **يدل عليه ما في الدرالمختار هامش ردالمحتار ۳: ۵۱۳: ولو خرب ما حوله واستغنى عنه يبقى مسجداً عند الامام، والثاني ابداً الى قيام الساعة وبه يفتي**(۱) ـ وهوالموفق

د زوړ مسجد د معطل کولو په صورت کې د نوي مسجد جوړولو مسئله

سوال: څه فرمائي علماء دين ددې مسئلې په باره کې چې په پنډۍ کې د سول هسپتال په احاطې کې يومسجد دې اوس هسپتال راغورځولوسره نوې تعمير شروع کړې شوې دې په موجوده تعمير کې څه وارډونه بند شوې دی اوڅه پکې جوړيږی، د دې نوی تعمير د نقشې مطابق دې مسجد ته د تلو راتلو ټولې لارې بندې شوې دی چې د هغې د وجې نه به مسجد پخپله وران شي، اوس مسئله دا ده چې آيا د دې مسجد ځای د بل مسجد دپاره وقف کيدلې شی او د دې قديم مسجد ملبه په دې نوی مسجد کې استعماليدلې شی؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: حافظ غلام محمد خطيب ډسترکټ سول هسپتال

راولپنډی ... ۱۰ رمضان المبارك ۱۴۰۳ھ

---

۱) (الدر المختار على هامش ردالمحتار ۳: ۴۰۶ مطلب في ما لو خرب المسجد او غيره)

الجواب: دا زوړ مسجد دې په خپل حال باندې مسجد (معطل) برقرار وساتلې شي او مسجد جديد دې د ضرورت مطابق په بل ځاى کې جوړ کړې شي. (۱) وهوالموفق

په غير موقوف ځاى کې د جوړ کړې شوى مسجد د بدلون او ملبې حکم

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې يو ټيکيدار پنځه جريبه بارانی ځمکه په اجاره باندې واخستله، ټيکيدار په خپلې مرضۍ سره په دې ځمکه باندې مسجد جوړ کړو د ځمکې مالک نه وه وقف کړې، پنځه کاله پس مالک دا ځمکه په ټيکيدار باندې د انتقال سره خرڅه کړه او هغه مسجد ئې هم په هغه باندې خرڅ کړو اوس ټيکيدار وائی چې دا مسجد بټۍ سره نژدې دې او په ټرکونو وغيره سره ئې د خرابيدلو خطره ده لهذا که زه په بل ځاى کې مسجد جوړ کړم او دا پخوانې مسجد شهيد کړم نو د هغې څه حکم دې؟ بينواتوجروا

المستفتی: شير بهادر قديم کلې پيښور ۱۰ جون ۱۹۷۶ء

الجواب: د دې مخکې مسجد ځمکه د مسجد ځمکه نه ده، په دې ځاى باندې بټۍ وغيره جوړول جائز دی لعدم صحة الواقف علی عقاره (۲) خو په

---

(۱) قال العلامة الحصکفی: ولو خرب ماحوله واستغنیٰ عنه يبقى مسجداً عند الامام والثانی ابداً الی قيام الساعة وبه يفتی حاوی القدسی.
(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳: ۴۰۶ مطلب فی احکام المسجد)

(۲) قال العلامة الحصکفی: بنی علی ارض ثم وقف البناء قصداً بدونها ان الارض مملوکة لا يصح وقيل صح وعليه الفتویٰ، سئل قاریٔ الهداية عن وقف البناء والغراس بلا ارض فاجاب الفتویٰ علی صحة ذلک ورجحه شارح الوهبانية واقره المصنف معللا بانه منقول فيه تعامل فيتعين به الافتاء.
(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳: ۴۲۷ مطلب وقف البناء بدون ارض)

دې چې کومه آبادي ده هغه وقف ده نو دا یا د دې قیمت یا خو په بل مسجد کې خرچ کول ضروري دي (۱) لصحة وقف البناء. وهوالموفق

د مسجد د ملبو په نورو ځایونو کې د استعمالولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړي مسجد جوړ کړې وو، اوس هم دا سړې بعض نور کوروته جوړول غواړي په دې وجه هغه مسجد لره د نوی تعمیر او پوخ جوړولو د وجې نه شهید کړې دې، آیا د دې مسجد ملبه په نورو مکاناتو کې استعمالول صحیح دي. بینواتوجروا

المستفتی: حاجی محمد مانکی صوابی......۲۰ فروری ۱۹۸۶ء

الجواب: که د مسجد دا ملبه د مسجد ضرورت نه وی نو د مردارو مقاماتو نه علاوه په نورو مقاماتو کې د دې استعمال جائز دې (ماخوذازشامی) (۲) وهوالموفق

د زوړ مسجد نه لاندې دکانونه جوړولو سره پورته د مسجد د تعمیر حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو مسجد لره راغورځولو سره د هغې په ځای باندې دکانونه جوړ کړې شي او په هغې دپاسه د نوی مسجد تعمیر وکړې شي، دا جائز دي یا نه؟ که جائز وی نو د دکانونو نفع پورته مسجد ته ورکول جائز دي یا نه؟ حال دا چې راغورځولې شوې مسجد د پنځوس کالو نه دلته آباد وو؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی محمد ادریس صدر دار العلوم گورنمنٹ چار باغ سوات .. ۱۳ مئی ۱۹۷۶

---

۱) قال العلامة ابن عابدين: وظاهره انه لا يجوز صرف وقف مسجد خرب الى حوض وعكسه وفى شرح الملتقى يصرف وقفها لا قرب مجانس لها.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۴۰۷ مطلب فى نقل انقاض المسجد ونحوه)

۲) قال العلامة ابن عابدين: (قوله الى اقرب مسجد او رباط) وظاهره انه لا يجوز صرف وقف مسجد خرب الى حوض وعكسه وفى شرح الملتقى يصرف وقفها لا قرب مجانس لها.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۴۰۷ مطلب فى ما خرب المسجد او غيره)

الجواب: دا کور به تر قیامته پورې مسجد وی، د دې کور په احاطه کې دکانونه جوړول جائز نه دی، دا ایجاد او استیجاد دواړه حرام دی.

یدل علی الاول ما فی الدرالمختار: ولو خرب ما حوله واستغنی عنه یبقی مسجداً عند الامام، والثانی ابداً الی قیام الساعة وبه یفتی، هامش ردالمحتار ۵۱۳:۳(۱) قلت فعند محرم الاستغناء ومحرم خراب ما حوله یکون مسجداً بطریق اولیٰ، وفی الهندیة ۲: ۴۴۹ قیم المسجد لا یجوز له ان یبنی حوانیت فی حد المسجد اوفی فنائه لان المسجد اذا جعل حانوتاً ومسکناً تسقط حرمته وهذا لا یجوز والفناء تبع المسجد فیکون حکمه حکم المسجد کذا فی محیط السرخسی(۲). وفی الدرالمختار ولا ان یجعل شیئاً منه مستغلاً. (هامش الرد ۳: ۵۱۳)(۳) وبهذا ما فی سائر الفتاوی. وهوالموفق

د مسجد د پاره په وقف شوې ځمکه کې ډاکخانه جوړول جائز نه دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی د مسجد دپاره ځمکه وقف کړې وه، اوس د ځمکې یعنی د مسجد په یو کنج کې د حکومت د طرفنه ډاکخانه جوړولې شی، د میاشتې کرائی به مسجد ته ملاویږی خو ملکیت به مستقل د حکومت وی، آیا د مسجد وقف شوې ځمکه د حکومت د اغراضو او مقاصدو دپاره ورکول جائز دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: حمد الله فاضل حقانیه ... ۱۰ ربیع الاول ۱۴۰۲ھ

الجواب: کومه ځمکه چې د مسجد دپاره وقف کړې شوې ده په هغې کې سوا د مسجد د متعلقه امورو نه مثلاً دکان یا ډاکخانه وغیره جوړول د واقف په

---

۱) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳:۴۰۶ مطلب فی احکام المسجد)

۲) (فتاویٰ عالمگیریة ۲:۴۶۲ الباب الحادی عشر فی المسجد وما یتعلق به)

۳) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳:۴۰۶ مطلب فی احکام المسجد)

نیت سره مخالفت کیدو سره ناجائز دی، یدل علیه ما فی رد المحتار ۳/۴۹۷ (۱) وما فی الاشباه والنظائر ۱۸۴. (۲) وهوالموفق

د مسجد په څمکه کې لاره جوړول او په هغې باندې قبضه کول جائز نه دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید د خپلو کرایه دارو دپاره او د خپل تلل راتلل دپاره د مسجد د څمکې نه لاره جوړه کړې ده، زید د مسجد انتظامیه راطلب کړو او وې ویل چې مونږ دا لاره بندوو څکه چې په مین روډ باندې د مسجد دروازه خلاصه شوې ده، زید وویل چې د لارې په بندولو سره به ما او زما کرایه دارو ته تکلیف وی، په دې وجه زه د دې پرېښودلو تیار نه یم، خو د څمکې د دې ټکړې چې کوم قیمت وی زه د هغې د ورکولو دپاره تیار یم حال دا چې زید سره متبادل بله لاره هم موجود ده انتظامیه خلکو وویل چې شرعا مونږ د خرڅولو اجازه نه لرو په دې وجه د دې نه لاس واخله خو هغه دهمکیانې ورکوی او خپل سامان ئې په دې لاره باندې اینبې دې د دې شرعی حکم راولیږئ. بینواتوجروا

المستفتی: مسجد انتظامیه بازار گل برگ لاهور ... ۱۶ اپریل ۱۹۸۴ء

الجواب: په شرط د صدق او ثبوت په انتظامیه باندې شرعا ضروری دی چې

---

۱) قال العلامة ابن عابدین: وما خالف شرط الواقف فهو مخالف للنص وهو حکم لا دلیل علیه سواء کان نصه فی الواقف نصا او ظاهراً وهذا موافق لقول مشائخنا کغیرهم شرط الواقف کنص الشارع فیجب اتباعه کما صرح به فی شرح المجمع للمصنف.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۴۹۷ مطلب ما خالف شرط الواقف فهو مخالف للنص)

۲) قال العلامة ابن نجیم: شرط الواقف یجب اتباعه لقولهم: شرط الواقف کنص الشارع ای فی وجوب العمل به وفی المفهوم والدلالة کما بیناه فی شرح الکنز الافی مسائل.
(الاشباه والنظائر لابن نجیم ۱۹۴ کتاب الوقف)

په دې لاره باندې تلل راتلل بند کړي. كما في شرح الكبير ۵۲۷ ولا يتخذ طريقاً (۱)
او د اصرار په وخت په حکام وغیره باندې ضروري دي چې هغه مجبور کړي.
وهوالموفق

د مسجد حصه څمکه په سړک کې شاملول غوره نه دي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د مسجد یوه حصه چې په هغې مسجد جوړ وی د سړک دپاره ورانول او هغه د قوم په مفاد کې وی نو دا کار شرعا څنګه دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: عباس خان املوک دره تیمره ګره تالاش..... ۲۵ اګست ۱۹۸۴ء

الجواب: د دې په نسبت چې د مسجد یوه حصه ورانه شی غوره دا ده چې د طرف مقابل دکان یا کور وغیره وران کړې شی؟ (۲) وهوالموفق

د مسجد په زیاتی ځای کې لاره جوړول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ضیاء الاسلام په خپل ملکیت سره د مسجد دپاره په محله ایوب آباد کې څه څمکه وقف کړه، د محلې خلقو د مسجد بنیاد کیښودلو او غلطی کولو سره شارع عام هم په هغې کې شامل کړې شو، چې د هغې پلن والې دویشت فته دې اوس د مسجد مذکوره په مشرقی طرف کې یوه قطعه د څمکې د طارق او عتیق په نامه ده هغوی د محلې د آبادو دپاره د دې مغربی تکړې طرف ته لاره پرېښودله چونکې شارع عام د دې نه مخکې نورو بعض اشخاصو د کور جوړولو په وخت په خپل کور کې د څه حده پورې ورك کړو، هم په دې وجه اهل محله په

---

۱) قال العلامة ابراهيم الحلبي: وروى ابن ماجة انه عليه السلام قال خصال لا تنبغي في المسجد لا يتخذ طريقاولايشهر فيه سلاح الخ.
(غنية المستملي المعروف بالكبيري ۵۲۷:۱ فصل في احكام المسجد)

۲) وفي الهندية: ان ارادوا ان يجعلوا شيئاً من المسجد طريقا للمسلمين فقد قيل ليس لهم كذلک وانه صحيح كذا في المحيط.
(فتاوى عالمگيرية ۴۵۷:۲ الباب الحادي عشر في المسجد وما يتعلق به)

مسجد کې هم دا لاره ورکه کړه او عوامو متبادل لاره اختیار کړه، خو متبادل لاره ناکافی ده د ناکافی کیدو په وجه د مسجد مذکوره نه د مشرق طرف ته پنځه فټه اخستل دی، کوم ځای چې د مسجد نه د مفاد عامه دپاره (شارع عام) حاصلولې شی هغه ځای صرف د څپلو ویستلو او استنجاء خانو دې، یعنی په هغه ځای باندې مونځ نه شی کولې د دې نه علاوه د مسجد صحن هم فراخه دې نو آیا زمونږ دپاره دا عمل جائز دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: سبز علی واهل محله ایوب آباد اکوړه ختک... ۱۷ ربیع الثانی ۱۴۰۲هـ

الجواب: په صورت مسئوله کې د دې مخصوص ځای په لاره کې داخلول جائز دی، خصوصا چې کله دا مخصوص ځای په مسجد کې د داخلې شوې لارې بدل وي. یدل علی اصل المسئلة ما فی الشامیة ۳: ۵۳۰ بعد ذکر القول الاول وهو عدم الجواز ثم نقل عن العتابیة عن خواهرزاده اذا کان الطریق ضیقاً والمسجد واسعاً لا یحتاجون الی بعضه تجوز الزیادة فی الطریق من المسجد لان کلها للعامة، والمتون علی الثانی وهو المعتمد([1]).- وهو الموفق

د مسجد طرف ته د عامې لارې نه علاوه د خاص لارې ویستل مضر او ممنوع دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ د خلقو د مسجد لاره وه او مونږ به ډیر په آسانۍ سره مسجد ته تلو او د محلې خلقو به هم څه نه ویل بیا مونږ د مسجد سره هم په هغه ځای کې یوه کمره جوړه کړه او د هغې سره مو د مسجد طرف ته یوه کړکۍ پریښوده چې زمونږ د مسجد طرف ته لاره وی خو د محلې خلقو مونږ د دې نه منع کړو چې مسجد ته نوې لاره مه جوړوئ، آیا شرعا مونږ دا کړکۍ نه شو لګولې بینواتوجروا

المستفتی: شیر زمان تهانک دی آئی خان

[1] (ردالمحتار هامش الدر المختار ۳: ۴۲۰ مطلب فی جعل شیئ من المسجد طریقاً)

الجواب: د مسجد طرف ته د عامې لارې نه علاوه نورې خاص خاص لارې جوړول بالعاقبت مضردی اوپه ظاره کې دحدیث نه هم منع معلومیږي، «لاتبغی خوخةالاخوخةابی بکر» اوکماقال (رواه البخاری وغیره) (۱) وهوالموفق

د غیر آباد مسجد لرګی او کاڼی وغیره په بل مسجد کې د لګولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ د کلی آبادی بل ځای ته منتقل کیږي او زوړ کلی لره غیر آباد پریښودلو سره په بل ځای کې نوې کلې جوړیږي، خلق پخوانی کورونه راغورځولو سره د هغې نه کاڼی او لرګی اوړی اوپه نوی کورونو کې ئې لګوی، آیا دا خلق د خپل کلی مسجد لره راغورځولو سره د هغې کاڼی او لرګی راوړلو سره په بل مسجد کې استعمالولې شی؟ ځکه چې اوس هغه وران ځای کې د مسجد پاتې کیدل بیکاره دی. بینواتوجروا

المستفتی: الف، ب، ج.. ۱۹اګست ۱۹۷۴ء

الجواب: د مفتی به قول په بناء به مسجد تر قیامته پورې مسجد وی، د دې ورانول به جائز نه وی، خو که لرګې وغیره ضائع او خپله د ختمیدلو خطره وی نو د هغې بل مسجد ته ورکول یا یا د محلې د بااثره خلقو په مشورې سره د هغې خرڅول جائز دی او رقم دې په بل مسجد کې خرچ کړې شی اماالاول فلمافی الدرالمختار: ولوخرب ماحوله واستغنیٰ عنه یبقی مسجداً عندالامام والثانی

---

۱) عن ابن عباس قال خرج رسول الله ﷺ فی مرضه الذی مات فیه عاصباً رأسة بخرقة فقعد علی المنبر فحمد الله واثنی علیه ثم قال انه لیس من الناس احدا من علی فی نفسه وماله من ابی بکر بن ابی قحافة، ولو کنت متخذا من الناس خلیلاً لا تخذت ابابکر خلیلاً ولکن خلة الاسلام افضل سدوا کل خوخة فی هذا المسجد غیر خوخة ابی بکر۔
(صحیح البخاری ۶۶:۱ باب الخوخة والممر فی المسجد)

ابداً الی قیام الساعة وبه یفتی (هامش ردالمحتار ۳: ۵۱۳)(۱) وفی ردالمحتار: وفی الفتاوی النسفی سئل شیخ الاسلام عن اهل قریة رحلوا وتداعی مسجدها الی الخراب وبعض المتغلبة یستولون علی خشبة وینقلونه الی دورهم هل لواحد لأهل المحلة ان یبیع الخشب بأمر القاضی ویمسك الثمن یصرفه الی بعض المساجد اوالی هذا المسجد قال نعم (۳: ۵۱۴)(۲)۔ وهوالموفق

د مسجد د لرګو اخستل او خرڅول جائز دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د مسجد لرګی او تیر وغیره خرڅولو سره حاصل شوې پیسې په مسجد خرچ کړی شی نو دا طریقه صحیح ده؟ آیا د مسجد د لرګو په بل ځای کې استعمال جائز دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: حاجی محمد یوسف اکوړه خټک رکن دار العلوم ۱۹۶۹ء

الجواب: غوره دا ده چې دا لرګی وغیره هم په دې مسجد کې خرچ کړې شی، خو د دې مسجد په داسې طرز د آبادولو اراده وی چې په هغې کې د لرګو ضرورت نه وی نو په دې صورت کې د دې خرڅول او د مشتری په خپلو ضروریاتو کې خرچ کول جائز دی.

قال العلامة الشامی: والمراد بآلات المسجد نحو القندیل والحصیر بخلاف انقاضه لما قدمنا عنه قریباً من ان الفتوی علی ان المسجد لا یعود میراثاً ولا یجوز نقله ونقل ماله الی مسجد آخر (ردالمحتار ۳: ۵۱۳)(۳) وقال وفی فتاوی النسفی سئل شیخ الاسلام عن اهل قریة رحلوا وتداعی مسجدها الی الخراب وبعض

---

۱) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳: ۴۰۶ مطلب فیما لو خرب المسجد او غیره)

۲) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳: ۴۰۷ مطلب فی نقل انقاض المسجد ونحوه)

۳) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳: ۴۰۷ مطلب فیما لو خرب المسجد او غیره)

المتغلبة يستولون على خشبه وينقلون الى دورهم هل لواحد لاهل المحلة ان يبيع الخشب بأمر القاضی ويمسك الثمن ليصرفه الى بعض المساجد او الى هذا المسجد قال نعم (ردالمحتار ۳: ۵۱۴)(۱)۔ واضحه دې وی چې كه دا لرگی وغيره خرج نه كړې شی نو د څه مودې تيريدلو نه پس به ضرور دا ضائع شی او يا به ئې غله يوسی او يا به ئې واقفين په خپلو ضروریاتو كې ولگوی. لهذا د هغې په خرچ كولو كې څۀ باک نشته. وهوالموفق

د مسجد دپاسه د رهائی كور تعمير ممنوع دې

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره كې چې يو سړې په مسجد دپاسه استوگنه اختيار كړی آيا په هغې كې استوگنه جائز ده؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: مولانانور الحق مغلكی نوښهر

الجواب: د مسجد دپاسه د امام وغيره د اوسيدو دپاره كور جوړول منع دی. كما فی شرح التنوير: اما اذاتمت المسجدية ثم اراد البناء منع (هامش ردالمحتار ۵۱۲/۳) (۲) وهوالموفق

د مسجد د پاسه د طلباء دپاره كمرې جوړول جائز نه دی

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره كې چې د مسجد دپاسه د طالبانو دپاره د قيامگاه جوړولو څه حكم دې؟ د اكثريت رائې د خلاف ده كه شرعا څه گنجائش وی نو خبر مو كړئ؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: مفتی بدر منير حقانی بټ خيله اماندره ملاكند.... ۹ جمادی الثانی ۱۴۰۲ھ

الجواب: د مسجد كومه حصه چې د مانځه دپاره متعين شوې ده د هغه حصې اوچت والې نه ښكته او پورته او متعلقاتو نه علاوه په نورو ځايونو كې

---

۱) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳: ۴۰۷ قبيل مطلب فی نقل انقاض المسجد ونحوه)

۲) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳: ۴۰۶ مطلب فی احكام المسجد)

تعمیر کول جائز دی یدل علیه مافی شرح التنویر علی هامش ردالمحتار ۵۱۲:۳ لوبنی فوقه بیتاللامام لایضر لانه من المصالح امالو تمت المسجدیة ثم اراد البناء منع(۱)۔ وهوالموفق

وقف علی المسجد کور خرڅول جائز نه دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې چې زمونږ په مسجد کې اوس د څه مودې نه د جمعې مونځ شروع شوې دې خو ځای تنګ دې یو صالح سړی د مسجد نه شاته بالکل متصل یو کور واخستلو او د مسجد د توسیع دپاره یې وقف کړې دې، وروستو د مسجد سره متصل شمالی طرف ته بل کور اخستلو سره وقف کړې شو شمالی کور راغورځولو سره په مسجد کې شامل کړې شو، خو مغربی دیوال لره خرڅولو سره په بل ځای کې دکانونه د مسجد د آبادولو دپاره د مصلحت کار دی چې د هغې ګټه به په مسجد او مدرسه باندې لګولې شی، آیا دا طریقه صحیح ده؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حافظ بشیر احمد نعمانی حافظ آباد ګجرانواله ....۱۱ اپریل ۱۹۸۴ء

الجواب: په ظاهره کې مغربی ځای وقف علی المسجد دې د هغې خرڅول بهر حال ناجائز دی که د مسجد د ضروریاتو دپاره وی او که د مدرسې د ضروریاتو دپاره وی. (هندیة ۳۵۰/۲)(۲) **وهوالموفق**

د مسجد په دیوال کې د بهر طرف نه د درسګاه د پاره د الماری جوړولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د مسجد د دیوال

---

۱) (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۴۰۶:۳ مطلب فی احکام المسجد)

۲) وفی الهندیة: وعندهما جس العین علی حکم ملک الله تعالیٰ علی وجه تعود منفعته الی العباد فیلزم ولا یباع ولا یوهب ولا یورث کذافی الهدایة.
(فتاوی عالمگیریة ۳۵۰:۲ کتاب الوقف الباب الاول)

بل طرف ته نژدې دینی درسګاه ده اوس د مسجد په دیوال کې بهر طرف ته په درسګاه کې قرآن کریم او سیپارو دپاره الماریٔ جوړول جائز دی یا نه؟

بینواتوجروا

المستفتی: مولانا رحیم الله باچا اضاخیل نوښهر .... ٢٣ ربیع الثانی ١٤٠٣ھ

الجواب: په موقوف څیزونو کې معروف تصرف نه علاوه نور تصرفات جائز نه وی، زمونږ په علاقو کې د مساجدو په داخلی حصه کې الماریٔ جوړول متعارف دی نه په خارجی حصه کې. (١) وهوالموفق

د سل کاله پخوانی مسجد په انګړ کې دکانونه جوړول جائز نه دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو مسجد سل کاله شوې دی اوس د دې مسجد په انګړ کې دکانونه جوړول جائز دی یا نه؟ که دکانونه جوړ شوې وی نو په هغې کې به د میبنې او غوا غوښه خرڅول جائز دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: اهالیان خوړغاړه جلبئ صوابئ...... ٢٧ مارچ ١٩٨٥ء

الجواب: په وران شوی مسجد کې دا قسم کارونه کول تول په تولو حرام دی. (٢) وران مسجد به هم ترقیامته پورې مسجد وی.

---

١) یدل علیه ما قال فی الشامیة: ولا یوضع الجذع علی جدار المسجد وان کان من اوقافه قلت وبه علم حکم ما یصنعه بعض جیران المسجد من وضع جذوع علی جداره فانه لا یحل ولو دفع الاجرة.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ٣:٤٠٦ مطلب فی احکام المسجد)

٢) وفی الهندیة: قیم المسجد لا یجوز له ان یبنی حوانیت فی حد المسجد او فی فنائه لان المسجد اذا جعل حانوتا ومسکنا تسقط حرمته وهذا لا یجوز والفناء تبع المسجد فیکون حکمه حکم المسجد کذا فی محیط السرخسی.

(فتاویٰ عالمگیریة ٢:٤٦٢ الفصل الثانی فی الوقف علی المسجد وتصرف القیم)

(شرح تنویر علی هامش ردالمحتار ٥١٣/٣) (١) وهوالموفق

په مسجد یا د هغې په حدودو کې دکانونه جوړول جائز نه دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو محلې د مسجد متفرق اخراجات د اهل محله د استطاعت نه خارج دی اوس دا خبره قابل غور دې چې د مسجد د ځمکې نه یوه حصه بیله کړو او په هغې باندې دکانونه آباد کړې شی، د ځمکې دا حصه اګر چې د حد بندئ لحاظ سره په دې حصه کې شامله ده چېرته چې مونځ کولې شی خو عملا دغه حصه د مانځهٔ دپاره نه ده استعمال شوې آیا د مذکوره نوعیت د ځمکې حصه د دکانونو د تعمیر دپاره استعمالول جائز دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: پیش امام د خیرآباد هوتی مردان .... ٥ مئی ١٩٧٣ء

الجواب: د مسجد په دې حصه کې دکانونه جوړول جائز نه دی لما فی الهندیة ٤٤٩:٢ قیم المسجد لا یجوز له ان یبنی حوانیت فی حد المسجد او فنائه لان المسجد اذا جعل حانوتاً ومسکناً تسقط حرمته وهذا لا یجوز والفناء تبع المسجد فیکون حکمه حکم المسجد کذا فی محیط السرخسی (٢) وبمعناه فی البحر (٣) والفتح فلیراجع. وهوالموفق

---

١) قال العلامة الحصکفی : ولو خرب ماحوله واستغنی عنه یبقی مسجدا عند الامام والثانی ابداً الی قیام الساعة وبه یفتی حاوی القدسی، وقال العلامة ابن عابدین : فلا یعود میراثا ولا یجوز نقله ونقل ماله الی مسجد آخر سواء کانوا یصلون فیه اولا وهو الفتوی حاوی القدسی واکثر المشائخ علیه مجتبی وهو الاوجه فتح.(الدرالمختار مع ردالمحتار ٣:٤٠٦ مطلب فیما لو خرب المسجد)

٢) (فتاوی عالمگیریة ٢:٤٦٢ الفصل الثانی فی الوقف علی المسجد وتصرف القیم الخ)

٣) قال العلامة ابن نجیم : وفی المجتبی لا یجوز لقیم المسجد ان یبنی حوانیت فی حد المسجد او فنائه . (البحر الرائق ٥:٤١٨ فصل من بنی مسجد الم یزل الخ)

د مسجد د پاره په وقف ځمکه کې د مسجد د امام د پاره د کور د آبادولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یوه ځمکه د مسجد دپاره وقف کړې شوه وروستو د مسجد تعمیر وشو خو ځمکه خالی پریښودلې شوه وروستو په دې خالی ځمکه کې د امام دپاره کمره جوړه کړې شوه. د دې کمرې او د مسجد ترمینځه باقاعده دیوال موجود دې په هغې کې کله هم مونځ نه دې شوې اوس د خلقو خیال دې چې د دې کمرې په ځای کې یعنی په دې خالی ځای کې د مسجد د امام دپاره کور تعمیر کړې شی نو آیا د مذکوره کور آبادول جائز دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: زیارت گل پیر پیائی نوښهر ... ۲٤ فروری ۱۹۷۵ء

الجواب: که دا ټوله ځمکه صرف د مانځه دپاره وقف شوې نه وی بلکې د نورو مصالحو د مسجد دپاره هم موقوف وی نو په دې خالی ځای کې د امام دپاره کور جوړول جائز دی (۱) کنه نو ناجائز دی (۲) **وهوالموفق**

د مسجد د پاسه د بیت الخلاء جوړولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د مسجد دپاسه د لاړې طرف ته پورته که په چت باندې بل وروکې ځای جوړ کړې شی او په دې چت باندې بیت الخلاء وغیره جوړه کړې شی نو آیا دا جائز دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: سردار علی حاجی ابراهیم پېښور ..... ۲۱ ربیع الاول ۱٤۰۱هـ

---

(۱) قال العلامة الحصكفي: لو بنى فوقه بيتا للامام لا يضر لانه من المصالح اما لو تمت المسجدية ثم اراد البناء منع ولو قال عنيت ذلك لم يصدق تاتر خانية.
(الدر المختار على هامش ردالمحتار ۳:٤۰٦ مطلب فيما لو خرب المسجد)

(۲) وفي الهندية: البقعة الموقوفة على جهة اذا بنى رجل فيها بناء ووقفها على تلك الجهة يجوز بلا خلاف تبعاً لها فان وقفها على جهة اخرى اختلفوا في جوازه والاصح انه لا يجوز.
(فتاوى عالمگيرية ۲:۳٦۲ الباب الثاني فيما يجوز وقفه ومالا يجوز ووقف المشاع)

الجواب: د مسجد په حدودو کې بيت الخلاء جوړول ناجائز دی اګر که په پورته حصه کې يا لاندې حصه کې وی.

قال الله تعالى: طهربيتى للطائفين والقائمين والركع السجود(سورة الحج)(١) وفي حكمه سائر المساجد، وقال رسول الله ﷺ: وان تنظف وتطيب (رواه ابوداؤد)(٢) وفي شرح التنوير: وكره تحريماً الوطى فوقه والبول والتغوط لانه مسجد الى عنان السمآء وفي ردالمحتار وكذا الى تحت الثرى د هامش ردالمحتار ٦١٤:١(٣)۔ وهوالموفق

د مسجد اضافی ځای لره د خطيب په کور کې د شاملولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې د محکمه اوقاف په کنټرول کې يو مسجد دې چې په هغې کې د مقرر شوی خطيب کور هم دې خطيب صاحب لس فټه پلن او شپيتۀ فټه اوږد د ځمکې احاطه په ځمکه کې شامل کړې دې آيا دا جائز ده؟ بينواتوجروا

المستفتی: حاجی غلام قادر اسلام آباد کالج فارګرلز اسلام آباد... ١٧ جولائی ١٩٨٣ء

الجواب: که دا ځای د مونځ د کولو حصه نه وی او متعلقه متولين په دې باندې اعتراض نه کوی نو هيڅ باک نشته کنه نو بيا به ناجائز وی (٤)

وهوالموفق

---

١ ﴾ (سورة الحج پاره: ١٧ آيت: ٢٦)

٢ ﴾ (سنن ابی داؤد ٦٦:١ باب اتخاذ المساجد فی الدور)

٣ ﴾ (الدرالمختار مع ردالمحتار ٤٨٥:١ مطلب فی احکام المسجد)

٤ ﴾ قال العلامة الحصكفی: لو بنى فوقه بيتاً للامام لا يضر لانه من المصالح اما لو تمت المسجدية ثم اراد البناء منع۔
(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ٤٠٦:٣ مطلب فی احکام المسجد)

د مسجد په غیر آباد حصه ځمکه کې د کروندې حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د مسجد په احاطه کې کوم چې د پخوا نه غیر آباد پروت دې اوس د مسجد امام په دې خالی ځمکه کې یوه کرځولو سره هغه آباده کړه، او هموارولو سره ئې ترې خس او ازغی صفا کړی دی او د کروندې قابله کړې ئې ده او په هغې کې ئې د سبزئ د کرلو اراده ظاهره کړې ده آیا په دې کې شرعا سبزی کرل او کرونده کول جائز دی؟ بینوا الحق وتوجروا عن الحق

المستفتی: عبدالله خلیفه دربار نادان شهید اکبر پوره نوښهر

الجواب: که دا ځای د مسجد د احاطې نه خارج وی یعنی د هغه حصې نه کومه چې د مسجد دپاره وقف شوې دې نو په دې کې هیڅ ممانعت نه دې راغلې او که په مسجد یا د مسجد په احاطه کې داخل وی نو ممنوع دې خصوصا چې کله د ذاتی منفعت دپاره وی، لان المساجد لم تبن لذلك (الحدث)(۱) ویدل علیه ما فی ردالمحتار ۱: ۶۱۸ وان كان لنفع نفسه بورقه او ثمره یکره انتهی مختصراً(۲) وفی الهندیة: قیم المسجد لایجوزله ان یبنی حوانیت فی حد المسجد او فناءه لان المسجد اذا جعل حانوتاً او مسجدا تسقط حرمته، انتهی (۳: ۲۴۱)(۳) قلت وكذلك جعله مزرعة۔ وهوالموفق

د مسجد د دوه هالونو ترمینځه د لارې په صورت کې د اقتداء مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو جامع

---

۱) (صحیح مسلم ۱: ۲۱۰ باب النهی عن نشد الضالة فی المسجد، وابوداؤد ۱: ۸۰ باب فی كراهیة انشاد الضالة)

۲) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱: ۴۸۹ مطلب فی الغرس فی المسجد)

۳) (فتاوی عالمگیریة ۲: ۴۶۲ الفصل الثانی فی الوقف علی المسجد وتصرف القیم)

مسجد په شمالي ګاونډ کې د مسجد د توسیع دپاره زیات ځای حاصل کړې شو چې په هغې کې یو هال تعمیر کولو سره په مسجد کې شامل کړې شي او په جمعه وغیره کې چې کله د مسجد هال ډک شي نو مونځ کونکي دې په شمالي هال کې ودریدلو سره جماعت سره مونځ ادا کړي خو د موجوده مسجد او مذکوره حال ترمینځه شرقا او غربا ګلۍ تیریږي اوس بعض حضرات وائي چې ذکر شوې ګلۍ به د اقتداء د جواز دپاره مانع وي؟، اوس صحیح مسئله څه ده؟ بینواتوجروا

المستفتي: مولانا غلام حبیب نقشبندي دارالعلوم حنفیه چکوال جهلم ٦ ستمبر ۱۹۷۲ء

الجواب: که دا لاره تنګه وي نو په هغې کې بار اوړونکي سړې او ریړه وغیره نه شي تیریدلې نو د هغه حائل کیدل د اقتداء نه مانع نه دي او که دا لاره وسیع وي نو د هغې حائل کیدل مانع نه وي خو که په دې لاره کې د مونځ په وخت درې ځلور کسان ولاړ وي نو بیا هم مانع عن الاقتداء نه دې

قال صاحب الدرالمختار: ويمنع من الاقتداء من النساء... اوطريق تجرى فيه عجلة الا اذا اتصلت الصفوف الخ (بألاختصار) ردالمحتار (۱: ۵۴۵،۵۴۸)(۱)

وبمعناه في الشرح الكبير وغيره(۲). وهوالموفق

د مسجد لرګی اخستلو سره استعمالول جائز دي

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ۱: د مسجد خرځ

---

۱) (الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۴۳۲،۴۳۳: ۱ باب الامامة)

۲) قال العلامة ابراهيم الحلبى: والصحيح ان لا يمكن فيه سير الزورق فهو صغير لا يمنع وما يمكن فيه فهو كبير لكن ذكر فى التاتار خانية عن المنتقى للحاكم الشهيد انه انما يمنع فى هذه الحالة اذا كان الناس يمرون فيه فان كانوا لا يمرون لا يمنع انتهى، ولا يخلو عن نظر لانه حينئذ بمنزلة الطريق الذى تمر فيه العجلة وهو مانع مطلقا فينبغى ان يمنع. (غنية المستملى المعروف بالكبيرى ۴۵۲ فصل فى الامامة)

شوی لرګی وغیره کورونو ته وړولو سره سیزل جائز دی یا نه؟ ۲ که لرګي سیزلې شوې وی نو په سیزونکی باندې څه جرم عائد کیدلې شی چې د هغې کمې پوره کړې شی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نثار احمد خان پوتهه شریف کوه مری... ۹اپریل ۱۹۶۹ء

الجواب: ۱ چونکې د اخستلو نه پس دا د مشتری ملکیت جوړ شوې دې لهذا د دې احترام باقی پاتې نه شو ۲: د دې قیمت ادا کول او په مسجد کې خرچ کول ضروری دی (۱) **وهوالموفق**

د یو مسجد دپاره اخستلې شوې سیمینټ او بل مسجد ته د قرض ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو مسجد د آبادولو دپاره پنځوس بورۍ سیمینټ پراته دی او د نورو مسجدونو والا که لس بورۍ سیمینټ په طور د قرض واخلی، نو د دې شرعی حیثیت څه دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حافظ محمد قاسم حقانی میکانکی روډ کوئټه... ٤ جمادی الاول ۱۴۰۲ھ

الجواب: محلې د اهل حق وعقد یا متولی د هغوی د مالونو نه قرض ورکولې شی خصوصا چې کله په دې قرض ورکولو کې په هلاک او بربادیدو سره حفاظت موجود دې. **یدل علیه ما فی الهندیة: ۲: ۴۵۰ اما المال الموقوف علی المسجد الجامع ان لم تکن للمسجد حاجة للمال فللقاضی ان یصرف فی ذلك (النائبة والحادثة) لکن علی وجه القرض، فافهم (۲).** **وهوالموفق**

---

۱) قال العلامة ابن عابدین: وفی فتاوی النسفی سئل شیخ الاسلام عن اهل قریة رحلوا او تداعی مسجدها الی الخراب وبعض المتغلبة یستولون علی خشبه وینقلونه الی دورهم هل لواحد لاهل المحلة ان یبیع الخشب بامر القاضی ویمسک الثمن لیصرفه الی بعض المساجد او الی هذا المسجد قال نعم. (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳: ۴۰۷ مطلب فی انقاض المسجد او نحوه)

۲) (فتاوی عالمگیریة ۲: ۴۶۴ قبیل الباب الثانی عشر فی الرباطات والمقابر الخ)

په جومات باندې د فدیه، عشر او زکوٰة نه علاوه باقي تبرع او خیرات خرچ کولې شي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په مړ کیدونکی پسې په طور د خیرات او صدقې رقم د مسجد په فنډ کې ورکړې کیدې شي؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: عزیز الرحمٰن کټوزئ چارسده

الجواب: په مسجد باندې فدیه، عشر او زکاة نه شي خرچ کیدلې (۱) تبرع او خیرات خرچ کیدلې شي. **وهوالموفق**

د مسجد په نوم باندې جبری چنده اخستل جائز نه دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې دلته یو بدمعاش سړې دې اکثر خلق د مجبورئ د وجې نه د هغوی نه ویریږی او په خپل کلی کې د مسجد په بهانه باندې چنده راټولوی او هم د دې مسجد په نوم باندې په چندو سره هغه د ځان دپاره یو بلډنګ او کور هم جوړ کړې دې نو آیا د مسجد دپاره زبردستی چنده راټولول جائز دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: عاشق حسین شاهور سرویکی، وزیرستان ... ۲۵ اپریل ۱۹۷۲ء

الجواب: جبری چنده اخستل اګرچې دمعطی د ذات حوالې سره وی، ناجائزدی، (قال رسول الله ﷺ: لایحل مال امرء الابطیب نفس منه) (۲) **وهوالموفق**

---

۱) قال العلامة الحصكفي: تمليكاً لا اباحة كما مر لا يصرف الى بناء نحو مسجد ولا الى كفن ميت وقضاء دينه... لعدم التمليك وهو الركن.
(الدر المختار على هامش ردالمحتار ۲:۶۹ باب المصرف)

۲) (مشكواة المصابيح ۱:۲۵۵ باب الغصب والعادية الفصل الثانى)

د مسجد د تعمیر د پاره د عوامو نه د چندې حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې نن صبا د مسجدونو د تعمیر دپاره په مختلفو طریقو سره چنده جمع کولې شی آیا د دې شرعا جواز دې؟ آیا د مساجدو تعمیر د اسلامی حکومت فریضه ده او که د عام مسلمانانو؟ **بینواتوجروا**.

المستفتی: معراج شبقدر فورټ چارسده.....۱۱ جولائی ۱۹۸۴ء

الجواب: چونکې تر اوسه پورې موجوده حکومت د انګریزانو په نقش قدم باندې ولاړ دې، لهٰذا د انقلاب نه مخکې د عوامو نه چنده دپاره د مسجد تعمیر جائز ده. (۱) عوام بغیر د مطالبې نه د مړی په تجهیز او تکفین کې هم حصه نه اخلی. **وهوالموفق**

په مسجد کې د چنده کولو او ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په مسجد کې د جمعې په ورځ باندې چې کومه چنده بیلولې شی د هغې په باره کې دوه رائې دی یو طرف ته علماء کرام وائی چې دا په سوال کې داخل ده چې د هغې په پاره کې منع راغلې ده چې په مسجد کې سوال کول او ورکول جائز نه دی، د دویم طرف علماء کرام وائی چې په دې سره د دین تقویت راځی او په دې سره اصلاح المسلمین مطلوب دې، دې باره کې ستاسو څه فتوی ده؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی عبدالعزیز کوهستانی...۲۱ جولائی ۱۹۷۹ء

---

(۱) قال العلامة ابن عابدین: فانه یجب ان یتخذ الامام للمسلمین مسجداً من بیت المال او من مالهم ان لم یکن لهم بیت مال کذا فی فتح القدیر۔ (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۳۹۳ قبیل مطلب قد یثبت الوقف بالضرورة)

وایضاً یدل علیه حدیث جریر: تصدق رجل من دیناره من درهمه من ثوبه من صاع تمرة حتی قال ولو بشق تمرة الی آخر الحدیث۔ (مشکواة المصابیح ۱:۳۳ کتاب العلم)

الجواب: چنده د استعانت نوم دې چنده ارباب اقتدار هم کوی په دې کې ذلت نه وی (۱) په خلاف د سوال کې فقهاء کرامو په مسجد کې سوال کول او سائل ته ورکول په بعض وختونو کې ممنوع گرځولي (۲) د دې نه د اعانت او استعانت د عدم جواز تخریج کول صحیح نه دی. **وهوالموفق**

د مسجد د تعمیر د پاره په مسجد کې چنده غوښتل

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د مسجد د تعمیر د پاره په مسجد کې چنده جائز ده یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: ډاکټر هدایت الله چارباغ سوات.. ۲۵ ربیع الاول ۱۴۰۱ھ

---

۱) یدل علیه ما فی الشامیة: فانه یجب ان یتخذ الامام للمسلمین مسجدا من بیت المال ومن مالهم ان لم یکن لهم بیت مال کذا فی فتح القدیر۔
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۳۹۳ مطلب قد یثبت الوقف بالضرورة)

وایضاً یدل علیه حدیث جریر: قال کنا فی صدر النهار عند رسول الله ﷺ فجاء قوم عراة مجتابی النمار اوالعباء متقلدی السیوف... لما رای بهم من الفاقة فدخل ثم خرج فامر بلالا فاذن واقام فصلی ثم خطب... تصدق رجل من دیناره من درهمه من ثوبه من صاع بره من صاع تمرة حتی قال ولو بشق تمرة الی آخر الحدیث۔ (مشکواة المصابیح ۱:۳۳ کتاب العلم)

وفی المسلم: عن جریر رضی الله تعالیٰ عنه قال خطب رسول الله ﷺ فحث علی الصدقة بمعنی حدیث جریر۔ (صحیح مسلم ۱:۳۴۱ باب من سن سنة حسنة)

۲) وفی الهندیة: فاما تخطی السوال فمکروه بالاجماع فی جمیع الاحوال کذا فی البحر الرائق، المختار ان السائل اذا کان لا یمر بین یدی المصلی ولا یتخطی رقاب الناس ولا یسأل الناس الحافا ویسأل لامر لابد منه لا بأس بالسوال والاعطاء ولا یحل اعطاء سوال المسجد اذا لم یکونوا علی تلک الصفة المذکورة کذا فی وجیز الکردری۔
(فتاوی عالمگیریة ۱:۱۴۸ الباب السادس عشر فی صلاة الجمعة)

الجواب: په مسجد کښې چنده کول منع نه دی چې کله د خطبې دوران کښې نه وی او د مونځ کونکو مخې ته د تیریدلو خطره هم نه وی

یدل علیه ما رواه مسلم عن جریر مرفوعاً، تصدق رجل من دیناره ومن درهمه، الحدیث (مشکواة ۱: ۳۴ کتاب العلم)(۱) وما روی ان النبی ﷺ امر بالتصدق علی سلیك الغطفانی عند الخطبة فمنسوخ محمول علی قبل حرمة الکلام فی الخطبة(۲). وهوالموفق

د صاحب استطاعت خلقو د مسجد دپاره د چندې ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کښې چې د یو کلی د خلقو استطاعت مسجد لره د کچه جوړولو دې خو هغوی د دې دپاره د یو بل نه چنده غواړی چې پوخ مسجد جوړ کړی آیا دا جائز ده؟ که د پوخ مسجد د جوړولو استطاعت ئې هم وی خو بیا هم چنده غواړی د دې څه حکم دې؟

بینواتوجروا

المستفتی: عبدالله فاضل حقانیه...... ۱۷ مئی ۱۹۸۳

الجواب: چونکښې د موجوده دور خلق که صاحب استطاعت هم وی یا غیر اهل استطاعت، په مساجد جوړولو او نورو انتظاماتو کښې په رضا او رغبت سره حصه نه اخلی، لهذا د دې کارونو دپاره چنده غوښتل قابل اعتراض نه

---

۱) (مشکواة المصابیح ۱:۳۳ کتاب العلم الفصل الاول)

۲) قال فی منهاج السنن: والرابع انه منسوخ بما ذکرنا کما جنح الیه العینی تبعا للطحاوی. (منهاج السنن شرح الترمذی ۳:۶۰ باب فی الرکعتین اذا جاء الرجل والامام یخطب) وقال الشیخ البنوری: ولشیخنا العثمانی فی فتح الملهم بسط شاف فی هذه المسألة وجنح البدر العینی تبعاً للطحاوی الی القول بالنسخ بان الصلاة والکلام کان عند اباحة الافعال فی الخطبة وزاد شیخنا العثمانی القول بتعارض ادلة الحظر والاباحة وترجیح ادلة الحظر. (معارف السنن ۴:۳۸۱ قبیل باب ماجاء فی کراهیة الکلام والامام یخطب)

دي، کنه نو د مانځه د ترک یا د جماعت د ترک دپاره به عذرونه کوی (۱)

وهوالموفق

د تربیلا ډیم د متاثره مساجدو د حکومتی رقم حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د متاثرین تربیله ډیم د مسجدونو قیمتونه د هم هغه مسجدونو د متاثره آبادئ والا خلقو ته ورکولې شی د دې صورت دا وی چې د متاثر اوسیدونکو په اتفاق سره څو رکنی کمیټی تشکیل کیدو سره د محکمې د طرف نه د دې کمیټئ د چوکیانو په صورت کې هغه رقم ورکولې شی چې هغوی ئې په متاثره آبادئ کې تقسیم کړی، آیا په دې صورت کې رقم په ذاتی تصرفات کې استعمالول صحیح دی؟ په دې سره صرف د مساجدو تعمیر وکړې شی او که په بل مسجد کې خرچ کړې شی؟ او که په متاثر آبادئ کې خرچ کړې شی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد وارث الوره هری پور هزاره .... ۲۲ مئی ۱۹۷۲

---

(۱) قال العلامة ابن عابدين: فانه يجب ان يتخذ الامام للمسلمين مسجداً من بيت المال او من مالهم ان لم يكن لهم بيت مال كذا فى فتح القدير.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۳۹۳ قبيل مطلب قد يثبت الوقف بالضرورة)

ويدل ايضا عليه ما فى الحديث: عن جرير قال كنا فى صدر النهار عند رسول الله ﷺ فجاء قوم عراة محتابى النمار اوالعباء متقلدى السيوف عامتهم من مضر بل كلهم من مضر فتحمر وجه رسول الله ﷺ لما رأى بهم من الفاقة فدخل ثم خرج فامر بلالاً فاذن واقام فصلى ثم خطب فقال... تصدق رجل من ديناره من درهمه من ثوبه من صاع بره من صاع تمرة حتى قال ولو بشق تمرة الى آخر الحديث.

(مشكواة المصابيح ۱:۳۳ كتاب العلم)

وفى رواية مسلم فحث على الصدقة بمعنى حديث جرير.

(صحيح مسلم ۲:۳۴۱ كتاب العلم باب من سن سنة حسنة)

الجواب: اگر چې د مفتی به قول په بناء باندې به مسجد د همیشه دپاره د مسجد په حکم کې وی، **كمافى الهندية ۲/۴۵۵(۱) والدرالمختارعلى هامش ردالمحتار(۳/۵۱۳)(۲)** خو د ضرورت د وجې نه په غیر اصح قول باندې فتوی ورکول هم جائز دی، **كمافى ردالمحتار: ۱/۶۹(۳)** او د حکومت حکم په ضرورت کې داخل دې پس د امام محمد رحمه الله په قول باندې به عمل کولې شی او د دې مسجد قیمت به باقاعده تقسیم کولې شی یعنی د ځمکې قیمت به وقف کننده یا د هغوی شرعی وارثانو ته ورکولې شی. **وهوالموفق**

په تربیلا ډیم کې د ډوبو شوو ماجدو په بدله کې د حکومتی رقم مصرف

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په تربیلا ډیم کې چې کومې ځمکې او کورونه ډوب شوې دی حکومت د هغې رقم خلقو ته

---

۱) وفى الهندية: فى فتاوى الحجة لو صار احد المسجدين قديما او تداعى الى الخراب فاراد اهل السكة بيع القديم وصرفه فى المسجد الجديد فانه لا يجوز اما على قول ابى يوسف فلان المسجد وان خرب واستغنى عنه اهله لا يعود الى ملك البانى واما على قول محمد رحمه الله وان عاد بعد الاستغناء ولكن الى ملك البانى وورثته فلا يكون لاهل المسجد على كلا القولين ولاية البيع والفتوىٰ على قول ابى يوسف انه لا يعود الى ملك مالك ابداً كذا فى المضمرات.
(فتاوىٰ عالمگيرية ۲:۴۵۸ الباب الحادى عشر فى المسجد وما يتعلق به)

۲) قال العلامة الحصكفى: ولو خرب ماحوله واستغنىٰ عنه يبقى مسجدا عند الامام والثانى ابداً الى قيام الساعة وبه يفتى حاوى القدسى وعاد الى الملك اى ملك البانى او ورثته. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۳:۴۰۶ مطلب فيما لو خرب المسجد او غيره)

۳) قال العلامة ابن عابدين: وفى المعراج عن فخر الائمة لو افتى مفت بشيى من هذه الاقوال فى مواضع الضرورة طلبا للتيسير كان حسنا...وذلک من مواضع الضرورة.
(ردالمحتار ۱:۵۵ مطلب لا يجوز العمل بالضعيف حتى لنفسه)

ورکوی په هغه کورونو کې مساجد هم دی چې د هغې پیسې هم ملاویږی اوس د مساجدو په بدله کې چې کومې پیسې ملاویږی هغه دې قوم په خپل مینځ کې تقسیم کړی یا په دې سره نور نوی مساجد آباد کړی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالهادی متاثرین تربیله دیم

الجواب: په دې رقم سره به مسجد آبادولې شی، دا پیسې به نه شی تقسیمولې، لعدم صحة بیع المسجد علی قول ابی یوسف رحمه الله وهوالمفتی به کمافی جمیع الفتاوی(۱) فیؤخذ هذا المال تعاوناً لا تبادلاً فافهم وتدبر.(۲)

وهوالموفق

د عبدالقادر جیلانی رحمة الله علیه په نوم سالانه خیرات په مسجد کې خرج کول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې مونږ هر کال د شیخ عبدالقادر جیلانی رحمة الله علیه په نوم باندې خیرات کوو او دغې ورځې ته مونږ یوولسمه وایو، په هغې باندې زمونږ تقریبا دولس سوه روپۍ خرچ کیږی تیر کال مونږ دا کار ونکړې شو په دې وجه په دې کال یوځائې خیرات کول غواړو، یعنی سل روپۍ به خیرات کوو، اوس مسئله دا ده چې زمونږ مسجد تعمیر

---

۱) قال العلامة الحصکفی: ولو خرب ما حوله واستغنی عنه یبقی مسجداً عند الامام والثانی ابدا الی قیام الساعة وبه یفتی حاوی القدسی، قال ابن عابدین: فلا یعود میراثا ولا یجوز نقله ونقل ماله الی مسجد آخر سواء کانوا یصلون فیه او لا وهو الفتوی حاوی القدسی واکثر المشائخ علیه مجتبی وهو الاوجه فتح.
(الدرالمختار مع ردالمحتار ۳:۴۰۶ مطلب فیما لو خرب المسجد او غیره)

۲) یدل علیه ما فی الشامیة: وفی جامع الفتاوی لهم تحویل المسجد الی مکان آخر ان ترکوه بحیث لا یصلی فیه ولهم بیع مسجد عتیق لم یعرف بانیه وصرف ثمنه فی مسجد آخر- (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۴۰۵ مطلب فی احکام المسجد)

غواړي نو آیا مونږ دا پیسې د مسجد په تعمیر باندې خرچ کولې شو؟ آیا د
دې ثواب به د حضرت روح ته ملاؤ شي؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حمید الله آرمز ډیلرز خیبر بازار پشاور.... ۱۹۷۲ء ۲|۹|

الجواب: ایصال ثواب اګر چې د طعام په صورت کې هم کیدې شي خو د مسجد د آبادولو په شکل کې غوره دې ځکه چې د مسجد آبدول صدقه جاریه دې (۱) **قال رسول الله ﷺ: اذامات الانسان انقطع عنه عمله الامن ثلاثة الا من صدقة جارية (رواه مسلم) (۲).**

نوټ: نذر لغیر الله حرام دې (۳) او ایصال ثواب جائز دې او هغې لره د زمانې او وقت سره خاص کول د حرمت سبب دې (۴) **وهوالموفق**

---

۱) قال العلامة التفتازاني: وفي دعاء الاحياء للاموات وصدقتهم اى صدقة الاحياء عنهم اى عن الاموات نفع لهم خلافاً للمعتزلة... وقد توارثه السلف... وعن سعد بن عبادة انه قال يا رسول الله ان ام سعد ماتت فأى الصدقة افضل قال الماء فحفر بئراً وقال هذا لام سعد... والاحاديث والآثار في هذا الباب اكثر من ان تحصىٰ.
(شرح العقائد النسفية ۱۷۲ دعاء الاحياء للاموات وصدقتهم)

۲) (الصحيح لمسلم ۲:۴۱ باب ما يلحق الانسان من الثواب بعد وفاته)

۳) قال العلامة الحصكفي: واعلم ان النذر الذى يقع للاموات من اكثر العوام... تقربا اليهم فهو بالاجماع باطل وحرام، قال ابن عابدين: (باطل وحرام) لوجوه منها انه نذر لمخلوق والنذر للمخلوق لا يجوز لانه عبادة والعبادة لا تكون لمخلوق الخ-
(الدرالمختار مع ردالمحتار ۲:۱۳۹ مطلب في النذر الذى يقع للاموات)

۴) قال العلامة ابن البزاز الكردرى: ويكره اتخاذ الطعام في اليوم الاول والثالث وبعد الاسبوع والاعياد- (فتاوى البزازية على هامش الهندية ۴:۸۱ كتاب الصلوة الفصل الخامس)

د مسجد د فنډ نه د مړ شوی امام د بښځې د امداد وغیره حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په مسجد کې د ډیر وخت نه میاشتنی چنده دپاره د مسجد د اخراجاتو چې د هغې نه د مسجد د امام تنخواه هم ورکولې شی، دوه کاله مخکې امام صاحب د الله پاک په قضاء سره وفات شوې دې د هغوی یو رشته دار خپل ځان پیش کړو او تنخواه ئې وصولوله او دا تنخواه به ئې کونډې او د هغوی بچو ته ورکوله، هغوی دوه درې میاشتې مخکې په تنخواه کې اضافه هم کړې وه، چونکې د مسجد رجسټر هم د حافظ صاحب سره دې لهذا د خپلې تنخواه په ځای په هغې کې د وفات شوی امام ښځې لیکله، د خلقو دپاره دا خبره قابل اعتراض وه او هغوی ته ووئیل شو چې تاسو د بیا دپاره تنخواه په خپل نوم باندې وصولوئ بیا تاسو ته اختیار دې چې چاته ئې حواله کوئ چې جواز قائم شی، خو حافظ صاحب وائی چې زه خو مفت تعلیم ورکوم تاسو چې کوم رقم ورکوئ کونډې او د هغې بچو ته ورکوئ اوس د دې په باره کې څو سوالات دی!

۱: آیا د مسجد د امام په وفات کیدو باندې د مسجد د فنډ نه د هغه وارثانو ته د میاشتې پیسې ورکول جائز دی؟

۲: که جائز نه وی نو آیا اهل محله په خپله چنده د هغوی امداد کولې شی؟

۳: که اهل محله خپله ووائی چې که امام تنخواه اخلی یا نه اخلی مونږ د هغوی تخواه لره فرض کولو سره د مسجد د فنډ نه کونډې او د هغې بچو ته ورکولو په حق کې یو آیا دا به جائز وی؟

۴: که منتظم د فنډ په دې ناجائز فیصله کې لیت ولعل کوی نو آیا هغه حق په جانب دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: ماسټر عبدالله ډیره اسماعیل خان... ۹ ستمبر ۱۹۷۴ء

الجواب: محترم! د دې ټولو امورو د جواز او عدم جواز دارومدار په چنده ورکونکی یا د هغوی د طرف نه کوم چې متولی مقرر کړې شوې دې په مرضئ

باندې ده، ﴿لان هذا المال لم يخرج عن ملكهم﴾ (١) فافهم. وهوالموفق

د مسجد د فنډ نه د غسل خانو وغیره د تعمیر مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د مسجد په احاطه کې درې غسل خانې او درې د استنجا ځایونه او یو سبیل اودس په اتو نلکو باندې مشتمل نزدې جوړ شوي دي د پخوا زمانې نه د شرعی مسجد د حطیم نه دا مقامات خارج وو اوس د مسجد نوې تعمیر شوي دي خو مذکوره غسل خانې وغیره تر اوسه پورې هم په هغه زوړ طرز باندې قائم دی، لهذا د مسجد کمیټۍ دا رائې پیش کړه چې چونکې د مسجد په څلورو دیوالونو کې ماشومان په پاک او ناپاکو لاسونو سره دلته اوبه څښی چې د هغې قوی امکان دې چې د غسل په وخت د پاکۍ او ناپاکۍ فرق نه شی کیدې، دویم دا چې د کوهی بوقې لره د اوبو د سبیل طرف ته د اوبو اچولو دپاره استعمالولې شی او د غسل کولو والاد غسل خانو طرف ته، هم دغه شان ډیر کسان شاته د اودس کولو دپاره ولاړ وی ځکه چې اتهٔ نلکې کافی نه دی او مونږ کونکې زیات دی په دې وجه د مسجد غسل خانې د مسجد د احاطې نه بهر د مسجد د مصالح دپاره منتقل کړې شی.

---

١) چونکې د چندې رقم د خرچ کولو نه مخکې د عطیه کوونکو ملك وی. یدل علیه ما فی الملتقط: اذا جمع دراهم لکفن میت ففضل او کفنه غیره یصرف الی المعطین فان لم یوجدوا یصرف الی کفن مثله فان تعذر ذلک یتصدق به.
(الملتقط فی الفقه الحنفیة ٢٧ مطلب فی جواز امامة الصبی)

لهذا دا دهغوی په اجازت یا د متولی په رضا باندې موقوف دې. یدل علیه ما فی الهندیة: ویبدأ من غلاته بما فیه من عمارتها واجور القوام علیها واداء مؤنها فما فضل من ذلک یصرف الی عمارة المسجد ودهنه وحصیره وما فیه مصلحة المسجد علی ان للقیم ان یتصرف فی ذلک علی ما یری واذا استغنیٰ هذا المسجد یصرف الی فقراء المسلمین فیجور ذلک کذا فی الظهیریة.
(فتاویٰ عالمگیریة ٢:٤٦٠ الفصل الثانی فی الوقف علی المسجد وتصرف القیم)

استنجا خانو او سبیل لره د اوبو د مشین په ذریعه د پائپ یا نلکې په ذریعه دوارو طرفونو ته نکلې لګولو سره اورد کړې شی، د دې دپاره اتفاق وشو چې چونکې د مسجد دپاره وقف شوی خمکه کې (بازارونو کنبی) دولس دکانونه درې ګیراجونه او یو کور جوړ شوې دې چې د هغې نه د میاشتې یو سل شپیتهٔ روپۍ ګټه حاصلیږی په دې درې وارو ګیراجونو کې یو ګیراج کوم چې بالکل د مسجد نه بیرونی دروازې طرف ته واقع دې او هغې سره متصل د قوم پخوانۍ وقف شوې کوهې هم موجود دې په دې وجه قوم او کمیټۍ دوارو دا ګیراج د غسل خانو دپاره منتخب کړې دې (چه د هغې امدن اووهٔ روپۍ د میاشتې دې) چې یو خو غسل خانې بهر منتقل شی او دویم دا چې بهر کوهې کوم چې وقف دې هم پوره طریقې سره په استعمال کې راوستلې شی. او د مسجد په پاکوالی کې به اضافه کولې شی، خو په دې تولـه معامله کې تول قوم سوا د درې څلورو کسانو نه متفق دی دې درې څلور کسانو ویلې دی چې د مسجد ګټه په بیرونی غسل خانو باندې نه شی خرچ کیدلې حال دا چې موجوده غسل خانې هم د پخوا زمانې نه د مسجد د وقف شوې ګټې د اخراجاتو د لاندې وې او د قوم اکثریت دا وویل چې مونږ دا کار د مسجد د پاکوالی او د مونځ کونکو د سهولت، په جماعت کې د اضافې او د مسجدونو د اصلاح دپاره کوو

د جناب عالی په خدمت عرض دې چې آیا د مساجدو د اصلاح دپاره دا غسل خانې بهر تعمیر کیدلې شی یا نه، حال دا چې قدیم غسل خانې هم د پخوا زمانې نه د مسجد په احاطه کې د شرعی مسجد نه بهر جوړې شوې دی او صرف د مسجد ګټه په هغې باندې خرچ کیدله. که دا بهر منتقل کیدې شی او د مصالح د وجې نه په هغې باندې خرچ کیدې شی نو د لویو کتابونو په حوالې سره جواب ولیکئ او که نه شی آبادیدلای نو آیا قوم د دې دپاره چنده ورکړی او که نه؟ **بینوا وتوجروا**

المستفتی: محمود الحسن اختر لچه غلام پشاور ....۲ رمضان المبارک ۱۳۸۹ھ

الجواب: که د دې غسل خانو وغیره سره بل څه اهم تعمیر متعلقه مسجد نه وی نو بیشکه د دې غسل خانو وغیره تعمیر د دې فنډ نه جائز دې

في الدرالمختار: ويبدأ من غلته بعمارته ثم ماهو اقرب لعمارته كامام مسجد ومدرس مدرسة يعطون بقدر كفايتهم ثم السراج والبساط كذلك الى آخر المصالح انتهى(۱)۔ اودا بېشکه د وخت په مصلحاتو کې داخل دی. وهوالموفق

د يو مسجد چنده په بل مسجد کې لګول او د مسجد فنډ په مسجد کې جمع کول

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې ۱: زمونږ په کلی کې ډېر مساجد دی چې په هغې کې يو لوی جامع مسجد دې د اخترونو مونځ په هغې کې کولې شی د مسجد امام هم يو دې اوس د مسجد چنده په بيلو بيلو دکانونو باندې جمع کيدلې شی نو آيا د يو مسجد چنده په بل مسجد باندې خرچ کيدلې شی؟ مشرانو فيصله کړې ده چې د مسجدونو سابقه جمع شوې پيسې د دکاندارانو نه اخستلو سره په نيشنل بينک کې جمع کړې شی چې د هغې نه منافع يا سود وصولولو سره په مسجد باندې خرچ کړې شی، آيا دا طريقه جائز ده؟ بينواوتوجروا

المستفتی: عبدالرشيد جهلم ... ۱۹۷۲ء\۱۱\۲۳

الجواب: ۱: که دا رقم د چندې وی نو د چنده ورکونکو يا د هغوی د وکيل په اجازت سره په بل مسجد باندې خرچ کول صحيح دی. لعدم خروجه عن ملكهم بخلاف الموقوف على المختار(۲)

---

۱) (الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۳:۴۱۲،۴۱۳ مطلب يبدأ من غلة الوقف بعمارته)

۲) قال العلامة ابن عابدين: قال الزيلعي وعلى هذا حصير المسجد وحشيشه اذا استغنى عنهما يرجع الى مالكه عند محمد وعند ابى يوسف ينقل الى مسجد آخر وعلى هذا الخلاف الرباط والبئر اذا لم ينتفع بهما، وصرح فى الخانية بان الفتوىٰ على قول محمد قال فى البحر وبه علم ان الفتوىٰ على قول محمد فى آلات المسجد وعلى قول ابى يوسف فى تابيد المسجد، والمراد بالآت المسجد نحو القنديل والحصير بخلاف انقاضه لما قدمنا عنه قريباً من ان الفتوىٰ على ان المسجد لا يعود ميراثا ولا يجوز نقله ونقل ماله الى مسجد آخر۔ (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۴۰۷ مطلب فى ما لو خرب المسجد او غيره)

۲: چې کله ئې په نورو طریقو سره حفاظت ممکن وی نو په بینک کې ساتل به حرام وی اګر چې بغیر د سود نه وی. **لکونه تعاوناً علی المعصیة (۱)** او ربا یعنی سود ساتل بهر حال حرام دی

نوټ: په موجوده بینکونو کې منافع او سود یو ځیز دې. **وهوالموفق**

د یو مسجد چنده په بل مسجد کې د خرچ کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو مسجد دپاره چنده جمع شوې ده کومه چې د مسجد د ضروریاتو نه زیاته ده او د دې محلې خلق هم ټول مالدار دی نو آیا د دې مسجدونو چنده په نورو مسجدونو کې خرچ کول جائز دی؟ **بینواوتوجروا**

المستفتی: حافظ فصیح اللسان ابو ظهبی یو اے ای ... ۲ ذوالقعده ۱۴۰۲ھ

الجواب: د چنده ورکونکو په اجازت سره او هم دغه شان د هغوی د وکیلانو په اجازې سره په بل مسجد باندې صرف کیدلې شی، **لبقاء ملکهم علی عطیاتهم الآن کما کان (۲) وهوالموفق**

د مسجد د ګاونډیانو دپاره تنګه کوڅه د مسجد نه وضع کول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو مسجد د ګاونډیانو د کورونو ضروریاتو لاره ډیره تنګه ده د بار او د خرګاډی د بوتلو قابله نه ده، یعنی د مسجد دې ګاونډیانو ته ډیر زیات تکلیف دې که د

---

۱) قال الله تعالیٰ: ولا تعاونوا علی الاثم والعدوان- (سورة المائدة آیت: ۲پاره: ۶)

۲) یدل علیه ما فی الدر: وعن الثانی ینقل الی مسجد آخر باذن القاضی ومثله فی الخلاف المذکور حشیش المسجد وحصره مع الاستغناء عنهما وکذا الرباط والبئر اذا لم ینتفع بهما فیصرف وقف المسجد والرباط والبئر والحوض الی اقرب مسجد او رباط او بئر او حوض- (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳:۴۰۷ مطلب فی ما لو خرب المسجد او غیره

مسجد نه لږه شان حصه په دې لاره کې شامله کړې شي نو د ګاونډیانو به ډیر کار جوړ شي او مسجد هم وسیع دې نو د دې څه حکم دې؟ بینواوتوجروا

المستفتی: خلیفه عبدالله نادان شهید اکبر پوره نوښهر..... ۱۱ اکتوبر ۱۹۷۲ء

الجواب: لاره په مسجد کې داخلول جائز دی خو د مسجد نه لاره جوړول چې کله عامه لاره وی نو د راجح قول په بناء باندې ناجائز دی.او د مسجد نه خاص لاره جوړول د چا په نزد هم جائز نه دی.فی ردالمحتار ۳: ۳۸۳ وان اراد اهل المحلة ان یجعلوا شیئا من المسجد طریقا للمسلمین فقد قیل لیس لهم ذلك وانه صحیح ثم نقل عن خواهرزاده اذا کان الطریق ضیقا والمسجد واسعا لا یحتاجون الی بعضه تجوز الزیادة فی الطریق من المسجد لان کلها للعامة انتهی والمتون علی الثانی فکان هو المعتمد،انتهی ما فی ردالمحتار(١)۔وهوالموفق

د مسجد د دیوال سره متصل په خپل کور کې غسل خانه جوړول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په خپل کور کې د مسجد د دیوال سره متصل غسل خانه جوړول څنګه دی؟ د غسل خانې شکل به داسې وی، چې یو دیوال به په مسجد کې وی او باقی درې دیوالونه به مونږ خپله جوړوو؟ بینواوتوجروا

المستفتی: مهریش خان مهمند ایجنسی... یکم شوال ۱۴۰۲ھ

الجواب: که دا غسل خانه د مسجد د متعلقات نه نه وی نو د دې مسجد د دیوال نه صرد د پردې د حاصلولو په صورت کې دا کار قابل اعتراض نه دې (٢) وهوالموفق

---

١) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳: ۴۲۰ مطلب فی جعل شیئ من المسجد طریقاً)

٢) چونکې په دې صورت کې د مسجد په دیوال باندې نه تیر کینبودلې شی او نه د دې نه څه انتفاع حقیقی اخستلې شی بلکې صرف... [بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

د مسجد په خمکه کې د مردارو اوبو ناله جوړول جائز نه دی

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په مسجد کې دننه د صف نه لاندې یوه پلیته ناله چې په هغې هر قسم مردارې اوبه او متیازې وغیره د ټول کلی راځي جوړول جائز دی یا نه؟ بینواوتوجروا

المستفتي: محمد زرین اوچ ضلع دیر

الجواب: که دا ناله زړه نه وي نو د مسجد د لاندې د هغې مطلقاجوړول جائز نه دی، که پاکې اوبه وي او که ناپاکې،

لان الفقهاء صرحوا بعدم جواز التصرف فی علو المسجد وسفله بما لایکون راجعا الی مصالح المسجد فلیراجع الی ردالمحتار ۳: ۵۱۲ (۱). وهوالموفق

بقیه ازحاشیه گذشته] په طور د پردې د دې دیوال استعمالول جائزدی او په عرف کې دا قسم انتفاع استیفاء حق نه شی شمار کولې او نه په مستقبل کې په دې دیوال باندې د ملکیت د دعوې څه خطره موجود ده لهذا دا قسم انتفاع (پرده حاصلول) مباح دی په دې شرط چې د مسجد دیوال ته په اوبو سره یا بل څه څیز سره نقصان ونه رسیږي. هم دغه شان دا پرده حاصلول هم یو قسم د ذاتی استعمال د راوړلو په صورت کې دی، په دې وجه حتی الامکان د دې نه ځان ساتل غوره دی. وفي الشامية: ونقل فی البحر قبله ولا یوضع الجذع علی جدار المسجد وان کان من اوقافه قلت وبه علم حکم ما یصنعه بعض جیران المسجد من وضع جذوع علی جداره فانه لا یحل ولو دفع الاجرة. (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳: ۴۰۶ مطلب فی ما لو خرب المسجد او غیره)

(۱) قال العلامة ابن عابدین: (قوله او جعل فوقه بیتا الخ) ظاهره انه لا فرق بین ان یکون البیت للمسجد اولا الا انه یؤخذ من التعلیل ان محل عدم کونه مسجدا فیما اذا لم یکن وقفاً علی مصالح المسجد وبه صرح فی الاسعاف فقال واذا کان السرداب او العلو لمصالح المسجد او کانا وقفا علیه صار مسجداً... وحاصله ان شرط کونه مسجداً ان یکون سفله وعلوه مسجداً لینقطع حق العبد عنه لقوله تعالیٰ... وان المساجد لله بخلاف ما اذا کان السرداب والعلو موقوفا لمصالح المسجد فهو کسرداب بیت المقدس هذا هو ظاهر الروایة. (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳: ۴۰۶ مطلب فیما لو خرب المسجد او غیره)

د مسجد پکې یا بل څیز په کور کې د استعمالولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د مسجد د امام په کمره کې دوه د بجلئ یا د عام استعمال نور څیزونه د دوه نه زیات موجود وی په مسجد کې یو پکې یا د عام استعمال په څیز باندې گزاره ممکن ده، په دې کې اضافی پکې یا بل څه اضافی څیز د مسجد امام په خپل کور کې د استعمال دپاره اوړی آیا دا جائز ده؟ آیا د مسجد د امام دا تاویل د شریعت په نزد مسموع دې یعنی شرعا جواز لری چې بل پکی په حجره کې لگیدلې وی نو لازما به چلیږی، او هم دغه شان به په مسجد باندې زیاته خرچه راځی یا به ئې غل وغیره غلا کولو سره یوسی. الی غیرذلك من التاویلات. بینوا وتوجروا

المستفتی: میاں خلیل گل فاضل خیر المدارس زیارت کاکا صاحب ... ۲۴ جولائی ۱۹۷۳ء

الجواب: که چنده ورکونکی او د محلې د مشرانو اجازت نه وی نو د امام دا کار ناجائز دې، لعدم اذن الملاك ومن قاموا مقامهم ... که دا څیزونه موقوف شرعی وی نو دا کار به بهر حال ناجائز وی، ونظیره ما فی الهندیة ۱: ۱۱۶ ولا یحمل الرجل سراج المسجد الی بیته ویحمل من بیته الی المسجد کذا فی الخلاصة([1]). وهو الموفق

د مسجد د توسیع د پاره د اخستلې شوې ځمکې د بدلولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د مسجد انتظامیه د مسجد د فنډ نه د مسجد د توسیع په غرض سره د جنوب طرف ته د ځمکې یوه حصه واخستله او د مبیعه ځای سره نیمه مرله بائع د مسجد دپاره وقف کړه، هم دغه شان په مسجد کې توله څلور نیمې مرلې ځمکه شامل کړې شوه، خو تر اوسه پورې په دې کې فرض مونځ د جماعت سره نه

1) (فتاوی عالمگیریة ۱۱۰:۱ فصل کره غلق باب المسجد)

دې ادا کړې شوې، اوس د مسجد په عمارت کې د برنډې ذکر شوې حصه د ځمکې سره نژدې لګیدلې ده او د کمرې حصه د مسجد د امام د ذاتی رهائشی کور سره نژدې ده، په کمره کې د جنوب طرف برنډې سره سره د فراخولو دپاره د هغه کور څه حصه پکار ده چې امام صاحب د مسجد د نوې اخستلې شوې ځمکې په عوض ورکولو باندې تیار کړی، آیا انتظامیه د مسجد د مفاد په خاطر د مسجد د نوې اخستلې شوې ځمکې څه حصه بدلولې شی؟ بینواوتوجروا

المستفتی: حفیظ الله مسجد یارا خیل کوتها صوابی .... ٦ جمادی الثانی ١٤٠٢ھ

الجواب: که اخستلې شوې حصه ځمکه زبانی طور نه وی وقف کړې شوې نو په دې حصه کې دا مسئوله بدلون جائز دې، لعدم تحقق ما یزول به الملك وما تتم به الوقف، فلیراجع الی الشامیة ٣/٥١١، ٥١٣. (١) وهوالموفق

د جومات نه د پخوانۍ زمانې نه کورونو ته جاری د اوبو نلکې (پائپونه) په نیشت حساب دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ د جومات نه اته نلکې (پائپونه) کورونو ته تلې دی خو د هغی بعضې نلکې (پائپونه) خرابی شوې دی او د هغې نه اوبه بهیږی د دې خرابتیا د وجې نه د جومات عمارت هم خرابیږی لهذا مونږ هغه نلکې (پائپونه) ختمې کړې، اوس هغه

---

(١) قال العلامة الحصكفی: وشرعاً حبس العين على حكم ملك الواقف... عنده... وعندهما هو حبسها على حكم ملك الله تعالى... وركنه الالفاظ الخاصة كارضی هذه صدقة موقوفة... والملك يزول عن الموقوف باربعة بقضاء القاضی... او بالموت اذا علق به او بقوله وقفتها فی حياتی وبعد وفاتی موبداً الخ.

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار ٣٩٩،٣٩١:٣ كتاب الوقف)

خلق دوباره د نلکو (پائپونو) د لګولو مطالبه کوی آیا هغه خلق په دې نلکو (پائپونه) لګولو کې په حقه دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: سید نذیر اضاخیل نوښهر ... ۱۷ ربیع الثانی ۱۴۰۲ھ

الجواب: جومات د الله پاك کور دې په دې کې د جومات د حقونو نه علاوه د چا حق هم نشته، د بې علمئ د وجې نه چې د اوبو وغیره حق د مخکې نه راروان وو هغه به د ناجائز کیدو د وجې نه باطل او کالعدم وی.

لما في شرح المجلة ۲۲ الضرر لا يكون قديماً ولهذا قالوا لا عبرة للقديم المخالف للشرع القويم فلو كان لدار مسيل ماء على الطريق العام ويحصل منه للمارين ضرر فاحش فلا يعتبر قدمه ويؤمر صاحبه برفعه (۱). وهوالموفق

د جومات د ټینکئ نه د اوبو پائپ په کور کې د لګولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په صدر بازار نوښار کې یو جومات واقع دې په دې جومات کې کوهې دې او د کوهی دپاسه ټینکئ جوړه شوې ده چې په هغې کې د بجلئ د موټر په ذریعه اوبه جمع کولې شي (یعنی د مونځ کونکو د استعمال دپاره) یو سړې چې د هغه جائیداد د جومات سره نزدې دې خواهش لری چې د جومات د ټینکئ نه د کور د استعمال دپاره پائپ ولګولې شي او ورسره به د اوبو معاوضه هم ورکوی، آیا شرعا دې سړی ته د جومات د ټینکئ نه پائپ تلې شی؟ بینواتوجروا

المستفتی: کمیټی مسجد رضوان نوښار ... ۳۰ ذی قعده ۱۴۰۲ھ

الجواب: دا معامله ناجائز ده د موقوف کوهی نه د موقوف پائپ په ذریعه وتلې شوې اوبه کومې چې په موقوف ټینکئ کې جمع شوې وی هغه

(۱) (شرح المجلة لسلیم رستم باز ۲۲: ۱ الماده: ۷)

موقوف دی.(۱) دغه شان دا بیع یا اجاره بذات خود هم منع ده. لعدم یقین المبیع اوالماء الخارج(۲) وهوالموفق

د جومات پکې کور ته د وړلو، د جومات په دیوال باندې د چهت اچولو او د زړو پوزکو د استعمالولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ۱: یو سړی د جومات دپاره یو پکې ورکړو د هغه پکی د جومات د امام دپاره په کور کې استعمالول څنګه دی؟

۲: د جومات د ملکیت په یو کور کې یوه کمره جوړول دی چې د هغې دیوال د جومات د انګڼ د چاردیواریٔ دیوال دې نو د ذکر شوې کمرې هم د دې جومات په دیوال باندې دیوال اچول صحیح دی؟

۳: د جومات د زړو پوزکو استعمال په دې کور کې څنګه دې چې د کمرو په چهتونو باندې واچولې شی؟ بینواتوجروا

المستفتی: شبیر احمد غزنی خیل بنوں..... ۹ شوال ۱٤۰۲ھ

---

۱) وفی الهندیة: واذا جعل السقایة للشرب فاراد ان یتوضأ منها اختلف المشائخ فیه واذا وقف للوضوء لا یجوز الشرب منه وکل ما اعد للشرب حتی الحیاض لا یجوز منها التوضوٴ کذافی خزانة المفتیین (فتاویٰ عالمگیریة ۲:٤٦٥ الباب الثانی عشر فی الرباطات والمقابر)

۲) په شرح مجله کې دی، واعلم ان اکثر ما ورد علی خلاف القیاس من الاحکام الشرعیة مبنی علی الحاجة کالبیع بالوفاء... وکذا دخول الحمام لما کان زمان المکث فیه ومقدار ما یصب من الماء غیر معلوم فالقیاس یقتضی عدم الجواز وقد جوز لحاجة الناس، (شرح المجله للآتاسی ماده :۳۲) ددې نه معلومه شوه چه د حاجت او ضرورت په وخت اګرچې د اوبو مقدار وغیره معلوم نه وی دا بیع یا اجاره جائز ده، لیکن په تپوس کړې شوی صورت کې هیڅ حاجت او ضرورت نشته. لما فی شرح المجلة: الضرورات تقدر بقدرها یعنی کل فعل او ترک جوز للضرورة فالتجویز علی قدرها ولا یتجاوز عنها- (ماده: ۲۲) په دې وجه به دا مسئله په خپل اصل یعنی په (نامعلوم مبیع) باندې به مبنی وی- (ازمرتب)

الجواب: ۱: که دا پکې موقوف (وقف شوې) وی نو په دې کور کې به ئې استعمال ناجائز وی، ونظیره مافی الهندیة۳۲۹/۲متولی المسجد لیس له ان یحمل سراج المسجدالی بیته وله ان یحمله من البیت الی المسجد(۱)
۲: چې هر کله دا کمره د جومات د متعلقات نه ده نو په دې کار کې هیڅ باك نشته
۳: په دې کې هیڅ باك نشته چې کله د دې پوزکو په اخستلو کې څوك شوق نه لری. یدل علیه مافی الهندیة۲/ ٤٤٦. (۲) فلیراجع...وهوالموفق

د جومات د چهت وغیره په لیو کولو کې د سوټو استعمال

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د جومات د چت وغیره په لیو کولو کې د سوټې استعمال جائز دې یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی رحیم گل بتکرام.....۷ اګست ۱۹۸٤ء

الجواب: د ضرورت د وجې نه جائز ده.

کما فی ردالمحتار ۱: ٦١٤ عن الهندیة یکره ان یطین المسجد بطین قد بل بماء نجس بخلاف السرقین اذا جعل فیه الطین لان فی ذلک ضرورة وهو تحصیل غرض لایحصل الابه کذافی السراجیة(۳).وهوالموفق

---

۱) (فتاوی عالمگیریة ۲:٤٦٢ الفصل الثانی فی الوقف علی المسجد وتصرف القیم)

۲) وفی الهندیة: وفی المنتقی بواری المسجد اذا خلقت فصارت لا ینتفع بها فاراد الذی بسطها ان یأخذها ویتصدق بها او یشتری مکانها اخری فله ذلک وان کان هو غائبا فاراد اهل المحلة ان یأخذوا البواری ویتصدقوا بها بعد ما خلقت لم یکن لهم ذلک اذا کانت لها قیمة وان لم تکن لها قیمة لا بأس بذلک کذا فی الذخیرة.
(فتاوی عالمگیریة ۲:٤٥٨ الباب الحادی عشر فی المسجد وما یتعلق به الفصل الاول)

۳) (فتاوی عالمگیریة ۵:۳۱۹ الباب الخامس فی آداب المسجد والقبلة والمصحف)

د جومات په ملکیت کې ونې لګولو سره د هغې د ملکیت وغیره مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د جومات امام د جومات په انګڼ کې یوه اونه وکرله، دوه درې کاله ئې د هغې خیال ساتلو، اوبه وغیره ئې ورکولې، بیا پخپله لویه اونه شوه، څه موده پس د جومات امام د امامت نه معزول شو اوس دا اونه په قیمتی لرګی باندې مشتمل ده ایا د دې معزول امام په دې اونه کې څۀ حصه شته یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد معصوم کړتوپه سرخیل

الجواب: که دې سابقه امام د کرلو په وخت دا صراحت نه وی کړې چې دا اونه ما د ذاتی مفاد دپاره کرلې ده نو دا اونه یا د هغې قیمت به په جومات کې خرج کیږی. یدل علیه ما فی الهندیة ۲:۴۸۸ سئل نجم الدین عن رجل غرس تالة فی مسجد فکبرت بعد سنین فأراد متولی المسجد ان یصرف هذه الشجرة الی عمارة بئر فی هذه السکة والغارس یقول هی لی، فانی ما وقفتها علی المسجد قال الظاهر ان الغارس جعلها للمسجد فلا یجوز صرفها الی البئر، ولا یجوز للغارس صرفها الی حاجة نفسه(۱). وهو الموفق

په جومات کې کرلې شوې ونې به په جومات باندې خرچ کولې شی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په جومات کې دننه یوه لویه اونه ده، آیا د جومات د ضروریات او عمارت د جوړولو دپاره د هغې خرخول جائز دی؟ دا اونه د جوماتیو امام کرلې وه او دا امام د دې جومات د محلې والو نه نۀ دې، او اوس وفات شوې دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا پیر غلام... ۱۳ مئی ۱۹۷۵

---

۱) (فتاویٰ عالمگیریة ۲:۴۷۷ الباب الثانی عشر فی الرباطات والمقابر والحانات الخ)

الجواب: دا اونه یا قیمت به په دې جومات کې خرج کولې شي.

کما فی الهندیة ۲: ۴۵۵ واذاغرس شجرا فی المسجد فالشجر للمسجد(۱) وفیها ایضاً ۴۵۶ سئل نجم الدین عن رجل غرس تالة فی مسجد فکبرت بعد سنین فاراد متولی المسجد ان یصرف هذه الشجرة الی عمارة بئر فی هذ السکة والغارس یقول هي لی فانی ما وقفتها علی المسجد قال الظاهر ان الغارس جعلها للمسجد(۲)۔ وهوالموفق

په سرکاري مسجد کې سابقه قابض امام او د حکومت د طرف نه په مقرر شوي امام کې کوم یو افضل دې؟

سوال: څه فرمائی علماء دین ددې مسئلې په باره کې چې د جمرود هائی سکول په احاطه کې د حکومت منظور کړې شوې جومات دې چې هغې سره نزدې د بازار او ګاډو یوه اډه ده د جومات په تعمیر کې د حکومت او د بازار د خلقو حصه ده لاتر اوسه پورې د حکومت د طرف نه څه تنخواه او امام مقرر نه دې په دې وجه د سکول د عربئ معلم د امامت فرائض پوره کول. اوس حکومت د دې جومات د پاره باقاعده تنخواه دار امام مقرر کولو سره رالیږلې دې خو سابق قابض امام چې د عربئ معلم دې مصلې پرېښودلو ته تیار نه دې او عام خلق هم د هغه حمایت کوی اوس شرعا دا امامت د چا حق دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: الداز گل ... جمرود

الجواب: چونکې دا معلم اجیر خاص دې په دې وجه د هغه د پاره د ډیوټئ دوران بل مزدوری جائز نه دې. کما فی الدر المختار: ۵/۵۹، ولیس للخاص ان یعمل لغیره ولو عمل نقص من اجرته بقدر ما عمل، فتاوی النوازل(۳)

---

۱) (فتاوی عالمگیریة ۲: ۴۷۴ والمسائل التی تعود الی الاشجار التی فی المقبرة)

۲) (فتاوی عالمگیریة ۲: ۴۷۷ قبیل الباب الثالث عشر فی الاوقاف التی یستغنی عنها الخ)

۳) (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۵: ۴۸ باب ضمان الاجیر)

خو د تعطیلات او تفریح په وخت غیر سرکاری مزدوری منع نه دي. لعدم اضاعة حق الحبس، پس که دا امام د مخکې نه د تمام یا اکثر قوم غوره کړې شوې یا تر اوسه پورې ټول یا اکثر اهل حل وعقد په دې باندې راضي وي نو دا به نه شي لرې کولې، خو د سرکاری تنخواه حقدار به نه وي. كما في الدر المختار على هامش ردالمحتار ۱: ۵۲۲ اوالخيار الى القوم فان اختلفوا اعتبر اكثرهم فافهم(۱) وفي شرح الاشباه ۲: ۴۰۲ ان الامام ليس له ان يخرج شيئا من يد احد الا بحق ثابت معروف(۲). وهوالموفق

د جوماتونو د پاره د وقف شوې ځمکو (سیرۍ) حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په علاقه کې زمیندارو د مالکانو ځمکې جبرا قبضه کړې دی اوس د جوماتونو دپاره د وقف شوې ځمکو څه مسئله ده؟ ځکه چې په دې علاقه کې د مساجد دپاره سیرۍ وقف شوې دی چې د هغې ګټه او حاصلات د جوماتونو امامان حاصلوی د جومات امامان چې زاړه دی او هم دغه شان وروستو راغلی امامان په دې سیرۍ باندې د خپل ملکیت دعوی کوی او وائی چې سیرۍ د مساجد نه وی د امامانو وی، اوس د جومات داسې امامان چاته چې جومات د امامت په عوض کې ورکړې شوې دی او اوس دعوی کوی چې دا سیرۍ زمونږ ملکیت کې دی که قوم دا امامان د امامت نه لرې کړی لکه چې اوس شوې دی او حکومت د سیرۍ دا ځمکې د هغوی ملکیت تسلیم کړی نو آیا دا به د جومات سره زیادت نه وی؟ او آیا په دې دروغ ویلو، منافقت او ناجائز حیلو د وجې نه به په هغوی پسې مونځ جائز وی؟ بینوا توجروا

المستفتی: ا، ب، ت، ۳ مئی ۱۹۷۵ء

الجواب: محترم المقام دامت برکاتهم! السلام علیکم نه پس دې واضح

---

۱) (الدر المختار على هامش ردالمحتار ۴۱۳: ۱ باب الامامة)

۲) (الحموى على الاشباه ۲۵۲: ۳ فوائد وقواعد شتى)

وی چې کومه سیرئ د جومات په نوم وی نو امام وغیره یو سړې هم د هغې مالك کیدې نه شی، لکونه وقفاً علی المسجد(۱) او کومه سیرئ چې امام ته ورکړې شوې وی نو امام به د هغې مالك وی، او په هغې کې به د میراث حصې جاری کیږی، ونظیره العمریٰ(۲) الااذاثبتت کونهاعاریة(۳)

وهوالموفق

د مسجد امام ته بعضې ځمکه د امامت او خدمت په بدل کې د ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې که یو سړې یا قبیله د خپلو علماء کرامو او د دین د مشرانو دپاره د ځمکې یوه حصه د امامت په بدل کې یا د دین د خدمت په بدل کې ورکړی چې دا خلق د معاش د فکر نه لږ آزاد وی نو دا ځمکه په کوم شمیر کې داخله ده یعنی هبه ده او که وقف؟ او که دواړه نه وی نو آیا بیا ځلویښت پنځوس کاله یا د دې نه زیاته

---

۱) وفی الهندیة: وعندهما حبس العین علی حکم ملک الله تعالیٰ علی وجه تعود منفعته الی العباد فیلزم ولا یباع ولا یوهب ولا یورث کذا فی الهدایة وفی العیون والیتیمة ان الفتویٰ علی قولهما.
(فتاویٰ عالمگیریة ۲:۳۵۰ کتاب الوقف الباب الاول)

۲) قال العلامة المرغینانی: والعمری جائزة للمعمرله حال حیاته ولورثته من بعده لما رویناه معناه ان یجعل داره له مدة عمره واذا مات ترد علیه فیصح التملیک ویبطل الشرط وقد بینا ان الهبة لا تبطل بالشروط الفاسدة.
(هدایة ۳:۲۹۴ باب الرجوع فی الهبة)

۳) قال العلامة الموصلی: العاریة هی هبة المنافع ولا تکون الا فیما ینتفع به مع بقاء عینه وهی امانة.
(الاختیار لتعلیل المختار ۲:۷۴ کتاب العاریة)

موده د امامت فرائض پوره کولو سره د دې ځمکې د حصې قیمت نه ادا کیږی، ځکه چې دا یوه اوږده زمانه خدمت دې چې د هغې د وجې نه تقریبا د هغې قیمت او معاوضه ادا کیږی لکه د سیدنا شعیب علیه السلام خپلې لور لره په نکاح باندې ورکول د اتو یا لسو کالو په عمر کې شوې وو، شرعی حکم څه دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: صاحبزاده محمد عارف باغیچه ډهیرئ تحصیل وضلع مردان ۲۷ محرم ۱۴۰۳ھ

الجواب: کومه ملکانه (سیرئ) چې امام ته په دې اعتماد ورکړې شوې وی چې دا به نسل در نسل زمونږ د امامانو وی، نو د عرف سابق په بناء به دا مثل عمری وی پس د دې ملکانې مالك د امام جوړ شوې دې، دا هبه کوونکو ته نه شی واپس کیدې په دې کې به د میراث برخې جاری کیږی. (۱) وهوالموفق

د مسجد او امام په نوم د سیرئ (زمکی ورکولو) حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې وفات شو، هغه بعضې سیرئ (ځمکه) د جومات په نوم ولیکله یعنی وقف کړې ئې ده او بعض ئې د جومات د امام په نوم اوس وارثان هغې لره اخستل غواړی نو آیا دا واپسی جائز ده؟ بینواتوجروا

المستفتی: تاج محمد ... هنزه گلگت

الجواب: کومه سیرئ (ځمکه) چې د جومات په نوم لیکلې شوې ده هغه د

---

(۱) قال العلامة المرغینانی: والعمریٰ جائزة للمعمر له حال حیاته ولورثته من بعده لما رویناه، معناه ان یجعل داره له مدة عمره واذا مات ترد علیه فیصح التملیک ویبطل الشرط، وقدبینا ان الهبة لا تبطل بالشروط الفاسدة- (هدایة ۳:۲۹۴ باب الرجوع فی الهبة)

وقال العلامة الموصلی: العمری جائزة للمعمر حال حیاته ولورثته من بعد مماته ویبطل الشرط وهی ان یجعل داره له عمره فاذا مات ترد علیه لما تقدم من الحدیث ولما روی انه علیه الصلاة والسلام: اجاز العمری وابطل شرط المعمر.

(الاختیار لتعلیل المختار ۲:۷۱ فصل فی العمری والرقبی)

وقف على المساجد کیدو د وجې نه د چا ملکیت نه دې په هغې کې به د میراث حصې نه جاری کیږی. **لخروجها عن ملك الواقف على القول الاصح والاقوىٰ.**(۱) او کومه سیرئ (ځمکه) چې د امام په نوم باندې مندرج ده نو هغه په هبه اوعاریت کې متردد ده، په ظاهره کې په هبه کې لیکلې شوې معلومیږی په هغې کې به د میراث حصې جاری کیږی. **لانها كالعمرى فى الرجوع (عند العزل) فيفسد الشرط وتصح الهبة**(۲) بهرحال په کاغذاتو کې چې کوم کیفیت لیکلې شوې وی د هغې نه دا تردد زائل کیدې شی. **فليراجع وهوالموفق**

د مسجد د پاره د وقف شوې ځمکې (سیرئ) حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په علاقه کې چې کوم جومات دې د هغې دپاره وقف ځمکې دی کوم سړې چې دلته امامت کوی او د دې وقف ځمکې حاصلات وصولوی او تقریبا اووۀ اته علماء کرامو په دې طریقه باندې امامت کړې دې، تقریبا دوه کالې مخکې مولوی محمد رحیم وفات شو د هغې نه پس د هغوی ورور مولوی عبدالحلیم وفات شو، د هغوی په اولاد کې د امامت قابل څوك نشته او نه ترې د بیا دپاره د دې امید کیدې شی، اوس دا موقوفه ځمکه څوك استعمالولې شی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: اهالیان کالا بن ایبټ آباد ... ۱۵ جنوری ۱۹۷۵ء

---

۱) وفى الهندية : وعندهما حبس العين على حكم ملك الله تعالىٰ على وجه تعود منفعته الى العباد فيلزم ولا يباع ولا يوهب ولا يورث كذا فى الهداية وفى العيون واليتيمة ان الفتوىٰ على قولهما كذا فى شرح الشيخ ابى المكارم للنقاية.
(فتاوىٰ عالمگيرية ۲:۳۵۰ كتاب الوقف الباب الاول)

۲) قال العلامة المرغينانى : والعمرىٰ جائزة للمعمرله حال حياته ولورثته من بعده لما روينا ومعناه ان يجعل داره له مدة عمره واذا مات ترد عليه فيصح التمليك ويبطل الشرط لما روينا وقد بينا انه الهبة لا تبطل بالشروط الفاسدة- (هداية ۳:۲۹۴ باب ما يصح رجوعه ومالا يصح رجوعه)

الجواب: که دا ځمکه جومات ته وقف شوې وی نو د جومات د امام نه علاوه بل څوك دا نه شی استعمالولې. (۱) او که یو امام ته په طور د هبه دا سیرئ (ځمکه) ورکړې شوې وی نو په دې کې به باقاعده د میراث حصې جاری کولې شی (۲) وهوالموفق

د مسجد دننه دروازه کومه چې لږه شان اوچته ده د امام ودریدل او د مقتدیانو په انګڼ کې ودریدل

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د جومات په مینځنۍ حصه کې درې دروازې دی چې د هغې مخې ته د جومات انګڼ دې، دا درې دروازې د انګڼ نه درې ګوتې اوچت دې اوس که د امام مصلی په دریو دروازو کې دننه کیښودلې شی او مقتدی حضرات په صحن کې نزدې صف بندی وکړی نو دا درې ګوتې اوچت والې د دروازو د مونځ دپاره نقصانی دې یا نه یعنی په مانځه کې به څه کراهت وی یا نه؟ آیا دا انګڼ او درې دروازې یو محل کیدې شی یا دا به جدا جدا محل ګڼلې شی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالکریم پیښور

الجواب: د فقهاء کرامو په نزد دا اوچت والې غیر معتبر دې په دې سره کراهیت نه پیدا کیږی دغه شان دا ځای نه بیل مکان دې او نه محراب دې او

---

(۱) قال العلامة الحصکفی: وعندهما هو حبسها علی ملك الله تعالیٰ وصرف منفعتها علی من احب ولو غنیا فیلزم فلا یجوز له ابطاله ولا یورث عنه وعلیه الفتوی.
(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳:۳۹۲ کتاب الوقف)

(۲) قال العلامة المودود الموصلی: العمری جائزة للمعمر حال حیاته ولورثته من بعد مماته ویبطل الشرط وهی ان یجعل داره له عمره فاذا مات ترد علیه لما تقدم من الحدیث ولما روی انه علیه السلام اجاز العمری وابطل شرط المعمر.
(الاختیار لتعلیل المختار ۲:۷۱ فصل فی العمری والرقبی)

نه د اشتباه باعث دي لهذا په دې کې د امام قیام مکروه نه ادې. في الدر المختار: وانفراد الامام علی الدکان وقدالارتفاع بذراع ولاباس بما دونه وقيل مايقع به الامتيازالاوجه ذكر الكمال وغيره انتهى (۱) او په موجوده صورت کې دا اوچت والې نه د شان امتیاز پیدا کوی او نه د یو ګز مقدار ته رسیږی هم دغه شان چونکې د امام په مینځنی ور کې قیام کول په ظاهر کې د محراب د قیام سره مشابه دی لهذا احتیاط په بچ کیدو کې دې،

يدل عليه تعليل الوالوالجية وغيرها بحيث قالوا اذالم يضيق المسجد بمن خلف الامام لاينبغي له ذلك لانه يشبه تبائن المكانين (۲)۔ وهوالموفق

په مسجد باندې د رشوت د رقم خرچ کول جائز نه دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په علاقه کې د سرکاری قانون مطابق د ښاروو په منډۍ او د لارۍ په اډه باندې بولی وشوه، د ښاروو منډۍ کومه چې د ډیرې مودې نه د یو سړی په نوم باندې ده په دې کال د څلور پنځو نوې اخستونکو سره مخامخ شو څو متعلقه کسانو د مفاهمت صورت پیدا کړو او په څو شرطونو باندې ئې فیصله وکړه چې د ښاروو منډۍ به د سابقه اخستونکی سره وی، او هغه به د قیمت د ورکولو نه علاوه د پولیس سټیشن سره ملحقه بازار والاجامع جومات د مرمت او تعمیر نه علاوه درې زره روپۍ په طور د قیمت ورکوی. منډۍ خو په دې طریقه هغه سره پاتې شوه خو د جومات دپاره د رقم ورکول د هغه مجبوری وی د نه غوښتلو باوجود ئې هغه رقم ورکړو او څو خله ئې د دې ناراضتیا اظهار هم وکړو خو هغه د معاهدې پابند وو، اوس په دې جومات کې د داسې قسم رقم لګولو څه حکم دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: صوفی گل اختر بریلوی

۱) الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۱:۴۷۸ باب مایفسد الصلاة ومایکره فیها)

۲) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱:۴۷۷ باب مایفسد الصلاة ومایکره فیها)

الجواب: دا درې زره روپۍ رشوت دې د دې پیسو د جومات په مرمت کې صرف کول معصیت دي لانّ الاصل ان اخذ العوض علی الحقوق المجردة حرام کما صرح به فی بیوع شرح التنویر مثل حق الشفعة(۱) قلت: والحق المسئول هوالحق المجرد مثل حق الشفعة فیکون حکمه کحکمه، فافهم۔ وهوالموفق

په سرکاري مساجد کې بجلي او سوئي ګیس د مسجد امام استعمالولې شي

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې يو جومات کوم چې په حکومتي تحويل کې دې په هغې کې د لګيدلي بجلۍ او سوئي ګيس وغيره بل حکومت ادا کوي آيا د دې جومات امام په خپله حجره کې کومه چې په جومات کې دننه د لوئې هال سره ملحقه دې او د هغې دروازه هم د جومات د لوئې هال طرف ته کهلاويږي، آيا د جومات امام په دې حجره کې بجلي او سوئي ګيس استعمالولې شي؟ بینوا توجروا

المستفتي: حاجي محمد انور مدنی مسجد کنتونمنټ مسجد نوښهر ... ۱۷ نومبر ۱۹۸۶ء

الجواب: چونکې د ښهرونو د قومي جوماتونو د کميټيانو عرف او معمول دا دې چې کوم سهولیات د مونځ کونکو دپاره برابرولې شي نو هغه سهولیات د امام دپاره په داخلي رهائش ګاه کې هم برابرولې شي، لهذا په سرکاري مساجدو کې هم داسې سهولیات د جومات د امام دپاره برابرول جائز دي (۲)

وهوالموفق

---

۱) قال العلامة الحصكفي: وفي الاشباه لا يجوز الاعتياض عن الحقوق المجردة كحق الشفعة. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۱۵:۴ مطلب لا يجوز الاعتياض عن الحقوق المجردة)

۲) قال العلامة ابن عابدين: يجوز صرف شيئ من وجوه مصالح المسجد للامام اذا كان يتعطل لولم يصرف اليه يجوز صرف الفاضل عن المصالح للامام الفقير باذن القاضي ولو زاد القاضي في مرسومه من مصالح المسجد والامام مستغن وغيره يؤم بالمرسوم المعهود تطيب له الزيادة لو عالماً تقيا.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۴۵۸:۳ مطلب ليس للقاضي ان يقرر وظيفتها في الوقف)

د فرقه سلفیه نجدیه په مقابل کې د بل مسجد د تعمیر حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو جومات چې په هغې کې سلفیه او نجدیه قسم خلق دی د هغوی په مقابله کې د بل جومات د تعمیر په شریعت کې اجازت شته یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نیاز محمد قریشی فورټ سنډیمن ..... ۲۳ مارچ ۱۹۷۶ء

الجواب: چونکې سلفیه نجدیه ډله متشددین بې ادبه باایمان دی. لهذا د هغوی جومات به جومات ضرار نه وی چې کله د نجدیت د اشاعت نه علاوه د نور اغراض فاسده نه خالی وی. فقهاء کرام (مثلا علامه شامی، هندیه وغیره) د مصلحت په وخت د یو جومات تقسیم ته جائز ویلې دې نو انفصال به په درجه اولی جائز وی. په دې کې هیڅ تحدید نه مصرح دې او نه پرې دلیل شته (۱) **وهوالموفق**

د مسجد د امام د اجازت نه بغیر د نوی راغلی د پاره د امامت یا وعظ یا تقریر کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې اهل محله یو سړې د جومات امام جوړ کړو، اوس که یو مفتی یا لوئې عالم راشی نو آیا د جومات د امام د اجازت نه بغیر امامتی کولې شی؟ وعظ یا تقریر کولې شی؟ که په دې صورت کې د فتنې ویره وی نو کومه ډله به په حق ګڼلې شی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حافظ محمد طفیل مدنی مسجد گوندل منډی اټک ... ۲۲ شعبان ۱۴۰۱ھ

---

(۱) قال العلامة ابن نجيم المصری: واذا قسم اهل المحلة المسجد وضربوا فيه حائطاً ولكل منهم امام على حدة مؤذنهم واحد لا بأس به والاولىٰ ان يكون لكل طائفة مؤذن كما يجوز لاهل المحلة ان يجعلوا المسجد الواحد مسجدين فلهم ان يجعلوا المسجدين واحداً لاقامة الجماعات اما للتدريس او للتذكير فلا.
(البحر الرائق ۲: ۶۲ باب ما يفسد الصلاة وما يكره فيها)

الجواب: د جومات د امام د اجازت نه بغیر امام جوړیدل مکروه او ممنوع دی. (۱) خو افضل دا ده چې کله یو غوره سړی راشي نو د جومات د امام دپاره مستحب ده چې هغه غوره ته اذن ورکړی (۲) **وهكذا في الوعظ والتذكير. وهوالموفق**

جماعت اسلامی والو لره په مساجدو کې د تقریر وغیره نه د منع کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د تبلیغی جماعت والو یو جومات او ورسره یو درسگاه ده چې په هغې کې د تبلیغ کار کیږی د جماعت اسلامی کسانو هم په دې کې کار شروع کړې دې او وائی چې د دین د کار نه مونږ څوك نه شی منع کولې، چې کله هغوی هلته د بیان وغیره دپاره اجتماع وکړه نو مونږ هغوی منع کړل نو هغوی په تهانه کې رپورټ وکړو او وېې ویل چې دې باره کې مونږ سره شریعت وکړئ، او حال دا چې جومات او د جومات امام ټول د تبلیغی جماعت والو دې او ټول انتظام ئې تبلیغی جماعت والا کوی او په تبلیغی جماعت کې ئې یو قسم منافرت او اختلاف اچولې دې نو آیا هغوی لره دلته په جومات کې د کار کولو نه منع کول جائز دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: مولوی محمد حسن واړئ بازار ضلع دیر ...... ۲۷ رجب ۱۴۰۱ھ

الجواب: د جماعت اسلامی سره متعلقه علماء باندې نور علماء (اهل سنت)

---

۱) قال رسول الله ﷺ لا يؤمن الرجل في سلطانه.

(مشكواة المصابيح ۱۰۰:۱ باب الامامة الفصل الاول)

۲) قال العلامة ابن عابدين: وفي التتارخانية جماعة اضياف في دار يريد ان يتقدم احدهم ينبغي ان يتقدم المالك فان قدم واحدا منهم لعلمه وكبره فهو افضل، واذا تقدم احدهم جاز لان الظاهر ان المالک يأذن لضيفه اكراماً له.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۴۱۳:۱ باب الامامة)

بدظن دی دا علماء نه خپله د مولانا مودودي په تفردات باندې رد کوی او نه د
نورو علماء کرامو رد برداشت کوی، پس داسې مداهنین علماء لره په داسې
مساجدو کې چېرته چې د هغوی د مخالفین تسلط وی د درس او بیان موقع
ورکول فساد ته دعوت ورکول دی ولا یبعد ان یهیج بقول علی اخرجوا هذا
المبتدع(۱) ویمنعهم کل موذعن المسجد علی وجه الدلالة.(۲) وهوالموفق

د محراب ملهی نقش ونګار مکروه دي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په عصر حاضر
کې د اکثر مساجدو د محرابونو د ډول او زینت دپاره رنګدار او د آئینې
شیشې لګولې شی چې په هغې کې د مونځ کونکو عکس په نظر راځی آیا دا
په مانځه کې مخل دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: حافظ هدایت الرحمن مانکی صوابئ... ۹ محرم ۱٤۰۳هـ

الجواب: فقهاء کرامو په محراب کې نقش ونګار ته ممنوع ویلې دي چې
ملهی واقع نه شی، او دا اقدام چونکې واضح طور ملهی دي لهذا دا کار
مکروه دي. (۳) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة ابن نجیم: حکاه النووی فی شرح المهذب لما روی ان علیا رأی
مؤذنا یثوب فی العشاء فقال: اخرجوا هذا المبتدع من المسجد.
(البحر الرائق ۱:٤٥۳ باب الاذان مبحث ویثوب)

۲) قال العلامة الحصکفی: ویمنع منه وکذا کل موذ ولو بلسانه.
(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۱:٤٨۹ قبیل مطلب فی الغرس فی المسجد)

۳) قال العلامة ابن عابدین: ولذا قال فی الهندیة وکره بعض مشائخنا النقش علی
المحراب وحائط القبلة لانه یشغل قلب المصلی ومثله یقال فی حائط المیمنة او
المیسرة لانه یلهی القریب منه.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱:٤٨۷ مطلب فی احکام المسجد)

د مسجد په دیوال باندې کیناستل نه ممنوع دی او نه مطلوب

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ د جومات چار دیواری د جومات د صحن نه دوه نیم فټه اوچت دې خلق چې کله د مانځه دپاره راځی نو د مانځه په انتظار کې په چار دیوارئ باندې کینی آیا دا کیناستل جائز دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: شیر ولی خان...... تخت نصرتی کرک

الجواب: په دې چار دیوارئ باندې کیناستل نه ممنوع دی او نه مطلوب. خو جومات نه د تماشې ځای دې او نه د ګپ شپ. (۱) **وهوالموفق**

مسجد ته د بت خانې ویلو او د توهین کولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې جومات ته د بت خانې ویلو څه حکم دې؟ هم دغه شان د جومات د بې عزتئ او توهین کولو څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد فضل خالق لاټولی کوهستان

الجواب: ۱: په جوماتو کې چې ترڅو پورې شرکیات او قبر پرستی نه وی نو هغې ته بت خانه ویل حرام او د کفر سبب دې (۲)

---

۱) قال العلامة ابراهیم الحلبی: فالحاصل ان المساجد بنیت لاعمال الآخرة مما لیس فیه توهم اهانتها وتلویثها مما ینبغی التنظیف منه ولم تبن لاعمال الدنیا ولو لم یکن فیه توهم تلویث واهانة علی ما اشاره الیه قوله علیه السلام فان المساجد لم تبن لهذا فما کان فیه نوع عبادة ولیس فیه اهانة ولا تلویث لا یکره والاکره.
(غنیة المستملی المعروف بالکبیری ۵۲۷ فصل فی احکام المسجد)

۲) قال الملا علی قاری: من استخف بالقرآن او بالمسجد او نحوه مما یعظم فی الشرع کفر. (شرح فقه الاکبر للقاری ۱۶۷ فصل فی القرأة والصلاة)

۲: د يو جومات توهين او بې عزتي ناجائز ده خو د جومات ضرار توهين جائز بلکې واجب دي (١) خود جومات ضرار تعين د هرچا کار نه دې (٢) وهوالموفق

په مسجد کې د اوده کيدو او رهائش اختيارولو حکم

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې ١ په جومات کې اوده کيدل جائز دی؟

۲: آيا په جومات کې مستقل رهائش ساتل جائز دی؟

۳: په جومات کې د رهائش د ناجائز کيدو په صورت کې يو داسې سړې په جومات کې د رهائش نه منع کول کوم چې په جومات کې مستقل رهائش کوی جائز ده يا نه؟ که هغه سړې په جومات کې په وسيدو باندې ضد کوی نو د هغه دپاره يا زمونږ دپاره څه حکم دې؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: الحاج عمر حيات ميلاد پارک بنون

الجواب: ١ په جومات کې د معتکف او مسافر نه علاوه د نورو خلقو اوده کيدل غوره نه دی چې کله قصدا و ارادة وی. **کما فی الاشباه والنظائر ۳۸۲ والاکل والنوم لغير غريب ومعتکف.** (٣)

---

١) قال العلامة ملا جيون : فلما قفل (رسول الله ﷺ) من غزوة تبوک سالوه اتيان المسجد فنزلت عليه فقال عليه السلام لوحشی قاتل حمزة ومعن بن عدی وغيرهما انطلقوا الی هذا المسجد الظالم اهله فاهدموه واحرقوه ففعل وامر ان يتخذ مکانه کناسة يلقیٰ فيه الجيف والقمامة- (التفسيرات الاحمدية ۴۷۷: ١ سورة التوبة)

٢) قال الشيخ مولانا مفتی محمد شفيع رحمه الله : دغسې د ريا او ښودنې دپاره يا د ضد او عناد د وجې نه يو مسلمان جمات جوړ کړی اګرچې جوړونکی ته به د جومات ثواب نه ملاوېږی بلکه ګنهګار به وی، خو هغې ته به د قرآن د اصطلاح والا مسجد ضرار نه وئيلې کيږی. بعضې خلق چه داسې قسم جوماتونو ته مسجد ضرار وائی دا صحيح نه ده- (معارف القرآن ۴۶۳: ۴ سورة التوبة)

٣) (الاشباه والنظائر ۳۶۰ القول فی احکام المسجد)

۲ په جومات کې رهائش اختیارول مکروه دی (۱)

۳ د دې متعلق سوال په تفصیل سره راولیږئ چې مونږ په جواب درکولو باندې قادر شو. وهوالموفق

په وقف مسجد کې څوک د مانځه یا درود شریف لوستلو نه منع کول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې دلته وقف عام جومات دې او یو سړې هم په هغه محله کې آباد دې او هم د دې محلې په جومات کې مونځ کوی اوس د محلې د جومات د کمیټئ صدر او نور خلق هغه لره جومات ته د راتلو نه منع کوی او د درود شریف لوستلو نه ئې هم منع کوی او دا منع کول صرف د ضد د وجې نه دی د دې منع کولو څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد صفدر... گهړئ افغانان راولپنډی.... ۲۰ مارچ ۱۹۹۰ء

الجواب: د درود او ذکر نه منع کول ظلم دې خو د اهل بدع د شعار نه منع کول عدل دې (قرآن) (۲) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة ابن عابدين: (قوله واكل ونوم... الخ) واذا اراد ذلك ينبغي ان ينوى الاعتكاف فيدخل ويذكر الله تعالىٰ بقدر مانوى او يصلى ثم يفعل ما شاء (فتاوىٰ هنديه).(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱:۴۸۹ مطلب فى الغرس فى المسجد)

وفى الهندية: ولا بأس للغريب ولصاحب الدار أن ينام فى المسجد فى الصحيح من المذهب والاحسن ان يتورع فلا ينام كذا فى خزانة الفتاوىٰ.

(عالمگیریه ۵:۳۲۱ الباب الخامس فى آداب المسجد والقبلة)

۲) قال الله تعالىٰ: ومن اظلم ممن منع مساجد الله ان يذكر فيها اسمه وسعى فى خرابها. (سورة البقرة آيت: ۱۱۵ پاره: ۱)

وقال الله تعالىٰ: وان المساجد لله فلا تدعوا مع الله احداً.

(سورة الجن آيت: ۱۸ پاره: ۲۹)

په مساجدو کې دنیوی خبرې کول ممنوع دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په جومات کې د عوامو د یو بل سره کیناستل او خبرې کول څنګه دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: علی اکبر آزاد کشمیر......۱۹ اکتوبر ۱۹۷۸ء

الجواب: د قرآن (۱) او حدیث (۲) په رڼا کې په جوماتونو کې د معتکف نه علاوه د نورو خلقو دپاره دنیوی کلام ممنوع دې (۳) **وهوالموفق**

په مسجد کې د جهنډې اوچتولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې دلته یو چشتی عامل دې او په جومات کې خپله نخښه یعنی جهنډا خوزول غواړی او د جومات امام هغه د جهنډې خوزولو نه منع کوی. چشتی عامل وائی چې ماته د خپل مرشد د طرف نه د دې اجازت ملاؤ شوې دې چې زه په جومات کې جهنډا اوخوزوم اوس د چشتی عامل او امام ترمینځه په دې خبره باندې اختلاف دې او حال دا چې چشتی عامل د جهنډې د خوزولو په وخت داسې څه حرکت هم نه کوی کوم چې د شریعت خلاف وی نه په جومات کې او نه د جومات نه بهر. په دې باره کې د شریعت څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی محمد جان... سپین کوټ چارسده....۱۹ جنوری ۱۹۶۹ء

---

۱) قال الله تعالیٰ: وان المساجد لله فلا تدعوا مع الله احداً. (سورة الجن پاره: ۲۹ آیت: ۱۸)

۲) عن عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده قال نهی رسول الله ﷺ عن تناشد الاشعار فی المسجد وعن البیع والاشتراء فیه وان یتحلق الناس یوم الجمعة قبل الصلاة فی المسجد. (مشكواة المصابيح ۱:۷۰ باب المساجد ومواضع الصلاة)

۳) وفی الهندیة: ولا بأس للمعتکف ان یبیع ویشتری الطعام ومالا بد منه. (فتاوىٰ عالمگیریة ۱:۲۱۳ الباب السابع فی الاعتکاف)

الجواب: چونکې په جهنډه خوزولو کې نه د جومات دپاره څه مصلحت دې او نه د مونځ کونکو دپاره څه منفعت دې لهذا دا کار خلاف اولې دې. **ولم اجد التصريح به لکنه مدلول حدیث: ان المساجد ما بنیت لذلك(۱) وهوالموفق**

په مسجد کې ذکر بالجهر او ټوپونه وهلو سره د ذکر کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په جومات کې د هر زیارت په شپه باندې څه خلق راجمع کیدو سره په عجیب طرز باندې ذکر کوی د دې سلسلې څو لوئې عام مبتدی کسان او خلقو ته په دواړو لاسونو سره اشاره کولو سره د هو هو په اواز سره توجه کوی چې په هغې سره مخامخ سړی باندې عجیبه کیفیات راځی او عجیبه عجیبه آوازونه راویستل شروع کړی او ټوپونه وهلو سره عجیب قسم شور او غوغا پیدا کیږی چې په هغې سره باقی مونځ کونکی هم تنګیږی او د مانځه د غلطیدلو شکایت کوی.

۱: آیا د ذکر دا طریقه صحیح ده چې په هغې کې جومات کې ټوپونه وهی؟

۲: د دې سلسلې څه کسان په مانځه کې هم آوازونه او چغې وهی آیا دا مونځ صحیح کیدې شی؟

۳: د دې سلسلې والو په توجه سره خلق ولې بې حاله کیږی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: یو سائل... ۱۹۸٤ء

الجواب: دا خلق د جومات په بې ادبۍ کې اخته دی او ناخبره خلقو لره د طریقت او بیعت نه متنفر کونکی دی په کومه طریقه سره چې مانځه ته نقصان رسیږی د هغې نه ځان ساتل ضروری دی. (۲) او مخامخ کیناستونکی دا خلق

---

۱) ان المساجد لم تبن لهذا.

(صحیح مسلم ۱:۲۱۰ باب نشد الضالة فی المسجد)

۲) قال العلامة ابن عابدین: وفی الملتقی وعن النبی ﷺ ...[بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

که ﴿ لاحول ولا قوة الا بالله ﴾ او ﴿ حسبنا الله ونعم الوکیل ﴾ لولی نو د دې شیطانی اثر نه به خلاص شی (۱) وهوالموفق

د دینی طالبانو وظیفه غوښتل جائز دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د دین طالب علم په مساجد یا مدارس کې وسیدو سره چې کومه چائې یا ډوډۍ غواړي دا جائز ده یا ناجائز؟ هم دغه شان د طالب علم دپاره د مدرسې نه طعام مقرر دې نو د هغې څه حکم دې؟ که د یو طالب العلم سره دومره رقم موجود دې کوم چې د یوې میاشتې پورې دهغه دپاره کافی کیږی خوصرف د ډوډۍ دپاره او د چائې بندوبست په هغې سره نه کیږی نو آیا چائې غوښتل جائز دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: غلام حیدر ډیروی متعلم حقانیه.....۱۰ ستمبر ۱۹۷٤ء

الجواب: د طالبانو دپاره وظیفه جمع کول که ډوډۍ وی یا چائې جائز ده په دې کې توهین نشته. هم دغه شان د طالب علم دپاره سوال جائز دې اگر چې

بقیه ازحاشیه گذشته] انه کره رفع الصوت عند قراءة القرآن والجنازة فما ظنک به عند الغناء الذی یسمونه وجدا ومحبة فانه مکروه لا اصل له فی الدین وزاد فی الجوهرة وما یفعله متصوفة فی زماننا حرام لا یجوز القصد والجلوس الیه.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۵:۲٤٦ قبیل فصل فی اللبس)

وفی الهندیة :السماع والقول والرقص الذی یفعله المتصوفة فی زماننا حرام لا یجوز القصد الیه والجلوس علیه. (فتاوی عالمگیریة ۵:۳۵۲ الباب السابع عشر فی الغناء)

۱) بعضې تش په نوم متصوفین داسې قسمه اثرات توجه، سحر او د عملیاتو په ذریعه اچوی او د حضرت مفتی صاحب نه ما خو خله اوریدلی دی چې دچا شیطانی اثرات او جادو ټوټکې ختمولو دپاره معوذتین منصوص دی. او لاحول ولا قوة الا بالله او حسبنا الله ونعم الوکیل کشفی دی د داسې قسمه جعلی صوفیاؤ په مجلسونو زما هم دا تجربه ده چه ددې کلماتو ورد کولو سره هیڅ یوڅیز په ما اثر نه کوی. حالانکه نور خلق چې مخې ته شی په ټوپونو وهلو شروع شی (ازمرتب)

غنی وی یعنی یکون عنده قدر ما یغدیه ویعشیه اویکون قادراً علی الکسب کما یدل علیه ما فی ردالمحتار ۲: ۸۱ ویکون طلب العلم مرخصاً لجواز سؤاله من الزکواة وغیرها وان کان قادراً علی الکسب(۱)۔ وهوالموفق

په مسجد کښ د خوراک څښاک کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کښې چې په جومات کښې خوراك څښاك کول جائز دی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حزب الرحیم ډاك پي سودپېو

الجواب: په جومات کښې خوراك څښاك کول مشروع دی چې کله د ایذاء او تلویث نه خالی وی، بدلیل اکل الصحابة رضی الله عنهم.(۲) خو د اعتکاف نیت کول احوط دی (۳) وهوالموفق

په مسجد کښې د ټیپ ریکارډ په ذریعه د تقریر او تلاوت اورولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کښې چې جومات ته ټیپ ریکارډ راوړل او په ممبر باندې کیښودلو سره د قرآن او حدیث او نعت خوانۍ اوریدلو څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حسن خان افغانی الحقانی ..... ۱۷ فروری ۱۹۸۷ء

---

۱) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۶۵: ۲ باب المصرف)

۲) عن عبد الله بن حارث بن جزء قال اتی رسول الله ﷺ بخبز ولحم وهو فی المسجد فاکل واکلنا معه ثم قام فصلی وصلینا معه ولم نزد علی ان مسحنا ایدینا بالحصباء، رواه ابن ماجة- (مشکواة المصابیح ۳۶۶: ۲ کتاب الاطعمة الفصل الثانی)

۳) قال العلامة ابن عابدین: (قوله واکل ونوم) واذا اراد ذلک ینبغی ان ینوی الاعتکاف فیدخل ویذکر الله تعالی بقدر ما نوی ویصلی ثم یفعل ما شاء۔

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۴۸۹: ۱ قبیل مطلب فی الغرس فی المسجد)

الجواب: که د ټیپ ریکارډ داخلول څه فساد لره مفضی نه وی نو صحیح ده.

(۱) کما ان التلاوة فی مسجد ذی جنابذ غیر منکرة مع تحقق الصدی فافهم. وهوالموفق

په مسجد کې ټیپ ریکارډ راوړل او په مسجد کې رحیل کې سر کیښودلو سره د اودهٔ کیدو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ۱: په جوماتو کې ریډیو یا ټیپ ریکارډ باندې کیښودلو سره جائز دی یا نه؟ که د تقریر دپاره وی او که د ممانعت وی؟

۲: په جوماتو کې د قرآن پاك دپاره جوړ شوی رحیل کې سر کیښودلو سره د اودهٔ کیدو څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: ظاهر شاه باچا......۱ستمبر ۱۹۷۵ء

الجواب: واضحه دې وی چې که دا آلات په جائز امور کې استعمال کړې شی نو جائز ده کنه نو ناجائز ده، د دې مثال د ټوپك یا تورې په شان دې (۲)

۲: په جوماتو کې اودهٔ کیدل جائز دی(۳) خو بدبوئی خارج کول مکروه

---

۱) قال العلامة ابراهیم الحلبی: ان المساجد بنیت لاعمال الآخرة مما لیس فیه توهم اهانتها وتلویثها مما ینبغی التنظیف منه ولم تبن لاعمال الدنیا ولو لم یکن فیه توهم تلویث واهانة علی ما اشار الیه قوله علیه السلام فان المساجد لم تبن لهذا فما کان فیه نوع عبادة ولیس فیه اهانة ولا تلویث لایکره والاکره.
(غنیة المستملی المعروف بالکبیری ۵۲۷ فصل فی احکام المسجد)

۲) قال العلامة ابراهیم الحلبی: فان المساجد لم تبن لهذا فما کان فیه نوع عبادة ولیس فیه اهانة ولا تلویث لا یکره والاکره ولهذا نثر علیه السلام مالاً اتاه من البحرین فی المسجد.
(غنیة المستملی المعروف بالکبیری ۵۲۷احکام المساجد)

۳) وفی الهندیة: ولا بأس للغریب ولصاحب الدار ان ینام فی المسجد فی الصحیح من المذهب. (فتاوی عالمگیریة ۵:۳۲۱ الباب الخامس فی آداب المسجد والقبلة الخ)

تحریمی دی (۱) په رحیل باندې سر کیښودلو سره اوده کیدلو کې د قران کریم هیڅ بې ادبی نشته. وهوالموفق

په مسجد کې خلقو ته د سلام کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې جومات کې خلق راتلو سره سلام کوی زید وائی چې دا صحیح نه ده ځکه چې خلق په ذکر اذکار کې مصروف وی او خپل وظایف کوی آیا دا قول صحیح دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی محمد یونس خطیب تهانه لاچی کوهاټ..... ۱۲ اگست ۱۹۸۴ء

الجواب: د داسې شغل په وخت کې د سلام کولو نه نه کول افضل دی (ماخوذازشرح التنویر) (۲) وهوالموفق

د مسجد نه د مرغو جالې بهر غورځولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په یو جومات کې جالې وی په هغې کې خاپیرکان اندې او بچی ورکوی او په جومات کې ګندګی خوروی نو هغه جالې او بچی بهر غورځول شرعا څنګه دی؟ آیا دا ظلم نه دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: خیر الدین..... ۱۴ اکتوبر ۱۹۸۹ء

الجواب: دا بهر غورځول جائز دی فی الهندیة ۵: ۳۵۵ لوکان فی المسجد عش

---

۱) وفی الهندیة: قالوا لا یفسم ویخرج اذا احتاج الیه وهو الاصح کذا فی التمرتاشی. (فتاوی عالمگیریة ۵: ۳۲۱ الباب الخامس فی آداب المسجد والقبلة الخ)

۲) قال العلامة الحصکفی: صرح الفقهاء بعدم وجوب الرد فی بعض المواضع... والجالسین فی المسجد لتسبیح او قراءة او ذکر حال التذکیر.
(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۱: ۴۵۷ مطلب المواضع التی لا یجب فیها ردالسلام)

خطاف او خفاش يقذر المسجد لابأس برميه بما فيه من الفراخ كذا في الملتقط(۱)۔ وهوالموفق

د مسجد عدم ملکیت او په مسجد کې وړو ماشومانو ته د دینی تعلیم حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی د جومات دپاره ځمکه وقف کړه او ضروری تعمیر ئې پکې وکړو اوس پکې بل سړې مزید تعمیر کول غواړی خو واقف ئې منع کوی نو آیا جومات د چا په ملك کې راتلې شی؟ آیا په جومات کې وړو ماشومانو ته تعلیم ورکول جائز دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: غلام الرحمن مظفر آباد... ۱۸ فروری ۱۹۷۶ء

الجواب: شرعی جومات د چا هم مملوك نه شی کیدې کما فی الدر المختار: والملك يزول عن الموقوف باربعة بافراز مسجد الخ (هامش ردالمختار ۳/۳۹۹)(۲) او تعمیر ئې د بانی حق دې. کما فی الدر المختار ۳/۵۲۳ واما فی العمارة فنقل فی انفع الوسائل ان البانی اولی (۳) (من غيرهم) خو که بانی ئې د تعمیر کولو دپاره تیار نه وی نو بل سړې ئې هم تعمیر کولې شی، (کما يدل عليه صيغة افعل) او په جومات کې د ماشومانو د تعلیم ورکولو نه اجتناب ضروری دې، کما فی شرح الاشباه للحموی ۳۸۱ وفی شرح الجامع الصغير للتمرتاشي ولا يجوز تعليم الصبيان القرآن فی المسجد للمروی جنبوا مجانيكم وصبيانكم مساجدكم انتهى، وهوصريح فی عدم الجواز سواء كان بأجر اولا، انتهى ما فی الحموی (۴)۔ وهوالموفق

---

۱) (فتاوی عالمگیریة ۵:۳۲۱ الباب الخامس فی آداب المسجد)

۲) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳:۳۹۵ کتاب الوقف)

۳) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۴۵۴ مطلب باع عقاراً ثم ادعی انه وقف)

۴) (شرح الحموی علی الاشباه ۳:۱۸۷ القول فی احکام المسجد)

په مسجد کې د ماشومانو د تعلیم په باره کې

د مفتی محمد شفیع رحمة الله علیه فتوی او د بنوری ټاؤن عمل

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې مفتی اعظم پاکستان مولانا محمد شفیع رحمة الله علیه په خپل تالیف آداب المساجد کی لیکلې دی چې ماشومانو ته قرآن مجید وغیره مزدوری اخستلو سره ښودل بالاتفاق ناجائز دی الخ، اوس صورت حال دا دې چې د دار العلوم بنوری ټاؤن کراچی د جامع جومات په برنډه او د جومات د صحن په برنډه کې کوم چې په جومات کې داخل دی د اووه کالو نه کم عمره ماشومانو ته مزدوری اخستلو سره قرآن کریم ښودلې شی او د هغوی د دې فعل نه دلیل نیولو سره په نورو جوماتونو کې چېرته چې ماشومانو ته د قرآن کریم د تعلیم دپاره کمرې موجود دی خو بیا هم د هغه ځای منتظمینو په مزدوری باندې حفاظ ساتلې دی او عین په جومات کې هغه ماشومانو ته سبق ښائی حال دا چې د هغوی عمرونه د اووه کالو نه کم وی مهربانئ وکړئ بیان کړئ چې صحیح مسئله څه ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: ضیاء الرحمٰن کراچی ...... ۱۵ ستمبر ۱۹۹۰ء

الجواب: ان مدار هذه الکراهة علی مظنة تلویث المسجد، فالصبی العاقل الممیز لا ضیر فی دخوله المسجد لعدم هذه العلة کدخوله للصلوٰة(۱) واذا لم یوجد خارج المسجد مکاناً مناسب للتعلیم(۲) فتحمل هذه البلیة اولیٰ من بلیة بقائه

---

۱) قال العلامة الحموی: وفی شرح الجامع الصغیر للتمرتاشی: ولا یجوز تعلیم الصبیان القرآن فی المسجد للمروی: جنبوا مجانینکم وصبیانکم مساجدکم انتهی وهو صریح فی عدم الجواز سواء کان باجر او لا۔

(شرح الحموی علی الاشباه ۱۸۷: ۳ القول فی احکام المسجد)

جاهلاً(۲). وهوالموفق

په مسجد کې د اشتهارات لګولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په جوماتو کې د اشتهارات لګولو څه حکم دې؟ یو بدعتی د شیخ عبدالقادر جیلانی رحمه الله په نوم سره اشتهارات په جوماتو کې لګول شروع کړل ما منع کړو خو هغه او نه منله او ویې ویل چې زه عبدالقادر جیلانی رحمه الله د جوماتو نه غوره ګڼم او په اشتهارات لګولو باندې ضد کوی د دې مسئلې څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حافظ محمد نسیم اوکاره چهاؤنی ... ۲۰ جولائی ۱۹۷۹ء

الجواب: جومات د عبادت ځای دې د اعلان ځای نه دې، ﴿**قال رسول الله صلی الله علیه وسلم فان المساجد لم تبن لذلك**﴾ (رواه ابوداؤد) (۳) خصوصاً چې کله په اعلان کې موهم د شرک (**یا غوث الاعظم**) کلمات موجود وی نو د داسې اعلاناتو نه د جوماتو پاکول ضروری دی، د غوث الاعظم لفظ نه خو د جوماتو نه غوره دې او نه د یو مسلمان نه غوره دې، **نعم ما قیل: حبك الشئ یعمی ویصم، اعاذنا الله من ذلك.** (۴) **وهوالموفق**

---

۱) وفی الهندیة: واما المعلم الذی یعلم الصبیان باجر اذا جلس فی المسجد یعلم الصبیان لضرورة الحرا وغیره لا یکره. (فتاوی عالمگیریة ۱:۱۱۰ فصل کره غلق باب المسجد)

۲) وفی المجله: الضرر الاشد یزال بالاخف، هذه القاعدة قید للمادة یعنی ان الضرر انما یزال اذا لم یتأت من ازالته ضرر مثله او اشد، والا فاذا دار الامر بین ضررین فیتحمل الاخف لازالة الاشد... وهی من قبیل القاعدة اذا تعارض مفسدتان روعی اعظمهما ضرراً بارتکاب اخفهما، والاصل فی ذلک ان من ابتلی ببلیتین وهما متساویتان یاخذ بایهما شاء وان اختلفا اختار اهونهما. (شرح المجلة ۱:۶۸ مادة:۲۷)

۳) عن ابی هریرة رضی الله عنه یقول: سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول: من سمع رجلاً ینشد ضالة فی المسجد فلیقل لا ردها الله الیک فان المساجد لم تبن لهذا. (سنن ابی داؤد ۱:۸۰ باب فی کراهیة انشاد الضالة، ومثله فی صحیح مسلم ۱:۲۱۰)

۴) (مشکواة المصابیح ۱:۴۱۸ باب البر والصلة الفصل الثانی)

په مسجد کې د جنازې د مانځه نه علاوه د اعلاناتو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د جومات په لاؤډ سپيکر باندې د اعلاناتو کولو څه حکم دې؟ مثلا چيني راغلی دی فلانی حج ته روان دې يا راروان دې وغيره؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: خليل الرحمٰن

الجواب: چونکې جومات عبادت ګاه ده او د اعلانونو ځای نه دې، لهذا په دې کې به د دنيوی امورو اعلان نه شی کولې. **لعموم الحديث: ان المساجد لم تبن لذلك**(١) خو د جنازې د مانځهٔ دپاره اعلان جائز دې **وهوالموفق**

په مسجد کې د اعلاناتو نه ځان ساتل ضروری دی

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې په جومات کې د لاؤډ سپيکر په ذريعه په دنيوی امور مثلا فلان ځاروې، رقم وغيره ورک شوې دې دا قسم اعلانات د جومات په لاؤډ سپيکر کې جائز دې؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: عبدالقادر شوه مسجد تور ډهير صوابۍ... ١٩ ربيع الثانی... ١٣٨٩ھ

الجواب: چونکې جومات د دې امورو دپاره نه دې جوړ کړې شوې لهذا د دې قسم اعلاناتو نه احتراز ضروری دې. **يدل عليه ما رواه مسلم مرفوعا من سمع رجلا ينشد ضالة في المسجد فليقل لا ردها الله عليك فان المساجد لم تبن لهٰذا.**(٢) **(ووجه الدلالة ظاهر لعموم الحديث).** **وهوالموفق**

---

(١) عن ابی هريرة رضی الله تعالیٰ عنه يقول: قال رسول الله ﷺ من سمع رجلاً ينشد ضالة فی المسجد فليقل لا ردها الله عليک فان المساجد لم تبن لهذا.

(صحيح مسلم ١: ٢١٠ باب النهی عن نشد الضالة فی المسجد)

وهکذا فی سنن ابی داؤد ١: ٨٠ باب فی کراهية انشاد الضالة

(٢) (صحيح مسلم ١: ٢١٠ باب النهی عن نشد الضالة فی المسجد الخ)

په مسجد کې د ورک شوی څیز، د جنازې یا ناګهانی آفت وغیره اعلان کول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په جوماتو کې لاؤډ سپیکر لګیدلې دې په هغې کې د وفات اعلان چې جنازه به په فلانی خای کې وی یا فلانې ماشوم ورک شوې دې یا په فلانی کور کې اور لګیدلې دې یا سیلاب راروان دې د دې قسم اعلاناتو په جوماتو کې څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالرحمن شهاب خیل بنون... ۱۷ جولائی ۱۹۷۹ء

الجواب: په جوماتو کې لګیدلی لاؤډ سپیکر باندې د ورک شوی څیز اعلان ممنوع دې، صرح به الفقهاء لحدیث ورد بذلك (۱) او د جنازې د مانځه دپاره نه ممنوع دې او نه مطلوب، او هم دغه شان ناګهانی آفت اور، سیلاب وغیره اعلان کول نه ممنوع دی او نه مطلوب **وهوالموفق**

د اوړی او ژمی د مغرب ترمینځه قبله ده

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو جومات رخ خاص د کعبې نه منحرف دې یعنی د عام مساجد په اعتبار سره ئې قبله کې څه فرق دې یعنی د کعبې نه ښی یا ګس طرف ته لږ شان ستون دې نو په دې جوماتو کې د مونځ کولو څه حکم دې؟ او خاص د کعبې د طرف نه څومره مقدار حد انحراف پورې قبله جائز کیدې شی؟ **بینواتوجروا**

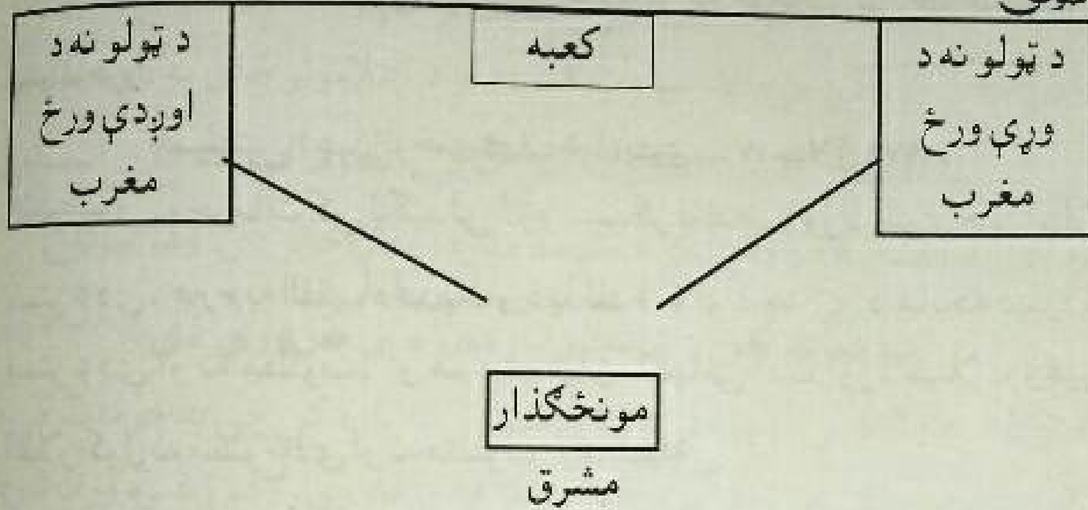
المستفتی: فتح محمد هزاروی چوهر هرپال راولپنډی.... ۱۸ کتوبر ۱۹۸۶ء

الجواب: د مساجد متعلق داسې کلام کول چې د کعبې نه منحرف دې ګمراه

---

(۱) قال العلامة ابن عابدین: (قوله وانشاد ضالة) هی الشیئ الضائع وانشادها السؤال عنها وفی الحدیث: اذا رایتم من ینشد ضالة فی المسجد فقولوا لا ردها الله علیک- (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱:۴۸۸ قبیل مطلب فی انشاد الشعر)

کوونکی او عوامو لره په پریشانئ کې اچول دی. (۱) د استقبال قبله متعلق په شریعت کې ډیر وسعت دې تردې چې فقهاء کرام فرمائی چې د مشرقی ممالك والاچې د اوړی او ژمی د مغرب ترمینځه کوم طرف ته متوجه شی د هغوی مونځ صحیح دې، د دائرې ۱/۵ یعنی ۷۲ درجې د کعبې جهت دې (۲) وهو الموفق

د کعبې د جهت دپاره د قطب نما یا د عمود سوری استعمال

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د کعبې د تعین څه طریقه ده؟ مونږ خلق صرف د مغرب طرف ته مخ کولو سره مساجد جوړوو نو د کعبې د صحیح رخ معلومولو څه طریقه ده؟ هم دغه شان د نزدې نورو

---

۱) وفی الهندیة: ومن کان خارجاً عن مکة فقبلته جهة الکعبة وهو قول عامة المشائخ هو الصحیح هکذا فی التبیین وجهة الکعبة تعرف بالدلیل والدلیل فی الامصار والقری المحاریب التی نصبها الصحابة والتابعون فعلینا اتباعهم۔
(فتاوی عالمگیریة ۱:۶۳ الفصل الثالث فی استقبال القبلة)

۲) قال العلامة ابن عابدین: وفی المنیة المصلی عن امالی الفتاوی حد القبلة فی بلادنا یعنی سمرقند مابین المغربین مغرب الشتاء ومغرب الصیف فان صلی الی جهة خرجت من المغربین فسدت صلاته۔
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱:۳۱۴ مبحث فی استقبال القبلة)

مساجدو رخ که غلط وی نو هغوی لره څه کول پکار دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: میان محمد اکرم ... اټك ښهر .... ۲۲ مئی ۱۹۸٤ء

الجواب: د خانه کعبې نه په غائبین باندې دا ضروری نه ده چې عین کعبې ته متوجه شی د هغوی دپاره دا کافی ده چې د کعبې جهت ته متوجه شی، بهر حال د اوړی او د ژمی د مغرب ټوله درمیانی حصه د کعبې جهت دې خو که تاسو د نورو مساجدو د تغلیط نه په امن شئ نو قطب نما یا عمود سورې د ۲۲ مئی په تاریخ یا ۱۵ جولائی باندې کار وکړئ (۱) وهوالموفق

د مسجد د کوهی اوبه کور ته د وړلو او په ذاتی استعمال کې د راوستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د جومات په کوهی کې واټر پمپ لګولې شوې دې او رسئ او بوقه هم ده، عموما خلق د برقې او رسئ په ذریعه اوبه راویستلو سره خپله د څښلو او څاروو باندې د څکولو دپاره اوړی، اوس جومات ته نژدې یو سړې کور جوړوی هغه سړې وائی چې د ذکر شوې جومات نه د تعمیری ضرورت دپاره د موټر پمپ په ذریعه اوبه حاصلې کړی او د بجلئ بل خپله ادا کړی، او د جومات نه په څه فاصله باندې نور کوهیان هم موجود دی خو د هغې نه په اوبو حاصلولو کې لړ

---

۱) وفی الهندیة: ومن کان خارجاً عن مکة فقبلته جهة الکعبة وهو قول عامة المشائخ هو الصحیح هکذا فی التبیین ، وجهة الکعبة تعرف بالدلیل، والدلیل فی الامصار والقریٰ المحاریب التی نصبها الصحابة والتابعون فعلینا اتباعهم فان لم تکن فالسؤال من اهل ذلک الموضع واما فی البحار والمفاوز فدلیل القبلیة النجوم هکذا فی فتاویٰ قاضی خان۔

(فتاویٰ عالمگیریة ۱:۶۳ الباب الثالث الفصل الثالث فی استقبال القبلة)

وقال العلامة ابن عابدین: وفی منیة المصلی عن أمالی الفتاویٰ حد القبلة فی بلادنا یعنی سمر قند ما بین المغربین مغرب الشتاء ومغرب الصیف فان صلی الی جهة خرجت من المغربین فسدت صلاته۔

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱:۳۱۶ مبحث فی استقبال القبلة)

وخت لګی، اوس په دې صورت کې د اسرې د دې موټر پمپ په ذریعه اوبه شرعا حاصلولې شی او که رسئ او بو فه استعمال کړی شرعی حکم څه دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: نذیر احمد

الجواب: دمتولی یا دمحلې د مشرانو په اجازت سره د هر دواړو طرفونو نه اوبه استعمالولې شی لان الظاهر انه لیس بوقف شرعی بل هو باق علی الشرکة ان کان الثمن من المال المشترك اوعلی الملك الخاص ان کان دفع الثمن من واحد فیکون الاعتبار لاذن الملاك اووکیلهم. وهوالموفق

که یو ځای کې د مسجد د جوړولو اراده وی نو صرف په خیال او ارادې سره هغه ځای مسجد نه دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په یو ځای کې مو د جومات د جوړولو خیال وو چونکې دا ځای د غرۀ په لمن کې دې جومات هم نه دې جوړ شوې، مونځ وغیره هم پکې نه دی شروع شوې چې د غرۀ نه کانی وریدل شروع شو او دا ځای خطرناك ثابت شو. اوس سوال دا دې چې آیا دا ځای د جومات په حکم کې دې یا نه؟ یعنی دا په بل استعمال کې راوستل جائز دی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی عبدالله حقانی خطیب مسجد حسن ابدال

الجواب: صرف خیال د یوځای د جومات کیدو دپاره ناکافی دې، جومات په داسې ځای کې وی کوم چې غیر مشاع وی او لاره متعین وی او په هغې کې باقاعده د جماعت مونځ شوې وی. فلیراجع الی وقف رد المختار: ۳۳۸/۴ (۱)

وهوالموفق

---

۱) قال العلامة ابن عابدین: (قوله بالفعل) ای بالصلاة فیه ففی شرح الملتقی انه یصیر مسجد بلا خلاف ثم قال عند قول الملتقی ... [بقیه حاشیه برصفحه آئنده

په مسجد کې ورکړې شوې چنده که باقي وي نو د ورکوونکي ملک دې

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې په جومات کې ورکړې شوې چنده واپس غوښتل څنګه دي؟ آيا هغه واپس ورکولې کيدې شي؟ **بينوا توجروا**

المستفتي: ګل خان دکاندار

الجواب: که دا رقم بعينه باقي وي نو واپس ئې اخستلې شي لبقاءه في ملك المعطى.(۱) فافهم. وهوالموفق

بقيه ازحاشيه گذشته] وعند ابى يوسف يزول بمجرد القول ولم يرد انه لا يزول بدونه لما عرفت انه يزول بالفعل ايضاً... ويصح ان يراد بالفعل الافراز ويكون بيانا للشرط المتفق عليه عند الكل كما قدمناه من ان المسجد لو كان مشاعا لا يصح اجماعاً... لكن عنده لا بد من افرازه بطريقه الخ- (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۴۰۴ مطلب فى احكام المسجد)

۱) په امداد الفتاوىٰ جلد دوم كتاب الوقف سوال(۷۲۲) کې په لاندې حاشيه کې د تصحيح الاغلاط په عنوان سره ليکلي شوي دي چې: دا مسئله هم منقح نه شوه د جوماتونو او مدرسو وغيره چنده د معطى د ملك نه خارجه شوه او که نه، علم لرونکي دې غور اوکړي،،

بهرحال په دې مسئله کې د فقهاؤ اختلاف دې

(۱) ځينې فقهاء فرمائي چه په جومات وغيره کې ورکړې شوې چنده د معطى د ملك نه اوځي او د فتاوى عالمګيريه ددې جزئيې نه دليل نيسي وفى الهندية: رجل اعطى درهما فى عمارة المسجد او نفقة المسجد او مصالح المسجد صح لانه وان كان لا يمكن تصحيحه تمليكا بالهبة للمسجد فاثبات الملك للمسجد على هذا الوجه صحيح فيتم بالقبض كذا فى الواقعات الحسامية ... كما لو قال وقفت هذه المأة للمسجد يصح بطريق التمليك اذا سلمه للقيم كذا فى الفتاوىٰ العتابية- (فتاوىٰ عالمگيرية ۲:۴۶۰ الفصل الثانى فى الوقف على المسجد وتصرف القيم)

ددې نه علاوه په جوماتونو يا ديني مدرسو کې...[بقيه حاشيه برصفحه آئنده

بقیه ازحاشیه گذشته] چې کومه چنده ورکولې شی هغه صدقه وی اویه صدقه کې رجوع جائز نه ده، حیث قال العلامة المرغینانی : الصدقة کالهبة لا تصح الا بالقبض ولا رجوع فی الصدقة لان المقصود هو الثواب وقد حصل۔ (هدایة ۳:۲۹۳ فصل فی الصدقة)

وهکذا قال العلامة ابوبکر الحداد الیمنی :الصدقة کالهبة لا تصح الا بالقبض لانها تبرع کالهبة... ولا تصح الرجوع فی الصدقة بعد القبض لانه قد کمل فیها الثواب من الله تعالیٰ۔ (الجوهرة النیرة ۲:۱۹ کتاب الهبة)

وقال الشیخ ظفر احمد العثمانی : التملیک للمسجد صحیح قلت فی الحدیث دلیل لما قال علماؤنا من ان التملیک للمسجد صحیح فی الهندیة الخ (علاء السنن ۱۹۸: ۳ باب الوقف علی المصالح المسجد وحکم ما یهدی الیه من الاموال)

(۲) او بعضې نورو ډیر فقهاء فرمائی چه چنده ترڅو پورې باقاعده خرچ نه شی هغه د ورکونکی ملکیت وی ځکه چې د چندې منقوله اموال وقف عرفی دې وقف شرعی نه دې، کما فی الهندیة : لو وقف دراهم او مکیلا او ثیابا لم یجز وقیل فی موضع تعارفوا ذلک یفتی بالجواز۔ (عالمگیریة ۲:۳٦۲ الباب الثانی فیما یجوز وقفه الخ) اود وقف په باره کې فقهاء کرام فرمائی: قال العلامة الحصکفی : حبس العین علی حکم ملک الواقف والتصدق بالمنفعة ولو فی الجملة والاصح انه عنده جائز غیر لازم کالعاریة وعندهما هو حبسها علی حکم ملک الله تعالیٰ وصرف منفعتها علی من احب۔ (الدرالمختار ۳:۳۵۷ کتاب الوقف)

شاه اشرف علی التهانوی فرمائی: چنده د چندې ورکونکو د ملکیت نه خارج نه شوه، په دې وجه ددغه خلقو نه اجازت اخستل ضروری دی البته کوم ورکونکی چې مجهول یا مفقود وی دهغوی د حصې برابر په بل جمات کې خرچ کول جائزدی۔ (امداد الفتاویٰ ۲:۵۸۰ کتاب الوقف)...(بقیه حاشیه اگلے صفحه پر)

د وقف شوی دراهمو او دنانیرو حکم دادې چې دهغې سرمایه (راس المال) باقی اوساتی او دهغې منافع د نیکۍ په کارونو کې خرچ کړی مثلاً په مضاربت کې ئې اولګوی او اصل سرمایه باقی اوساتی او نفع ئې خرچ کړی، قال العلامة ابن عابدین: وعن الانصاری وکان من اصحاب زفر فیمن وقف الدراهم او ما یکال او ما یوزن ایجوز ذلک

د اهل حدیث خیل خان لره بیل مسجد جوړول مشروع او د هغې انهدام موجب ضمان دي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په سخا کوټ کې درې مساجد د مخکې نه موجود وو په دې کلی کې بعض اهل حدیث غیر مقلدین هم دی هغوی به آمین بالجهر او رفع الیدین کول او جګړې به هم پیدا کیدې لهذا بعض حنفی علماء کرامو او محلې والا مشوره وکړه چې ځانله وړوکې شان جومات جوړ کړئ، هغوی جومات تعمیر کولو سره په شان و شوکت د هغې افتتاح وکړه او باقاعده په هغې کښ مونځ شروع شو څه ورځې پس څو شرپسندو هغه جومات راوغورځولو چې مذهبی منافرت پیدا شی او ویې ویل چې دا جومات ضرار دې، اوس سوال دا دې چې آیا د دې جومات جوړول صحیح وو؟ دې جومات ته جومات ضرار ویل صحیح دی؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: سرور شاه واهالیان سخا کوټ

قال: نعم وقيل كيف قال: يدفع الدراهم مضاربة ثم يتصرف بها فى الوجه الذى وقف عليه وما يكال او يوزن يباع ويدفع ثمنه مضاربة او بضاعة۔ (ردالمحتار ۲:۳٦٤)

او په احسن الفتاویٰ کې دی: د دراهمو او دنانیرو وقف صحیح دې خو چونکې په وقف کې انتفاع بالمنافع سره د بقاء العین وی، په دې وجه د دراهمو په وقف کې دا شرط دې چه اصل دراهم خرج نه کړی بلکه دهغې منافع خرج کړی، یا په هغې څه څیز واخلی او دهغې منافع په فقیرانو باندې خرج کړی۔ (احسن الفتاویٰ ٦:٤١٦) پس د شامی او احسن الفتاویٰ نه هم دا معلومیږی چې د وقف او چندې په مال کې فرق دې ځکه چه د چندې مال بعینه خرج کولې شی۔

ددې نه علاوه د **الملتقط فی الفتاویٰ الحنفیة** د یوې جزئیې نه صراحت سره معلومیږی چه د چندې مال د معطی د ملک نه خارجیږی چې ترڅو پورې باقاعده خرج شوې نه وی، **حيث قال اذا جمع دراهم لكفن ميت ففضل او كفنه غيره يصرف الى المعطين فان لم يوجدوا يصرف الى كفن مثله فان تعذر ذلك يتصدق به۔ (الملتقط ۲۷ مطلب فى جواز امامة الصبى فى التراويح)**

پس دلائلو ته په کتلو سره دا دویم قول راجح دې، **وقد افتىٰ به الشيخ التهانوى رحمه الله**…

الجواب: د اهل حدیث جدا جومات جوړول نه د شریعت خلاف دی او نه د مصلحت، او د هغوی د جومات راغورځول خلاف اسلام او موجب ضمان دي. خو تقلید شخصی ته شرك ویل او ائمه دین ته احبار او رهبان ویل او د ائمه دین او بزرګان دین نه خلقو لره بدظن کول وغیره د بي ادبئ طوفان ناقابل تحمل دي وهوالموفق

د یخنئ په موسم کې په مسجدونو کې اور بلول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په مساجدو کې په سخته یخنئ کې اور بلولې شی د هغې یو فائده دا ده چې د دې سختې یخنئ په موسم کې جومات ګرم شی خو د هغې سره نقصانات هم ډیر دی، مثلا د مانځه نه پس د اور نه چاپیره کیناستل او ګپ شپ لګول د مانځه په وخت په سترګو کې لوږی ننوتلو سره د هغې بندول. د بعض صحیح پنځه وخته مونځ کونکو د خشاك د نه ورکولو د وجې نه جومات ته نه راتلل، د بعض مونځ کونکو نه د رواج مطابق په زبردستئ خشاك وصولول وغیره. نو آیا دا اور د مخکې په شان اوسوزولې شی او که بند کړې شی؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: سرفراز وسیف الله مدین سوات

الجواب: واضحه دې وی چې د جومات د بنیاد کینبودلو په وخت په جومات کې د اور بلولو ځای قابل اعتراض نه دې. خو مونځ کونکو ته تکلیف او د مونځ نه کونکو اجتماع قابل اعتراض ده، پس د محلې مشران که د دې عوارض د وجې نه اور بلولول بند کړی نو ماجور به وی خو که په بندولو کې زیات مفاسد مثلا د مونځ کونکو قلت وغیره موجود وی نو نۀ بندول غوره دی، په داسې مسائلو کې کلکه فیصله کول ناممکن دی (۱) **وهوالموفق**

---

(۱) یدل علیه ما فی خلاصة الفتاوی: ویکره التوضی والمضمضمة فی المسجد الا ان یکون فیه موضع اتخذ للوضوء ولا یصلی فیه والخیاط اذا کان یخیط فی المسجد یکره الا اذا جلس لدفع الصبیان وصیانة المسجد فحینئذ لا بأس به... فی کتاب الوقف عن محمد فی دکان اتخذ للمسجد بین المسجد وبینه طریق وهو باد عن المسجد یصلی فیه فی الحر والبرد یضاعف الاجر کالمسجد والجلوس فی المسجد لغیر الصلوة جائز. (خلاصة الفتاوی ۱:۲۲۹ قبیل کتاب الحیض)

په جنازګاه کې مونځ جائز خو د مسجد ثواب نه ملاويږي

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په علاقه کې يو جنازګاه ده چې په هغې کې د جنازې د مانځه نه علاوه پنځه وخت مونځ سره د جمعې د مانځه لوستلې شي وړاندې ئې قبرونه وغيره نشته. آيا په دې کې عام مونځونه او د جمعې مونځ جائز دې؟ که جائز وی نو غير اولی خو نه دې؟ بينواتوجروا

المستفتي: فضل امين حقاني احاطه مدنيه دار العلوم حقانيه... ۱۹۸۸ء\۶\۸

الجواب: که دا جنازګاه صرف د جنازې دپاره وقف شوې وی نو په دې کې د جمعې مونځ وغيره لوستل يا په دې کې تدريس وغيره کول ممنوع نه دی (۱) خو په دې کې د جومات شرعي په شان ثواب نه ملاويږي. **لعدم کونه مسجدا شرعيا. وهوالموفق**

په مسجدونو کې د نکاح د محفل منعقد کولو حکم

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې په مساجد کې محل نکاح منعقد کول که جائز وی نو د قرآن او سنت په رڼا کې د هغې ثبوت څه دې؟ بينواتوجروا

المستفتي: جی ايم خليل الرحمن فيډرل ايريا کراچی... ۱۸ جون ۱۹۸۹ء

الجواب: په مساجد کې نکاح کول بذات خود افضل دی. **(لحديث الترمذی: واجعلوه في المساجد واضربوا عليه بالدفوف)** (۲) خو په موجوده دور کې عقد

---

۱) قال العلامة ابراهيم الحلبي: مصلى العيد والجنازة له حکم المسجد عند الفقيه ابی الليث والاصح عدمه عند السرخسي ووفق قاضي خان فقال له حکم المسجد عند اداء الصلوٰة حتى يصح الاقتداء وان لم تکن الصفوف متصلة وليس له حکمه في حق المرور وحرمة الدخول للجنب والحائض (غنية المستملي المعروف بالکبيری ۵۶۶ فصل في احکام المسجد)

۲) (سنن الترمذی ۱:۳۳۴ باب ماجاء في اعلان النکاح)

نکاح د ډیرو رسمونو او رواجونو سره ګډه شوې ده چې د هغې په جوماتونو کې ارتکاب د جومات د عظمت منافي دې، پس د عوامو دپاره افضل دی چې مساجد د داسې رسوم فاسده نه بچ کولو سره په نورو ځایونو کې نکاح اوتړی (۱) وهوالموفق

د مسجد د کوهی نه په نلکو (پائپونو) کې اهل محله ته اوبه ورکول وغیره

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د جومات په کوهی باندې مشین لګیدلې دې او اهل محله د دې کوهی نه په خپل خپل خرچ باندې خپلو کورونو ته اوبه بوتلې دی او هر یو مقرره د میاشتې فیس ادا کوی، صرف پیش امام ته د کلونو نه رڼا او اوبه مفت ورکولې شی کوم چې اوس وفات شوې دې اوس د جومات څو کسانو دا اوبه او رڼا بنده کړې ده د دې بندولو څه حکم دې؟ دا د بندولو کار د جومات کمیټئ کړې دې آیا دا کمیټی ختمیدلې شی؟ آیا د جومات دا امام په اجازت یا بغیر د اجازت نه دا بجلی وغیره استعمالولې شی؟

نوټ : د کومو خلقو نه چې اوبه وغیره بندې کړې شوې دی د هغوی بزرګانو په دې جومات کې کوهې کنستلې وو او تر اوسه پورې د هغوی اولاد په دې کې امامت کوی او متولی هم دا امام دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولانا رحیم الله باچا... اضاخیل بالا پشاور ۱۸ ربیع الثانی ۱۴۰۲ھ

الجواب: الف : د جومات په حقوق کې د چا شراکت او استحقاق صحیح نه دې خو د محلې مشران په داسې امور کې د تبرع وغیره نه منع نه دی په اوقاف شرعیه کې ممنوع دی.

---

۱ ﴾ قال فی الهندیة : ان کان الاصل الاباحة ینظر الی العارض فان غلب علی الظن وجود المحرم فالکراهة للتحریم.

(فتاویٰ عالمگیریة ۵:۳۰۸ کتاب الکراهیة)

وفی المنهاج : کم من مباح یصیر ممنوعا لعوارض خارجیة.

(منهاج السنن شرح للترمذی ۴:۲۴۸ باب ماجاء فی اعلان النکاح)

ب: د کمیټئ د قیام او عدم قیام دارومدار د اهل محله د مشرانو په اکثریت باندې دې.

ج: که د دې اوبو او بجلئ انتظام د قوم په چندې سره وی نو د قوم په اجازت سره دا امداد وغیره ممنوع نه دې او که په اوقاف شرعیه سره وی نو هغه د امداد وغیره په طور او د جومات د امور نه علاوه په نورو امور باندې صرف کول ناجائز دی. وهوالموفق

په مسجد کې چنده کې مرزائی عیسائی وغیره غیر مسلم د چنده ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین ددې مسئلې په باره کې چې د جومات په تعمیر کې د غیرمسلم مثلا مرزائی عیسائی وغیره دچندې څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: سمیع الله اسلام آباد

الجواب: مرتد د چندې ورکولو اهل نه دې، یعنی د هغه ورکړه نافذ نه وی بلکې موقوف وی، (ماخوذازدرمختار باب المرتد)(۱) خو د نورو کفارو نه چنده اخستل جائز دی. (۲) په دې شرط چې دا احتمال نه وی چې اهل اسلام به د هغوی ممنون کیدو سره د هغوی په مذهبی شعائر کې شرکت یا د هغوی د

---

۱) قال العلامة التمرتاشی: ویزول ملک المرتد عن ماله زوالاً موقوفاً.
(تنویر الابصار علی هامش ردالمحتار ۳:۳۲۸باب المرتد)

۲) قال العلامة ابن عابدین: (قوله بدلیل صحته من الکافر... لانه مباح) یعنی قد یکون مباحاً کما عبر فی البحر، والمراد انه لیس موضوعاً للتعبد به کالصلوٰة والحج بحیث لا یصح من الکافر اصلا بل التقرب به موقوف علی نیة القربة فهو بدونها مباح حتی یصح من الکافر کالعتق والنکاح لکن العتق انفذ منه حتی صح مع کونه حراماً کالعتق للصنم، بخلاف الوقف فانه لابد فیه ان یکون فیه صورة القربة وهو معنی ما یأتی فی قوله ویشترط ان یکون قربة فی ذاته اذ لو اشترط کونه قربة حقیقة لم یصح من الکافر هذا ما ظهر لی.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۳۹۲ کتاب الوقف)

خاطره په خپل شعائر کې مداهنت شروع کړي. لان المداهنة والشركة من المحرمات وكذا كل مايفضي الى المحرمات.(۱) وهوالموفق

د مسجد د پاره د وقف شوي تيلو يا بدلولو حکم

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې څو کسانو د جومات دپاره د خاورو د تيلو تيم اخستلو سره وقف کړو اوس تيم کمزوري شو او د تيلو د ضائع کيدلو خطره ده. اوس په اهل محله کې اختلاف پيدا شو بعض وائي چې يو دکاندار ته ورکولو سره چې هغه دا تيل خرڅ کړي او د هغې په بدل کې دې د موقع مطابق د هغه نه اهل محله تيل راوړي او په جومات کې دې استعمالوي، زيد وائي چې د موقوف څيز بدل کول بغير د ضرورت نه يا قرض ورکول صحيح نه دي، ترڅو پورې چې هغه قابل انتفاع وي او په دليل کې د شرح وقايه قول پيش کوي: ﴿ونقضه يصرف الى عمارته اويدخر لوقت الحاجة اليها وان تعذر صرفه اليها بيع الخ﴾(شرح وقايه ۴۱۲/۲) بکر وائي چې دا تيل په پورته بيان کړې شوې طريقه باندې قرض ورکول پکار دي او په بدلولو کې څه باك نشته او په دليل کې د خلاصة الفتاوى د كتاب الوقوف قول پيش کوي. اما اقراض ما فضل من الوقف قال في وصايا النوازل رجوت ان يكون ذلك واسعاً اذا كان ذلك احرز للغلة من امساكه فان فضل من غلته فصرف الفضل الى حوائجه على ان يرده اذا احتاج الى العمارة قال لايفعل وينزه غاية تنزه فان فعل مع ذلك ثم انفق فيه رجوت ان يكون ذلك يبرئه عما وجب عليه.

---

۱) وفي تفسير المراغي: وللمسلمين ان يقبلوا من الكافر مسجداً بناه كافر او اوصى ببنائه او ترميمه اذا لم يكن في ذلك ضرر ديني ولا سياسي كما لو عرض اليهود الآن على المسلمين ان يعمروا المسجد الاقصى بترميم ماكان قد تداعى من بنائه او بذلوا لذلك مالا لم يقبل منهم لانهم يطمعون في الاستيلاء على هذا المسجد فربما جعلوا ذلك ذريعة لادعاء حق لهم فيه- (تفسير مراغي ۷۴:۴ سورة توبة آيت: ۱۷)

اوس په زید او بکر کې څوك په حقه دی؟ او د ذکر شوې طریقې مطابق قرض یا بدلول یا محفوظ ساتل کومه طریقه جائز ده؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی محمد یوسف وانډه سیمو لکی مروت

الجواب: د عرف نه معلومیږی چې د جومات دپاره د خاورو-تیل د وقف په طور نه شی ورکولې لهذا د هغه تیم اخستل او خرڅول چې کله د مالك او متولی د طرف نه وی، جائز وی. (۱) **وهوالموفق**

د مسجد دپاره سرائې اخستلو سره به په بل ځای کې د بدلولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې مونږ یو ځای (سرائې) په دې غرض باندې اخستلې وه چې په دې کې به جومات جوړوو چونکې دا ځای د جامع جومات سره نزدې دې په دې وجه خلق وائی چې دلته بل جومات جوړول مناسب نه دی نو آیا مونږ دا ځای په بل ځای سره بدلولې شو؟ چېرته چې د جومات جوړولو ضرورت وی یعنی هغې لره خرڅولو سره بل ځای اخستلې شو؟ هم دغه شان په ذکر شوی ځای کې د سابقه سرائې څو کمرې دی کومې چې ئې په کرایه باندې ورکړې دی چونکې دا وقف دې نو آیا دا سرائې په کرایه باندې ورکول جائز دی؟ په دې هر دواړو صورتونو کې د دې سرائې د کرایه نه حاصل شوې رقم مونږ چېرته خرچ کولې شو؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: گل محمد لنډی کوتل.... ۲۸ جون ۱۹۷۵ء

---

(۱) یدل علیه مافی الهندیة: مسجد له مستغلا واوقاف اراد المتولی ان یشتری من غلة الوقف للمسجد دهنا او حصیراً او حشیشاً او آجرا او جصا لفرش المسجد او حصی قالوا ان وسع الواقف ذلک للقیم وقال تفعل ما تری من مصلحة لمسجد کان له ان یشتری للمسجد ما شاء وان لم یوسع ولکنه وقف لبناء المسجد لیس للقیم ان یشتری ما ذکرنا وان لم یعرف شرط الوقف فی ذلک ینظر هذا القیم الی من کان قبله الخ.
(فتاوی عالمگیریة ۲:۴۶۱ الفصل الثانی فی الوقف علی المسجد)

الجواب: چونکې هغه ځای تاسو د وقف کولو په اراده اخستلې دې هغه تر اوسه پورې موقوف نه دې لهذا په دې کې هر قسم تصرف یعنی استبدال، په کرایه باندې ورکول وغیره جائز دی. والدلیل علی عدم کونه موقوفا عدم وجود الشرط وهو اداء الصلاة وقوله جعلته موقوفا، فلیراجع الی رد المختار ۳/۵۱۱(۱)

وهوالموفق

مسجد لره بل ځای ته منتقل کول یا مخکنې لرګی وغیره په بل مسجد کې د لګولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو ځای نه بل ځای ته د جومات منتقل کول جائز دی یا نه؟ هم دغه شان د دې زوړ جومات لرګی وغیره په دې نوی جومات کې لګولې کیدې شی یا نه؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: ناظم محمد حنیف جلاله...... ۲۳ جون ۱۹۷۵ء

الجواب: دویم جومات جوړول ممنوع نه دی خو اول جومات به په خپل حال باندې جومات پریښودلې شی، یدل علیه ما فی الدر المختار: ولو خرب ما حوله واستغنی عنه یبقی مسجداً عند الامام والثانی ابدا الی قیام الساعة وبه یفتی. (هامش ردالمحتار ۳: ۵۱۳)(۲) قلت فعند عدم الخراب یکون مسجداً بطریق اولی، خو که د اول جومات د لرګو وغیره د خرابیدلو ظن غالب وی نو د هغې نقل (په دې دویم جومات کې خرچ کولو دپاره) جائز کما فی ردالمحتار ۳: ۵۱۴ وفی فتاوی النسفی سئل شیخ الاسلام عن اهل قریة رحلوا وتداعی مسجدها الی

---

۱) قال العلامة الحصکفی: ویزول ملکه عن المسجد والمصلی بالفعل وبقوله جعلته مسجدا عند الثانی وشرط محمد والامام الصلاة فیه بجماعة وقیل یکفی واحد وجعله فی الخانیة ظاهر الروایة-

(الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۳: ۴۰۴ مطلب فی احکام المسجد)

۲) (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۳: ۴۰۶ مطلب فیما لو خرب المسجد او غیره)

الخراب وبعض المتغلبة يستولون على خشبه وينقلونه الى دورهم هل لواحد لاهل المحلة ان يبيع الخشب بأمر القاضي ويمسك الثمن ليصرفه الى بعض المساجد او الى هذا المسجد قال نعم، انتهٰى(١) قلت: فالمناط هو الاستيلاء واهل الحل والعقد من اهل المحلة قائمون مقام القاضي وكذا لما جاز صرف الثمن فيكون صرف الخشب وغيرها اولىٰ بالجواز فافهم. وهو الموفق

د مسجد د پاره وقف شوې ځمکه کې مسافر خانه جوړول جائز نه دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د کلی خلقو دا فیصله وکړه چې په دې مخصوص ځای کې به جومات جوړوو بیا یو مربع ځای جوړ کړې شو، د جوړېدو نه پس په نیمه حصه کې مونځ وکړې شو او په نیمه حصه کې د شروع نه لرګی کینبودلې شو یعنی په نیم کې مونځ شروع شو او نیم د لرګو دپاره هم داسې پرینبودلې شو، اوس د لرګو والا حصه کې مسافر خانه جوړول جائز دی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد خلیل الله حقانی......۲۳ مارچ ۱۹۷۵ء

الجواب: که دا ټوله ځمکه د جومات او د جومات د ضروریاتو دپاره وقف کړې شوې وی نو په دې کې مسافر خانه جوړول جائز نه دی.(٢) او که باقاعده نه وی وقف کړې شوې صرف اراده کړې شوې وی نو په باقی نیم کې به مسافر خانه جوړول جائز وی، ځکه چې په دې صورت کې د واقف مخالفت موجود نه دې (٣) وهوالموفق

---

١) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۴۰۷ مطلب فی نقل انقاض المسجد ونحوه)

٢) وفی الهندية: قيم المسجد لا يجوز له ان يبنی حوانيت فی المسجد او فی فنائه لان المسجد اذا جعل حانوتا ومسكنا تسقط حرمته وهذا لا يجوز والفناء تبع المسجد فيكون حكمه حكم المسجد. (فتاوىٰ عالمگيرية ۴۶۲:۲ الفصل الثانی فی الوقف علی المسجد)

٣) قال العلامة ابن عابدين: وما خالف شرط الواقف فهو مخالف للنص وهو حكم لا دليل عليه سواء كان نصه فی الوقف نصا او ظاهرا، وهذا موافق... [بقیه حاشیه برصفحه آئنده

د مسجد نه په واړه ماشومان او ليونی لرې ساتلې شي

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې يوه وړه ماشومه د څلورو کالو په ژړا کور ته راغله او مور پلار ته ئې اوئيل چې زه فلانی ملا صاحب يا طالب علم ديکه کړلوسره په څمکه راګزار کړم، پس د دې ماشومې مور پلار بغير د څه تحقيق نه په سخته غصه کې جومات ته راغلل او هغه طالب علم ته ئې ډيرې بدې ردې وويل او په کانړو ئې ويشتلو، د ګريوان نه ئې ونيولو او دوه درې سپيرې ئې اووهلو چې زمونږ لور دې ولې وهلې ده؟ طالب العلم وويل چې د جومات بې ادبی او بې حرمتی ئې کوله ما منع کړه خو هغه نه تله، لهذا ما ديکه ورکړه چې په هغې سره هغه په څمکه راولويده خپل اولاد ته خپله نصيحت کوئ چې د جومات بې حرمتی نه کوی، سوال دا دې چې په دې مسئله کې طالب العلم په حق دې کې د محلې خلق؟ بله دا چې د طالب العلم په بې حرمتئ کولو سره کافر شو که نه؟ او د هغوی دپاره څه تعزير دې؟ بينوا توجروا

المستفتی: دربار مسجد تاڈان شهيد اکبر پوره نوښهر ..... ۲ رمضان المبارک ۱۳۸۹ھ

الجواب: د بې عقله ماشومانو نه د جومات حفاظت ضروری دې لما روی عبدالرزاق مرفوعا: جنبوا المساجد عن صبيانکم ومجانينکم (الحديث) (۱)

[بقيه ازحاشيه گذشته] لقول مشائخنا کغيرهم شرط الواقف کنص الشارع فيجب اتباعه کما صرح به فی شرح المجمع۔

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۴۹۷ مطلب ما خالف شرط الواقف)

(۱) عن مکحول عن معاذ بن جبل قال رسول الله ﷺ جنبوا مساجد کم مجانينکم وصبيانکم ورفع اصواتکم وسل سيوفکم وبيعکم وشرائکم واقامة حدود کم وخصومتکم وجمروها يوم جمعکم واجعلوا مطاهر کم علی ابوابها۔

وقال رسول الله ﷺ جنبوا مساجد کم الصبيان والمجانين، وعن ابی هريرة يقول: قال رسول الله ﷺ جنبوا مساجد کم الصبيان والمجانين۔ (مصنف عبد الرزاق ۱:۴۴۲)

پس دا طالب علم په حقه دې او په اهانت کونکو باندې توبه کول یعني معافي غوښتل ضروري دي، او طالب له هم پکار دي چې نهي عن المنکر په ژبې سره کوي نو په وهلو او دیکه کولو سره.... **وهوالموفق**

د مسجد د امام او خطیب د اجازت نه بغير په مسجد کې د بيان او درس ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د جومات د امام او خطیب د اجازت نه بغیر څوک بیان وغیره کولې شي یا نه؟ خاص کر چې کله د جګړې وغیره خطره وي؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: مولوی محمد... حسن بازار راوړی دير.... ۲۷ رجب ۱۴۰۹ھ

الجواب: د امام او خطبې نه علاوه نور امور مثلا درس او بيان نه اهل لره منع کول، د اشاعت دين نه منع کول دي خو غير اهل مثلا بريلوی، مرزائی، شيعه، غير مقلد وغيره لره منع کول د دين حفاظت دې، دغه شان د مقرره مدرس وغيره د درس وختونه به د دې جواز نه مستثنی ساتلې شي چې بد نظمي او فساد واقع نه شي. **وهوالموفق**

په مسجد کې د تبليغی جماعت والو د مانځه سره نزدې د تعليم او بيان مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په جومات کې څو طالبان دارالعلوم حقانيه پس د ماسخوتن د مانځه نه فورا او په صف کې شاتې پاتې کيدونکی په مانځه کې وي يا نوافل لولی، په داسې حالت کې کتاب (فضائل اعمال) اخستلو سره د چا د مانځه د پرواه کولو نه بغير د هغوی په قول "تعليم" شروع کړی او حال دا چې دا د خلقو په مانځه کې خلل راولی، څو خله د هغوی د پوهه کولو کوشش وکړې شو خو ارزان شهرت لرونکی څو نمائشی عبادت ګزار تبليغيان هغوی سره شامليدو باندې بيا په زور زور سره لوستل شروع کړی آيا په شريعت کې د داسې کولو ګنجائش شته؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: ماستر کمال اکوړه خټک... ۱۵ ستمبر ۱۹۹۰ء

الجواب: تبلیغی جماعت نیك او باثر جماعت دې د هغوی بیان او د تعلیم اهتمام کول په خپل مقام باندې صحیح دی، خو د هغوی دپاره ضروری ده چې د مونځ کونکو د مانځه خیال وساتی، ځکه چې مساجد د مانځه دپاره جوړ شوې دی نه د تعلیم وغیره دپاره. (۱) وهوالموفق

د مسجد په انګڼ کې د شنې ګیا یا اوچې ګیا کینودلو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د جومات په انګڼ کې د ګیا (د کبلو قسم) راخیژی، یوه ډله د هغې د برقرار ساتلو او غځیدلو دپاره باقاعده اوبه خور کوی، او دویمه ډله وائی چې په داسې قسم ګیا کې د زهریله او ضرری کیړړو د موجودګئ احتمال وی لهذا هغې لره د بیخ نه ویستلو په ځای اوچه ګیا اچولو سره مونځ ادا کول فائده مند دی، د قرآن او سنت په رڼا کې مناسب کوم یو عمل دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: عطاء محمد سینئر کلرك درګئ ملاکنډ ایجنسی ... ۱۵ جون ۱۹۷۰ء

الجواب: دواړه صورتونه جائز دی خو په شنه ګیا کې د زهریله ځناور او د نجاست خطره وی لهذا مصلحت په دویم شق کې دې. قال العلامة الشامی: لکن الافضل عندنا السجود علی الارض او علی ما تنبته کما فی نور الایضاح ومنیة المصلی، (ردالمحتار ۱: ۵۶۹، ۵۷۰)(۲) وقال رسول الله ﷺ دع ما یریبك الی مالا یریبك(۳)۔ وهوالموفق

---

۱) یدل علیه ما فی البحر: فلهم ان یجعلوا المسجدین واحدا لاقامة الجماعة اما للتذکیر او للتدریس فلا لانه ما بنی له وان جاز فیه.
(البحر الرائق ۵: ۴۱۹ فصل فی احکام المسجد)

۲) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱: ۳۷۱ بعید مطلب فی اطالة الرکوع للجائی)

۳) رواه احمد والترمذی والنسائی وروی الدارمی الفصل الاول۔
(مشکواة المصابیح ۱: ۲۴۲ باب الکسب وطلب الحلال الفصل الثانی)

په مسجد کې خوراک څښاک او د خیرات وغیره خوړلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په مساجد کې ختم القرآن کولو نه پس نور طالبان او نورو شریکانو باندې خیرات خوړل جائز دی یا نه؟ یعنی د نور ځایونو نه دیګونه راوړل او په مستحقینو باندې د خوړلو څه حکم دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: حافظ اسحاق ډیره اسماعیل خان ... ۲۵ رمضان المبارک ۱۴۰۵ھ

الجواب: په جوماتو کې خوراك څښاك كول بذات خود مباح دی او د روایات حدیثیه نه ثابت دی خو د جومات نه د خیراتونو ځای او هوټل جوړول ناجائز دی. (۱) لان المساجد لم تبن لهذا (۲) پس که دا مباح کار د عوامو د دې منکر کار ذریعه جوړیږی نو د دې نه ځان ساتل ضروری دی، والا فلا بأس به ومأخذه لاتقولوا راعنا وقولوا انظرنا (۳) وهوالموفق

د مسجد دپاره د چنده کونکو د چندې نه د خپل ځان د پاره د څه اخستلو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په یوه غریبه علاقه کې د جومات کار شروع دې د دې ځای عوام ډیر زیات غریبانان دی او

---

۱) وفی الهندیة :ویکره النوم والاکل لغیر المعتکف واذا اراد ان یفعل ذلک ینبغی ان ینوی الاعتکاف فیدخل فیه ویذکر الله تعالیٰ بقدر ما نوی او یصلی ما شاء کذا فی السراجیة۔ (فتاوی عالمگیریة ۵:۳۲۱ الباب الخامس فی آداب المسجد)

۲) (ابوهریرة) رفعه فان المساجد لم تبن لهذا المسلم وابی داؤد والترمذی۔
(جمع الفوائد من مجمع الزوائد ۱:۱۱۸ رقم : ۱۲۱۹)

۳) قال الشیخ مفتی محمد شفیع : ددې آیت نه دا خبره معلومه شوه چې که چېرته چاته دخپل یو جائزه کار په وجه نورو خلقو ته د ناجائزه کارونو ګنجائش معلوم شی نو دا جائز کار هم دهغه دپاره جائز نه پاتې کیږی۔
(تفسیر معارف القرآن ۱:۲۸۰ آیت : ۱۰۴)

هغوی زه مجبور کړم چې ته چنده کوه نو زه هم غریب یم آیا زما دپاره د دې نه څه اخستل حلال دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: غلام ص ډهوك زمان میانوالی ... ۲ ربیع الاول ۱٤۰۲هـ

الجواب: د نیکانو خلقو په مشورې سره که هلته نزدې د یو لوئې مذهبی اداري یا لوئې جومات د قوانین په رڼا کې یو سړی لره مقرر کولو سره د هغه قانون مطابق څه مزدوری ورکړې شی نو ښه به وی، خو د دې کار نه دې د کټې ذریعه نه جوړوی (۱) **وهوالموفق**

په مسجد کې د تیلو د پاره ورکړې شوې چنده د مسجد د خادم په تنخواه کې د ورکولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په جومات کې خالص دڼا دپاره د تیلو په صورت کې یا د نقدو په صورت کې چې کومه هدیه ورکولې شی آیا هغه د جومات امام یا خادم ته د تنخواه په صورت کې ورکړې کیدې شی، د جومات خادم د اوبو برابرولو دپاره مقرر کړې شوې دې. **بینواتوجروا**

المستفتي: نظر احمد ... ۱۸ مئی ۱۹۷۵

---

۱) د جومات وغیره دپاره چنده کونکې چې د ځان دپاره کوم کمیشن وغیره مقرر کوی په بعض صورتونو کښې دا اجاره باطل او په بعض کښې فاسد وی، په دې وجه د دې قسم سفیر او چنده کونکی دپاره غوره طریقه داده چې د دې کار دپاره په معروف او رائج طریقه باندې تنخواه مقرر کړې شی کوم چې په دې طرفونو کښې په مذهبی ادارو یعنی مدارس او مساجد کښې رائج وی، بیا که د تنخواه زیادت وی او د چندې وصولی کمه وی نو د هغې دپاره دې دا طریقه کار خپل کړې شی چې کومه علاقې ته لیږل وی نو هغوی ته دې د یو خاص مقدار مطابق دا اوئیلې شی چې که ستاسو وصولی د دې مقدار نه زیاته نه شی نو تاسو ته به انعام نه ملاویږی او که د مقرر مقدار نه زیات وصولی وی نو انعام به درته داسې ملاویږی چې تاسو خپله ټوله وصولی مدرسې یا جومات ته راليږئ او مدرسه به هغې لره د خپلې مدرسې یا جومات په خزانه کښې ږدی بیا چې کله تاسو کار ختمولو سره راشئ او د حساب وصولی کوئ نو هغه وخت به د مقرر مقدار نه په زائد کښې دومره فیصده تاسو ته انعام ملاویږی، په دې طریقه کار سره به د سفیر همت زیاتیږی او جومات او مدرسې ته به هم فائده رسیږی او څه شرعی قباحت اجاره به هم نه لازمیږی (ملخص از نظام الفتاوی ۳۲٦/۱)

الجواب: د چنده ورکونکو په اجازت او د عدم اعتراض په صورت کې دا عمل جائز دې. لبقاء الملك لهم الآن كما كان فيكون المدار على اذنهم صريحا كان اودلالة، فافهم(۱) وهوالموفق

د مسجد د چهت لرګي وغیره سامان خرڅول جائز دي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو جومات د دوباره آبادولو دپاره راوغورځولې شی او لرګې او چت وغیره د هغه جومات دوباره استعمال نه کړې شی چې په هغې کې ځینې خراب شوې هم دی او نزدې ورته څه جومات هم نشته چې هغې ته ورکړې شی نو اوس به د دې سامان سره څه کولې شی؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالرحیم ارمړهایان پیښور ...... ۷ ربیع الاول ۱۴۰۱ھ

الجواب: د دې لرګو خرڅول او د حاصل شوې قیمتونو مصالح په جومات کې خرچ کول ضروری دی. لما فی ردالمحتار ۲ :۵۱۴ وفی فتاوی النسفی: سئل شيخ الاسلام عن اهل القرية رحلواوتداعى مسجدها الى الخراب وبعض المتغلبة يستولون على خشبه وينقلونه الى دورهم هل لواحد لاهل المحلة ان يبيع الخشب بامر القاضى ويمسك الثمن ليصرفه الى بعض المساجد او الى هذا المسجد قال نعم، انتهى(۲) فافهم وراجع الى ۵۶۶(۳) حتى يتبين لك عدم الاحتياج الى امر القاضى. وهوالموفق

---

۱) چونکه په دې زمانه کښې عموما د جومات دپاره چې کومه چنده ورکولې شی یا یو څیز ورکولې شی عام طور د هغې مصرف د اهل جومات او د جومات د متولی په رائې باندې پرېښودلې شی، په دې وجه دلالة په دې کښې اجازت وی چې چېرته مناسب وی خرچ کولې شی. (از مرتب)

۲) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۴۰۷ قبیل مطلب فی نقل انقاض المسجد ونحوه)

۳) قال العلامة ابن عابدين : حاصله ان اهل المسجد ... [بقیه حاشیه برصفحه آئنده

د قبائلي مساجدو حکم او انګڼ لره په حجره کې د شاملولو مسئله

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې په قبائلي علاقو کې د حجرې څه حصه د جومات دپاره مختص وي چې په هغې کې د وسيدو ځائې، د اور بلولو او د تهوکلو دپاره بيل بيل ځاى وي او کټ هم په جومات کې وي، په دې طريقه زمونږ يو جومات دې چې په هغې کې برنډه او صحن هم موجود دې د دې نه علاوه د تالاب په ځاى حجره جوړه کړې شوې ده، جومات ښه اوږد او پلن دې او مونځ کونکى د درې څلور نه زيات نه دى، اوس که دا جومات وړوکې کړې شي يعنى انګڼ بيلولو سره په حجره کې شمار کړې شي نو آيا د دې جومات انګڼ په حجره کې شاملول جائز دى؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: گل شير حقاني.....جمرود خيبر ايجنسي...۲۲ مئ ۱۹۸۴ء

الجواب: بذات خود دا اقدام ممنوع نه دې. لعدم كون هذه المساجد مساجد شرعية، لعدم افرازها بالطرق كما في رد المختار ۳۵۶/۴ (۱) خو

بقيه ازحاشيه گذشته] لو اتفقوا على نصب رجل متوليا لمصالح المسجد فعند المتقدمين يصح ولكن الافضل كونه باذن القاضي ثم اتفق المتأخرون ان الافضل ان لا يعلموا القاضي في زماننا لما عرف من طمع القضاة في اموال الاوقاف۔

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۴۴۹ مطلب الافضل في زماننا نصب المتولي بلا اعلام القاضي)

۱) قال العلامة ابن عابدين: لكن عنده لا بد من افرازه بطريقه ففي النهر عن القنية جعل وسط داره مسجداً واذن للناس بالدخول والصلاة فيه ان شرط معه الطريق صار مسجداً في قولهم جميعاً والا فلا عند ابي حنيفة... وفي القهستاني ولا بد من افرازه اى تمييزه عن ملكه من جميع الوجوه۔

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۴۰۵ مطلب في احكام المسجد)

چونکې په دې اقدام کې ډیره خطرات موجود دی، منها جعل صحن المسجد مکتباً وملعباً للصبيان، لهٰذا په دې باندې به فتوی نه شي ورکولې. (۱) وهوالموفق

د مسجد رقم په بینک کې کیښودل او د امام د تصرف وغیره مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې آیا د جومات رقم امام په خپل نوم باندې په بینک کې جمع کولې شي؟ هم دغه شان د جومات دپاره جمع شوې چنده په خپل ذاتی کار باندې راوستلې شی؟ یو سړی د څه اختلاف د وجې نه د جومات د امام خدمت بند کړو آیا امام هغه سړی لره د مانځه نه بندولې شي؟ آیا وخت په وخت د ذاتی مفاداتو دپاره دروغ ویونکی امامت کولې شی؟ بینواتوجروا

المستفتی: سمیع الله پیښور... ۶ نومبر ۱۹۷۵ء

الجواب: چنده به په جومات کې د چنده ورکونکو د رائې مطابق تصرف کولې شی، لهذا هغوی ته یا د هغوی معتمد علیه ته دې مراجعت وکړې شی. (۲) خو بغیر د اضطرار نه په بینک کې رقم کیښودل حرام دی اګر چې بغیر د سود نه وی. (۳) او امام شرعی طور د دې اجازه نه لري چې څوک د اقتداء نه

---

۱) وفی المنهاج: وفیما رواه عبد الرزاق عن معاذ بن جبل ان رسول الله ﷺ قال جنبوا مساجدکم عن صبیانکم ومجانینکم وشراء کم وبیعکم وخصوماتکم ورفع اصواتکم واقامة حدودکم وسل سیوفکم واتخذوا علی ابوابها المطاهر وجمروها فی الجمع، دلیل علی کراهة تعلیم الصبیان فی المساجد سواء کان باجر او کان حسبة لله، قال ابن الهمام انه یکره التعلیم ان لم تکن ضرورة لان نفس التعلیم ومراجعة الاطفال لا یخلو عما یکره فی المسجد۔ (منهاج السنن شرح الترمذی ۲:۲۰۸ باب ماجاء فی کراهیة البیع والشراء فی المسجد)

۲) یدل علیه مافی الهندیة: القیم اذا اشتریٰ من غلة المسجد حانوتاً او دارا ان یستغل ویباع عند الحاجة جاز ان کان له ولایة الشراء واذاً جاز له ان یبیعه کذا فی السراجیة۔ (فتاویٰ عالمگیریة ۲:۴۶۲ الفصل الثانی فی الوقف علی المسجد وتصرف القیم)

۳) وفی المجلة: الضرورات تبیح المحظورات، هذه ... [بقیه حاشیه برصفحه آئنده

منع کړی (۱) بلکې سره د منع کولو نه هغه سړې بغیر د کراهت نه اقتداء کولې شی. (۲) په دروغژن امام پسې اقتداء مکروه ده چې کله په قوم کې د هغه نه غوره فرد موجود وی کنه نو په ړندو کې یوې سترګې والا بادشاه وی صرح به فی البحر...۱/۳۴۰ (۳) وهوالموفق

په امام ساتلو کښې د اختلاف د وجې نه د مسجد دپاره د وقف د واپس مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې لس کاله مخکې زید د جومات دپاره لس مرلې ځمکه وقف کړې وه، اوس د محلې والو په دې ځمکه کې د جومات د ابادوولو اراده کړې ده خو په خلقو کې اختلاف دې بعض دیوبندیان دی او بعض بریلیان، زید خپله دیوبندی او موحد دې او وائی چې زه به په دې کې خلاف العقیده امام نه ساتم، خو مخالفین وائی چې مونږ به په دې کې د خپلې مرضۍ مطابق امام ساتو نو آیا دا واقف د دې اختلاف د وجې نه دا ځمکه واپس اخستلې شی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالرحیم درګئ... ۱۹ مارچ ۱۹۸۶ء

بقیه ازحاشیه گذشته] قاعدة اصولیة مأخوذه من النص وهو قوله تعالیٰ (الا ما اضطررتم الیه)... والاضطرار الحاجة الشدیدة والمحظور المنهی عن فعله یعنی ان الممنوع شرعا یباح عند الضرورة- (شرح المجلة للآتاسی ۱:۵۵ المادة: ۲۱)

۱ ﴾ قال الله تبارک وتعالیٰ: ارئیت الذی ینهی عبداً اذا صلی-

(سورة العلق پاره: ۳۰ آیت: ۹،۱۰ رکوع: ۲۱)

۲ ﴾ وفی الهندیة: والامام ینوی ما ینوی المنفرد ولا یحتاج الی نیة الامامة حتی لو نوی ان لایؤم فلانا فجاء فلان واقتدیٰ به جاز هکذا فی فتاویٰ قاضی خان-

(فتاویٰ عالمگیریة ۱:۶۶ الفصل الرابع فی النیة)

۳ ﴾ قال العلامة ابن نجیم: وینبغی ان یکون محل کراهة الاقتداء بهم عند وجود غیرهم والا فلا کراهة کما لا یخفی-

(البحر الرائق ۱:۳۴۰ باب الامامة)

الجواب: زه دا وقف صحیح او باقاعده وی نو زید د واپسئ اجازه نه لري (۱) خو نجدی او سلفی امام ساتل محلې او کلی لره د اختلاف په لعنت کې اخته کول دی، هم دا حال د بریلوی امام هم وی (۲) وهوالموفق

د مسجد د تعمیر د وجې نه بعض متاثرین ته

د مسجد د فنډ نه د معاوضه ورکولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو جومات چې د هغې نه بهر د محراب په شا باندې په سرکاری اراضی کې د کیبین په شان څه دکانونه دی، د جومات د نوی تعمیر دپاره د جومات د شهادت نه پس دا دکانونه هم ختم شو د دې دکانونو تعلق د جومات د وقف سره نه و، د دکاندارانو په درخواست باندې ورته حکومت متبادل ځای ورکړو؛
اوس دکاندارانو حکومت ته درخواست کړې دې چې ځومره موده د هغوی دکانونه ختم شوې دی د هغې په جبیره او کمی پوره کولو کې دې هغوی ته د هر دکان په بدل کې پنځه زره روپئ معاوضه ورکړې شی، د جومات په تعمیر فنډ کې ګورنر پنځه لاکه روپئ سرکاری چنده ورکړې ده اوس صورت مسئوله دا دې:
۱: آیا د جومات د تعمیری فنډ نه دا معاوضه څلیرشت زره روپئ جوړیږی شرعا ورکول جائز دی؟

---

۱) وفی الهندیة: واما حکمه فعندهما زوال العین عن ملکه الی الله تعالیٰ وعند ابی حنیفة حکمه صیرورة العین محبوسة علی ملکه بحیث لا تقبل النقل عن ملک الی ملک۔
(فتاویٰ عالمگیریة ۲:۳۵۲ کتاب الوقف الباب الاول)

۲) یدل علیه ما فی البحر: حکاه النووی فی شرح المهذب لما روی ان علیا رأی موذنا یثوب فی العشاء فقال: اخرجوا هذا المبتدع من المسجد۔ (البحر الرائق ۱:۴۵۳ باب الاذان مبحث ویثوب) وقال العلامة الحصکفی: ویمنع منه وکذا کل موذ ولو بلسانه۔
(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۱:۴۸۹ قبیل مطلب فی الغرس فی المسجد)

۲: آیا دا ورکړه د چندې د سرکاري حصې نه کیدې شي او حال دا چې هغه د تعمیر دپاره ورکړې شوې ده؟
۳: ډي سي کوم چې د تعمیراتی کمیټۍ چیئرمین دې د حکومت د طرف نه دې رقم لره د چندې نه د ادا کولو شرعا اجازه شته؟
۴: آیا د دکاندارانو دپاره شرعا دا معاوضه د تعمیراتی چندې نه وصولول جائز دي؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: محمد زبير ..... پيښور کينټ ..... ۲۵ جمادي الاول ۱۴۰۳ھ

الجواب: چونکې د جومات دا فنډ شرعی وقف نه دې، د خرچ کولو نه مخکې د چندې ورکونکو د ملك نه نۀ دی خارج شوې، لهذا دا چنده ورکونکی یا د هغوی مختار معتمد علیه د دې فنډ نه د څه معاوضه ورکولو په وجه مجرم نه جوړیږی، خو د داسې دکانونو معاوضه اخستل په ظاهر کې یو غیر شرعی امر دې. **وهوالموفق**

د تقسم هند نه پس قديم اوقاف په نوي مساجد باندې د خرچ کولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې مثلا د بعض مساجدو دپاره خلقو اوقاف وکړل اوس هغه اوقاف مثلا په هندوستان کې پاتې شو، آیا دا اوقاف اوس هغه واقفین په پاکستان کې جوړ شوې مساجد باندې لګولې شي؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: چوهدری لیاقت علی ډیره شاه جهال گوجرانواله

الجواب: د تقسیم نه مخکې چې په کومو جوماتونو باندې وقف شوې وو نو د تقسیم او استبدال نه پس د دې سابقه مساجد (کوم چې په هندوستان کې وو) اهالیان دا اوقاف په خپلو مساجدو باندې که قدیم وی یا اوس جوړیږی خرچ کولې شی. (۱) **كما لا يخفى على من راجع ما هو المعروف عند الواقفين. وهوالموفق**

---

۱) قال العلامة ابن عابدين: (قوله عند الامام والثانی) فلا یعود میراثا ولا یجوز نقله ونقل ماله الی مسجد آخر سواء کانوا یصلون فیه اولا وهو الفتوی... [بقیه حاشیه برصفحه آئنده

د مسجد او کلي د اوبو د پاره د مشترک پائپ مرمت باندې د مسجد د فنډ نه خرچه کول

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په کلي کې د څښلو دپاره د اوبو يو پائپ د بهر نه راغلې دې کوم چې د جومات دپاره هم دې او د کلي د وسيدونکو دپاره هم، که دا پائپ يا نلکا (پائپ) خراب شي نو آيا مونږ ئې د جومات د دې فنډ نه مرمت کولې شو؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: مير بهادر پيش امام مندوخيل خير آباد نوښهر.....۱۰ اپريل ۱۹۸۴ء

الجواب: که دا فنډ د چندې وی نو د چنده ورکونکو په اجازت سره د دې نلکې (پائپ) په مرمت باندې دا فنډ خرچ کيدې شي، **لعدم کونه وقفاً شرعياً (۱) هوالموفق**

زمونږ په علاقو کې قبله د مغرب په طرف کې جنوب ته مائل ده

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ مساجد تقريبا پنځوس کاله مخکې جوړ شوې دی چې د هغې رخ د قطبي ستوري په انداز او کمپاس تقريبا شل ډګری د جنوب په طرف دې اوس مونږ جومات شهيد کولو سره د هغې توسيع کول غواړو په داسې صورت کې د جومات رخ د قطبي ستوري او کمپاس په حساب سره صحيح کړې شي او که د سابقه رخ مطابق بنياد کيښودلې شي، د جغرافيه ماهرين او په نقشه باندې پوهيدونکی وائی چې قطبي ستورې او کمپاس سره رخ د سورت بندرګاه طرف ته کومه

بقيه ازحاشيه گذشته] حاوی القدسی واکثر المشائخ عليه مجتبی وهو الاوجه فتح... (قوله وعاد الی الملک عند محمد) ذکر فی الفتح ما معناه انه يتفرع علی الخلاف المذکور ما اذا انهدم الوقف وليس له من الغلة ما يعمر به فيرجع الی البانی او ورثته عند محمد خلافا لابی يوسف... (قوله وعن الثانی الخ) جزم به فی الاسعاف حيث قال ولو خرب المسجد وماحوله وتفرق الناس عنه لا يعود الی ملک الواقف عند ابی يوسف فيباع نقضه باذن القاضی ويصرف ثمنه الی بعض المساجد.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۴۰۶،۴۰۷ مطلب فيما لو خرب المسجد او غيره)

۱) (امداد الفتاوی ۲:۵۶۰ کتاب الوقف)

چې په هند کې واقع ده د قبلې طرف په مغرب کې صحیح دې او زمونږ ښهر کیملپور د سورت بندرګاه نه تقریبا دوه نیم زره میله د شمال په طرف دې په دې وجه زمونږ د جومات رخ شل ډګری د جنوب په طرف ته دې، دا د عین قبلې تقریبا مطابق دې د ښهر عام مساجد د قطبی ستوری او کمپاس په لحاظ سره د قبلې طرف مغرب دې او د څو مساجد رخ په شل ډګری جنوب کې دې؟ بینواتوجروا

المستفتي: حکیم سید اختر صدر انجمن غازی مسجد کیملپور ... ۵ اپریل ۱۹۷۰ء

الجواب: چونکې زمونږ د ښهرونو نه قبله بعینه د مغرب طرف ته نه ده بلکې د جنوب طرف ته مائل ده لهذا هم د دغه سابقه بنیاد مطابق آبادی کول پکار دی، واضحه دې وی چې د سورت ښهر طرف ته د قبلې او مکې معظمې کیدل په اندازې سره معلوم دی نه په مشاهدې یا وحی سره لهذا باقی مساجد کوم چې جنوب ته مائل نه دی په هغې کې مونځ کول او د هغې صحیح کیدل د شریعت خلاف نه دی. (۱) وهوالموفق

د چاردیوارۍ نه بغیر په فراخه ځای کې د عیدګاه حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین ددې مسئلې په باره کې چې زمونږ په علاقه کې یوځای ۴۰×۸۰ دپاره عیدګاه دپاره مختص کړې شوې دې چې دهغې بنیادونه کیښودلې شوې دی خو په فنډ کې فی الحال د رقم د کمی د وجې نه چار دیواری جوړیدل باقی دی د اختر د مانځه نه یوه ورځ مخکې د هغې صفائی کولې شی او په زیات مقدار کې درئ او پوزکی خورولې شی، اوس بعض خلق وائی چې ترڅو پورې د ذکر شوې عیدګاه نه چار دیواری نه وی تاؤ کړې شوې او دروازې ئې مکمل نه وی په دې کې د اختر مونځ نه شی کیدې؟ بینواتوجروا

المستفتي: میجر خان بادشاه ختك کانی تحصیل جنډ ... ۱۰ جولائی ۱۹۸۶ء

---

۱) قال العلامة ابن عابدين : (قوله محاريب الصحابة والتابعين) فلا يجوز التحرى معها زيلعى بل علينا اتباعهم خانية ولا يعتمد على قول الفلكى العالم البصير الثقة ان فيها انحرافا الخ. (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱:۳۱۷ مبحث فى استقبال القبلة)

الجواب: د رسول اللهﷺ په زمانه کې به په صحرا (میدان) کې د اختر مونځ کیدلو (۱) نه په هغې کې درۍ وغیره وې او نه ئې چار دیواری وه، بهر حال دا اعتراض کونکی په غلطۍ باندې دی. **وهوالموفق**

په مسجد کې د ورکړې شوې چندې واپس اخستل

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو سړی خوئی جومات ته چنده ورکړه بیا هغه مړ شو د هغه پلار مطالبه کوی چې چنده واپس کړئ، آیا دا پلار چنده واپس اخستلې شی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: شاه دوران پیښور ... ۱۷ فروری ۱۹۸۶ء

الجواب: که چنده د جومات په ضروریات یا د جومات په قرضه جات کې خرچ شوې وی نو د دې چنده ورکونکی وارثان د واپسۍ مطالبه نه شی کولې، لهلاکها باذنها، او که دا چنده نه وی خرچ شوې نو هغه واپس اخستلې شی. لعدم خروجها عن ملکه بخلاف الموقوف اذا قبضه المتولی، فافهم. **وهوالموفق**

د فوج په غیر آباد میدانونو کې د جوړ کړې شوې عارض مسجدونو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې فوج چېرته هم ځی، هلته په غیر اباد میدانونو کې د مساجد دپاره یو ځای مختص کولو سره مونځ کوی، بیا چې کله لاړ شی یا هغوی ته د هغه ځای ضرورت راشی نو هغوی هغې لره ختم کړی آیا د داسې عارضی جوماتونو راغورځول شرعا صحیح دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولانا نسیم میان صاحب.... چولیان چهاؤنی لاهور ... ۲٤ مئی ۱۹۹۰ء

---

۱) (عن ابی سعید الخدری قال: کان النبیﷺ یخرج یوم الفطر والاضحی الی المصلی) ای مصلی العید بالمدینة خارج البلد وهو الآن موضع معروف وبالتبرک موصوف فی شرح السنة: السنة ان یخرج الامام لصلاة العیدین الا من عذر فیصلی فی المسجد ای مسجد داخل البلد، قال ابن الهمام: والسنة ان یخرج الامام الی الجبانة الخ.
(مرقاة المفاتیح فی شرح المشکواة ۳:۵۲۹ باب صلاة العیدین)

الجواب: دا جومات عرفی دي لهذا د دې انهدام صحیح دې، په خلاف د شرعي جومات.(١) وهوالموفق

د امام نه د ذاتی عداوت په وجه باندې مسجد ته مندر او د کفر ځای ويلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د جومات د امام او د اهل محله د يو سړي ترمينځه ذاتي خفګان او دشمني ده، او په زړه کې دومره دشمني ساتي چې د جومات د امام په ځای د جومات په باره کې دا الفاظ وائی چې دا جومات نه دې د کفر ځای دې مندر دې، درهم سال دې، د دې سړي په باره کې د شريعت مطهره څه حکم دې؟ بينواتوجروا

المستفتی: طاؤس خان سرحد ټیکسټائل ملز نوښهر .. ۲۷ ستمبر ۱۹۶۹ء

الجواب: د شعائر الله د بې حرمتۍ د وجې نه په دې سړي باندې د کفر سخته خطره موجود ده. (٢) په دې شرط چې د عوارض خارجيه د وجې نه ئې دا الفاظ نه وی ويلي. (٣) وهوالموفق

---

١) وفی المنهاج: اعلم ان المساجد اللتی بنیت علی الحوانیت المملوکة الغیر الموقوفة هی مساجد عرفیة لیست بمساجد شرعیة لما فی وقف البحر وحاصله ان شرط کونه مسجداً ان یکون سفله وعلوه مسجداً لینقطع حق العبد عنه لقوله تعالی وان المساجد لله، انتهی.

(منهاج السنن شرح الترمذی ۴:۷۴ باب المعتکف یخرج لحاجته ام لا)

٢) قال الملا علی قاری: من استخف بالقرآن او بالمسجد او بنحوه مما یعظم فی الشرع کفر- (شرح فقه الاکبر ١٦٧ فصل فیما یتعلق بالقرآن والصلاة)

٣) قال العلامة ابن البزاز الکردری وشتم العالم والعلوی لا مر غیر صالح فی ذاته وعداوته لخلافه الشرع لا یکون کفراً ولا خطأ-

(فتاوی بزازیة علی هامش الهندیة ۶:۳۳۷ الثامن فی الاستخفاف بالعلم)

مسجد د پاره د چنده ورکولو په شرط باندې په نیلام کښې بولی نه کول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کښې چې د څاروو د یوې میلې تهیکه حکومت نیلام کوی د ښهر په مالدارو خلقو کښې یو کس وویل چې د میلې د تهیکیدارئ د نیلام په دفتر کښې دې څوک هم بولی نه کوی، چې ماته زما د مرضئ مطابق تهیکه ملاؤ شی، او زه به د جومات دپاره زر روپئ چنده پیش کوم، پس خلقو د دې زر روپئ چندې دپاره په نیلام کښې مقابله پرینبودله، اوس د زید وینا ده چې په ذکر شوې طریقې سره چنده اخستل حرام دی. لانه لایجوز الاعتیاض عن الحقوق المجردة کحق الشفعة للشفیع وحق القسم للزوجة وکذا حق الخیار فی المخیرة، په جواب کښې د بکر وینا ده چې ذکر شوې پیسې اخستل جائز دی، لانه یجوز اخذ العوض علی وجه الاسقاط الحاقا له بحق القصاص والصلح عن الالف علی خمس مائة ... مهربانی وکړئ شرعی مسئله بیان کړئ؟ بینوا توجروا

المستفتی: اشرف علی بنون ......۱۰ رجب ۱۳۹۵ھ

الجواب: قلت هذه حیلة الاحسان لا انه عوض عن الحق لعدم الحق الخاص ولا انه عوض عن النزول لعدم الحق الخاص کالشراء والاستیجار. وهوالموفق

د مسجد د بجلۍ نه بالمعاوضه تار اخستل

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کښې چې د جامع جومات ابوبکر نوښهر نه بهر د کابل سیند په غاړه باندې یو سړې د مازیگر نه تر ماسخوتن پورې د تفریح دپاره کیناستل غواړی او خواهش ئې دا دې چې د دې نژدې جومات د بجلۍ نه تار اخستلو سره هلته بجلی استعمال کړی، او د هغې بل جومات ته ادا کړی، نو آیا د جومات بجلی په ذکر شوې غرض سره هغه استعمالولې شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد ایوب ومتعلقین مسجد ابوبکر نوښهر صدر

الجواب: که د بجلۍ خرچه د وقف مال نه نه وی بلکې په چنده وغیره سره وی نو دې چنده ورکونکو وغیره یا د هغوی قائم مقام (متولی) په اجازت سره دا تار ورکول جائز دی، خو د تیلی ویژن وغیره دپاره د استعمال اجازت واجب الاجتناب دې. وهوالموفق

د مساجد په دیوالونو باندې د "یا الله ... یا محمد" لیکلو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د جوماتونو په دیوالونو او محراب باندې شرعاً "الله، محمد" لیکل جائز دی یا ضروری دی؟ او که بغیر د حرف نداء نه ولیکلې شی نو آیا دا ناجائز او ګناه ده؟ او بغیر د حرف نداء نه په لیکلو باندې د ګستاخ رسول ﷺ، وهابی او په هغه پسې د مونځ د نه کیدو فتوی لګول څنګه دی؟

الجواب: نه الله او محمد لیکل ممنوع دی، او نه یا الله او یا محمد لیکل ممنوع دی. خو د حاضر او ناظر عقیده ساتل د شریعت خلاف ده. (۱) هم دغه شان د اهل بدع د شعار نه اجتناب ضروری دې. (۲) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة ابن البزاز الكردری: وعن هذا قال علماء نا من قال ارواح المشائخ حاضرة تعلم يكفر- (فتاوی بزازية علی هامش الهندية ۳۲۶:۶ الثانی فيما يتعلق بالله)

وقال الملا علی قاری: وذكر الحنفية تصريحا بالتكفير باعتقاده ان النبی ﷺ يعلم الغيب لمعارضة قوله تعالیٰ: قل لا يعلم من فی السمٰوٰت والارض الغيب الا الله- (شرح الفقه الاكبر ۱۵۱ حكم تصديق الكاهن)

۲) قال العلامة الطيبی: (قوله من تشبه بقوم)هذا عام فی الخلق والخلق والشعار واذا كان الشعار اظهر فی التشبيه ذكر فی هذا الباب- (شرح طيبی ۲۱۹:۸ الفصل الثانی كتاب اللباس)

(وهكذا فی مرقاة المفاتيح ۸: ۲۵۵ كتاب اللباس الفصل الثانی)

په مسجد کې د لیټرین جوړولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو جومات په احاطه کې فلش یعنی لیټرین جوړیږي او اکثریت ئې د جوړولو په حق کې نه دی، او حال دا چې د لیټرین په جوړولو باندې څه کار شوې دې، شرعی حکم څه دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی محمد سراج نعمانی لال کرتی نوښهر ... ۱۳ ستمبر ۱۹۹۰ء

الجواب: د جومات په احاطه کې چې کوم ځای د مانځه دپاره متعین نه وی بلکې د اودس استنجاء او پیزار دپاره متعین وی نو په هغې کې لیټرین جوړول جائز دی. (۱) **وهوالموفق**

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په جومات کې د لیټرین جوړولو په باره کې قوم کې اختلاف دې اکثریت ئې مخالف دی د دې شرعی حل څه دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالصبور نورانی مسجد نوښهر

الجواب: د دې اختلاف د تصفیه بنیاد دې د دې جومات د محلې د دیندارو مشرانو په کثرت باندې کیښودلې شی. (۲) **وهوالموفق**

---

۱) قال العلامة الحصکفی: واذا جعل تحته سردا بالمصالحه ای المسجد جاز کمسجد القدس. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۴:۳۵۷ کتاب الوقف کراچی)

وقال العلامة الحصکفی: وکره تحریما الوطء فوقه والبول والتغوط لانه مسجد الی عنان السماء وکذا الی تحت الثری. (الدرالمختار ۱:۶۵۶ مطلب فی احکام المسجد کتاب الصلاة)

۲) قال العلامة ابن نجیم: تنازع اهل المحلة والبانی فی عمارته او نصب الموذن او الامام فالاصح ان البانی اولیٰ به الا ان یرید القوم ما هو اصلح منه (الی قوله) وفی المجرد عن ابی حنیفة ان البانی اولیٰ بجمیع مصالح المسجد ونصب الامام والمؤذن اذا تأهل للامامة. (البحر الرائق ۵:۲۴۹ فصل فی احکام المسجد کتاب الوقف کوئټه)

د مسجد د پاره د لاؤډ سپيکر راوړلو والا د دخل داندازئ وغيره حکم

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی لاؤډ سپيکر اخستلو سره د جومات دپاره وقف کړو هغه سړې په کلی کې نشته خو د هغه سړی ورور د دې لاؤډ سپيکر مالك جوړ شوې دې او هغه په الماریٔ کې بند پروت دې ځکه چې هغه چابيانې خپل ځان سره ساتی نو آيا د جومات د دننه ځيزونو داسې مالك پاتې کيدې شی؟ او آيا يو سړې د الله پاك په کور کې د خپل شان وشوکت د استعمالولو او پيدا کولو حقدار دې؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: صوفی بنارس ... راولپنډی ... ۲۰ رمضان المبارك ۱۴۰۲ھ

الجواب: که دې سړی دا لاؤډ سپيکر نه وی وقف کړې او يا ئې وقف کړې وی خو خپله ئې متولی جوړ شوې وی او يا ئې ورونه متولی کړې وی نو د هغه دا اقدام او منع کول قابل اعتراض نه دې کنه نو قابل اعتراض دې. بله دا چې بغير د علم نه د دين په مسائلو کې دخل اندازی د زنديق کيدو سبب دې اعاذنا الله منه... **وهوالموفق**

د مړی تابوت (صندوق) د مسجد په کار راوستل

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې زمونږه يو فوجی حوالدار وفات شوې وو د هغوی د يونټ والو د هغه بدن په يو تابوت کې راليږلې وو مړی له د دفن کولو نه پس تابوت مالکانو جومات ته راوليږلو چې دا د جومات په کار کې استعمال کړئ او حال دا چې د مړی درې ماشومان بچی او يوه کونډه او يو ورور دې نو آيا د هغه وارثانو د اجازت نه بغير مونږ دا تابوت د جومات په کار کې استعمالولې شو، هم دغه شان د جومات په کار کې د دې تابوت د استعمال څه حکم دې؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: عبدالغفار صوبيدار ميجر کليان کهوټه راولپنډی .. ۷ جمادی الاول ۱۴۰۳ھ

الجواب: که د تابوت ورکونکی په دې کار (جومات ته په ورکړه) باندې معترض نه وی نو شرعا دا کار جائز دې، ځکه چې دا تابوت د وارثانو ملکيت نه دې جوړ شوې. **وهوالموفق**

د مسجد د تعمیر نه په اضافي چنده باندې د کتابونو اخستلو او د مدرسې د کتب ذاتي په استعمال کې د راوستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ۱: د جومات د تعمیر چنده د تعمیر نه زیاتی شوه، آیا په هغې باندې دینی کتابونه اخستل جائز دی؟

۲: یو مدرسه قائم شوې وه بیا ختم کړې شوه د هغې کتابونه کوم چې د امانت په طور وو په ذاتی استعمال کې راوستل جائز دی یا نه؟ **بینوا توجروا**

المستفتي: محمد اسماعیل حقاني سکنه الوچ پورن سوات ۲۵ جمادی الاول ۱۴۰۱ھ

الجواب: ۱: د چنده ورکونکو په اجازت سره جائز ده.

۲: په اذن او اجازت سره ګناه نه ده. **وهوالموفق**

د مسجد د بلډنګ متعلق مختلف سوالات

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې:

۱: د جومات یو طرف کوم چې د غسل خانې سره نزدې دې هلته د جومات سامان ښختې کانی وغیره پراته وو د هغه غسل خانو سره یو ځای کولو بانډ یوه وړه شان باورچی خانه د تبلیغی جماعت والو دپاره جوړه کړې شوې ده یو سړې وائی چې دا ځای د انګنې سره لګی په دې وجه دا کار ناجائز دې، آیا دا قول صحیح دې؟

۲: د جومات د برنډې د دیوال سره یوه دروازه جوړه کړې شوې ده چې ددې ځای نه جومات ته داخلیدل نزدې وی، د هغې د وجې نه دوه درې پاوړې او د پیزار ویستلو په ځای کې هم په برنډه کې جوړ کړې شوې دې چېرته چې به اول مونځ ادا کیدلو نو آیا دا دروازه به په خپل ځای باندې وی او که دا بنده کړې شی او حال دا چې پخوانۍ دروازه بل طرف ته ده؟

۳: د جومات نه لاندې غسل خانې وغیره جوړلو څنګه دی؟

المستفتي: عبدالرقیب مری

الجواب: ۱: که د واقف اراده نا معلوم وی نو د کمیټئ په اجازت سره دا تصرف جائز دې. لان تنصیص الواقف کتنصیص الشارع.(۱)

۲: دروازه جوړول جائز دی خو په جومات کې د پیزار ځای جوړول بې ادبی ده، کما هو المعروف فی هذه القرون.

۳: د جومات د بنیاد کیښودلو په وخت دا امور جائز دی او وروستو (د جومات جوړیدو نه پس) ناجائز دی په دې شرط چې د جومات په احاطه کې داخل وی او د جومات نه بهر لاندې پورته هر دواړه قسم جائز دی. قال العلامة الشامی فی ردالمحتار ۳: ۵۱۳ وبهذا علم ایضاً حرمة احداث الخلوات فی المساجد کالتی فی رواق المسجد الاموی ولا سیما ما یترتب علی ذلک من تقذیر المسجد بسبب الطبخ والغسل ونحوه(۲). وهو الموفق

د مسجد د پاره کړې شوې جبری چنده واپس کول پکار دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ خواته یو جومات جوړیږی، د جومات خلقو پولیټیکل ته د چنده ورکولو دپاره درخواست وزکړو، پولیټیکل ایکسین ته ولیکل چې درې زره روپئ د چندې دپاره راکړئ، ایکسین د سټاف نه دوه زره روپئ چنده وکړه، اوس په سټاف کې بعض کسان داسې دی چې وائی چې مونږ چنده د ایکسین د ویرې نه

---

(۱) قال العلامة ابن عابدین: وما خالف شرط الواقف فهو مخالف للنص وهو حکم لا دلیل علیه سواء کان نصه فی الوقف نصا او ظاهراً، وهذا موافق لقول مشائخنا کغیرهم شرط الواقف کنص الشارع فیجب اتباعه کما صرح به فی شرح المجمع للمصنف. (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳: ۴۹۷ ماخالف شرط الواقف فهو مخالف للنص)

(۲) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳: ۴۰۶ مطلب فیما لو خرب المسجد)

ورکړي ده که دا خوف نه وي نو مونږ به دومره پیسي نه ورکولې، آیا دا چنده په جومات کې ورکول جائز دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولانا عبدالحنان حقانی میران شاه شمالي وزیرستان ... ۲۵ مارچ ۱۹۸۵ء

الجواب: کومه چنده چې د زړه په خوشحالۍ سره نه وي ورکړې شوې نو دا چنده ورکونکي ته واپس کول ضروري دي. پولیتیکل یا ایکسین ته ورکول د دې مرض دوائی نه ده. **والاصل فیه حدیث لایحل مال امرء مسلم الا عن طیب قلب اوکما قال (۱) وهوالموفق**

کوم مسجد چې زیات محتاج وي په هغې کې رقم خرج کول مقدم دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید او بکر وغیره په یو کلي کې وسیدل بکر د زید د خاندان نه یوه ښځه وتختوله، په دې وجه زید د د کلي نه لرې بیل خپل جومات تعمیر کړو، د دې جومات په تعمیر کې بل چا هم اعانت نه دې کړې، قدیم جومات کوم چې د سلو کالو نه قائم دې او باقاعده پکې امام او مؤذن او خادم موجود دی، اوس پخولې شی، رشید او عمرو وغیره کوم چې د آبادۍ د زیاتیدلو د وجې نه نوی جومات ته نژدې آباد شوي دی د هغوی متعلق شرعی حکم څه دې چې دوی به په سابقه جومات کې خرچه کوی کوم چې د هغوی د پلار نیکه جوړ کړې شوې دې او اوس پخولې شی او که په نوی جومات کې کوم چې زید تعمیر کړې وو، که زوړ جومات پریښودلو سره په نوی جومات کې خرچه کوی نو آیا دا د اول جومات حق ضائع کول نه دی؟ او آیا هغوی صرف په دې نوی جومات کې په خرچ کولو باندې د سزا او جزا مستحق کیدې شی یا نه. **بینواتوجروا**

المستفتی: غلام مصطفی توردهیر صوابي ... ۸ اپریل ۱۹۶۹ء

---

(۱) (مشکواة المصابیح ۲۵۵:۱ باب الغصب)

الجواب: د جومات تعمير كول چونكې د خير كار دې لهذا په يو كې خرچ كول ناجائز نه دی، بيشكه كوم چې زيات محتاج وی يا چېرته چې مونځ كوی د هغې معاونت مقدم دې. (۱) وهوالموفق

د مسجد په وقف شوې ځمكه مكې د مسجد كميټئ د تصرف حيثيت

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره كې چې ايا د جومات كيمټی شرعی حيثيت سره د جومات دپاره وقف شوې ځمكه خرڅولې شی يا نه؟ يا ئې په اجاره باندې وركولې شی يا نه؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: مسجد كميټی تور ډهير صوابئ.... ۱۱ جمادی الثانی ۱۴۰۳ھ

الجواب: كه د دې قوف متولين (د واقف د طرف نه) په خيانت سره متهم وی (۲) نو د دې متولين د معزول كيدو نه پس (د حكومت په وساطت وغيرها) د محلې مشران په دې موقوف ځمكه كې (سوا د خرڅ نه) (۳) ټول تصرفات كولې شی (۴) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة الحلبی: وفی المحيط سئل ابوالقاسمؒ عمن اشتری الدهن او الحصير للمسجد ايهما افضل قال هما سواء قال ابوالليث ان كان المسجد محتاجا الی احدهما فهو افضل وان كان سواء فی الحاجة كان سواء فی الثواب.
(غنية المستملی المعروف بالكبيری ۵۶۷ باب احكام المسجد)

۲) وفی العالمگيرية: ولو ان الواقف شرط الولاية لنفسه وكان الواقف غير مامون علی الوقف فللقاضی ان ينزعها من يده كذا فی الهداية. (فتاویٰ عالمگيرية ۲:۴۰۹ كتاب الوقف)

۳) وفی الهندية: وعندهما حبس العين علی حكم ملك الله تعالیٰ علی وجه تعود منفعته الی العباد فيلزم ولا يباع ولا يوهب ولا يورث كذا فی الهداية. (فتاویٰ عالمگيرية ۲:۳۵۰ اول كتاب الوقف)

۴) قال العلامة ابن نجيم المصری: ارادوا نقض المسجد وبناؤه أحكم من الاول ان لم يكن البانی من اهل المحلة ليس لهم ذلک وان كان من اهل المحلة لهم ذلک.
(البحر الرائق ۵:۲۵۱ فصل فی احكام المسجد)

په مسجد کې د لارې وغيره جوړلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې د محلې خلقو د قديم جومات په هال کې دننه د استنجاء او اودس ځايونه راغورځولو سره نوې تعمير وکړو، او پورته ئې دوه ګيلرئ او د خطيب صاحب کور هم جوړ کړو، د جومات په شمال مغربی ګټ کې پورته په يو بل کور کې د خطيب صاحب ځوی بيل وسيږي، د خطيب صاحب دپاره اول نمبر پوړئ جوړه کړې شوې ده او د خطيب د ځوئی کور ته د تلو دپاره دويم نمبر پاوړئ موجود ده، د خطيب وينا ده چې د ګيلری نمبر ۱ نه يو يو هوائی لاره کيدل پکار دی چې په هغې باندې تيريدلو سره مونږ د يو بل کور ته تلې راتلې شو، او د مونځ کونکو خيال دې چې د جومات چت دې د ماشومانو او زنانو چې په هغوی کې حائضې ښځې هم کيدې شی د تيريدلو لاره جوړه نه کړې شی، او حال دا چې په متبادل لاره يعنې اول نمبر پاوړئ نه تيريدلو سره دويم نمبر پاوړئ باندې د ځوئی کور ته تلې راتلې شی، د دې نه علاوه د جومات د اوبو ټينکئ پورته جوړول ضروری دی، اهل محله ئې د خطيب صاحب د کور په يو ګټ باندې جوړول غواړی چې د ضرورت په وخت پيزار په خپو کولو سره کار کول آسان وی، خو د خطيب صاحب وينا ده چې ټينکئ دې په ګيلرئ پاوړئ نمبر ۱ باندې جوړه کړې شی چې د مرمت په وخت مونږ ته د پردې کولو ضرورت نه راځی، او حال دا چې په ګيلرئ باندې ټينکئ جوړولو سره به د جومات دپاره رڼا او هوا هم متاثر کيږي، په دې صورت کې به شرعی حکم څه وی؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: محمد رمضان علوی ګلشن آباد... راولپنډی... ۲۹ شوال ۱۳۹۹ھ

الجواب: د دې ځمکې چې کومه حصه د مانځه دپاره موقوف ده هغه د فرش نه تر عرش پورې ترقيامته پورې جومات دې، **وهوقول الطرفين وبه يفتی كمافی شرح التنوير علی هامش ردالمختار ۳/۵۱۳** [1]

---

[1] قال العلامة الحصكفی: ولو خرب ماحوله واستغنى عنه يبقى مسجدا عند الامام والثانی ابداً الی قيام الساعة وبه يفتی حاوی القدسی۔
(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳:۴۰۶ مطلب فيما لو خرب المسجد او غيره)

په نوی تعمیر کې به دا د جومات د حکم نه خارج کول د شریعت خلاف وی، په دې کې به لاره جوړول او د امام وغیره دپاره کور جوړول جائز نه دی. **کما فی الدر المختار ۵۱۲/۳. فلیراجع**(۱) پس د دې قواعدو په بناء د خطیب صاحب رائې صحیح نه ده په دې کې ډیر مفاسد دی. **منها اتخاذ المسجد طریقا ومنها مرور الجنب والحائض.**(۲) **وهو الموفق**

مسجد سره نزدې د میلمنو دپاره ځای جوړول او په هغې باندې د مسجد د فنډ نه د صرف کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین ددې مسئلې په باره کې چې د جومات په حدود کې دننه د مونځ والاځای نه لږ لرې د کیناستلو دپاره یو خالی ځای پروت وو چې په هغې کې به مونځ کونکو ډیر خله په فارغ وختونو کې د معمولی چت نه لاندې د دمه کیدو دپاره کیناستلو، د ذکر شوی ځای د مفید جوړولو او بالخصوص د میلمنو د ځای د جومات صورت ورکولو په غرض سره مونږ چنده وکړه، هم دغه شان مو د جومات د فنډ نه هم کافی رقم خرچ کړو، او حال دا چې بعض خلق وائی چې د جومات د فنډ رقم په دې ځای کې خرچ کول جائز نه دی، اوس سوال دا دې چې د دې رقم څه حکم دې؟ بله دا چې په دغه ذکر شوې ځای باندې د میلمنو دپاره د ځای جوړولو څه حکم دې؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: محمد شعیب تهائی لینډ... ۷ جمادی الثانی ۱٤۰۱ھ

---

(۱) **قال العلامة الحصكفي:** لو بنی فوقه بیتا للامام لا یضر لانه من المصالح اما لو تمت المسجدية ثم اراد البناء منع ولو قال عنيت ذلك لم يصدق تاتر خانية.
(الدر المختار علی هامش رد المحتار ۳:٤۰٦ مطلب فيما لو خرب المسجد او غيره)

(۲) **قال العلامة الحلبی:** وروی ابن ماجه انه عليه السلام: قال: خصال لا تنبغی فی المسجد لا يتخذ طريقا ولا يشهر فيه سلاح الخ.
(كبيری شرح المنية ۵٦۳ فصل فی احكام المسجد)

الجواب: که دا خالی ځای واقف یا د محلې مشرانو د مانځه دپاره نه وی خاص کړې نو په دې ځای کې د میلمنو دپاره ځای جوړول ممنوع نه دی، دا د میلمنو ځای هم د اودس او غسل د ځایونو په شان د جومات د متعلقه امورو نه شمار دې، **فلیس فیه الخلاف من غرض الواقف.** (۱) خو په دې تعیمر باندې د جومات چنده خرچ کول د چنده ورکونکو یا د هغوی د معتمد علیه سړی د اذن او اجازت نه بغیر ناجائز ده، **لعدم خروج هذا المال عن ملك المعطین، وهوالموفق**

د مسجد په انګڼ کې د زړو قبرونو د لرې کولو او په مسجد کې د شاملولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو جومات په انګڼ کې تقریبا د سلو کالو زاړه یو یا دوه قبرونه دی اوس د جومات د نوی تعمیر د وجې نه د هغه قبرونو طرف ته برنډه راروانه ده آیا د دې دواړو قبرونو ختمول او په دې باندې مونځ کول صحیح دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: ضیاء الدین وزیرستانی متعلم حقانیه ... ۵ فروری ۱۹۸۷ء

الجواب: ترڅو پورې چې د هغه قبرونو هیئت کذائی باقی وی نو د فتنې د وجې نه د هغې ختمول او هموار کول غیر مشروع دی. (۲) **وهوالموفق**

په مسجد کې د اذان کولو او د بجلۍ پکې لګولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په جومات کې

---

(۱) قال العلامة الحصکفی : لوبنی فوقه بیتا للامام لا یضر لانه من المصالح اما لو تمت المسجدیة ثم اراد البناء منع ولو قال عنیت ذلک لم یصدق تاتر خانیة.
(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳:۴۰۶ مطلب فیما لو خرب المسجد الخ)

(۲) وفی الهندیة : لو بلی المیت وصار ترابا جاز دفن غیره فی قبره والبناء علیه.
(فتاوی عالمگیریة ۱:۱۶۷ الباب الحادی والعشرون الفصل السادس)

دننه اذان ورکول په لاؤډ سپیکر کې یا بغیر د لاؤډ سپیکر نه او د بجلۍ د پکی نه هوا اخستل او د کهړۍ نصب کولو څه حکم دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد اصل خان کرک... ۵ جولائی ۱۹۷۹ء

الجواب: په جومات کې سوا د خطبې د آذان نه بل اذان ورکول د استحباب خلاف دی، **هندیة** ۵۷/۱ (۱) په مساجد کې پکی لګول جائز دی لحدیث تعلیق القنوان فیها (۲) وفیه دلالة علی مشروعیة وضع الغلال وتعلیق المرواح والساعات کما لایخفی. وهو الموفق

د مسجد د فنډ نه مناسب معاوضه اخستلو سره او په قرض کې د مُجری کولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید چنده کولو سره په اتیا زره روپۍ باندې جومات جوړ کړو، او بغیر د تنخواه نه امامت هم کوی خو د مجبورۍ د وجې نه ئې د جومات د چندې نه درې زره روپۍ په خپل ذاتی کار کې لګولې دی آیا اوس دا سړې په دې باندې امامت کولې شی په

---

۱) وفی الهندیة: ینبغی ان یؤذن علی المأذنة او خارج المسجد ولا یؤذن فی المسجد، والسنة ان یؤذن فی موضع عال یکون اسمع لجیرانه ویرفع صوته ولا یجهد نفسه کذا فی البحر الرائق.

(فتاویٰ عالمگیریة ۱:۵۵ الفصل الثانی فی کلمات الاذان والاقامة وکیفیتها)

۲) عن البراء بن عازب فی قوله سبحانه ومما اخرجنا لکم من الارض ولا تیمموا الخبیث منه تنفقون قال نزلت فی الانصار کانت الانصار تخرج اذا کان جداد النخل من حیطانها اقناء البسر فیعلقونه علی حبل بین اسطوانتین فی مسجد رسول الله ﷺ فیاکل منه فقراء المهاجرین الخ.

(سنن ابن ماجه ۱:۱۳۱ باب النهی ان یخرج فی الصدقة شرماله)

(وهکذا فی البخاری باب القسمة وتعلیق القنو فی المسجد رقم حدیث ۴۲، ۱:۱۲۳)

دې طریقه چې کې په خپل زړه کې د یوې میاشتې دپاره دوه سوه روپۍ معاوضه مقرر کړی او د جومات خدمت یعنی صفائی کوی، چې کله قرضه پوره شي بیا مفت امامت او صفائی وغیره کوی، آیا ددې صورت څه جواز شته؟ بینواتوجروا

المستفتی: مظهر الدین متعلم حقانیه...... ۲۲ صفر ۱۴۰۱هـ

الجواب: د تولیت او امامت مناسب معاوضه اخستلو کې هیڅ باك نشته او دا معاوضه په فنډ کې قرض سره مجری کول امر غیر مشروع نه دی. **ونظیره** اخذ السلطان من بیت المال علی وجه المعاوضة او المقارضة. (۱) وهو الموفق

په موقوف مسجد کې حصه داری وغیره نه شي کیدې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ د محلې په جومات کې نه امام شته او نه پکې مونځ کونکی وی، او زه د خپلې محلې نه لرې په خپله حجره کې وسیږم چېرته چې ارت هم دی او په کار کسب کې هلته مشغول یم، او د مانځه دپاره دلته حجرې ته نژدې جومات ته ورځم چېرته چې په جماعت کې کافی خلق وی او د قرآن کریم درس هم وی، او د توفیق موافق چنده هم په دې جومات کې ورکوم، دې ځل چې چنده کیده نو نو ما دیرش روپۍ چنده فی سبیل الله دې جومات ته ورکړه، خو هغه ذکر شوې چنده ماته واپس کړې شوه چې بیا به ته په دې جومات کې حصه غواړې، بله دا چې ته د

(۱) وفی الهندیة: فان لم یکن فی بعضها شیئ فللامام ان یستقرض علیه مما فیه مال فان استقرض من بیت مال الصدقة علی بیت مال الخراج فاذا اخذ الخراج یقضی المستقرض من الخراج الا ان یکون المقاتلة فقراء... ولا یحل للامام واعوانه من هذه الاموال الاما یکفیهم وعائلتهم.
(فتاوی عالمگیریة ۱:۱۹۱ فصل ما یوضع فی بیت المال اربعة انواع)

دې جومات نه خارج ئې او خپل جومات آباد کړه، نو آیا په جومات کې حصه داری کیدې شی؟ آیا بل سړې ما په خپله حصه کې شاملولې شی؟ که یو سړې د دنیاوی دشمنۍ د وجې نه چنده واپس کړی چې زه متولی یم او ماته د واپس کولو اختیار دې نو آیا د جومات متولی چالره فی سبیل الله چنده ورکولو نه منع کولې شی؟ او د محلې په خلقو کې اکثریت والا قوم اقلیت والو ته د چندې ورکولو یا د نورو حقوق نه محروم کولو دهمکی ورکولو سره منع کولې شی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: گل مان شاه....... ۱۷ فروری ۱۹۷٤ء

الجواب: په جومات کې د موقوف کیدو د وجې نه حصه داری نه شی کیدې (۱) د محلې خلق هم پکې حصه دار نه دی خو حقدار دی، او د محلې په خلقو دا هم ضروری نه ده چې د چا چنده ضرور وصول کړی هغوی مختار دی (۲) خو چنده ورکونکی ته به ثواب د ارادې مطابق ملاویږی، او د اقلیت دپاره د اکثریت منل ضروری نه دی. **وهوالموفق**

د گرمئ او یخنئ په مسجدونو کې یو مسجد لره په مخالف موسم کې د بندولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په محله کې دوه مساجد دی، یو د یخنۍ د موسم دپاره او دویم د گرمۍ د موسم دپاره،

---

۱) قال العلامة الحصکفی: فلا یقسم الوقف بین مستحقیه اجماعاً.
(الدر المختار ۳:٤٠٤ مطلب قاسم وجمع حصة الوقف)

۲) قال العلامة ابن عابدین: وفی ط عن الهندیة مسجد مبنی اراد رجل ان ینقضه ویبنیه احکم لیس له ذلک لانه لا ولایة له مضمرات الا ان یخاف ان ینهدم ان لم یهدم تتار خانیة وتأویله ان لم یکن البانی من اهل تلک المحلة واما اهلها فلهم ان یهدموه ویجددوا بناءه الخ.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:٤٠٥ مطلب فی احکام المسجد)

د ګرمۍ په موسم کې د یخنۍ والا جومات بند پروت وی او د یخنۍ په موسم کې د ګرمۍ والا بند پروت وی، نو آیا د جوماتدا بندول جائز دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: شیر محمد کرم ایجنسی..... ۲٤ شعبان ۱٤۰۹ھ

الجواب: دا جائز ده لکه چې په ګرمۍ یخنۍ کې د نقل و حرکت په وخت دا بندول جائز دی (۱) وهوالموفق

...

۱) قال العلامة ابن عابدین: (قوله الا لخوف علی متاعه) هذا اولی من التقیید بزماننا لان المدار علی خوف الضرر فان ثبت فی زماننا فی جمیع الاوقات ثبت کذلک... والتدبیر فی الغلق لاهل المحلة الخ.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱:٤۸۵ مطلب فی احکام المسجد)

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاویٰ فریدیہ

(ششم جلد)

باب ما یتعلق بالمدارس

....

بسم اللہ الرحمن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاویٰ فریدیہ

باب ما یتعلق بالمدارس

قال رسول اللہ ﷺ:

ان الناس لکم تبع وان رجالا یاتونکم
من اقطار الارض یتفقھون فی الدین
فاذا اتوکم فاستوصوا بھم خیراً.

(رواہ الترمذی)

....

باب مايتعلق بالمدارس

د وقف ديني مدرسې نه سکول جوړول ناجائز او ګناه ده

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې په يو علاقه کې بعض حضراتو د ديني او اسلامي مدرسې د پاره ځمکه وقف کړې وه او تر اوسه پورې اسلامي تعليم جاري ساتل غواړي او س بعض خلق دا په حکومت سکول کې بدلول غواړي آيا دا تصرف د شريعت په لحاظ صحيح دې؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: محمد يعقوب سير باړيان بازار ... ۲۵ جمادي الثاني ۱۳۹۹ھ

الجواب: د باقاعده وقف نه پس موقوفه ځمکه د متعين شوي وقف نه علاوه په بل جهت کې صرف کول ناجائز او ګناه ده،

كما في الاشباه والنظائر ۱۸۴ شرط الواقف يجب اتباعه لقولهم شرط الواقف كنص الشارع اى فى وجوب العمل به(۱) وهكذا فى ردالمحتار ۳:۶۲۷(۲).

وهوالموفق

د ديني مدرسې ځمکه د خپل نابالغ ماشوم په نوم د رجسټرۍ کولو حکم

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې زيد د يوې ديني مدرسې د جوړولو د پاره چنده جمع کوي خو ځمکه د خپل نابالغ ماشوم ځوني

---

۱) (الاشباه والنظائر ۱۹۴ طبع قديمي كتب خانه)

۲) قال العلامة ابن عابدين: وما خالف شرط الواقف فهو مخالف للنص وهو حكم لا دليل عليه سواء كان نصه فى الوقف نصا او ظاهراً وهذا موافق لقول مشائخنا كغيرهم شرط الواقف كنص الشارع فيجب اتباعه كما صرح به فى شرح المجمع للمصنف.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۴۹۷ مطلب ما خالف شرط الواقف فهو مخالف للنص)

په نوم باندې رجسټر کوی د هغه دا فعل د شریعت په رڼا کې جائز دې؟

بینواتوجروا

المستفتی: چوهدری عبدالرحمٰن چینوٹ جهنگ

الجواب: که دا قانونی رجسټری د خطرې د وجې نه شوې وی نو په دې کې هیڅ باك نشته، په دې شرط چې په رجسټرئ کې دا تصریح کړې شوې وی چې دا ځمکه د فلانئ ادارې دپاره دې او په دې شرط چې د چنده ورکونکو د طرف نه اجازت موجود وی. (١) وهوالموفق

د مدارس د پاره د چندې غوښتلو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د مدارس او دارالعلوم دپاره د چندې غوښتلو څه حکم دې، آیا دا شرعا جائز دی؟

بینواتوجروا

المستفتی: شوکت اوکوره ختك ... ٢٩ ربیع الثانی ١٤٠٢هـ

الجواب: دا چنده بذات خود نه خپله ممنوع ده او نه مطلوب. (٢) خو د عوارض د وجې نه کله مطلوب شی او کله ممنوع. (٣) وهوالموفق

---

١) وفی الاشباه: البانی اولیٰ بنصب الامام والموذن، وولد البانی وعشیرته اولیٰ من غیرهم. (الاشباه والنظائر ١٩٥ کتاب الوقف)

٢) قال العلامة ابن عابدین: فانه یجب ان یتخذ الامام للمسلمین مسجدا من بیت المال او من مالهم ان لم یکن لهم بیت مال کذا فی فتح القدیر.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ٣:٣٩٣ مطلب قد یثبت الوقف بالضرورة)

٣) وفی الهندیة: ان کان الاصل الاباحة ینظر الی العارض فان غلب علی الظن وجود المحرم فالکراهة للتحریم الخ. (فتاویٰ عالمگیریة ٥:٣٠٨ کتاب الکراهیة)

د مسجد یا مدرسې د پاره په چنده کولو کې د نعت خوانۍ او د ماشومانو د نوم اخستلو وغیره حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د مساجد او دارالعلوم دپاره کوم حضرات چنده جمع کوی هغه د لاندې لیکلې شوې وجوهاتو په وجه باندې ناجائز دی، یو دا چې هغوی په لاؤډ سپیکر باندې نعت خوانی کوی او واړهٔ واړهٔ ماشومان د توفیق مطابق یوه دوه روپۍ د خپلو کورونو نه راوړی او بیا هغه حضرات د دې مخصوص ماشوم نوم اخستلو د هغوی دپاره د خیر او برکت دعاګانې کوی، اوس سوال دا دې چې په دې طریقې سره چنده کول ناجائز کیدل پکار دی ځکه چې په جومات کې په لاؤډ سپیکر باندې نعت خوانی نه دی کیدل پکار بله دا چې د مخصوص ماشوم په نوم اخستلو سره ریاکاری کیږی او په ریاکارۍ سره صدقه کول نه قبلیږی، بله دا چې د ماشومانو د طرف نه نفلی صدقه جائز نه ده ځکه چې په هغوی کې د ملکیت اهلیت نه وی وغیره، آیا د دې وجوهاتو په موجودګۍ کې په دې طریقه باندې چنده ورکول جائز دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: قاضی حبیب الاسلام ... پیر سباق نوښار ... ١٤ جون ١٩٩٠ء

الجواب: چې کله دا جهر د اودهٔ یا مصلی دپاره تکلیف ورکونکې نه وی نو جائز ده (١) اودا ریاکاری نه ده بلکې دا د دین د اعانت دپاره غافل مسلمانان

---

(١) قال العلامة ابن عابدين : وفى حاشية الحموى عن الامام الشعرانى اجمع العلماء سلفا وخلفاً على استحباب ذكر الجماعة فى المساجد وغيرها الا ان يشوش جهرهم على نائم او مصل او قارئ الخ.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ٤٨٨:١ مطلب فى رفع الصوت بالذكر)

د غفلت نه بیدارول دی په اهل اسلام باندې ضروری ده چې په خپله اعانت کوی (۱) هم دغه شان عاقل غیربالغ لره وکیل جوړول جائزدی (۲) وهوالموفق

د مدرسې د پاره د زکاة رقم جمع کولو سره بغیر د تمیز نه مجموعی طور په هغې کې د حیلې کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یوې دینی مدرسې مهتمم کوم چې صاحب نصاب او غنی دې په بازارونو وغیره کې د خلقو نه د زکاة مال جمع کوی بیا په مدرسه کې په یو مسکین مدرس یا طالب العلم باندې حیله کوی چې په هغې کې د ډیرو خلقو زکاة بغیر د امتیاز نه یو مسکین ته په یو ځل یو ځای ورکوی نو آیا دا طریقه جائز ده؟ یا د هر چا زکاة بیلولو سره بیلې بیلې طریقې سره قبض کړې شی؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد انور دوسلی مدرسه حیات العلوم شمالی وزیرستان ... ۲۷ اگست ۱۹۸۴ء

الجواب: په عرف باندې نظر ساتلو سره معلومیږی چې د چنده ورکونکو د طرف نه د اختلاط اجازت وی لهذا دا خطره ذکر شوې ساقط دې، کما فی ردالمحتار ۲:۱۰۷ قبیل کتاب الصوم دفع رجلان لرجل دراهم یتصدق بها عن زکواتهما فخلطها ثم دفعها ضمن الا اذا جدد الاذن او اجاز المالکان او وجد دلالة الاذن بالخلط کما جرت العادة بالاذن الخ (۳). وهوالموفق

---

۱) قال العلامة ابن عابدین : فانه یجب ان یتخذ الامام للمسلمین مسجداً من بیت المال ومن مالهم ان لم یکن لهم بیت مال کذا فی فتح القدیر-
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۳۹۳ کتاب الوقف)

۲) وفی الهندیة : فلا یصح التوکیل من المجنون والصبی الذی لا یعقل اصلا وکذا من الصبی العاقل بما لا یملکه بنفسه کالطلاق والعتاق والهبة والصدقة ونحوها من التصرفات الضارة المحضة ویصح بالتصرفات النافعة کقبول الهبة والصدقة من غیر اذن الولی واما التصرفات الدائرة بین الضرر والنفع کالبیع والاجارة فان کان مأذونا فی التجارة یصح منه التوکیل الخ- (فتاوی عالمگیریة ۳:۵۶۱ کتاب الوکالة الباب الاول)

۳) ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲:۸۶ قبیل کتاب الصوم

د مسجد ګټه په مدرسې باندې خرچ کول جائز نه دي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په چنده سره یو جومات تعمیر کړې شو د دې نه پس څو دکانونه وغیره هم د جومات د ګټې دپاره آباد کړې شوې دی چې په هغې سره د جومات ضروریات مثلا د امام تنخواه د بجلئ بل وغیره د وضع کیدو نه پس په فاضل آمدن سره معلم دینیات ملحقه مدرسه جومات ته تنخواه هم ورکولې شی آیا دا شرعا جائز ده؟ آیا د تعمیر نه بچ شوې رقم معطی (چنده ورکونکو) حضراتو په اجازت سره د دې مدرسه دینیه په اخراجاتو کې صرف کول جائز دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: ملك رحمت دین شنکیاری مانسهره... ١٢ اکتوبر ١٩٧٥ء

الجواب: که دا جائیداد (کورونه او دکانونه وغیره) باقاعده وقف علی الجومات وی عوامی وقف نه وی نو د فاضل ګټې به د دې مدرسې په مدرسین باندې خرچ کول جائز نه وی، خو د جومات د تعمیر نه بچ شوې چنده به معطین یا د هغوی د معتمد علیه په اجازت سره په دې کار کې خرچ کول جائز وی، بل په دې رقم سره د بې ضائع صرف شوی رقم وضع هم جائز ده. اما الاول فلما فی ردالمحتار ٣: ٣٧١ وظاهره انه لا یجوز صرف وقف مسجد خرب الی حوض وعکسه، وفی شرح الملتقی یصرف وقفها لاقرب مجانس لها(١) یقول العبد الضعیف فغیر الخرب اولی به واما الثانی فلانه لم یخرج عن ملك المعطین فیکون الاذن الیهم فافهم. وهو الموفق

د فلمی هیرو وغیره نه د مسجد یا دارالعلوم وغیره د پاره د چندې اخستلو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو جومات یا دارالعلوم دپاره فلمی هیرو مثلا بدر منیر وغیره نه چنده اخستلو څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: امیر رحمن... ګیراری سورې سوات... ٢٩ رمضان المبارك ١٤١٠ھ

---

١) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ٣: ٤٠٧ قبیل مطلب فی نقل انقاض المسجد ونحوه)

الجواب: واضحه دې وي چې د كفارو نه هم د مقدس مقاماتو دپاره چنده اخستل جائز دي چې كله د اسلام د توهين خطره نه وي (١) **وهوالموفق**

د طلباء علم د پاره به د مدرسې طعام د مدرسې د قانون يا په عرف بناء وي

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره كې چې يو طالب العلم په يومدرسه كې د داخلې فارم اخستلوسره داخله واخلي وروستو چې كله سبقونه شروع شي نو د سبقونو نه د عدم اطمينان په وجه باندې هفته دوه هفتې بلې مدرسې ته تلم او په خپله مدرسه كې هم د يو كتاب نه علاوه په نورو كتابونو كې شامليدم خو د خپلې مدرسې شرط دا دې چې زمونږ طالب العلم په بله مدرسه كې تعليم نه شي حاصلولوي، چې كله د څو ورځې تلو راتلو نه پس ئې سبقونه خوښ شو نو په بله مدرسه كې ئې داخله واخستله، آيا د دې طالب العلم دپاره به د دې هفتې دوه هفتو ډوډۍ اخستل حلال وي يا حرام؟ كه حرام وي نو دې طالب العلم لره د دې د تدارك دپاره څه كول پكار دي؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: امتياز احمد مدرسه عربيه اشرف العلوم گوجرانواله... ٢٦ اپريل ١٩٦٩ء

الجواب: د زيات احتياط دپاره دې د چنده وركونكو يا مهتمم نه تپوس وكړې شي چې په دې قسم معامله كې د هغوى قانون څه دې؟ يعنى چې كله د داخله وركولو نه بغير په بله مدرسه كې سماع وكړې شي نو د داسې طالب العلم متعلق قانون څه دې چې هغه د خوراك مستحق دې يا نه دې؟ او كه څه قانون معلوم نه وي نو د چنده وركونكو (**بناءعلى العرف**) په نزد دا هيڅ جرم نه دې لهذا دا خوراك به حلال وي. (٢) **وهوالموفق**

---

(١) قال العلامة ابن عابدين: يعنى قد يكون مباحاً كما عبر فى البحر والمراد انه ليس موضوعاً للتعبدية كالصلاة والحج بحيث لا يصح من الكافر اصلا بل التقرب به موقوف على نية القربة فهو بدونها مباح حتى يصح من الكافر- (ردالمحتار هامش الدرالمختار ٣٩٢:٣ كتاب الوقف)

(٢) قال الشيخ محمد خالد الآتاسي: المعروف عرفا... [بقيه حاشيه برصفحه آئنده

په مسجد کې د مدرسې جوړولو او د چا جبرا د مهتمم جوړیدلو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ۱: مدرسه صوت الاسلام چې د هغې د رجسټریشن په کاغذاتو باندې کافی خرچ شوې دی او فنډ هم موجود دې اوس د مدرسې په جومات کې شروع کیدونکې دې، خو د جومات د امام اصرار دې چې په دې شرط باندې به دلته مدرسه شروع کیږی چې اول دا کاغذات او د مدرسې نوم منسوخ کړی، بلکه دا چې اهتمام به زما په نوم وی، د امام په دې شرط باندې خرچه هم ضائع کیږی او فنډ ورته هم نه ملاویږی آیا دا شرط صحیح دې؟ مونږ د رفع د نزاع دپاره د قرآن کریم د حفظ نه کیدو تحریر ولیکلو ۲: آیا یو سړې جبرا مهتمم کیدې شی چې کله د مدرسې په بانی کې څه شرعی عذر مانع نه وی؟
۳: آیا د محلې یو سړې د جومات د امام د اجازت نه بغیر د اشاعت اسلام دپاره مدرسه قائم کولې شی؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: مولانا تاج محمود صاحب شمس آباد اټک

الجواب: ۱: په مدرسه کې د قرآن درس جائز دې.(۱) مگر جومات له جوماتیت نه ویستلو سره په مدرسه کې بدلول جائز نه دی. (۲) خو صرف په نوم کینبودلو کې هیڅ شرعی نقصان نشته.

بقیه ازحاشیه گذشته] کالمشروط شرطاً ای المعروف المعتاد بین الناس وان لم یذکر صریحاً فهو بمنزلة الصریح لدلالة العرف علیه... والحاصل ان المعروف عرفا کالمشروط ذکراً عند عدم التصریح بخلافه والا فالعبرة لما صرح به لا للعرف۔
(شرح المجلة للآتاسی ۱:۱۰۰ ماده:۴۳)

۱) قال العلامة ابن عابدین: ومن هنا یعلم جهل بعض مدرسی زماننا من منعهم من یدرس فی مسجد تقرر فی تدریسه وتمامه فی البحر۔
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱:۴۸۵ بعید مطلب فی احکام المسجد)

۲) قال العلامة الحصکفی: ولو خرب ما حوله واستغنی عنه یبقی مسجدا عند الامام والثانی ابداً الی قیام الساعة وبه یفتی حاوی القدسی۔
(الدرالمختار ۳:۴۰۶ مطلب فیما لو خرب المسجد او غیره)

۲. په تغلب سره غیر بادشاه، بادشاه جوړیدې شی. (۱) اهتمام خو ادنی خیز دې ۳. د وقف تحویل ممنوع دې په غیر د اوقات الصلاة کې درس ورکول مشروع دی. وهوالموفق

د مسجد او مدرسې په موجودګۍ د بل مسجد او مدرسې قیام نه ممنوع دې او نه مطلوب

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د کهپر او بنهر عیدګاه ایویکټویو پلاټ باندې واقع دې په ابتداء کې دا عیدګاه په یو وړوکی پلاټ باندې واقع وو وروستو د هغې احاطه وسیع کړې شوه، او ایویکټیو پلاټ نمبر ۴۳ تا ۵۲ او ۲۵ تا ۲۸ هم د هغې په احاطه کې شمار کیدل شروع شی، په دې پلاټونو کې پلاټ ۴۴ تا ۵۱ او ۲۲ تا ۲۸ پورې هم د دې په احاطې کې شمیرلې کیږی، په دې پلاټونو کې ۴۴ تا ۵۱ او۲۲ تا ۲۸ د ادا کولو دپاره د محکمې د طرف نه په ۱۹۷۴ء کې نوټس موصول شوې وو او د عیدګاه متولی د بنهرونو نه چنده او د ورکړې په صورت کې رقم وصولولو سره په ۱۹۷۵ء کې جمع کړې وو په متذکره پلاټونو کې د پلاټ ۴۴، ۵۲ او ۲۵ الاټمنټ او ادا کول هم لا باقی دی، اوس څو میاشتې مخکې پلاټ ۴۳ محکمه سیټلمنټ په خپل حکم ۱۲۸۵ تاریخ ۷ مارچ ۱۹۸۳ء د لاندې د جومات او مدرسې په نوم باندې الاټ کړې وو او د هغې قیمت یو اهل خیر جمع کړې وو چا چې دا پلاټ د جومات او مدرسې دپاره وقف کړې وو.

په ذکر شوی پلاټونو (څمکو) کې پلاټ ۵۲ او ۲۵ الاټمنټ آرډر لاجاری کړې شوې نه وو او دا پلاټ هم د عیدګاه په حدود کې شامل دې د دې عیدګاه په یوه حصه کې یو جومات او د هغې سره تړلې دینی مدرسه څو کاله مخکې

---

۱) قال العلامة الحصكفي: (قوله وتصح سلطنة متغلب) اى من تولى بالقهر والغلبة بلا مبايعه اهل الحل والعقد وان استوفى الشروط المارة.
(ردالمحتار هامش الدر المختار ۱:۴۰۵ باب الامامة)

قائم کړې شوې وه، کومه چې قائم او جاري ده اګر چې د څه خلقو په دې باندې اعتراض دې چې د دې جومات او مدرسې د قیام په سلسله کې باقاعده طور عیدګاه کمیټۍ یا د بل څه ادارې نه باقاعده منظوري نه وه حاصل کړې شوې چونکې متذکره جومات او مدرسه د عیدګاه دپاره حاصل کړې شوې پلاټ کې تعمیر کړې شوې وو.

پلاټ ۴۳ کوم چې څه خلقو د جومات او مدرسې دپاره حاصل کړې وو په هغې باندې د تعمیر د شروع کولو په غرض سره چار دیواری کول غواړې خو د بعض خلق په دې باندې اعتراض دې چې دا پلاټ د عیدګاه حصه پاتې شوې ده په دې وجه دې دا صرف عیدګاه اوګڼلې شي او ورسره دا چې چونکې یو جومات او مدرسه په عیدګاه کې د اول نه موجود ده په دې وجه دې بل جومات او مدرسه په هغې کې تعمیر نه کړې شي.

چه کله دا خبره د مقامي انتظامیه په نوټس کې راوستلې شوه نو مقامي حکامو یوهنګامي اجلاس منعقد کړو چې په هغې کې مقامي حکام، د عیدګاه متولي، د عیدګاه د کمیټۍ ممبران، مقامي کونسلر حضرات، د ښهر معززین او نور دلچسپي ساتونکي کسانو شرکت وکړو د اجلاس دوران شرکاء حضرات ښکاره د خپل خیالاتو اظهار وکړو چې زمونږ مخې ته چې کومه نکته زیر بحث راغله هغه دا وه چې آیا د موجود جومات او مدرسې په موجودګۍ کې کومه چې د عیدګاه په پلاټ باندې قائم ده د یو بل جومات او مدرسې د تعمیر کولو شرعي حکم څه دې؟ د بحث او مباحثې په نتیجه کې ټول شریکان حضرات په دې خبره باندې متفق شو چې دا یو مذهبي او دیني مسئله ده په دې وجه دې سلسله کې علماء حضرات او مفتیان کرام ته رجوع کول پکار دي، هغوی چې کومه رائې هم قائمه کړي هغه به قابل قبول وي؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: مختارکار... تحصیل دار کهپره ضلع سانګهر سنده... ٤ فروري ١٩٨٤ء

الجواب: یو جومات یا مدرسې ته نزدې جومات یا مدرسه جوړول نه ممنوع شرعي دې او نه مطلوب شرعي، د ضرورت او مصلحت لحاظ دې وساتلې شي. **وهوالموفق**

د مسلمه قانون په رڼا کې د مدرس معزول کول او مدرس ته د ورکړې شوې کتاب مسئله

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ۱: که د یوې دیني مدرسې مهتمم خپله دوه کاله پخوانی مدرس ته د سابقه معمول او دستور خلاف د شوال په شروع کې د تحریري حاضرۍ رپورټ پیش کولو حکم ورکړي او مدرس د هغې تعمیل ونکړي خو د مخکې په شان مدرسې ته راځي او تدریس کوي تردې چې د نیمې ذی قعده د تیریدلو نه پس مهتمم په صراحت سره مدرس لره د مدرسې نه لرې کړي او د شوال او د نصف ذی قعده تنخواه مدرس ته نه ورکوي، او استدلال ئې دا دې چې د شوال د شروع نه د هغې تحریري حاضري رپورټ نه دې لهذا د معزول کولې شي آیا داسې مدرس لره لرې کول او تنخواه نه ورکول صحیح دي؟

۲: که یو مدرس هم د دې مدرسې دپاره د زکاة په صورت کې د چا نه څه کتاب وصول کړي خو معطی ته د مدرسې رسید ورنکړي او نه مهتمم خبر کړي بلکې کتاب ته جلد ولګوي او په خپل تصرف کې ئې راولي بیا چې کله د معزولۍ مطالبه کوي چې په هغې باندې مدرس د مدرسې د کتاب په ځای معطی ته رجوع وکړي او دا لیکل ترې واخلي چې ذکر شوې کتاب ما مدرس ته ورکړې دې هغه مختار دې چې چېرته غواړي استعمالولې ئې شي پس د تحریر نه مدرس د دې کتاب تملیک کولو سره په یوه بله مدرسه کې وقف کړي، آیا د هغه دپاره دا وقف جائز دې او که پخوانۍ مدرسې ته واپس کړې شي؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: محمد یوسف سلطانپوره راولپنډۍ... ۲۲ جولائی ۱۹۷٤ء

الجواب: ۱: که د دې مهتمم په مطبوعه قوانینو کې دا قانون هم وي چې د دې مخصوص عادت د وجې نه مدرس معزول کړې شي، او د دې تقررۍ په وخت مدرس په دې باندې دستخط هم کړې وي نو دا موجود عزل صحیح دې کنه نو ظلم دې، او چونکې مدرس باقاعده تدریس کړې دې لهذا د هغه نه تنخواه وضع کول حرام دي. والكل بناء على الاصل المشهور اى ان العادة محكمة كما في الاشباه والنظائر.(۱)

---

۱) (الاشباه والنظائر لابن نجیم ۹۳ القاعدة السادسة)

۲: که دا مدرس د واقف وکیل وی یا د مهتمم سفیر وی او دا کتاب د مدرسې دپاره وقف کړې شوې وی نو په دې صورت کې د مزکی ذمه نه ده فارغ شوې او که مدرس ته تملیك کړې شوې وی چې هغه ئې په مدرسه کې داخل کړی نو په دې صورت کې دا مدرس د دې کتاب واحد مالك او مختار دې، لتمام الملك له. (۱) وهوالموفق

د وقف مدرسې په چنده سره د یو بوډا مدرس یا کارکن دپاره پنشن مقرر کول

سوال: په خدمت کې د جناب مفتی صاحب دار العلوم حقانیه اکوړه خټك!

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته! یو سړې کوم چې د دینی اداري خدمت کوی چې د هغې د ګټې ذرائع زیات تر زکاة وصدقات خیرات او عشر او څه عطیات وغیره سره پوره کولې شی د مدرسې څه مستقل آمدن نشته، د میاشتې مقرره چنده انتهائی لږه ده بعض وخت مصارف پوره کیږی او بعض وخت کم هم شی قرض وغیره اخستلو سره هغه پوره کولې شی بیا چې کله آمدن وشی نو هغه ادا کولې شی، د صدقه ورکونکو نیت دا وی چې په طالبانو باندې خرج کړې شی او کوم خلق چې په دې کې نور خدمتونه کوی اوس که یو داسې سړې د اداري خدمت کولو کولو سره بوډا شی او د بوډاتوب د وجې نه هغه د خدمت قابل پاتې نه شی نو آیا داسې سړې د دې اداري نه د وظیفه اخستلو حق لری او حال دا چې نادار او غریب وی، آیا د مدرسې مهتمم یا ارکان عامله د دې اجازه لری چې د دې سړی دپاره پنشن (وظیفه) مقرر کړی یا په قدر د ګزارې وظیفه متعین کړی او حال دا چې د اداري په قواعد او ضوابط کې د دې قسم څه تصریح موجود نه ده بلکه دا چې ستاسو د اداري دې باره کې څه دستور دې؟ د وظیفې قانون او دستور هر چې مونږ ته معلوم دې په موجوده زمانه کې د بااختیار حکومتونو کار دې او دا هم واضح

۱) چونکه د زکاة په مال کښې تملیک شرط دې او دلته دا مدرس صرف وکیل، مزکی یا د مدرسې سفیر دې په دې وجه د مدرسې د طرف نه د باقاعده تملیک نه کیدو په وجه په صورت مسئوله کښې د زکاة ورکونکی ذمه نه ده فارغ شوې، او که دا مدرس زکاة لره خپله تملیک کړی نو بیا هغه ته اختیار دې چې په خپل استعمال کښې ئې راولی یا یو مدرسې یا یو سړی ته هبه یا صدقه کوی. وهوالموفق

کړئ چې د خلفاء راشدینو په وخت کې به هم داسې کیدل یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: دار الافتاء مدرسه نصرة العلوم گوجرانواله ..... ١٩ مئی ١٩٧٥ء

الجواب: د چنده ورکونکی یا دهغوی معتمد علیه کس یا د کمیتی په اجازت سره دا پنشن، وغیره امداد مقرر کول جائزدی. لان الملاك هم المعطون دون القیم، نعم هو ملك فیکون الاذن الیهم لا الیه الا منهم فافهم. وهو الموفق

د مدرسې د فنډ نه یو مدرس ته قرض ورکول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په یو دینی مدرسه کې یو مدرس د مدرسې د فنډ نه په طور د قرض څه پیسې غواړی آیا د مدرسې د فنډ نه هغه ته قرض ورکول جائز دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولانا رحیم الله باچا ......اضاخیل نوښهر ..... ٢٥ اگست ١٩٨٤ء

الجواب: چنده ورکونکو یا د هغوی معتمد علیه (مهتمم) ته دا اختیار حاصل دې چې هغوی د دې فنډ نه قرضه ورکړی. (١) وهو الموفق

د مدرسې چنده په طور د قرض اخستل او ورکول یا په مضاربت باندې د ورکولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د مدرسې د مهتمم دپاره د چندې نه قرض اخستل یا ورکول یا په مضاربت باندې ورکول (د مدرسې دپاره) څه حکم لري؟ بینواتوجروا

المستفتی: حافظ محمد حسن ... لاچی کوهاټ ... ٢٥ صفر المظفر ١٤٠٤ھ

الجواب: چونکې چنده مخکې د خرچ نه د چنده ورکونکو د ملکیت نه نۀ خارج کیږی، لکون القیم ملکا وامینا لا ملکا ولا متولی الوقف، لهذا په دې چنده کې د اذن صریحی یا عرفی نه بغیر دا تصرفات جائزنه دی. والظاهر من عرف بلادنا الاذن والتوکیل (٢) وهو الموفق

---

(١) قال العلامة ابن عابدین: ان للمتولی اقراض مال المسجد بامر القاضی الخ- (ردالمحتار هامش الدرالمختار ٣٧٩:٤ مطلب للقاضی اقراض مال الیتیم ونحوه)

(٢) یدل علیه ما فی الهندیة: القیم اذا اشتریٰ من ...[بقیه حاشیه برصفحه آئنده

بغیر د طلب نه د غیر مسلم نه د مدارس دپاره د چندې غوښتلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د دینی مدارس دپاره د غیر مسلم نه امداد او چنده وغیره طلب کول څنګه دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولانا رحیم الله باچا.... اضاخیل... ۱۳ نومبر ۱۹۸۵

الجواب: که امداد او استمداد د اسلام د ذلت نه خالی وی نو مشروع دې که نو غیر مشروع دې، والدلیل علیه حدیث البخاری هبة ام بیعاً (١) وهوالموفق

د مدرسې د چندې نه د یو اهل خیر د پاره طعام یا د بیمار پرسن دپاره د تلو د خرچې حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د مدرسې د مفاد دپاره یو اهل خیر ته دعوت ورکولې شی بیا د مدرسې د فنډ نه د هغوی د خوراك بندوبست کولې شی، آیا دا جائز ده؟ هم دغه شان د مدرسې سرپرست چا چې د مدرسې دپاره ډیره قربانی کړې وی او کله هم چې د هغوی نه تعاون طلب کړې شوې دې بې دریغه مالی او قولی تعاون فرمائیلې دې، اتفاقی طور هغه بیماریدلو سره په هسپتال کې داخلیږی د هغوی د عیادت دپاره د منتظمه کیمیټۍ مدرس سره د مهتمم نه د مدرسې د فنډ نه خرچ کولو سره د

بقیه ازحاشیه گذشته] غلة المسجد حانوتا او داراً ان یستغل ویباع عند الحاجة جاز ان کان له ولایة الشراء واذا جاز له ان یبیعه کذا فی السراجیة۔

(فتاویٰ عالمگیریة ۲:۴۶۲ الفصل الثانی فی الوقف علی المسجد وتصرف القیم)

(١) عن عبد الرحمن بن ابی بکر رضی الله عنه قال کنا مع النبی ﷺ ثلثین ومأة فقال النبی ﷺ هل مع احد منکم طعام فاذا مع رجل صاع من طعام او نحوه فعجن ثم جاء رجل مشرک مشعان طویل بغنم یسوقها، فقال النبی ﷺ بیعاً ام عطیة او قال ام هبة، قال لا بل بیع فاشتریٰ منه شاة الخ۔

(صحیح البخاری ۱:۳۵۶ کتاب الهبة باب قبول الهدیة من المشرکین)

عبادت دپاره تلې شی؟ بینواتوجروا

المستفتی: شبیر احمد نوا آبادی ... حیدر آباد ... ١٧ مارچ ١٩٧٥ء

الجواب: د چنده ورکونکو یا د هغوی د معتمد علیه (کمیټی) په اجازت سره دا دواړه کارونه جائز دی. لان هذا المال مملوك للمعطين الآن كما كان فيكون الاذن اذنهم. وهوالموفق

په مساجد په مکتب سکول جوړول ناجائز دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې آیا په جومات کې مکتب سکول جوړول جائز دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: شمس الاسلام پیر غالب بابا شادی آباد

الجواب: په جومات کې مکتب سکول جوړول ناجائز دی، اول د تنخواه د وجې نه (حموی) (١) دویم د جومات توهین او د هغې د ګنده کولو د وجې نه. (کنز العمال) (٢) او د صفایئ دلیل پیش کول صحیح نه دی، ځکه چې زخمی کول ناجائز دی اګر چې هغه اسپتال ته رسولې شی، دریم د کلو لوئې لوئې حجرې خالی پرتې دی خو د سترګو ازغې صرف مساجد دی. وهوالموفق

---

١) قال العلامة الحموی: اقول الذی فی نسختی من منية المفتی يكره كتابة العلم والقرآن فی المسجد باجرة... وفی الفتح معلم الصبيان كالكاتب ان باجر لايجوز وحسبت لا بأس به، وفی شرح الجامع الصغير للتمرتاشی: ولايجوز تعليم الصبيان القرآن فی المسجد للمروی جنبوا مجانينكم وصبيانكم مساجدكم انتهیٰ وهو صريح فی عدم الجواز سواء كان باجر او لا.
(شرح الحموی علی الاشباه والنظائر ١٨٧ : ٣ القول فی احكام المسجد)

٢) حم م عن انس... ان هذه المساجد لا تصلح لشيئ من هذا القذر والبول والخلا وانما هی لذكر الله عزوجل والصلوٰة ولقراءة القرآن (كنز العمال ٢٧ : ٧ رقم: ٢٠٧٨٩)

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاویٰ فریدیہ

(ششم جلد)

کتاب الجہاد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاویٰ فریدیہ

کتاب الجهاد

عن انس قال رسول اللہ ﷺ:

جاهدوا المشركين باموالكم وانفسكم والسنتكم.

(رواہ ابوداؤد)

....

کتاب الجهاد

باب شرائط الجهاد وغیره

جهاد فرض عین دې یا فرض کفایه؟

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کښې چې جهاد فرض عین دې یا فرض کفایه؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: مدرسین ضیاء العلوم دته خیل وزیرستان ... ۱۸ شعبان ۱۴۰۱ھ

الجواب: جهاد کله فرض عین وی او کله فرض کفایه. (۱) **وهو الموفق**

د لفظ فی سبیل الله مصداق

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کښې چې لفظ د ﴿فی سبیل الله﴾ صرف په جهاد بالسیف پورې منحصر دې؟ او حال دا چې تبلیغی جماعت والا ﴿فی سبیل الله﴾ صرف په تبلیغ کښې منحصر ګڼی، لهذا د ﴿فی سبیل الله﴾ صحیح مصداق څه دې؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: عبدالوکیل .... لنډی کوتل

الجواب: لفظ فی سبیل الله یو وسیع لفظ دې د دین اسلام او د الله پاک د رضا دپاره چې کوم محنت او مشقت کولې شی هغه ټولو ته دا لفظ شامل دې، مجاهد، حاجی، طالب علم وغیره ټول د دې مصداق دی، ه دین د یوې

۱﴾ قال العلامة الموصلی: الجهاد فرض عین عند النفیر العام وکفایة عند عدمه. (الاختیار لتعلیل المختار ۴:۱۴۲ کتاب السیر)

خاص شعبې سره د دې تخصيص او نورې شعبې د دې نه بهر کول غلط فهمی يا بدفهمی ده وفی ردالمحتار ۳:۶۷ وقد قال فی البدائع فی سبيل الله جميع القرب فيدخل فيه کل من سعیٰ فی طاعة الله تعالیٰ وسبيل الخيرات اذا کان محتاجا انتهیٰ (۱)۔ وهوالموفق

د باطل خلاف د دفاعی او اقدامی جهاد مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی په لويه مجمع کې ووېل چې که مونږ جهاد لره مدافعانه جنګ تصور نه کړو نو اسلام به ډېر بدنام شی او د مغربی قومونو پيغورونه به مونږ ته راځی چې اسلام يو وينه توېونکې مذهب دې وغيره، نو آيا په اسلام کې د دفاعی جهاد نه علاوه د اقدامی جهاد تصور موجود دې يا نه؟ بينواتوجروا

المستفتی: صاحب زاده صفی الله... ضلع دير

الجواب: د باطل په مقابله کې جهاد کول مدافعانه او غير مدافعانه دواړه جائز دی. (۲) په دې باندې د ټولو عقلاء اتفاق دې، که مسلمانان وی يا کافر،

---

۱) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۶۷ کتاب الجهاد)

۲) قال العلامة الحصکفی رحمه الله: هو فرض کفاية ابتداء وان لم يبدوٴن۔ وقال العلامة الشامی رحمة الله عليه: ثم اعلم ان الامر بالقتال نزل مرتبا فقد کان ﷺ مأمورا اولا بالتبليغ والاعراض ثم المجادلة بالاحسن ثم اذن لهم بالقتال ثم امروا بالقتال ان قاتلوهم ثم امروا به بشرط انسلاخ الاشهر الحرم ثم امروا به مطلقا واستقر الامر علی هذا سرخسی ملخصا يعنی فی جميع الازمان والاماکن۔

(الدرالمختار مع ردالمحتار ۳:۲۳۹ کتاب الجهاد، مطلب فی الفرق بين فرض عين الخ)

وفی المرقاة: قتال الکفار الذين لم يسلموا وهم من مشرکی العرب اولم يسلموا ولم يعطوا الجزية من غيرهم واجب وان لم يبدوٴنا لان الادلة الموجبة لم تقيد الوجوب ببدئهم۔

(مرقاة المفاتيح ۷:۲۸۸ کتاب الجهاد، الجهاد الاقدامی حق)

بله دا چې د کوم مفسد فساد او د مریض مرض د عام او متعدی کیدو خطره لری د هغې فساد انسداد کول معقول او مسلم دی او په دې کې شک نشته چې د کفارو عقیده باطل ده او فاسد ده او د هغې د تعدیه خطره هم موجود دې، لهذا د هغوی خلاف جنګ خصوصا چې کله د خیرخواهئ په ارادې سره وی په دې کې هیڅ قابل اعتراض څیز نشته. (۱) په دې شرط چې د هغې ذهن د غیر قوم تهذیب (تعذیب) باندې نه وی ګنده شوې فقط. **وهوالموفق**

د نفیر عام مطلب او حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین ددې مسئلې په باره کې چې د نفیر عام څه معنی او تعریف دې؟ او په کومو حالاتو کې د نفیرعام حکم جاری کیږی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حاجی فضل اکبر ضلع صوابی... ۲۶ ربیع الاول ۱۴۰۱ھ

---

(۱) قال الامام ولی الله الدهلوی: اعلم ان اتم الشرائع واكمل النواميس هوالشرع الذی يؤمر فيه بالجهاد وذلک لان تكليف الله عباده بما امر ونهى مثله كمثل رجل مرض عبيده فامر رجلا من خاصته ان يسقيهم دواء، فلو انه قهرهم على شرب الدواء واوجره فی افواهم لكان حقا لكن الرحمة اقتضت ان يبين لهم فوائد الدواء ليشربوه على رغبة فيه، وان يخلط معه العسل ليتعاضد فيه الرغبة الطبيعية والعقلية، ثم ان كثيرا من الناس يغلب عليهم الشهوات الدنية والاخلاق السبعية ووساوس الشيطان فی حب الرياسات ويلصق بقلوبهم رسوم آبائهم فلا يسمعون تلک الفوائد ولا يذعنون لما يأمر به النبی ﷺ ولا يتأملون فی حسنه فليست الرحمة فی حق اولئک ان يقتصر على اثبات الحجة عليهم بل الرحمة فی حقهم ان يقهروا ليدخل الايمان عليهم على رغم انفهم بمنزلة ايجاد الدواء المر ولا قهر الا بقتل من له منهم نكاية شديدة وتمنع قوى او تفريق منعتهم وسلب اموالهم حتى يصيروا لا يقدرون على شيئ فعند ذلک يدخل اتباعهم وذراريهم فی الايمان برغبة وطوع. (حجة الله البالغة ۱۷۰:۲ الجهاد)

الجواب: چې کله د کفارو فوجونه د مسلمانانو په وطن کې داخل شي نو دا نفير عام دی. (شامی) (١) **وهوالموفق.**

د دوه مسلمان ملکونو ترمينځه د جنګ په صورت کې د خاموش وسيدو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی د پاکستان په سرحد باندې وسيږی او د سرحد نه پورې غاړه د کابل علاقه ده په دواړو ملکونو کې د مسلمانانو حکومت دی که ناڅاپه د دواړو ملکونو ترمينځه هنګامی حالات پيدا کيږی نو په مونږ باندې د چا حمايت لازم دی او که خاموشي اختيارول پکار دی؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: مولوی سيد ولی...٦ جمادی الثانی..١٣٩٥هـ

الجواب: که په هغوی کې يو سړی د دين حمايت نه کوی نو خاموش او غير جانبدار دې کينی. (٢)

كما حكم النبى ﷺ عند الفتنة والفساد بين المسلمين حيث قال فان تمت يا حذيفة وانت عاض على جذل خيرلك من ان تتبع احدا منهم (رواه ابوداؤد) (٣). **وهوالموفق**

---

١) قال العلامة الشامی: (قوله ان هجم العدو) ای دخل بلدة بغتةوهذه الحالة تسمى النفير العام ، قال فی الاختيار والنفير العام ان يحتاج الى جميع المسلمين فيخرج الكل. (ردالمحتار ٣:٢٤٢ كتاب الجهاد)

٢) قال العلامة ابن عابدين: والمروی عن ابی حنيفة من قول الفتنة اذا وقعت بين المسلمين فالواجب على كل مسلم ان يعتزل الفتنة ويقعد فی بيته.
(ردالمحتار هامش الدر المختار ٣:٣٤٠ باب البغاة، مطلب فی وجوب طاعة الامام)

٣) (سنن ابی داؤد ٢:٥٨٢ كتاب الفتن)

د مجاهد د پاره د تنخواه اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی په دې شرط باندې د جهاد د پاره ځی چې د جهاد امير هغه ته متعين رقم يا تنخواه ورکوی مثلا مجاهد د جهاد امير ته اوائی چې ماته زر درهم د اهل وعيال د نفقې خرچې د پاره راکړه نو بيا به تاسره د جهاد د پاره ځم کنه نو نه ځم، پس که امير هغه ته دغه متعين رقم ورکړی او د جهاد د پاره لاړ شی نو آيا د مزدوری اخستلو په وجه به د هغه د فرضيت ذمه ساقط شی؟ او دې که قتل شی نو آيا هغه ته به د شهادت مرتبه ملاويږی؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: محمد نبی استاذ... مانکئ صوابی ..... ۲۶ جمادی الاولی ۱۴۰۱ھ

الجواب: دا اعانت دې اجاره نه ده. (۱) **وهكذا سائر الامراء ايضا، لانهم ان يعطوا فيجاهدون ولا فلا يجاهدون بل لا يستطيعون. وهو الموفق**

د جهاد دوران کې د امير د مقرر کولو او اطاعت مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې آيا د جهاد دوران د مجاهدين د پاره د خپل مينځ نه د امير تقرر لازمی دې؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: گل محمد افغانی ..... پيښور کيمپ

---

(۱) قال الشيخ ظفر احمد العثمانی: ان رسول الله ﷺ قال: للغازی اجره وللجاعل اجره واجر الغازی، قلت: ودلالته على جواز اخذ الجعل واعطاء ه ظاهرة من حيث ان النبی ﷺ مدح الجاعل ورغبه فيه وذلک لا يكون الا فيما كان جائزاً لكن الجواز مقيد بالضرورة كأن يكون الغازی معسرا محتاجاً الى نفقة اهله يخاف عليهم الضياع بخروجه الى العزو... فياخذ من كان محتاجاً اليه لنفقة اهله من بعده او للزاد والراحلة فلا بأس... كراهة اخذ الجعل على الغزو اذا كان على وجه البيع والشراء واما ان كان على وجه الاعانة والاستعانة فلا كراهة- (اعلاء السنن ۱۳: ۱۲ باب جواز الجعل عند الضرورة)

الجواب: د جهاد دوران د انتظام د برابرولو او د ترتیب دپاره د جنګ ماهر او د هغې نه خبر یو نیک متبع سنت امیر مقرر کول او د هغه اطاعت ضروری او بنه اقدام دې چې انتشار پیدا نه شی او نظم او ترتیب صحیح کړې شی. وفی ردالمحتار ۳:۲۳۴ قال فی الملتقی وینبغی الامام ان یعرض الجیش عند دخول دارالحرب لیعلم الفارس من الراجل قال فی شرحه وان یکتب اسماء هم وان یؤمر علیهم من کان بصیراً بامور الحرب وتدبیرها ولو من الموالی وعلیهم طاعته لان مخالفة الامیر حرام الا اذا اتفق الاکثر انه ضرر فیتبعهم[۱]. وهوالموفق

چه د جهاد د امیر په حکم کې ضرر او نقصان ښکاره وی نو تعمیل ضروری نه دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د جهاد دوران د حملې په صورت کې د مغلوب کیدو یقین وی او کمانډر د حملې حکم وکړی نو آیا د دې ضرر او نقصان باوجود کمانډر یعنی د امیر حکم منل ضروری دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالاکبر صادق... مقیم حال چارسده

الجواب: که د ضرر او نقصان ویره وی او د کمانډر د حکم په تعمیل کې څه فائده په ظاهر کې نه وی، بلکه دا چې د دې حملې کفارو ته د نقصان او ضرر احتمال هم نه وی نو په دې صورت کې د کمانډر (امیر) د حکم تعمیل ضروری نه دې. لما فی الهندیة ۱۹۲/۲ وان علموا انهم لا ینتفعون به بیقین بل یتضررون لایطیعونه فی ذلك[۲] وکذا فی ردالمختار ۱۲۴/۴[۳] وهوالموفق

---

۱) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۲۳۴ فصل فی کیفیة القسمة کتاب الجهاد)

۲) (فتاوی عالمگیریة ۲:۱۹۲ کتاب السیر الباب الاول)

۳) قال العلامة ابن عابدین: فاما اذا علم ان لا ینکی فیهم فانه لا یحل له ان یحمل علیهم لانه لا یحصل بحملته شیئ من اعزاز الدین.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۴:۱۲۷ کتاب الجهاد مطلب اذا علم انه یقتل یجوز له الخ)

اهل زیغ سره د جنګ کولو حکم

سوال: چي ميفر مائد علماء کرام درين مسئله که محاربه اهل زيغ راحکم چيست؟ بينواتوجروا

المستفتي: نامعلوم ..... ٣ شعبان ١٤٠١هـ

الجواب: محاربه اهل زيغ مشروع است (١) وليکن درحالت محاربت ومرابطت درين اقدام شهد زهر الوده است. وهوالموفق

د مجاهد دپاره بريتونه غټول جائز دی

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې آيا د مجاهدينو دپاره د جهاد دوران کې بريتونه غټول جائز دی چې په کفارو باندې رعب راشی؟ بينواتوجروا

المستفتي: محمد ولی مجاهد جنوبی وزيرستان وانا

الجواب: په دشمن باندې د رعب اچولو او د هغوی د لادې کولو دپاره د مجاهد دپاره د جهاد دوران بريت غټول جائز دی، وفی الهندية ٥/٣٥٦ قالوالابد عن طول الشارب للغزاة ليكون اهيب فی عين العدو وكذافی الغياثية انتهی (٢) وكذافی البحر ٥/٧٦ فليراجع (٣). وهوالموفق

---

١) وفی الهندية: اهل البغی كل فرقة لهم منعة يتغلبون ويجتمعون ويقاتلون اهل العدل بتأويل ويقولون الحق معنا ويدّعون الولاية ... يحل للامام العدل ان يقاتلهم وان لم يبدوٴا بقتاله وهذا مذهبنا. (فتاویٰ عالمگيرية ٢:٢٨٣ الباب العاشر فی البغاة)

٢) (فتاویٰ عالمگيرية ٥:٣٥٨ كتاب الكراهية)

٣) قال العلامة ابن نجيم: ويندب للمجاهد فی دارالحرب توفير الاظفار وان كان قصها من الفطرة لانه اذا سقط السلاح من يده ودنامنه العدو ربما يتمكن من دفعه باظافيره وهو نظير قص الشوارب فانه سنة ثم الغازی فی دارالحرب ... [بقيه حاشيه برصفحه آئنده

د جنګی حکمت عملئ په صورت کښ د ګیرې لرې کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کښې چې آیا د مسلمان فوجی یا غازی دپاره د جنګی حکمت عملئ د لاندې د ګیرې لرې کولو اجازت دې یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: نامعلوم

الجواب: د ګیرې لرې کولو اجازت نه غازی ته ورکړې شوې دې او نه غیر غازی ته (١) خو د غازی دپاره د ګیرې تورولو اجازت او د بریتو لویولو او اوږدولو اجازت دې. لما فی الهندیة ٥:٢٦٤ واما الخضاب بالسواد فمن فعل ذلك من الغزاة ليكون اهيب فی اعين العدو فهو محمود منه اتفق عليه المشائخ رحمهم الله تعالىٰ(٢) وفيها ايضاً قالوا لا بد عن طول الشارب للغزاة ليكون اهيب فی عين العدو وكذا فی الغياثية(٣)۔ وهو الموفق

په جنګ کښې د (الحرب خدعة) تصور

سوال: مايقول العلماء الكرام فی المسئلة الأتية: هل يجوز الخدع مع الكفار فی الحرب امـ لا؟ كيف ما كانت الخديعة؟ بينوا توجروا

المستفتی: نامعلوم ... ١٨ جمادی الاول ١٤٠٢ھ

بقیه ازحاشیه گذشته] مندوب الى توقيرها وتطويلها ليكون اهيب فی عين من يبارزه والحاصل ان ما يعين المرء على الجهاد فهو مندوب الى اكتسابه لما فيه من اعزاز المسلمين وقهر المشركين۔ (البحر الرائق ٥:٧٦ كتاب السير)

١) عن ابن عمر رضی الله تعالىٰ عنهما قال: قال رسول الله ﷺ: خالفوا المشركين احفوا الشوارب واوفوا اللحى۔ (الصحيح لمسلم ١:١٢٨ باب خصال الفطرة)

٢) (فتاوىٰ عالمگيرية ٥:٣٥٩ كتاب الكراهية، الباب العشرون فی الزينة)

٣) (فتاوىٰ عالمگيرية ٥:٣٥٨ كتاب الكراية، الباب التاسع عشر فی الختان)

الجواب: قال رسول الله ﷺ الحرب خدعة۔ رواه البخاری وغیره) قال النووی واتفقوا علی جواز خداع الکفار فی الحرب کیفما امکن الا ان یکون فیه نقض عهد او امان، وفی شرح السیر الکبیر للسرخسی ۱:۸۳ بعد ذکر الحدیث ما نصه، وفیه دلیل علی انه لا بأس للمجاهد ان یخادع قرنه فی حالة القتال، (اعلاء السنن ۱۲:۴۵)۔

وفیه ایضا ما ملخصه ان المذهب انه لیس المراد (من جواز الکذب فی الحرب) الکذب المحض وانما المراد استعمال المعاریض، والحق جواز الکذب الصریح اذا لم یقدر علی التعریض، وکلام السرخسی محمول علی الاحتیاط(۱) وفی البحر ۵:۱۲۳ ویکفر بوضع قلنسوة المجوسی علی رأسه علی الصحیح الا لضرورة دفع الحر والبرد وبشد الزنار فی وسطه الا اذا فعل ذلك خدیعة فی حرب وطلیعة للمسلمین (۲)، وفی الخلاصة لو شد الزنار قال ابو جعفر الاستروشنی ان فعله لتخلیص الاساری لا یکفر والا کفر ۴:۳۸۷ (۳)۔ وهو الموفق

د نفیر عام نه کیدو په صورت کې د عوامو د جهاد د پاره تلل د مواخذې سبب نه دي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو سړی کویږدن شوې ده او لائې وادهٔ نه دې شوې او د افغانستان د جهاد دپاره تلل

---

۱) (اعلاء السنن ۱۲:۵۹،۶۰ کتاب السیر، باب الحرب خدعة وجواز الکذب فی الحرب)

۲) (البحر الرائق ۵:۱۲۳ کتاب السیر، باب احکام المرتدین)

۳) (خلاصة الفتاوی ۴:۳۸۷ کتاب الفاظ الکفر، الفصل الثانی، الجنس السادس)

غواړي، د مور پلار د طرف نه ورته د تلو اجازت ملاؤ شوې دي لهذا که دا سړې د جهاد دپاره لاړ شي نو څه مواخذه خو به نه وي؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: بشير احمد مروت بنون ... ۲۵ جمادي الثاني ... ۱۴۰۲ هجري

الجواب: دا جهاد په عوام باندې فرض عين نه دې د هغوی دپاره د دې ترک رخصت دې، پس په صورت مسئوله کې د دې سړي د جهاد دپاره نه تلل د مواخذې سبب نه دې، (مأخوذازشامی) (۱) وهندية(۲) **وهوالموفق**

اشتراکيت د قرآن او حديث خلاف او د دې خلاف جهاد مشروع دې

سوال: چې ميفرمايد علماء دين درين مسئله که در صورتيکه ببرک کارمل واعضائی اومدعيان اسلام وکلمه او را برزبان ميرا انديشان منافقين، هست يا مجاهدين؟ در صورة منافقين بودن بهر ايشان جهاد لسانی هست؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: عبدالغفور مهاجر فاضل حقانيه ... ۱۳ ربيع الاول

---

(۱) قال العلامة الحصكفي: ولا بد لفرضيته من قيد آخر وهو الاستطاعة وفی السراج وشرط لوجوبه القدرة على السلاح لا امن الطريق فان علم انه اذا حارب قتل ولم يحارب اسر لم يلزمه القتال ويقبل خبر المستنفر ومنادی السلطان ولو كان كل منهما فاسقا (درمختار).

وقال العلامة ابن عابدين: يجب على الامام ان يبعث سرية الى دار الحرب كل سنة مرة او مرتين وعلى الرعية اعانته فان لم يبعث كان كل الاثم عليه.

(ردالمحتار مع الدر المختار ۳:۲۳۹،۲۴۲ كتاب الجهاد)

(۲) وفی الهندية: واما شرط اباحته... والثانی ان يرجو الشوكة لاهل الاسلام باجتهاده او باجتهاد من يعتقد فی اجتهاده ورأيه وان كان لا يرجو القوة والشوكة للمسلمين فی القتال فانه لا يحل له القتال لما فيه من القاء نفسه فی التهلكة... ثم يستوی ان يكون المستنفر عدلا او فاسقاً يقبل خبره فی ذلک وكذا منادی السلطان.

(فتاویٰ هندية ۲:۱۸۸ كتاب السير الباب الاول)

الجواب: چونکې ببرک کارمل ومعاونین او ایمان به اشتراکیت دارد واشتراکیت از تصادم با قرآن وحدیث کفر جلی است (۱) لهذا ببرک کارمل وغیره هر نوع جهاد مشروع ومطلوب است. (۲) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة المفتي محمود حسن : الجواب حامدا ومصليا : د کمیونزم بنیاد هم په دې باندې دې چې انسان د مذهب سره په جنگ کړې شی، پس "واټ کمیونزم ازدیب" کښې دی چې : د کمیونزم ممبر د هغه سړی نه علاوه بل څوک جوړیدې نه شی چې صفا صفا د دې خبرې اعلان اونکړی چې هغه دهریه دې یعنی د الله پاک منکر دې، اینجلز لیکی چې : زمونږ پارټی طبقه دار شعور لری، او د مزدورانو د آزادئ دپاره کوشش کوی، داسې پارټی د مذهبی اعتقاداتو نه پیدا کړی جهالت نه غفلت نه شی کولې،زمونږ بنیادی مقصد دادې چې د مذهبی دهوکې خوړلونه خلق ویستلې شی. مارکس د مذهب په انفرادی معامله باندې تبصره کولو سره ویلې دی چې : مونږ له قدم وړاندې کولو سره انسانیت له د مذهب د اقتدار نه آزادول دی، په مذهب باندې تنقید د علم تنقید بنیاد دې. (مارکس سوشلزم ۱۹۲) مذهب د عوامو په حق کښې د افیون په شان اثر لری.(حواله سابقه) مذهب د غلامئ د نظام د پخوانئ چغې راتنبیدلې آواز دې. (کمیونسټ مینو فیسټو کی تشریح دفعه ۵۵) په کمیونزم باندې بحث کولو سره د حکم الاسلام في الاشتراکية مصنف لیکی: ان العقيدة الاساسية للنظام الاشتراکی هی العقيدة المادية التي تقول: ان المادة هی اصل الاشياء : ولا شيئ لغير المادة وهذا يعنی انكار وجود الخالق العظيم سبحانه وتعالیٰ ، وبالتالی انكار كل دين سماوی واعتبارها الايمان بذلک افيونا يخدر الشعوب كما يعتقد بذلک المار كسيون والتيتويون وامثالهم. (حكم الاسلام فی الاشتراكية ۱۱۹) او کیمونزم هم یو تحریک نه دې بلکه یو نوې مذهب دې، دا د کمیونزم اجمالی خاکه ده چې د هغې نه هم دبه واضحه شوه چې د اعتقاد په اعتبار هم هغه صراحة د اسلام خلاف دې.

۲) قال العلامة المرغيناني : وقتال الكفار واجب وان لم يبدوا للعمومات. (الهداية ۲:۵۵۹ كتاب السير)

که د جنګ دوران کې کافر کلمه ولولي نو د هغه قتلول جائز نه دي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې که د جنګ دوران یو کافر او د الله پاك منکر د غازیانو مخکې کلمه توحید ولولي او اسلام قبول کړي نو آیا د اسلام د قبلولو نه پس د هغه قتلول جائز دي؟ اګر چې په دروغه د اقرار احتمال هم وي؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: انور سادات... طالب علم زرګری

الجواب: د جنګ په حالت کې که یو غیر مسلم د ایمان اظهار وکړي او کلمه توحید لوستلو سره د الله پاك د وحدانیت اقرار وکړي نو هغه به نه شي قتلولې، د ایمان په اقرار باندې به اکتفاء کولې شي. **وفي الهندية ٢: ١٩٥ قال القدوري في كتابه الكفار على نوعين فمنهم من يجحد البارى عزوجل ومنهم من يقربه الا انه ينكر وحدانيته كعبدة الاوثان فمن انكره اذا اقربه يحكم بإسلامه ومن اقر ويجحد وحدانيته اذا اقر بوحدانيته بأن قال لا اله الا الله يحكم بالاسلام(١). وهوالموفق**

د جهاد دوران کې د کفارو د ماشومانو او زنانو د قتل کیدو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د هغه خلقو د اولاد د قتل کیدو څه حکم دې کوم چې د دهریانو او روسیانو نه وسله اخلي او د مجاهدینو خلاف جنګ کوي، ځکه چې دا خلق په خپلو کورونو کې دننه وي چې په هغې کې د هغوی سره د هغوی ماشومان او ښځې هم وي، او په کورنو کې دننه جنګیږي نو په دې دور کې د نوې وسلې مثلا راکټ لانچر په استعمال سره د هغوی ماشومان وغیره هم مري نو د دې څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: مولوی کمال محمد کرم ایجنسی... ١٥ شوال ١٤٠١هـ

---

(١) (فتاوی عالمگیریة ٢: ١٩٥ كتاب السير الباب الثانی فی كیفیة القتال)

الجواب: جاز قتلهم لا عن قصد(۱) کما فی ردالمحتار ۲:۳۰۸ لکن جواز التحریق والتغریق مقید کما فی شرح السیر بما اذا لم یتمکنوا من الظفر بهم بدون ذلك بلا مشقة عظیمة فان تمکنوا بدونها فلا یجوز لان فیه اهلاك اطفالهم ونساءهم ومن عندهم من المسلمین(۲). وهوالموفق

د دهریانو او د هغوی د معاونین خلاف د جنګیدلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې کوم خلق د دهری حکومت نه وسله اخستلو سره د مجاهدینو خلاف جنګیږی هغوی لره د قتلولو او هغوی سره د جهاد کولو څه حکم دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی کمال محمد کرم ایجنسی صده ... ۱۵ شوال ۱۴۰۱ھ

الجواب: د دهریانو خلاف د هغوی د کفر د وجې نه جنګ کول مشروع دی (۳) او هم دغه شان د هغوی د معاونین او مدافعین خلاف هم (۴) قال الله

---

۱) قال الشیخ ظفر احمد العثمانی: عن الصعب بن جثامة ان رسول الله ﷺ سئل عن اهل الدار من المشرکین یبیتون فیصاب من نسائهم وذراریهم ثم قال هم منهم، (قوله عن الصعب) دلالته علی ان لا بأس بقتل النساء والذریة تبعاً من غیر عمد حیث لا مفر عن قتلهم ظاهرة. (اعلاء السنن ۱۲:۲۶ کتاب السیر باب من لایجوز قتله)

۲) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۲۴۴ قبیل مطلب فی ان الکفار مخاطبون ندباً)

۳) قال العلامة المرغینانی: قتال الکفار واجب وان لم یبدوا للعمومات. (هدایة ۲:۵۵۹ کتاب السیر)

٤) قال الشیخ الطرابلسی: سئلت عن بلدة استولی علیها الکفار وتمکنوا منها فانضم الیهم بعض القبائل والعشائر وصاروا یقاتلون معهم المسلمین وینهبون مالهم وینصحون الکفار ویعینوهم علی اذی المسلمین ...[بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

تبارك وتعالى: ومن يتولهم منكم فانه منهم (۱) وهوالموفق

د جهادی فلمونو او تصویرانو جوړولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د افغانستان د جهاد دپاره په خلقو کې د جذبې پیدا کولو دپاره جهادی فلمونه جوړول او عکاسی یعنی تصویران ویستل جائز دی یا ناجائز؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی محمد یونس خالص امیر حزب اسلامی افغانستان... ۲۴ نومبر ۱۹۸۵ء

الجواب: واضح باد که تصویر کشی حیوان ونکریسین بدنهائے زنان وتصویرات ایشان وشنیدن سرود ها یا عکس ایشان ناجائز امور اند، لورود اللعنة وغيرها على المصور (۲) ولحديث كانه ينظر اليها (۳) البته در وقت

بقیه ازحاشیه گذشته]فكانوا اشد ضرراً على المسلمين من الكفار فما الحكم فيهم وهذا حالهم؟ فالجواب انى لم اقف على حكم هؤلاء فى كتب مذهبنا معاشر الحنفية ولكن وقفت عن حكمهم فى كتب بعض السادة المالكية والظاهر ان حكم هؤلاء حكم اهل الحرب فى قتلهم واخذ مالهم... لكونهم رداً لعدو الحرب ومعينون له بانفسهم وحكم الردء اذا لم يقاتل مع العد وحكم المقاتل فاحرى اذا قاتل- (الفتاوىٰ الكاملية ۲۵۰ كتاب الجنايات)

۱) (سورة المائدة: ۵۱)

۲) قال الله تعالىٰ: ان الذين يؤذون الله ورسوله لعنهم الله فى الدنيا والآخرة واعد لهم عذابا مهينا، وقال عكرمة معناه بالتصوير والتعرض لفعل مالا يفعله الا الله بنحت الصور وغيرها وقد قال رسول الله ﷺ لعن الله المصورون- (الجامع لاحكام القرآن للقرطبى ۱۶:۲۱۲ سورة الاحزاب آيت: ۵۷)

۳) عن ابن مسعود قال قال رسول الله ﷺ لا تباشر المرأة المرأة فتنعتها لزوجها كانه ينظر اليها متفق عليه- (مشكواة المصابيح ۲۶۸ كتاب النكاح، باب النظر الى المخطوبة الخ)

تعارض بضرورت مختار کردن، اهون البلیتین فعلا واقل المفسدتین دره قواعد مسلمه اند، کما فی شرح المجلة (١) وشرح التنویر (٢) والاشباه والنظائر (٣) چون قتل مسلم تاجر یا اسیر وغیره یا سماعت مزامیر از مجاهدین که فساق باشند، وغیر ذلك کما فی الهندیة (٤) پس این فلمها از دیگر فلمها ندارند. وهوالموفق

د کفارو د پاره د جاسوسی کونکی مسلمان حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین ددې مسئلې په باره کې چې د مسلمان جاسوس کوم چې د کفارو دپاره جاسوسی کوی هغه به قتلولې شي یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم...... ١٨ جمادی الاول ١٤٠٢ھ

الجواب: زمونږ په نزد به مسلمان جاسوس نه شی قتلولې کما فی اعلاء السنن ١٢: ٤٢ فی شرح السیر الکبیر قال اذا وجد المسلمون رجلاً ممن یدعی الاسلام معیناً للمشرکین علی المسلمین یکتب الیهم بعوراتهم فاقر بذلك طوعاً

---

١) فی شرح المجلة یختار اهون الشرین (شرح المجلة ٧٥: ١ المادة: ٢٩)

٢) فی شرح التنویر: والضابط ان من ابتلی ببلیتین فان تساویا خیر وان اختلفا اختار الاخف. (الدرالمختار ٣٠٣: ١ کتاب الصلوٰة، باب شروط الصلوٰة)

٣) وفی الاشباه والنظائر: وهی ما اذا تعارض مفسدتان روعی اعظمها ضررا بارتکاب اخفهما. (الاشباه والنظائر ٨٩ القاعدة الخامسة الضرر یزال)

٤) وفی الهندیة: ولا بأس برمیهم وان کان فیهم مسلم اسیر اوتاجر وان تترسوا بصبیان المسلمین او بالاساری لم یکفوا عن رمیهم ویقصدون بالرمی الکفار... قوم من الصلحاء یریدون الغزو ومعهم قوم من اهل الفساد یخرجون الی الغزو ومعهم مزامیر فان امکن للصلحاء الخروج بدونهم لا یخرجون معهم وان لم یمکن الخروج الا معهم یخرون معهم. (فتاوی عالمگیریة ١٩٤: ٢ الباب الثانی فی کیفیة القتال)

فانه لا یقتل ولکن الامام یوجعه عقوبة(١) وکذا صرح به النووی ونسبه الی الشافعی والاوزاعی وابی حنیفة وبعض المالکیة(٢)۔وهوالموفق

د کفارو دپاره جاسوسي کوونکی مسلمان لره په طور د تعزیر قتلول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې کله یو مسلمان د کفارو دپاره جاسوسي وکړي چې د هغې په نتیجه کې ډیر مسلمان قتل شي، آیا د دې قسم جاسوس قتلول جائز دي یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: نامعلوم ... ٢٨ جمادی الثانی ... ١٤٠٤ھ

الجواب: دا قسم جاسوس تعزیرا قتلول جائز دي. (کمافی الهندیة٢/١٨٨) (٣) وهوالموفق

د جاسوسئ په شک چا لره قتلول جرم دي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په افغانستان کې مجاهدینو یو سړي د یوې ډلې امیر جوړ کړې دي دا امیر د حکومت دفترونو ته هم ځي او د هغه افرادو کله هم جهاد نه دي کړي، اوس د دې امیر دپاره څه حکم دي؟ هغه لره د حکومت سړي ګڼلو سره سزا ورکړې شي حال دا

---

١) (اعلاء السنن ١٢:٥٦ باب الجاسوس)

٢) قال العلامة النواوی: ومذهب الشافعی وطائفة ان الجاسوس المسلم یعزر ولا یجوز قتله وقال بعض المالکیة یقتل الا ان یتوب وبعضهم یقتل وان تاب وقال مالک یجتهد فیه الامام۔ (حاشیة النووی علی صحیح مسلم ٢:٣٠٢ باب من فضائل حاطب بن ابی بلتعة)

٣) وفی الهندیة: المکابر بالظلم وقطاع الطریق وصاحب المکس وجمیع الظلمة والاعوان والسعادة یباح قتل الکل ویثاب قاتلهم کذا فی النهر الفائق۔
(فتاوی عالمگیریة ٢:١٦٧ فصل فی التعزیر)

چې حکومت د مجاهدینو سره په معمولي تعاون سره چې یو سړی باندې خبردار شي نو هغه وژني، لهٰذا شرعي حکم څهٔ دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالمجید حقاني فاضل حقانیه ....١٢ ربیع الثاني ١٤٠٢ھ

الجواب: صرف په دې شك سره قتل کونکې مجرم دې (١) داسې شبهات خو په مجاهدین او مهاجرین باندې هم کیدې شي په دوی کې د روس کسان ضرور موجود دی. واللهاعلم

د وطن او اسلامي سرحد حفاظت د حقوق الله نه دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې کوم خلق په فوج کې بهرتي شوې دی د هغوی ذهن دا جوړیږی چې مونږ جهاد کوو د ملك د سرحدونو حفاظت کوو د عوامو د نفس او مال محافظ یو لهذا مونږ چونکې حقوق العباد پوره کوو، د الله پاك مخلوق ته فائده رسوو که مونځ وغیره مونږ ادا نه کړو نو هیڅ فرق نه راځی الله پاك خپل حقوق معاف کوی خو د بندګانو حقوق نه معاف کوی، نو چونکې مونږ نه په حقوق العباد پوره کیدلو سره مونځ پاتې شوې دې په دې وجه هیڅ باك نشته نو د دې څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: نامعلوم ....٥ ستمبر ١٩٨٩ء

الجواب: ومنه الصدق والصواب: عموما دا مزدوری د تنخواه دپاره کولې شی، که تنخواه ملاویږی نو په مسلمان باندې هم حمله کول جائز ګڼی او که نه ملاویږی نو هندو او یهودی هم معاف وی او بهر حال دا د وطن حفاظت د

---

(١) فی شرح المجلة: الیقین لا یزول بالشک... یعنی ان الامر المتیقن ثبوته لا یرتفع الا بدلیل قاطع ولا یحکم بزواله بمجرد الشک کذلک التیقن عدم ثبوته لا یحکم بثبوته بمجرد الشک لان الشک اضعف من الیقین فلا یعارضه ثبوتا وعدماً.

(شرح المجلة ١٨:١ المادة: ٤)

حقوق عامة نه دی کوم ته چې حقوق الله ویلې شی دا د شخصی فائدې دپاره نه دی کوم ته چې حق العبد ویلې شی. (۱) والله اعلم بالصواب

په قتال کې د زنانو او ماشومانو قصدا قتلول منع دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د کمیونستو کورونه تباه کول یا ماشومان او ښځې وژل څه حکم لری؟ بینوا توجروا

المستفتی: قاری انور مدرسه عربیه تل... ۲۳ جون ۱۴۰۱ھ

الجواب: د ماشومانو او زنانو قصدا ارادة قتلول ممنوع دی (حدیث) (۲) وهوالموفق

---

(۱) قال الامام ولی الله الدهلوی: ثم مست الحاجة الی الترغیب فی مقدمات الجهاد التی لا یأتی الجهاد فی العادة الا بها کالرباط والرعی وغیرهما لان الله تعالیٰ اذا امر بشیئ ورضی به وعلم انه لا یتم الا بتلک المقدمات کان من موجبه الامر بها والرضا عنها، ورد فی الرباط انه خیر من الدنیا وما فیها وانه خیر من صیام شهر وقیامه وان مات اجری علیه عمله الذی کان عمله واجری علیه رزقه وامن الفتان۔

(حجة الله البالغة ۲: ۱۷۲ باب الجهاد)

(۲) عن انس بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه ان رسول الله ﷺ قال انطلقوا بسم الله وبالله وعلی ملة رسول الله ولا تقتلوا شیخا فانیا ولا طفلا ولا صغیراً ولا امرأة۔

(سنن ابی داؤد ۲: ۳۵۲ باب فی دعاء المشرکین)

وفی اعلاء السنن: عن الصعب بن جثامة ان رسول الله ﷺ سئل عن اهل الدار من المشرکین یبیتون فیصاب من نسائهم وذراریهم؟ ثم قال: هم منهم، قوله: عن الصعب الخ دلالته علی ان لا بأس بقتل النساء والذریة تبعاً من غیر عمد حیث لا مفرّ عن قتلهم ظاهرة۔ (اعلاء السنن ۱۲: ۲۶ کتاب السیر باب من لا یجوز قتله فی الجهاد)

مرتدين قتلول او د هغوى د مالونو نه د غنيمت جوړولو مسئله

سوال: څه فرمائى علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې د مرزائيانو سره چې څو ورځې مخکې د سوشل بائيکاټ حکم شوې وو هم دې دوران کې مرزائيانو څو ملحد او بې دينه کسان د رشوت په ذريعه خپل معاونين جوړ کړل کوم چې په بازارونو کې ګرځيدل او آوازونه ئې کول چې شته څوک مولا چې د مرزائى د دکان نه څوک د سوا اخستلو نه منع کړى؟ هم دې دوران کې څو جذباتى ځوانانو د هغوى سره مقابله وکړه او د هغوى دکانونه ئې وران کړل او بعض اسباب وغيره ئې لوټ کړل، اوس چې کله دا بائيکاټ ختم شو نو دا مال کوم چې يو مسلمان اوچتولو سره استعمال کړو هغې لره واپس مرزائيانو ته ورکول ضرورى دى يا نه؟ او د مسلمانانو دپاره د دې مال استعمال حلال دې يا حرام؟

۲: مرتدين چې کله د اسلام په ختمولو کې مصروف شى او د حربى کافر د زړه نه حمايت کوى نو د هغه مال به په حالت د ارتداد کې مباح وى يا نه؟

۳: يو عالم د مرتد ذکر شوې مال ته په حالت د ارتداد کې مباح ويلې دې په دې سره په دې عالم باندې شرعا څه نيول شته يا نه او هغه غلط ويلې دى يا صحيح؟ **بينوا توجروا**

المستفتى: مختار احمد... ۲۷ شوال ۱۳۷٤ھ

الجواب: اهل ارتداد چې کله طاقت کې کيږى نو هغوى سره د بنو حنيفه په شان معامله کول يعنى د هغوى قتلول او د هغوى مالونه غنيمت جوړول سنت صديقى دې. (۱) او د هغوى په مسلمانانو معاونين باندې به د باغيانو په

---

(۱) قال الامام محمد رحمه الله تعالىٰ: ولو ان اهل بلدة ارتد واحتى صارت دارهم دارحرب ثم وقع الظهور عليهم فانه يقتل رجالهم ويسبى نساؤهم وذراريهم كما فعله الصديق رضى الله تعالىٰ عنه ببنى حنيفة حين ارتدوا.

(شرح السير الكبير ۱۹٤۱:۵ باب من ارتد من المسلمين)

شان د جنازې مونځ نه شي کولی کما فی ردالمختار ۸۴۳/۱، وجعل مشائخنا المقتولین فی العصبة فی حکم اهل البغی.(۱) وهوالموفق

د ایران او عراق په جنګ کې توقف دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د ایران او عراق ترمینځه جنګ کې که یو فریق خپل ځان ته د مجاهدین اسلام نوم ورکړی او مقابل دویم فریق ته د کفارو لښکر اوائی او دې جنګ ته د کفر او اسلام جنګ اوائی نو آیا یو فریق ته داسې ویل په شریعت محمدی ﷺ کې صحیح دی یا نه؟ او آیا د دې جنګ د کفر او اسلام سره څه تعلق شته یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: سید حبیب الله اسعد ناظم مرکز علوم اسلامیه راحت آباد پیښور ۲۶ مارچ ۱۹۸۵ء

الجواب: دا فیصله ګرانه ده، ایرانی حکومت شیعه او غیر اسلامی حکومت دې او عراقی حکومت په باره کې معلومه نه ده چې هغه اسلامی حکومت دې یا اشتراکی حکومت. والله اعلم

په اراکان (برما) کې د ظالمانو خلاف جهاد فرض عین دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د اراکان په ځمکه (برما) کې مسلمانان د ډیرې مودې نه آباد دی او په دې حصه کې د مسلمانانو اکثریت دې اوس په دې ځمکه باندې د غیر مسلمو حکومت دې مخکې په ۱۹۴۲ء کې د یو منظم سازش د لاندې د دې حصې نه د مسلمانانو د بهر کولو دپاره دومره د تشدد او بربریت ثبوت ورکړې شو چې د هغې مثال د دنیا په تاریخ کې نشته، دا د ظلم سلسله تر اوسه پورې راروانه ده، د تپوس کولو امر دا دې چې دا د شپږو څلویښتو کالو مسلسل ظلم ته کتلو سره شرعاً د برما د مسلمانانو په حق کې نفیر عام دې یا نه؟ که وی نو شرعاً په هغوی باندې جهاد فی سبیل الله فرض دې یا نه؟ که طاقت نه لری نو بیا څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: جناب میر احمد صاحب ۱۶۸۳ عجمان یو اے ای... ۲۷ صفر المظفر ۱۴۰۹ھ

(۱) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۶۴۲:۱ باب صلوٰة الجنازة)

الجواب: د دې فرعونیانو او ظالمانو خلاف جهاد فرض عین دې (۱) او چونکې دا مظلومین خپله د مخالفین په مقابله کې طاقت نه لری، لهذا الاقرب فالاقرب باندې باقاعده فرض دې. (۲) وهوالموفق

د مسلمان فاسق حکومت خلاف مسلح جهاد جائز نه دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې پاکستان چې یو اسلامی ملك دې او په دې کې ډیر قوانین غیر اسلامی دی او اکثر حکمران طبقه په دې کوشش کې وی چې د آئین نه اسلامی شقونه ختم کړی نو ایا د دې مسلمان فاسق حکمرانانو خلاف جهاد بالسیف یعنی مسلح جهاد ضروری نه دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: رحیم علی متعلم اشرفیه پیبنور .... ۱۱ اگست ۱۹۷۳ء

الجواب: د مسلمان فاسق حکمران خلاف مسلح جهاد یعنی جهاد بالسیف بالاجماع جائز نه دی، خو بغیر د قتل او مقاتله د هغوی خلاف آواز اوچتول او د منکراتو نه منع کول (د جلسې جلوس په ذریعه) بیشکه جهاد دې. (۳) لکه

---

۱) قال العلامة الموصلی: الجهاد فرض عین عند النفیر العام لقوله تعالیٰ: انفروا خفافا وثقالا، الآیة: والنفیر العام ان یحتاج الی جمیع المسلمین فلا یحصل المقصود وهو اعزاز الدین وقهر المشرکین الا بالجمیع فیصیر علیهم فرض عین کالصلوٰة ... واذا هجم العدو وجب علی جمیع الناس الدفع. (الاختیار لتعلیل المختار ۴:۱۴۲ کتاب السیر)

۲) قال العلامة الحصکفی: یفرض علی الاقرب فالاقرب من العدو الی ان تقع الکفایة فلو لم تقع الا بکل الناس فرض عینا کصلوٰة وصوم. (الدرالمختار ۳:۲۴۰ کتاب الجهاد)

۳) قال الملا علی قاری: والمراد بالکفر هنا المعاصی والمعنی لا تنازعوا ولاة الامور فی ولایتهم ولا تعترضوا علیهم الا ان تروا منهم منکرا محققا تعلمونه من قواعد الاسلام فاذا رأیتم ذلک فانکروه علیهم وقوموا بالحق حیثما کنتم واما الخروج علیهم وقتالهم فمحرم باجماع المسلمین وان کانوا فسقة الظالمین ... واجمع اهل السنة علی ان السلطان لا ینعزل بالفسق لتهییج الفتن فی عزله واراقة الدماء وتفریق ... [بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

چې اهل حق علماء دا کوي. لما رواه مسلم: عن ام سلمة ان رسول الله ﷺ قال ستكون امراء فتعرفون وتنكرون فمن عرف برئ ومن انكر سلم ولكن من رضى وتابع قالوا افلا نقاتلهم قال لا ما صلوا (۱). وهوالموفق

په پاکستان او افغانستان کې د جهاد حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې آیا افغانستان دار الحرب دې؟ او د دې د جهاد متعلق او پاکستان کې د جهاد متعلق څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتي: محمد حلیم دار العلوم حقانیه ... ۲۲ صفر المظفر ۱۴۰۵ھ

الجواب: په افغانستان او پاکستان دواړو کې اسلامی نظام نافذ نه دې او په دواړو کې د اسلام په نفاذ کې (روس وغیره) بندیز راولی خو د افغانستان نه د دې بندیز ختمولو دپاره جهاد بالسنان شروع دې او د پاکستان نه د دې د ختمولو دپاره جهاد باللسان جاری دې. وهوالموفق

د افغانستان نه د هجرت او جهاد مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې نن صبا په افغانستان کې جنګ جاری دې بعض خلق وائی چې دا اسلامی جهاد نه دې، ځکه چې روس خپل فوج واپس کړې دې اوس مجاهدین خپل مینځ کې جنګیږی، دغه شان دا د امریکې په وسله باندې جنګیږی او نجیب د روس نه وسله اخستلو سره جنګیږی، آیا په دې هجرت او جهاد به ثواب ملاویږی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتي: نامعلوم

بقیه ازحاشیه گذشته] ذات البین فتکون المفسدة فی عزله اکثر منها فی بقائه۔
(مرقاة المفاتیح شرح مشکواة ۷:۲۰۱ کتاب الامارة والقضاء الفصل الاول)
۱) (صحیح مسلم ۲:۱۲۸ کتاب الامارة باب وجوب الانکار الخ)

الجواب: روس او روسیانو خلقو سره جنګیدل جهاد دی (١) او خپل مینځ کې جنګ کول فساد دی، د هجرت فرضیت د مکې د فتح نه پس منسوخ دی (٢) او تر کوم وخته پورې چې په کومو ښهرونو کې د دین دپاره خطره وی نو هجرت به واجب وی کنه نو مستحب به وی. (٣) بهر حال دا موجوده هجرت د مصلحت تقاضه ده نه د دې نه پورته. **فافهم وهو الموفق**

افغان جهاد بیشکه بې شبهې جهاد دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په ګاونډ کې چې د مسلمان ملك افغانستان کوم صورتحال دی چې روس په دې قبضه کړې ده او کمیونزم او دهری نظام ئې نافذ کړې دی، اوس سوال دا دی چې ١: د افغانستان نه علاوه د یو بل ملك مثلا پاکستان وغیره یو فرد د جهاد د جذبې د لاندې هلته تلو سره شریکیږی نو هغه ته به د جهاد ثواب ملاویږی یا نه؟ او که په دې جنګ کې قتل کړې شی نو هغه ته به شهید ویلې شی یا نه؟
٢: بله دا چې دغه مجاهدینو سره د مالی تعاون شرعی حیثیت څه دی؟ کوم

---

١) قال العلامة ابن نجیم : والجهاد هو الدعاء الی دین الحق والقتال مع من امتنع عن القبول بالنفس والمال. (البحر الرائق ٥:٧٠ کتاب السیر)

٢) عن ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه عن النبی ﷺ قال یوم الفتح لا هجرة بعد الفتح ولکن جهاد ونیة واذا ستنفرتم فانفروا، متفق علیه.
(مشکواة المصابیح ٣٣١ کتاب الجهاد)

٣) قال العلامة العینی : فقوله "لاهجرة" یعنی من مکة واما الهجرة عن المواضع التی لا یتأتی فیها امر الدین فهی واجبة ... بقی من الهجرة ثلاثة انواع وهی هجرة من کان مقیماً ببلاد الکفر ولا یقدر علی اظهار الدین فتجب علیه الهجرة.
(عمدة القاری ١٤:٨٠ کتاب الجهاد باب فضل الجهاد)

خلق چې د دې مجاهدینو دپاره په وسله او نقد وغیره سره امداد کوي هغوی ته به په دې باندې اجر او ثواب ملاویږي یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حمید الرحمن عباسی مدرس مدرسه قاسم العلوم

شیرانوالا... لاهور... ۱۷ جمادی الثانی ۱٤۰۱ھ

الجواب: دا رد عمل بیشکه بې شبهې جهاد دې، دا د اسلام او دارالاسلام نه مدافعت دې.(۱) د بخارا حالت په چا هم پټ نه دې، په دې رد عمل کې کوشش کونکې مجاهد دې، او په دې کې قتل شوې شهید دې.(۲) او هغوی سره هر قسم تعاون د اجر او ثواب باعث دې. **وهوالموفق**

جهاد افغانستان صحیح او اهل اقتدار باندې فرض عین دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ۱: په افغانستان کې چې کوم جنګ د مسلمانانو او روسیانو یا د هغوی د ملګرو ترمینځه شروع دې آیا اسلامی نقطه نظر سره دا جهاد دې یا نه؟

۲: آیا دا جنګ زمونږ د ملك پاکستان دپاره جهاد کیدې شی او د دې جهاد څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نثار احمد... اسسٹنٹ ڈسٹرکٹ ایجوکیشن افیسر

ملاکنډ ایجنسی..... ۱۷ محرم ۱٤۰۳ھ

الجواب: چونکې حقیقت دا دې چې روس د خپلو نظریاتو د کامیابئ دپاره هر تدبیر او هره حربه استعمالوی، لهذا د افغانستان خلقو ته د دین او دنیا

---

۱) قال العلامة الموصلی: واذا هجم العدو وجب علی جمیع الناس الدفع لانه یصیر فرض عین. (الاختیار لتعلیل المختار ٤:۱٤۲ کتاب السیر)

۲) قال العلامة النسفی: الشهید هو من قتله اهل الحرب او البغی او قطاع الطریق او وجد فی معرکة وبه اثر او قتله مسلم ظلما ولم تجب به دیة.

(کنز الدقائق علی هامش البحر الرائق ۲:۱۹٦ باب الشهید)

متعلق خطري پیښيږي دي، پس کوم اهل اسلام چې هجرت اختیار کړې دي او
یا ئې دننه، بهر جنګ جاری کړې دي، نو هغه به بچ شي (۱) او ضرورتکي به
ختم شي او چونکې صرف د اهل اسلام د روس سره مقابله ګرانه ده لهذا ټول
ارباب اقتدار (اهل اسلام) باندې فرض عین دی چې هغوی میدان ته راشي
(۲) دا مجاهدین په عزیمت باندې عمل کوی (۳) ګیتې ترک د هغوی دپاره
مرخص دي. وهوالموفق

د اهل اقتدار په خاموش کیناستلو سره په رعیت باندې جهاد نه فرض کیږي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې روسی
کمیونسټ په افغان مسلمانانو باندې ډير زيات ظلم کوی او هغوی د وطن
عزیز نه په هجرت کولو باندې مجبوروی نو آیا په مسلمانانو ګاونډیانو باندې
څه ذمه داری راځي؟ که څوک د جهاد دپاره لاړ شي نو هغوی ته به د جهاد
ثواب ملاویږي؟ او آیا د مسلمانانو د طرف نه چې څوک قتل شي هغه به شهید
وی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: فضل الرحمن جامع مسجد میان سلطان میان والی شهر ۱۴ جمادی الاول ۱۴۰۲ھ

الجواب: د قواعدو په رڼا کې دا جهاد په اسلامی حکومتونو باندې فرض

---

۱) قال العلامة العینی: قوله لا هجرة یعنی من مکة واما الهجرة عن المواضع التی لا
یتاتی فیها امر الدین فهی واجبة.
(عمدة القاری ۱۴:۸۰ کتاب الجهاد باب فضل الجهاد)

۲) وفی اعلاء السنن: لا یکون فرض عین الا علی من استنفرهم الامام... ان
الجهاد لیس بواجب عینا علی جمیع المسلمین ظاهرة بل انما یکون کذلک اذا جاء
النفیر من الامام. (اعلاء السنن ۱۲:۱۰ باب وجوب الجهاد)

۳) قال العلامة حسام الدین: العزیمة وهی فی احکام الشرع اسم لما هو اصل منها
غیر متعلق بالعوارض. (الحسامی ۵۷ فصل فی العزیمة والرخصة)

عين دي، د هغوى په خاموش كيناستلو باندې په ديندارو خلقو باندې فريض نه عائد كيږي. (١) خو دې ته عزيمت ويل صحيح دي (٢) او دې ته حرام ويل حرام دي خكه چې په تجربې سره معلومه شوې ده چې د مخالفينو په مدافعت كې دا لږ خلق هم كامياب دي او هغوى ته به د جهاد ثواب ضرور ملاويږي او د شهادت مرتبه به ضرور مومي. (٣) وهوالموفق

د ارباب اقتدار دپاره په جهاد افغنستان كې حصه اخستل فرض دي

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره كې چې په افغانستان كې موجوده جنګ جهاد دې يا نه؟ او آيا په پاكستاني خلقو باندې جهاد فرض عين دې يا نه؟ او آيا د دې جهاد په باره كې ليكل او تقرر كول پكار دي يا نه؟ او د منع كونكي څه حكم دې؟ **بينوا توجروا**

المستفتي: مولوى عبدالرحمٰن پارهوتى مردان... ١٢ رجب ١٤٠٣هـ

الجواب: د افغانستان دا موجوده معركه بيشكه جهاد دې د دې نصب العين د روس او د روس د ملګرو د اهل اسلام نه تسلط لرې كول دي او د اسلامي نظام راوړلو كوشش دې په ټولو اسلامي ممالكو باندې فرض ده چې

---

١) وفي الفقه الاسلامي وادلته: امر الجهاد موكول الى الامام واجتهاده ويلزم الرعية طاعته فيما يراه من ذلك.
(الفقه الاسلامي وادلته ٨:٥٨٥٢ كتاب الجهاد، مايجب قبل القتال)

٢) قال العلامة حسام الدين: العزيمة وهي في احكام الشرع اسم لما هو اصل منها غير متعلق بالعوارض.
(الحسامي ٥٧ فصل في العزيمة والرخصة)

٣) قال العلامة الحصكفي: وكذا يكون شهيداً لو قتله باغ او حربي او قاطع طريق ولو بغير آلة جارحة فان مقتولهم شهيد بأى آلة قتلوه او وجد جريحا ميتا في معركتهم.
(الدرالمختار ١:٦٧٠ باب الشهيد)

هغوی په دې جهاد کې حصه واخلی (۱) کنه نو ارباب اقتدار به گناهګار وی نه رعایا (۲) په هر مسلمان باندې ضروری ده چې هغه د دې جهاد په حق کې هر قسم حصه واخلی(۳) او د څه قسم مخالفت نه احتراز وکړی. وهوالموفق

د افغانستان جهاد لره د نه منونکی حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی د موجوده جهاد افغانستان متعلق د چا په اشاره باندې د عدم جهاد اشاعت کوی چې په هغې باندې هغه ته کافی پیسې ملاویږی چې په عوامو باندې واضح کړی چې دا جهاد نه دې، د دې سړی متعلق څه حکم دې او موجوده جهاد افغانستان جهاد دې یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد رفیق متعلم حقانیه... یکم ذی الحجة ۱٤۰۹ھ

الجواب: چونکې دا موجوده جنګ د اسلام د حفاظت او د دهریت د تزلزل

---

۱) قال العلامة الحصکفی: وفرض عین ان هجم العدو فیخرج الکل وفی ردالمحتار (قوله فرض عین) ای علی من یقرب من العدو فان عجزوا او تکاسلوا فعلیٰ من یلیهم حتی یفترض علی هذا التدریج علی کل المسلمین شرقاً غرباً.
(الدرالمختار مع ردالمحتار ۳:۲٤۲ کتاب الجهاد)

۲) وفی اعلاء السنن: لا یکون فرض عین الا علی من استنفرهم الامام... ان الجهاد لیس بواجب عیناً علی جمیع المسلمین ظاهرة بل انما یکون کذلک اذا جاء النفیر من الامام.
(اعلاء السنن ۱۰:۱۲ باب وجوب الجهاد)

۳) عن انس رضی الله تعالیٰ عنه عن النبی ﷺ قال جاهدواالمشرکین باموالکم وانفسکم والسنتکم رواه ابوداؤد والنسائی والدارمی.
(مشکواة المصابیح ۳۳۲ کتاب الجهاد)

دپاره کیږي، لهذا دا جنګ جهاد شرعي دې. (۱) کوم سړې چې دا جهاد شرعي نه مني هغه د کفر او فسق ترمینځه دې. (۲) وهوالموفق

په افغان جهاد کښې د عوامو شرکت او د کفارو د معاونینو حکم

سوال: څه فرمائي علماء دين د انقلاب افغانستان په باره کښې چې هلته د کمیونسټ نظریاتو خلق حکمران دي، د روسي لټریچر او دهري نظریاتو پرچار کوي او ورسره ډیر علماء کرام یا خو قتل کوي یا ئې جیلونو کښې اچوي، چې د هغې د وجې نه اکثر دیندار طبقه او اهل علم حضرات په هجرت باندې مجبور شو، نو ایا د دې دهري حکومت خلاف جهاد د شریعت په رڼا کښې جائز دې یا نه؟ او کوم خلق چې د دې نه مدافعت کوي یا د هغوی معاونت کوي د هغوی څه حکم دې؟ بینوا توجروا

المستفتي: (شیخ القرآن) مولانا محمد الله جان ډاګوی المظاهري .. ۲۲ نومبر ۱۹۷۰ء

الجواب: د قرائن نه معلومیږي چې د افغانستان د نوي حکومت د اقتدار خاوندان دهریه او کمیونسټ خلق دي دا خلق د هر مذهب او خصوصا د اسلام بدترین دشمنان دي دا خلق په ظاهر کښې د اسلام نعره هم لګوي خو د مضبوط کیدو نه پس په شعائر اسلام باندې پابندي لګوي، د بخارا حکومت د دې مثال دې پس د دې امور په بناء په ټولو اسلامي حکومتونو باندې فرض ده چې د دې نوي حکومت مقابله وکړي او د هغوی سره جهاد وکړي. (۳) هم دغه

---

۱) قال العلامة ابن نجيم : (وفرض عين ان هجم العدو) لان المقصود عند ذلك لا يحصل الا باقامة الكل فيفترض على الكل فرض عين- (البحر الرائق ۵:۷۲ كتاب السير)

۲) قال العلامة ابن عابدين : وفى التتارخانية لا يكفر بالمحتمل لان الكفر نهاية فى العقوبة فيستدعى نهاية فى الجناية ومع الاحتمال لا نهاية انتهى-
(ردالمحتار ۳:۳۱۲ مطلب ما يشک فى انه ردة لايحكم بها)

۳) قال العلامة الحصكفى : وفرض عين ان هجم العدو فيخرج الكل ، قال ابن عابدين : اى على من يقرب من العدو فان عجزوا اوتكاسلوا فعلى من يليهم حتى يفرض على هذا التدريج على كل المسلمين شرقا وغرباً- (الدر المختار مع ردالمحتار ۳:۲۴۲ كتاب الجهاد)

شان په عوامو باندې هم په قدر د استطاعت فرض ده (۱) او کوم خلق چې د
دې مخالفین اسلام طرفداری کوی د هغوی هم دا حکم دې. (۲) وهوالموفق

د جهاد افغانستان او د جهاد د امیر مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په موجوده وخت
کې د افغانستان په جهاد کې د حصه اخستلو څه حکم دې، او په جهاد کې د
امارت څه مسئله ده؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: معراج ضلع سوات ..٤ ربيع الاول ١٤٠١هـ

الجواب: موجوده افغان جهاد کوم چې د اهل حق او د افغان کمیونسټ
حکومت ترمینځه جاری دی جهاد شرعی دې. (۳) په دې کې حصه اخستونکې
به په غنیمت او شهادت باندې فائز کیږی، چې د جهاد دوران ضرورت راتلو

---

۱) قال العلامة وهبة الزحيلي: يفترض الجهاد على القادر عليه فمن لا قدرة له لا جهاد عليه. (الفقه الاسلامی وادلته ٨:٥٨٥١ الباب الرابع الجهاد)

۲) وفی الكاملية: سئلت عن بلدة استولى عليها الكفار وتمكنوا منها فانضم اليهم بعض القبائل والعشائر وصاروا يقاتلون معهم المسلمين وينهبون مالهم وينصحون الكفار ويعينوهم على اذى المسلمين... والظاهر ان حكم هؤلاء حكم اهل دارالحرب فی قتلهم واخذ مالهم لكونهم ردالعدو والحرب ومعينون له بانفسهم. (فتاوی کاملیه ۲۵۱ کتاب الجنایات)

۳) قال العلامة ابن نجيم: (قوله فرض عين ان هجم العدو) لان المقصود عند ذلك لا يحصل الا باقامة الكل فيفترض على الكل... والمراد هجومه على بلدة معينة من بلاد المسلمين فيجب على جميع اهل تلك البلدة وكذا من يقرب منهم ان لم يكن باهلها كفاية وكذا من يقرب ممن يقرب ان لم يكن ممن يقرب كفاية او تكاسلوا وعصوا وهكذا الى ان يجب على جميع اهل الاسلام شرقاً وغرباً. (البحر الرائق ٥:٧٢ كتاب السير)

سره مجاهدين يو كس لره امير جوړولو سره محاربه كوى نو هم دا به كافى وى. (۱) هم دغه شان د علماء كرامو فتوى په دې دور كې د سلاطين او اميرانو د حكم نه مستغنى كونكې ده. وهوالموفق

په افغان جهاد كې مالى تعاون سره د ذمې د فراغت مسئله

سوال: څه فرمائى علماء دين د دې مسئلې په باره كې چې د افغانستان د جهاد د فرض عين كيدو په صورت كې چې كوم خلق په سعوديه وغيره كې مزدورى كوى او د مجاهدينو مالى امداد كوى نو آيا په دې امداد سره د هغوى ذمه فارغيږى يا نه؟ بينواتوجروا

المستفتي: مفتي محمد سرور دار العلوم عربيه تل.... ۲۷ جمادى الاولى ۱٤۰۸هـ

الجواب: نه د هغوى په ذمه د جهاد فريضه شته، او نه په مالى تعاون كولو سره په هغوى څه گناه شته. (۲) وهوالموفق

د مسلمانانو خلاف د كفارو د معاونين حكم

سوال: څه فرمائى علماء دين د دې مسئلې په باره كې چې بعض قبائلى پښتانه په دنياوى لالچ يا د عقيدې د فساد د وجې نه د روس او كارمل حكومت سره د جوړ او معامله كولو په فكر كې دى.

---

۱) قال الشيخ ظفر احمد العثمانى: وفى الحديث دلالة على اشتراط الامير للجهاد وانه لا يصح بدونه لقوله عليه الصلوٰة والسلام الجهاد واجب عليكم مع كل امير الخ فاذا لم يكن للمسلمين امام فلا جهاد نعم يجب على المسلمين ان يلتمسوا لهم اميراً.
(اعلاء السنن ۱۲:۲،۳ كتاب السير باب فرضية الجهاد)

۲) وفى اعلاء السنن: لا يكون فرض عين الا على من استنفرتم الامام وان استنفر جميع اهل الاسلام وجب على جميعهم شرقاً وغرباً... ان الجهاد ليس بواجب عيناً على جميع المسلمين ظاهرة بل انما يكون كذلک اذا جاء النفير من الامام.
(اعلاء السنن ۱۲:۹،۱۰ كتاب السير باب وجوب الجهاد عينا الخ)

۱: چې مونږ قبائلي به په افغانستان کې د دهریت، د روس د راتلو، قبضه او خه چې په افغانستان کې روس او د کارمل حکومت کوی، په هغې باندې مونږ راضي یو او د دې رضامندۍ به مونږ ښکاره په ریډیو باندې اعلان کوو
۲: دا چې مونږ به د موجوده روسي غلبې کوم چې په افغانستان باندې قائم ده دا حکومت او د دې د نظریات او دوام او حفاظت دپاره لاس په تلې کې او کفن په سر ګرځوو
۳: دا چې مونږ مونږ د افغان مجاهدین دپاره د جهاد افغانستان دپاره د تلو راتلو تولې لارې بندوو
۴: دا خلق ښکاره د افغانستان جهاد ته جهاد نه وائی، بلکې دې ته د ظلم عظیم نوم ورکوی، او په مسلمانانو کې پرچار کوی چې د دې جنګ نه په ارخ شئ، او دې ته د امریکې او روس جنګ وائی، اوس دې مونږ علماء کرام د داسې ډلې د شرعی حکم نه خبر کړی، آیا د رضا بالکفر کفر د لاندې دا خلق نه راځی؟ آیا د ﴿من كثرسواد قوم فهو منهم﴾ په بنیاد باندې ذکر شوې قول او فعل تکثیر سواد او دهریت نه دې؟ آیا د افغانستان د جهاد اسلامی نه په ظلم سره تعبیر کول او داسې عقیده ساتل کفر نه دې؟ آیا په داسې مردار خلقو باندې به د زندیق یا مرتد حکم لګول صحیح نه وی؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: علماء کرام وانا وزیرستان ... ۲۲ شعبان ۱٤۰۵ھ

الجواب: بسم الله الرحمن الرحیم، الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی اما بعد! پس واضحه دې وی چې د افغانستان موجوده جنګ یقینا جهاد دې (۱) د یو طرف نه روسیان او د روس مسلح ملګری جنګیږی، او بل طرف ته اهل اسلام او اهل علم په معمولی امداد خارجی سره جانبازی کوی،

---

۱) وفی الاختیار: الجهاد فرض عین عند النفیر العام... واذا هجم العدو وجب علی جمیع الناس الدفع لانه یصیر فرض عین- (الاختیار لتعلیل المختار ۱٤۲: ٤کتاب السیر)

که دې بل طرف ته امریکې جنګ کولو نو دې دویم طرف سره به هم د اول طرف په شان د جنګ سامان وي.

او دا دې هم واضح وی چې په اول طرف کې څلور قسم خلق حصه اخلی اول هغه خلق دی کوم دهریان دی او د خالق حقیقی منکر دی، دا خلق بیشکه کافر (۱) مباح الدم او مباح الاموال دی. (۲)

دویم هغه خلق دی کوم چې د روس نظام ته حق نظام او د ترقئ نظام وائی، او د الله پاك نظام ته او د وحی نظام ته د تنزل او زوړ نظام وائی، نو دا خلق د توهین وحی او توهین شریعت د وجې نه مباح الدم دی (۳) او د محاربه د وجې نه مباح الاموال هم دی.

دریم هغه خلق کوم چې په جهری او علانیه طریقې سره د دې مخکې خلقو معاونت او امداد کوی او د مجاهدینو مقابله کوی د هغوی لارې بندوی، هغوی ته ظالم او قطاع الطریق وائی نو دا خلق سره د مسلمانئ مباح الدم او مباح الاموال دی. کما فی الکاملیة ۲۵۰ سئلت عن بلدة استولی علیها الکفار فانضم الیهم بعض القبائل وصاروا یقاتلون معهم المسلمین وینهبون مالهم وینصحون الکفار ویعینوهم علی اذی المسلمین فما الحکم فیهم وهذا حالهم؟ فالجواب: انی لم اقف علی حکم هؤلاء فی کتب مذهبنا معاشر الحنفیة ولکن

---

۱) وفی مجموعة قواعد الفقه: والکفر علی اربعة انحاء الاول کفر الانکار وهو ان یکفر بقلبه ولسانه ولا یعتقد الحق ولا یقربه. (مجموعة قواعد الفقه ۴۴۵)

۲) قال العلامة الحصکفی: لان الکفر مبیح للدم... لان الکفار اصناف خمسة: من ینکر الصانع کالدهریة. (الدرالمختار ۳:۳۱۳ باب المرتد) وفی مجمع الانهر (الجهاد) فی الشریعة قتل الکفار ونحوه من ضربهم ونهب اموالهم وهدم معابدهم وکسر اصنامهم وغیرهم (بدأ منا فرض کفایة). (مجمع الانهر ۲:۴۰۷ کتاب السیر)

۳) وفی الهندیة: یکفر اذا وصف الله تعالیٰ بما لا یلیق به او سخر باسم من اسمائه او بامر من اوامره او انکر وعده ووعیده. (فتاوی هندیة ۲:۲۵۸ الباب التاسع فی احکام المرتدین)

وقفت علی حکمهم فی کتب بعض السادة المالکیة، والظاهر ان حکم هؤلاء حکم اهل الحرب فی قتلهم واخذ اموالهم، واما اولادهم فلا یقتلون ولا یکونون فیئا وانما ابیح قتل البالغین منهم لکونهم رد‌ء لعدو الحرب ومعینون له بانفسهم وحکم الرد‌ء اذا لم یقاتل مع العدو حکم المقاتل فاحری اذا قاتل وکذلك رد‌ء اللصوص والمحاربین عند مالك رحمه الله تعالیٰ والکوفیین یقتل بقتلهم ویجب علیه ما یجب علیهم وان کانوا لم یحضروا الفعل وقواعد مذهبنا لا تاباه(۱) انتهی بحذف۔

او څلورم هغه خلق دی کوم چې د کفارو سره هم جنګ کوی او پټې طریقې سره د هغه کفارو معاونت هم کوی د هغوی جاسوسی هم کوی او د اهل اسلام د شکست او مغلوبیت په انتظار کې ناست دی نو دا خلق د جومات ضرار د اهل په شان زنادقه دی. کما فی الکاملیة ۲۵۱ ومنهم من لجأ للمسلمین وصار یقاتل العدو معهم وهو مع ذلك یعین العدو خفیة ویعلمه باحوال عساکر المسلمین ویطلعه علی عوراتهم ویتربص بهم الدوائر... وحکم اولئك حکم الزنادقة ان اطلع علیهم قتلوا، وقال صاحب الکاملیة وقواعد مذهبنا لا تاباه(۲) انتهی ما فی الکاملیة بحذف ما لا تعلق له بالمرام، قلت الجاسوس المسلم لا یقتل عند معاشر الحنفیة(۳) بخلاف ما اذا صار مقاتلا ورد‌ء للکفار۔

۱﴾ (فتاویٰ کاملیه ۲۵۱ کتاب الجنایات)

۲﴾ (فتاویٰ کاملیه ۲۵۱ کتاب الجنایات)

۳﴾ قال الامام محمد رحمه الله تعالیٰ: واذا وجد المسلمون رجلا ممن یدعی الاسلام عینا للمشرکین علی المسلمین یکتب الیهم بعوراتهم فاقر بذلک طوعا فانه لا یقتل ولکن الامام یوجعه عقوبة (شرح السیر الکبیر ۲۰۵۰:۵ باب العین یصیبه المسلمون)

نوټ: د مجاهدینو دپاره ضروري ده چې د پوره تحقیق نه بغیر په چا باندې د معاون او د مرتد کیدو حکم جاري نه کړي چې بل محاذ قائم نه شي، او د قومیت جنګ شروع نه شي، کنه نو اصل مقصد او اصل محاربه ته به سخت نقصان ورسیږي. والله اعلم

د افغان کمیونسټ حکومت د مسلمان معاونین حکم

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ۱: هغه خلق کوم چې د افغانستان د موجوده حکومت نه وسله او پیسې راوړي او د هغې نه خلقو له ورکوي او خپله ئې هم خوري چې د خلقو زړونه د کمیونسټ حکومت طرف ته مائل شي د دې څه حکم دې؟

۲: هغه خلق کوم چې د افغان موجوده اشتراکي حکومت ته مسلمان وائي او د هغوی داسې تعریفونه کوي چې ساده مسلمانان په هغې باندې دهوکه کوي، د دې څه حکم دې؟

۳: هغه خلق کوم چې د موجود افغان حکومت په کامیابۍ باندې فخر کوي او د خوشحالۍ اظهار کوي او د اسلامي مجاهدین په کامیبائ باندې د غم اظهار کوي او په دې باندې خفه وي د دې سړي متعلق څه حکم دې؟

۴: کومو خلقو چې د افغان حکومت نه وسله او پیسې راوړې او هغوی سره د ژبې یا جسماني معاونت وکړي شرعا د دې څه حکم دې؟ **بینوا توجروا**

المستفتي: جمعیة طلباء حرکت حقاني بیرمل وزیرستان ... ۲ مارچ ۱۹۸۷ء

الجواب: رویه این مردمان حرام است از جهت تعاون کفار وزنادقه وبر اهل اسلام واجب است که باین مرد مان ورغم وشادی بائیکاټ کند (۱) ودر

---

(۱) قال الملا علی القاري: قال ابن عبد البر اجمع العلماء علی ان من خاف من مكالمة احد وصلته ما يفسد عليه دينه او يدخل مفسدة في دنياه يجوز له مجانبته وبعده... فان هجرة اهل الاهواء والبدع واجبة على مر الاوقات مالم يظهر منه التوبة والرجوع الى الحق. (مرقاة المفاتيح ۹:۲۶۲ باب ماينهى عنه من التهاجر والتقاطع)

وقت تیقن قتل ایشان نیز جائز است. کما یدل علیه فی الفتاوی الکاملیة ۲۵۱ ومنهم من لجأ للمسلمین وصار یقاتل العدو معهم وهو مع ذلك یعین العدو خفیة ویعلمه بأحوال عساکر المسلمین ویطلعه علی عوراتهم ویتربص بهم الدوائر وقد اطلع لهم علی کتب کتبها فی ذلك الوقت کثیر من مشائخهم المعروفین عندهم بالاجواد یذکرون العدو عهده ویعلمونه ببقائهم علیه وانتظارهم الفرج مع تضعیفهم لجیوش المسلمین وتوهینهم ایاهم وحکم اولئك حکم الزنادقة ان اطلع علیهم قتلوا والا فأمرهم الی الله تعالیٰ(۱)۔ وهو الموفق

د کمیونسټ افغان حکومت حمایت کونکو

او مخالفت کونکو مسلمانانو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ۱: په افغانستان کې موجوده مسلمان کوم چې د موجود کمیونسټ حکومت دفاع کوی مسلمانان دی یا نه؟

۲: کوم خلق چې نه د موجوده کمیونسټ حکومت افغانستان سره تعاون کوی او نه د مجاهدین سره، بلکې خپل کاروبار کوی د هغوی حکم څه دی؟

بینوا توجروا

المستفتی: محمد سردار... دار العلوم عربیه تل... ۲۸ جمادی الاولیٰ ۱۴۰۸ء

الجواب: ۱: دا باغی مسلمانان دی. (۲)

---

۱) (فتاویٰ کاملیة ۲۵۱ کتاب الجنایات)

۲) وفی الهندیة: اهل البغی کل فرقة لهم منعة یتغلبون ویجتمعون ویقاتلون اهل العدل بتأویل ویقولون الحق معنا ویدعون الولایة... یحل للامام العدل ان یقاتلهم وان لم یبدؤا بقتاله وهذا مذهبنا... ولا تسبی نساء هم وذراریهم ولا یملك علیهم اموالهم. (فتاویٰ هندیة ۲:۲۸۳ الباب العاشر فی البغاة)

۲: دا د پاکستانی مسلمانانو په شان دی (۱) وهوالموفق

د جهاد د پاره استطاعت او قدرت شرط دي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې بعض خلق وائی چې تبلیغی جماعت والا د حد نه زیات شوې دی او یو لویه مجمع او طاقت جوړ شوې دې، لهذا اوس په هغوی باندې د مروجه تبلیغ په ځای مسلح جهاد فرض شوې دې، آیا د هغوی د تبلیغی جماعت والو متعلق داسې خبره کول څنګه دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالعزیز .... لوتهیه پېښور

الجواب: دجهاد د فرضیت دپاره چې کوم شرطونه دی (۲) هغه مسلمانان اهل اقتدار او حکومت کې موندلې شی، په عوام الناس کې هغه شرائط موجود نه دی، او د تبلیغی جماعت والو اکثریت بیشکه عوام الناس دی لهذا په هغوی باندې دا فریضه نه عائد کیږی لما فی الهندیة: واما شرائطه فشیئان احدهما امتناع العدو عن قبول ما دعی الیه من الدین الحق وعدم الامان والعهد بیننا وبینهم والثانی ان یرجوا الشوکة واهل المسلمین فی القتال فانه لایحل له القتال لما فیه من القاء نفسه فی التهلکة (عالمکیریة ۲: ۱۸۸) (۳) وهوالموفق

---

۱) قال الشیخ محمد کامل الطرابلسی: ومنه تعلم ان من یدخل تحت جوارهم وامانهم من غیر اعانة لهم بنفسه ولا بماله ولا یکون لهم عینا ولا ردءا دونهم لا یباح قتله. (فتاوی کاملیة ۲۵۱ کتاب الجنایات)

۲) قال العلامة التمرتاشی: ولا بد لفرضیته من قید آخر وهو الاستطاعة، وقال العلامة الحصکفی: وفی السراج وشرط لوجوبه القدرة علی السلاح لا امن الطریق فان علم انه اذا حارب قتل وان لم یحارب اسر لم یلزمه القتال. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳: ۲۲۱ مطلب طاعة الوالدین کتاب الجهاد)

۳) (فتاوی عالمگیریة ۲: ۱۸۸ کتاب السیر الباب الاول فی تفسیره الخ)

د فقهاء او علماء د پاره په جهاد کې د شرکت حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې علماء وفقهاء او دینی مدرسین حضراتو دپاره جهادته د تلو او شرکت څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: فضل قادر کونړ دره افغانستان

الجواب: چونکې په جهاد سره اعلاء کلمة الله مقصود دې او دینی تعلیم او تعلم او په درس او تدریس سره ثبات دین او قیام دین مقصود دې په دې وجه د فقیه او عالم دپاره فرض عین نه کیدو په صورت کې جهاد ته تلو سره د دین د ضائع کیدو خطره ده، لهذا د علماء فقهاء دپاره د جهاد کې تلل مناسب نه دی، وفی الدرالمختار ۳:۲۲۱ وعالم لیس فی البلدة افقه منه فلیس له الغزو خوف ضیاعهم سراجیه ولا یخفی ان المقید یفید غیره بالاولیٰ وفرض عین ان هجم العدو فیخرج الکل ولوبلا اذن انتهی(۱) وکذا فی الهندیة ۲:۱۹۱ فلیراجع(۲). وهوالموفق

جهاد افغانستان او په هغې کې د قاضیانو او مفتیانو دپاره د حصې اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په افغانستان باندې یو کال مخکې روسی فوج مداخلت کولو سره کمیونستیو قبضه کړې ده، د دې په مقابله کې د افغانستان مجاهدینو جهاد شروع کړو، جنګی وسله په هر مقدار کې د موجودیدو باوجود د دشمن په مقابله کې کمه ده نو آیا

---

۱) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳:۲۲۱ کتاب الجهاد، مطلب طاعة الوالدین فرض عین)

۲) وفی الهندیة: عالم لیس فی البلدة احد افقه منه لیس له ان یغزو لما یدخل علیهم من الضیاعة کذافی السراجیة.
(فتاوی عالمگیریة ۲:۱۹۰ کتاب السیر الباب الاول فی تفسیره)

جهاد د دنیا د هرې حصې په مسلمانانو باندې فرض عین دې یا نه؟ او آیا په اهل پاکستان باندې فرض عین دې یا فرض کفایه؟

د فرض عین کیدو په صورت کې به علماء خپل مخصوص مشاغل افتاء او تدریس وغیره پریږدي؟ او حال دا چې د بعض علماء کرامو دا خیال دې په علماء کرامو باندې په یو وخت کې هم جهاد نه فرض عین کیږي؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: ارشاد محمد مدرسه جامعه قاسمیة فیصل آباد ۸ ربیع الاول ۱٤۰۲ھ

الجواب: په صورة مسئوله کې نفیر عام متحقق شوې دې او جهاد فرض عین دې، چونکې د افغانستان مسلمانان د مدافعت نه عاجز دی، لهذا نزدې اهل اسلام (پاکستان، ایران وغیره) باندې دا مدافعه فرض ده، خو په دې شرط چې د غالب کیدو امید وی.

پس اول په اهل اسلام باندې ضروری ده چې ترینګ وکړی او د جنګ آلات برابر کړی چې خپل نفس لره په هلاکت کې د اچولو نه بچ شی.

ثانیاً د مقابلې دپاره دې میدان جنګ ته لاړ شی او چونکې د جهاد نه مقصود اعلاء دین او تقویت دین دې، لهذا د قاضیانو، مفتیانو وغیرهم متعلقه خدمت پریښودلو سره د جنګ میدان ته تلل په حقیقت کې دین ته نقصان رسول دی (**ماخوذازهندیة ۲۱۱/۲ تا ۲۱۷**)[1] **وهوالموفق**

---

(۱) وفی الهندیة: الجهاد فرض علی کل حال غیر انه قبل النفیر فرض کفایة وبعد النفیر فرض عین وهو الصحیح... ثم بعد مجیٔ النفیر العام لا یفترض الجهاد علی جمیع اهل الاسلام شرقاً وغرباً فرض عین وان بلغهم النفیر وانما یفرض فرض عین علی من کان یقرب من العدو... فاذا احتیج الیهم بان عجز من کان یقرب من العدو عن المقاومة مع العدو او تکاسلوا ولم یجاهدوا فانه یفترض علی من یلیهم فرض عین ثم وثم الی ان یفرض علی جمیع اهل الارض شرقاً وغرباً علی هذا الترتیب... واما شرط اباحته... ان یرجوا الشوکة والقوة لاهل الاسلام باجتهاده او باجتهاد من یعتقد فی اجتهاده ورأیه وان کان لا یرجوا القوة والشوکة للمسلمین فی القتال فانه لا یحل له...]

بقیه حاشیه برصفحه آئنده

د طلباء کرامو د افغانستان جهاد ته د تلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ننن صبا د افغانستان جهاد په زور او شور سره جاری دې، آیا د پاکستان په طلباء کرامو باندې دا جهاد فرض عین دې یا نه؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: نور محمد کربوغه شریف... ۲۷ صفر المظفر ۱٤۰۵ھ

الجواب: دا جهاد په اهل اقتدار باندې فرض دې نه په اهل علم باندې (۱) د اهل علم جهاد ته تلل په ظاهر کې اعلاء کلمة الله دې خو په حقیقت کې افناء کلمة الله دې. (۲) او نتائج د فتح د ظهور پاکستان په شان ښکاره کیږی وهوالموفق

پاکستانی طالبانو لره په جهاد افغانستان کې د حصه اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې افغان جهاد په پاکستانی طالبانو باندې فرض دې یا نه؟ او علم دین حاصلول غوره دی که

... بقیه ازحاشیه گذشته] القتال لما فیه من القاء نفسه فی التهلکة... عالم لیس فی البلدة احد افقه منه لیس له ان یغزو لما یدخل علیهم من الضیاعة۔

(فتاویٰ عالمگیریة ۱۹۰،۱۸۸:۲ کتاب السیر، الباب الاول)

۱) وفی الفقه الاسلام وادلته: امر الجهاد موکول الی الامام واجتهاده ویلزم الرعیة طاعته فیما یراه من ذلک۔ (الفقه الاسلامی وادلته ۵۸۵۲:۸ الباب الرابع الجهاد وتوابعه، الفصل الاول حکم الجهاد وقواعده)

۲) وفی تفسیر قرطبی: عن علی الازدی قال اردت الجهاد فقال لی ابن عباس الا ادلک علی ما هو خیر لک من الجهاد تاتی مسجداً فتقرأ فیه القرآن وتعلم فیه الفقه۔

(الجامع لاحکام القرآن للقرطبی ۲۶۹:۸ سورة التوبة آیت: ۱۲۲)

وقال العلامة الحصکفی: وعالم لیس فی البلدة افقه منه فلیس له الغزو خوف ضیاعهم۔ (الدرالمختار ۲۴۲:۳ کتاب الجهاد قبیل مطلب اذا علم انه یقتل یجوز له الخ)

جهاد کول؟ او د مور پلار نه د اجازت اخستلو او نه اخستلو حکم څه دي؟ بينواتوجروا

المستفتي: عبدالعزيز بلوچستاني... ١٩ جمادى الثانى ١٤٠٤هـ

الجواب: د طلباء دين دپاره د علم دين حصول اهم دي په نسبت د هغه مفروض جهاد څکه چې اعلاء د کلمة الله په هغې کې اتم ده په نسبت د افغانستان د اسلامي ستيټ جوړيدو. (١)

نوټ: موجوده جهاد په اهل اقتدار باندې فرض عين دي. (٢) نه په غير مسلح اهل علم باندې. (٣) والله اعلم

پاکستاني عوام لره په جهاد افغانستان کې د حصه اخستلو حکم

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې پاکستاني حضرات د افغانستان د مجاهدين سره يو ځاى کيدو باندې جهاد کولې شي يا نه؟ بينواتوجروا

المستفتي: امام مسجد شيخ الحديث صاحب... ٢٥ جمادى الاول ١٤٠١هـ

---

١) قال العلامة القرطبى: عن على الازدى قال اردت الجهاد فقال لى ابن عباس الا ادلک على ماهو خيرلک من الجهاد تاتى مسجداً فتقرأ فيه القرآن وتعلم فيه الفقه. (الجامع لاحکام القرآن للقرطبى ٨:٢٦٩ سورة التوبة آيت: ١٢٢)

٢) وفى الفقه الاسلامى وادلته: امر الجهاد موکول الى الامام واجتهاده ويلزم الرعية طاعته فيما يراه من ذلک. (الفقه الاسلامى وادلته ٨:٥٨٥٢ الباب الرابع الجهاد وتوابعه، الفصل الاول حکم الجهاد وقواعده)

٣) وفى الهندية: واما شرط اباحته... ان يرجو الشوکة والقوة والشوکة للمسلمين فى القتال فانه لا يحل له القتال لما فيه من القاء نفسه فى التهلکة... عالم ليس فى البلدة احد افقه منه ليس له ان يغزو لما يدخل عليهم من الضياعة. (فتاوىٰ عالمگيرية ٢:١٩٠ کتاب السير الباب الاول)

الجواب: جهاد عبادت دي (١) او ټول اهل اسلام په شان د يو بدن دي او ټول بنهرونه په شان د يو بنهر دی (٢) پس په دې موجوده جهاد کې د يو مسلمان دپاره (د استطاعت مطابق) دحصه نه اخستلو هيڅ عذر نشته. (٣) وهوالموفق

طالب علم په چهټيانو کې د جهاد دپاره تلې شي

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې طالب علم په چهټيانو کې د جهاد دپاره تلې شی؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: امام مسجد شيخ الحديث صاحب ... ٢٥ جمادی الاول ١٤٠١ﻫ

الجواب: طالب علم په چهټيانو کې د جهاد دپاره تلې شی. (٤) وهوالموفق

---

١) قال العلامة ابن نجيم: واما الجهاد فمن اعظم العبادات-
(الاشباه والنظائر ٢٣ القاعدة الاولى لا ثواب الا بالنية)

٢) عن النعمان قال سمعت رسول الله ﷺ يقول مثل المؤمنين فی توادهم وتراحمهم كمثل جسد واحد اذا اشتكى الرأس تداعى له سائره بالسهر والحمى-
(مسند الامام الاعظم ٢١٥ كتاب الادب)

٣) قال العلامة ظفر احمد العثمانی: لا يكون فرض عين الا على من استنفرهم الامام، وان استنفر جميع اهل الاسلام وجب على جميعهم شرقاً وغرباً-
(اعلاء السنن ٩:٢ كتاب السير باب وجوب الجهاد)

٤) قال العلامة الحصكفی: وعالم ليس فی البلدة افقه منه فليس له الغز وخوف ضياعهم-

قال العلامة ابن عابدين: (قوله فليس له الغزو الخ) لما كان المتن صادقا بجواز خروجه زاد قوله فليس الخ ليفيد انه لا يخرج، قلت وظاهر التعليل بخوف ضياعهم جواز خروجه لو كان فی البلدة من يساويه- (ردالمحتار مع الدرالمختار ٣:٢٤٢ كتاب الجهاد)

افغان جهاد او طالب علم لره په هغې کې د حصه اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د جهاد افغانستان د فرضیت او عدم فرضیت څه حکم دې؟ او آیا دا د روس او امریکې جنگ دې؟ که یو سړې جهاد ترک کړی یعنی افغانستان ته نۀ ځی بلکې د دین علم حاصلوی نو گناهگار به وی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد امین عرف دوست مولوی صاحب متعلم حقانیه.. ٤ ربیع الاول ١٤٠٥ھ

الجواب: دا معهود جهادی معرکه ده، د کمیونستو او مسلمانانو ترمینځه جنگ دې. (١) یو طرف ته د کمیونستو وسله د مسلمانانو خلاف استعمالیږی او بل طرف ته د کفار وغیر کفار نه حاصل شوې وسله د کمیونستو خلاف استعمالیږی، د دې دپاره د علم دین تعلیم پرینبودل په ظاهر کې اعلاء الدین دې خو په حقیقت کې اهدام الدین دې فافهم (٢) **وهوالموفق**

بغیر د مور پلار د اجازت نه د جهاد او علمی سفر د پاره د وتلو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ١: د یو سړی مور پلار، ورونه او خپلوان موجود دی آیا د دې سړی دپاره بغیر د مور پلار د اجازت نه د علم حدیث او تفسیر دپاره تلل پکار دی؟

٢: یو سړې د جهاد دپاره بغیر د مور پلار د اجازت نه تلې شی. **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد یار بلوچستانی متعلم حقانیه ... ٢٣ ذی القعده ١٤٠٢ھ

---

١) فی مجمع الانهر: (فان هجم) ای غلب (العدو علی بلد من بلد الاسلام او ناحیة من نواحیها ففرض عین. (مجمع الانهر ٢:٤٠٨ کتاب السیر والجهاد)

٢) وفی الفقه الاسلامی وادلته: امر الجهاد موکول الی الامام واجتهاده ویلزم الرعیة طاعته فیما یراه من ذلک. (الفقه الاسلامی وادلته ٨:٥٨٥٢ الباب الرابع الجهاد وتوابعه، الفصل الاول حکم الجهاد وقواعده)

الجواب: که د دې سړي مور پلار خدمت ته محتاج نه وی نو د دې سړي دپاره د حصول علم سفر کول جائز دی (۱) او که جهاد فرض عین نه وی نو بیا د جهاد دپاره تلل (خدمت ته د محتاجئ په صورت کې به) ناجائز وی (۲) کما فی الهندیة ۵: ۴۰۱ وقال محمد فی السیر الکبیر اذا اراد الرجل ان یسافر الی غیر الجهاد لتجارة اوحج او عمرة وکره ذلك ابواه فان کان یخاف الضیعة علیهما بان کانا معسرین ونفقتهما علیه وماله لایفی بالزاد والراحلة ونفقتهما فانه لایخرج بغیر اذنهما... وان کان لایخاف الضیعة علیهما وان کان سفرا لایخاف علی الولد الهلاك فیه کان له ان یخرج بغیر اذنهما... الی ان قال وکذلك الجواب فیما اذا خرج للنفقة الی بلدة اخری (۳)۔وهوالموفق

رونو سره د مشورې کولو نه بغیر د جهاد دپاره د تلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې مور پلار د جهاد دپاره اجازت راکوی خو هغوی وائی چې د ورونو سره مشوره وکړه، نو په دې صورت کې د ورونو سره د مشورې کولو نه بغیر د جهاد دپاره تلل جائز دی یا ناجائز؟ بینوا توجروا

المستفتی: امام مسجد شیخ الحدیث صاحب ... ۲۵ مئی ۱٤۰۱ھ

---

۱) قال العلامة الحصکفی: وله الخروج لطلب العلم بلا اذن والدین (درمختار) وقال العلامة ابن عابدین: (قوله وله الخروج الخ) ای ان لم یخف علی والدیه الضیعة ان کانا موسرین ولم تکن نفقتهما علیه. (ردالمحتار مع الدرالمختار ۵: ۲۸۹ کتاب الحظر والاباحة، فصل فی البیع)

۲) قال الامام محمد رحمه الله تعالی: فاذا اراد الخروج الی الجهاد وله ابوان فلیس ینبغی له ان یخرج حتی یستاذنهما اذا لم یقع النفیر عاما.
(شرح السیر الکبیر ۱: ۱۹۱ الجهاد ما یسع منه ومالا یسع)

۳) (فتاوی عالمگیریة ۵: ۳٦۵ الباب السادس والعشرون فی الرجل یخرج الی السفر)

الجواب: د فرض عین نه کیدو په صورت کې مشوره ضروری ده. (۱)

وهوالموفق

د مور پلار د اجازت او د مشر ورور یا استاذ د عدم اجازت په صورت کې د جهاد دپاره تلل

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی ته مور پلار د جهاد اجازت ورکړی، خو مشر ورور یا استاذ ورته اجازت نه ورکوی نو آیا د جهاد دپاره تلې شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: امام مسجد شیخ الحدیث صاحب... ۲۵ مئی ۱٤۰۱ھ

الجواب: که دا سړې عالم، مدرس او متعلم نه وی نو د جهاد دپاره تلې شی. (۲) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة ابن نجیم: وفی الذخیرة ان من سوی الاصول اذا کرهوا خروجه للجهاد فان کان یخاف علیهم الضیاع فانه لا یخرج بغیر اذنهم والا یخرج وکذا امرأته.
(البحر الرائق ۵:۷۲ کتاب السیر)

۲) قال العلامة ابن نجیم: وفی الذخیرة ان من سوی الاصول اذا کرهوا خروجه للجهاد فان کان یخاف علیهم الضیاع فانه لا یخرج بغیر اذنهم والا یخرج... والعالم الذی لیس فی البلدة احد افقه منه لیس له ان یغزو لما یدخل علیهم من الضیاع.
(البحر الرائق ۵:۷۲ کتاب السیر)

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاویٰ فریدیہ

(ششم جلد)

باب الغنائم وقسمتها

....

بسم الله الرحمن الرحیم

فتاوی دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاوی فریدیه

باب الغنائم وقسمتها

عن ابی اسامة عن النبی ﷺ:

انه نهی ان تباع السهام

حتی تقسم.

(رواه الدارمی)

....

باب الغنائم وقسمتها

مال غنیمت د ټولو مجاهدینو حق دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د جهاد امیر د جهاد دپاره مجاهدین ولیږل او په مختلفو ګروپونو کې تقسیم کولو سره د هر یو په ذمه جدا جدا کار اوسپارلو، اوس سوال دا دی چې آیا صرف هغه ډله کوم چې د جهاد دپاره د جهاد امیر منتخب کړې دي هغه به په مال غنیمت کې شریکیږی او که هغه ډله هم کوم چې امیر د جنګ سره متعلقه په نورو امورو باندې فائز کړې وو

بله دا چې آیا مال غنیمت به د جهاد د امیر په رائې باندې تقسیمیږی کوم چې امیر کبیر دی او په افغانستان کې دې او که دلته به د پاکستان د امیر جهاد په مرضئ سره تقسیمیږی؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی غلام احمد پلوسئ پیښور

الجواب: اصولی طور دا د غنیمت مالونه د ټولو هغه خلقو حق دی کوم چې دار الحرب (افغانستان) لره د جنګ سره متعلقه امور پوره کولو دپاره متجاوز شوې وی، که هغوی د ایران د طرف نه افغانستان ته داخل شوې وی یا د پاکستان وغیره د طرفونو نه. یدل علیه ما فی الهدایة ۲:۵۶۷ والردء والمقاتل فی العسکر سواء لاستواءهم فی السبب وهو المجاورة او شهود الوقعة علی ما عرف وکذلك اذا لم یقاتل لمرض اولغیره لما ذکرنا واذا لحقهم العدو فی دار الحرب قبل ان یخرجوا الغنیمة الی دار الاسلام شارکوهم فیها(۱)۔ وهو الموفق

---

۱) (الهدایة ۲:۵۶۸ کتاب السیر باب الغنائم وقسمتها)

مال غنیمت د ټولو مجاهدینو ترمینځه مشترک وی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو عسکر د دار الحرب نه مجاهدین لره فناء ته راوستل او دې مجاهدینو سره د بل لښکر یو مجاهد موجود وو، او د دې عسکر سره مشین هم وو، نو آیا د دې اول حزب د مجاهدینوسره(کوم چې په دې ځای موجود وو)حصه جوړیږي یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: بسم الله حقانی ... متعلم حقانیه هذا ..... ١٠ فروری ١٩٨٨ء

الجواب: اگر این مشین کن غنیمت باشد، پس در مابین تمام مجاهدین داخلی و خارجی مشترکه باشد (١) البته مصالحت امیران بر فرقه خاص مجاهدین ممنوع نیست.(٢) وهوالموفق

---

١) وفی الهندیة: الردء والمقاتل فی العسکر سواء کذا فی الهدایة... والاصل ان من دخل للقتال استحق السهم قاتل اولم یقاتل.
(فتاویٰ هندیة ٢٠٨:٢ الباب الرابع فی الغنائم، الفصل الاول)

٢) *...وفی الهندیة: قال محمد رحمه الله تعالیٰ: ولا یستحق القاتل سلب المقتول بنفس القتل مالم ینفل الامام قبل القتل فیقول من قتل قتیلا فله سلبه وهذا مذهب علماء نا رحمهم الله.
(فتاویٰ هندیة ٢١٧:٢ کتاب السیر، الفصل الثالث فی التنفیل)

*...وفی اعلاء السنن: وقال ابن عباس ایضا فی روایة اخری عنه هی محکمة وللامام ان ینفل من الغنائم ماشاء لبلاء ابلاه وان یرضح لمن یقاتل اذا کان فیه صلاح للمسلمین. (اعلاء السنن ٢٦٣:١٢ کتاب السیر باب التنفیل)

*...وقال العلامة الدکتور وهبة الزحیلی: فتخصیص بعض المجاهدین به موکول الی اجهتاد الامام.
(الفقه الاسلامی وادلته ٥٨٩٣:٨ حکم الانفال والغنیمة)

مال غنیمت د مصلحت مطابق په یو خاص ګروپ باندې د تقسیمولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید د لښکر امیر خپل لښکر په څلورو ډلو (الف، ب، ج، د) کې تقسیم کړو، هغوی ټولو د قلعه محاصره وکړه، څلور واړه ډلې په څلورو واړو طرفونو کې ناست وو او جنګ ئې کولو، په هغوی کې الف ګروپ قلعه ته نزدې وو په دې وجه هغه مال غنیمت واخستلو، باقی چونکې لرې لرې وو په دې وجه هغوی راو نه رسیدل، اوس سوال دا دې چې آیا د ج، ب او د ګروپونو په دې کې حصه جوړیږی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی میر عالم وزیرستان... ٢٤ مارچ ١٩٨٤ء

الجواب: مال غنیمت د ټولو مجاهدینو ترمینځه مشترك وی، که د هر یو ګروپ نه وی. (١) خو د مصالحت مطابق او په اتفاق د امیرانو په یو خاص ګروپ باندې تقسیمول جائز دی (٢) وهوالموفق

د جهاد مالونه د مجاهدینو د امیر په رائې باندې په هر کار کې خرچ کیدلې شی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې کومه وسله د

---

(١) قال العلامة ابن الهمام: (قوله الردء) ای العون (والمقاتل سواء) فی الغنیمة لا یتمیز واحد منهم علی آخر بشیٔ وهذا بلا خلاف لاستواء الکل فی سبب الاستحقاق. (فتح القدیر ٥:٢٢٥ باب الغنائم وقسمتها)

(٢) وفی الاختیار لتعلیل المختار: (ویجوز التنفیل قبل احراز الغنیمة)... ولا ینبغی للامام ان ینفل بجمیع المأخوذ لان الغنیمة حق العسکر... فان فعله مع سریة جاز لجواز ان تکون المصلحة فی ذلک. (الاختیار لتعلیل المختار ٤:١٦٢ کتاب السیر، فصل احکام اخماس الغنائم)

وقال الدکتور وهبة الزحیلی: فتخصیص بعض المجاهدین به موکول الی اجتهاد الامام. (الفقه الاسلامی وادلته ٨:٥٨٩٣ حکم الانفال والغنیمة)

حکومت د طرف نه د مجاهدینو تنظیمونو ته ورکولې شی. آیا د هغې خرڅول او په هغې سره نور قسم ضروریات پوره کول جائز دی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: سیف الرحمٰن میران شاه شمالی وزیرستان ... ۲۷ دسمبر ۱۹۸۷ء

الجواب: این اسلحه وغیرها زیر اختیار امیران اند که حسب صوابدید ایشان بر ضروریات مهاجرین صرف کرده شوند مثل خورد ونوش لباس معالجه تعلیم وغیره، پس بوقت حاجت صرف از مد اسلحه بر نفقه واز مد نفقه بر اسلحه حسب صوابدید امیران جائز است. (۱) **وهوالموفق**

د فتح نه مخکې د مال غنیمت د تقسیمولو مسئله

سوال: چې میفرمایند علماء دین درین مسئله که افغانستان در صورت دار حرب بودن غنائمی که بدست مجاهدین مے آید تقسیم در آن جا در نیست، پس درباره آن چې معامله کرده شود؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالغفور مهاجر فاضل حقانیه ... ۳ ربیع الاول

الجواب: تقسیم غنائم ضروری است (۲) البته قبل از فتح اهل اسلام

---

۱) یدل علیه ما فی الصحیح البخاری: وقال طاؤس ومجاهد اذا دفع الیک شیئ تخرج به فی سبیل الله فاصنع به ماشئت وضعه عند اهلک ... قال عمر رضی الله تعالیٰ عنه حملت علی فرس فی سبیل الله فرأیته یباع فسألت النبی ﷺ آشتریه؟ فقال لا تشتره، وقال الحافظ ابن حجر رحمه الله تعالیٰ: وجه دخول قصة فرس عمر من جهة ان النبی ﷺ اقر المحمول علیه علی التصرف فیه بالبیع وغیره فدل علی تقویة ما ذهب الیه طاؤس من ان للآخذ التصرف فی المأخوذ. (فتح الباری: ۶:۱۲۴ کتاب الجهاد: باب الجعائل والحملان فی السبیل)

۲) قال العلامة الکاسانی: اذا دخل جماعة لهم منعة دارالحرب فاخذوا اموالاً منهم فانها تقسم قسمة الغنائم بالاجماع. (بدائع الصنائع ۶:۹۰ کتاب السیر، بیان حکم الغنائم)

وشکستن شوعین تقسیم کردن یا خواستن مخالف از مذهب است.(۱) وضرر رسان با محاربه است. وهوالموفق

مال غنیمت به د حکومت وی که د فوځ؟

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په موجوده دور کې که اسلامی فوج په کفارو باندې غالب شی او مال غنیمت د هغوی په لاس راشی نو هغه به د حکومت وی او که په فوجیانو کې به تقسیم کولې شی د سهم له وسهمين لفرسه مطابق؟ حال دا چې فوجیانو ته سورلی، اسلحه وغیره حکومت ورکوی؟ بینوا توجروا

المستفتی: حوالدار مرجان تل سکاؤتس ... یکم رمضان المبارک

الجواب: دا فوجی قوانین هم د نورو قوانین په شان غیر اسلامی دی. (۲) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة ابن نجيم: حرم قسمة الغنائم فی دارالحرب لغير ايداع لنهيه ﷺ عن بيع الغنائم فی دارالحرب والقسمة بيع معنىً فتدخل تحته... والاصل عندنا انه لا ملک قبل الاحراز بدار الاسلام فتحرم القسمة والبيع قبله۔
(البحر الرائق ۵:۸۳،۸۴ باب الغنائم وقسمتها)

۲) شرعاً د مال غنیمت تقسیمولو طریقه داده چې دا پنځه حصې کړی، پنځمه حصه په بیت المال کې داخله کړی او باقی څلور حصې په هغه فوج تقسیم کړی چاچې د جنګ په دوران کې په دې مال غنیمت باندې قبضه کړې ده. او دا طریقه چې د غنیمت ټول مال به د حکومت وی یا به ټې په بیت المال کې داخلوی د مصلحت نه بغیر دا طریقه غیرشرعی او غیراسلامی ده. اود سنت نبوی ﷺ خلاف ده. علامه کاسانی فرمائی اذا دخل جماعة لهم منفعة دارالحرب فاخذوا اموالاً منهم فانها تقسم قسمة الغنائم بالاجماع سواء دخلوا باذن الامام او بغير اذنه. (بدائع الصنائع ۴:۹۰ کتاب السير بيان حکم الغنائم) او صاحب د هدایې په دې باندې تصریح کړې ده: قال العلامة المرغينانی: ويقسم الامام الغنيمة فيخرج خمسها لقوله تعالیٰ: فان لله خمسه ولرسوله، استثنى الخمس ويقسم اربعة اخماس بين الغانمين لان النبی ﷺ قسمها بين الغانمين (الهداية ۲:۲٦۷ باب الغنائم وقسمتها)

...[بقيه حاشيه بر صفحه آئنده

د مجاهدينو د پاره جمع شوې چنده د هغوی په اهل و عيال باندې د خرچ کولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې د يو سړي سره د مجاهدينو دپاره څه پيسې د خلقو نه راجمع کړې شوې آيا دا سړې دا رقم د مجاهدين په اهل وعيال باندې خرچ کولې شي يا نه؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: طالب علم ....٨ جمادی الثاني ١٤٠١ھ.

الجواب: د مجاهدينو په اهل وعيال باندې خرچ او په مجاهدين باندې د جنګ په ميدان کې خرچ يو شان دې يدل عليه ما قال طاؤس ومجاهد اذا دفع اليك شيئ تخرج به في سبيل الله فاصنع ما شئت وضعه عند اهلك (بخاری شريف ١:٤١٧)(١) ولحديث من خلف غازيا في سبيل الله بخير فقد غزا، (بخاری ١:٣٩٩)(٢)۔ وهوالموفق

د خانله يو مجاهد حربی لره قتلولو سره د هغه نه وسله اخستل د هغه حق دې

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې يو مجاهد روسی

...بقيه ازحاشيه گذشته] البته د مصلحت په خينې صورتونو کې په دې کې کمې زياتې يا په خاص قسم مجاهدينو کې تقسيمول چه دا په مصلحت سره او په اتفاق د حاکمانو وی دا ددې نه مستثنی دی.قال الشيخ ظفر احمد التهانوی : وقال ابن عباس ايضاً في رواية اخری عنه هي محکمة وللامام ان ينفل من الغنائم ماشاء لبلاء ابلاه وان يوضع لمن يقاتل اذا کان فيه صلاح للمسلمين.

(اعلاء السنن ١٢:٢٦٣ کتاب السير باب التنفيل) ...ازمرتب

١) (الصحيح البخاری ٢:٤١٧ باب الجعائل والحملان فی السبيل، کتاب الجهاد)

٢) عن زيد بن خالد ان رسول الله ﷺ قال من جهز غازيا في سبيل الله فقد غزا ومن خلف غازيا في سبيل الله بخير فقد غزا.

(الصحيح البخاری ١:٣٩٨،٣٩٩ باب فضل من جهز غازيا او خلفه بخير ، کتاب الجهاد)

حربي قتل کړو او د هغه نه ئې مشين اخستلې دې او پاکستان ته راغلي دې، اوس بعض مجاهدينو په دې مجاهد باندې دعوى کړې ده چې تاسو زمونږ سره وعده کړې وه چې تاسو ته کوم مال غنيمت حاصل شي په هغې کې به زمونږ حصه وي او مدعى عليه انکار کوي او هغه خلق دې وخت کې د مجاهد سره نه وو؟ بينوا توجروا

المستفتي: گل دار افغاني اضاخيل کيمپ پشاور ... ١٢ جون ١٤٠١هـ

الجواب: د حديث په بنا ﴿من قتل قتيلا فله سلبه﴾ رواه الترمذي (١) وابوداؤد (٢) وغيرهما. دا مشين صرف د هغه قاتل حق دې، په دې کې د غير قاتلين حق نشته که د مقاتلې نه مخکې هغه د شرکت فيصله کړې وي او که نه وي، دا اسلامي او کتابي شرکت نه دې. (٣) وهوالموفق

په دار الحرب کې د مسلمان سوداګر د مال تجارت حکم

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې بعض مسلمان سوداګر په دار الحرب کې سامان تجارت وغيره راوړي او هلته اخستل خرڅول کولو سره کافي فائده او نفع حاصلوي. که مجاهدين په دې سامان تجارت باندې قبضه وکړي نو آيا دا سامان تجارت کوم چې د مسلمان نه په

---

١) عن ابي قتادة قال قال رسول الله ﷺ من قتل قتيلا له عليه بينة فله سلبه. (جامع الترمذي ١: ٢١٨ کتاب السير، باب ماجاء في من قتل قتيلا فله سلبه)

٢) (ابوداؤد ٢: ٣٧٦ باب في النفل)

٣) وفي الاختيار: اعلم ان الداخل دار لا يخلو اما ان كان لهم منعة اولا... وان لم يكن لهم منعة فان كان بغير اذن الامام لا يخمس لانه ليس بغنيمة... واذا لم يكن غنيمة فما اخذه كل واحد فهو له خاصة لانه مأخوذ على اصل الاباحة كالحشيش والصيد لما مر في الشركة (الاختيار لتعليل المختار ٤: ١٦١ فصل احكام اخماس الغنائم)

دار الحرب کې اخلی دا به غنیمت شمارلې شی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد نعیم اضاخیل کیمپ پېښور

الجواب: د مسلمان سره نه ښائی چې دار الحرب ته د تجارت سامان برابر کړی په دې سره به اهل حرب ته تقویت حاصلیږی کوم چې یو قسم اعانت دې، خو دا مال او سامان تجارت مال غنیمت نه شمارلې کیږی، مال غنیمت هغه وی کوم چې د کفارو نه د طاقت په زور واخستلې شی. وفی رد المختار ۱۳۶/۴ الغنیمة اسم لما یؤخذ من اموال الکفرة بقوة الغزاة وقهر الکفرة (۱) ومثله فی البدائع ۱۱۷/۷ (۲) وهوالموفق

په دار الحرب کې د مسلمان سوداګرو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو کافر په اسلامی ملك باندې حمله وکړی او مسلمان د هغوی خلاف جهاد شروع کړی، بیا د جنګ دوران دا کافر ملك د نورو ملکونو نه مختلف مالونه او څیزونه راوغواړی، دا مالونه په دوه قسمه وی یو قسم د دې کافر حکومت ملك وی او دویم قسم د عام مسلمان سوداګرو وی کوم چې په دې کافر حکومت کې دننه په مسلمانانو او کافرو باندې خرڅوی نو آیا د مجاهدینو دپاره دا جائز ده چې د مسلمانانو د دې مالونو نه مال غنیمت جوړ کړی بینواتوجروا

المستفتی: شیر اکبر صادق جامعه اسلامیه مدینة المنورة

کلیة الدعوة واصول الدین ... ۱۲ اګست ۱۹۸٤ء

الجواب: د دې څیزونو په کفارو باندې خرڅول چې په هغې سره اهل حرب ته

---

۱) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۴:۱۳۷ کتاب الجهاد والمغنم)

۲) قال العلامة الکاسانی: فالغنیمة عندنا اسم للماخوذ من اهل الحرب علی سبیل القهر والغلبة. (بدائع الصنائع ۷:۱۱۷ کتاب السیر)

تقویت ملاویږی مکروه تحریمی دی کما فی شرح التنویر علی هامش ردالمحتار ٣:٢١٣ قبیل باب المغنم وقسمته لم یبع ای یحرم ان یبیع منهم ما فیه تقویتهم علی الحرب... ولا نحمله الیهم ولو بعد صلح لانه علیه الصلوٰة والسلام نهی عن ذلك وامر بالمیرة وهی الطعام والقماش فجاز استحسانا انتهیٰ(١) او د مسلمانانو نه د دې په زوره اخستل مال غنیمت نه دې لان الغنیمة ما نیل عن الکفار کما فی المغرب(٢) وما یؤخذ من اموال الکفرة بقوة الغزاة وقهر الکفرة کما فی الهندیة(٣) نعم جاز تعزیر مثل هذا العاصی علی وجه. وهو الموفق

د هندوانو متروکه څیزونه د مال فئ په حکم کې دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د هندوانو د پریښودلې شوې مالونو څه حکم دې؟ او د هغې مالکان به کوم خلق متصور کولې شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: حاجی محمد انور نوښار ٨ جنوری ١٩٩٠ء

الجواب: ومنه الصدق والصواب: د هندوانو متروکه اموال د فئ په حکم کې دی (٤) د دې مالکان به هغه کسان وی د چا نه چې حکومت مالکان جوړ

---

١) الدر المختار علی هامش ردالمحتار ٣:٢٤٨ کتاب الجهاد قبیل باب المغنم وقسمته)

٢) وفی مجمع بحار الانوار: الغنیمة وهو ما اصیب من اموال اهل الحرب بایجاف خیل ور کاب. (مجمع بحار الانوار ٤:٧٢ باب الغین مع النون)

٣) وفی الهندیة: الغنیمة اسم لمال ماخوذ من الکفرة بالقهر والغلبة والحرب قائمة قبل الاحراز بدار الاسلام (فتاویٰ عالمگیریة ٢:٢٠٤ کتاب السیر الباب الرابع فی الغنائم)

٤) قال العلامة الشامی: وما اخذ منهم بلا حرب ولا قهر کالهدیة والصلح فهو لا غنیمة ولا فیٔ وحکمه حکم الفیٔ لا یخمس ویوضع فی بیت المال.

(ردالمحتار ٣:٢٥٠ باب المغنم وقسمته، مطلب بیان معنی الغنیمة)

کړي. قال الله تبارك وتعالیٰ: وما افاء الله علی رسوله منهم فما اوجفتم علیه من خیل ولارکاب ولکن الله یسلط رسله علی من یشاء (سورة الحشر) (١)۔ والله اعلم بالصواب

په جهاد کې د کفار او د هغوی د معاونین باغونه پرې کول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې کفارو سره په جنګ کې د هغوی باغونه یا د هغوی د معاونین د باغونو پرې کولو څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتي: قاری محمد انور مدرسه عربیه تل... ٢٣ اپریل ١٤٠١ھ

الجواب: کفار او د هغوی د معاونین باغونه پرې کول مشروع دی (قرآن) (٢) (حدیث) (٣) وهوالموفق

د مجاهدینو د پاره د کابل نه غوا، چیلئ وغیره غصب کولو سره راوستل

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د مجاهدینو دپاره د کابل نه د عام خلقو د غوا او بیزې وغیره غصب کولو سره راوستل جائز دی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتي: محمد حلیم متعلم حقانیه... ٢٢ صفر ١٤٠٥ھ

---

١) (سورة الحشر آیت: ٦)

٢) قال الله تعالیٰ: ما قطعتم من لینة او ترکتموها قائمة علی اصولها فباذن الله ولیخزی الفاسقین۔ (سورة الحشر آیت: ٥)

٣) عن ابن عمر رضی الله تعالیٰ عنهما قال حرق رسول الله ﷺ بعث نخل بنی النضیر وقطع وهی البویرة۔
(اعلاء السنن ١٢:٢١ کتاب السیر باب تحریق اشجار دارالحرب وقطعها الخ)

الجواب: قصدا عمدا دا اقدام حرام دي. (١) **وهوالموفق**

د کمیونسټو د معاونینو ښځې نیول او د هغوی نه ویزې جوړول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د کمیونسټو ښځې نیول او د هغوی نه ویزې جوړول څنګه دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی میر عالم خان وزیرستانی... ٢٤ مارچ ١٩٨٤ء

الجواب: چې هر کله د هغه معاونین مرتد کیدل ثابت نه وی نو دا نیول او وینزه جوړول جائز نه دی. (٢) **والله اعلم**

د جهادی مرکز نه ټوپکې غلا کیدو په صورت کې په مستعیر باندې د ضمان مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې مجاهد منظر خیل د جهاد دپاره د مجاهدین د جماعت نه ټوپکې واخستلې او په وزیرستانی مجاهدینو ئې تقسیم کړې لکه چې د مجاهدینو قانون دې، عملی جهاد کولو سره یو سړی سره د خپلو ملګرو ټوپکې غلا کړې او د مرکز نه وتښتیدل، اوس د جماعت د مرکز امیر دعوی په مجاهد منظر خیل باندې

---

١) قال العلامة الدكتور وهبة الزحيلي: ثبت تحريم الغصب في القرآن والسنة والاجماع، اما القرآن فقول الله تعالىٰ يأيها الذين آمنوا لا تأكلوا اموالكم بينكم بالباطل... اما السنة فقوله ﷺ ان دماء كم واموالكم حرام عليكم كحرمة يومكم هذا، في شهر كم هذا، في بلد كم هذا... واجمع المسلمون على تحريم الغصب وهو معصية كبيرة.

(الفقه الاسلامي وادلته ٦:٤٧٨٦ الفصل السابع الغصب)

٢) وفي الهندية: ولا تسبى نساء هم وذراريهم ولا يملك عليهم اموالهم.

(فتاوى هندية ٢:٢٨٣ الباب العاشر في البغاة)

کوی چې یا خو د هغه غلو نه ټوپکې واپس راوړه یا ترې قیمت واخله ځکه چې ضمانت تا کړې وو.

مجاهد منظر خان په جواب کې وائی چې دا کسانو جهاد کولو او د هغوی نه ټول مجاهدین راضی وو او مونږ ټولو ته دهوکه راکولو سره تبنتیدلي دی دا معلومات هم شوې دی چې دا ټوپکې د جهاد دپاره امانت دی ما نه خرڅ کړې دی او نه په دې کار کې شریک یم، لهذا دا هلاك دې استهلاك نه دې، اوس سوال دا دې چې د دې ضمان په چا باندې راځی؟ او دا هلاك دې یا استهلاك؟ بینواتوجروا

المستفتی: نیك بهادر نقشبندی بویا محمد خیل..٢٢ ستمبر ١٩٨٧ء

الجواب: علامه شامی وغیره په کتاب العاریة کې لیکلي دی چې مستعیر اعاره کولې شی. (١) پس که مجاهدین د شمالی وزیرستان په شهادت شرعیه سره ثابت کړی چې دا مستعیر بین خائن وو نو دا استهلاك دې او موجب ضمان دې کنه نو موجب ضمان نه دې. (٢) واضحه دې وی که د دغه مجاهدینو جماعت دې مستعیر ته د ضمان ورکولو وعده کړې وی نو دا نامنظور او کالعدم ده. کما فی شرح المجلة ٤٥٠ العاریة امانة فی ید المستعیر ...فلاضمان ایضا ولوشرطه المعیرلان اشتراط الضمان فی الامانات باطل (٣) وهوالموفق

---

١) قال العلامة الحصکفی: وله ان یعیر ما اختلف استعماله او لا ان لم یعین المعیر منتفعاً ویعیر مالایختلف ان عین وان اختلف لا للتفاوت. (الدرالمختار ٤:٥٦٢ کتاب العاریة)

٢) قال الشیخ ظفر احمد العثمانی: عن شریح انه قال لیس علی المستودع غیر المغل ضمان ولا علی المستعیر غیر المغل ضمان وبالاجماع لایضمن المستودع مالم یتعد فکذلک المستعیر.

(اعلاء السنن ١٦:٥٧ کتاب العاریة)

٣) (شرح المجلة لسلیم رستم باز ٤٥٠ الباب الثالث فی العاریة)

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاویٰ فریدیہ

(ششم جلد)

باب الاستیمان واحکام دارالحرب

....

بسم الله الرحمن الرحيم

فتاوٰی دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاوٰی فریدیہ

باب الاستیمان

واحکام دار الحرب

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم:

من أمن رجلاً على نفسه فقتله

اعطى لواء الغدر يوم القيٰمة

(رواه فی شرح السنة)

....

باب الاستیمان واحکام دار الحرب

د دار الحرب او دار الاسلام تعریف

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د دار الحرب او دار الاسلام تعریف څه دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: حضرت جمال تور ډهیر ... ۲۵ جمادی الاول ۱۳۹۵ھ

الجواب: دارالحرب عبارت است از دارے که درو ولایت (حکومت وتسلط) کفار باشد ودر آن حکمی ازا حکام اسلام جاری نه شود، کفار از اجرائے احکام شرع باز مے شوند بلکه احکام کفر راسبیل اشتهار جاری سازند، وکسی از اهل اسلام بلا اجازت وامان کفار درآنجا اقامت کردن نه تواند، کذا یفهم من تقریر الامام محمد فی الزیادات (مجموعة الفتاوی ۲۲)(۱)

قلت ان دارالحرب قسمان اصلیة وهی مافیه تسلط الکفار ولا تمکن فیه اظهار الشرائع الا باذنهم فتامل فی شان مکة قبل الفتح، وطاریة وهی مافیه ظهور احکام الکفر عند ابی یوسف ومحمد کما فی البدائع ۷: ۱۳۰ وقال ابوحنیفة انها (دارالاسلام) لا تصیر دارالحرب الا بثلث شرائط احدهما ظهور احکام الکفر فیها، والثانی ان تکون متاخمة (متصلة) لدار الکفر والثالث ان لا یبقی فیها مسلم ولا ذمی آمنا بالامان الاول وهو امان المسلمین (بدائع ۷: ۱۳۰)(۲)۔

فاقلیم الهند کانت دارالاسلام فی عهد المغل وبعد تسلط النصاری فصارت دارالحرب عندهما لا عنده لبقاء بعض الشرائع والشعائر کالجمة والاذان وغیره واما بعد ذهاب تسلط النصاری ومجئ تسلط المسلمین مثله هی باقیة علی ماکانت علیه بل لافرق بین الباکستان ویورب فی منع الشرائع وعدم المنع الا

---

۱) (مجموعة الفتاوی ۲: ۱۷۳ کتاب الحظر والاباحة)

۲) (بدائع الصنائع ۶: ۱۱۲، کتاب السیر، بیان الاحکام التی تختلف باختلاف الدارین)

قدراً یسیراً فبالجملة ان الباکستان دارالمسلمین حتماً ودارالاسلام عنده لا عندهما فافهم۔ وهوالموفق

د دارالحرب تعریف او تعین

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی (چه خان عالم ګڼی) په لویه مجمع کې وویل چې دې وخت په دنیا کې یو ځای کې هم دار الحرب نشته چې کله مونږ د هغه نه وضاحت طلب کړو آیا روس، چین او امریکه وغیره دار الحرب نه دی؟ نو هغه وویل چې هر ګز نه دی؟ په دې باندې مونږ د هغه نه د دار الحرب تعریف اوپوښتنې نو هغه وویل چې یو غیر مسلم حکومت تر هغه وخته پورې دار الحرب نه جوړیږی تر څو چې هغه په مسلمانانو باندې جنګ مسلط نه کړی، مهربانی وکړئ بیان کړئ چې د دې عالم دا خبره صحیح ده یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: صاحب زاده صفی الله ضلع دیر

الجواب: په کومو ملکونو باندې چې د مسلمانانو تسلط نه وی راغلې او د پخوا زمانې نه هلته د کفارو حکومت جاری وی لکه روس، چین او امریکه نو دا ملکونه بیشکه دار الحرب دی، قال العلامة الکهنوی فی فتاواه ۲ : ۲۲ دارالحرب عبارت ازدارے است که در وولایت کفار باشد ودران حکمے از احکام اسلام جاری نشود وکفار از اجراء احکام شرع مانع شوند بلکه احکام کفر راعلی سبیل الاشتهار جاری سازند وکسی از اهل اسلام بلا اجازت وامان کفار درانجا اقامت کردن نتواند، کذا یفهم من تقریر الامام محمد رحمه الله فی الزیادات انتهی (۱)۔ واضح باد که اجازت امریکه برائے نماز وصوم مثل اجازت اهل ذمه ست در دارالاسلام فقط۔ وهوالموفق

---

۱) (مجموعة الفتاوی ۲ : ۱۷۳ کتاب الحظر والاباحة)

وقال العلامة الکاسانی: واختلفوا فی دارالاسلام انها بماذا تصیر دارالکفر؟ قال ابوحنیفة انها لا تصیر دارالکفر الا بثلاث شرائط، ... [بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

د سمندری حدودو په دار الحرب کې داخلیدل

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په جغرافیائی تقسیم کې د سمندر څه حصه هغې ته د نږدې ملکونو په قبضه کې وی، چې په هغې کې د نورو ملکونو بغیر د اجازت نه د سمندری حدود خلاف ورزی گڼلې شی، آیا په دې صورت کې د کافر ملکونو سمندری حدود به هم د دار الحرب په حکم کې وی؟ یعنی سمندر په دار الحرب کې داخلیدلې شی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: انور حیات چکوال پنجاب

الجواب: کوم ملك چې دار الحرب شی نو د هغې د قبضې نه لاندې ټول حدود حکما په دار الحرب کې شامل دی په دې شرط چې د اسلامی ملکونو سره د هغه علاقې تعلق ختم شی وفی ردالمحتار۳: ۲۱۱ قوله: واحرزوها دارهم ویلحق بها البحر الملح ونحوه كمفازة ليس ورائها بلاد الاسلام نقله بعضهم عن الحموی وفی حاشية ابی السعود عن شرح النظم انها علی سطح البحر له حكم دارالحرب(۱)۔وهوالموفق

آیا افغانستان دار الحرب دې یا دار الاسلام

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په دې زمانه کې د افغانستان څۀ حکم دې؟ هغه دار الحرب دې یا دار الاسلام؟ او د تقدین په

بقیه ازحاشیه گذشته] احدها: ظهور احكام الكفر فيها، والثانی: ان تكون متاخمة لدار الكفر والثالث: ان لايبقى فيها مسلم ولاذمى آمنا بالامان الاول وهوامان المسلمين، وقال ابويوسف ومحمد رحمهم الله انها تصير دارالكفر بظور احكام الكفر فيها۔
(بدائع الصنائع ۶:۱۱۲ بيان الاحكام التی تختلف باختلاف الدارين)

۱) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳:۲۶۶ باب استيلاء الكفار كتاب الجهاد)

صورت کې د هغه مالونو څه حکم دې کوم چې مجاهدین او غازیان د افغان حکومت نه جبرا اخلی؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد متعلم حقانیه .... ١٧ جمادی الاول ١٤٠٢ھ

الجواب: افغانستان په ظاهره کې دار الاسلام دې او په حقیقت کې دار الحرب دې. اما الاول فلعدم ظهور احکام الکفر فیه، قال العلامة الشامی قوله باجراء احکام اهل الشرك ای علی الاشتهار وان لایحکم فیها بحکم اهل الاسلام هندیه وظاهره .انه لو اجریت احکام المسلمین واحکام اهل الشرك لا تکون دارحرب،(ردالمحتار ٣: ٣٥٠)(١) واما الثانی فلما فی البدائع وجه قول ابی حنیفة ان المقصود من اضافة الدار الی الاسلام والکفر لیس هو عین الاسلام والکفر وانما المقصود هو الامن والخوف ومعناه ان الامان ان کان للمسلمین فیها علی الاطلاق والخوف للکفرة فیها علی الاطلاق فهی دار الاسلام الخ(٢)،

قلت والخوف فی بلد افغانستان لاهل الاسلام الا لمن کتم او استلم او داهن اظهر من الشمس، ثم ایمانهم ایاهم لایلافهم الدهریة مثل ایمانهم اهل بخاری .وهوالموفق

د کینیا د دار الحرب کیدو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په کینیا کې هر سړی ته مذهبی او شهری آزادی حاصل ده آیا په هغې باندې د دار الحرب احکام جاری کیدې شی؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد اشفاق راولپنډی... ١٥ اگست ١٩٧٩ء

---

١) (ردالمحتار هامش الدر المختار ٢٧٧:٣ قبیل باب العشر والخراج والجزیة)

٢) (بدائع الصنائع ١١٢:٦ کتاب السیر)

الجواب: چې کله مذهبی آزادی د اجازت محتاج دی نو دا آزادی آزادی نه ده بلکې پابندی ده، بهر حال امریکه یقینی طور دار الحرب دې خصوصاً د امام ابویوسف او امام محمد رحمهما الله په نزد، د هغوی په نزد دار ومدار په احکاماتو باندې دې، یعنی چې کله غیر اسلامی احکام او قوانین علانیه نافذ او جاری وی نو دا وطن به دار الحرب وی **کما فی الهندیة ۲۳۲/۲**(۱) **وهوالموفق**

آیا تهانی لینډ دار الحرب دې؟

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د دار الحرب تعریف څه دې؟ آیا تهائی لینډ دار الحرب دې یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم.....۲۰ جون ۱۹۷۶ء

الجواب: دار الحرب هغه وطن دې چې په هغې کې د شروع نه د کفارو تسلط راروان وی، او یا ټول شعائر اسلام په هغې کې ممنوع وی او حال دا چې د مسلمانانو نه قبضه اخستلې شوې وی، او په ظاهره تهائی لینډ په اول قسم کې داخل دې، **والتفصیل فی ردالمحتار ۲۴۹/۳، ۲۵۰**(۲) **وهوالموفق**

---

۱) وفی الهندیة: قال محمد رحمه الله تعالیٰ فی الزیادات انما تصیر دارالاسلام دارالحرب عند ابی حنیفة رحمه الله تعالیٰ بشروط ثلاثة احدها اجراء احکام الکفار علی سبیل الاشتهار وان لا یحکم فیها بحکم الاسلام والثانی ان تکون متصلة بدار الحرب لا یتحلل بینهما بلد من بلاد الاسلام والثالث ان لا یبقی فیها مؤمن ولا ذمی آمنا بامانه... وقال ابویوسف ومحمد رحمهما الله تعالی بشرط واحد لاغیر وهو اظهار احکام الکفر وهو القیاس. (فتاوی هندیة ۲: ۲۳۲ کتاب السیر، الباب الخامس فی استیلاء الکفار)

۲) قال العلامة الحصکفی: (لاتصیر دارالاسلام دارحرب الا) بامور ثلاثة: باجراء احکام اهل الشرک وباتصال بدارالحرب وبان لا یبقی فیها مسلم ولا ذمی آمنا بالامان الاول، وقال الشامی (قوله لا تصیر دارالاسلام دارحرب الخ)...[بقیه حاشیه برصفحه آئنده

د کمیونزم د وجې نه افغانستان دار الحرب او دار بغاوت دي

سوال: څه فرمائی علماء، دین د دې مسئلې په باره کې چې آیا د کمیونزم د وجې نه افغانستان دار الحرب دي یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: کل قدم میرا علی ناظم اعلی میر علی وزیرستان ...٢١ جمادی الثانی ١٤٠١ھ

الجواب: افغانستان د امام ابویوسف او امام محمد رحمه الله په نزد دار الحرب دې، او د امام ابوحنیفه رحمه الله په نزد دار البغاة دې (١) **وهوالموفق**

د دار الحرب طرف ته تلونکی د خوراک څښاک د څیزونو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء، دین د دې مسئلې په باره کې چې حالیه جهاد افغانستان کوم چې د روس خلاف جاری دې، څۀ مجاهدین په خوست کې د جهاد کولو دپاره روان شو، د شپې په لاره کې یو تریکټر او بس چې په هغې باندې د خوراک څښاک سامان خوست ته وړلې شو لره قبضه کولو سره تریکټر

... بقیه ازحاشیه گذشته] ای بان یغلب اهل الحرب علی دار من دورنا او ارتد اهل مصر وغلبوا واجروا احکام الکفر او نقض اهل الذمة العهد وتغلبوا علی دارهم ففی کل من هذه الصور لا تصیر دارحرب الا بهذه الشروط الثلاثة وقالا بشرط واحد لا غیر وهو اظهار حکم الکفر وهو القیاس- (ردالمحتار ٣:٢٧٧ کتاب الجهاد، مطلب فیما تصیر به دارالاسلام دارحرب)

١) قال العلامة الکاسانی: واختلفوا فی دارالاسلام انها بما ذا تصیر دارالکفر قال ابوحنیفة: انها لاتصیر دارالکفر الا بثلاث شرائط: احدها ظهور احکام الکفر فیها والثانی ان تکون متاخمة لدار الکفر والثالث ان لایبقی فیها مسلم ولا ذمی آمنا بالامان الاول وهو امان المسلمین وقال ابویوسف ومحمد رحمهما الله انها تصیر دارالکفر بظهور احکام الکفر فیها. (بدائع الصنائع ٦:١١٢ کتاب السیر، فصل واما بیان الاحکام التی تختلف باختلاف الدارین)

اوسوزولي شو او بس لره په میرانشاه بازار باندې راوستلي شو، د بس د مالك متعلق لاتر اوسه پورې نه ده معلومه چې کوم قسم سړی دې، بلکه دا چې هلته د علاقې عام مسلمانانو وسیدونکو ناکه لګولې ده چې مونږ به د پاکستان نه د خوست بازار دپاره د یو څیز سمګلنګ ته هم نه پریږدو ځکه چې د خوست او کابل لاره بنده ده او هیڅ سامان د هغه طرف نه نه راځي. اوس مونږ د مجاهدینو نه تپوس کوو چې دا بس غنیمت شمار کړې شي او که د تعزیر بالمال په طور وسیزلې شي او که بغیر د څه شرط نه مالك ته واپس کړې شي؟ بینواتوجروا

المستفتي: مولانا غلام حقاني زرګري هنګو .... ٤ ربیع الاول ١٤٠٢هـ

الجواب: صرف په افواه ګانو باندې د مسلمانانو مال هلاکول یا د تعزیر بالمال دفعه لګول بې احتیاطي او بدنامي ده. (١) چې کله د حکومت پاکستان د طرف نه د دې اجازت موجود دې نو د مجاهدینو امیر به په کوم قانون باندې د دې تباهۍ اجازه وي. وهوالموفق

په دار الحرب کې وسیدونکی مسلمان محقون الدم او معصوم المال دی

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې آیا د افغانستان حالا مسلمانان مباح الدم دي؟ او د هغوی مالونه به غنیمت شمارلې شي؟ حال دا چې هغوی د افغانستان حکومت خلاف جنګ هم کوي او مخالف هم دي صرف هجرت نه کوي؟ بینواتوجروا

المستفتي: نامعلوم فاضل حقانیه ...٦ شعبان ١٤٠١هـ

---

(١) قال فی عقد الفرائد: لایجوز لاحد ان یاخذ مال احد بلا سبب شرعی، ای لا یحل فی کل الاحوال عمداً او خطأ ونسیانا جدا او لعباً ان یاخذ مال احد بوجه لم یشرعه الله تعالیٰ ولم یبحه... واما قید بلا سبب شرعی احتراز عن وجود سبب شرعی للاخذ.
(عقد الفرائد البهیة فی جمع القواعد الفقهیة ١١٤ رقم مادة: ١١٩)

الجواب: کمیونسټ او د هغوی کومکیان او مدافعینو نه علاوه نور د اسلام دعوه لرونکی محقون الدم او معصوم المال دی (۱) وهوالموفق

کمیونسټ عقیده ساتونکی او د هغوی معاونین او مالونو حکم

سوال: چې میفرمایند علماء کرام درین مسئله که در افغانستان چند فرقه ها موجود اند، یك فرقه پرچم و خلق اند که در وقت ظاهر شاه و داؤد تعلیم و مدرسه روس حاصل کردند عقیده ایشان مخالف از قرآن و حدیث باشد، ودیگر فرقه یمین اند که تعلق به روسها بودند، حکم این فرق چیست؟ بینوا توجروا

المستفتي: عبدالرؤف... کربوغه شریف کوهاټ... ۲۲ ربیع الثانی ۱٤۰۱ھ

الجواب: کمیونسټ و معاونین ایشان مباح الدم اند البته از معاونین ایشان اموال بطورتملك گرفته نمی شوندمثل اهل البغي بخلاف کمیونسټ که اموال ایشان مباح و غنیمت انداء (ماخوذازشامی، باب البغاة) (۲) وهوالموفق

---

۱) قال الشیخ محمد کامل الطرابلسی : سئلت عن بلدة استولی علیها الکفار وتمکنوا منها فانضم الیهم بعض القبائل والعشائر وصار وایقاتلون معهم المسلمین وینهبون مالهم وینصحون الکفار ویعینوهم علی اذی المسلمین فکانوا اشد ضرراً علی المسلمین من الکفار فما الحکم فیهم وهذا حالهم؟ فالجواب انی لم اقف علی حکم هؤلاء فی کتب مذهبنا معاشر الحنفیة ولکن وقفت عن حکمهم فی کتب بعض السادات المالکیة والظاهر ان حکم هؤلاء حکم اهل دارالحرب فی قتلهم واخذ مالهم لکونهم رداً لعدو الحرب ومعینون له بانفسهم ... ومنه تعلم ان من یدخل تحت جوارهم وامانهم من غیر اعانة لهم بنفسه ولا بماله ولایکون لهم عینا ولا رداً دونهم لا یباح قتله- (فتاوی کاملیة ۲٥۱ کتاب الجنایات)

۲) قال العلامة الحصکفی : فاذا خرج جماعة مسلمون عن طاعته ای طاعة الامام وغلبوا علی بلد دعاهم الیه ای الی طاعته و کشف شبهتهم ...[بقیه حاشیه برصفحه آئنده

د افغان غیر مهاجرین نفسونو او مالونو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د افغانستان بعض خلقو هجرت نه دې کړې او هلته په خپلو کورونو کې وسیږي او د مجاهدینو امداد هم نه کوی، دې خلقو ته نقصان رسول څنګه دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: قاری انور مدرسه عربیه تل .... ۲۳ جون ۱۴۰۱ھ

الجواب: د هغوی نفسونو او مالونو سره به کار نه شی لرلې. لعدم المبیح (لعدم کونها کفارا ولا بغاة ولا معاونیهم) (۱) وهوالموفق

د کمیونسټو معاونین ته د امن ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې بعض ناخبره مسلمانان په افغانستان کې د کمیونسټو معاونت کوی او د مسلمانانو سره په جنګ کې هم حصه اخلی او بعض وخت هغوی د مسلمانانو نه امن طلب کوی، نو آیا د مسلمانانو د پاره هغوی ته امن ورکول جائز دی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: نواز افضل ننګرهاری متعلم حقانیه ... ۵ ربیع الاول ۱۴۰۲ھ

الجواب: جاز ایمانهم الا ان یکون خلاف المصلحة فیفسخه الامام والامیر

... بقیه ازحاشیه گذشته] فان تحیزوا مجتمعین حل لنا قتالهم بدأ حتی نفرق جمعهم ... وتحبس اموالهم الی ظهور توبتهم فترد علیهم۔
(الدار المختار ۳:۳۴۰ باب البغاة)

۱) قال الشیخ محمد کامل الطرابلسی : ومنه تعلم ان من یدخل تحت جوارهم وامانهم من غیر اعانة لهم بنفسه ولا بماله ولا یکون لهم عینا ولا ردأ دونهم لا یباح قتله۔
(فتاوی کاملیة ۲۵۱ کتاب الجنایات)

كمافى الشامية.۲/۲۳۳(١) وهوالموفق

په اسلامی ملک کې بغیر د امان نه د داخلیدونکی حربی کافر حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې آیا حربی اسلامی ملک ته بغیر د پاسپورټ نه راتلې شی یا نه؟ که راتلې شی نو د څومره مودې پورې په اسلامی ملک کې بغیر د ټیکس ادا کولو نه وسیدې شی؟ او څومره موده پس به اسلامی ملک په هغه باندې جزیه لګوی؟ بینواتوجروا

المستفتی: (مفتی) سیف الله حقانی (رئیس حال دار الافتاء) دار العلوم حقانیه اکوړه خټک ... ۱۳۸۹ھ

الجواب: داسې کافر کوم چې بغیر د امان نه داخل شوې دې د هغه نه به عبد جوړولې شی هغه نه به جزیه نه شی اخستلې، قال فى الفتح ومن يوجد فى دارنا بلا امان فهو وما معه فئ ٣٥٢/٢(٢) وبمعناه فى رد المختار ٢/٢٣٣(٣) فقط... وهوالموفق

---

(١) قال العلامة الحصكفى : ولا نقتل من امنه حر او حرة ولو فاسقاً بأى لغة كان الامان... وينقص الامام الامان لو بقاء ه شراً۔
(الدرالمختار ٣: ٢٤٨،٢٤٩ كتاب الجهاد، بحث الامان)

وفى الهندية : اذا امن رجل حر او امرأة كافرا او جماعة او اهل حصن او مدينة صح امانهم ولم يكن لاحد من المسلمين قتالهم الا ان يكون فى ذلک مفسدة فينبذ اليهم كما اذا امن الامام بنفسه ثم رأى المصلحة فى النبذ۔
(فتاوىٰ هندية ٢: ١٩٨ ابواب السير ،فصل الامان)

(٢) (فتح القدير ٥: ٢٧١ باب المستأمن)

(٣) قال العلامة ابن عابدين : (قوله ولا يمكن حربى مستأمن الخ) قيد بالمستأمن لانه لو دخل دارنا بلا امان كان وما معه فيئا۔
(ردالمحتار ٣: ٢٧٢ فصل فى الاستئمان الكافر)

د کفری حکومتونو د بیعت او شناختی کارډ جوړولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې آیا د موجود افغانی دهری حکومت بیعت جائز دې یا نه؟ د دې حکومت شناختی کارډ جوړول خاص کر د حج دپاره څنګه دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالمنان متعلم خیر المدارس مردان ... ۱۵ نومبر ۱۹۸٦ء

الجواب: دریں عصرلگام هرسربراه مملکت اهل اسلام دردست روس یا امریکه است،انا لله وانا الیه راجعون،نه در دست الله تعالیٰ ورسول وے، البته سربراه مملکت افغانستان متجاوزبه قتل وقتال اهل حق نیز شده است پس تسلیم کنندگان این حکومت ویا هجرت نه کنندگان ازین حکومت مثل تسلیم کنندگان حکومت روسی وباشندگان روس اند، ومثال ایشان مثال باشندگان دارالحرب است، ویا مثال ایشان مثال آن اهل اسلام است که بطور امن در دارالحرب رفته باشد(۱) این هر دو مانع از گرفتن شناختی کارډ یا پاسپورٹ نه هستند، البته بیعت کردن حرام بلکه مورث کفر است(۲) - **وهوالموفق**

---

۱) قال العلامة شیخی زاده :المستأمن هو من یدخل دار غیره بأمان فشمل مسلما دخل دارهم بأمان وکافراً دخل دارنا بامان وتقدیم استیمان المسلم علی الکافر ظاهر اذا دخل تاجرنا الیهم بامان لا یحل له ان یتعرض لشیئ من مالهم ودمائهم- (مجمع الانهر ۲:۴۴۸ باب المستأمن)

۲) فی حاشیة شرح العقائد : الامام الحق هو الذی استجمع شرائطه الخمسة للامامة من الاسلام والحریة والعقل والبلوغ والعدالة وصار اماما ببیعة جماعة من المسلمین ومن لیس کذلک فهو لیس بامام حق فلا یجب اعانته بل یجب القتال معه والخروج علیه-

(شرح العقائد ۱۱۰ حاشیة : ۴)

قال العلامة النواوی : قال القاضی عیاض ... [بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

مستامن د یو کال نه کم اسلامی ملک کې بغیر د جزیه نه وسیدلې شي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په یو اسلامی ملك کې د امن په صورت کې حربی د څومره مودې پورې بغیر د جزیه نه وسیدې شي؟ او د څومره مودې نه پس به اسلامی حکومت په هغې باندې جزیه لګوی، د مدت تعین فرمائیلو سره جواب راکړئ. بینواتوجروا

المستفتی: سیف الله بنوی ... (حال رئیس دار الافتاء دار العلوم حقانیه) ۱۳۸۹ھ

الجواب: د یو کال نه به کم وسیږی او د مکمل کال نه پس به په دې باندې جزیه مقرر کولې شي. (الدرالمختار)(۱) وهوالموفق

د کفار او کمیونستو د معاونین حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په افغانستان کې چې د کمیونسټ کفارو خلاف کوم جهاد شروع دې د دې کمیونستو د معاونین او حمایت کونکو مسلمانانو څه حکم دې، آیا د هغوی قتل جائز دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: غلام محمد شمالی وزیرستان

... بقیه ازحاشیه گذشته] اجمع العلماء على ان الامامة لا تنعقد لكافر فلو طرأ عليه كفر او تغير للشرع او بدعة خرج عن حكم الولاية وسقطت طاعته ووجب على المسلمين القيام عليه وخلعه ونصب امام عادل ان امكنهم... فان تحققوا العجز لم يجب القيام وليها جر المسلم عن ارضه الى غيرها ويفر بدينه۔
(حاشية النواوى على الصحيح المسلم ۲:۱۲۵ باب وجوب طاعة الامراء فى غير معصية)

۱) قال العلامة الحصكفى: لا يمكن حربى مستأمن فينا سنة لئلا يصير عينا لهم وعونا علينا وقيل له من قبل الامام ان اقمت سنة... وضعنا عليك الجزية فان مكث سنة بعد قوله فهو ذمى... ولا جزية عليه فى حول المكث الا بشرط اخذها منه فيه۔
(الدرالمختار ۳:۲۷۲ كتاب الجهاد، فصل فى استئمان الكافر)

الجواب: کمیونسټ د خپلو عقائدو او نظریاتو په بناء اهل حرب دی لهذا واقعتا چې کوم خلق د هغوی سره وی او د مسلمانانو په مقابله کې د هغوی معاون او امداد کونکی وی نو هغوی هم د هغه خلقو په حکم کې دی لهذا د تحقیق نه پس د هغوی قتل جائز دي وفي الفتاوى الكاملية ۲۵۰ والظاهران حكم هؤلاء حكم اهل الحرب في قتلهم واخذ اموالهم واما اولادهم فلا يقتلون ولا يكون فيأ وانما ابيح قتل البالغين منهم لكونهم ردئا لعدو الحرب ومعينون له بانفسهم وحكم الردء اذا لم يقاتل مع العدو حكم المقاتل فأحرى اذا قاتل (۱) انتهى. وهو الموفق

...

۱) (فتاوى كاملية للطرابلسى ۲۵۰ كتاب الجنايات)

بسم اللہ الرحمٰن الرّحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاویٰ فریدیہ

(شپږم جلد)

باب الاستعانة

من الکفار وغیرہ

....

بسم اللہ الرحمن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاویٰ فریدیہ

باب الاستعانة من الكفار وغيره

....

انّ رسول اللہ ﷺ:
استعان بيهود بني قينقاع على بني قريظة.

(شرح السير الكبير)

....

باب الاستعانة من الكفار وغيره

د افغانستان جهاد او ددې دپاره د كافرانو نه د مدد اخستلو حكم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په افغانستان کې د روس او د هغوی د معاونین خلاف جنگ شرعی جهاد دې یا نه؟ که وی نو د مسلمانانو دپاره څه حکم دې؟ او د دې د تعاون څه حکم دې؟ او د هغوی دپاره د امریکې نه د امداد اخستلو څه حکم دې؟ او د هغوی د مخالفین څه حکم دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: احمد خان توچی وزیرستان ... ١٧ ذی قعده ١٤٠٣ھ

الجواب: این جنگ بلا شک وشبه جهاد است(١) این جنگ برائے دفع دهرین وبرائے حفظ اسلام واهل اسلام است، پس برتمام اهل اسلام فرض است که هر قسم تعاؤن این مجاهدین کند، خواه این اعانت جانی باشد یا مالی(٢)، ومخالفین این شان مباح الدم اند وبرباطل هستند، واضح باد که مجاهدین راامداد حاصل کردن از کفار چین وامریکه ممنوع شرعی نیست، کما صرح به فی الروایات الحدیثیة وغیرها(٣)۔ وهوالموفق

---

١) قال العلامة الحصكفی: (وفرض عین ان هجم العدو فیخرج الكل، وقال العلامة ابن عابدین: (وفرض عین) ای علی من یقرب من العدو فان عجزوا او تكاسلوا فعلی من یلیهم حتی یفترض علی هذا التدریج علی كل المسلمین شرقاً وغرباً۔
(ردالمحتار مع الدرالمختار ٣:٢٤٢ كتاب الجهاد)

٢) عن انس عن النبی ﷺ جاهدوا المشركین باموالكم وانفسكم والسنتكم۔
(مشكواة المصابیح ٣٣٢ كتاب الجهاد)

٣) قال الامام محمد رحمه الله تعالیٰ: ولا بأس بان یستعین المسلمون باهل الشرك علی اهل الشرك لان رسول الله ﷺ استعان بیهود بنی قینقاع ...[بقیه حاشیه برصفحه آئنده

د کفارو سره موالات، مواسات، مدارات، مصالحت او دهغوی نه د هدیه او وسلې اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د کفارو سره، موالات، مواساة او مدارات کولو څه حکم دې؟ او هغوی سره مصالحت او اتحاد جائز دې یا نه؟ او د هغوی نه د عاریة په طور وسله اخستل جائز دی یا نه؟ او د هغوی هدایا قبلول جائز دی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولانا گلزار جان وزیرستانی ... ۲۱ صفر ۱۴۰۸ھ

الجواب: د کفارو سره موالاة (رازدار جوړول) حرام دی. لقوله تعالیٰ ﴿لایتخذ المومنون الکافرین اولیاء من دون المومنین﴾ (۱) و د هغوی سره مواساة (همدردی) جائز ده. مثل العیادة والاطعام والمداواة وهدایة السبیل وغیر ذلک لقوله تعالیٰ: لا ینهاکم الله عن الذین لم یقاتلوکم فی الدین ولم یخرجوکم من دیارکم ان تبروهم (۲) والاحادیث وردت فی هذا الباب (۳)،

... بقیه ازحاشیه گذشته] علی بنی قریظه، ولان من لم یسلم من اهل مکة کانوا خرجوا مع رسول الله ﷺ رکبانا ومشاة الی خیبر ... وخرج صفوان وهومشر ک ومعه امرأة مسلمة ولم یفرق بینهما النبی ﷺ حتی شهد مع النبی ﷺ حُنیناً والطائف وهو مشر ک۔ (شرح السیر الکبیر ۱۴۱: ۴ باب الاستعانة باهل الشر کة)

۱) (سورة آل عمران: آیت: ۲۸)

۲) (سورة الممتحنة آیت: ۸)

۳) عن انس رضی الله تعالیٰ عنه ان غلاما لیهود کان یخدم النبی ﷺ فمرض فاتاه النبی ﷺ یعوده فقال اسلم فاسلم وقال سعید بن المسیب. [بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

او د هغوی سره (ظاهری خوش اخلاقی) په دري وختونو کې جائز ده. اذا کان حاکماً، لقوله تعالیٰ: الا ان تتقو منهم تقاة (١) واذا کان یرجی منه الاسلام لقوله تعالیٰ: عبس وتولیٰ الخ (٢) حیث انکر علی تقدیم الکفار علی المخلص دون اکرام الکفار، اذا کان ضیفاً۔

او هغوی سره مصالحت جائز دي. لقوله تعالیٰ: وان جنحوا للسلم فاجنح لها (٣) ولان النبی صلی الله علیه وسلم صالح اهل مکة وغیرهم (٤)

او د هغوی نه د وسلې وغیره استعار جائز دي، لما رواه ابوداؤد: ان النبی صلی الله علیه وسلم استعار من صفوان ادراعه یوم حنین (٥)

...بقیه ازحاشیه گذشته] عن ابیه لما حضر ابوطالب جاء ه النبی ﷺ۔
(الصحیح البخاری ٢:٨٤٤ کتاب المرض، باب عیادة المشرک)

عن اسماء بنت ابی بکرؓ قالت اتتنی امی راغبة فی عهد النبی ﷺ فسالت النبی ﷺ اصلها قال نعم قال ابن عیینه فانزل الله فیها لا ینهاکم الله عن الذین لم یقاتلوکم فی الدین۔ (الصحیح البخاری ٢:٨٨٤ کتاب الادب، باب صله الوالد المشرک)

١) (سورة آل عمران، آیت: ٢٨)

٢) (سورة عبس، آیت: ١)

٣) (سورة الانفال، آیت: ٦١)

٤) عن البراء بن عازب، قال صالح النبی ﷺ المشرکین یوم الحدیبیة علی ثلثة اشیآء علی ان من اتاه من المشرکین رده الیهم الخ۔
(الصحیح البخاری ١:٣٧٢ کتاب الصلح، باب الصلح مع المشرکین)

٥) عن امیة بن صفوان ان رسول الله ﷺ استعار منه ادرعا یوم حنین فقال اغصب یا محمد فقال لا بل عاریة مضمونة۔
(سنن ابی داؤد ٢:٥٠١ کتاب البیوع، باب تضمین العاریة)

او هغوی سره اتحاد جائز دي. لما رواه ابوداؤد وستصالحون الروم صلحا امنا فتغزون انتم وهم عدوا من وراءكم فتنصرون.(١)

او د کفارو عطیه قبلول هم جائز دی لما رواه البخاری وغیره، انه علیه الصلوٰة والسلام قبل هدایاهم، واما الامتناع منه فلعوارض خارجیة کما اذا کان موهماً للذلة اوالمداهنة(٢)۔ وهوالموفق

د حکومت افغانستان دپاره د فورسز پیدا کولو او هلته د ترقیاتی کارونو زیاتولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی د افغانستان د کمیونسټ حکومت دپاره فورسز پیدا کوی او ترقیاتی کارونه زیاتوی او د هغه سړی دفع کول بغیر د قتل نه ناممکن وی نو د هغه سړی قتل به جائز وی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی سیف الرحمن شبقدر پیښور ... ۲۲ ذی الحجة ۱۴۰۲ھ

---

١) (سنن ابی داؤد ۲:۵۹۰ کتاب الملاحم، بابُ مایذکر من ملاحم الروم)

٢) باب قبول الهدیة من المشرکین... اهدیت للنبی ﷺ شاة فیها سم وقال ابوحمید اهدیٰ ملک آیلة للنبی ﷺ بغلة بیضآء فکساه بُردا وکتب له بجرهم... عن انس قال اهدی للنبی ﷺ جبة سندس۔

قال العلامة العینی: انما رد هدیته لیغیظه بردها فیحمله ذلک علی الاسلام وقیل ردها لان للهدیة موضعا من القلب ولا یجوز ان یمیل بقلبه الی مشرک فردها قطعا لسبب المیل۔

(الصحیح البخاری مع عمدة القاری ۱۳:۱۶۷ باب قبول الهدیة من المشرکین)

الجواب: د ثبوت شرعی نه پس د امراء په مشورې سره هر اقدام جائز دې.
(۱) خو صرف په الزام سره دا اقدام ناجائز دې وهوالموفق

د مسلمانانو په مقابله کښې د کفارو نه استعانت ناجائز دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کښې چې عراق او سعودی عرب یعنی د اتحادیانو جنګ شروع دې، مونږ د عراق دپاره دعاګانې کوو خو بعض خلق وائی چې هغوی خو ظالم او غاصب دی، که تاسو مونږ د خپلې رائې نه خبر کړئ ډیره مهربانی به وی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حبیب الرحمن بټګرام مانسهره... ۲۳ فروری ۱۹۹۱ء

الجواب: د پوهه خلقو خیال دې چې دا د اهل اسلام او یهودو او نصاری ترمینځه جنګ دې او د کفارو نه د کفارو د مقابلې دپاره استعانت جائز دې، خو د اهل اسلام د مقابلې دپاره ناجائز دې، فافهم(۲) وهوالموفق

د کمیونسټو نه د مجاهدین د مقابلې د پاره وسله وغیره اخستل جائز نه دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کښې چې موجوده ببرک

---

۱) قال العلامة محمد کامل الطبرابلسی: وحکم الردء فی جمیع احوال الاسلام حکم المقاتل ففیه کفایة فی تبیین مایجب علی الحصن الذی صار ردء للکفرة... فیجب علی المسلمین قتال الحصن الردء المذکور وقتلهم واخذمالهم ان ثبت ردئیتهم و کونهم عیوناًلهم. (فتاوی کاملیة ۲۵۱ کتاب الجنایات)

۲) قال العلامة الطحطاوی: (قوله ومفاده جواز الاستعانة بالکافر) قال فی الفتح ولابأس ان یستعان بالمشرکین علی قتال المشرکین اذا خرجوا طوعا ویرضخ لهم ولا یسهم ولا تکون لهم رأیة تخصهم... وقد استعان علیه الصلوٰة والسلام بالیهود علی الیهود. (الطحطاوی علی الدرالمختار ۲:۴۵۱ فصل فی کیفیة القسمة)

کارمل کمیونسټ حکومت او د مجاهدین ترمینځه چې کوم جنګ شروع دې دا جهاد دې یا نه؟ او بعض خلق د ببرك کارمل حکومت نه وسله او پیسې راوړلو سره په مسلمانانو تقسیموی او په دې شرط چې کله وطن ته لاړ شی نو په وطن کې به د ببرك کارمل او د روس حمایت کونکی او د مجاهدینو دشمنان جوړ شی او په جهاد کې به بندیز جوړ شی، او مجاهدین به د وطن نه راوباسی، چې د هغې په وجه باندې مجاهدین کمزوری کیږی، اوس د ذکر شوې خلقو څه حکم دې؟ او دا خلق دا هم وائی مجاهدین وسله د امریکې نه راوړی مونږ ئې د روس نه راوړو، په دې کې څه فرق دې؟ که مجاهدین دا ذکر شوې خلق په لارو یا کورونو کې قتل کړی یا ئې ونیسی نو د دې څه حکم دې؟ او مجاهدینو لره هغوی سره څه عمل کول پکار دی؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: نیاز محمد قریشی متعلم دار العلوم حقانیه.... ۱۳ نومبر ۱۹۸۵ء

الجواب: دا جنګ جهاد دې، دا د کمیونزم او اسلام مقابله او محاربه ده (۱) او د کارمل حکومت نه مالونه او وسله اخستل حرام دی دا د مجاهدین او جهاد دپاره خلل جوړوی، بلکې د مجاهدین او حاصلونکو ترمینځه د جنګ اینختلو ذریعه ده (۲)

د داسې خلقو سره ترک موالات جائز بلکې ضروری دې (۳) خو مقاتله خلاف

---

۱) فی مجمع الانهر: (فان هجم) ای غلب (العدو علی بلد من بلد الاسلام او ناحیة من نواحیها ففرض عین- (مجمع الانهر ۲:۴۰۸ کتاب السیر والجهاد)

۲) قال الامام محمد رحمه الله تعالی: وروی ان النبی ﷺ رده (مشرک) حین عرض علیه ان یخرج فیقاتل معه، فقال: لا انا لا نستعین بمشرک... وعندنا اذا رأی الامام الصواب فی الایستعین بالمشرکین لخوف الفتنة فله ان یردهم-
(شرح السیر الکبیر ۴:۱۴۲۳ باب الاستعانة باهل الشرک)

۳) وفی المرقاة: قال الخطابی رخص للمسلم ان یغضب علی اخیه ثلاث لیال لقلته ولا یجوز فوقها الا اذا کان الهجران فی حق من حقوق الله... [بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

مصلحت ده، د کفارو نه د کمیونزم د مقابلې دپاره د وسلې حاصلولو نه دا
جواز نه لازمیږی چې کمیونسټ نه د مجاهدینو د مقابلې دپاره وسله وغیره
حاصله کړې شی. **وهوالموفق**

د ببرک کارمل نه د وسلې اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې که یو سړې دا
اوائی چې د ببرک کارمل نه وسله اخستل جائز دی د دې سړی متعلق څه حکم
دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد اسماعیل وزیرستانی .... ۱۱ محرم ۱۴۰۵ھ

الجواب: دا سړې شرعا او عرفا په غلطئ باندې دې په هغه باندې ضروری
ده چې د دې خبرې نه واپس شی ځکه چې په اعانت کولو سره د ببرک خیرخواه
او معاونین زیاتیږی او په دې رویه سره د قوم ترمینځه د اختلاف او فساد
خطره وی. (۱) **وهوالموفق**

... بقیه ازحاشیه گذشته] فیجوز فوق ذلک ... واجمع العلماء علی ان من خاف من
مکالمة احدو صلته ما یفسد علیه دینه او یدخل مضرة فی دنیاه یجوز له مجانبته فان
هجرة اهل الاهواء واجبة علی مر الاوقات مالم یظهر منه التوبة والرجوع الی الحق۔
(مرقاة المفاتیح ۹:۲۶۲ باب ماینهی عن التهاجر والتقاطع)

(۱) قال الامام محمد رحمه الله تعالیٰ: وروی ان النبی ﷺ رده (مشرک) حین
عرض علیه ان یخرج فیقاتل معه، فقال: لا، انا لانستعین بمشرک، وانما کره ذلک
لانه کان معه سبعمائة من یهود بنی قینقاع من حلفائه، فخشی ان یکونوا علی
المسلمین ان احسوا بهم زلة قدم، فلهذا ردهم، وعندنا اذا رأی الامام الصواب فی
الایستعین بالمشرکین لخوف الفتنة فله ان یردهم۔
(شرح السیر الکبیر ۴:۱۴۲۳ باب الاستعانة باهل الشرک)

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

(ششم جلد)

کتاب الحدود والتعزیرات

باب التعزیر

....

بسم اللہ الرحمٰن الرّحیم

فتاوٰی دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاوٰی فریدیہ

باب التعزیر

قال رسول اللہ ﷺ:

اِدرؤا الحدود

عن المسلمین ما استطعتم.

(رواہ الترمذی)

....

کتاب الحدود والتعزیرات

باب التعزیر

....

مبتدع ته تعزیر ورکول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په مبتدع باندې په شرعا کوم حد جاری کیږی، او هغه ته به څه سزا ملاویږی، امید چې په اولنی فرصت کې به راته جواب راکړئ؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: محمد یعقوب.. آزاد کشمیر ۱۱ نومبر ۱۹۸۴ء

الجواب: مبتدع ته به د وخت حکومت تعزیر ورکوی، که په کور کې د پابند کولو په شکل کې وی یا ضلع خارج او د قید کولو په شکل کې وی یا د وهلو په شکل کې وی، **فلیراجع الی معین الحکام ۱۹۵** (۱) **والله اعلم بالصواب.**

زندیق ته د تعزیر ورکولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د وزیرستان په

---

(۱) قال العلامة الامام علاؤ الدین : والتعزیر لا یختص بفعل معین ولا قول معین فقد عزر رسول الله ﷺ بالهجر وذلک فی حق الثلاثة الذین ذکرهم الله تعالیٰ فی القرآن العظیم... وعزر رسول الله ﷺ بالنفی فامر باخراج المخنثین من المدینة ونفاهم.
(معین الحکام ۱۹۵ فصل فی عقوبة العائن)

علاقه کې یو ملعون سړی دی هغه د ډیر فسق او فجور ارتکاب کړی دی.

۱: ډیر خلق ئې بربنډ کړی دی

۲: یو د ډول ډال محل ئې جوړ کړی دی او دا وائی او وائی چې زمونږ ملاقات دپاره دې محل ته انبیاء علیهم السلام او اولیاء کرام رحمهم الله راځی.

۳: دا هم وائی چې کوم کار زه کوم مونږ ته د الله پاك د طرف نه خبر راځی

۴: په خپل متبعین کې ئې دوه کسان د منکر او نکیر په نوم باندې د سزا ورکولو دپاره مقرر کړی دی، او هم دغه شان ئې عزرائیل علیه السلام هم مقرر کړی دی او خلقو ته سزا ورکوی تردې چې بعض خلق وژنی.

۵: چې کله د دې سړی مقرر کړې شوې منکر، نکیر او عزرائیل یو سړی اووهی نو د هغې نه وروستو دا سړې مضروب ته مبارکی ورکوی چې ستا ګناهونه معاف شوې دی، د دې ذکر شوې سړی حکم څه دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: اصل میر بنون...۳۰ ربیع الاول ۱۳۹۵ھ

الجواب: السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته اما بعد! پس واضحه دې وی چې داسې زندیق لره مسلمان حاکم یا د هغه قائم مقام سزاء موت یا حبس یا تعزیر ورکولې شی.(۱) او چېرته چې مسلمان حاکم نه وی نو نه مونږ فتوی ورکولې شو او نه د مقامی باثر علماء او مشرانو په تعزیر باندې اعتراض کولې شو. **وهوالموفق**

---

۱) قال العلامة ابن نجیم: الثالثة لا تقبل توبة الزندیق فی ظاهر المذهب وهو من لایتدین بدین... وفی الخانیة قالوا ان جاء الزندیق قبل ان یؤخذ فاقر انه زندیق فتاب عن ذلک تقبل توبته وان اخذ ثم تاب لم تقبل توبته ویقتل اه وهو تفصیل حسن موافق لما بحثه فی فتح القدیر.

(البحر الرائق ۵:۱۲۶ باب احکام المرتدین)

تعزیر مالی د ضرورت په وخت جائز دي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې تعزیر باخذ المال جائز دې یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتي: عبدالله متعلم ... دار العلوم حقانیه ۸ نومبر ۱۹۸۵ء

الجواب: تعزیر بالمال د ضرورت په وخت صحیح دې. کما اشیر الیه فی معین الاحکام وکذا روی قسمته علی اهل الجرائم والمسلمین سواهم (۱) فلیراجع. وهوالموفق

د تعزیر باخذ المال او تعزیر باهلاک المال تفصیل

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زجر بالمال جائز دې یا نه؟ او چې کوم قائلین بالجواز دی نو د هغوی څه رائې ده چې په دې صورت کې به مال ماخوذه په کوم مصرف کې خرچ کولې شی؟ مهربانی وکړئ په دې مسئله باندې سره د حوالې لیکل وکړئ بینواتوجروا

المستفتي: مولوی عبدالمالک چارسده شبقدر ډهیرئ ... ۱۰ جون ۱۹۸۵ء

الجواب: (الف) تعزیر باخذ المال منسوخ دې. (یعنی ظاهر المذهب کښې) او چا چې په جواز باندې قول کړې دې نو د هغه په نزد د دې طریقه دا ده چې د

---

(۱) قال الامام علاؤ الدین: ومنها مصادرة عمر عماله بأخذ شطر اموالهم فقسمها بینهم وبین المسلمین... یجوز التعزیر بأخذ المال وهو مذهب ابی یوسف وبه قال مالک ومن قال ان العقوبة المالیة منسوخة فقد غلط علی مذاهب الائمة نقلا واستدلالا ولیس بسهل دعوی نسخها. وفعل الخلفاء الراشدین واکابر الصحابة لها بعد موته ﷺ مبطل لدعوی نسخها والمدعون للنسخ لیس معهم سنة ولااجماع یصحح دعواهم الا ان یقول احدهم مذهب اصحابنا لا یجوز. (معین الحکام ۱۹۵ فصل عقوبة الخائن)

مجرم نه مال واخستلې شی او محفوظ وساتلې شی د دې نه پس که دا مجرم د خپل جرم نه واپس شی نو واپس به ورکولې شی، کنه نو حاکم به ئې په خپله رائې باندې خرچ کوی فی الدرالمختار: لابأخذ المال فی المذهب بحروفیه عن البزازیة وقیل یجوز ومعناه ان یمسکه مدة لینزجر ثم یعیده له فان ایس من توبته صرفه الی ما یری قال العلامة الشامی ۳:۲۴۷ والحاصل ان المذهب عدم التعزیر بأخذ المال(۱) ویؤیده ما روی مرفوعا لا یحل مال امرئ مسلم الا عن طیب قلبه(۲).

(ب) او باقی پاتې شو تعزیر باهلاك المال نو په بعض مقاماتو کې جائز دې. فی الهندیة ۵:۳۸۰ وعن عمر رضی الله تعالیٰ عنه انه احرق بیت الخمار وعن الامام الزاهد الصفار انه امر بتخریب دار الفاسق بسبب الفسق هکذا فی الخلاصة، وفی الفتاوی النسفی انه یکسر دنان الخمر وان کان قد القی فیها الملح ولا ضمان علی الکاسر فی شیئ من ذلك کذا فی المحیط(۳) وفیها ۳۹۰ المحتسب اذا نهی قطانا عن وضع القطن علی طریق العامة فلم یمتنع فاوقد المحتسب النار فی قطنه واحرقه یضمن الا اذا علم فسادا فی ذلك ورأی المصلحة فی احراقه فلا یضمن کذا فی الخلاصة(۴). وهو الموفق

په قبائلی علاقو کې د جرمونو او تعزیر مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په قبائلی

---

۱) (الدرالمختار مع ردالمحتار ۱۹۵،۱۹۶:۳ باب التعزیر)

۲) عن ابی حرة الرقاشی عن عمه رضی الله تعالیٰ عنه الا لا تظلموا الا لایحل مال امرئ الا بطیب نفس منه. (مشکواة المصابیح ۲۵۵ باب الغصب والعاریة)

۳) (فتاویٰ هندیة ۵:۳۵۳ کتاب الکراهیة الباب السابع عشر فی الغناء واللهو الخ)

۴) (فتاویٰ هندیة ۵:۳۵۴ کتاب الکراهیة الباب السابع عشر فی الغناء واللهو الخ)

علاقو کې نه باقاعده حکومت دې او نه پولیټکل په شرعی امور کې دلچسپی اخلی د علاقې علماء کرامو دلته په غیر شرعی امورو باندې پابندی لګولې ده، په مونځ پرېښودونکی او جماعت پرېښودونکی باندې، په واده کې هیجړه ګان راوستونکی باندې، په اوږده ویښته پرېښودونکی او دغه شان په نورو غیر شرعی امورو باندې ئې جرمانې مقرر کړې دی، د هر یو څیز بیله بیله جرمانه ده، که په دشمن باندې وسله استعمال کړی نو جرمانه څلور لاکه ده وغیره وغیره، که دا جرمانه بیا واپس کړې شی نو مجرم نور هم زړور شی چې زه د څو میاشتو دپاره مو پیسې بندې شوې، د دې په باره کې شرعی څه حکم دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: علماء کرام ... کرم ایجنسی پاره چنار ... ۱۳ کتوبر ۱۹۹۵ء

الجواب: چې کله د جرمونو بندول بغیر د تعزیر باخذ المال نه ګران وی نو په معین الحکام کې د دې د جواز طرف ته اشاره کړې شوې ده. (۱) لحدیث ابی داؤد(۲) ولاثر عمر رضی الله عنه(۳) وهو الموفق

---

۱) قال العلامة الامام علاؤالدین: یجوز التعزیر باخذ المال وهو مذهب ابی یوسف وبه قال مالک، ومن قال ان العقوبة المالیة منسوخة فقد غلط علی مذاهب الائمة نقلا واستدلالاً ولیس بسهل دعویٰ نسخها، وفعل الخلفاء الراشدین واکابر الصحابة لها بعد موته ﷺ مبطل لدعوی نسخها والمدعون للنسخ لیس معهم سنة ولا اجماع یصحح دعواهم الا ان یقول احدهم مذهب اصحابنا لایجوز- (معین الحکام ۱۹۵ فصل فی عقوبة الخائن)

۲) عن عمرو بن العاص عن رسول الله ﷺ انه سئل عن الثمر المعلق فقال من اصاب بفیه من ذی حاجة غیر متخذ خبنة فلا شیئ علیه ومن خرج بشیئ منه فعلیه غرامة مثلیه والعقوبة- (سنن ابی داؤد ۲:۶۰۳ کتاب الحدود، باب مالاقطع فیه)

۳) قال الامام علاؤالدین: ومنها تحریق عمر المکان الذی یباع فیه الخمر ومنها تحریق عمر قصر سعد بن ابی وقاص لما احتجب فیه عن الرعیة وصار یحکم فی داره ومنها مصادرة عمر عماله باخذ شطر اموالهم فقسمها بینهم وبین المسلمین.

(معین الحکام ۱۹۵ فصل فی عقوبة الخائن)

د جرمونو د بندولو د ضرورت د وجې نه تعزیر بالمال جائز دي

سوال: نستفتیکم فی هذه المسئلة صورته هکذا ان اشراف القوم ان اخذوا المال من احد علی وجه الجریمة انسدادًا لباب المعصیة، هل علیهم رد هذا المال الی مالکه امرلا؟ وان لم ینسد باب المعصیة فی رد المال الیه فهل یجوز ان یصرفوا المال؟ بینوا توجروا

المستفتی: نامعلوم ... ۲۷ جمادی الثانی ۱۴۰۴ھ

الجواب: اگر انسداد جرائم بغیر از تعزیر باخذ المال (بطریق مذکور دراستفتاء) مشکل بود، جائز است، کما فی خلاصة الفتاوی ۴:۴۴۴ وسمعت من ثقة ان التعزیر باخذ المال ان رأی القاضی اوالوالی جاز(۱) وذکر فی تعزیر معین الحکام ۲۳۱ الآثار اللتی تدل علی جوازه(۲). وهوالموفق

په بعض جرمونو کې مالي جرمانه کالعدم او نامنظور ده

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې مسماة فلانة کومه چې د یو ماشوم مور ده د نن نه څه موده مخکې د یو بل سړي سره وتښتیدله د دې نه پس په خبریدلو باندې د هغې خاوند او پلار په هغې پسې لاړل، نو جرګې فیصله وکړه چې جینۍ دې واپس کړې شي او د هغې سره دې پنځه زره روپۍ د بې عزتۍ په طور وارثانو ته ورکړې شي، که د جینۍ نکاح وشوه نو دا روپۍ به د جینۍ د وارثانو نه واپس مسمیان وغیره ته ورکولې شي

---

۱) (خلاصة الفتاوی ۴:۴۴۴ کتاب الحدود الفصل الاول)

۲) قال العلامة الامام علاؤالدین: ومنها تحریق عمر المکان الذی یباع فیه الخمر ومنها تحریق عمر قصر سعد بن ابی وقاص لما احتجب فیه عن الرعیة وصار یحکم فی داره ومنها، مصادرة عمر عماله باخذ شطر اموالهم فقسمها بینهم وبین المسلمین. (معین الحکام ۱۹۵ فصل فی عقوبة الخائن)

اوس هغه جینۍ د خاوند سره وسیږی لهذا د دې خبرې شرعی حکم ولیکئ
بینواتوجروا

المستفتی: شاهین مری...۲۹نومبر۱۴۰۳ھ

الجواب: په داسې جرمونو کې مالی جرمانې مقرر کول نامنظور او کالعدم دی (۱) لحدیث رد الاشاء علی الزانی (رواه البخاری وغیره) (۲) وهوالموفق

تعزیر باخذ المال منسوخ دې په بې بنیاده دلائلو باندې نه جائز کیږی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو خاندان د سندرو او سرودونو د بندولو دپاره معاهده وکړه، چې که چا په مونږ کې د خپل خوئی یا ورور وغیره په وادهٔ کې د سندرو او سرودونو پروګرام جوړ کړو نو د هغه نه به پنځه سوه روپۍ نقدې او دوه ګډان جرمانه اخستلې شی، پس بیا یو سړی د وادهٔ په موقع باندې د سندرونو او سرودونو پروګرام وکړو نو قوم د هغه نه پنځه سوه روپۍ او دوه ګډان جرمانه واخستله، او بیا ئې په دې جرمانه باندې خپل مینځ کې ډوډۍ پخولو سره وخوړله، اوس په دې جرمانې سره دا خوراک کول جائز دی یا نه؟ خوړونکو ددې مال د حلت دپاره دا دلیل

---

(۱) وفی الهندیة: رجل زنی بامرأة رجل فعلم الزوج واراد حدهما فصالحاه معا او احدهما علی دراهم معلومة او شیئ آخر علی ان یعفو عنهما کان باطلا لا یجب المال وعفوه باطل .... ولکل واحد منهما ان یرجع بماله الذی دفع.
(فتاوی هندیة ۴:۲۸۳ کتاب الصلح الباب الحادی والعشرون فی المتفرقات)

(۲) عن ابی هریرة وزید بن خالد الجهنی: قالا جآء اعرابی فقال یا رسول الله اقض بیننا بکتاب الله... فقال الاعرابی ان بنی کان عسیفا علی هذا فزنیٰ بامرأته فقالوا علی ابنک الرجم ففدیت ابنی بمائة من الغنم وولیدة ثم سألت اهل العلم فقالوا انما علی ابنک جلد مائة وتغریب عام فقال النبی ﷺ لا قضین بینکما بکتاب الله اما الولیدة والغنم فرد علیک وعلی ابنک جلد مائة وتغریب عام.
(الصحیح البخاری ۱:۳۷۱ کتاب الصلح باب اذا اصطلحوا علی صلح جور فهو مردود)

بیان کړي دي چې قوم ماته ویلي دي چې که تا دا جرمانه خپل مالك ته واپس کړه نو مونږ به ستا په دیني مدرسه کې د سندرو پروګرام کوو، پس دا فتوی ورکونکې او د دې مال اخستونکې یو جاهل مولوی دې او وائي چې شامي دا ویلي دي چې ﴿ الرجل اذا ابتلی ببلیتین فلیختر اهونهما ﴾، لهذا که زما دا مال او نه خورم او خپل مالك ته ئې ورکړم نو قوم به زما په مدرسه کې د سندرو وغیره پروګرام وکړي، آیا د دې دپاره په دې استدلال باندې اعماد کیدلې شي یا نه؟ اګر چې استحلال حرام هم لویه ګناه ده او هغه مال اوس قوم خوړلې دې او دې مولوی ئې د جواز فتوی ورکړې ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد علی شاه حقانی بیرون لکی ګیټ بنون ... ۲۲ لومبر ۱۹۶۹ء

الجواب: چونکې تعزیر بالمال یعنی باخذ المال منسوخ دې لهذا د دې جرمانې وصولی او خوراك ټول ناجائز دی، قال رسول الله ﷺ صلی الله علیه وسلم لایحل مال امرء مسلم الاعن طیب قلبه اوکما قال (۱) وفی الدر المختار ولا باخذ مال فی المذهب (۲) لهذا په مولوی صاحب وغیره باندې ضروری ده چې دا مال واپس کړي او د اهون البلیتین په صورت کې د چا مال حلال نه وی، د هغې واپس کول ضروری وی، صرف د هغې خوراك په بعض صورتونو کې جائز وی ولیس هناك ماهو المبیح (۳) وهو الموفق

۱) عن ابی حرة الرقاشی عن عمه رضی الله تعالیٰ عنه الا لا تظلموا الا لا یحل مال امرئ الا بطیب نفس منه۔ (مشکوٰة المصابیح ۲۵۵ باب الغصب والعاریة)

۲) (الدر المختار ۱۹۵:۳ باب التعزیر مطلب فی التعزیر باخذ المال)

۳) قال العلامة الشامی: وفی المجتبی لم یذکر کیفیة الاخذ واری ان یاخذها فیمسکها فان ایس من توبته یصرفها الی مایری۔ (ردالمحتار ۱۹۴:۳ باب التعزیر، مطلب فی التعزیر باخذ المال)

د جرمونو د بندولو دپاره د ضرورت په وخت تعزیر بالمال جائز دي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په نزد په قبائل کې بعض وخت د انسداد معصیت دپاره تعزیر باخذ المال کوی آیا د احنافو په نزد تعزیر باخذ المال په څه صورت کې جواز لری؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: دیدان کل علاقه میدان تیره... ۲۶ جون ۱۹۸۵ء

الجواب: که د دې نه بغیر د جرمونو بندول گران وی نو په دې صورت کې تعزیر بالمال جائز دي، **مافی خلاصة الفتاوی ۳۴۴/۴ سمعت من ثقة ان التعزیر باخذ المال ان رای القاضی اوالوالی جائز**(۱) **وهوالموفق**

د بعض اصلاحاتو د خلاف ورزئ په صورت کې د مالي جرمانې حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو قوم د اصلاح دپاره په څه اهم خبرو باندې اتفاق وکړو چې د هغې به یو سړې هم خلاف ورزی نه کوی، که چا وکړه نو په هغوی باندې به معلوم المقدار جرمانه وی، آیا د خلاف ورزئ په صورت کې به د هغه نه جرمانه اخستل جائز وی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد سردار وزیرستانی متعلم حقانیه... ۲۳ ذی قعده ۱۴۰۲ھ

الجواب: جازالتعزیر باخذ المال عند الضرورة کما فی معین الحکام(۲) **وهوالموفق**

---

(۱) (خلاصة الفتاوی ۴:۳۴۴ کتاب الحدود، الفصل الاول)

(۲) قال العلامة الامام علاؤالدین: یجوز التعزیر باخذ المال وهو مذهب ابی یوسف وبه قال مالک ومن قال ان العقوبة المالیة منسوخة فقط غلط علی مذاهب الائمة نقلاً واستدلالاً ولیس بسهل دعوی نسخها وفعل الخلفاء الراشدین واکابر الصحابة لها بعد موتبه ﷺ مبطل لدعوی نسخها والمدعون للنسخ لیس معهم سنة ولا اجماع یصحح دعواهم الاان یقول احدهم مذهب اصحابنا لایجوز [بقیه حاشیه برصفحه آئنده

د ارباب اقتدار بعض تعزیرات قابل احتجاج او د شریعت سره متصادم دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ۱: یو عالم دین د موجود حکومت په غیر اسامی کارونو باندې تنقید وکړو او مطالبه ئې وکړه چې د اسلام په باره کې دې قوم ته دهوکه ورنکړې شی نو د دې تقریر په جواب کې یو مرزائی وزیر د هغه عالم دین ټول سامان د دوه کمرو نه بهر وغورځولو او کمرې ئې بندې کړې، آیا داسې کول جائز دی؟

۲: زمونږ امام کوم چې ممتاز عالم دین دې امام صاحب د روسی وزیراعظم برژنیف په مرداریدلو باندې د پاکستان د جهنډې ښکته کولو کارروایئ ته د یو تقریر دوران کې خلاف اسلام وویل او وېې ویل چې چا دا کار وکړو هغه دې د الله پاك نه معافی وغواړی چې هغوی د کافر په مرګ باندې د جهنډې د ښکته کولو ارتکاب کړې دې، یو وزیر د دې امام د جومات د امامت نه د لرې کولو سرکاری حکم جاری کړو د جومات سل فیصده مقتدیانو د دې حکم د منلو نه انکار وکړو، او وېې ویل چې مونږ بل امام نه پرېږدو آیا په دې تقریر باندې د پنځوس کالو متفق علیه امام یو وزیر لرې کولې شی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد الیاس جنرل سکیرټری

منتظم کمیټی مسجد مهابت خان پېښور... ۱۰ ستمبر ۱۴۰۳ھ

الجواب: د صدق او ثبوت په شرط د ارباب اقتدار دا تعزیرات قابل احتجاج دی.(۱) د خیرخواهانه تنقید په ځای د یو کس ټوله قومی اداره معطل کول او

...بقیه ازحاشیه گذشته] (معین الحکام ۱۹۵ فصل فی عقوبة العائن)

(۱) قال العلامة الحصکفی: امر السلطان انما ینفذ اذا وافق الشرع والا فلا اشباه. (الدرالمختار ۴:۳۸۲ کتاب القضاء، مطلب طاعة الامام واجبة)

د عدم تملق د وجې نه د اهل منصب قدیمه نه معزول کول د اصول شریعت سره متصادم اقدامات دی (۱) وهوالموفق

د راضی نامې نه پس بغیر د سبب شرعی نه مالی جرمانه حرام او ظلم دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو حاکم د شریعت د حکم خلاف کوی او وائی چې اګر چې په شریعت کې د عفو تسامح اجازت دې او فریقین اګر چې راضی شوې دی او مظلوم اګر چې معاف کړې دې خو بیا هم د خپل قانون مطابق ظالم ته زر روپۍ جرمانه ادا کوم، آیا دا جائز ده؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد صادق مدرس مدرسه قاسمیه شعبه بازار پیښور ... ۱۲ ستمبر ۱۳۹۶ھ

الجواب: این جرمانه حرام وظلم صریح است(۲) ومستحل او کافر وظالم ست،لان استحلال المعصية كفرصرح به فى الفقه(۳)والكلام(۴)وهوالموفق

---

۱) قال العلامة الحصكفى : ليس للقاضى عزل الناظر بمجرد شكاية المستحقين حتى يثبتوا عليه خيانة (الدرالمختار)

قال العلامة ابن عابدين : فى جامع الفصولين قال: لا يملک القاضى عزله مطلقاً الا لموجب وتقدم تمامه وانه فى البحر اخذ منه عدم العزل لصاحب وظيفة الا بجنحة او عدم اهلية ـ (ردالمحتار ۳:۴۵۹ کتاب الوقف مطلب ليس للقاضى عزل الناظر)

۲) قال العلامة ابن نجيم :الا ان ياخذه الحاكم لنفسه او لبيت المال كما يتوهمه الظلمة اذ لايجوز لاحد من المسلمين اخذ مال احد بغير سبب شرعى ـ (البحر الرائق ۵:۴۱ فصل فى التعزير)

۳) فى التاتار خانية : قال الخمر ليست بحرام فهو كافر ... لانه استحل الحرام قطعاً ـ (فتاوىٰ تاتارخانية ۵:۳۴۳ فصل فيما يتعلق بالحلال والحرام)

۴) وفى شرح العقائد : ويجوز العفو عن الكبيرة اذا لم تكن عن استحلال والاستحلال كفر لما فيه من التكذيب المنافى للتصديق ـ (شرح العقائد ۸۷)

مجرم لره د مصلحت مطابق جلا وطن کول جائز دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د قومی فیصلې مطابق مجرم د ملك نه شړل جائز دی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد طیب مدرس قاسم العلوم باغ آزاد کشمیر ... ۵ جنوری ۱۹۸۱ء

الجواب: د دې فیصلې نه نه معلومیږی چې دې ملزم د څه جرم اعتراف کړې دې، بهرحال یو مجرم لره د مصلحت د وجې نه د جلا وطن کول جائز دی (۱) کما عقد له الامام البخاری الترجمة (۲) وهوالموفق

صرف په الزام او تهمت سره تعزیر مالی صحیح نه دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د افغانستان د حکومت نه وسله وغیره راوړنکو او د هغوی دپاره جاسوسی کونکو باندې د مالی جرمانې لګولو څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالله متعلم دار العلوم حقانیه ... ۸ نومبر ۱۹۸۵ء

الجواب: د کوم قوم چې شرعی امیر نه وی د هغوی دپاره داسې اقدامات کول رسوا کونکی دی صرف په الزام او اتهام سره داسې تعزیرات نافذ کولو د وجې نه به د لوټ مار کونکو نوم بدنامیږی **والله اعلم بالصّواب**

---

(۱) قال العلامة محمد احسن: ولو نفى الامام العادل بمدة يرى مصلحة صح النفى سياسة وهذا لا يختص بالزنا بل فى كل جناية رأى الامام مصلحة فى النفى فله ذلك.
(حاشية كنز الدقائق ۲۱۱ حاشية ۳ كتاب الحدود)

(۲) قال الامام البخارى: باب نفى اهل المعاصى والمخنثين ... عن ابن عباس لعن النبى ﷺ المخنثين من الرجال والمترجلات من النساء وقال اخرجوهم من بيوتكم واخرج فلانا واخرج فلانا.
(الصحيح البخارى ۲:۱۰۱۰ كتاب المحاربين من اهل الكفر والردة)

د افغان کمیونسټو سره د تعلق ساتونکو نه د جرمانې اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې کوم خلق د افغانستان د بې دینه حکومت سره تعلق ساتی، قومی لحاظ سره د هغوی نه جرمانه اخستلې شی آیا د دې جرمانې د علماء کرامو او طلباء دپاره خوړل جائز دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: تنظیم طلباء قوم ممیت خیل... ۱۹۸۶ء | ۳ | ۲۹

الجواب: که ددې جرم بندیز (مخ نیوی) د مالی جرمانې نه بغیر نه کامیابیږی نو ددې اخستل او خوړل جائز دی. (**ماخوذ از خلاصة**(۱) **ومعین الحکام**)(۲)**.وهوالموفق**

په چا باندې معافی غوښتلو سره سره د مالی جرمانې اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علمائې دین ددې مسئلې باره کې چه دلته یو پیر قبرپرست دې او سخت شرکی عقائد لری هغه دوه سړو ته وویل چه تاسو زما وژلو پسې لګیدلی یئ او دا خبره پیرصاحب ته یو مرید ویلی وو، په دې باندې پیرصاحب وویل چه تاسو مانه معافی وغواړئ هغوی د خلقو په مخکې معافی وغوښتله بیا د اووه کلو خلق راجمع شو اوهغه ته ئې وویل چه تاسو بیا پیرصاحب ته ورشئ اوهغه ته ووایئ چه معاف مو کړه، اود جرمانې په طور

---

(۱) قال العلامة طاهر بن عبد الرشید: سمعت من ثقة ان التعزیر باخذ المال ان رأی القاضی او الوالی جاز. (خلاصة الفتاوی ۴۴۴: ۴ کتاب الحدود، الفصل الاول)

(۲) قال العلامة علاؤ الدین: یجوز التعزیر باخذ المال وهو مذهب ابی یوسف وبه قال مالک، ومن قال ان العقوبة المالیة منسوخة فقد غلط علی مذاهب الائمة نقلاً واستدلالاً ولیس بسهل دعوی نسخها، وفعل الخلفاء الراشدین واکابر الصحابة لها بعد موته ﷺ مبطل لدعوی نسخها والمدعون للنسخ لیس معهم سنة ولا اجماع یصحح دعواهم الا ان یقول احدهم مذهب اصحابنا لا یجوز. (معین الحکام ۱۹۵ فصل فی عقوبة العائن)

خان سره یوه غوا هم بوځئ چې دهغې قیمت دوه زره روپۍ وو، دا هرڅه د پیرصاحب په اشاره باندې وشول. نو آیا په شریعت کې دا جائز دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: قیصر خان ضلع پیښور... ۲۹ صفر المظفر ۱٤۰۲ھ

الجواب: د تعزیر حکم زمونږ په مسلك كې نشته (شامی) (١) لهذا دا جرمانه د شریعت مخالفت دې او كه دا دواړه افراد بغیر د څه وجې نه تنګوی نو دا هم ناجائز ده. لحدیث المسلم ﴿من سلم المسلمون من لسانه ویده﴾ (الحدیث)(٢) والله اعلم بالصواب.

متفقه دینی خدمات کې ورانی پیدا کونکی نه مالی جرمانه اخستل

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی چې د هغه عادت ضلال او اضلال دې او د قوم خپل مینځ کې متفقه دینی مسائل چې څنګه هم وی انتشار پیدا کوی نو دې سړی ته به تعزیر مالی ورکول جائز وی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد سردار وزیرستانی... ۲۳ ذی قعده ۱٤۰۲ھ

الجواب: جاز التعزیر باخذ المال عند الضرورة کما فی معین الحکام(٣) وهوالموفق

---

١) قال العلامة ابن عابدین: وفی شرح الآثار التعزیر بالمال کان فی ابتداء الاسلام ثم نسخ اه والحاصل ان المذهب عدم التعزیر باخذ المال-
(ردالمحتار ۱۹٦: ۳باب التعزیر مطلب فی التعزیر باخذ المال)

٢) (مشکوٰة المصابیح ۱۲ کتاب الایمان)

٣) قال العلامة علاؤ الدین: یجوز التعزیر باخذ المال وهو مذهب ابی یوسف وبه قال مالک ومن قال ان العقوبة المالیة منسوخة فقد غلط علی مذاهب الائمة نقلا واستدلالاً ولیس بسهل دعویٰ نسخها وفعل الخلفاء الراشدین واکابر الصحابة لهابعد موته ﷺ مبطل لدعویٰ نسخها والمدعون للنسخ لیس معهم سنة ولا اجماع.. [بقیه حاشیه برصفحه آئنده

بغیر د شرعی وجې نه د حجرې مشران او جرګې والا بدناموںکی د تعزیر لائق دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په دوه ډلو کې د جائیداد اختلاف وو، هر دواړو ډلو دکلی د جرګې په خپل مینځ کې رضامندئ سره درخواست وکړو چې زمونږ امام او خطیب په سربراهئ کې زمونږ فیصله شرعی طریقې سره مقرر کړئ. لهذا مولانا صاحب سره د حجرې د مشرانو په اهتمام د حقانیه اکوړه خټک او د علاقې د پټواری د رپورټ مطابق فیصله وکړه، د فیصلې د کیدو نه پس یو ډلې نه صرف د حجرې د فیصلې منلو نه انکار وکړو بلکې د فیصلې په مشر مولانا صاحب باندې ئې د لالچی، فراډی او غدار الزام ولګولو، او په اشتهاراتو کې شائع کولو سره د ذکر شوې امام شهرت ته نقصان ورسولو، بدنام ئې کړو، لهذا د داسې فریق دپاره د شریعت محمدی څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: اصلاحی کمیټی سربلند پوره پیښور... ۲۸ ذی الحجة ۱۴۰۲ھ

الجواب: په شرط د صدق او ثبوت دا الزام لګونکې د تعزیر لائق دې. (۱) خصوصا چې کله په دې الزام لګولو باندې باعث شرعی فیصله باندې رضامند نه دې لکه دا عام طور د بیلات کونکو عادت دې.

نوټ: دتعزیرنه مراد په غم ښادئ کې بائیکاټ دې، چې پښیمانه شی. (۲) **وهو الموفق**

... بقیه ازحاشیه گذشته] یصحح دعواهم الا ان یقول احدهم مذهب اصحابنا لا یجوز- (معین الحکام ۱۹۵ فی عقوبة الخائن)

۱) وفی التاتار خانیه: واذا قال لغیره یا فاجر یا خبیث یا فاسق یا خائن، یا لص فعلیه التعزیر- (الفتاوی التاتارخانیة ۵:۱۰۲ الفصل الثامن فی التعزیر)

۲) قال العلامة العینی: ولا یحل لمسلم الی آخره فیه تصریح بحرمة الهجران فوق ثلاثة ایام وهذا فیمن لم یجن علی الدین جنایة فاما من جنی علیه ..[بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

د صحیح فیصلې نه انکار کولو باندې مشروط د مالي جرمانې فیصله

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې مدعی او مدعی علیه قاضی لره منصف کړی او جانبین ته اختیار ورکړی او قاضی د هغوی ترمینځه صلح او فیصله وکړی چې په تاسو کې چا هم د فیصلې د منلو تعمیل نه دې کړې نو هغه به ماته دوه زره روپۍ جرمانه راکوی او مدعی ته به ۱۰۰۰ روپۍ ادا کوی وروستو مدعی د قاضی د فیصلې نه انکاری شو آیا اوس هغه د قاضی شرائط کوم ئې چې دصلح په وخت کړې وو ادا کوی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتي: حاجی فضل الرحمن صاحب...۱۰ ربیع الاول ۱۳۹۲هـ

الجواب: که هغه سړی د مجلس نه بهرانکار وکړونودا انکارصحیح نه دې خو سره دهغې د هغه نه جرمانه اخستل ناجائز دي، فی الدرالمختار وحکمه وقوع البراءة عن الدعوی الخ (۱) وفیه ایضاً لاباخذ مال فی المذاهب (۲) وهو الموفق

د چا د راضی کولو د پاره خاروي ورکول او ذبح کول

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د زید د عمر نه نسبي رشته وه او بکر د زید اوښې دې، زید د خپل خوئی په وادهٔ باندې دواړو ته دعوت ورکړو د عمر او بکر دواړو خپل مینځ کې په دنیاوی معاملاتو باندې اختلافات دی، عمر د زید نه خفه شو او ویې ویل چې تاسو زمونږ مخالف فریق ته ولې دعوت ورکړو ځکه چې زمونږ رشته تاسو سره نسبي وه

... بقیه ازحاشیه گذشته] وعصیٰ ربه فجائت الرخصة فی عقوبته بالهجران کالثلاثة المتخلفین عن غزوة تبوک فامر الشارع بهجرانهم-
(عمدة القاری ۲۲:۱۳۷ کتاب الادب باب ماینهیٰ من التحاسد والتدابر الخ)

۱) (الدرالمختار ۴:۵۲۷ کتاب الصلح)

۲) (الدرالمختار ۳:۱۹۵ باب التعزیر مطلب فی التعزیر باخذ المال)

او هغې سره صرف د ښځې د طرف نه تاسو په زمونږ خیال ساتلو سره هغوی نه رابللې په دې وجه مونږ تاسو نه خفه کیدو سره راغلو لهذا زمونږ تاسو سره د رشته نسبي بائیکاټ دې، څه موده پس په راضی نامه کې عمر په زید باندې دا شرط ولګولو چې تاسو یو ګډ ورکولو سره زمونږ ناراضګی لرې کړئ او دا تعزیربه دمال په صورت کې وی. ګډ اخستلو سره هغوی په خپل خاندان کې ذبح کړو، آیادا تعزیرمالی اوبیا دهغې خوراك د اتقیاء دپاره په شریعت کې جائز دی یا نه؟ دقرآن و سنت او دفقه د تصریحات نه مو مستفید کړئ؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: خطیب محمد عزیز جامع مسجد خیل خانه

چوك ناصر خان پیبنور ښهر ... ۱۵ مارچ ۱۹۷۲ء

الجواب: چونکې زید په دې ګډ ورکولو باندې مجبور نه وو بلکې زید دا ګډ بغیر د جبر او اکراه نه ورکړې وه لهذا دې ته به تعزیر بالمال نه شی ویلې (۱)

وهوالموفق

په امتحان کې د نقل د وجې نه نیولې شوې کتاب لره ضبط کول ناجائز دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی امتحان ورکولو په غلطئ سره د دې سړی نه کتاب برآمد شو ممتحن نیولو سره کتاب ضبط کړو، او حال دا چې هغه سړې د کتاب په ضبط کولو باندې خوشحاله نه دې، نو آیا دا جائز ده؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم ...... ۱۰ رمضان المبارك ۱۴۰۳ھ

---

(۱) قال العلامة الحصكفی: التعزیر شرعاً تأدیب دون الحد (درمختار) وقال العلامة ابن عابدین: والتعزیر یسمیٰ عقوبة لان التعزیر شرع للتطهیر ... ان معنی التعزیر بأخذ المال علی القول به امساك شیئ من ماله عنه مدة لینزجر ثم یعیده الحاكم الیه.

(الدرالمختار ۱۹۵، ۱۹۴: ۳ كتاب التعزیر مطلب فی التعزیر باخذ المال)

الجواب: دا تعذیر باخذ المال دی، کوم چې د حدیث په بناء «الالایحل مال امرء الابطیب نفس منه» رواه البیهقی (۱) منسوخ کړې شوې دې،
باخذ المال فی المذهب بحر، وفیه عن البزازیة وقیل یجوز ومعناه ان یمسکه مدة لینزجر ثم یعیده له فان ایس من توبته صرفه الی مایری، وفی المجتبی انه کان فی ابتداء الاسلام ثم نسخ انتهی (۲) قلت وبعض الاحادیث (۳) والآثار تدل علی الجواز (۴) ولکن الافتاء علیه اعانة للکلاب فافهم وتدبر. وهوالموفق

د مونځ نه کونکی نه د مالی جرمانې اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې مونځ نه کوی او په دې وجه قوم د هغه نه مالی جرمانه اخلی نو دا به جائز وی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد سعید استاذ هنگو... ۱۹ ربیع الاول ۱۴۰۱ھ

الجواب: تعزیر په اخستلو د مال منسوخ دې، خو تعزیر په اهلاك د مال محکم دې لما فی شرح التنویر: لاباخذ مال فی المذهب (بحر) وفیه عن البزازیة:

---

۱) (مشکوة المصابیح 255 باب الغصب والعاریة)

۲) (الدرالمختار ۱۹۵:۳ باب التعزیر)

۳) عن عمرو بن العاص رضی الله تعالیٰ عنه عن رسول الله ﷺ انه سئل عن الثمر المعلق فقال من اصاب بفیه من ذی حاجة غیر متخذ خبنة فلا شیئ علیه ومن خرج بشیی منه فعلیه غرامة مثلیه والعقوبة.
(سنن ابی داؤد ۶۰۳:۲ کتاب الحدود، باب مالاقطع فیه)

۴) قال الامام علاؤ الدین: ومنها تحریق عمر المکان الذی یباع فیه الخمر ومنها تحریق عمر قصر سعد بن ابی وقاص لما احتجب فیه عن الرعیة وصار یحکم فی داره. ومنها مصادرة عمر عماله باخذ شطر اموالهم فقسمها بینهم وبین المسلمین.
(مبعن الحکام ۱۹۵ فصل فی عقوبة الخائن)

وقیل یجوز الخ (هامش ردالمحتار ۳: ۲۴۶)(۱) وفی الخلاصة ۴: ۴۴۴ ومن جملة ذلک رجل لا یحضر الجماعة یجوز تعزیره باخذ المال(۲) انتهی، قلت لا یریدون منه الاخذ للاکل بل یریدون مافی البزازیة علی هامش الهندیة ۶: ۴۳۶ ان نأخذ ماله ونودعه فاذا تاب نرده علیه کما عرف فی خیول البغاة انتهی(۳) قلت ایضاً وجاز صرفه وأکله عند الایاس عن الاصلاح کما فی ردالمحتار ۳: ۲۴۶ عن المجتبیٰ فان ایس من توبته یصرفها الی مایری(۴).

وهوالموفق

ګیري ته د کنځلې کونکي د سزا او تعزیر مسئله

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی کوم چې لیونې او پاګل نه دې، هغه قصداً ګیرې ته کنځل کوی، لهذا که هغه په بیابان کې د موقع موندلو نه پس قتل کړې شي نو آیا دا جائز ده یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: سید محمد ملا ګوری پیښور

الجواب: عوامو ته د جرم په وخت تعزیر ورکول جائز دی نه مخکې روستو (هندیة) (۵) اوپه عوامو باندې لازمی ده چې د دې سړی سره سوشل بائیکاټ

---

۱) (الدرالمختار ۳: ۱۹۵ باب التعزیر، مطلب فی التعزیر باخذ المال)

۲) (خلاصة الفتاوی ۴: ۴۴۴ کتاب الحدود الفصل الاول)

۳) (البزازیة علی هامش الهندیة ۶: ۴۲۷ کتاب الحدود، الاول فی القذف)

۴) (ردالمحتار ۳: ۱۹۶ باب التعزیر مطلب فی التعزیر باخذ المال)

۵) وفی الهندیة: قالوا لکل مسلم اقامة التعزیر حال مباشرة المعصیة واما بعد المباشرة فلیس ذلک لغیر الحاکم۔

(فتاوی هندیة ۲: ۱۶۷ فصل فی التعزیر)

وکړي. (۱) او په حکومت باندې لازمي ده چې د دې سړي خلاف تادیبي کارروائي وکړي. وهوالموفق

د غل ګیره خرول جرم او د تعزیر لائق دې

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د غل ګیر خرولې شوې ده آیا په شریعت کې د غل دپاره دا سزا جائز ده؟ بینواتوجروا

المستفتي: مولوی سیف الرحمن دره آدم خیل ... ۱۳ اپریل ۱۳۹۷ھ

الجواب: په شرط د صدق او ثبوت دا غل هم مجرم دې (۲) او ګیره خرونکې هم مجرم او واجب التعزیر دې (۳) خو د ګیرې خرونکي ګیره به نه شي

---

۱) وفی المرقاة: قال الخطابی رخص للمسلم ان یغضب علی اخیه ثلاث لیال لقلته ولایجوز فوقها الا اذا کان الهجران فی حق من حقوق الله تعالیٰ فیجوز فوق ذلک وفی حاشیة السیوطی علی الموطا قال ابن عبد البر ... واجمع العلماء علی ان من خاف من مکالمة احد وصلته ما یفسد علیه دینه او یدخل مضرة فی دنیاه یجوز له مجانبته وبعده ورب صرم جمیل خیرمن مخالطة تؤذیه ... فان هجرة اهل الاهواء والبدع واجبة علی مر الاوقات مالم یظهر منه التوبة والرجوع الی الحق۔

(مرقاة المفاتیح ۹:۲۶۲ کتاب الادب باب ماینهی من التهاجر والتقاطع الخ)

۲) قال الامام الحافظ الذهبی: الکبیرة الثالثة والعشرون السرقة ، قال الله تعالیٰ: والسارق والسارقة فاقطعوا ایدیهما جزاء بما کسبا نکالا من الله والله عزیز حکیم (المائدة:۳۸)۔ (الکبائر الامام الذهبی ۱۱۰ الکبیرة الثالثة والعشرون)

۳) وفیَ الهندیة: واذا حلق لحیة رجل ولم ینبت مکانها اخری ففیها کمال الدیة کذا فی الذخیرة ... فان نبت حتی استوی کما کان لا یجب فیه شیئ ولکنه یؤدب علی ذلک کذا فی المبسوط۔

(فتاویٰ هندیة ۶:۲۴ الباب الثامن فی الدیات)

خرولې، لکه چې د غل لاس به نه شي پرې کولې خکه چې لاس پرې کول د مسلمان حاکم منصب دې. (۱) وهوالموفق

په سود خور او جواري کوونکي باندې د جرماني لګولو مسئله

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې په يوه علاقه کې د چا بادشاهي نه وي او په هغې کې يو مقرر کړې شوې قاضي دا فيصله وکړي چې که چا جواري يا سود وکړو نو په هغه باندې به دوه زره روپۍ جرمانه وي د دې جرمانو نه بغير خلق د بدو نه منع کول مشکل دي، دغه شان تعزير بالمال جائز دې يا نه؟ بينواتوجروا

المستفتي: حاجي فضل الرحمن ... ۱۱ جون ۷۲ء

الجواب: دا تعزير باخذ المال دې کوم چې منسوخ دې بيشکه تعزير باهلاك المال منسوخ نه دې. فى الدرالمختار: لا بأخذ مال فى المذهب وفى المجتبى انه كان فى ابتداء الاسلام ثم نسخ۔ (هامش ردالمحتار ۳: ۲۴۶)(۲) وعن عمر رضى الله تعالىٰ عنه انه احرق بيت الخمار وعن الامام الزاهد الصفار انه امر بتخريب دار الفاسق بسبب الفسق (هندية ۵: ۳۸۹)(۳) المحتسب اذا نهى قطان عن وضع القطن على طريق العامة فلم يمتنع فاوقد المحتسب النار فى قطنه واحرقه يضمن الا اذا علم فساداً فى ذلك ورأى المصلحة فى احراقه فلا يضمن۔

---

۱) قال العلامة على القارى: عن ابن عباس وابن الزبير موقوفا ومرفوعاً اربع الى الولاة الحدود الخ۔ (مرقاة المفاتيح ۱۳۸:۷ كتاب الحدود)

۲) (الدرالمختار ۱۹۵:۳ باب التعزير، مطلب فى التعزير باخذ المال)

۳) (فتاوىٰ هندية ۳۵۳:۵ الباب السابع عشر فى الغناء واللهو وسائر المعاصى)

(هندية۵:۳۹۰)(۱)۔ وهوالموفق

مړی راویستلوسره په هغې کې د نشې والا څیزونو سمګل کولو د پاره تعزیر

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په بلوچستان کې تقریبا د دوه کالو نه دا کار شروع شو چې بعض خلق تازه مړو لره د قبرونو نه راویستلو سره په دې کې هیروئن، چرس او د نشې والاڅیزونه سمګلنګ کوی او تر اوسه پورې پنځلس شل مړی تقریبا راویستلې شوې دی په دې وجه د مړی وارثان د قبرونو د دوه درې ورځو پورې حفاظت کوی. آیا د داسې غلو قتلول جائز دی یا ناجائز؟ که جائز وی نو صرف د حکومت دپاره که د عوامو دپاره هم؟ او که د هغوی لاس به پرې کولې شی؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی شمس الحق ضلع ژوب بلوچستان...۷ محرم الحرام ۱۴۰۸ھ

الجواب: د قواعدو په رڼا کې داسې مفسدینو ته حکومت هر قسم سزا ورکولې شی.(۲) او عوامو ته به د قتل اجازت نه شی ورکولې ځکه چې په مخالفینو باندې به تهمت لګولو سره د قتل په جرم کې اخته وی. وهوالموفق

د مور پلار بې ادبی عقوق او د تعزیر سبب دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې همیشه د خپل پلار سره بد اخلاقی کوی، تردې چې بعض وخت ورته کنځلې هم کوی بعض وخت ئې دومره په بې رحمئ سره وهی چې هغه سخت زخمی شی. په شریعت کې د داسې بې ادبه اولاد څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: نامعلوم.....۳۰ مارچ ۱۹۸۵ء

---

۱) (فتاویٰ هندیة ۵:۳۵۴ الباب السابع عشر فی الغناء واللهو)

۲) قال العلامة الحصکفی: والتعزیر لیس فیه تقدیر بل هو مفوض الی رأی القاضی وعلیه مشائخنا، زیلعی، لان المقصود منه الزجر، واحوال الناس فیه مختلفة، بحر، ویکون التعزیر بالقتل. (الدرالمختار ۳:۱۹۶ باب التعزیر، مطلب یکون التعزیر بالقتل)

الجواب: دا ځوی د نافرمانئ په جرم کې اخته دې کوم چې د کبائرو نه دې د هغوی دپاره توبه لازمی کول پکار دی. (۱) او د نه منع کیدو په صورت کې به قاضی او حاکم هغه ته په شرط د صدق او ثبوت سزا او تعزیر تجویز کولې شی، چې دهغې سزا هم ورکولې شی. فی الدر المختار ۳/۱۸۸، ومن یتهم بالقتل والسرقة وضرب الناس احبسه واخلده فی السجن حتی یتوب. (۲) وهوالموفق

په ظالم او میرنه مور باندې د بد نظر ساتونکی حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زما یو ځوی دې هغه زما په بل ځوئی باندې ظلم کوی او په میرنئ مور باندې بد نظر ساتی شرعی حکم ئې څه دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالله... ۲٦ ذوالحجة ۱۳۹٦ھ

الجواب: په شرط د صدق او ثبوت مجرم دې، باااثر اهل اسلام دې هغه سره بائیکاټ کوی. (۳) وهوالموفق

---

۱) عن عبد الله ابن عمرو قال قال رسول الله ﷺ الکبائر الاشراک بالله وعقوق الوالدین- (مشکوٰة المصابیح ۱:۱۷ باب الکبائر وعلامات النفاق)

۲) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳:۲۰٦ بعید مطلب فی تعزیر المتهم)

۳) وفی المرقاة: قال الخطابی رخص للمسلم ان یغضب علی اخیه ثلاث لیال لقلته ولا یجوز فوقها الا اذا کان الهجران فی حق من حقوق الله تعالیٰ فیجوز فوق ذلک... واجمع العلماء علی ان من خاف من مکالمة احد وصلته ما یفسد علیه دینه او یدخل مضرة فی دنیاه یجوز له مجانبته وبعده... فان هجرة اهل الاهواء والبدع واجبة علی مر الاوقات مالم یظهر من التوبة والرجوع الی الحق-
(مرقاة المفاتیح ۹:۲٦۲ کتاب الادب، باب ماینهی من التهاجر والتقاطع الخ)

د منکوحة الغیر ساتونکی سره د معاملاتو وغیره مسائل

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې مسمی زید سره د نورې مسلمانۍ یو نکاح کړې ښځه اغوا کولو سره په یو نږدې کلی کې د ښځې په طور استعمالوی چې د هغې نه ئې اولاد هم پیدا شوې دې، او اصل خاوند ئې لا تر اوسه پورې ژوندې دې هغه سره څه سلوك وکړې شی. آیا نور مسلمانان هغه سره د شریعت د وجې نه تعلق ساتلې شی؟

۲: آیا زید د جماعت په مانځه کې شریکیدلې شی؟

۳: که زید یا اغوا کړې شوې ښځه مړه شی د هغوی جنازه ادا کول جائز دی یا نه؟

۴: که د هغه اولاد کوم چې د دې اغوا کړې شوې ښځې نه پیدا شوې دې او که نابالغ فوت شی نو د نابالغ جنازه ادا کیدې شی چې نه؟ یعنی د شریعت د وجې نه جائز دی یا نه؟ چونکې دلته د علماء کرامو په دې کې اختلاف دې، د پورته لیکلې شوې سوالاتو جوابات ولیکئ؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم

الجواب: ۱: د دې سړی سره ترك موالات ضروری دې. [1] باقی ضرروری معاملات بیع او شراء وغیره د هغه سره منع نه ده.

---

[1] وفی المرقاة: قال الخطابی رخص للمسلم ان یغضب علی اخیه ثلاث لیال لقلته ولا یجوز فوقها الا اذا کان الهجران فی حق من حقوق الله تعالیٰ فیجوز فوق ذلک... واجمع العلماء علی ان من خاف من مکالمة احد وصلته مایفسد علیه دینه او یدخل مضرة فی دنیاه یجوز له مجانبته وبعده... فان هجرة اهل الاهواء والبدع واجبة علی مر الاوقات مالم یظهر منه التوبة والرجوع الی الحق۔
(مرقاة المفاتیح ۹:۲۶۲ کتاب الادب، باب ماینهی من التهاجر والتقاطع الخ)

۲: د مانځه نه منع کول منع دی چې مونځ پرې نه ږدی. (۱)
۳: که مستحل نه وی نو عوام دې پرې وکړی او خواص دې نه کوی. (۲)
۴: د ولد الزنا جنازه کول جائز دی. (۳) وهوالموفق

د جادوګر او ساحر حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې ساحر او جادوګر وی او د هغه دا فعل شرعی د ګواهانو نه ثابت شی چې د جادو په ذریعه په خلقو باندې جنات مسلط کوی او حتی چې د جادو په ذریعه خلقو له بیمارولو سره وژنی، د هغه څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: ناصر محمود... توبهر

---

۱) قال الله تبارک وتعالیٰ: ارأیت الذی ینهی عبدا اذا صلی۔
(سورة العلق آیت: ۱۰،۹ پاره: ۳۰)

۲) قال العلامة خلیل احمد سهارنفوری: قال الخطابی وترک النبی ﷺ الصلوٰة علیه معناه العقوبة له والردع لغیره عن مثل فعله... وقال اکثر الفقهاء یصلی علیه قلت انما ترک الصلوٰة علیه رسول الله ﷺ بنفسه الشریفة ولم ینه الناس عنها فهذا ینبغی ان لایصلی علیه کبائر الائمة والمقتدون من الناس واما غیرهم فیصلون علیه لئلا یضیع الفرض الکفائی ویؤید ذلک ماعند النسائی بلفظ اما انا فلا اصلی علیه وبدل علی الصلوٰة علی الفاسق حدیث صلوا علی من قال لا اله الا الله۔
(بذل المجهود ۴:۲۰۲ کتاب الجنائز، باب الامام یصلی علی من قتل نفسه)

۳) عن عمرو بن یحی رضی الله تعالیٰ عنه: قال صلی رسول الله ﷺ علی ولد الزنا وامه ماتت فی نفاسها۔
(مصنف عبد الرزاق ۳:۵۳۴ کتاب الجنائز، باب الصلاة علی ولد الزنا والمرجوم)

الجواب: وبالله التوفيق...جادوګر او ساحر په ځمکه کې فساد کونکې دې، که په دې عمل کې ونیولې شی او اقرار هم وکړی او د ګواهانو په ذریعه دا د جادو عمل ثابت شی و حاکم او قاضی به هغه لره قتل کوی، وفی معین الحکام ٢٢٩ قال فی النوازل الخناق والساحر يقتلان اذا اخذا لانهما ساعيان فی الارض بالفساد فان تابا ان کان قبل الظفر بهما قبلت توبتهما وبعد ما اخذا لا ويقتلان کما فی قطاع الطریق (١) انتهٰی.وهوالموفق

په مسلمانانو باندې د وسلې اوچتولو حکم

سوال: ما يقول العلماء الكرام فی المسئلة الآتية: من شهر السلاح علی واحد فی جماعة معه او علی عامة الجماعة هل يجوز قتل المشاهر لهذا الواحد او لاعوانه او لهذه الجماعة قد شهر عليهم، افتونی ايها العلماء مع التفصيل والحوالة من الكتب سريعاً توجروا ان شاء الله تعالیٰ لان فيه دفع الفساد العام وان لم يسع علی هذه الورقة ضموا الورقة الثانية؟ بينوا توجروا

المستفتی: سید جلال الدین مدیر دار العلوم الاسلامیه زرګری

ضلع هنګو ... ٧ صفر ١٤٠٥ھ

الجواب: الشاهر مباح الدم لا شیئ فی قتله کما فی الهندية ٦: ٧ ومن شهر علی المسلمين سيفاً وجب قتله ولا شيئ بقتله وكذلك اذا شهر علی رجل سلاحاً فقتله او قتله غيره دفعاً عنه فلا يجب بقتله شيئ ولا يختلف بين ان يكون بالليل او بالنهار فی المصر او خارج المصر كذا فی التبيين (٢).والله اعلم

---

١) (معین الحکام للطرابلسی ١٩٣ فصل فی عقوبة الساحر والخناق والزندیق)

٢) (فتاویٰ هندية ٧: ٦ الباب الثانی فی من یقتل قصاصاً ومن لا یقتل)

وقال العلامة الحصکفی: ولا بقتل...[بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

[بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

واده کړې لره اغوا کولو سره د قتلولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې الف: که یو سړې یوه منکوحه اغوا کړی نو خاوند دپاره د اغوا کونکی قتل هغه وخته پورې جائز دې یا نه ترڅو پورې چې هغه اغوا کړې شوې نه وی پریښودلې؟

ب: د خاوند په شان د بشځې رشته دارو لره دا قتل جائز دې یا نه؟

ج: چې کله اغوا کونکې اغوا کړې شوې لره پرېږدی د دې نه پس خاوند لره د هغه قتلول تعزیرا جائز دی یا نه؟ د در مختار د دې عبارت ﴿ویقیمه کل مسلم حال مباشرة المعصیة واما بعده فلیس ذلك لغیر الحاکم والزوج والمولی﴾ نه آخری صورت ثابتیږی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا محمد سردار خادم دار الافتاء دار العلوم عربیه

تل... یکم اگست ۱۹۸۹ء

الجواب: قال فی الکاملیة ۴۶ یوجع بالضرب الشدید(۱) (خیر الدین الرملی) واما عند مباشرة الزنا فجاز قتلهما ان کانا مطاوعین کما فی شرح التنویر فی باب التعزیر(۲) لیس مرادهم اباحة القتل فلیراجع الی رد المحتار ۳: ۲۶۴ باب التعزیر وقبیل باب السرقة(۳). والله اعلم بالصواب

... بقیه ازحاشیه گذشته] (معطوف علی قوله ولا شیئ بقتله) من شهر سلاحاً علی رجل لیلاً او نهاراً فی مصر او فی غیره. (الدر المختار ۵: ۳۸۷ فصل فیما یوجب القود مالایوجبه)

۱﴾ (فتاوی کاملیة ۴۶ باب التعزیر، مطلب فیمن فر بزوجة الغیر الخ)

۲﴾ قال العلامة الحصکفی: لوکان مع امرأته وهو یزنی بها او مع محرمه وهما مطاوعان قتلهما جمیعا. (الدر المختار ۳: ۱۹۷ باب التعزیر مطلب یکون التعزیر بالقتل)

۳﴾ قال العلامة الحصکفی: من حد او عزر فهلک فدمه هدر الا امرأة عذرها زوجها بمثل ما مر فماتت لان تادیبه مباح فیتقید بشرط السلامة. قال العلامة الشامی: قوله فدمه هدر ای عندنا ومالک لان الامام مأمور بالحد والتعزیر وفعل... [بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

د بد فعلئ د بندولو د پاره حسب استطاعت کوشش کول ضروري دي

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ د کلي اکثرې جينکۍ په زناکارئ کې اخته کيدو سره حاملې شوې، چې د هغوی حمل وضع کړې شو او د دې بدئ علم د کلي ټولو خلقو او د کلي امام ته هم دې، خو مصلحتا د بنديز څه کارروائی نه ده کړې شوې، په دې وجه دا ضروري شوې ده چې د قانون محمدی ﷺ فتوی ورکړئ چې د کلي په خلقو او امام باندې څه فرائض عائد کيږي او په دې جرمونو باندې څه تعزير راځي. **بينواتوجروا**

المستفتی: خالق داد بمعرفت مولوی عزيز الرحمن ... ۲۴ مئی ۱۹۷۰ء

الجواب: ﴿ قال رسول الله ﷺ من رای منکم منکرا فليغيره بيده الحديث﴾ د دې په وجه باندې په ټولو مسلمانانو باندې د استطاعت مطابق د دې بد فعلئ بندول ضروري دی، کنه نو د الله پاک په نزد د سخت عذاب خطره موجود ده. (۱) فقط

... بقيه ازحاشيه گذشته] المامور لا يتقيد بشرط السلامة قلت ومقتضى التعليل بالامر ان ذلک غير خاص بالامام فقد مر ان لکل مسلم اقامة التعزير حال مباشرة المعصية لانه مامور بازالة المنکر الا ان يفرق بانه يمکنه الرفع الى الامام فلم تتعين الاقامة عليه بخلاف الامام فتامل۔ (الدرالمختار مع ردالمحتار ۳:۲۰۸ باب التعزير، قبيل باب السرقة)

(۱) قال العلامة الملا على القارى: عن ابى سعيد الخدرى ان رسول الله ﷺ قال من رأى اى علم منکم منکرا اى فى غيره من المؤمنين والخطاب للصحابة اصالة ولغيرهم من الامة تبعاً... وخلاصة الکلام من ابصر ما انکره الشرع فليغيره بيده اى بان يمنعه بالفعل بان يکسر الا لات... فان لم يستطع اى التغير باليد وازالته بالفعل لکون فاعله اقوى منه فبلسانه اى فليغيره بالقول وتلاوة ما انزل الله من الوعيد عليه... فان لم يستطع اى التغير باللسان ايضا فبقلبه بان لا يرضى به۔

(مرقاة المفاتيح ۹:۳۲۸ باب الامر بالمعروف، الفصل الاول)

د ځاروی سره په بد فعلی باندې اقرار او د شهادت نه بغیر د تعذیر حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو هلك چې د هغه عمر تقریبا یولس کاله دې هغه د یوې غوا سره بد فعلی وکړه کوم چې یو سړی امین الله لیدلې دې، لیدلې ئې صحیح دې خو ګواه صرف یو دې، په دې وجه د تپوس کولو امر دا دې چې دا هلك د تعزیر قابل دې یا نه؟ او په دې مقام باندې د یو ګواه شهادت منظور دې یا نه، او د دې ځاروی سره به څه معامله کولې شی؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی فضل ربی سکنه ډاګ ... ٤ جمادی الاولی ١٣٩٠هـ

الجواب: چونکې دا جرم د حقوق العباد نه نۀ دې. او سره د دې نه اقرار موجود دې او نه مکمل شهادت موجود دې، لهذا په دې صورت کې د رعیت دپاره تعزیری کاروائی کول بې قاعدې امر دې، خصوصا چې د جرم کولو وخت هم تیر شوې دې وفی الهندیة ٢: ١٨٧ وینقسم (التعزیر) الی ماهو حق الله وحق العبد والاول یجب علی الامام ولا یحل له ترکه الا فیما اذا علم انه انزجر الفاعل قبل ذلك ویتفرع علیه انه یجوز اثباته بمدع شهد به فیکون مدعیا شاهدا اذا کان معه آخر کذا فی النهر الفائق قالوا الکل مسلم اقامة التعزیر حال مباشرة المعصیة واما بعد المباشرة فلیس ذلك لغیر الحاکم (١). وهوالموفق

ځاروی سره بد فعلی کونکی ته به د ثبوت نه پس حکومت سزا ورکوی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو وادۀ کړی سړی ښځه تقریبا د یو کال نه موجود نه دۀ هغه د خرې سره بد فعلی وکړه نو د دې څۀ حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: حبیب ګل هنګو ... ٢٠ رمضان المبارك ١٤٠٨هـ

---

١) (فتاوی هندیة ١٦٧: ٢ فصل فی التعزیر)

الجواب: تاسو په استفتاء کې دا نه دی ذکر کړې چې دا سړې اقرار کونکې دې یا انکاری دې او په دې باندې دوه معتمد ګواهان موجود دی یا نه. بهر حال د باقاعده ثبوت نه پس به حکومت هغه ته مناسب سزا ورکوی او دا خره به وژنی، او سیزی به ئې، په دې کې د عوامو مداخلت د وخت نه پس دې او نامنظور دې (شامی ٤/٢٦)(١) وهندية(٢) وهوالموفق

د موطوء ځاروی او هغې سره د بدفعلئ کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو سړی د حلال ځاروی سره بدکاری کولو چې د هغې شرعی ثبوت موجود نه دې، د دې ځاروی څه حکم دې؟ آیا هغه حلال دې یا حرام؟ او د هغې د پیو څه حکم دې؟ او د بدفعلئ کولو والا څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولانا محمد یعقوب بلند کوٹ آزاد کشمیر ... ١٩ مئی ١٩٦٩ء

الجواب: مستحب دا ده چې دا ځاروې د مالك نه واخستلې شی او د ذبح کولو نه پس وسیزلې شی، خوراك د دې صحیح دې خو غوره نه دې او په دې مجرم باندې حد نشته، خو مسلمان حاکم باندې ضروری ده چې هغه ته تعزیر او سزا ورکړی. (٣) فی الدرالمختار ولایحد بوطی بهیمة بل یعزر وتذبح ثم تحرق،

---

١) قال العلامة الحصکفی: ولایحد بوطء بهیمة بل یعزر وتذبح ثم تحرق۔ (الدرالمختار ٣:١٧٠ کتاب الحدود، مطلب فی وطء الدابة)

٢) وفی الهندیة: قالوا لکل مسلم اقامة التعزیر حال مباشرة المعصیة واما بعد المباشرة فلیس ذلک لغیر الحاکم۔ (فتاویٰ عالمگیریة ٢:١٦٧ فصل فی التعزیر)

٣) قال العلامة ابن نجیم: لا یحد بوطء بهیمة... الا انه یعزر لما بینا والذی یروی انها تذبح البهیة وتحرق فذلک لقطع التحدث به ولیس بواجب قالو ان کانت الدابة مما لا یؤکل لحمها تذبح وتحرق لما ذکرنا وان کانت مما تؤکل تذبح وتوکل عند ابی حنیفة وقالا تحرق هذه ایضا هذا ان کانت البهیمة للفاعل فان کانت لغیره... [بقیه حاشیه برصفحه آئنده

قال العلامة الشامی فی ردالمحتار ۳: ۲۱۳ وهذا اذاکانت مما لایوکل فان کانت مما توکل جاز اکلها عنده وقالاتحرق ایضاً(۱).

اوکه دا څاروې ذبحه کړې شی او ددې پۀ استعمال کړې شی نو حرام نه دی بلکې مکروه دی. فی الدرالمختار: ویکره الانتفاع بها حیة ومیتة فقط(۲).

وهوالموفق

بیزې (چیلۍ) سره د بد فعلۍ کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې کوم سړې د بیزې سره بد فعلی وکړی د داسې سړی دپاره څه حکم دې؟ د بدفعلۍ کولو صرف یو ګواه دې کوم چې عاقل او بالغ دې، او فاعل د قسم خوړلو نه منحرف دې باقی د کوم څاروی سره چې دا ناجائز معامله کړې شوې ده، د هغې د غوښې او څرمنې نه فائده اخستل د شریعت په نزد جائز دی یا نه؟ په شریعت محمدی کې د فاعل او مفعول دپاره څۀ حکم دې، هغه چیلۍ که خرڅه کړې شی نو د هغې څه حکم دې؟

المستفتی: علی زمان مقام کری کوټ... ۱۷ ستمبر ۱۹۷۴ء

الجواب: په دې سړی باندې چا چې بد کار کړې دې ضروری ده چې د الله پاك نه معافی وغواړی او د حاکم دپاره جائز ده چې هغه ته څه تعزیر ورکړی کما فی الهندیة ۱/۱۸۷ قالوالکل مسلم اقامة التعزیر حال مباشرة المعصیة واما بعد المباشرة فلیس ذلك لغیر الحاکم.(۳) او چیلۍ که د دې واطی خپله

...بقیه ازحاشیه گذشته] ففی الخانیة کان لصاحبها ان یدفعها الیه بالقیمة.
(البحر الرائق ۵: ۱۷ کتاب الحدود، باب الوطء الذی یوجب الحدوالذی لا یوجبه)

۱) (الدرالمختار مع ردالمحتار ۳: ۱۷۰ کتاب الحدود، مطلب فی وطء الدابة)

۲) (الدرالمختار مع ردالمحتار ۳: ۱۷۰ کتاب الحدود، مطلب فی وطء الدابة)

۳) (فتاویٰ هندیة ۲: ۱۶۷ فصل فی التعزیر)

وی نو غوره دا ده چې هغه ذبح کړی او غوښه او څرمن ئې وسیزی، او دا هم جائز ده چې هغه وخوری، او په واطی باندې دا ضروری او واجب نه دی چې هغه ذبح کړی، او که دا چیلئ د دې واطی خپله نه وی نو د هغه مالك دپاره مستحب دی چې په هغه واطی باندې خرڅه کړی او هغه ذبح کړی. **ماخوذازرد المختار ۱۵۵/۳ (۱) وهوالموفق**

...

۱) قال العلامة الحصكفی: ولا يحد بوطء بهيمة بل يعزر وتذبح ثم تحرق ويكره الانتفاع بها حية وميتة مجتبی (الدرالمختار)،
وقال العلامة ابن عابدين: (قوله وتذبح ثم تحرق) ای لقطع امتداد التحدث به كلما رؤيت وليس بواجب كما فی الهداية وغيرها، وهذا اذا كانت مما لا يؤكل فان كانت تؤكل جاز اكلها عنده وقالا تحرق ايضاً، فان كانت الدابة لغير الواطی يطالب صاحبها ان يدفعها اليه بالقيمة ثم تذبح۔
(ردالمحتار مع الدرالمختار ۳:۱۷۰ كتاب الحدود، مطلب فی وطء الدابة)

بسم اللہ الرحمٰن الرّحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

(شپږم جلد)

باب حد الزنا

بسم الله الرحمن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

باب حد الزنا

قال الله تبارك وتعالیٰ:

اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِيْ فَاجْلِدُوْا

كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ ص.

(سورة النور......۲)

....

باب حد الزنا

د قاضی او حاکم نه علاوه بل څوک د زنا حد نه شي جاري کولی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې آیا د زنا د حد جاری کول بغیر د قاضی او حاکم نه صحیح دی یا نه؟ د فقه حنفی په رڼا کې وضاحت وفرمایئ؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: محمد وارث هری پور هزاره ... ۲۵ ربیع الاول ۱۳۹۰ھ

الجواب: حدود سوا د قاضی او حاکم نه بل څوک نه شي جاری کولی

لما روی ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه وابن عباس وابن الزبیر موقوفاً ومرفوعاً اربع الی الولاة، الحدود والصدقات والجمعات والفئ (مرقاة)(۱) وفی الهندیة: ورکنه (الحد) اقامة الامام او نائبه فی الاقامة(۲:۱۶۰)(۲). فقط وهوالموفق

د حدود او دیت فیصله محکم نه ده د شرعی قاضی منصب دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې دوه کسان د یو دشمن په قتل پسې روان شو، د قتلولو په وخت دواړو بیلې بیلې ټوپکې استعمال کړې یو مخکې او بل وروستو خو په اول ډز کونکی سره ګولۍ باندې یوه جینۍ ولګیده، اوس د اول ډز کونکې منکر دې، ګواه هم څوک نشته،

---

۱) (مرقاة المفاتیح ۷:۱۳۸ کتاب الحدود)

۲) (فتاویٰ هندیة ۲:۱۴۳ کتاب الحدود، الباب الاول)

وقال العلامة ابن عابدین: بخلاف الحدود فانه لم یثبت تولیتها الا للولاة (ردالمحتار ۳:۱۹۸ کتاب التعزیر، مطلب یکون التعزیر بالقتل)

تاسو څه فیصله وکړئ چې جرګه یوې فیصلې ته ورسیږي او د دیت وغیره حکم بیان کړي؟ بینواتوجروا

المستفتی: شاد محمد جامعة علوم القرآن والسنة
نمك منډي پيښور...۲۶ مارچ ۱۹۸۹ء

الجواب: د حد، قصاص او دیت فیصله محکم منصب نه دي په دې کې حاکم شرعی ته مرافعه ضروري وي، چې هغه باقاعده فیصله کولو سره حکم بیان کړي، کما فی شرح المجلة مادہ:۱۸۴۱(۱) وهوالموفق

د حدود اجراء د شرعی قاضی او حکام حق دي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په علاقه کې بعض جرمونه داسې دي چې د هغې سزاګانې په شریعت کې کوړې وركول او قصاص اخستل دي، خو دلته د جرګو په ذريعه هغه خلقو ته نورې سزاګاني وركولې شي، او شرعی حدود نه شي جاري کولې. بله دا چې دلته قاضي شرعي او باقاعده حکومتي نظام نشته، نو آيا عوامي جرګه حدود نه شي جاري کولې. بینواتوجروا

المستفتی: رستم حيات...لنډي کوتل بازار

الجواب: د حدود جاري کول د حکام او د هغوی د طرف نه د مقرر شوي قاضیانو وغیره حق دي، مشرانو او عوامي جرګو ته د حدود جاري کولو اختيار نشته. وفی الهندية ۱۴۳/۳ ورکنه (ای الحد) اقامة الامام او نائبه فی الاقامة(۲) وكذا فی البدائع(۳). وهوالموفق

---

۱) قال الشيخ محمد خالد الآتاسی: ومن جهة المحكوم به ان لا يكون فی حد ولا قود ولادية. (شرح المجلة ۱۷۲:۶ مادة: ۱۸۴۱)

۲) (فتاوی عالمگیریة ۱۴۳:۳ كتاب الحدود)

۳) قال العلامة الكاسانی: واما شرائط جواز اقامتها فمنها...[بقيه حاشيه برصفحه آئ

د زنا او لواطت جرم په اعتراف يا شهادت شرعي سره ثابتيږي

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې زيد په بکر باندې د عمل قوم لوط علیہ السلام الزام لګوی او وائی چې د نن نه تقريبا څلور کاله مخکې ما بکر د دې جرم په کولو باندې ليدلې دې، د دې خپل الزام په ثبوت کې خالد او بصير د ګواه په طور پيش کوی. خالد د دې پارټۍ يو ممبر دې چې په هغې کې زيد او بکر دواړه شامل دی، چې کله د خالد نه د دې په باره کې معلومات کولې شی نو د ټولو ممبرانو او صدر مخکې خالد مکمل طور د لاعلمۍ اظهار کوی، بصير کوم چې د زيد ګواه دې هغه دوه کاله مخکې د دې جماعت صدر او نور ممبرانو د هغه د بعض خبرو د وجې نه منافق بللې وو، د هغه د منافقت اعلان ئې هم کړې وو، په دې قبيح فعل کې د زيد ذات هم ملوث دې د دې څلورو کالو په موده کې نه صرف دا چې زيد په بکر پسې مونځونه کول بلکې د دې نظم د لاندې ئې کار هم کولو بلکې زيد د بکر نه ډير ځله د دې اصرار وکړو چې هغه د دې د سکه خور سره وادۀ وکړی، د جماعت امير ته ئې هم ددې خواهش اظهار وکړو چې بکر دې د زيد د خور سره وادۀ وکړی خو د دې نه مخکې هيڅ قسم الزام نه دې لګولې شوې، بکر هم په دې الزام سره د خپل براءت اظهار کوی، د بکر سره د جرم د ارتکاب دپاره چې د کوم نوم اخستلې شی هغه د دې جرم نه د براءت اظهار کوی، د کتاب او سنت په رڼا کې د مسئلې وضاحت وکړئ؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: سائنس ماسٹر هائی سکول کراچی ۲ ... ۲۶ فروری ۱۹۷۵ء

... بقيه ازحاشيه گذشته] ما يعم الحدود کلها ومنها ما يخص البعض دون البعض واما الذی يعم الحدود کلها فهو الامامة وهو ان يکون المقيم للحد هو الامام او من ولاه الامام وهذا عندنا۔

(بدائع الصنائع ۷:۵۷ کتاب الحدود)

الجواب: د خالق په نزد کوم چې عالم الغیب والشهادة دې هغه سړې مجرم او فاسق دې کوم چې د دې امر قبیح مرتکب شوې وی او توبه ئې نه وی کړې (۱) او د مخلوق په نزد یعنی قانونی مجرم دا دې چې په هغه باندې د اعتراف یاد شهادت د وجې نه ثابت شی. (۲) او په دې صورت مسئوله کې د یوې ډلې سره دوه ګواهان معتمد نه دی، لهٰذا په دې کې به یو هم مجرم نه وی (۳) **وهوالموفق**

د کوړې تعریف او ساخت

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په شرعی طریقه باندې د کوړې تشریح څه ده؟ کوړه د کوم څیز جوړه پکار ده؟ او د دې ساخت څنګه کیدل پکار دی؟ او د دې څومره اوږد والې او څومره پلن والې کیدل پکار دی؟

۲: آیا بید، چابك او لخته د کوړې شرعی مفهوم لره پوره کوی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مبلغ الاسلام بالا مالئ پیښور... ۱۹ ربیع الاول ۱۴۰۲ھ

الجواب: کوړه، څرمن، چابك، د کهجورې څانګې او پیزار ته وائی، د دې

---

۱) قال الامام شمس الدین الذهبی: واجمع المسلمون علی ان التلوط من الکبائر التی حرم الله تعالیٰ: اتاتون الذکران من العالمین وتذرون ما خلق لکم ربکم من ازواجکم بل انتم قوم عادون (سورة الشعراء) ای مجاوزون من الحلال الی الحرام... قال ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه ان اللوطی اذا مات من غیر توبة فانه یمسخ فی قبره خنزیراً.
(الکبائر للامام الذهبی ۶۷،۶۶ الکبیرة الحاویة عشرة اللواطة)

۲) وفی الاختیار لتعلیل المختار: ویثبت بالبینة والاقرار لانهما حجج الشرع وبهما تثبت الاحکام. (الاختیار لتعلیل المختار ۴:۹۴ کتاب الحدود)

۳) قال العلامة الشامی: یکفی فی الشهادة علیها (اللواطة) عدلان لا اربعة خلافا لها. (ردالمحتار ۳:۱۷۲ کتاب الحدود، مطلب لا تکون اللواط فی الجنة)

دپاره هیڅ خاص ماده نشته او نه د دې دپاره څه خاص اوږدوالې او پلن والې مقرر دې. (۱)

۲: دا څیزونه د کوړې په مفهوم کې داخل دی. (۲) وهوالموفق

مروجه کوړې ورکول د شریعت خلاف دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې مجرم ته کوړې څوك ورکولې شی؟ هم دغه شان د مروجه کوړو څه حکم دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: مبلغ الاسلام بالا مانئ پیښور ... ۱۹ ربیع الاول ۱۴۰۲ھ

---

۱) وعن یحیی بن ابی کثیر ان رجلا اتی النبی ﷺ فقال یا رسول الله! انی اصبت حداً فاقمه علی، فدعا رسول الله ﷺ بسوط فاتی بسوط شدید له ثمرة، فقال سوط دون هذا، فاتی بسوط مکسور لین، فقال سوط فوق هذا فاتی بسوط بین سوطین، فقال هذا، فامر به فجلد. (اعلاء السنن ۱۱:۵۶۴ باب صفة السوط فی الجلد)

۲) په حدود اوتعزیراتو کې استعمالیدونکې کوړه چابك، دُرې ساخت او جوړخت متوسط کیدل ضروری دی که دا د هر یو څیزنه جوړ وی، اوکه د لرګی وی نو بیا نرمه شان لښته (چوکه) پکارده، په همسا باندې کوړه نه صادقیږی.

قال العلامة الزیلعی: بسوط لا ثمرة له متوسطا ان یضرب بسوط لا عقدة له ضربا متوسطاً... وعن علی رضی الله تعالیٰ عنه انه کسر ثمرته ولو لم یکسر الثمرة بعد کل ضربة بضربتین... والضرب المتوسط هو المؤید غیر الجارح لان الجارح یفضی الی التلف او یبقی فی جسده اثر یشینه ولهذا یکسر عقدته وغیر المؤید لا یفید والواجب التادیب دون الهلاک. (تبیین الحقائق شرح الکنز ۳:۱۷۰ کتاب الحدود)

وقال العلامة ابن نجیم المصری: (بسوط لاثمرة له متوسطا) ای لا عقدة له لان علیا رضی الله تعالیٰ عنه لما اراد ان یقیم الحد کسر ثمرته والمتوسط بین المبرح وهو الجارح وغیر المولم لا فضاء الاول الی الهلاک وخلو الثانی عن المقصود وهو الانزجار کذا فی الهدایة وحاصله انه المولم غیر الجارح. (البحر الرائق ۵:۹ کتاب الحدود)

الجواب: د حکومت د طرف نه به متعین سړي کوړې ورکوي (١) د کتب فقه نه معلومیږي چې دامروجه کوړې ورکول دشریعت خلاف دي. (٢) وهوالموفق

د زنا په شک کې چاړه قتلول جائز نه دي

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په علاقه کې بعض وخت داسې وشي چې خاوند یا ورور وغیره خپله ښځه یا خور صرف په دې وجه باندې قتلوي چې هغه ته د هغې چا سره د بدکارئ کولو شک وي، مسئله حل طلب دا ده چې آیا دا ښځه او سړې کوم چې صرف د شک د وجې نه قتلولې شي، شهید دي یا نه او قاتل به په دې ګناهګار وي یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: محمد دراز خان متعلم دار العلوم اسلامیه لکی مروت ... ٢٨ جنوری ١٩٨٦ء

الجواب: دا قاتل ظالم او جاهل دې (٣) او مقتول او مقتوله مظلومین دي.

---

١) قال العلامة الدکتور وهبة الزحیلی: هناک شرائط لاقامة الحد... اما مایعم الحدود کلها فهو الامامة، واما ما یخص حد الرجم فهو شرط البدایة من الشهود فی الرجم... فاذا کان الحد جلداً فهو الذی یقیمه او ینیب عنه احداً.
(الفقه الاسلامی وادلته ٧:٥٣٨٣ المبحث الخامس، اقامة الحد علی الزانی)

٢) قال العلامة ابن نجیم: (قوله ویضرب الرجل قائما فی الحدود وغیر ممدود)... ثم قیل غیر ممدود فقد قیل المدأن یلقی علی الارض ویمد کما یفعل فی زماننا وقیل ان یمد السوط فیرفعه الضارب فوق رأسه وقیل ان یمد بعد الضرب وذلک کله لا یفعل لانه زیادة علی المستحق- (البحر الرائق ٥:٩،١٠ کتاب الحدود)

٣) قال العلامة الذهبی: الکبیرة الثانیة قتل النفس ، قال تعالیٰ: ومن یقتل مؤمنا متعمداً فجزاؤه جهنم خالداً فیها وغضب الله علیه ولعنه واعد له عذابا عظیماً.
(الکبائر للامام الذهبی ٢٥ الکبیرة الثانیة)

بغیر د مشاهدې او شهادت نه قتلول د کفارو په قانون کې هم ناجائز دی (١)

والله اعلم بالصواب

بغیر د اقرار او شهادت شرعی نه د زنا په تک کې قتلول ظلم او ناجائز دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی د وادهٔ کړې ښځې سره نکاح وکړه، حمل ئې هم راغلو بیا د هغه سړی شك راغلو چې دا ښځه د فلانی سړی نه حامله شوې ده، دا خاوند زانیه او مزنیه لره په ګولی سره اولی، د هغه څه حکم دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی ظفر الحق تیراوی متعلم حقانیه

خادم خاص شیخ الحدیث صاحب ... ٢٧ نومبر ١٩٨٦ء

الجواب: په صورة مسئوله کې نه باقاعده اقرار موجود دې او نه شهادت شرعیه قائم شوې دې (٢) پس دا قاتل ظالم او فاسق دې (٣) والله الموفق

---

١) قال العلامة المرغينانی: ومنها الشهادة ببقية الحدود والقصاص يقبل فيها شهادة رجلين لقوله تعالیٰ واستشهدوا شهيدين من رجالكم.
(الهداية ٣:١٥٤ كتاب الشهادة)

وفی شرح المجلة: كذلک المتيقن عدم ثبوته لا يحكم بثبوته بمجرد الشک لأن الشک اضعف من اليقين فلا يعارضه ثبوتا وعدماً... لان ما ليس ثابتا بيقين لا يثبت بالشک.

(شرح المجلة ١:١٨ المادة: ٤ اليقين لا يزول بالشک)

٢) وفی الاختيار لتعليل المختار: ويثبت بالبينة والاقرار لانهما حجج الشرع وبهما تثبت الاحكام. (الاختيار لتعليل المختار ٤:٦٤ كتاب الحدود)

٣) قال العلامة الذهبی: الكبيرة الثانية قتل النفس قال تعالیٰ: ومن يقتل مؤمنا متعمداً فجزآئه جهنم خالداً فيها وغضب الله عليه ولعنه اعد له عذاباً عظيماً.
(الكبائر للامام الذهبی ٢٠ الكبيرة الثانية)

د محارم سره په نکاح کې د عقد د شبه د وجې نه حد ساقط دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د علم خاوند یو سړې وائی چې که چا نعوذ بالله د مور سره زنا وکړه نو په هغه باندې د زنا حد ثابت نه دې، چې کله هغه ته اوئیلې شی چې ﴿الزانية والزاني فاجلدوا كل واحد منهما﴾ څه مطلب دې نو هغه د محارم او د نکاح مسائل بیانول شروع کړی د دې مسئلې څه حقیقت دې؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: حاجی گل محمد سکندر آباد کالونی، حیدر آباد... ۸ مئی ۱۹۷۷ء

الجواب: چې کله د محارم سره څوك نكاح وكړی نو د عقد د شبهې د وجې نه ترې حد ساقط شی **هكذا فی الدر المختار(۱) وغيره(۲) باب الحدود. وهو الموفق**

د زنا د پاره کوشش کونکې فاسق او قابل تعزیر هجران دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې خپلې خورزې لره نیولو سره د زنا بالجبر کوشش کوی خو خلقو ترې خلاص کړو، د دې سړی څه حکم دې؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: محمد سردار ضلع هزاره... ۲ شعبان ۱۹۸۷ء

الجواب: دا سړې فاسق دې که توبه ئې نه وی کړې او د اصرار په تقدیر باندې

---

(۱) قال العلامة الحصكفی: وفی المجتبی: تزوج بمحرمه او منكوحة الغير او معتدته ووطئها ظاناً الحل لا يحد ويعزر وان ظانا الحرمة فكذلک عنده خلافا لهما.
(الدرالمختار ۳:۱٦۹ كتاب الحدود، مطلب اذا استحل المحرم على وجه الظن الخ)

(۲) قال العلامة ابن نجيم: (قوله بمحرم نكحها) ای لا يجب الحد بوطء امرأة محرم له عقد عليها عند ابی حنيفة وقالا عليه الحد.
(البحر الرائق ۵:۱۵ كتاب الحدود، باب الوطء الذی يوجب الحد الخ)

هغه سره په غم ښادۍ کښې باقاعده بائیکاټ ضروری دې. (۱) وهوالموفق

د اغوا په معامله کښې راضی نامه ممنوع شرعی نه ده

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کښې چې یو سړې د یو معزز خاندان د منکوحه جینۍ سره چې د هغې تر اوسه پورې رخصتی نه ده شوې، په زبردستۍ سره وتختوی، او هغې سره یوه هفته زنا وکړې شی، که د سترګو لیدلې ګواهان نه وی خو د جینۍ د بیان مطابق زنا شوې ده، د جینۍ د ترۀ په درخواست باندې د شریعت د حد نمبر ۱۱ د لاندې د اغوا کونکی ضمانت په حیثیت د زانی مسترد شو، او هغه حوالات ته ولیږلې شو. او اوس د هغه قوم یو خای کیدو سره راضی نامه کوی نو آیا دا راضی نامه کیدې شی یا نه؟ ځکه چې زانی د الله مجرم دې، که راضی نامه جائز وی نو د اغوا کونکی، مغویه او د راضی نامه کونکی افراد کوم چې د خپلې مرضۍ مطابق راضی نامه وکړی د هغه څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: خلیل الرحمن ... ۲٦ جون ۱٤۰۱هـ

الجواب: په صورت مسئوله کښې شهادت شرعی او اعتراف د مفقود کیدو د وجې نه حد شرعی نه شی جاری کیدلې. (۲) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة علی بن سلطان القاری : قال الخطابی رخص للمسلم ان یغضب علی اخیه ثلاث لیال لقلته ولا یجوز فوقها الا اذا کان الهجران فی حق من حقوق الله تعالیٰ فیجوز فوق ذلک ... واجمع العلماء علی ان من خاف من مکالمة احد وصلته ما یفسد علیه دینه او یدخل مضرة فی دنیاه یجوز له مجانبته وبعده ... فان هجرة اهل الاهواء والبدع واجبة علی مر الاوقات مالم یظهر منه التوبة والرجوع الی الحق. (مرقاة المفاتیح ۲٦۲:۹ باب ماینهی عنه من التهاجر والتقاطع الخ)

۲) قال العلامة المودود الموصلی : ویثبت بالبینة والاقرار [بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

البته تعزیرجاری کیدې شی (۱) چې دا دحکومت په اختیارکې دې اوچونکې په دې معامله کې د جینۍ او دهغې د خاندان ښه په ښکاره بې عزتی هم شوې ده لهذا په دې کې راضی نامه کول شرعی ممنوع نه دی (۲). وهوالموفق

په چا باندې د بهتان لګونکی حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې چه یو سړې د زنانو بې بنیاد او شرې خبرې اوریدلو سره د نیك شریف او بې ګناه سړی خلاف بهتان جوړوی چې هغه سړې بدنام شی نو د دې بهتان لګونکی څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نذیر احمد.....مئی ۲۱... ۱۹۷۳ء

الجواب: په شرط د صدق دا سړې د دروغو ویلو او بهتان لګولو د وجې نه فاسق دې او مردود الشهادة دې (۳) لحدیث مسلم: **واذاقلت مالیس فیه فقد بهته** (۴) په دې باندې توبه کول او د هغه شریف انسان نه معافی غوښتل

...بقیه ازحاشیه گذشته] لانهما حجج الشرع وبهما تثبت الاحکام۔
(الاختیار لتعلیل المختار ۴:۹۴ کتاب الحدود)

۱) قال العلامة الحصكفی: وعزر كل مرتكب منكر او مؤذی مسلم بغیر حق بقول او فعل... وكل مرتكب معصیة لاحد فیها، فیها التعزیر۔ (الدرالمختار ۳:۱۹۹ باب التعزیر)

۲) وفی الهندیة: لان الصلح عن حقوق الله تعالیٰ باطل ویجب علیه رد ما اخذ ویجوز الصلح عن التعزیر۔ (فتاویٰ هندیة ۲:۲۳۰ كتاب الصلح الباب الاول)
وفی البدائع: ویجوز الصلح عن التعزیر لانه حق العبد۔ (بدائع الصنائع ۵:۶۰ كتاب الصلح، فصل واما الذی یرجع الی المصالح)

۳) قال العلامة السغدی: واما التی ترد لاجل التهمة فهی علی ستة عشر وجهاً... والثانی معلن الفسق والفجور۔ (النتف فی الفتاویٰ ۴۹۰ كتاب الشهادة: ردالشهادة بالتهمة)

۴) (مشكوٰة المصابیح ۴۱۲ باب حفظ اللسان والغیبة) ...[بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

ضروری دی.(١)

نوټ: چونکې په پاکستان کې شرعی حدود نافذ نه دی په دې وجه حد قذف په هغه باندې نافذ کول گران کار دې. **وهوالموفق**

د زنا نه پس د زانی خاندان د وطن نه شړل. په خلاف ورزئ باندې مالی جرمانه او خیل مینځ کې د نکاح شرط لګول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یوه ړنده ښځه په زنا سره حامله شوه هغې یو هلک وزیړولو بیا د هغوی خپل مینځ کې نکاح په دې لاندې شرطونو باندې منعقد کړې شوه،

واضحه دې وی چې د جینئ د خاندان دوه سوه کورونه دی او د جینئ خاندان په درې کورونو باندې مشتمله دې

... بقیه ازحاشیه گذشته] وفی المرقاة : (وفی روایة اذا قلت لاخیک مافیه فقد اغتبته واذا قلت مالیس فیه فقد بهته) المتبادر منه انها روایة لمسلم ولیس کذلک بلک روایة للبغوی فی شرح السنة علی ما بینه السید، قال میر ک هذه الروایة لیست فی واحد من الصحیحن وانما رواه صاحب المصابیح فی شرح السنة باسناده عن ابی هریرة رضی الله تعالیٰ عنه۔

(مرقاة المفاتیح ٩:١٤٣ باب حفظ اللسان والغیبة والشتم)

١) قال العلامة وهبة الزحیلي: اشترط العلماء لصحة التوبة شروط معینة... احدها، الاقلاع عن المعصیة فی الحال ثانیها، الندم علی المعصیة والمخالفة، ثالثها: العزم علی الایعود الی مثل تلک المعصیة ابداً فی المستقبل...وان کانت المعصیة تتعلق بحق شخصی لانسان فشرطها اربعة وهی الثلاثة السابقة... وان کان الفعل قذفا ونحوه مکن المقذوف منه او طلب عفوه۔

(الفقه الاسلامی وادلته ٧:٥٥٤١ کتاب الحدود، نظام التوبة واثره فی العقوبات)

۱: دا واقعه عدالت ته رسول د کلی په خلقو باندې لازم دی یا نکاح لره منعقد کولو سره د معافئ جواز پیدا کول صحیح دی؟

۲: هلك مجبور کړې شو او په هغه باندې دا جرم ومنل شو او اقرار پرې وکړې شو او اقرار حد ته ورسیدلو.

۳: دیرش زره روپئ مهر کیښودل شو، د دې حیثیت هم بیان کړئ؟

۴: په بل وادهٔ باندې ئې پابندی ولګول شوه چې هلك به دویم وادهٔ نه کوی.

۵: د هلك د ورونو خویندو او د مور او پلار د ټولو جائیدادی حقوق به د زانی هلك او زانیه په ملکیت کې وی.

۶: د هلك خاندان بې ګناه کسان د دوه کالو دپاره جلا وطن کړې شو، صرف یوه جینئ د جائیداد د حفاظت دپاره پاتې کیدې شی خو هغه هم د مور او پلار کور ته نه شی تلې، که خلاف ورزی ئې وکړه نو د خاندان هر یو کس به پنځه پنځه سوه روپئ جرمانه وی، د دې حل بیان کړئ چې مونږ خپله محاسبه وکړو او معامله صحیح کړو؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد رفیق کوټلی تحصیل مری

الجواب: علی ترتیب السوالات: ۱: عدالت ته رسول ئې نه ضروری دی او نه افضل (۱) خو صورت ثانیه لره په عمل کې راوستل ډیر مناسب دی.

۲: د دې اقرار نه رجوع صحیح ده. (۲)

---

۱) قال العلامة المودود الموصلی: ان الشهود اذا عاینوا الفاحشة فهم بالخیار ان شاؤوا شهدوا به حسبة لاقامة الحد وان شاؤوا ستروا علی المسلم حسبة ایضاً.
(الاختیار لتعلیل المختار ۹٦:٤ کتاب الحدود)

۲) قال العلامة ابن نجیم: قوله فان رجع عن اقراره قبل الحد اوفی وسطه خلی سبیله لان الرجوع خبر محتمل للصدق کالاقرار ولیس احد یکذبه فیه فتحقق الشبهة بالاقرار... قال فی الخانیة رجل اقر ... [بقیه حاشیه برصفحه آئنده

۳: د طرفین په مرضۍ سره جائز ده. (۱)
۴: د شریعت د آزادۍ ورکولو باوجود پابندی لګول بې فائدې کار دې (۲)
۵: دا تعزیر بالمال دې چې حرام دې او ناقابل تنفیذ دې. (۳)
۶: دا د یهودیت او جاهلیت باطل رسم دې. (۴) مختصره دا چې د دوارو نکاح او نور تعزیرات ختمول پکار دی.

... بقیه ازحاشیه گذشته] عند القاضی بالزنا اربع مرات فامر القاضی برجمة فقال والله ما اقررت بشیئ یدرأ عنه الحد.
(البحر الرائق ۷:۵ کتاب الحدود)

۱) وفی الاختیار لتعلیل المختار : والواجب الاصلی مهر المثل لانه اعدل فیصار الیه عند عدم التسمیة بخلاف حالة التسمیة لانهم رضوا به فان کان اقل من مهر المثل فقد رضیت بالنقصان وان کان اکثر فقد رضی بالزیادة، قال علیه الصلوٰةوالسلام المهر ما تراضی علیه الاهلون.
(الاختیار لتعلیل المختار ۳:۱۲۸ کتاب النکاح، فصل فی احکام المهر)

۲) قال الله تبارک وتعالیٰ: فانکحوا ما طاب لکم من النساء مثنیٰ وثلٰث وربٰع فان خفتم الا تعدلوا فواحدة. (سورة النساء آیت : ۳)

۳) قال العلامة الحصکفی : لاباخذ مال فی المذهب... وفی المجتبیٰ انه کان فی ابتداء الاسلام ثم نسخ.
(الدرالمختار ۳:۱۹۵ کتاب التعزیر، مطلب فی التعزیر باخذ المال)

۴) قال العلامة السهارنفوری : باب لا یؤخذ بجریمة ای بجنایة ابیه واخیه وکان فی الجاهلیة ان الرجل اذا جنیٰ جنایة یأخذون بهما اباه او اخاه او من کان من قبیلته فابطله الشرع... قال رسول الله ﷺ اما ان لا یجنی علیک ولا تجنی علیه ای لا یؤخذ بجنایتک ولا تؤخذ بجنایته وقرأ رسول الله ﷺ ولا تزر وازرة اخری.
(بذل المجهود فی حل ابی داؤد ۵:۱۶۱ کتاب الدیات ، باب لایؤخذ الرجل بجریمة ابیه واخیه)

د مسلمانې ښځې سره د کافر نکاح او د نه جدا کېدو په صورت کې د قتل مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یوې مسلمانې زنانه د کافر سره نکاح وکړه، اوس دواړه نه جدا کېږي نو آیا د هغوی قتلول جائز دي؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم .... محرم الحرام ۲۹ ..... ۱۴۰۱ھ

الجواب: که دا مسلمه او کافر دواړه مطاوعین وی او هغوی دا اقدام په رضا او رغبت سره کړې وی نو که د هغوی د جدایئ بغیر د قتل نه بل څه ذریعه نه وی نو په هغوی کې د اصرار کونکي قتل جائز دې. **(ماخوذازهندیه ۵: ۳۴۷)**

وهوالموفق

د نوی مسلمان شوی سړی د پخوانئ مسلمانې سره د اولیاء د اجازت نه بغیر نکاح او د نه جدا کېدو په صورت کې د تعزیر مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو نوی مسلمان د پخوانئ مسلمانې سره د اولیاء د اجازت نه بغیر نکاح وکړه، اولیاء په دې باندې راضی نه دی، که اولیاء په هغوی کې یو تن لره قتل کړی نو آیا دا به جائز وی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم ... محرم الحرام ۲۹ .... ۱۴۰۱ھ

الجواب: د نوی مسلمان سره د زړې مسلمانې نکاح بغیر د اولیاء د اجازت نه کالعدم وی، پس که د مسلمانې د واپسئ او آزادئ بل څه حل نه وی نو د قتل اقدام جائز دې **(ماخوذازهندیة باب الکفاءت) (۱)**

---

(۱) وفی الهندیة: وروی الحسن عن ابی حنیفة رحمه الله تعالیٰ ان النکاح لا ینعقد وبه اخذ کثیر من مشایخنا رحمهم الله تعالیٰ کذا فی المحیط والمختار فی زماننا للفتویٰ روایة الحسن۔
(فتاویٰ هندیة ۱:۲۹۲ کتاب النکاح، الباب الخامس فی الاکفاء)

وباب التعزير (۱) وهوالموفق

په دار الاسلام کې د کافر په شاهدۍ ثابت شوې لوطي ته به تعزير ورکولې شي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په عدالت کې د ګواهانو سره مدعی په يو سړی دعوه وکړه چې هغه ما سره لواطت کړې دې حال داچې ګواهان او مدعی دواړه کرسچن (نصاری) دی، او مدعی علیه منکر دې، او دا واقعه په سعودی عدالت کې وړاندې کړې شوه، نو د احنافو په نزد که مدعی علیه لوطي ثابت شي نو دهغه دپاره به حد شرعی څه وی؟ بينواتوجروا

المستفتي: حافظ محمد ايوب ..... اکتوبر ۲ ..... ۱۹۸۹ء

الجواب: په صورة مسئوله کې که دا مدعلی علیه (ملزم) مسلم وی یا غیر مسلم، په هغه باندې به حد شرعی نه شی جاری کولې، بلکه تعزير به ورکولې شی، ځکه چې اول به دا ګورو چې سعودی عرب دار الاسلام دې یا دار المسلمین دې او که دار الامان دې. امام ابوحنیفه او صاحبین ﷭ چې د يو وطن د دار الاسلام يا دار الحرب کيدو دپاره چې کوم شرطونه مقرر کړې دی هغه په دې وطن کې د څه حده پورې موجود دی. (۲) **ورجحوا التسمية بالاول**، او

---

۱) وفی الهندية: سئل الهندوانی رحمه الله تعالیٰ عن رجل وجد مع امرأته رجل ایحل له قتله قال ان كان يعلم انه ينزجر عن الزنا بالصياح والضرب بما دون السلاح لا يحل وان علم انه لا ينزجر الا بالقتل حل له القتل وان طاوعته المرأة حل له قتلها ايضا۔
(فتاویٰ هندية ۱۶۷:۲ فصل فی التعزير)

۲) قال العلامة الحصكفی: لا تصير دارالاسلام دارحرب الا بامور ثلاثة باجراء احكام اهل الشرک وباتصالها بدارالحرب وبان لايبقى فيها مسلم او ذمی آمنا بالامان الاول على نفسه ودارالحرب تصير دارالاسلام باجراء احكام اهل الاسلام فيها كجمعة وعيد وان بقى فيها كافر اصلی وان لم تتصل بدارالاسلام۔ (الدرالمختار ۲۷۷:۳ باب المستأمن، مطلب فيما تصير به دارالاسلام دارحرب او بالعكس)

ثانیا که لواطت په زنا کې داخل کړې شي (کما هو مذهب ابی یوسف ومحمد)
(۱) نو کم از کم د څلورو مسلمانانو ګواهانو ضرورت دې (۲) او هم دغه شان
د کافر په مسلمان باندې شهادت هم مردود دې (۳) پس په صورة مسئوله
کې صرف تعزیر واجب النفاذ دې. وهوالموفق

د خپلې ښځې سره یو محرم لره په زنا کولو باندې لیدلو سره قتلول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی د خپلې ښځې سره په خپلو محارمو کې یو کس په زنا کولو باندې ولیدو نو آیا دا سړې دوی دواړه قتلولې شي؟ بینواتوجروا

المستفتي: حاجی صالح محمد ... رجب ۱۵ ... ۱۳۹۵هـ

الجواب: (جاز قتلهما ان کانا مطاوعین وهذا فی الدیانة دون القضاء کما فی شرح التنویر) (۴) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة الشامی: (قوله او بوطء دبر حد) فهو عندهما کالزنا فی الحکم فیجلد جلدا ان لم یکن احصن ورجما ان احصن.
(ردالمحتار ۳:۱۷۰ کتاب الحدود، مطلب فی وطء الدبر)

۲) قال العلامة الشامی: یکفی فی الشهادة علیها (ای علی اللواطة) عدلان لا اربعة خلافا لهما. (ردالمحتار ۳:۱۷۲ کتاب الحدود، مطلب لا تکون اللواطة فی الجنة)

۳) وفی الهندیة: لا تقبل شهادة الکافر علی المسلم کذا فی محیط السرخسی.
(فتاویٰ هندیة ۳:۵۱۷ کتاب الشهادة، الباب العاشر فی شهادة اهل الکفر)

٤) قال العلامة الحصکفی: لو کان مع امرأته وهو یزنی او مع محرمه وهما مطاوعان قتلهما جمیعا... وانما یمتنع خوفا من ان لا یصدق انه زنی. وقال العلامة ابن عابدین الشامی: وحاصله انه یحل دیانة لاقضاء فلا یصدقه القاضی الا ببینة.
(الدرالمختار مع ردالمحتار ۳:۱۹۷ باب التعزیر مطلب یکون التعزیر بالقتل)

ښځې لره د زنا په وخت قتلول شرعاً جرم نه دي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو سړی په خپله ښځه باندې دا یقین وی چې هغه بدکاره ده او هغه خپله ښځه قتل کړه نو آیا هغه به عند الله مجرم وی؟ بینوا توجروا

الجواب: که دې سړی خپله ښځه د زنا کولو په وخت قتل کړې وی نو مجرم به نه وی. کنه نو مجرم به وی. یدل علیه ما فی الهندیة ۲: ۱۸۷ وان طاوعته المرأة حل له قتلهما ایضا وفیها ایضا، قالوا لکل مسلم اقامة التعزیر حال مباشرة المعصیة واما بعد المباشرة فلیس ذلك لغیر الحاکم فقط (۱)۔ وهوالموفق

د زنا په دوران کې او پس د زنا نه د قتلولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی په زور او زیاتی سره د ښځې سره بدکاری وکړه د دې قصې خلقو ته معلومات هم وشو خو ښځې خپل خاوند خبر کړو او ویې ویل چې زانی قتل کړه چې زما سترګې په هغه باندې نه لګی او که صرف د هغه قتل درته ګران وی نو ورسره ما هم قتل کړه چې د بې حیا ژوند خاتمه ئې وشی، آیا شرعاً به دا قتل جائز وی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: واچ میکر مردان..... محرم ۶ .. ۱۴۰۳ھ

الجواب: ددې زانی د زنا دوران کې قتلول جائز وو، خو د جرم د پوره کیدو نه پس دهغه دسزا اوعدم سزا تعلق دحکومت سره دې. (هندیة)(۲) وهوالموفق

---

۱ ﴾ (فتاوی عالمگیریة ۱۶۷: ۲ فصل فی التعزیر)

۲ ﴾ وفی الهندیة: قالوا لکل مسلم اقامة التعزیر حال مباشرة المعصیة واما بعد المباشرة فلیس ذلک لغیر الحاکم... سئل الهندوانی رحمه الله تعالیٰ عن رجل وجد مع امرأته رجل ایحل له قتله قال ان کان یعلم انه ینزجر عن الزنا بالصیاح... [بقیه حاشیه برصفحه آئنده

د پردې د خلوت د وجې نه د قومي غیرت په وجه باندې قتلول

سوال: چې میفرماید علماء کرام دریں مسئله که در علاقه وزیرستان دریک مسئله مجادله واقع است که یک مرد ویک زن مشوره کردن بود که هر دو باهم نکاح کنیم ونکاح درعلاقه افغانستان می کنیم بوقت شب روانه شدند در راه ذوی الارحام زن نشست بودند، هر دو راکشته کردند، نکاح راهنوز بسته نه بود، مالحکم ومالجواب؟

(۲) اگر بطور نکاح کردن روانه باشند ودریں شب دخول ووطی کرده باشند دریں شب کشته کردند ما الحکم فیه؟ بینواتوجروا

المستفتی: کمال رزمک وزیرستان ... ۲۴/شعبان ۱۴۰۲ھ

الجواب: چونکه ایں قتل در وقت جریمه زنا نه شده ست بلکه از وجه غیرت قومی صادر شده است لهٰذا قتل ایشان قتل ناحق است(۱) وموت ایشان مثل موت حامله از زنا از وجهٔ وِلادت ست زیرانچه محض خلوت موجب تعزیر قتل نیست(۲)۔ وهوالموفق

... بقیه ازحاشیه گذشته] والضرب بما دون السلاح لا یحل انه ینزجر الا بالقتل حل له القتل وان طاوعته المرأة حل له قتلها ایضا کذا فی النهایة۔
(فتاویٰ هندیة ۲:۱۶۷ فصل فی التعزیر)

۱) قال العلامة ابن نجیم: لکل مسلم اقامته حال مباشرة المعصیة واما بعد الفراغ منها فلیس ذلک لغیر الحاکم. (البحر الرائق ۵:۴۲ باب التعزیر)

۲) قال العلامة ابن عابدین: ولو رأی رجلا مع امرأته فی مفازة خالیة او رآه مع محارمه هکذا ولم یر منه الزنا ودواعیه قال بعض المشائخ حل قتلهما وقال بعضهم لا یحل حتی یری منه العمل ای الزنا ودواعیه۔
(ردالمحتار ۳:۱۹۷ مطلب یکون التعزیر بالقتل)

بد کاره زنانه عین د جرم په وخت کې قتلول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې که یوه زنا کاره ښځه په ټوپك وغیره قتل کړې شی نو قاتل به مجرم وی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: گل بادشاه ختك مقام سنجهورو ... اگست ١٥ ... ٧٢ء

الجواب: عین د جرم په وخت په قتلولو سره د آخرت د مواخذې خطره نشته. خو په دنیا کې د قصاص نه بچ کیدل گران دی. (١) **وهوالموفق**

په زانی باندې حد قائمول د حکومت کار دې د علماء یا عوامو نه

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی د خپلې خینې سره زنا وکړه، او دهغې نه یو ماشوم پیدا شو. کیس عدالت ته راوړل شو، نو هغه سړی د جرم اعتراف وکړو په دې باندې هغه ته یو کال او د یوه میاشتې دپاره جیل ته ولیږل شو. بیا په ضمانت باندې راخلاص شو چې د هغې خلاف په شریعت کې تر اوسه پورې هیڅ کارروائی نه ده شوې. لهذا د دې سړی خلاف د قرآن او سنت په رڼا کې حکم وکړئ چې شرعا څه حکم لرې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حبیب الرحمٰن راولپنډی .... فروری ١٧ .... ١٩٩١ء

---

١) قال العلامة الحصکفی: وفی المجتبیٰ: الاصل ان کل شخص رأی مسلماً یزنی یحل له ان یقتله (الدرالمختار)- وقال العلامة ابن عابدین: وحاصله انه یحل دیانة لا قضاءً فلا یصدقه القاضی الا ببینة-

(ردالمحتار مع الدرالمختار ٣:١٩٧ باب التعزیر)

وفی البزازیة: وعلی هذ الورأی مسلما یزنی یحل له قتله ونما یمتنع لانه لا یصدق فی ذلک لانه زنا-

(فتاویٰ بزازیة علی هامش الهندیة ٦:٤٣٠ قبیل کتاب السرقة)

الجواب: هر کله چې په پاکستان کې اسلامي نظام نشته نه د قوم اکثریت دا نظام غواړي او نه د اقتدار خاوندان نو علماء څه کولې شي، د حدود جاري کول د حکامو منصب دې. (۱) وهوالموفق

خورزې سره په زنا کونکی باندې به حکومت باقاعده حد جاري کوی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو بالغ او هوش والاسړي د خپلې سکه خورزې سره زنا وکړي چې د هغې واضح ګواهان دی او جینۍ هم په دې باندې قسم کولو ته تیاره ده د داسې انسان شرعی سزا څه ده؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد خالد تحصیل میر پور ضلع ایبټ آباد..... جون ۶..... ۱۹۸۹ء

الجواب: ومنه الصدق والصواب: په داسې سړي باندې به حکومت باقاعده حد جاري کوی. (۲) حد جاري کول د حکومت فرض منصبی دې نه د علماء کرامو او عوامو. (۳) وهوالموفق

---

(۱) وفی المرقاة: ویدل علیه اتفاق اصحابنا فی کتبهم نقلا عن الصحابة ومرفوعا ان ولایة الحد الی الولاة- (مرقاة المفاتیح ۷:۱۴۵ کتاب الحدود)

وقال العلامة ابن عابدین: بخلاف الحدود فانه لم یثبت تولیتها الا للولاة- (ردالمحتار ۳:۱۹۸ کتاب التعزیر مطلب یکون التعزیر بالقتل)

(۲) قال العلامة ابن عابدین : والزنا الموجب للحد هو وطء الرجل المرأة فی القبل فی غیر الملک وشبهته-

(ردالمحتار ۳:۱۵۴ کتاب الحدود)

(۳) قال العلامة وهبة الزحیلی: لا یقیم الحدود الا الامام او من فوض الیه الامام باتفاق الفقهاء لانه لم یقم حد علی عهد رسول الله ﷺ بلا اذنه ولا فی ایام الخلفاء الا باذنهم ولان الحد حق الله تعالیٰ یفتقر الی الاجتهاد ولا یؤمن فیه الحیف فلم یجر بغیر اذن الامام- (الفقه الاسلامی وادلته ۷:۵۳۸۵ الفصل الاول حدالزنا، المبحث الخامس اقامة الحد علی الزانی)

محصن زاني، په خوی باندې حد جاري کول د حاکم منصب دی د پلار نه!

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زما یو خوی وادهٔ کړې دې، هغه زنا کړې ده په قانونی کارروایئ سره خو هیڅ نه شی کیدې، زه د شریعت په رڼا کې هغه قتلولې شم؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عارف چنګل ضلع هزاره

الجواب: واضحه دې وی چې په زانی باندې رجم یا دورې (حد) جاري کول د مسلمان حاکم کار او منصب دې. (۱) د پلار وغیره دا منصب نه دې، خو داسې وادهٔ کړې زانی د زنا په حالت کې قتلول قانونی جرم دې، اسلامی جرم نه دې (۲) دې قاتل ته به قانون د مرګ سزا ورکوی او اسلام به ئې بری کوی وهوالموفق

ښځې لره په لواطت باندې د مجبوره کونکی حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یوې ښځې بیان دې چې زما خاوند ما د وطی فی الدبر دپاره مجبوروی د بار بار منع کولو باوجود هغه نه منع کیږی او هغه د دې لوئې ګناه ارتکاب کوی، شرع د دې سړی څه حکم دې، بله دا چې د دې ښځې مور او پلار هغې لره کور ته بوتلو حقدار دی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: الف،با،تا....مندری

---

۱ ﴾ قال الملا علی القاری : عن ابن عباس وابن الزبیر موقوفاً ومرفوعاً اربع الی الولاة الحدود الخ۔ (مرقاة المفاتیح ۱۳۸ : ۷ کتاب الحدود)

۲ ﴾ قال العلامة الحصکفی : وفی المجتبی ان کل شخص رأی مسلماً یزنی یحل له ان یقتله (الدرالمختار)۔ وقال العلامة ابن عابدین : وحاصله انه یحل دیانة لاقضاء۔ (الدرالمختار مع ردالمحتار ۱۹۷ : ۳ کتاب التعزیر مطلب یکون التعزیر بالقتل)

الجواب: د دې ښځې او د هغې د اولیاء دپاره ضروری ده چې دا خاوند ورله د دې قبیح فعل باندې قدرت ورنکړی او د دې نه ئې منع کړی، د نه منع کیدو او عادی کیدو په صورت کې حاکم هغه لره قتلولې هم شی، عوامو له پکار دی چې دې سړی سره مړې ژوندې پریږدی. فی الدرالمختار: او بوطأ دبر وقالا ان فعل فی الاجانب حدوان فی عبده اوامته اوزوجته فلاحد اجماعاً بل یعزروقال فی الدرر بنحو الاحراق بالنار ۳:۱۵۵(۱)۔ وهوالموفق

په دوام او تسلسل سره د زانی حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې او ښځه مسلسل په زنا کې اخته دی او د دې قبیح عمل په باره کې د هغوی په زړه کې پرواه هم نشته، اوس د زانی حکم خو معلوم دې خو چې کله په دوام او تسلسل سره دا کار کوی د هغوی څۀ حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولانا جلال الدین مجاهد

الجواب: دا مسائل د قضاء سره تعلق ساتی (۲) د فتوې سره د دې تعلق نشته، خو د فتوی په رڼا کې گنجائش شته چې تولو د فتوې خاوندانو لیکلې دی چې د گناه دوران کې عوام هم تعزیر جاری کولې شی، پس که د زنا دوران هغوی قتل کړې شی نو د شریعت خلاف به نه وی. (۳) وهوالموفق

---

۱) (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۳:۱۷۰ مطلب فی وطء الدبر)

۲) قال العلامة الحصکفی: وفی المجتبیٰ: الاصل ان کل شخص رأی مسلما یزنی یحل له ان یقتله (درمختار) وقال ابن عابدین: وحاصله انه یحل دیانة لا قضاءً. (الدرالمختار ۳:۱۹۷ باب التعزیر)

۳) وفی الهندیة: قالوا لکل مسلم اقامة التعزیر حال مباشرة المعصیة واما بعد المباشرة فلیس ذلک لغیر الحاکم. (فتاویٰ هندیة ۲:۱۶۷ فصل فی التعزیر)

بدکار پلار لره د قتلولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د قریشي خاندان یو سړې کوم چې واده کړې دې او د څلور ځامنو او یوې لور پلار دې، او عمر ئې هم د شپیتۀ کالو نه اوښتې دې، د دې باوجود د اتلسو کالو هلك سره زنا کوی د دې واقعې د هغه ښځې او ځامنو ته هم علم دې او د کلی خلقو ته هم، هلکانو پلار پوهه کړو چې د دې نه منع شه خو هغه نه منع کیږی، دا سړې مونځ او قرآن نه لولی د هغه ځامنو د هغه د قتل اراده کړې ده، اوس تپوس دا کول دی چې آیا دا هلکان پلار قتلولې شی یا نه؟ او حال دا چې پولیس والائې بیا پرېږدی؟

المستفتی: مولوی دوست محمد مدرسه قاضی حسام الدین کوهاٹ بهرا اکتوبر ۱۷/۳/۱۹۸۶ء

الجواب: حکومت دواړو ته د مرګ سزا ورکولې شی. (۱) خو نورو خلقو ته به د دنیوی مواخذاتو او تعزیراتو خطرات پیښیږی کوم چې د رخصت سبب دې. (۲) وهوالموفق

بدکاره ښځه د بدکارئ دوران کې قتلول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو سړی ښځه بدکاره ده هغه ډیر خله ښځه د دې بدکارئ نه منع کړه خو هغه منع نه شوه، شراب خانو ته تلل او د پردو خلقو سره ګرځیدل او زنا کول وغیره، خاوند په یوه موقع باندې په شراب خانه کې یو ځای ناسته او بوسې اخستلو وغیرا

---

۱) قال العلامة الحصكفى: ولو اعتاد اللواطة قتله الامام سياسة.
(الدرالمختار ۳:۱۷۱ كتاب الحدود مطلب فى وطء الدبر)

۲) قال العلامة الحصكفى: الاصل ان كل شخص رأى مسلما يزنى يحل له ان يقتله وانما يمتنع خوفا من ان لا يصدق انه زنى. قال العلامة الشامى: وحاصله انه يحل ديانة لا قضاء فلا يصدقه القاضى الا ببينة. (الدرالمختار مع ردالمحتار ۳:۱۹۷ باب التعزير)

باندې ولیده، او په غیرت کې راتلو سره ئې هغه په چاقو باندې وهلو سره قتل کړه، آیا داسې ښځه تعزیری طور قتلول صحیح دی، او حال دا چې هغه د طلاق نه پس هم کور نه پرېږدی او خاوند داسې بدحالی کله هم نه شی برداشت کولې، مجبور کیدو سره ئې د ایمانی غیرت د وجې نه هغه قتل کړو، شرعا د دې خاوند څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم

الجواب: د خاوند دپاره د داسې ښځې قتلول جائز دی خو چې په موقع باندې په رضا او شوق سره د بې حیایۍ په حالت کې ونیولې شی **کما فی الهندیة فان رآه مع امرأته ومع محرم له وهی تطاوعه علی ذلک قتل الرجل والمرأة جمیعا ۵: ۳۴۷ الباب الثانی فی العمل بغالب الرأی (۱)۔وهوالموفق**

هغه زنانه چې په زنا مجبوره کړې شی د هغې د حد او د ولد الزنا د قتل د وجې نه د دیت مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د زید ښځې دا دعوی کړې ده چې ما سره یو سړی جبرا بدکاری کړې ده چې د هغې د وجې نه یوه ماشومه پیدا شوې ده، او د عیب د پټولو د خاطره د زید ښځې ماشومه تقریبا یو ساعت د ژوندئ ساتلو نه پس د هغې په مرئ زور کړو او قتل ئې کړه، اوس د دې زید په ښځه باندې څه سزا ده ایا د حلالی او حرامی په قتل کې سزا واجب ده او که فرق شته، او د زانی جابر څه سزا ده او د زید په ښځه باندې به حد راځی او که نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: خلیل الرحمن ..... جون ۵ ... ۱۹۷۵ء

الجواب: واضحه دې وی چې په دې مجبوره کړې شوې زانیه باندې به د

---

۱) (فتاوی عالمگیریة ۵: ۳۱۴ کتاب الکراهیة ، الباب الثانی فی العمل بغالب الرأی)

عذر د وجې نه هیڅ حد نه وی (ردالمحتار) (۱) او د ماشومې د قتل بالخنق د وجې نه دیت واجب شو. (۲) د دې ماشومې وارثان مختار دی که اخلی او که نه اخلی. (۳) وهوالموفق

نابالغه سره د زنا بالجبر په صورت کې د حد مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو بالغ عاقل پوخ ځوان د یوې نابالغې جینۍ سره په زبردستۍ زنا وکړه نو چې جرم ثابت شی نو په دواړو باندې به شرعا حد جاری کیږی او که صرف په هلك باندې؟ بینواتوجروا

المستفتی: عمر علی پیښور.... مارچ ۱۷ ... ۱۹۷۹ء

---

۱ ﴾ قال العلامة الحصکفی: ولو اکره علی الزنا لا یرخص له وفی جانب المرأة یرخص لها الزنا بالاکراه الملجیٔ لا بغیره لکنه یسقط الحد فی زناها لا زناه.
(الدرالمختار ۵:۹۴،۹۵ کتاب الاکراه)

۲ ﴾ قال العلامة ابن عابدین: من تکرر الخنق منه فی المصر قتل به... ثم هذا غیر خاص بالخنق لما قدمه فی شبه العمد انه لا قود فیه الا ان یتکرر منه فللامام قتله سیاسة. (ردالمحتار ۵:۳۸۶ فصل فیما یوجب القود مالایوجبه)

وقال العلامة الحصکفی: والثانی شبهه وهو ان یقصد ضربه بغیر ماذکر ای بما لا یفرق الاجزاء ولو بحجر وخشب کبیرین عنده خلافا لغیره وموجبه الاثم والکفارة ودیة مغلظة علی العاقلة لا القود الا ان یتکرر منه فللامام قتله سیاسة.
(الدرالمختار ۵:۳۷۶ کتاب الجنایات)

۳ ﴾ قال العلامة القرطبی: قوله تعالیٰ (الا ان یصدقوا) یعنی الا ان یبریٔ الاولیاء ورثة المقتول (القاتلین) مما اوجب الله لهم من الدیة علیهم... تسقط الدیة التی هی حق لهم.
(تفسیر القرطبی ۵:۳۰۷ آیت ۹۲ سورة النساء)

الجواب: د ثبوت شرعی نه پس به قاضی په دې هلك باندې حد جاري کوي او په جینۍ باندې به د عدم بلوغ د وجې نه حد نه وي. (۱) في الدرالمختار ۳: ۱۵۶ اولا حد بزنی غیر مکلف بمکلفة مطلقاً لا علیه ولا علیها وفی عکسه حد. (۲) وهوالموفق

د حقیقي لور سره د زنا کولو سزا

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو ظالم او بدکار قبیح انسان نه خپله لور حامله شوه، د وضع حمل نه پس بغیر د جبر او اکراه نه هغه جینۍ دا بچې خپل حقیقي او سکه پلار ته منسوب کړو، وروستو پلار هم زنا تسلیم کړه، اوس په شریعت کې د دې ظالم دپاره څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: اکبر اعظم مری.... مارچ ۲۷ ... ۱۹۷۶

الجواب: زنا قطعا حرامه ده او د لور او نورو محرماتو سره خو بیا نور هم سخت ظلم دې، عوام او کلیوال خلق دې د دې ظالم سره معاشرتی مقاطعه وکړي اود محرماتو نه دې جدا کړي، اسلامی حکومت دې په هغه باندې حد جاري کړي. فالی الله المشتکیٰ (۳) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة الزيلعي: لا يجب الحد اذا زنى الصبي اوالمجنون بامرأة مكلفة وهي البالغة العاقلة بخلاف العكس وهو ما اذا زنى البالغ العاقل بصبية او مجنونة حيث يجب الحد على الرجل.
(تبيين الحقائق شرح كنز ۳: ۱۸۳ باب الوطء الذي يوجب الحد الخ).

۲) الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۳: ۱۵۶،۱۵۷ الباب الوطء الذي يوجب الحد.

۳) قال العلامة الحصكفي: ويقيمه كل مسلم حال مباشرة المعصية واما بعده فليس ذلك لغير الحاكم.
(الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۳: ۱۹۸ بعيد مطلب يكون التعزير بالقتل)

د مړې ښځې سره زنا کول موجب تعزیر دي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې که یو سړې د مړې ښځې سره زنا وکړی نو په شریعت کې د هغه دپاره څه سزا ده؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالقدیر بارہ کھو اسلام آباد

الجواب: دې فاسق ته به تعزیر ورکولې شی، او د زنا حد به په هغه باندې نه جاری کیږی، وفی خلاصة الفتاوی ۴:۴۴۵ (فصل فی الزنا) وفی الفتاوی رجل زنی بامرأة میتة لا حد علیه ولکن یعزر(۱) وکذا فی الهندیة ۲: ۱۵۰ یعزرولا یحد(۲)۔ وهوالموفق

---

۱) (خلاصة الفتاوی ۴۴۵:۴ الفصل الثانی فی الزنا کتاب الحدود)

۲) وفی الهندیة: رجل زنی بامرأة میتة اختلفوا فیه قال اهل المدینة حد وقال اهل البصرة یعزر ولا یحد وقال ابواللیث وبه نأخذ۔

(فتاوی عالمگیریة ۲:۱۵۰ الباب الرابع فی الوطء الذی یوجب الحد)

بسم اللہ الرحمٰن الرّحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاویٰ فریدیہ

(ششم جلد)

باب السرقة

....

باب حد السرقة

د زکاة او صدقې په صورت کې مسروقه مال مالک ته د واپس کولو مسئله

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې چا سره په دکان کې یو مزدور وو، د مزدورۍ وخت کې هغه د دکان نه په پټه څه خوړلي وو، اوس هغه سړی د مالك نه دکان واخستلو، او دې غواړي چې په څه طریقه هغه ته مال ورسوم او هغه ته معلومه هم نه شي که هغه ته د زکاة او صدقې په نوم باندې صدقه ورکړي نو آیا په دې طریقې سره به هغه ته صدقه ورسیږي یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتي: عبدالودود دار العلوم حقانیه... ذی الحجة ۱۱ ... ۱۳۹۷هـ

الجواب: که دا سړې د خیرات وغیره ورکولو په وخت د حق ادا کولو نیت وکړي نو د هغه ذمه به فارغه شي (۱) لان المعتبر فیه نیة الدافع کما صرح به فی التکملة ۱: ۳۵۹ (۲) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة ابن عابدین: لو مات الرجل وکسبه من بیع الباذق او الظلم او اخذ الرشوة یتورع الورثة ولا یأخذونه منه شیئاً وهو اولیٰ بهم ویردونها علی اربابها ان عرفوهم والا تصدقوا بها لان سبیل الکسب الخبیث التصدق اذا تعذر الرد علی صاحبه.

(ردالمحتار ۵:۲۷۳ فصل فی البیع، کتاب الحظر والاباحة)

۲) فی تکملة ردالمحتار القول للدافع لانه اعلم بجهة الدفع.

(تکملة ردالمحتار ۱:۳۹۱ فروع، مطلب واقعة الفتوی)

په غیر صریحی اجازت سره غلا کړې مال وارثانو ته واپس کول

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې عمر بې اولاده وو هغه د خپل خورئي پالنه وکړه، تعلیم ئې ورته م ورکړو د تعلیم دوران به دې خو هغه به هیڅ هم نه ویل، عمر وفات شو د وصیت مطابق عمر د هغه وارث جوړ شو، د عمر ښځه هم د هغه د خورئي سره ده، اوس د هغه خورئې غواړې چې غلا کړې پیسې دې کونډې ته واپس ورکړې نو دغه شان به دهغه ذمه فارغه شي یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتي: ایم نثار محمد پړانګ چارسده ... صفر ١٧ ... ١٣٨٩هـ

الجواب: په خورئي باندې ضروري نه دي چې دا مال کونډې ته ورکړي ځکه چې اجازت غیر صریحی موجود وو. (١) او که احتیاطا ئې ورکول غواړي نو د میراث د حصو مطابق دې ورکړي. (٢) وهوالموفق

د غرونو نه لرګي غلا کول او د هغې اخستل او خرڅول

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې غرونه حکومت په خپله قبضه کې اخستلې دی هغې ته نژدې خلق د حکومت نه په غلا د هغه ځای نه لرګي راوړي او په بازار کې ئې خرڅوي نو د داسې لرګو وهل جائز دي یا نا جائز؟ سره د دې چې د بازار خلك پدې خبر وي چې دا د غلا لرګي دي؟

بینواتوجروا

المستفتي: ضیاء الدین خادم کیملپور ... مارچ ١٢ ... ١٩٧۴ء

---

١) قال العلامة المرغیناني: ثم الاذن کما یثبت بالصریح یثبت بالدلالة.
(الهدایة ٣:٣٦٢ کتاب المأذون)

٢) قال العلامة ابن عابدین: (قوله الا اذا علم ربه) ای رب المال فیجب علی الوارث رده علی صاحبه ... فان علموا اربابه ردوه علیهم والا تصدقوا به.
(ردالمحتار ٥:٢٧٣ کتاب الحظر والاباحة، فصل فی البیع)

الجواب: تر څو پورې چې اسلامي قانون نافذ نه وي نو د حکمرانانو منل به واجب شرعي نه وي (۱) لهذا دا مذکوره غلا به قانوني غلا وي، شرعي غلا به نه وي. **وهوالموفق**

د قطاع الطریق د قتلولو حکم

سوال: ماذا یفتی علماء دین الاسلام فی قتل قطاع الطریق هل هذا حق الامام او یجوز قتله لعامة المسلمین لدفع الفساد ولبناء الامن العام لعامة المسلمین وخاصتهم وکذلک قتل کل مفسد یکون فساده ظاهراً عاماً، شرعاً او تعزیراً اوسیاسة؟ بینوا توجروا

المستفتی: سید جلال الدین مدیر دار العلوم الاسلامیة

زرګری ضلع هنګو ... صفر ۸ ... ۱۴۰۵ھ

الجواب: قتل قطاع الطریق واجب علی الامام وجائز للعامة، کما فی شرح التنویر علی هامش ردالمحتار ۳: ۲۴۹ باب التعزیر، وعلی هذا لقیاس المکابر بالظلم وقطاع الطریق ...وافتی الناصحی بوجوب قتل کل موذ، وفی ردالمحتار، لعل الوجوب بالنظر للامام ونوابه والاباحة بالنظر لغیرهم، طحطاوی (۲).
وهوالموفق

---

۱) قال الدکتور وهبة الزحیلی: وبذل الطاعة مشروط بقیام الحاکم بواجباته التی ذکرت سابقاً مضمونها التزام او امر الشریعة.
(الفقه الاسلامی وادلته ۸: ۶۱۹۰ حقوق الامام الحاکم)

۲) (الدر المختار مع ردالمحتار ۱۹۸، ۱۹۷: ۳ باب التعزیر)

وفی الهندیة: المکابر بالظلم وقطاع الطریق وصاحب المکس وجمیع الظلمة والاعوان والسعاة یباح قتل الکل ویثاب قاتلهم کذا فی النهر الفائق.
(فتاوی هندیة ۱۶۷: ۲ فصل فی التعزیر)

د اولیاء کرامو د مزاراتو نه د قیمتی څیزونو پټولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د ځینو اولیاء کرامو په مزاراتو باندې قیمتی غلاف نه علاوه نور هم ډیر قیمتی څیزونه او خصوصا د شکرانې بکس کې پیسې پرتې وی که یو غل دا څیزونه غلا کړی او ونیول شی نو د ثبوت نه پس به په هغه باندې حد سرقه جاری کولې شی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالهادی اکبرپوره نوشهره

الجواب: دې غل ته د ثبوت نه پس تعزیر ورکول جائز دی، د مصلحت مطابق، په هغه باندې به د غلا حد نه شی جاری کولې وفی الهندیة ۲:۱۸۸ ولو سرق من القبر دراهم او دنانیر او شیئاً غیر الکفن لم یقطع بالاجماع اختلف مشائخنا فیما اذا کان القبر فی بیت مقفل الاصح انه لا یقطع سواء نبش الکفن او سرق مالا آخر من ذلك البیت وکذا اذا سرق الکفن من تابوت فی القافلة لا یقطع فی الاصح کذا فی الکافی انتهیٰ(۱). وهوالموفق

د ځنګل نه په غلا شوی څاروی کې د لاس د پرې کولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ کلی ته نژدې د بیلې په نوم یو ځنګل دې، خلق خپل څاروی په هغې کې د څرولو دپاره د کال دوه کالو دپاره پریږدی او حال دا چې هغه ځای غیر محفوظ دې، اوس که یو غل د دې بیلې نه یو څاروې بوځی نو آیا د هغه لاس به پرې کولې شی؟ بینواتوجروا

المستفتی: سید عمر مرغز

الجواب: په قطع د ید کې دا ضروری ده چې غلا د داسې ځای نه شوې وی

(۱) (فتاویٰ عالمگیریة ۲:۱۷۸ الباب الثانی فیما یقطع فیه ومالا یقطع فیه)

چې هغه محفوظ وی. د غیر محفوظ ځای نه د غلا کولو په صورت کې د دې غل نه حد ساقط دې خو د تعزیر نه نه شی بچ کیدلې وفی الهندیة ۲: ۱۸۰، وهی فی الشرع اخذ العاقل البالغ نصاباً محرزا (الی ان قال) علی وجه الخفیة(۱) وهوالموفق

د حفاظت په نیت سره یو څیز اوچتول غلا نه ده

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی په بل سړی باندې د غلا دعوی وکړه، خو مدعی علیه د غلا نه انکار کولو سره په جوابی بیان کې ووېل چې ما مال د غلا په نیت سره نه بلکه د حفاظت په نیت سره اوچت کړې دې او ما دا سړې خبر کړې هم وو آیا په دې صورت کې په دې سړی باندې حد سرقه جاری کیدلې شی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: بصیر خان ایډوکیټ ... پیښور

الجواب: په ظاهره کې داسې معلومیږی چې مدعی علیه دا مال د یو غیر محفوظ مقام (لارې وغیره) نه اوچت کړې دې، او بله دا چې دا سړې دا مال د امانت په طور هم د سنبالولو مدعی دې پس په دې سړی باندې به حد سرقه نه شی جاری کولې، او که مدعی په شهادت شرعیه سره ثابته کړی چې دا مال په محفوظ مقام کې وو او قرائن هم د غلا مؤید وی نو بیا د ثبوت نه پس د حد جاری کول د حاکم منصب دې فافهم، وفی الدرالمختار: ویقطع لو سرق من السطح نصاباً لانه حرز شرح وهبانیة اومن المسجد اراد به کل مکان لیس بحرز فعمم الطریق والصحراء ورب المتاع عنده ای بحیث یراه ولو الحافظ نائماً فی الاصح)(۲)۔وهوالموفق

---

۱) (فتاوی عالمگیریة ۲: ۱۷ کتاب السرقة)

۲) (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۳: ۲۲۲ کتاب السرقة)

کتاب القصاص

بې ګناه قتلولو سره قاتل نه کافر کیږي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د بې ګناه قتل کونکی سړی څه حکم دی، په دې سره هغه کافر کیږي یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: پیر عبدالقدوس راولپنډی... جون ۲۶ ... ۷۶ء

الجواب: په شرط د صدق او ثبوت دا سړې لوی مجرم دې، خو کافر نه دې. (۱) وهوالموفق

د دعوې او شهادت نه بغیر د مشتبه انسان قتلول حرام دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې قتل شوې دې، د مقتول اولیاء د قاتل په خاندان کې اووهٔ کسان د شبه په طریقې سره متعین کړې دی او په هغوی کې ئې یو په خپل ګمان باندې متعین کړې دې،

---

۱) قال الله تعالی: وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا۔ (سورة النساء:۹۳)

و قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لزوال الدنيا أهون على الله من قتل رجل مسلم ...وعن ابى الدرداء رضى الله عنه عن رسول الله ﷺ: كل ذنب عسى الله ان يغفره الا من مات مشركا أو من يقتل مؤمنا متعمدا۔

و فى حاشية المشكوٰة :قوله من يقتل مؤمنا متعمدا تشديد و تغليظ، وله تاويل مشهور و قد ذهب بعض المحدثين الى أن جزاء قاتل المؤمن متعمدا الخلود فى النار و إن لم يصر كافرا نظرا الى ظاهر الآية۔

(مشكوٰة المصابيح ص ۳۰۱ كتاب القصاص)

نو آیا دامتعین سړي دمقتول په بدله کې شرعی لحاظ سره قتل کیدې شی؟

دویم دا چې د مقتول یو عاقل بالغ ځوی دې، هغه بې زړه دې، خپله بدله نه شی اخستلې نو آیا ترونه هغه سره په قتل کې معاون کیدې شی یا نه؟ او آیا صرف ترونه دا بدله اخستلې شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: نامعلوم متعلم بلوچستانی.... جمادی اولالی ۲۷ ... ۱۴۰۳ھ

الجواب: په صورت مسئوله کې چونکې نه دعوی د قاضی په نزد موجوده ده نه اقرار یا شهادت شرعیه موجود دې، لهذا دې مشتبه سړی لره قتلول یا د هغه په قتل کې تعاون کول تول په تبوله حرام دی. کما فی شرح التنویر علی هامش الشامیة ۵/۴۸۴: والسابع لا بد فی القصاص من الدعوی بخلاف الحد سوی حد القذف.(۱) وهوالموفق

قاتل لره کافر ګڼل عقیده د اهل سنة والجماعة نه ده

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د مسلمان په قتل سره قاتل د اسلام نه خارج کیږی یا نه؟ او کوم سړې چې د مسلمان قاتل لره د اسلام نه بهر ګڼی د هغه متعلق شرعا څه حکم دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: نعمان شاه...... پیښور... جمادی الاولی ۲۲ ... ۹۶ھ

الجواب: چې کله ناحقه قتل ګناه ګڼی نو دا قاتل کافر نه دې ،...

---

۱) (الدر المختار ۵/۳۹۰ کتاب الجنایات ،فصل فیما یوجب القود وما لا یوجبه)

وقال الدکتور وهبة الزحیلی :یجب علی القاضی أن یقضی بما ثبت عنده بطرق الإثبات الشرعیة وهی البینة والإقرا ر والیمین والنکول ...اشیر هنا الیٰ أن البینة تظهر الحق بالاتفاق ...والاقرار حجة مطلقة لأن الإنسان غیر متهم بالإقرار علی نفسه کاذبا.

(الفقه الإسلامی وأدلته ۸/۵۹۴۶ الباب الخامس القضاء وطرق إثبات الحق)

ګنهګار دې (۱) هغه لره کافر ګڼل د اهل سنت والجماعت د عقیدې خلاف دی (۲) وهوالموفق

د مهاجر تنظیمونو د قاضیانو په پاکستان کې د حدودو او قصاص جاري کولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې افغان مهاجرینو دلته په پاکستان کې مختلف احزاب (ډلې) جوړ کړې دی او د هر حزب مستقل تنظیم وی چې په هغې کې د قاضی او مفتی پورې خلق وی نو آیا د دې قاضیانو او مفتیانو فتوی دلته په پاکستان کې د هجرت په حالت کې نافذ کیدې شی یانه؟یعنی هغوی حدود اوقصاص نافذکولې شی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد ملا جان مهاجر افغان کالونی پیښور جمادی الاولی ۲۶ ... ۱۴۰۲ھ

الجواب: دا خلق یعنی د احزاب امراء صرف نمائندګان دی خیرات او اعانت د ملکونو د تقسیم امراء دی هغوی ته د حدودو او قصاص د اجراء حق حاصل

---

۱) وعن عبدالله بن عمرو رضی الله تعالی عنه قال قال رسول الله ﷺ :الکبائر الاشراک بالله وعقوق الوالدین وقتل النفس والیمین الغموس۔
(مشکوة المصابیح ۱۷باب الکبائر وعلامات النفاق)

۲) وفی شرح العقائد :(والکبیرة)وقد اختلفت الروایات فیها، فروی ابن عمر رضی الله تعالی عنهما انها تسعة : الشرک بالله وقتل النفس بغیر حق (لاتخرج العبد المومن من الایمان)...وهو مذهب أهل السنة والجماعة۔(شرح العقائد ۸۲)

عن أبی الزبیر قال قلت لجابر بن عبدالله رضی الله تعالی عنه :ماکنتم تعدون الذنوب شرکا ؟قال لا ،قال أبو سعید قلت یا رسول الله ﷺ: هل فی هذه الأمة ذنب یبلغ الکفر ؟قال لا إلا الشرک بالله تعالی۔
(مسند الإمام الأعظم ۱۰)

نه دي لحديث اربع الى الولاة الخ (ابن ماجة) (۱) وهوالموفق

د قاتل نه د ولي پخپله قصاص اخستل د قاعدې خلاف دی

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې د زيد ورور عمرو قتل کړو، دوه شاهدان په دې وخت باندې موجود وو، عمرو پنځه لاکه روپۍ رشوت ورکولو سره خپل ځان راخلاص کړو خالد پلار هم دې عمرو قتل کړو، بيا رشوت ورکولو سره راخلاص شو. اوس زيد او خالد يو ځای کيدو سره عمرو قتل کړو نو آيا دوی به د الله پاك په نزد مجرمان وی يا نه؟ بينواتوجروا

المستفتي: جاويد اقبال جامعة العلوم الاسلامية

نيو ټاؤن کراچی ... رمضان المبارك ۲۹ ... ۱۴۱۰ھ

الجواب: دا قصاص د قاعدې خلاف دې، لعدم موجود الدعوی او په دې کې د فائدې په ځای سراسر نقصان دې. فليراجع الى رد المحتار ۶: ۶۶۰ (۲) مطبع حلبی. وهوالموفق.

---

(۱) وفی الدراية :حديث أربعة إلى الولاة وذكر منها الحدود، لم أجده وذكره ابن أبى شيبة عن الحسن أربعة إلى السلطان الصلوٰة والزكوٰة والحدود والقضاء - (الدراية فى تخريج أحاديث الهداية ۲/۵۱۱ كتاب الحدود، فصل فى كيفية الحد وإقامته)

وقال العلامة ابن عابدين رحمه اللّٰه تعالىٰ: بخلاف الحدود فإنه لم يثبت توليتها إلا للولاة-

(ردالمحتار ۳/۱۹۸ كتاب التعزير ،مطلب يكون التعزير بالقتل)

(۲) وقال العلامة الحصكفى رحمه اللّٰه تعالىٰ :لابد فى القصاص من الدعوى بخلاف الحد.

(الدر المختار ۶/۳۹۰ كتاب الجنايات ،قبيل باب القود فيما دون النفس)

وقال الدكتور وهبة الزحيلى رحمه اللّٰه تعالىٰ : لابد فى القصاص من رفع الدعوى الى القضاء من ولى الدم ...استيفاء الحدود يكون بواسطة الإمام الحاكم وأما القصاص فيجوز لولى الدم استيفاؤه بشرط وجود الحاكم .

(الفقه الاسلامى وأدلته ۷/۵۶۶۴،الفرق بين القصاص والحدود الأخرى)

د مقتول د ولی په معاف کولو باندې د حکومت قاتل لره قتلول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی چې کله نوشاد خان قتل کړې، دارالقضاء هغه ته د پهانسئ سزا واوروله، د سپریم کورټ د تائید یا تردید نه مخکښ د مقتول وارثانو د جرګې په سفارش باندې د الله پاك د رضا دپاره قاتل لره معاف کولو سره صلح وکړه، اوس د پاکستان صدر د ملزم درخواست رد کړې دې آیا د فریقینو د صلح په صورت کې قاتل لره په قصاص کې قتلول جائز دی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالوارث مقام شاه منصور ضلع مردان ١ رجب المرجب ۱۵ ... ۱۳۹۹ھ

الجواب: تعزیر د حکومت حق شرعی دې (۱) او قصاص د مقتول د وارثانو حق شرعی دې، پس د ټولو یا بعض وارثانو په معافی کولو باندې حکومت د قصاص اخستلو مجاز شرعی نه دې.

قال الله تعالی: فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ اَخِيْهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوْفِ وَاَدَآءٌ اِلَيْهِ بِاِحْسَانٍ، (۲) وقال النبی ﷺ: من قتل له قتيل فهو بخير النظرين، إما أن يعفو وإما أن يقتل (رواه الترمذی). (۳) وهوالموفق

---

۱) وقال الدکتور وهبة الزحیلی رحمه الله تعالی: إذا عفا ولی القتیل مطلقاً عن القاتل عمدا صح العفو، وبقی عند الحنفیة والمالکیة حق السلطان فی عقوبته تعزیراً لأن القصاص فیه حقان حق الله (أو حق المجتمع أو حق العام) وحق المجنی علیه. (الفقه الإسلامی وأدلته ۷/۵۶۹۴ هل یبقی حق للسلطان بعد عفو ولی الدم)

۲) (سورة البقرة ۱۷۸)

۳) (سنن ترمذی ۱/۳۹۲ باب ماجاء فی حکم ولی القتیل فی القصاص والعفو)

په قصاص او دیت اخستلو سره د شهید په ثواب کې کمې نه راځي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې که د مقتول وارثان په صلح کې څه زیاتې روپۍ وغیره واخلی نو آیا د مقتول په شهادت کې کمې راځی یا نه؟ او که قصاص واخلی نو بیا کمې راځې یا نه؟

المستفتی: عبدالهادی ټانک ضلع ډیره اسماعیل خان... ۱۸ صفر المظفر ۱٤۰۱ھ

الجواب: د شهادت د اخروی احکاماتو دپاره قصاص یا دیت ضرری نه دې (۱) وهوالموفق

په حدودو او قصاص سره د ټولو ګناهونو د معاف کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی بل سړې قتل کړو او بیا هغه قصاصا قتل کړې شو، نو زید وائی چې هغه د قصاص نه بالکل پاك شو، په آخرت کې د هغه هیڅ سزا نشته، نو آیا د دې قاتل دپاره اخروی سزا شته یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: حبیب انور... ۳۰ مارچ ۱۹۷٤ء

الجواب: د احنافو په نزد په حدودو او قصاص سره ټول ګناهونه نه معاف کیږی، په توبې سره ګناهونه معاف کیږی. كما صرح به في البحر(۱: ۳۱۲) (۲) وللتفصيل مقام اخر. وهوالموفق

---

۱) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى :وقال في مختار الفتاوى :القصاص مخلص من حق الأولياء وأما المقتول فيخاصمه يوم القيامة فان بالقصاص ما حصل فائدة للمقتول وحقه باق عليه.(رد المحتار ۵ /۳۸۹ قبيل باب القود فيما دون النفس)

۲) قال العلامة ابن نجيم رحمه الله تعالى :واختلف العلماء رحمهم الله تعالى فى أن الطهرة من الذنب من أحكامه من غير توبة فذهب كثير من العلماء إلى ذلك وذهب أصحابنا إلى أنها ليست من أحكامه فإذا أقيم عليه الحد ولم يتب لم يسقط عنه إثم تلك المعصية عندنا عملاً بآية قطاع الطريق فانه قال تعالى : ذٰلِكَ لَهُم خِزيٌ فِي الدُّنيَا وَلَهُم فِي الاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا.

(البحر الرائق ۳، ۲/۵ كتاب الحدود) ...[بقيه حاشيه بر صفحه آئنده

قاتل ته په دنیا کې ورکړې شوې سزا د اخروی عذاب د پاره حاجب نه ده

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې قاتل ته چې کله په دنیا کې سزا ورکړې شی نو آیا هغه به په آخرت کې جواب ورکوی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد هارون، فقیر محمد... ۲۹ ستمبر ۱۹۷۵ء

الجواب: واضحه دې وی چې د مسلمان قتلول، چې کله قصدا عمدا وی، کبیره ګناه ده. (۱) کفر نه دې، (۲) او اصل په کبائرو کې توبه ده، پس که دې قاتل د قتل نه پس (د قصاص نه مخکښ) توبه کړې وی نو د آخرت د عذاب نه به بچ وی او که توبه ئې نه وی کړې او پښیمانه شوې نه وی نو په آخرت کې به هم سزا خوری. (۳) وهوالموفق

... بقیه ازحاشیه گذشته] وقال العلامة بن عابدين رحمه الله تعالى :إن الحدودلا يكون طهرة من الذنب ولا يعمل فى سقوط الإثم بل لابد من التوبة ، فإن تاب كان الحد طهرة له وسقطت عنه العقوبة الأخروية بالإجماع وإلا فلا۔
(ردالمحتار ۲/۲۱۷ كتاب الحج ،باب الجنايات)

۱) قال الله تعالى :وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيها وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْه وَلَعَنَه وَاَعَدَّلَه عَذَابًا عَظِيمًا۔(سورة النساء :۹۳)
وقال رسول الله ﷺ: اكبر الكبائر الاشراک بالله وقتل النفس وعقوق الوالدين الخ۔
(الكبائر للامام الحافظ شمس الدين الذهبى ص ۲۱،الكبيرة الثانية قتل النفس)

۲) وفى التفسير المظهرى : قال الله تعالى :فمن عفى له من اخيه شيئ ...فيه دليل على أن القاتل لا يصير كافرابالقتل حيث ذكر الإخوة الإسلامية بين القاتل والمقتول وأيضاً خاطب بقوله يايها الذين آمنوا۔(التفسير المظهرى ۱/۱۸۴آيت نمبر ۱۷۰)

۳) وقال العلامة الشامى رحمه الله تعالى :واعلم ان قتل النفس من أكبر الكبائر بعد الكفر بالله تعالى وتقبل التوبة منه فان قتل مسلماً ثم مات قبل التوبة منه لايتحتم دخوله النار بل هو فى مشيئة الله تعالى كسائر أصحاب الكبائر فإن دخلها لم يخلد فيها۔
(ردالمحتار ۶/۳۷۶كتاب الجنايات)

په نابالغ باندې د قصاص حکم

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو نابالغ هلك یو سړې قتل کړی نو په هغه باندې قصاص شته یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: چیف جسټس عبدالحکیم خان صوبه سرحد پیښور ... ۱۷ ستمبر ۱۹۶۶

الجواب: د نابالغ قاتل نه به قصاص نه شي اخستلې اګر که هغه نابالغ قتل کړې وی یا بالغ لحدیث رفع القلم عن ثلثة عن الصبی حتی یحتلم الحدیث،(رواه النسائی (۱) وأبوداؤد (۲) وابن ماجه (۳) وصححه الحاکم، ولعموم ما رواه عبدالرزاق فی المصنف:عن علی بن أبی طالب عمد الصبی والمجنون خطاء (۴)ورواه عن الزهری وقتادة أیضا کما فی ص ۷۰/۱۰ ولما فی البدائع ۲۳۴/۷ (۵)أما الذی یرجع إلی القاتل فخمسة أحدها أن یکون عاقلا،والثانی أن یکون بالغا فان کان مجنونا أوصبیا لایجب لأن القصاص عقوبة وهما لیسا من أهل العقوبة لأنها لاتجب إلابالجنایة وفعلهما لا یوصف بالجنایة .وفی العالمکیریة ۴/۶ (۶) وعمد الصبی وخطؤه سواء عندنا حتی تجب الدیة فی الحالین،وفی الکاملیة ۲۵۳ (۷)سئلت عن الصغیر إذا قتل نفسا معصومة عمدا ما ذا یلزمه؟ الجواب أنه یلزم بقتله الدیة علی عاقلته قال فی النتف: واذا قتل

---

۱)(سنن النسائی ۱۰۳/۲باب من لایقع طلاقه من الأزواج)

۲)(سنن ابی داود ۶۰۲/۲ باب فی المجنون یسرق أو یصیب حدا)

۳)(سنن ابن ماجه ۱۴۸ باب طلاق المعتوه والصغیر والنائم)

۴)(سنن الکبری للبیهقی ۶۱/۸ باب ما روی فی عمد الصبی)

۵)(بدائع الصنائع ۲۷۳/۶ کتاب الجنایات)

۶)(فتاوی هندیة ۴۶/۶ کتاب الجنایات،الباب الثانی)

۷)(فتاوی کاملیة ۲۵۳ کتاب الجنایات)

الصبی أحداً فلا قصاص، وفي الهندية ۶/۴ (۱) ولا قصاص فیما بین الصبیان (عالمکیری أُردو ۲۹۶) وهوالموفق

د دنیوی دشمنۍ په وجه باندې شهادت او په چپه تبرونو باندې د قتل د قصاص حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د قوم دته خیل څه کسانو د ملی خیل قوم په پټو کې ګډې بیزې اوڅرولې، د ملی خیل والو دا کسان ووهل او بیزې ئې ترې بندې کړې، دته خیل والو وروستو سرکاری ناغه ادا کولو سره بیزې آزادې کړې او ځان سره ئې بوتلې

د مجسټریټ صاحب د تفتیش دوران کې د ملی خیل څه کسان هم راغلل، د حالات معلومولو په وخت د دواړو قومونو ترمینځه یو بل ته بدې ردې ویل شروع شو، کنځلې، جنګ جګړې او فساد ته پکښې خبره ورسیدله د جانبین نه کانی، ډانګونه، تبرونه تردې چې د تمانچو او ټوپکو ډزې هم شروع شوې، فریقین زخمی شو خو د ملی خیل یو کس وفات شو، د ملی خیل والو څلور کسان په موقع حاضر ګواهان ګواهی ورکوی چې د دته خیل فلانی سړی مقتول په تبر باندې نیغ ووهلو چې په هغې سره هغه پریوتلو او فلان فلان درې کسانو هغه لره پرلپسې په چپه تبر باندې وهل شروع کړل، بیا قاتلان وتښتیدل. قاتلانو د دې خبرې نه انکار وکړو او وېې ویل چې مونږ نه مقتول وهلې دې او نه مو پیژندلې دې، په صورت مذکوره کې د قصاص یا دیت په باره کې د شریعت مطهره څه حکم دې؟ بینوا توجروا

المستفتي: نامعلوم

الجواب: په صورت مسئوله کې د قصاص حکم غیر صحیح دې ځکه چې قاتلین (مدعٰی علیهم) انکاری دی او په شهادت شرعیه سره دعوی نه شی ښکاره کیدې (۲) او د فریقینو په یو بل باندې شهادت د دنیوی دشمنۍ د

---

۱) (فتاوی هندية ۶/۳ کتاب الجنايات، الباب الثاني)

۲) وقال العلامة ابن عابدين: وإنما كان القتل بعد تحققه ربما يجحد فيحتاج من له القصاص إلى إثباته بالبينة. (ردالمحتار ۵/۴۰۲ كتاب الجنايات، باب الشهادة في القتل)

وجې نه مردود دي صرح به في جميع معتبرات المذاهب،قال في الدر المختار: وتقبل من عدو بسبب الدين لأنها من التدين بخلاف الدنيوية فإنها لا يأمن من التقوّل عليه،(۵۸/۳)(۱)

او كه بالفرض شهادت يا اقرار په دې صورت كې متحقق هم شي نو بيا هم د قصاص حكم غير صحيح دې ځكه چې خينو په نيغ تبر باندې حمله كړې ده او خينو په چپه، لهذا د دې شبهې د وجې نه به قصاص ساقط وي في ردالمحتار ۴۷۲/۵: قال في الجوهرة ولو اشترك رجلان في قتل انسان،أحدهما يجب عليه القصاص لو انفرد والآخر لا يجب عليه القصاص كالأجنبي والأب والخاطئ والعامد او احدهما بالسيف والآخر بالعصا فانه لايجب عليهما القصاص وتجب الدية، والذي لايجب عليه القصاص لو انفرد تجب الدية على عاقلته كالخاطئ والذي يجب عليه القصاص لو انفرد تجب الدية في ماله(۲) انتهٰى وقال العلامة الشامي رحمه الله تعالىٰ ۴۶۸/۵: والحاصل ان شبه العمد كالخطأ الا في حق الاثم وصفة التغليظ في الدية ، زيلعي(۳) وفي الهندية ۴/۶: ولا يقتل شريك من لا قصاص عليه كالاب والاجنبي والعامد والخاطئ والصغير والكبير،وفيها ايضاً: اذا اشترك الرجلان في قتل رجل،أحدهما بعصا والآخر بحديدة فلا قصاص على واحد منهما ويجب المال عليهما نصفان،ثم كل واحد منهما فيما لزمه من نصف الدية يجعل كالمنفرد به فنصف الدية على صاحب الحديدة في ماله ونصفها على صاحب العصا على عاقلته،كذا في شرح المبسوط(۴) انتهٰى۔

پس د دې عبارتونو په وجه قصاص په يو كس باندې نه دې بلكه د شهادت يا د اقرار نه پس به ۴/۱ ديت د هغه سړي په مال كې واجب وي چا چې په نيغ تبر

---

۱) (الدر المختار ۴/۴۱۹ كتاب الشهادات ،باب القبول وعدمه)

۲) (ردالمحتار ۵/۳۸۰ فصل فيما يوجب القود وما لايوجبه)

۳) (ردالمحتار ۵/۳۷۷ كتاب الجنايات)

۴) (فتاوى هندية ۶/۴ كتاب الجنايات ،الباب الأول)

سره وار کړي دي او بعض د دیت ۴/۳ دیت به د هغه سړي په عاقله باندي واجب وي کوم چي په چپه تیرونو حمله کړي ده. وهوالموفق

په قتل باندې د گواه نه کیدو په صورت کښ قاتل ته قسم ورکول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې د شپې قتل شو. د مقتول وارثانو په یو معین سړی باندې دعوی وکړه، دې باره کې د شریعت حکم بیان کړئ. **بینواتوجروا**

المستفتي: نامعلوم

الجواب: په صورت مسئوله کې چونکې گواهان موجود نه دی لهذا مدعی علیه ته به قسم ورکولې شی که قسم ئې وکړو نو صحیح ده کنه نو هغه به قید کولې شی تردې چې قسم وکړی یا اقرار وکړی **فی الهندیة ۷/۴: ومن ادعی قصاصا علی غیره فجحد استحلف بالاجماع کذا فی الهدایة فان حلف فانه یبرأ کذا فی السراج الوهاج، ثمّ ان نکل عن الیمین فیما دون النفس یلزمه القصاص وان نکل فی النفس حبس حتی یقرأو یحلف وهذا عند ابی حنیفة رحمه الله تعالی وقال ابویوسف رحمه الله تعالی یلزم الارش فیهما، کذا فی الهدایة(۱) انتهی۔ وهوالموفق**

قصاص سره د عفو نه پس دوباره مطالبه کول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یو مقتول وارث وویل چې زما د مورث مقتول په شهادت کې نقصان راځی نو زه به ئې معاف کړم او دا ئې هم وویل چې که زما د مقتول کور او باغ مونږ ته راکړې شی نو زه

---

۱) (فتاوی هندیة ۴/۱۶ الباب الثالث فی الیمین)
وفی شرح الوقایه :وکذا منکر القود ای یحلف اجماعا لانه حق العباد فان نکل فی النفس حبس حتی یقرأو یحلف...وهذا عندا بی حنیفة رحمه الله تعالی وعندهما یلزم الارش فی النفس وما دونها.(شرح الوقایه ۳/۲۰۷کتاب الدعوی)

به نې معاف کړم، وروستو د دې اقوالو نه انکاری شی او وائی چې زه قصاص غوارم اوس دا دواړه قولونه د عفو قابل دی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی ګل ولی خان... ۲۶ شوال ۱۳۸۸ء

الجواب: چونکې د قصاص نه عفو یو ځل شوې ده لهذا د دې حق دوباره مطالبه کول بې ځایه دی (لانه اسقاط محض) (۱) **وهوالموفق**

په غابښ ماتولو باندې د دیت او قصاص حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې که یو سړی بل ووهی او د هغه غابښونه مات کړی نو په دې ضارب باندې د قصاص او دیت څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محبت خان ایبټ اباد... ۲۲ جمادی الثانی ۱۴۰۱ھ

الجواب: په صورت مسئوله کې په دې ضارب باندې قصاص واجب نه دې (۲) خو د مصالحت په طور د رقم لین دین هم جائز دې که د هر غابښ په مقابله

---

(۱) وفی الهندیة: ومن عفا من ورثة المقتول عن القصاص فلا سبیل الی القصاص. (فتاوی هندیة ۶/۲۰ کتاب الجنایات، الباب السادس فی الصلح والعفو الخ)

وفی الدر المنتقی: وموجبه الاثم والقصاص عینا الا ان یعفی عن القاتل ولو احدهم فیسقط مجانا ولا یصیر مالا الا بالتراضی. (الدر المنتقی علی هامش مجمع الانهر ۴/۳۱۰ کتاب الجنایات)

(۲) قال الله تبارک وتعالی: وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنفَ بِالْأَنفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ.

وقال العلامة القرطبی رحمه الله تعالی: قوله تعالی وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ قال ابن المنذر وثبت عن رسول الله ﷺ انه أقاد من سنّ وقال کتاب الله القصاص. (تفسیر القرطبی ۶/۱۸۶ سورة المائدة آیت ۴۵)

کې ۵۰۰ روپۍ شرعي (تقریبا ۹۰۰۰ پاکستاني) وي یا کمې زیاتي وي. (هندیه)(۱) وهوالموفق

د قاتل په معاف کولو سره قصاص ساقط کیدو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې سعید ولی د خپل خوی خوشدل د قتل دعوی په شیر الله باندې وکړه، د ګواهانو د شهادت نه مخکښې مدعی علیه شیر الله په دې الفاظو باندې ورکړه چې د خوشدل (مقتول) د مرګ نه پس د پلار نه (سعید ولی خان) نه د قاتل ورور حسین الله تپوس وکړو چې زما د ورور شیر الله متعلق ستا څه خیال دې سعید ولی وویل چې شیر الله زما خوی نه دې قتل کړې او که قتل کړې ئې هم وی نو ما معاف کړو، آیا دا معافی شرعی نقطه نظر سره قابل قبول ده یا نه؟ او حال دا چې تر اوسه پورې دا نه ده معلومه صرف په شیر الله باندې دعوی شوې ده. او هغه انکار کړې دې اقرارئې نه دې کړې. **بینواتوجروا**

المستفتي: ماسټر غلام مصطفٰی چترال... یکم محرم ۱۳۸۹ھ

الجواب: په شرط د ثبوت دا معافی په شرعی نقطه نظر سره منظوره ده او د دې نه رجوع او واپسی کول نامنظور ده. فی الهندیة ۶/ ۲۲ :ومن عفا عن ورثة المقتول فلا سبیل الی القصاص،(۲) که چېرته په قاتل باندې ثبوت نه وی شوې نو دا الفاظ د دعوٰی دفع کولو دپاره کافی دی. **فقط وهوالموفق**

---

۱) وفی الهندیة :واذا اصطلح القاتل واولیاء القتیل علی مال سقط القصاص ووجب المال قلیلا کان او کثیرا وان لم یذکروا حالا ولا مؤجلا فهو حال.
(فتاوی هندیة ۶/۲۰ کتاب الجنایات ،الباب السادس فی الصلح والعفو والشهادة)

۲) (فتاوی هندیة ۶/۲۰ الباب السادس فی الصلح والعفو والشهادة فیه)
وفی در المنتقی :وموجبه الاثم والقصاص عینا الا ان یعفی عن القاتل ولو احدهم فیسقط مجانا ولا یصیر مالا الا بالتراضی.
(الدر المنتقی علی هامش مجمع الانهر ۴/۳۱۰ کتاب الجنایات)

د حکومت نابالغ لره تعزیرا قتلول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې آیا حکومت نابالغ قاتل لره تعزیرا قتلولې شی؟ بینواتوجروا

المستفتی: چیف جسټس عبدالحکیم خان پېښور... ۱۷ ستبر ۱۳۶۶هـ

الجواب: په کومو لوئې جرمونو کې چې حد او قصاص د عوارض خارجیه د وجې نه ساقط شی نو په هغې کې تعزیر ورکول د مصلحت مطابق جائز دی اګر چې دا تعزیر د مرګ سزا وی او اګر چې دا مرتکب نابالغ وی کما روی ابوداؤد ۶۲۲: وغیره عن انس رضی الله تعالٰی عنه ان جارية وجدت قد رض رأسها بین حجرین فقیل لها من فعل بك هذا أفلان، أفلان حتی سمّی الیهود فأومت برأسها فأخذ الیهودی فاعترف فامر النبی ﷺ ان یرض رأسه بالحجارة (۱) وروی ابو داؤد ۶۰۴: عن جابر بن عبدالله رضی الله تعالٰی عنه اتی به (بالسارق) الخامسة فقال اقتلوه قال جابر فانطلقنا به فقتلناه، (۲)، وفی ردالمحتار ۲۴۷/۳: رأیت فی الصارم المسلول للحافظ ابن تیمیه ان من اصول الحنفیة ان لا قتل فیه عندهم مثل القتل بالمثقل والجماع فی غیر القبل اذا تکرر فللامام ان یقتل فاعله... ویسمونه القتل سیاسیة وذکر فیه فی ۲۴۷/۳: قتل السارق والخانق اذا تکرر منهما السرقة والخنق فلیراجع، (۳)

---

۱) (سنن ابی داود ۲/۶۲۲ باب ایقاد من القاتل بحجر او بمثل ما قتل)

۲) (سنن ابی داود ۲/۶۰۵ باب السارق یسرق مرارا)

۳) قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالی :ان للامام قتل السارق سیاسة ای ان تکرر منه ...أن من تکرر الخنق منه فی المصر قتل به سیاسة لسعیه بالفساد. (رد المحتار ۳/۱۹۶ باب التعزیر)

وفیه ایضاً ۲۴۷/۳: ان الحد لایجب علی الصبی والتعزیر شرع علیه(۱).

نوټ: د شرعی فیصلې مطابق شرعی عدالت ته اپیل کول مثلاً نابالغ قاتل باندې تعزیر جاری کول جائز دی خو د شرعی فیصلې مطابق غیر شرعی عدالت ته درخواست کول او د دې اجازت ورکول د شریعت سپکاوې او زندیق توب (بې دینی) ده.

قاتل معاف کول د وارثانو حق دې نه د حکومت

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې حکومت قاتل معاف کولې شی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: چیف جستس عبدالحکیم خان پیښور... ۱۷ ستمبر ۱۳۶۶هـ

الجواب: قاتل معاف کول د وارثانو حق دې نه د حکومت. قال رسول الله ﷺ: من أصیب بدم أو خبل فهو بالخیار بین إحدی ثلاث فإن أراد الرابعة فخذوا علی یدیه بین ان یقتص أو یعفو أو یأخذ العقل (رواه الدارمی بحواله مشکوٰة ۳۰۲/۲)(۲) وفی مصنف عبدالرزاق ۱۴/۱۰: عن عمر بن عبدالعزیز عن عمر بن الخطاب قال: ولا یمنع سلطان ولی الدم ان یعفو ان شاء او یأخذ العقل اذا اصطلحوا(۳) وفی الهدایة ۵۰۰/۲ کل شیئ صنعه الامام الذی لیس فوقه امام فلا حد علیه الا القصاص فانه یؤخذ به وبالاموال لان الحدود حق الله تعالی واقامتها الیه بخلاف حقوق العباد لانه یستوفیه ولی الحق الخ(۴). وهو الموفق

---

۱) (رد المحتار ۱۹۴/۳ باب التعزیر ،مطلب یکون التعزیر بالقتل)

۲) (مشکوة المصابیح ۳۰۲ کتاب القصاص)

۳) (تهذیب الاثار للطبری ۵/۵۵ رقم حدیث ۱۷۶ لایمنع سلطان ولی الدم)

۴) (الهدایة ۵۲۰/۲ قبیل باب الشهادة علی الزناء)

وقال العلامة وهبة الزحیلی : یشترط شرطان فی العفو... [بقیه حاشیه برصفحه آئنده

په ټوپک باندې قتلول د قصاص واجبونکې دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې په تیرهٔ ټوپك سره قتل کړې شو، مقتول بې ګناه وو، دا شهید دې یا نه؟ او آیا دا آله جارحه ده یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتي: حافظ سید احمد شاه تحت بهائی مردان

الجواب: واضحه دې وی چې اوسپنه اګر چې تیرهٔ نه وی مثلا وسله وی، د اله جارحه په حکم کې ده لهذا په دې سره قتل قصاص واجبونکې او د شهادت سبب دې او ښکاره شوې څاروې به حلال نه وی لعدم التحدید فافهم...مأخوذ ازجنایات هدایة(۱) وردالمحتار(۲) وشهادة ردالمحتار(۳) وهوالموفق

... بقيه ازحاشيه گذشته] ان يصدر العفو من صاحب الحق فيه و صاحب الحق هو الورثة رجالاً ونساءً ... عند الجمهور ومن لا حق له فى العفو هو الاجنبى غير الوارث ...وكذا الاب والجد فى قصاص وجب للصغير ...فلا يملكه احد سوى الصغير بعد البلوغ حتى الحاكم لايملكه .(الفقه الاسلامى وادلته ۷/۵۶۹۱ شروط العفو، الباب الثالث، الجنايات)

۱) قال العلامة المرغينانى :فالعمدما تعمد ضربه بسلاح أو ما أجرى مجرى السلاح كالمحدد من الخشب وليطة القصب والمروة المحددة والنار لأن العمد هو القصد ولايوقف عليه الا بدليله وهو استعمال الآلة القاتلة.(الهداية ۴/۵۵۹ كتاب الجنايات)

۲) وقال العلامة ابن عابدين : العمد ما تعمد قتله بالحديد كالسيف والسكين والرمح والخنجر والنشابة والإبرة والإشفى وجميع ماكان من الحديد ...قلت وعلى كل فالقتل بالبندقة الرصاص عمد لانها من جنس الحديد وتجرح فيقتص.(ردالمحتار ۵/۳۷۵ كتاب الجنايات)

۳) وقال العلامة الحصكفى :وان شهد انه ضربه بشيئ جارح فلم يزل صاحب فراش حتى مات يقتص.

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى :(قوله يقتص)...لما شهدوا بالضرب بالسلاح ثبت العمد...لأن العمد هو القصد بالقلب وهو أمر باطن لايوقف عليه ،ولكن يعرف بدليله وهو الضرب بآلة قاتلة.(ردالمحتار ۵/۴۰۴ باب الشهادة فى القتل)

د خوی د قتل د ویرې نه د پلار هغه لره قتلول

سوال: مایقول العلماء الکرام فی المسئلة الآتیة: رجل قصد قتل أبیه وقد أخذ بعض ماله إکراها والأب یقول إن ابنی أخذ مالی قهرًا والآن قصد قتلی لأجل خوف منی لأن الظالم إذا أخذ مال المظلوم یخاف منه بعد فالآن یقول الأب أءقتل ابنی أو أترکه لیقتلنی أو یفعل بی مایشاء؟ بینوا توجروا

المستفتی: صفت الله کاریگر دره بازار کوهاټ ۲۸ شعبان ۱۳۹۸ھ

الجواب: الرجل إذا قتل الظالم (مدافعة عن نفسه أو ماله) یکون جائزًا و مشروعًا کما فی الهندیة ۱۸۷/۲: المکابر بالظلم وقطاع الطریق وصاحب المکس وجمیع الظلمة والأعوان والسعاة یباح قتل الکل ویثاب قاتلهم، کذا فی النهر الفائق(۱) لکن لاندری الظالم من المظلوم بمجرد الخط فکیف یفتی بجواز قتل الأب ابنه۔ وهو الموفق

قصدا د بل ګاډی سره جنګونکی مقتول وینه ضائع ده

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی قصدا خپل ګاډې د بل سړی ګاډی سره ووهلو چې په هغې سره دا سړې هلاک شو،

---

۱) (فتاوی هندیة ۲/ ۱۶۷ فصل فی التعزیر)

وقال العلامة الحصکفی رحمه الله تعالی: المکابر بالظلم وقطاع الطریق وصاحب المکس وجمیع الظلمة بأدنی شیئ له قیمة وجمیع الکبائر والأعونة والسعاة یباح قتل الکل ویثاب قاتلهم وأفتی الناصحی بوجوب قتل کل موذ۔

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالی: لعل الوجوب بالنظر للإمام ونوابه والإباحة بالنظر لغیرهم۔

(ردالمحتار ۳/۱۹۷ باب التعزیر، مطلب یکون التعزیر بالقتل)

اوس عرض دا دې چې د دې بل ګاډي په ډرائیور باندې شرعا څه څیز واجب دې مهرباني وکړئ جواب تفصیلي راکړئ؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: قریش احمد شاه لکی مروت ضلع بنون ۲ جولائی ۱۹۸۶ء

الجواب: که دا قصد منلې شوې یا په شهادت شرعیه سره ثابت وی نو د مقتول وینه ضائع ده، دا د هغه خپل فعل دې کوم چې د هلاکت سبب جوړ شوې دې.

کما في الهندية ۹۶/۶: ولو اصطدمت السفينتان إن كان بفعل الراكب والملاح ضمن ولا ضمان في الأنفس (۱) انتهى فافهم. والله أعلم بالصواب.

د کافر شوروي، مرتد خلقي پرچمي او د هغوی د عسکر د قتل او اموال غنیمت جوړولو حکم

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې جهاد افغانستان کې د مجاهدینو خلاف دریم قسم خلق جنګ کوی. ۱: کافر شوروی، ۲: مرتد خلقي او پرچمیان دی ۳: عسکر یا ملیشه کوم چې کمیونسټ حکومت په فوج کې په زوره داخلوی او د هغوی په ذهنونو کې ئې دا خبره کینولې ده چې دا مجاهدین انګریزان دی کوم چې زمونږ د ملک دشمنان دی

اوس د جنګ په دوران دا دریواړه قسم خلق د مجاهدینو په لاس راشي سره د وسلې، دا مسئله خو ښکاره ده چې کافر خو غلام جوړ شي او وسله مال غنیمت، خو دا مرتد او عسکر زمونږ دپاره څه جوړیږی؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: فتح محمد مهاجر چمن بلوچستان ...... ۶ جولائی ۱۹۸۵ء

الجواب: د دې دریواړه قسم خلقو قتل جائز دې. **أما الأولان فظاهران،**

---

(۱) (فتاوی هندية ۸۸/۶ کتاب الجنایات ،باب المتفرقات)

وأما الثالث فلكونهم معاونين لأهل الزندقة والإلحاد كما في الكاملية،(١) او د دې درې واړه قسمه خلقو وسله وغيره مال غنيمت دې. اما الأول والثانى فلا خفاء فيهما(٢) وأما الثالث فلكونها وديعة عنده من الزنادقة والدهريين (٣) فافهم. وهو الموفق

د بې ځایه حمله کونکی قتل د قصاص او دیت سبب نه دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې دوه ځایونو کې مشترکه ځمکه ده او د ځمکې د هرې ټکړې اوبه خور په بیله بیله چینه سره کولې شي، یوه ټکړه خرابه ده او د هغې اوبه مشترکه طور د آبادې ځمکې د استعمال دپاره وی وروستو خرابه حصه آباده کړې شوه د باقی شریکانو نه اوبه بندې کړې شوې. نورو شریکانو جواب ورکړو چې د اوبو حصه متیقن ده. د استعمالولو زمونږ حق دې. دوه کسانو په دې خرابه ځمکه د اوبو د

---

١) وفى الكاملية :سئلت عن بلدة استولى عليها الكفار وتمكنوا منها وفانضم اليهم بعض القبائل والعشائر وصاروا يقاتلون معهم المسلمين وينهبون مالهم وينصحون الكفار ويعينونهم على أذى المسلمين فما الحكم فيهم وهذاحالهم؟
فالجواب ...والظاهر أن حكم هؤلاء حكم دار الحرب فى قتلهم وأخذ مالهم وإنما أبيح قتل البالغين منهم لكونهم ردأ لعدوالحرب ومعينون له بأنفسهم وحكم الردأ إذا لم يقاتل مع العدو حكم المقاتل فأحرٰى إذا قاتل-
(فتاوىٰ كاملية ٢٥٠ كتاب الجنايات)

٢) قال العلامة ابن عابدين :قال فى الهندية :الغنيمة إسم لمايؤخذ من أموال الكفرة بقوة الغزاة وقهر الكفرة -(ردالمحتارهامش الدرالمختار ٣/٢٥٠ باب المغنم)

٣) قال ابن الهمام :وما أودع حربياً ففى ظاهر الرواية فيئ وجه الظاهر أنها ليست يداً صحيحة حتى لا تدفع اغتنام المسلمين عن أمواله -
(فتح القدير ٥/٢٣٠ باب الغنائم وقسمتها)

راوستلو دپاره نالئ جوړول شروع کړل کوم سړي چې اوبه منع کړې وې د هغه
ځامنو او د هغه ځامنو سره د مخالفې ډلې په يو بل باندې ډزې وکړې، د ير
خوړلې زخمي شو او د يوډلې نه يو سړې قتل شو آيا د هغوي دپاره دا قتل مباح
وو؟ که د مقتول ديت وي نو دا قتل عمد دې،آيا د دې ديت به په عاقله باندې
وي؟ په نالئ او اوبو کې اګر چې ټول شريك وو خو آيا په دې صورت کې به د
اوبو شريکان په تاوان کې مشترك وي؟ کومې ډلې چې قتل کړې دې که هغه
سره په تاوان کې شريکيږي نو آيا صرف په تاوان کې به شريکيږي؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: مولوي محمد خان ژوب ښهر صوبه بلوچستان ... ۹ ربيع الثاني ۱۴۰۱ھ

الجواب: الف: د يوې ځمکې اوبه بلې له ورکول جائز دی. **كما في شرح التنوير: اويسوق نصيبه الى ارض له اخرى ليس له منه اى من النهر شرب** (رد المحتار ۶:۴۴۴) (۱)

ب: د بې ځايه حمله کونکی قتل هدر دې. **لكونه باغيا وشاهرا** (۲)

ج: قتل عمد مذکوره نه د قصاص سبب دې او نه د ديت سبب، نو په دې کې
په چا باندې د تاوان فيصله رواجي ده اسلامي فيصله نه ده، په دې شرط چې
نوعيت هم دا مذکوره شرط وي. (۳)

د: دا ډله په اوبو راوړلو کې په حقه نه ده. (۴) **هوالموفق**

---

۱) (الدر المختار ۵/۳۱۵ فصل في الشرب)

۲) قال العلامة الزيلعي :من شهر على المسلمين سيفا فقد أبطل دمه لأن دفع الضرر واجب فوجب عليهم قتله إذا لم يكن دفعه إلّا به ولا يجب على القاتل شيئى لأنه صار باغيًا بذلك. (تبيين الحقائق ۶/۱۱۰ كتاب الجنايات ،باب ما يوجب القود ومالايوجبه)

۳) وفي الهندية :ومن شهر على المسلمين سيفا وجب قتله ولا شيئ بقتله.
(فتاوى هندية ۶/۷ كتاب الجنايات،الباب الثاني فيمن يقتل قصاصا ومن لا يقتل)

۴) وفي الهندية :وليس له أن يسقى أرضه ونخله وشجره من نهر هذا الرجل وبيره وقناته إلّا بإذنه نصًا وله أن يمنع من ذلك.(هندية ۴/۴۸۷ فصول في مسائل الشرب)

د مریض په دوایئ باندې فوت کیدو سره په ډاکټر باندې د تاوان حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی د ډاکټرئ کورس نه دې کړې او نه ورسره سند شته او وړوکې کمپوډر دې نو که د هغه په انجکشن یا دوایئ سره مریض مړ شو یا ئې مرض سخت شو نو آیا دا ډاکټر به شرعا مجرم وی؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: صالح شاه سکنه مرتضی تحصیل ټانک ډیره وزیرستان .... ۵ رجب ۱۴۰۱ھ

الجواب: که دا علاج د مریض په اجازت سره شوې وی او دا دوائی هم د هغه مرض وی او باقاعده په استعمال کې راوستلې شوې وی نو په دې معالج باندې به ضمان نه لازمیږی. (جامع الفصولین ۲: ۸۶)(۱) **وهوالموفق**

د قتل شهادت پټونکی امام حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په کلی کې د شپې په تیارهٔ کې د قتل واردات وشو، د مسجد امام د واردات ځای ته د ټولو نه اول راورسیدلو او د مقتول روح د هغه په غیږ کې اووتلو چې د هغې ګواهی د مسجد امام د D.S.P مخکښې په انکوائرئ کې هم ورکړو او دا ئې هم ورته وویل چې مقتول ماته ویلې وو چې زه فلانی سړی وژلې یم په دې الزام کې دوه کسان ګرفتار شو یو هم هغه او بل یو سړې، چې کله کیس د سیشن جج عدالت ته لاړو نو هلته د مسجد امام داسې ګواهی ورکړه چې زه کله د واردات ځای ته لاړم نو ډیر خلق جمع وو او مقتول مړ شوې وو ماته هغه هیڅ نه دی ویلی او نه ما سره د هغه څه خبرې شوې دی او حال دا چې امام

---

(۱) وفی جامع الفصولین :لیس علی فصّاد وبزّاغ وحجّام ضمان السرایة لولمّ یقطعوا زیادة علیٰ قدر معهود ماذون فیه، فلو شرط علیهم العمل السلیم عن السرایة بطل الشرط إذ لیس فی وسعهم ذلک۔ (جامع الفصولین ۲/۱۳۳ الفصل الثالث والثلاثون فی أنواع الضمانات الواجبة، ضمان الفصّاد)

صاحب په ډیرو ځایونو کې د اولې خبرې اقرار کړې وو اوس د دې امام څه حکم دې؟ د هغه په اقتدا کې به مونځ جائز وی یا نه؟ د مسجد امام وائی چې که ما د هغه سړی نوم واخستلو کوم چې ماته مقتول اخستلې دې نو سړې به پانسی شوې وې په دې وجه ما شاهدی ورنکړه لهذا تاسو صاحبان مونږ ته فتویٰ راکړئ؟

المستفتی: نامعلوم

الجواب: موجوده حکومت د نظام شرعی نه محروم دې د دې حکومت په قانون کې قصاص نشته د قاتل مقتول وارثان ته شی حواله کولې چې هغوی په خپلې مرضئ سره قاتل قتل کړی یا هغه معاف کړی (۱) د دې حکومت په قانون کې قاتل ته د مرګ سزا د تعزیر په طور ورکولې شی کوم چې د حکومت حق دې نو بهر حال دا امام د شهادت د پټولو په وجه ګنهګار دې. (۲) خو هغه د حکومت حق وهلې دې، د اولیاء مقتول حق حکومت وهی. حکومت د دې امام نه زیات ګنهګار دې او بهر حال په داسې امام پسې د دینداره خلقو اقتداء مکروه تحریمی ده او د نورو دپاره د هغوی اقتداء جائز ده سره د کراهت نه. کمافی امامة البحر (۳) وهوالموفق

په قیامت کې د مقتول دپاره د حق تشفی حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې وسیم لره اکرم

---

(۱) عن أبی هریرة رضی الله تعالی عنه عن النبی ﷺ قال: من قتل له قتیل فهو بخیر النظرین إما أن یعفو وإما أن یقتل۔ (جامع الترمذی ۱/۳۹۲، أبواب الدیات، باب ما جاء فی حکم ولی القتیل فی القصاص والعفو)

(۲) قال الله تبارک وتعالی: وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَن يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ۔ (سورة البقرة ۲۸۳)

(۳) قال العلامة ابن نجیم رحمه الله تعالی: وینبغی أن یکون محل کراهة الاقتداء بهم عند وجود غیرهم وإلا فلا کراهة کما لا یخفی۔ (البحر الرائق ۱/۳۴۹ باب الإمامة)

قتل کړو، د وسیم وارثانو اکرم معاف کړو چې د هغې د وجې نه هغه د دنیوی معاملاتو نه آزاد شو خو په قیامت کې به د هغه معامله الله پاک ته پیش کیږی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: مدرس خان کمر کله بنون.... ۲۵ رمضان ۱۳۹۸ھ

الجواب: د قواعدو په رڼا کې قاتل بری شو (۱) اوځینو علماء کرامو لیکلې دی چې د قیامت په ورځ باندې به مقتول ته حق تشفی حاصل وی (۲) وهوالموفق

په جنګ کې د دشمن د ګاډی د سیزلو او د ډرائیور په قتل باندې د ضمان او قصاص مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د دوه ډلو ترمینځه شخړه شوې وه، په هغې کې د یوې ډلې ګاډې بلې ډلې اوسیزلو او ډرائیور ئې قتل کړو، اولې ډلې په بلې ډلې باندې د ګاډی د سیزلو او د ډرائیور د قتلولو دعوی وکړه، اوس په پورته صورت کې د قصاص یا دیت د شرعی فیصلې نه مونږ خبر کړئ؟ بینواتوجروا

المستفتی: اهلیان سری کوټ...... ۸ شعبان ۱۴۰۱ھ

الجواب: که دا قتل او ټریکټر، ویګن وغیره سیزل د طرفین نه علاوه د ثالث اشخاصو په شهادت سره ثابت شو نو د دې سوزونکو نه به ضمان او تاوان اخستل کیږی. (۳) او د قتل کونکی سړی نه به قصاص اخستل کیږی.

---

۱) وفی الهندیة :ومن عفا من ورثة المقتول عن القصاص فلا سبیل إلی القصاص۔
(فتاوی هندیة ۶/۲۱ کتاب الجنایات، الباب السادس فی الصلح والعفو)

۲) قال العلامة العینی :وحکی عن القاضی إسماعیل وغیره أن قتل القاتل حد واردع لغیره وأما فی الاخرة فالطلب للمقتول قائم لأنه لم یصل إلیه حق وقیل یبقی له حق التشفی۔
(عمدة القاری ۱/۱۵۷ کتاب الأیمان،باب علامة الإیمان حب الانصار)

۳) وفی شرح المجلة :إذا اتلف واحد مال غیره الذی فی یده أوفی ید أمینه قصداً أو من غیر قصد یضمن۔(شرح المجلة لسلیم رستم باز رحمه الله تعالی ۵۰۸،المادة نمبر ۹۱۲)

(۱) او د قتل عمد په تقدیر باندې په مال باندې مصالحت هم صحیح دې که هغه مقدر دیت وی یا د هغې نه کم او زیات وی. (۲) د مقدار تعیین د طرفین په رضامندئ باندې موقوف دې او د باقاعده شهادت نه کیدو په تقدیر باندې به منکر ته د قسم ورکولو فیصله ورکولې شی یعنی د وژلو او سیزلو نه منکر ته به قسم ورکولې شی. (۳) (ماخوذ از شرح المجلة وهنية)

نوټ: د مجرمانو نه علاوه د نورو کسانو نه تاوان اخستل ددې آیت ﴿ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرٰی ﴾ مخالف دی.

د دوه ډلو ترمینځه په شخړه کې د صلح نه پس د جوړ مړی د قصاص او دیت مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په دوه ډلو ترمینځ جنګ وشو او وروستو پکښې صلح هم وشوه خو یو سړی په مرض الموت کې دا وویل چې زه په دې جنګ کې زخمی شوې او که زه مړ شوم نو زما وفات به هم د دې د وجې نه واقع کیږی اگر چې په هغه باندې د زخم وغیره نخښه نشته نه چا زخمی لیدلې دې اوس هغه مړ شوې دې نو شرعی حکم څه دې؟

المستفتی: شیر غنی مدرسه دار الارشاد چمن کوئټه .... ۱۴ ربیع الاول ... ۱۹۷۴ء

الجواب: په صورت مسئوله کې نه د قصاص جواز شته او نه ده دیت وغیره،

---

۱) وفی الهندية :أما العمد فما تعمد ضربه بسلاح أو مايجرى مجرى السلاح فى تفريق الأجزاء ...وموجب ذلک المأثم والقود.

(فتاوى عالمگيرية ۶/۲ كتاب الجنايات ،الباب الأول)

۲) وفى الهندية :واذا اصطلح القاتل وأولياء القتيل على مال سقط القصاص ووجب المال قليلاً كان أو كثيراً.(فتاوى عالمگيرية ۶/۲۰ الباب السادس فى الصلح والعفو)

۳) وفى شرح المجلة :فإذا أظهر المدعى العجز عن إثبات دعواه حلف المدعى عليه بطلبه.(شرح المجلة ۱۰۹۳: المادة نمبر ۱۷۴۲)

لعدم الجرح ولوجود الصلح كما في الدرالمختار: ومن جرح رجلاً عمدًا فصار ذات فراش ومات يقتص ...وقدمنا أنه لو عفا المجروح أو الأولياء قبل موته صح(١) فافهم.وهوالموفق

تاديبا او د مور د لاندې د مړ کيدونکی د قتل ترمينځه فرق

سوال: څه فرمائی علماء دين ددې مسئلې په باره کې چې زينب دخپل وړوکی خوی سره په بستره باندې ناسته وه، سحر څه گوری چې خوی ئې مړ شوې وو نو آيا په زينب باندې به د شريعت له مخې ديت يا کفاره لازميږی يا نه؟

الجواب: په صورت مذکوره کې شرعا په زينب باندې کفاره واجب نه ده، كما في فتاوى أنقروية ص ١٨٠ :رجل ضرب ولده الصغير في أدب فمات، قال أبوحنيفة رحمه الله تعالى يضمن الدية وعليه الكفارة وقال أبويوسف رحمه الله تعالى لاكفارة عليه ولو ضربه المؤدب بإذن والده لاضمان على المؤدب وعليه الكفارة وقال محمد رحمه الله تعالى لاكفارة عليه وكذلك قال أبويوسف رحمه الله تعالى في القتل الذي يوجب الدية من جنايات الخانية،(٢) وذكر في أواخر فصل في البقار والراعي من إجارة الخانية مفصلًا: والمعلم إذا ضرب صبيًا أو الأستاد المحترف إذا ضرب التلميذ فمات من ضربه ذلك قال الإمام الفضلي إن ضربه بأمر أبيه أووصيه ضربًا معتادًا في الموضع المعتاد لايضمن وان ضربه ضربا غير معتاد ضمن .الخ(٣)

مجيب: مولوی فضل ودود دواړی جندول ... يکم شعبان ١٤٠٣هـ

د پورته مسائلو په اړه کې ستاسو څه رايه ده؟ بينوا توجرو

المستفتي: نامعلوم

---

١) (الدرالمختار ٥/٣٨٦ فصل فيما يوجب القود وما لايوجبه)

٢) (فتاوى خانية على هامش الهندية ٣/٤٤٤ فصل في القتل الذي يوجب الدية)

٣) (فتاوى خانية على هامش هندية ٢/٣٣٧ فصل في البقاروالراعى)

الجواب: دا مسائل ټولپه صحیح دی خو د دې نه دا نه لازمیږی چې د اودهٔ مور په ډډه اوښتلو سره دې په هغې باندې کفاره نه وی

لکونه قتلاً غیر حق (۱) وعلی وجه المباشرة، بخلاف القتل بالتأدیب فإنه قتل بحق، وبخلاف سقوط الصبی من البیت ونحوه لکونه قتلا لا علی وجه المباشرة. ولو سلم کونه قتلاً بسبب فموجبه وجوب الدیة دون الکفارة (۲) فافهم. وهو الموفق

د کمیونسټو د کېښودل شوي بم د وجې نه د مقتول د شهادت حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د روسیانو جوړ کړې کمیونسټ افغان حکومت په ځمکه کې بم ږدی ځوک چې په هغې باندې راشی او د خپو لاندې ئې شی نو انسان هلاکوی او اکثر سر یا لاس الوځوی داسې انسان ته به غسل ورکولې شی او که بغیر د غسل نه به ښخولې شی؟ دلته په محاذونو باندې د مجاهدینو سره داسې پیښې کیږی؟ بینوا توجروا

المستفتی: حاجی محمد دار العلوم نظامیه شمالی وزیرستان ... ۶ صفر ۱۴۰۵هـ

الجواب: چونکې دا قتل، قتل سببی دې په دې وجه به مقتول ته غسل نه شی ورکولې کما فی الهندیة ۱/۱۷۹ قبیل باب السجدات: والأصل أن کل من صار مقتولاً فی قتال ثلاث، أهل الحرب أو البغاة أو قطاع الطریق بمعنی مضاف إلی العدو سواء کان بالمباشرة أو التسبیب کان شهیدًا وکل من صار مقتولاً بمعنی غیر مضاف إلی العدو لا یکون شهیدًا کذا فی المحیط (۳)

نوټ: که مجاهدین هم پټ بمونه ږدی نو د اشتباه د وجې نه به دا حکم نه جاری کیږی. والله اعلم

---

۱) قال العلامة ابن نجیم رحمه الله تعالی: والخطاء ...وما جری بمجراه والنائم إذا انقلب علی رجل فقتله، الکفارة والدیة علی العاقلة. (البحر الرائق ۸/۲۹۲ کتاب الجنایات)

۲) قال الحصکفی رحمه الله تعالی: والخامس قتل بسبب ...وموجبة الدیة علی العاقلة لا الکفارة. (الدر المختار ۵/۳۷۷ کتاب الجنایات)

۳) (فتاوی هندیة ۱/۱۷۹ قبیل باب السجدات)

په معافئ سره د قصاص د ساقط کیدو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې بو قیدی کوم ته چې د مرګ سزا اورروليې شوې وی. او وروستو معلومه شی چې هغه د دې سزا يعنی قصاص قابل نه دې په داسې طريقه چې د مقتول د پلار مير اكبر بيان دې چې زما د خوی قتل سحر وختی شوې دې. د تفتيش دوران كې زما نه تپوس نه دې كړې شوې بهر حال كه زما د خوی محمد اقبال قاتل زما ورور شاه ولی الله وی نو بيا هم ما هغه ته دا قتل وبخښلو. د مقتول د مور بيان دې چې زه مسماة شيربانو د خپل خوی محمد اقبال قتل د الله پاك دپاره شاه ولی الله ته بخښم لهذا ملزم دې آزاد كړې شی. د دې نه علاوه د مقتول ورور شير نواز د خپلې مور په بيان باندې دستخط كړې دې. لهذا اوس زه غواړم چې په قانون شرعی سره متعلقه حكام خبر كړم چې اوس زما د مجرم كيدلو يا بې ګناه كيدلو مسئله باقی پاتې نه شوه، تاسو په خپل لاس مبارك باندې دستخط كولو سره مهر ولګوئ چې د دې مصيبت نه راته خلاصې ملاؤ شی.

المستفتی: شاه ولی الله ضلع كيملپور ... ۱۳ جنوری ۱۹۷۵ء

الجواب: واضحه دې وی چې قصاص د اولياء مقتول حق دې، هغوی د قصاص اخستلو او معاف كولو مجاز دی، د هغوی په معاف كولو او معافی وركولو سره مجرم خلاصيږی. دا حكم الله پاك په قرآن كريم كې ذكر كړې. ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ﴾ (سورة البقرة ۲۲) (۱) وكذا صرح به فى الحديث، رواه الدارمی كما فی المشكوة ۲/۲ ۳۰۲ (۲). وهو الموفق

---

۱) (سورة البقرة ۱۷۸)

۲) وفی المشكوة :عن أبی شريح الخزاعی قال سمعت رسول الله ﷺ يقول :من أصيب بدم أو خبل فهو بالخيار بين إحدى ثلث بين أن يقتص أو يعفو أو ياخذ العقل.

(مشكوة المصابيح ۲/۳۰۱ كتاب القصاص، الفصل الثانی)

د دواینو په طور ماشوم ته افیون ورکولو سره د هغه په مړ کیدو باندې د ضمان حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې افیون د دوایۍ په طور ورکړې شي او هغه مریض مړشي نو آیا د هغه په ورکونکي باندې به دیت یا ضمان واجب وي یا نه؟ جواب راکړئ. **بینواتوجروا**

المستفتی: مولانا حبیب الله قندهاری حالا ساکن کوئټه .....۱۸ ربیع الاول ۱۴۰۱ھ

الجواب: که دا افیون ورکول د ماهرینو د خبرو یا تجربې نه ثابت وي چې په دې سره ماشوم ته صحت ملاویږي نو په داسې حادثه کې ضمان نه واجبیږي خو په دې شرط چې د خوراك په مقدار کې د حد نه تجاوز نه وی کړې شوې، کنه نو دیت او کفاره به واجب وی یدل علیه مافی الهندیة ۶:۳۷(۱) وابی داؤد ۲:۶۳(۲) والله اعلم

د اعتراف او شهادت نه بغیر قاتل قتلول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې دوه ورونه دی. د هغوی د ماشوم والی نه خپل مینځ کې تکرار او شخړې راځی، چې کله ځوانان

---

۱) وفی الهندیة :البزّاع أو الفصّاد أوالحجّام إذا بزغ أو فصد أو حجم وکان بإذن المولی فی العبد أو بإذن الولی فی الصبی وسری إلی النفس فمات فلا ضمان علیهم، وکذلک الختان فی هذا، فهؤلاء لایضمنون السرایة بلا خلاف.
(فتاوی هندیة ۱۶/۳۴،الباب التاسع فی الأمر بالجنایة ومسائل الصبیان)

۲) وقال الإمام أبوداوٗد رحمه الله تعالی :عن عمرو بن شعیب عن أبیه عن جده أن رسول الله ﷺ قال :من تطبب ولا یعلم منه طب فهو ضامن...قال رسول الله ﷺ أیما طبیب تطبب علی قوم لایعرف له تطبب قبل ذلک فأعنت فهو ضامن.
(سنن أبی داوٗد ۲/۶۳باب فیمن تطبب ولا یعلم منه طب فأعنت)

شو او د هغوی بچی پیدا شو نو یو د خپل ځوی دپاره کور جوړول غواړی او بل هم د خپل ځوی دپاره. لهذا په دې باندې د دواړو وروڼو ترمینځه شخړه وشوه او په دې سره یو ورور زخمی هم شو ددې نه پس جرګې کیدلې، څو ځله فیصله وکړې شوه خو شخړه کیدله، آخر د شپې یو ورور ووژل شو، وارثانو په هغه باندې دعوی وکړه یعنی د مقتول ورور ځامنو په خپل تره باندې دعوی وکړه خو تره ئې صفا انکار وکړو او د قسم دپاره هم تیار دې اوس مونږ پریشانه یو چې څه وکړو، اوس زمونږ دپاره خپل تره وژل څنګه دی؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: عزیز الرحمان پېښور

الجواب: چونکې دا ملوث سړې نه اعتراف کوی او نه په دې باندې شاهدان شته لهذا دهغه وژل ناجائز او بې قاعدې کار دې (۱) ممکنه ده چې چا د دواړو خاندانونو ترمینځه د دشمنۍ د تیزولو دپاره دا اقدام کړې وی. بهر حال په قسم باندې انکار کول اصولی رد دې. **وهوالموفق**

د قتل د اقرار نه په انکار باندې په دروغه قسم کول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو هلك د شپې ووژل شو. چې د هغه بدن سحر ملاؤ شو، قاتل مالدار او بااثر وو. چې د هغې د وجې نه پولیسو صحیح تفتیش اونکړې شو. دقاتل ډله د مقتول ورور او پلار له لاړل او ویې منله چې مونږ قتل کړې دې لهذا مونږ دې معاف کړې شو خو مسئله حل نه شوه، او تفتیش کرائمز برانچ ته اوسپارل شو، د مقتول پارټۍ د قاتل د قوم نه دوه سپین ږیري منتخب کړل چې که دوی په قرآن کریم

---

۱) وفی الهدایة: وإذا صحت الدعوی سأل القاضی المدعی علیه عنها فإن اعترف قضی علیه بها لان الإقرار موجب بنفسه فیأمره بالخروج عنه وإن انکر سأل المدعی البینة لقوله علیه السلام: ألک بینة؟ فقال لا، فقال... و إن أحضرها قضی بها لانتفاء التهمة عنها.

(هدایة ۳/۲۰۲ کتاب الدعوی)

باندې قسم خوړلو سره ووائی چې ملزم بې قصور دې نو مونږ به مقدمه واپس واخلو لهذا دوه کسانو په قرآن کریم باندې لاس کیښودلو سره قسم وکړو چې قاتل بې قصور دې حال دا چې قاتل مخکښې منلې وه، د دې نه وروستو ئې هم د ډیرو خلقو مخکښې ویلې دی چې مونږ خپل حج او ایمان ضائع کړو، آیا په دې خلقو باندې جنازه جائز ده، په جماعت کې د دوی پریښودل او هغوی سره تعلق ساتل څنګه دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: احمد حسین واپډاکالونی اسلام آباد... ۱۷ اکتوبر ۱۹۸۷ء

الجواب: که واقعی دې کسانو په دروغه باندې قسم کړې وی نو دوی د فساق او فجّارو په ډله کې راغلل. توبه کول په هغوی باندې لازم او ضروری دی (۱) او چونکې په دې دور کې صالحین ډیر کم دی، په زرو کې یو سړې هم صالح نه ملاویږی، لهذا د دې تعزیری احکاماتو جاری کول نه شی کامیابیدې **وهوالموفق**

د بل قوم مال، بچی او څاروی په انتقام کې هلاکول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ د کلی خلقو د بل کلی په خلقو باندې حمله وکړه او زنانه، ماشومان او څاروو پورې ئې هرڅه هلاک کړل. نو اوس که دا د بل کلی خلق په دې لومړې کلی باندې د بدلې اخستلو دپاره حمله وکړی او د هغوی زنانه او ماشومان قتل کړی نو د دې به څه حکم وی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولاناګلاب خان وزیرستانی... ۱۷ اکتوبر ۱۹۸۷ء

الجواب: بدله به باقاعده په قصاص او خون بها سره اخستلې شی نه په ظلم

---

۱) قال العلامة الحصكفي رحمه الله: وهي غموس تغمسه في الإثم ثمّ النار وهي كبيرة مطلقا لكن إثم الكبائر متفاوت إن حلف على كاذب عمداً ولوغير فعل–ويأثم بها فتلزمه التوبة (الدرالمختار ۳/۵۱ كتاب الأيمان ،مطلب في حكم الحلف بغيره تعالى)

او بغاوت سره. (۱) وهوالموفق

ذېل مېنځ کې د قتل کېدونکي د قصاص او دیت مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د دوه کسانو د اوبو په نمبر باندې شخړه وه، دواړو یو بل په چاړهٔ باندې وهل شروع کړل خو د یو د لاس نه بیلچه او چاړهٔ و نه چلیدل او د بل د لاس نه چاړه وچلیده او هغه ئې قتل کړو، نو دا قتل عمد دې که خطاء؟ او د دې جرم سزا څه ده؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: فضل احد سکنه سید آباد مردان .... ۱۷ جولائی ۱۴۰۱ھ

الجواب: که دا قاتل مدافعت کونکې وو نو د هغه مقتول وینه ضائع ده، نه په دې کې دیت واجب دې او نه قصاص (هندیة: ۶: ۷) (۲) او که د دې مقتول د دوباره وار کولو اراده نه وه نو د هغه په قاتل باندې قصاص واجب دې او په هر حال کې دا قتل قتل عمد دې (هندیة: ۶: ۷)(۳) **فلیراجع. وهوالموفق**

---

۱) قال العلامة القرطبی رحمه الله: وإن الولیّ فرض علیه الوقوف عند قاتل ولیّه وترک التعدّی علی غیره کما کانت العرب تتعدی فتقتل غیرالقاتل وهو معنی قوله علیه السلام إن من أعتی الناس علی الله یوم القیامة ثلاثة رجل قتل غیر قاتله الخ۔
(الجامع لأحکام القرآن ۲/۲۴۰)

۲) وفی الهندیة: ومن شهر علی المسلمین سیفًا وجب قتله ولاشیئ بقتله وکذلک إذا شهر علی رجل سلاحًا فقتله أوقتله غیره دفعًا عنه فلا یجب بقتله شیئ۔
(فتاوی هندیة ۶/ ۷، الباب الثانی فیمن یقتل قصاصًا)

۳) وفی الهندیة: ومن شهر علی رجل سلاحا فضربه وانصرف ثم إن المضروب ضرب الضارب ضربة وقتله فعلی القاتل القصاص وهذا إذا ضربه الأوّل وکف عن الضرب علی وجه لایرید ضربه ثانیا کذا فی الکافی۔
(فتاوی هندیة ۶/۷، الباب الثانی فیمن یقتل قصاصا)

د زنا په حالت کې مور او خور قتلول

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې يو سړې کور ته داخل شو او هغه د مور يا خور سره پردې سړې په غير حالت کې وليدو نو که هغه دا سړې يا خور، مور هم دې وخت کې قتل کړل نو آيا په آخرت کې به پرې مواخذه وي يا نه؟ **بينواتوجروا**

الجواب: دا قتل غير شرعي قتل دې، په دې به مواخذه وي (١) **وهوالموفق**

١: **زه قصاص نه اخلم او معافي هم نه ئم کولې په شان الفاظو کې د قصاص ساقط کيدل**

٢: **د يو سړي په بدل کې د ډيرو کسانو نه او غير شرعي طريقې سره قصاص اخستل**

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې د مقتول وارثين وائي مونږ قصاص هم نه اخلو او معافي هم نه کوو. او وائي چې د قرآن او سنت په رڼا کې فيصله کوو خو د شرعي فيصلې حکم په فديه کې څه دې؟

د قاتل دپاره په ډز کولو سره د قتلولو فيصله، په اوبو کې د ډوبولو فيصله، په لرګي باندې د وهلو فيصله او په مرئ کې د رسۍ اچولو سره قتلولو فيصله څنګه ده؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: دهکوبابا تحت بهائي...... ١٠ محرم الحرام ١۴٠٦ هـ

الجواب: د قاتل په قتل عمد سره سزا قصاص دې که دا قتل يو سړې وي يا

---

١) قال العلامة الحصکفي رحمه الله: وفي المجتبى الأصل أن کل شخص رأى مسلما يزني يحل له أن يقتله وإنما يمتنع خوفا من أن لا يصدق أنه زنى.

وقال العلامة الشامي رحمه الله: وحاصله أنه يحل ديانة لاقضاء فلا يصدقه القاضي إلا ببينة.

(الدرالمختار مع ردالمحتار ٣/١٩٧باب التعزير، مطلب يکون التعزير بالقتل)

ډیر کسان وی (شامی)(۱) وغیره(۲) چې کله ولی دا ووائی چې زه قصاص نه اخلم نو قصاص ساقط شو. (۳) او خون بها د طرفین په مرضیٔ سره ثابتیږی او د دې مصالحت په صورت کې د هغه دپاره خاص مقدار نشته (۴) ۴. بهر حال د قاتل متعلق قصاص او خون بهـ نه علاوه دا نورې فیصلې غیر اسلامی فیصلې دی. (۵) لحدیث لاقود الابالسیف (ابن ماجة)(۶) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة الحصكفى رحمه الله :ويقتل جمع بمفرد إن جرح كل واحد جرحًا مهلكًا...ويقتل فرد بجمع اكتفاء به للباقين.
(الدرالمختار ۳۹۵،۵/۳۹۴باب القود فى ما دون النفس)

۲) فى الهندية :القصاص واجب بقتل كل محقون الدم على التابيد إذا قتل عمداً ...ولو قتل واحد جماعة محضر أولياء المقتولين قتل بجماعتهم ولا شيئى لهم غير ذلك وإذا قتل جماعة واحداً عمدا تقتل الجماعة بالواحد.(فتاوى هندية ۵،۶/۴،الباب الثانى فيمن يقتل قصاصًا)

۳) فى الولوالجية :عفا أحدا لورثة تحوّل نصيب البقية مالاً،لأن الواجب قصاص واحد فإذاعفا أحدا لورثة تعذر على الباقى استيفاء البعض.
(فتاوى الولوالجية ۵/۲۹۴كتاب الديات)

۴) وقال العلامة ابن عابدين :وإذا وجب لرجل على رجل قصاص فى نفس أوفيما دونه فصالحه على مال جاز قليلا كان أو كثيراً.
(ردالمحتار ۵/۳۸۲فصل فيما يوجب القود وما لا يوجبه)

۵) وقال العلامة ابن نجيم :وإنما يقتص بالسيف...لنا ما رواه سفيان من قوله عليه الصلاة والسلام :لا قود إلّا بالسيف وهو نص على نفى استيفاء القود بغيرالسيف...و المراد بالسيف السلاح هكذا فهمت الصحابة رضى الله عنهم.
(البحر الرائق ۸/۲۹۷باب ما يوجب القصاص وما لايوجبه)

۶) (سنن ابن ماجه ۱۹۶باب لا قود إلّا بالسيف)

د قتل عمد په صورت کې بدل صلح په قاتل باندې واجب دې

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې د يو سړي پلار چا مړکړو، اوس هغه صلح کول غواړي نو آيا وارثان ئې ديت ادا کولې شي؟ بينواتوجروا

المستفتي: محمد شاه بنوي متعلم حقانيه اکوړه خټك... ۱۱ اکتوبر ۱۹۸۴ء

الجواب: د مصالحت په صورت کې بدل صلح صرف په قاتل باندې واجب ده او نور رشته دار ورسره کومك کولې شي. هندية (۶: ۲۵) (۱) وهوالموفق

قاتلينو لره خپله د قتلولو او هغوی ته د روپو ورکولو والا حکم

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې يو خای کې نامعلوم قتل وشو. په څلورمه ورځ باندې د قاتلانو ترۀ راغلو او وې ويل چې دا قتل مونږ کړې دې بيا مونږ جرګه يعنی دوه زره قبائل راجمع کړل درې وارو قاتلانو د هغوی مخکښې د جرم اقرار وکړو او ويې ويل چې فلانی سړی مونږ ته د دې قتل په بدل کې يو لاکهه روپئ راکړې وې. د بيان په وخت هم هغه سړې او د هغه ورور موجود وو. مونږ د خلقو مخکښې درې واړه په ډزو باندې قتل کړل. مهربانی وکړئ د اسلامی قانون موافق د هغه دوه کسانو سزا څه ده؟ بينواتوجروا

المستفتي: عبدالقادر دا کخانه بل ټنګ ضلع کوهاټ... ۱۵ جولائی ۱۴۰۱ھ

الجواب: دا فيصله په قومی رواج باندې شوې ده، په اسلامی اصولو باندې

---

(۱) وفی الهندية: وکل عمد سقط القصاص فيه بشبهة فالدية فی مال القاتل وکل إرش وجب بالصلح فهو فی مال القاتل (فتاوی هندية ۶/۲۴، الباب الثامن فی الديات)

وقال العلامه الحصكفی: واعلم أنه لاتعقل عاقلة جناية عبد ولاعمد ولامالزم بصلح أی عن دم عمداً أوخطأ اه، فإنه علی القاتل حالا إلّا إذا اجل.

(الدر المختار ۵/۴۵۵ کتاب المعاقل)

بناء نه ده. لعدم تحقق الدعوى عند الحاكم وهو الشرط كما في رد المحتار والهندية. هم دغه شان په شرط د صدق دا قاتلين د رقم ورکونکو قاتلينو د طرف نه مکرهين نه وو.

باقي جواب د ما قيل : واضحه دې وی چې فقهاء کرامو، متکلمينو او د حديث مبارك د تصريح مطابق ﴿من مات ولم يعرف امام زمانه فقد مات ميتة الجاهلية﴾(۱) په اهل اسلام باندې امام او بادشاه مقرر کول واجب دی.(۲) په کوم وطن کې چې مسلمان بادشاه نه وی هلته ډېر مشکلات راځی مثلاً د قتل عمد په صورت کې قصاص اخستل حکم شرعی دې خو د قصاص اخستلو دپاره دعوی شرط ده. كما في ردالمحتار ۶/۵۵۰ قبيل باب القود فيما دون النفس: السابعة لابد في القصاص من الدعوى بخلاف الحد سوى حد القذف(۳) پس بهر حال دا فيصله مسطوره يوه قومی فيصله ده شرعی فيصله نه ده. هم دغه شان د دې قاتلانو په څه روپو باندې د قسم خوړلو الزام ناقابل سماعت دې لفسقهم او نه د قتل يا تعزير سبب دې لعدم ثبوت هذا

---

۱ ﴾ قال العلامة على بن سلطان رحمه الله :(عن عبدالله بن عمر رضى الله عنه قال سمعت رسول الله ﷺ يقول: من مات وليس فى عنقه بيعة مات ميتة جاهلية (رواه مسلم)وهو معنى ما اشتهر على الألسنة وذكره السعد فى شرح العقائد من حديث من مات ولم يعرف إمام زمانه مات ميتة جاهلية.

(مرقاة المفاتيح ۷/۲۰۶ كتاب الإمارة والقضاء)

۲ ﴾ وفى شرح العقائد :ثم الإجماع على أن نصب الإمام واجب....والمذهب أنه يجب على الخلق سمعاً لقوله عليه الصلاة والسلام: من مات ولم يعرف إمام زمانه فقد مات ميتة الجاهليه ...والمسلمون لابدلهم من يقوم بتنفيذ احكامهم وإقامة حدودهم.

(شرح العقائد ۱۱۰،۱۰۹)

۳ ﴾ (الدر المختار على هامش ردّ المحتار ۵/۳۹۰ قبيل باب القود فيما دون النفس)

الالزام بالثبوت الشرعی (١) وبالجملة القتل صدر من القاتلین طوعا لا کرها (فافهم) وهو الموفق

د شهید حکمی د قاتلانو معلومیدل او د فقهاء کرامو د عباراتو مطلب

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې څو معلوم کسانو مثلا زید، عمر، بکر او خالد څلورو واړو ولید قتل کړو، په دې څلورو واړو سړو کې دا معلومه نه ده چې هغه د چا په ټوپك یا چاړۀ سره قتل شوې دې یا که صرف یو ډز ولګیدو او مړ شو. تعین د قاتل کوم چې فقهاء لیکی، اوس په دې صورت خاصه کې تعین موجود دې یا نه او ولید شهید شوې دې یا نه؟ دویم صورت دا دې چې یو غیر معلوم التعداد او غیر معلوم الاسامی کسانو ولید قتل کړو نو مقتول ولید شهید شوې دې یا نه؟ د لاندې عبارتونو څۀ مطلب دې: إلا أن یعلم أنه قتل بحدیدة ظلما أی و یعلم قاتله عینا فتح القدیر قیل هذا إذا علم قاتله عینا، عنایة، أقول کذا فی النهایة وفی شرح الکافی وتاج شریعة والإتقانی، فتح القدیر ٤٧٨ مطبع مصر، او صاحب بنایه د دې عبارت مذکوره شرح فرمائیلو سره داسې لیکی: (وهذا فیما اذا علم قاتله الخ بتغیر) بنایة جزثانی من الجلد الاول ١٤٢.

المستفتی: مولوی محمد یوسف واندہ لکی مروت ضلع بنون

الجواب: په دې دواړو صورتونو کې مقتول شهید حکمی دې ځکه چې دومره مقدار متعین دې چې دا سړې ظلما قتل شوې دې او د هغه په قاتلینو باندې قصاص واجب دې. (٢) اګر چې په هغوی باندې اثبات نه دې شوې یدل علیه ما فی البحر وبهذا یعلم أن من قتله اللصوص فی بیته ولم یعلم له

---

١) وقال المرغینانی: ومنها الشهادة ببقیة الحدود والقصاص تقبل فیها شهادة رجلین...وما سوی ذلک من الحقوق تقبل فیها شهادة رجلین أورجل وامراتین سواء کان الحق مالا أوغیر مال.(الهدایة ٣/١٥٤ کتاب الشهادة)

٢) قال العلامة المرغینانی: فالعمد ما تعمد ضربه بسلاح أوما أجری مجری السلاح..... وموجب ذلک المائم والقود.(الهدایة ٤/٥٥٩ کتاب الجنایات)

قاتل معين لعدم وجودهم فإنه لا قسامة ولا دية على أحد لانهما لا يجبان إلّا إذا لم يعلم القاتل وهنا قد علم أن قاتله اللصوص وان لم يثبت عليهم لفرارهم فليحفظ هذا فإن الناس عنه غافلون ۲/۲۰۰ـ(۱) وهوالموفق

په حدودو او قصاص کې د فاحشې زنانه په ګواهۍ باندې فیصله کول د قواعد اسلامیه نه خلاف دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د قتل په یو کیس کې عینی شاهد صرف یوه فاحشه زنانه ده. د قاضی د دې فاحشې زنانه په شاهدۍ باندې ملزم ته دمرګ سزا اورول څه حکم لری، او آیا دا سزا ورکونکی د الله پاک په نزد په دنیا او آخرت کې بری الذمة کیدې شی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: اسماعیل شجاع آبادی، عزیز الرحمن جالندهری
مجلس تحفظ ختم نبوت ملتان... ۱۵ شعبان ۱۴۰۲ھ

الجواب: په حدود او قصاص کې چې هرکله د عادلو ښځو شهادت نامنظور او کالعدم دې نو د یوې فاحشې زنانه شهادت به څنګه منظور او مؤثر وی. قال صاحب الهداية ۳: ۱۵۳ ولا يقبل فيها شهادة النساء لما ذكرنا (۲) وبمعناه في جميع كتب الفقه (۳) بهر حال د داسې مشتبه شهادت د وجې نه د مرګ سزا ورکونکې حاکم (یعنی د قصاص حکم ورکونکې) د قواعد اسلامیه نه منحرف دې. وهوالموفق

د اُجرتی قاتل د وارثانو د اُجرت په بدله کې په خمکه باندې دعوٰی وغیره صحیح نه ده

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې بل سړی

---

۱) (البحر الرائق ۲/۲۰۰ كتاب الجنائز، باب الصلاة في الكعبة)

۲) (هداية ۳/۱۵۴ كتاب الشهادة)

۳) وفي الهندية: ومنها الشهادة ببقية الحدود والقصاص تقبل فيها شهادة رجلين ولا تقبل في هذين القسمين شهادة النساء۔
(فتاوی عالمگيرية ۳/۴۵۱ كتاب الشهادات)

په دې وینا قتل کړی چې زما دشمن قتل کړه نو دا سړې هغه دشمن قتل کړی
د دې نه پس دا مقتول له والا قاتل ته لاړ شی او د هغه په طرفداریٔ کې هر وخت
پیش کیږی خو د څه اختلاف د وجې نه مقتول له والا قاتل قتل کړی په دې
صورت کې د مقتول ثانی وارثان په یوه خاص ځمکه باندې دا دعوی وکړی
چې دا هغه مقتول له قاتل (مقتول ثانی) ته د قتل په أجرت (مزدوری) کې
ورکړې وه آیا د هغوی دا دعوی صحیح ده یا نه، که صحیح وی نو د دې د
ثبوت او اثبات دپاره د کومو څیزونو او دلائلو ضرورت دې **بینوا توجروا**

المستفتی: مولانا مغفور الله مدرس دار العلوم حقانیه ... ۳۰ جولائی ۱۹۹۰ء

الجواب: چونکې دا قتل په أجرت (مزدوری) باندې دې او أجرت (مزدوری) علی القتل ناجائز دې، لهذا نه دعوی صحیح ده او ثبوت او اثبات محتاج دې **کما فی شرح التنویر: ولا لاجل المعاصی (هامش رد المحتار)** (۱)

او دا استیجار د قصاص د وجې نه وی نو بیا هم دا حکم دې

لان القصاص لا بد له من الدعوی کما فی شرح التنویر علی هامش رد المحتار. (۲) **وهو الموفق**

...

۱) (الدر المختار ۵/۳۸ کتاب الإجارة، باب الإجارة الفاسدة)

۲) وفی الدر المختار: السابعة لا بد فی القصاص من الدعوی بخلاف الحد۔
(الدر المختار ۵/۳۹۰ کتاب الجنایات، قبیل باب القود فیما دون النفس)

كتاب الدية والكفارة

د پاکستانۍ روپۍ په حساب سره د دیت مقدار

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په قتل خطاء کې د دیت مقدار، د موجوده روپیو په حساب سره څومره جوړیږي؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: محمد شاه بنوی، متعلم حقانیه اکوړه ختك ... ۱۷ اکتوبر ۱۹۸۴ء

الجواب: په قتل خطاء کې دیت څلویښت روپۍ فی توله په حساب سره یو لاکھ پنځه زره شل روپۍ جوړیږي. (۱) **والله اعلم بالصواب**

د زنانه دیت، د سړي په مقابله کې د نیم کیدو نه د منکر حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې دلته زید د ښځې د دیت د سړي په مقابله کې د نصف کیدو د اجماعی مسئلې انکار کولو سره د مساوات دعوی کوی او په خپل موقف باندې دلائل پیش کوی، صحیح احادیث ته ضعیف وائی، د اجماع صحابه او اجماع امت منکر دې، د ائمه اسلام موقف ته غلط وائی، او هغوی ته زندیق وائی. د هغه په باره کې شرعی حکم څه دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: غلام رسول، نئی انارکلی، لاهور ۷ نومبر ۱۹۸۶ء

الجواب: د تفصیل نه همت لرم او نه فرصت، اجمالاعرض دا دې چې یو شاذ موقف خپلولو سره د مومنانو لار پریښودل مردودیت او الحاد دې. د ائمه اربعه د طرف نه متعین شوې معنی پریښودلو سره د بلې معنی اختیارولو

---

(۱) د دیت مقدار د چاندۍ (سپینو زرو) په حساب سره لس زره درهم دی او ددې نه ۲۶۲۵ تولې جوړیږي، نن سبا ۱۲۰۰ روپۍ د یوې تولې په حساب سره (۲۶۲۵×۱۲۰۰=۳۱۵۰۰۰۰) یودیرش لاکه او پنځوس زره روپۍ جوړیږي.

حق چاته هم نه دې حاصل (۱) بله دا چې په مردم شمارۍ کې مذکر کم، مؤنث زيات دی نو په بازاری اصول سره به د چا قيمت کم وی. بهرحال دا خلق ښځې محبوبات جوړولو سره قيمت لګوی که دې خلقو د ښځو حيثيت ته نظر کولې او يا ئې د هغوی د ذمه داريانو د مذکر د ذمه دارۍ سره موازنه کولې نو به دې تجدد کې به نه پريوتلې. وهوالموفق

قاتله مور د ځوی په قتل کې د ديت نه مستثنی نه ده

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې د ځلويښتو ورځو ماشوم د خپلې مور نه لاندې کيدو سره د خوب په حالت کې مړ شو آيا په دې صورت کې دا مور د قصاص، ديت وغيره نه مستثنی ده يا نه؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: سيدولی شاه، متعلم جامعه فاروقيه کراچی ... ۲۹ ذی الحجة ۱۴۰۴ھ

الجواب: په صورت مسئوله کې د مور په عاقله باندې ديت واجب دې، مور د دې حکم نه مستثنی نه ده. که مور مستثنی وې نو فقهاء کرامو به ضرور د دې صراحت کړې وې (۲) لکه چې د قصاص استثناء ئې کړې ده. (۳) خو ديت

---

(۱) قال العلامة ظفر أحمد عثمانی :وحاصل ما استفاد من حکم الإلحاد والتأويل الباطل ماذکره ختام المحدثين شيخ مشائخنا الشاه عبدالعزيز بن الشاه ولی الله الدهلوی قدّس سرّه من ان التاويل الباطل المعبر عنه فی القرآن بالإلحاد هو ماخالف النصوص وما عليه الامة-وهو قسمان-الأول : ماخالف النصوص القطعية المتواترة أو الإجماع القطعی فهو کفر بلاريب -والثانی :ماخالف النصوص الظنية القريبة باليقين أو الإجماع العرفی فهو ضلال وفسق دون الکفر.

(أحکام القرآن ۴/۱۴۴،بحث حکم الإلحاد والتأويل الباطل)

(۲) وفی مجمع الانهر : وأما ما أجری مجری الخطاء کنائم انقلب علی آخر فقتله وموجبها الکفارة والدية علی العاقلة-(مجمع الانهر فی شرح ملتقی الأبحر ۴/۳۱۲، کتاب الجنايات)

(۳) وفی الهندية :ولا يقتل الرجل بابنه.

(فتاوی عالمگيرية ۶/۴، کتاب الجنايات،الباب الثانی)

یو وارث هم نه اخلی، او کفاره یعنی دوه میاشتې پرلپسې روژې نیولو کې مخلص نه دي وما فی موانع الدر المختار من سقوط الکفارة فغلط من النساخ(۱) وهوواضح وهوالموفق

په عمدا قتل کونکی باندې د کفارې حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د زید او بکر ترمینځ شخړه پیښه شوه او زید مجرم دې، بکر چې هغه ووهلو نو د زید د بدلې اخستلو دپاره د هغه په عدم موجودګئ کې په قومیت باندې ځو کسانو رچه په هغوی کې د زید وارثان نه وو، په بکر حمله وکړه او بکر لره د زخمی کولو نه پس بکر حمله کونکی هم زخمی کړل چې په هغوی کې یو وفات هم شو بکر حمله د قتل په اراده نه وه کړې بلکه د ځان د بچ کولو دپاره ئې کړې وه نو قاتل (بکر) د علاقې د رواج مطابق دیت ادا کړو او زید (د مقتول) وارثانو د قاتل (بکر) نه راضی کیدو سره هغه معاف کړو نو اوس په دې قاتل باندې متواتر دوه میاشتې روژې شته یا نه او قاتل ته به په آخرت کې عذاب وی یا نه او د قاتل څهٔ حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: حافظ عبدالرحمٰن، لکی مروت ... ۵ جون ۱۹۷۱ء

الجواب: دا قتل عمد دې په دې کې کفاره واجب نه ده (۲) او که زید د شریعت په نزد مجرم او مباح الدم وی نو د هغه قتل او د هغه د مدافعینو قتل موجب قصاص ودیت نه دې (۳) بهر حال د جرم د نوعیت او کیفیت باندې د

---

۱) قال العلامة الحصکفی :والقتل اللموجب للقود أوالکفارة وان سقطا بحرمة الأبوعلی مامر. (الدرالمختار ۵ /۵۴۱ کتاب الفرائض، موانع الارث)

۲) وفی الهندیة : اما العمد فما تعمد ضربه بالسلاح ...وموجب ذلک المائم والقود الا ان یعفو الأولیاء اویصالحوا ولا کفارة فیه عندنا کذا فی الهدایة.
(فتاوی هندیة ۶/۲ کتاب الجنایات ،الباب الأول فی تعریف الجنایة)

۳) قال العلامة الزیلعی رحمه الله :ومن شهر ...[بقیه حاشیه برصفحه آئنده

خبرېدلو نه مخکښې جزوي حکم خلاف قاعده امر دې والله اعلم بالصواب

په ډرائيور باندې د ديت د معافئ نه پس کفاره ورکول ضروري دي

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې يو سړى ګاډې چلولو. د سړک ترمينځه ناڅاپه يو ماشوم راښکاره شو او ګاډى سره په جنګېدلو باندې زخمي کېدو سره مړ شو. د ماشوم مور او پلار ډرائيور معاف کړو او د ديت اخستلو نه ئې انکار وکړو. نو ايا اوس په ډرائيور باندې بل څه لازم دي يا نه؟ بينوا توجروا

المستفتي: حافظ احتشام الحق. مدرس جامعه اشرفيه پيښور ٢٧ جمادى الاول ١٤٠٨ھ

الجواب: په دې ډرائيور باندې کفاره ورکول مثلاً دوه مياشتې متواتر روژې نيول ضروري دي (١) والله اعلم

د هوائي فائرنګ په وجه په قاتل باندې کفاره او ديت لازم دي

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې د يو سړي نه د

... بقيه ازحاشيه گذشته] على المسلمين سيفا...وجب قتله ولا شيء بقتله لقوله عليه الصلوة و السلام ومن شهر على المسلمين سيفا فقد أبطل دمه ولان دفع الضرر واجب فوجب عليهم قتله إذا لم يمكن دفعه إلابه ولا يجب على القاتل شيء لأنه صار باغيا بذلک۔

(تبيين الحقائق ١٠/٦ کتاب الجنايات، باب مايوجب القود ومالا يوجبه)

(١) قال الله تبارک وتعالى: وَمَن قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ إِلَّا أَن يَصَّدَّقُوا فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا۔ (سورة النساء آيت ٩٢)

وقال العلامة الحصکفي رحمه الله: وموجبه اى موجب هذا النوع من الفعل وهو الخطأ وما جرى مجراه الكفارة والدية على العاقلة۔

(الدر المختار ٣٧٧/٥ کتاب الجنايات)

وادهٔ دوران کې د کلاشن کوپ په هوائی فائرنگ سره دوه نابالغ ماشومان هلاك شو. په دې کې د دیت او کفارې څه حکم دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولانافتح الرحمان فوجی شوګر ملز.... کهوسکی.... ١ مئ ١٩٨٨ء

الجواب: په ظاهره کې دا قتل خطاء دې په دې کې کفاره یعنی دوه میاشتې روژې نیول فرض دی او که د مقتول وارثان د دیت مطالبه وکړي نو باقاعده د هر مقتول دیت، کوم چې د شپیتهٔ روپۍ فی توله حساب سره (١٥٧٥٠٠) روپۍ دې، ادا کولې شی. (١) وهوالموفق

په واده کې د دواړو طرفونو نه ډزو سره د نامعلوم قاتل نه د مقتول د دیت مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې په مهاجر کیمپ کې یو قوم د بل قوم دپاره د ناوې راوړلو په موقع باندې حاضره شوه. د عرف او عادت مطابق دواړو طرفونو ته ډزې وشوې، هغه وخت څلور سړی په غلطۍ سره زخمی شو، په هغې کې یو وفات شو. په دې کې د قوم اختلاف شو هر یو په بل باندې دعوی کول شروع کړل چې قتل ستا د طرف نه شوې دې او بل قوم د دوی برعکس خبره کوی، اولیاء مقتول او زخمی حضرات وائی چې قاتل مونږ ته معلوم نه شو خو دومره راته معلومه ده چې تکلیف ستاسو د طرف نه رارسیدلې دې. په دې صورت کې قصاص یا دیت د چا په ذمه دې؟ بینوا توجروا(جواب په عربۍ یا فارسۍ کې راکړئ)

المستفتی: سحر ګل مهاجر... ٥ جولائی ١٤٠١ھ

الجواب: درصورت مسئوله بر هیچ کس قصاص یا دیت واجب نیست البته مصالحت بر مال که به ذمه مدعی علیهم عائد شود ممنوع نیست،ونظیره مافی الهندیة ٦/٨٥: وإذا التقی قوم بالسیوف فاجلوا عن قتیل فهو علی أهل

---

(١) قال العلامة شیخی زاده: وأما خطأ وهوفی القصد...أو فی الفعل بأن یرمی غرضًا آدمیًا ... وموجبهما الکفارة والدیةعلی العاقلة.(مجمع الانهر ٤/٣١٢، کتاب الجنایات)

المحلة إلا أن يدعي أولياءه على أولئك أو على رجل منهم بعينه فلم يكن على أهل المحلة ولا على أولئك شيئ حتى يقيموا البينة كذا في الكافي. (۱) وقال الله تبارك وتعالى: وَالصُّلْحُ خَيْرٌ. (۲) والله أعلم بالصواب

په کاڼي باندې ډز کيدو او د هغې په صورت کښې د راغورځيدونکي کاڼي په وجه باندې د زخمي کيدونکو کسانو د ضمان مسئله

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کښې چې د دوه کسانو د وادۀ په موقع باندې د ډزو دوران کښې يو نامعلوم سرې ګولۍ په کمر باندې ولګيده، د کاڼي نه يوه ټکړه جدا شوه او ګاډي کښې ناستې زنانه پرې په سرونو باندې ولګيدې چې د هغې د وجې نه ئې په سرونو باندې سخت زخم راغلو او په هسپتال کښې د علاج نه پس صحت مندې شوې اوس سوال دا دې چې د دې زنانو په زخمي کيدو او د علاج وغيره د اخراجاتو ذمه داري د شريعت په رڼا کښې په چا باندې ده؟ بينواتوجروا

المستفتي: بهادر خان، صده کرم ايجنسي... ۲ ستمبر ۱۹۸۵ء

الجواب: چونکې ډز کول بذات خود مباح دي خو د ناقابل احتراز فساد په وخت، نه د قابل احتراز فساد په وخت، پس په دې ډزو کونکو باندې باقاعده ضمان واجب دې (۳) وهوالموفق

---

۱) (فتاوی هندية ۶/۷۸، الباب الخامس عشر في القسامة)

۲) (سورة النساء آيت ۱۲۸)

۳) و في شرح المجلة: المتسبب ما كان فعله مفضيًا الى الحكم كالتلف مثلاً من غير تأثير وانما الموثر هو العلة المتوسطة لكن تلك العلة قد لا يصح إضافة الحكم إليها فيضاف إلى السبب فعند ذلک ينظر: ان كان نحوالتلف حاصلاً عن فعل المتسبب بغير حق... يضمن ما تلف فيه وإن لم يتعمد، لأنه متعمد بنفس الفعل وان حاصلاً عن فعل مباح له في ذاته إلّا أنه تعمد بقصد إيجاد العلة الموثرة التي حصل منه التلف ولا تصلح لاضافة الحكم إليهافيضمن.

(شرح المجلة ۱/۲۵۶ المادة ۹۳، المتسبب لايضمن إلّا بالتعمد)

د مور په بچو باندې د سپړو دوائی اچولو سره د هغوی په مرګ باندې د دیت حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی د سپږو دوائی کور ته راوړه، ښځې د ماشومانو په سرونو باندې د سپږو وژلو په غرض سره استعمال کړې چې په هغې سره هغه ماشومان مړهٔ شو دری بچی ئې خپل وو او دوه ئې وریرونه وو، د ډاکټر صاحب د قول مطابق به هغوی په سرونو باندې لاس رابنکلې وی او بیا به ئې هغه په خوله کې وهلې وی چې په هغې سره د هغوی مړهٔ کیدل لازمی وو اوس آیا په دې ښځه باندې دیت شرعی یا کفاره وغیره واجب ده یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالحی حقانی، بام خیل صوابی..... ۱۳ ربیع الاول ۱۳۹۶هـ

الجواب: د هغوی د قتل متعلق به دا وویل شی چې دې ماشومانو د ناپوهی د وجې نه خپل ځان وژلې دې لهذا په دې مخصوصې زنانه باندې به دیت یا کفاره واجب نه وی کما فی رد المحتار ۵/۴۸۷ :سقاه سما حتی مات إن دفعه إلیه حتی أکله ولم یعلم به فمات لا قصاص ولا دیة لکنه یحبس ویعزر، قلت التعزیر إنما یکون عند القصد ولا قصد ههنا، وقلت أیضا لا یکون هذا القتل سببا وإلا لوجب فیه الدیة فافهم فلا وجه لإیجاب الکفارة أیضا. (۱) وهوالموفق

د درمختار عبارت کې د والدین نه سقوط کفاره د کاتب غلطی ده

سوال: ما یقول العلماء فی هذه المسئلة انه اذا مات الولد تحت امه فی النوم هل تجب الکفارة علی الام ام لا؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی نور دت، معلم دینیات بحرین (سوات)

الجواب: سره د تتبع دا جزئیه ملاؤ نه شوه لهذا د قواعدو په بنیاد جواب

(۱) (الدر المختار ۵/۳۸۵ کتاب الجنایات، فصل فیما یوجب القود ومالا یوجبه)

ورکولې شي. د قواعدو تقاضه دا ده چې د مور حکم هم د نورو کسانو په شان دې یعنی په هغې باندې دیت واجب دې ځکه چې فقهاء کرامو د شبیه بالخطاء مثال لیکلې دې: کنائم انقلب علی رجل فقتله او د دې نه ئې د مور یا پلار استثناء نه ده کړې (١) قلت: وما فی الدرالمختار فی کتاب الفرائض: والقتل الموجب للقود أو الکفارة وإن سقطا بحرمة الأبوة علی ما مر أی فی کتاب الجنایات، (ردالمحتار) (٢) فغلط من الکاتب لأن ما مرهوسقوط القتل دون الکفارة فلا یدل علی سقوط الدیة فافهم ـ ویویده ما فی ردالمحتار ٥/٣٧٩: وإن سقطت میتا بعلاج أوشرب دواء تتعمد به الاسقاط أما إذا ألقته میتا ثم مات فعلی عاقلتها الدیة فی ثلث سنین إن کانت لها عاقلة وإلافقی مالها وعلیها الکفارة ولا ترث عنه شیئًا (٣) انتهی، وجه التائید ان هذا القتل لیس بعمده ولاشبهه ولافرق بین الخطأ وشبهه فی الواجب ـ (٤) فقط

په اولیاء مقتول کې د یو په معافئ سره ساقط کیدو سره دیت واجبیږي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې مسمی کرم خیل اوښې شیر قتل کړو، ملزم کرم ته د مرګ سزا واوروله شوه د دې نه پس په سپریم کورټ کې د نظر ثانی په وخت د مقتول مشر خوی او ښځې قاتل معاف کړو خو د مقتول مور قاتل نه معاف کوی لهذا تاسو ته درخواست دې چې د

---

١) وفی مجمع الأنهر: وأما ما أجری مجری الخطاء کنائم انقلب علی آخر فقتله وموجبهما الکفارة والدیة علی العاقلة. (مجمع الانهر فی شرح ملتقی الابحر ٤/٣١٢، کتاب الجنایات)

٢) (الدرالمختار ٥/٥٤١، کتاب الفرائض، موانع الإرث)

٣) (ردالمحتار ٥/٣٠٥، کتاب الحظر والإباحة، قبیل کتاب إحیاء الموات)

٤) قال الدکتور وهبة الزحیلی رحمه الله: وکذلک عقوبات القتل شبه الخطاء عند الحنفیة هی مثل عقوبات الخطاء (الکفارة والدیة علی العاقلة وحرمان القتل من المیراث والوصیة. (الفقه الإسلامی وأدلته ٧/٥٧٣٤، المبحث الرابع: القتل الخطاء وعقوبته)

تولو نه افضل حق د کوم وارث وی؟ د مور. ښځې، لور يا خوی؟ يعنی په دوی کې څوك زيات حق لری؟ بينوا توجروا

المستفتي: نامعلوم....... ٢ ربيع الثانی ١٤٠١هـ

الجواب: د دې مقتول په دې څلورو وارو وارثانو کې که يو هم معافی وکړی نو د نورو وارثانو د قصاص حق ساقطيږی او د خون بها (ديت) حقدار به شی

لما في الهندية ٦/٢٢: إن صالح أحد الشركاء من نصيبه على عوض أو عفا سقط حق الباقين عن القصاص وكان لهم نصيبهم من الدية ولا يجب للعافي شيئ من المال (١)۔ وهو الموفق

د ماشوم د مور نه لاندې کيدو سره ديت او کفاره لازم ده

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې د يوه ښځې سره وړه ماشومه اوده وه، د خوب نه په بيداريدلو باندې هغه ماشومه مړه بيا موندلې شوه دا احتمال دې چې مور پړې ورکول او دې دوران کې اوده شوې ده او د مور د سينې زورولو د وجې نه مړه شوې ده. په دې صورت کې کفاره د قتل خطاء شته يا نه؟ بينوا توجروا

المستفتي: مولانا محمد سردار، مدرس مدرسه تل... ٦ مارچ ١٩٨٤ء

الجواب: تولو فقهاء کرامو د قتل خطاء قائم مقام قتل ته د کفارې سبب

---

١) (فتاوى عالمگيرية ٦/١٢، الباب السادس فى الصلح والعفو)
وقال العلامة محمد كامل: سئلت عمن عفا من الشركاء عن القصاص هل يسقط بعفوه المذكور حق الباقين فى القصاص؟ فالجواب نعم، قال الكفوى نقلاً عن البداية ما نصه: وإذا عفا أحد الشركاء عن الدم...سقط حق الباقين من القصاص وكان لهم نصيبهم من الدية.
(فتاوى كاملية ٢٤٩، كتاب الجنايات)

ویلې دي او چا هم مور او پلار د دې نه نۀ دی مستثنی کړي (١) بخلاف القصاص (٢) بله دا چې فقهاء کرامو په مور باندې د اسقاط حمل د وجې نه کفاره لازمه کړې ده چې کله ماشوم ژوندې پیدا کیدلو سره مړ شی کمافی ردالمحتار ۵: ۳۷۹ (٣) قبیل احیاء الموات، او په شرح التنویر کې په موانع ارث کې دا عبارت (وان سقط بحرمة الابوة) د کاتب غلطی ده بدلیل قوله علی ما مر فلیراجع الی ردالمحتار ۵: ۶۷۱ (٤) وهوالموفق

د مور نه د ماشوم د لاندې کیدو نښ او احتمال سره د دیت او کفارې مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یوې زنانه سره یوه واقعه پیښه شوې ده. هغه داسې چې د شپې د اودۀ کیدو په وخت د هغې د څلور کالو ماشوم چې ژوندې او صحت مند وو خو چې سحر هغه راپاڅیده نو هغه ماشوم مړ شوې وو چې د هغه د پوزې نه وینه بهیدلې وه. لهذا داسې معلومیږی چې د مور د لاندې کولو د وجې نه دا ماشوم مړ شوې دې تاسو مونږ ته بیان کړئ چې په هغې باندې کفاره شته یا نه؟ او که وی نو څومره؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: سیف الرحمٰن. لوئر ماډل سکول باتړئ ... ۱۶ دسمبر ۱۹۷۲ء

---

١) وفی مجمع الأنهر :واماما أجری مجری الخطاء کنائم انقلب علی آخر فقتله وموجبهما الکفارة والدیة علی العاقلة-(مجمع الأنهر فی شرح ملتقی الأبحر ۴/۳۱۲، کتاب الجنایات)

٢) وفی الهندیة ولا یقتل الرجل بابنه-

(فتاوی هندیة ۶/۴ کتاب الجنایات ،الباب الثانی)

٣) قال العلامة ابن عابدین :واما إذا ألقته حیا ثم مات فعلی عاقلتها الدیة فی ثلث سنین إن کانت لها عاقلة وإلا ففی مالها وعلیها الکفارة-

(رد المحتار ۵/۳۰۵ کتاب الحظر والإباحة ،قبیل کتاب إحیاء الموات)

٤) قال العلامة الحصکفی رحمه الله :والقتل الموجب للقود أو الکفارة وإن سقطا بحرمة الأبوة علی ما مر-

(الدر المختار ۵/۵۴۱ کتاب الفرائض ،موانع ارث)

الجواب: واضحه دې وي چې په صورت مسئوله کې يقيني طور معلومه نه ده چې دا ماشوم د مور نه لاندې کيدو د وجې نه قتل شوې دې لهذا په دې کې د کفارې يا ديت حکم ورکول مناسب نه دی **لان الحکم لا يثبت بالشک والاحتمال** (١) او که بالفرض ومنلې شی چې دا ماشوم د خپلې مور نه لاندې کيدو سره قتل شوې دې نو په دې کې به ديت او کفاره ورکول وی **وفی الدر المختار: والرابع ماجرٰی مجراه(مجری الخطاء)کنائم انقلب علی رجل فقتله وموجبه الکفارة والدية علی العاقلة. انتهی(٢) بحذف يسير،قلت ولم يستثنوا عنه الوالدة فدل علی أنه لايختلف الحکم فی الوالدة،نعم! استثنوا فی العمد(٣)لأن حکم الولاد کان مغائرا عن غيره، وقلت أيضا أن ماروی مافی بعض نسخ الدرالمختار فی الموانع :والقتل الموجب للقود أو الکفارة وإن سقطا بحرمة الأبوة علی مامر(٤)فهوسبق قلم لأن المارهوسقوط القودفقط. وهوالموفق**

په ټکر کې د مړ کيدونکی موټر سائيکل باندې سور د ديت مسئله

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې د يو موټر سائيکل او ټرک ترمينځه ټکر وشی او قصور هم د موټر سائيکل والاد طرف نه وی، موټر سائيکل والامړ شو اوس به تاوان خالص په ډرائيور باندې وی يا که سورلۍ به هم په دې تاوان کې شريکولې شی، ورسره دا چې که ټرک ډک وی

(١) وفی شرح المجلة :المشروط بشرط إذا وقع الشک فی وجود شرطه لايثبت لأن ما ليس ثابتا بيقين لا يثبت بالشک کما أن الثابت بيقين لا يزول بالشک۔
(شرح المجلة١٨/١، المادة ٤،اليقين لايزول بالشک)

(٢) (الدرالمختار ٣٧٧/٥ کتاب الجنايات)

(٣) وفی الهندية : ولايقتل الرجل بابنه...و کذا الوالدة والجدة۔
(فتاوی هندية ٦/٤ کتاب الجنايات،الباب الثانی فيمن يقتل قصاصا ومن لا يقتل)

(٤) (الدرالمختار ٥٤١/٥ کتاب الفرائض ،موانع الإرث)

نو څه مسئله ده او که خالي وي نو څه مسئله ده؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: وزیر محمد صاحب.... ۱ فروری ۱۹۸۷ء

الجواب: دا ټرک صرف د ډرائیور دپاره د قتل آله ده، د سامان او سورلو په دې کې څه خاص مداخلت نشته، پس دیت او کفاره به صرف د ډرائیور د طرف نه ادا کولې شي (۱) **والله اعلم بالصواب**

د مور او پلار ترمینځه د اوده شوي ماشوم په مرګ باندې د کفارې او دیت حکم

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ښځه او خاوند دواړه په یو کټ کې اوده وي او ورسره ماشوم بچې هم وي. چې کله هغه بیدار شي نو هغه مړ شوې وي او د لاندې ګیرېدلو د وجې نه مړ شوې وي نو په دې صورت کې به د کفارې او دیت څه حکم وي؟ او که غالب ګمان په یو وي نو بیا به څه حکم وي؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: نامعلوم متعلم ۴ محرم الحرام ۱۴۰۱ھ

الجواب: داقتل چې د کوم کس یا ډلې نه شوې دې نو په هغوی باندې دیت او کفاره لازمه ده (۲) **بدلیل عدم استثناء الوالدین من هذا الموجب بخلاف القصاص (۳) وأما في شرح التنویر في مبحث موانع الإرث من سقوط القصاص والکفارة عنهما (۴)**

---

۱) في الهندیة :ولو اصطدمت السفینتان إن کان بفعل الراکب والملاح ضمن ولا ضمان في الأنفس-(فتاوی هندیة ۶/۸۸، کتاب الجنایات،الباب السابع عشر في المتفرقات)

۲) في الهندیة :وأما ماجری مجری الخطاء فهو مثل النائم ینقلب علی رجل فیقتله... وحکمه حکم الخطاء من سقوط القصاص ووجوب الدیة والکفارة-
(فتاوی عالمگیریة ۶/۳ کتاب الجنایات، الباب الأول)

۳) قال العلامة الحصکفي :ویقتل الفرع بأصله وإن علا، لا بعکسه لقوله ﷺ لا یقاد الوالد بولده-(رد المحتار ۵/۳۸۰ کتاب الجنایات)

۴) قال العلامة الحصکفي :والقتل الموجب للقود أوالکفارة وإن سقطا بحرمة الأبوة علی مامر- (الدرالمختار ۵/۵۴۱ کتاب الفرائض،موانع الإرث)

فزلة من قلم الكاتب بدليل العبارة الآتية بعدها۔ وهوالموفق

د اولیاؤ په دیت نه اخستلو سره کفاره نه ساقطیږی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یوه زنانه په خوب کې خپل بچې د خپلې ډډې د لاندې راوستلو سره مړ کړی نو هغه به ګنهګاره وی یا نه؟ که ګنهګاره وی نو د دې څه کفاره ده او آیا د دیت په نه اخستلو سره کفاره ساقطیږی؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا رشید احمد، وړوکې لاهور... ١٠ جنوری ١٩٨٩ء

الجواب: په صورت مسئوله کې دیت او کفاره واجب ده (١) خو چې اولیاء دیت نه اخلی نو هغوی د دې مجاز دی او کفاره د الله پاک حق دې کومه چې ناقابل عفو ده (٢) أما وجوب الدية فلعدم استثناء الفقهاء إياها بخلاف القصاص (٣) وأما الكفارة فواضحة وأما ما فى شرح التنوير: والقتل الموجب للقود أو الكفارة وإن سقطا بحرمة الأبوة على مامر ٦٧١/٥ (٤) فزلة قلم لأن المارّ هوسقوط الدية۔ وهوالموفق

---

١) وفى مجمع الأنهر: وأما ما أجرى مجرى الخطاء كنائم انقلب على آخر فقتله و موجبهما الكفارة والدية على العاقلة۔
(مجمع الأنهر فى شرح ملتقى الأبحر ٣١٢/٤ كتاب الجنايات)

٢) وقال العلامة القرطبى: قوله تعالى (اِلَّآ اَنۡ يَّصَّدَّقُوا) يعنى إلّا أن يبرى الأولياء ورثة المقتول (القاتلين) مما أوجب الله لهم من الدية عليهم...وأما الكفارة التى هى لله تعالى فلا تسقط بإبرائهم...وإنما تسقط الدية التى هى حق لهم۔
(تفسير القرطبى ٣٠٧/٥ سورة النساء آیت ٩٢)

٣) وفى الهندية: ولا يقتل الرجل بابنه۔
(فتاوى هندية ٤/٦ كتاب الجنايات، الباب الثانى)
(فتاوى هندية ٦/٤ كتاب الفرائض، موانع الإرث)

٤) (الدر المختار ٥٤١/٥، كتاب الفرائض، موانع الإرث)

په کوتکونو (لښتو) سره د وهلی شوی مقتول د دیت مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې نورو سړو په کوتکو سره وهلو باندې سخت زخمی کړې او په ګردو باندې ئې په کانړو وهلې وو چې د هغې د وجې نه ئې متیازې هم بندې شوې او په دې باندې څوک مضبوط ګواه نه وو د هغه خپل وصیت دا دې چې دا واردات په دغه ځیزونو سره شوې دې، دا سړې د وهلو خوړلو نه پس دوه میاشتې ژوندې وو. دا دوه میاشتې ئې په دې بیمارۍ کې تیرې کړې. هیڅ کاروبار ئې اونکړو د هغه سر زخمی شو د کوم طرف نه چې په سر لګیدلې وو هغه طرف نه ئې وینه جاری وه. د مرګه پورې د هغه سر یو لویشت زخمی وو. په دې خبره باندې دهغه د کور نه علاوه نور څوک هم ګواه نشته. لهذا د مسئلې جواب راکولو سره د شکریه موقع راکړئ. بینواتوجروا

المستفتی: ناظم شیر علی، چمن کوئٹه .... ۲۶ مئی ۱۹۷۵ء

الجواب: چونکې په زخمونو کې نتیجې ته کتلې شی نه حال ته. کما فی الهدایة ۵۹۷/۴: **الجراحات یعتبر فیها مآلها لا حالها لأن حکمها فی الحال غیر معلوم فلعلها تسری إلی النفس فیظهر أنه قتل وإنما یستقر الأمر بالبرء(۱) فافهم.** پس د دې اصل په بنیاد باندې به دا قتل، قتل شبه عمد وی په دې کې به دیت واجب وی (۲) خو د شهادت د عدم اقامت د وجې نه مدعی علیه دپاره باقاعده قسم خوړل ضروری دی. کنه نو د دیت ورکولو نه به ئې خلاصې نه وی. **لحدیث البینة علی المدعی والیمین علی من أنکر.(۳) وهوالموفق**

---

۱) (الهدایة ۴/۵۹۷، کتاب الجنایات، فصل الشجاج)

۲) وفی مجمع الأنهر: وأما شبه عمد وهو ضربه أی القتل قصدا بغیر ماذکر فی العمد مما لا یفرق عند الإمام خلافاً لغیره لأن شبه العمد عند الغیر ضرب القاتل بآلة لایقتل مثلها غالباً کالعصا والحجر الصغیر والسوط والید وموجبه الإثم والکفارة والدیة.

(مجمع الأنهر ۴/۳۱۰ کتاب الجنایات)

۳) (جامع الترمذی ۱/۳۸۱، أبواب الأحکام، باب ماجاء فی ان البینة علی المدعی الخ)

په ګاډی باندې د هلك په وهلو سره د دیت او كفارې حكم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې يو هلك د موټر مخې لره راغلو، ډرائيور ئې د بچ كولو كوشش ډير وكړو خو هغه پرې ولګيدو او مړ شو اوس په ډرائيور باندې كفاره شته يا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی محمد شریف، ټل، کوهاټ... ۱۲ جولائی ۱۹۷۹ء

الجواب: په صورت مسئوله کې دیت او کفاره واجب ده (شامی) (۱) **وهوالموفق**

قاتلین لره قتلولو کې د غیر قاتل په قتلولو باندې د قصاص او دیت مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې علی خان، شمل خان او حیا خان درې واړه ورونه وو؟ بیا په هغوی کې شمل خان په نهر کې مړ بیا موندلې شو او په هغه باندې د زخم هیڅ اثر هم نه وو نو د هغه وارثانو په چا باندې هم دعوی ونکړه. بیا د خلقو په شیطانی باندې د هغه ورونو میراجان او انور حبیب قتل کړو او هغوی سره ئې یو غیر سړې هم قتل کړو. په دې ګمان چې دا د میرا جان ورور دې خو د قتلولو نه پس معلومه شوه چې دا د هغوی ورور نه وو او دا درې واړه ئې په دې ګمان باندې قتل کړل چې هغوی زمونږ ورور قتل کړې حال دا چې نه په دې باندې ګواهان موجود دی او نه هغوی خپله اقرار کړې دې. اوس د دې مقتولینو وارثان تپوس کوی چې مونږ د قصاص حق لرو یا نه؟ او علی خان او حیاء خان وائی چې دا هلك زمونږ خطا کې قتل شوې دې او هغه دغه وخت د میراجان سره په کټ کې ناست وو او په دې میراجان باندې د قاتل کیدو الزام وو.

المستفتی: شیراجان... پیښور... ۲۷ نومبر ۱۹۸۵ء

الجواب: اګر درین صورت این قاتلان ارادهٔ قتل دشمنان کرده بودندلیکن

---

(۱) قال العلامة الحصكفی رحمه الله: وموجبه أی موجب هذا النوع من الفعل وهو الخطاء ماجری مجراه الكفارة والدیة علی العاقلة. (الدر المختار ۵/۳۷۷ كتاب الجنایات)

این کودک خطاء کشته شد -پس درین صورت دیت وخون بها لازم است (۱) واگر اراده قتل این کودک بودند باین خیال که این کودک برادر این دشمنان است پس بر قاتلش قصاص واجب است۔(۲) وهوالموفق

د ولادت تعلق مسقط قصاص دي مسقط ديت او کفاره نه دي

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د شپې د اوده کیدو په وخت ښځې او خاوند وړوکې ماشوم خپل مینځ کې څملولو، د خوب په حالت کې د یو د لاندې راتلو سره وفات شو، د شریعت په رڼا کې د کفارې څه حکم دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: میان محمد رحمان ... خطیب جامع مسجد پاره چنار ۵ جون ۱۹۶۹ء

الجواب: د ولادت تعلق مسقط قصاص دي مسقط دیت او کفاره نه دي، لهذا په دواړو باندې به کفاره او دیت لازم وی. فی الدرالمختار: یجب القود بقتل کل محقون الدم علی التأبید عمدًا بشرط کون القاتل مکلفا و بشرط انتفاء الشبهة کولاد،(۳) وفیه أیضًا: وفی الواقعات شربت دواء لتسقطه عمدًا فإن ألقته حیاً فمات فعلیها الدیة والکفارة(۴) انتهی، وما فی الدر المختار فی باب موانع المیراث: والقتل الموجب للقود أو الکفارة وإن سقطا بحرمة الأبوة علی ما مر(۵) فهذا غلط من الکاتب لأن المار سقوط القود فقط۔ فافهم

---

۱ ﴾ وفی الهدایة: وموجب ذلک الکفارة والدیة علی العاقلة لقوله تعالی "فَتَحرِیرُ رَقَبَةٍ مُومِنَةٍ وَدِیَةٌ مُسَلَّمَةٌ إلی أهله-(الهدایة ۴/۵۶۱ کتاب الجنایات)

۲ ﴾ وفی الهندیة :وموجب ذلک المأثم والقود إلا أن یعفوا الأولیاء أویصالحوا ولا کفارة فیه عندنا- (فتاوی عالمگیریة ۶/۲ کتاب الجنایات،الباب الأول فی تعریف الجنایة الخ)

۳ ﴾ (الدر المختار ۵/۳۷۸ کتاب الجنایات ،فصل فیما یوجب القود و ما لا یوجبه)

۴ ﴾ (الدر المختار ۵/۴۱۹ کتاب الجنایات ،فصل فی الجنین)

۵ ﴾ (الدرالمختار ۵/۵۴۱ کتاب الفرائض ،موانع الإرث)

د سرکاري ډيوټئ د وجې نه په عقل خرابيدلو سره د حکومت نه د ديت اخستلو حکم

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې د يو سرکاري کاريګر په صحت باندې، د سرکاري کار د زياتوالی له امله، مضر اثرات پريوتلې دی او دماغی بيماری هم ورته پيښه شوې ده کوم چې ميډيکل بورډ او د سرکاري محکمو ډاکټرانو هم منلې دې، او د وخت نه مخکښې د شپږ ديرشو کالو په عمر کې د ملازمت (مزدوری) نه راويستلې شوې دې، دماغی تکليف ورته د سرکاري ډيوټئ د وجې نه راغلې دې، په شريعت مطهره کې د دې څه حکم دې، آيا په حکومت باندې به ديت وی يا نه؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: حافظ انور خان...... ۲۲ رمضان المبارک ۱۴۰۵هـ

الجواب: په صورت مسئوله کې په حکومت باندې نه قصاص واجب دې او نه ديت، **لعدم کونه قاتلا ولا قاطعا ولاسببا**. خو د حکومت دپاره ضروری ده چې د داسې معذورينو دپاره چې کله غريبانان وی د بيت المال نه نفقه مقرر کړی. (۱) **وهوالموفق**

د اوده شوی ماشوم قتل په مور باندې نه ثابتيدلو کې احتياطا کفاره ادا کول غوره دی

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې که يوې زنانه د شپې د خوب د غلبې د وجې نه خپل بچې د خپل بدن د لاندې کړو او هغه ماشوم د دې نه مړ بيا موندل شو. آيا په هغې باندې کفاره لازم ده. دويمه خبره دا ده په بستره باندې سحر مور ماشوم مړ بيا موندلو، دا ماشوم لږ شان بيمار وو او هغه جامه چې په هغې باندې د ماشوم مخ پټ کړې شوې وو داسې

---

(۱) قال العلامة الحصكفي :و بقي رابع و هو لقطة و تركة بلا وارث ودية مقتول بلا ولی ومصرفها لقيط فقيروفقير بلاولی أی ليس له من تجب نفقة عليه ،قال في البحر : يعطون منه نفقتهم وأدويتهم-(ردالمحتار مع الدرالمختار ۳/۳۰۸ قبيل باب المرتد)

معلومیده چې هغه جامه ماشوم خوله کې وهلې وه، کیدې شي هم د هغې په وجه باندې مړ شوې وي ځکه چې د رودلو نخښې هم پرې پرتې وې او په هغې باندې د قی لړ شان داغونه هم لګیدلي وو خو د ماشوم مور وائي چې ما دا هرګز د بدن لاندې کړې نه دې ځکه چې زه په کټ باندې داسې ملاسته وم ځکه چې زه اوده شوې وم د پاځیدو په وخت ما د ویرې د وجې نه جامه نه ده لیدلې چې یقینا د هغه حلق ته تلې ده یا نه خو ماته یقیني معلوم دي چې زما د وجې نه دا نقصان نه دې شوې. بینواتوجروا

المستفتي: صالح شاه پیښور.... ۲۲ اپریل ۱۹۷۵ء

الجواب: چونکې په شهادت یا اقرار سره د مور قاتل کیدل ثابت نه دی لهذا په صورت مذکوره کې د مور وغیره کفاره به واجب نه وی، خو که احتیاطا مسلسل دوه میاشتې روژې ونیسی نودابه غوره وی (۱) **وهوالموفق**

په قتل خطاء کې د دیت په مقدار باندې مصالحت جائز دې

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی موټر سائیکل روان کړې وو یو موټر والا هغه وهلو سره زخمی کړو چې په هغې سره د موټر سائیکل والاخپې ماتې شوې او شپږ ورځې پس په هسپتال کې وفات شو اوس موټر والا راضی نامه کول غواړی، خو د وفات شوی بچی او وارثان وائی چې آیا زمونږ دپاره د دې سړی نه څه اخستل جائز دی؟ که مونږ ترې څه نغدې اخستل غواړو نو آیا د هغې څه حد مقرر دې؟ بینواتوجروا

المستفتي: حاجی امان الدین، پیر پیائی، نوښهر... ۲۴ دسمبر ۱۹۸۵ء

الجواب: په صورت مسئوله کې په مقدار دیت باندې صلح کول جائز دی لکه چې په قصاص کې په کم او زیات باندې جائز دې (۲) او د دیت مقدار د

---

(۱) قال الدکتور وهبة الزحیلی: یجب علی القاضی أن یقضی بما ثبت عنده بطرق الإثبات الشرعیة وهی البینة والإقرار والیمین والنکول.
(الفقه الإسلامی وأدلته ۸/۵۹۴۶، الباب الخامس: القضاء وطرق إثبات الحق)

(۲) فی الهندیة: اذا اصطلح القاتل وأولیاء القتیل علی...[بقیه حاشیه بر صفحه آئنده

پنځوس روپۍ فی توله په حساب سره یو لاك یو ځلویښت زره پنځوس روپۍ جوړیږي. (۱) وهوالموفق

د حاملې زنانه د وژلو په وجه باندې د مړ ماشوم په صورت کې د غره د وجوب مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی یوه حامله زنانه په ډنډا وغیره باندې ووهله، بیا د هغه زنانه نه د صحت مند کیدو نه پس مړ ماشوم پیدا شو او د عادت نه مخکښې هم پیدا شو. اوس د زنانه وارثان د وهونکی نه د غره مطالبه کولو کې په حقه دی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولانا محمد سردار صاحب، مدرس عربیه. تل.... ۶ مئی ۱۹۸۳ء

الجواب: د کلیاتو په بنیاد جواب دا دې چې که غالب گمان دا وی چه دا مرگ د دې ضرب د وجې نه واقع شوې دې نو په دې کې غره واجب ده. (۲) والله الموفق

... بقیه ازحاشیه گذشته] مال سقط القصاص ووجب المال قليلاً كان أو كثيراً...ثمّ الصلح في فصل الخطا إن كان بعد القضاء بنوع من أنواع الدية أو بعد تر اضيهما على ذلك فإن وقع على النوع الذى وقع القضاء به أو وقع التراضى عليه وكان الصلح على أكثر من الدية لا يجوز وإن وقع على أقل مما وقع به القضاء فإنه يجوز نسيئة كان أو يداً بيد.
(فتاوى عالمگيرية ۶/۲۰، الباب السادس فى الصلح والعفو، كتاب الجنايات)

۱) قال العلامة المرغيناني رحمه الله :والدية فى الخطاء من العين ألف دينار ومن الورق عشرة آلاف درهم.
(الهداية ۴/۵۸۵ كتاب الديات)

۲) قال العلامة المرغيناني رحمه الله :إذا ضرب بطن امرأة فالقت جنيناً ميتاً ففيه غرة وهى نصف عشر الدية...وجه الاستحسان ماروى عن النبي ﷺ انه قال فى الجنين غرة.
(الهداية ۴/۵۹۸ كتاب الديات)

په کلي کښ د مقتول موندلې کېدو د وجې نه په اهل قريه باندې د قسامت او ديت حکم

سوال: ماذا يقول العلماء الكرام في المسئلة الآتية: إذا وجد رجل في القرية ولم يعلم قاتله فالدية على أهل القرية أم لا؟ وماذا حكم أهل القرية؟ بينوا توجروا

المستفتي: محمد جمال، دير .... ١٢ ذو القعدة ١٣٩٧ھ

الجواب: حکم به د دې کلي پنځوس عاقل او بالغ کسانو ته قسم ورکوی چې نه مونږ دا قتل کړې دې او نه مونږ ته قاتل معلوم دې پس که ټولو قسم وکړو نو په هغوى باندې به ديت لس زره شرعي روپئ (٢٣ زره پاکستانۍ روپئ) لازم وى. کنه نو قصاص به وى هكذا في الهندية.(١) وهو الموفق

ولد الزنا ماشومې لره قتلولو باندې د قصاص او ديت حکم

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کښ چې يو سړى د خپلې لور وادۀ وکړو هلته يوه جينۍ پيدا شوه چې کله جينۍ پيدا شوه نو هغې ته د فارغ خطۍ کاغذ ملاؤ شو. هغې ښځې جينۍ او کالي ځان سره راوړل. هغه جينۍ کومه چې ئې د خان سره راوړې وه هغه ځوانه شوه نو د هغې د غير نه حمل راغلو کومه جينۍ چې پيدا شوې وه هغه ئې نيا او نيکۀ (د مور د طرفه) پوليس سره يو ځاى کېدو باندې ختمه کړه اوس د هغه دپاره څه حکم دې؟ او

---

(١) في الهندية: إذا وجد قتيل في محلة قوم وادعى ولي القتيل على جميع أهل المحلة أنهم قتلوا وليه عمداً أو خطأً وانكر أهل المحلة فإنه يحلف خمسون رجلا منهم كل رجل بالله ماقتله ولاعلمت له قاتلاً ...فإن حلفوا غرموا الدية.
(فتاوى عالمگيرية ٦/٧٧، الباب الخامس عشر في القسامة)
وأيضًا فيها: الدية من الورق عشرة آلاف.
(فتاوى عالمگيرية ٦/٢٤، الباب الثامن في الديات)

د دې کلي پنځلس کسان د دې خبرې ګواهان دي؟

المستفتی: محمد حکیم راولپنډي ... ۲۷ اګست ۱۹۷۵ء

الجواب: په شرط د صدق او ثبوت په دې جرم کې حصه اخستونکي ټول په ترله مجرمان دي. په هغوی باندې توبه ضروري ده او دا چې د الله پاک نه معافي وغواړي (١) باقي قصاص په ظاهره کې معاف دې خو په دې قاتل باندې د دې حرموني جینی وارثانو ته دیت (خون بها) ورکول ضروري دي که هغوی مطالبه کوي (ماخوذ از شامي) (٢) وهو الموفق

---

١) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: واعلم أن قتل النفس بغير حق من أكبر الكبائر بعد الكفر بالله تعالى وتقبل التوبة منه.
(رد المحتار ٥/٣٧٦ كتاب الجنايات)

٢) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: ولو اشترك رجلان في قتل إنسان أحد هما يجب عليه القصاص لوانفرد والآخر لايجب عليه القصاص كالأجنبي والأب والخاطئ والعامد أوأحدها بالسيف والآخر بالعصا فإنه لايجب عليه القصاص و يجب عليه الدية ... (قوله أي أصله) لما في الخانية: لوكان في ورثة المقتول ولد القاتل أوولد ولده وإن سفل بطل القصاص وتجب الدية.
(ردالمحتار ٥/٣٨٠-٣٨١ كتاب الجنايات، فصل في ما يجب القود وما لايوجبه)

کتاب المرتد

د قادیانی د مسلمانیدو د پاره د مرزائیت نه براءت کول ضروری دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زه مسمی فلان بن فلانی سره د اهل وعیال د دې اعلان په ذریعه اقرار کوم چې د نن نه مخکښ زما مذهبی اړیکه د جماعت احمدیه لاهور سره وه. ما د علماء او خپل خاندان او محبین په وینا باندې دا فیصله وکړه چې د نن نه پس زما د جماعت احمدیه لاهور سره هیڅ قسم مذهبی تعلق نشته، او د مرزا غلام احمد قادیانی ټول تعلیمات او دعوات کوم چې غلط او ارتدادی دی، د قطع تعلق د ګواهانو او علماء صاحبانو په مخکښ اعلان کوم چې د نن نه وروستو زه تر مرګه پورې د حنفی العقیده اهل سنت والجماعت کیدو اقرار کوم او محمد رسول الله ﷺ لره خاتم النبیین او آخری نبی ګڼم او د رسول الله ﷺ نه پس د یو تشریعی یا ظلی یا بروزی نبی قائل نه یم. آیا د دې سړی د پاره دا براءت کافی دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: نامعلوم ...... ۷ نومبر ۱۹۷۳ء

الجواب: د یو لاهوری مرزائی د مسلمانیدو د پاره دا اعلان او براءت کافی دی (۱) په دې شرط چې دا سړې مرزا غلام آنجهانی لره بزرګ او خادم اسلام ونه منی. **وهوالموفق**

علانیه مرتد کیدونکی باندې علانیه توبه کول ضروری دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زما یو رشته دار د خپل ټول خاندان مخکښ ناڅاپه د یو نوې دین خبره وکړه، هغه وویل چې

---

(۱) قال العلامة الحصكفي رحمه الله: وإسلامه أن يتبرأ عن الأديان سوى الإسلام أو عمّا انتقل إليه بعد نطقه بالشّهادتين. (الدر المختار ۳/۳۱۳ باب المرتد)

د محمد ﷺ زمانه ختمه شوه او اوس نوې پیغمبر راتلونکې دې چې خلقو د هغه نه تپوس وکړو نوهغه ووئیل چې ما ستاسو دین یعنی دین اسلام پریښودې دې او ما نوې دین قبول کړې دې. د دې نه پس هغه باقاعده د خپل دین په اشاعت کې مصروف وو، اوس نژدې وخت کې د خپل خوی سره د بیمارۍ نه پس مړ شو، د هغه د کور خلقو ووېل چې هغه دوه خله په دین اسلام کې داغلې وو. خو د دې خبرې اقرار هغه د خپلوانو مخکښ نه وو کړې، او په اخبار کې د هغه خوی د هغه د دوباره مسلمانیدو بیان ورکړې وو، د خاندان خلق به د هغه کور ته نه تلل او دا به ئې ویل چې دا مرتد دې سوال دا دې چې آیا د هغه توبه به قبلیږي یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم ۲۰اکتوبر ۹۰ء

الجواب: په دې مرتد باندې ضروری ده چې علانیه توبه وکړی (۱) **ان سرًّا فسرّاوان جهرًافجهرٌ.** بهر حال په خلقو باندې ضروری نه ده چې هغوی پته توبه ومنی. (۲) **وهوالموفق**

د موره پیدا قادیانی او مرتد قادیانی کې فرق

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د موره پیدا قادیانی او مرتد قادیانی یعنی کوم چې په خپله قادیانی شی په دوی کې څه فرق شته یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: خلیل الرحمٰن، آدینه... صوابئ... ۲۹ اگست ۷۴ء

الجواب: کوم سړې چې پخپله قادیانې شی د هغه حکم قتل دې، او کوم چې

---

۱) وفی الهندیة :وإسلامه أن یاتی بکلمة الشهادة ویتبرأ عن الأدیان کلّها سوی الإسلام وأن تبرأ عمّا انتقل إلیه.(فتاوی هندیة ۲/۲۵۳ الباب التاسع فی أحکام المرتدین)

۲) قال العلّامةابن عابدین: (قوله لإجراء الأحکام الدنیویة)...لا یخفی أن الإقرار لهذا الغرض لابدّ أن یکون علی وجه الإعلان والإظهار علی الإمام وغیره من أهل الإسلام بخلاف ما إذا کان لإتمام الإیمان فإنّه یکفی مجرد التکلّم وإن لّم یظهر علی غیره. (ردالمحتار ۳/۳۱۳ باب المرتد)

د پلار نیکه د تابعداری د وجې نه مرتد شی نو د هغه حکم قتل نه دې (شامی: ۴۳۳)(۱) وهوالموفق

په احمدي او لاهوري مرزائيانو کې فرق، او هغوی لره د کافر نه منونکی حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د احمدی او لاهوری مرزائیانو مینځ کې څه فرق دې؟ او قادیانی لره د کافر نه منونکی څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: خلیل الرحمٰن. أدینه صوابئ، ۲۹ اگست ۷۴ء

الجواب: مرزا غلام احمد علیه ما علیه لره مجدد منونکی لاهوریان دی او نبی منونکی قادیانی احمدیان دی (۲) او دا دواړه ډلې د ضروریات دین د

---

(۱) قال العلامة الحصكفي: والولد الأوّل يجبر بالضّرب على الإسلام وإن حبلت ثمّة لتبعيّته لأبويه لاالثّاني لعدم تبعيّة الجدّ على الظاهر فحكمه كحربيّ. (الدرالمختار)

و قال العلّامةابن عابدين: قوله والولد الأول يجبر بالضرب والحبس، نهر أي بخلاف أبويه فانّهما يجبران بالقتل ...(قوله فحكمه كحربيّ) في أنّه يسترق و توضع عليه الجزية أو يقتل و أما الجدّ فيقتل لامحالة لأنّه المرتد بالإصالة أويسلم. (ردالمحتار مع الدرالمختار ۳/۳۳۵ باب المرتد، مطلب في ردّة الصبي)

(۲) قال العلّامة المفتي محمود حسن الجنجوهي رحمه الله تعالى:

سوال: (۱) د قادیانی مذهب لاهوری، محمودی دواړه ډلې کافران دی او که یوه ډله؟

(۲) د مرزا صاحب دله ولې کافران شو؟

الجواب: حامداً و مصلّياً دومره خو تاسو هم پوهیږئ چه مرزا غلام احمد قادیانی نه کافر وئیلې شوی دی او دا تکفیر اهل حق دینداره علماؤ کړې دې. او دا هم تاسو ته معلومه ده چې فی الحال د قادیانانو دوه ډلې دی یوه ډله مرزا غلام احمد نبی منی. او دویمه ډله ئې مجدد او د ډیرې لوئې ډلې ولی منی ...[بقیه حاشیه بر صفحه آئنده]

انکار د وجې نه کافر دی (۱) او هغوی ته کافر نه ویونکې هم کافر دې (۲)

وهوالموفق

مرتد لره د قتل کونکی حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې اعلانیه مرتد کیدونکې که حکومت نه قتل کوی، بل یو سړې هغه لره قتل کړی نو قاتل ته به سزا ورکولې شی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی محمد ادریس، دار العلوم چارباغ سوات ... ۲۳ جمادی الاولی ۱۴۰۱ھ

الجواب: دا قاتل به صرف په دنیا کې ماخوذ وی، لحدیث: من بدّل دینا فاقتلوه، رواه أحمد والبخاری (۳) وغیرهما (۴) وفی ردالمحتار ۳/۳۰۵: وأطلق

بقیه ازحاشیه گذشته] (۱) د دوارو ډلو یو حکم دې. (۲) د قطعیات او اجماعیاتو په وجه (فتاوی محمود یة ۲/۱۱۸ ما یتعلّق بالقادیانیّة)

(۱) وفی مجمع الانهر: وأمّا الإیمان بسیّدنا محمّد ﷺ فیجب بأنّه رسولنا فی الحال وخاتم الأنبیاء والرّسل، فإذا آمن بأنّه رسول ولم یؤمن بأنّه خاتم الانبیاء لایکون مومنًا، وفی فصول العمادیة من لم یقرّ ببعض الانبیاء بشیئ اولم یرض بسنّة من سنن المرسلین علیهم السّلام فقد کفر. (مجمع الانهر ۲/۵۰۶ باب المرتد، ثمّ إنّ ألفاظ الکفر أنواع)

(۲) و فی المرقاة: إذا رأی منکراً معلوماً من الدّین بالضّرورة فلم ینکره و لم یکرهه و رضی به واستحسنه کان کافراً. (مرقاة المفاتیح ۹/۳۱۸ باب الامربالمعروف)

وقال العلّامة الکشمیری: ځوک چې مرزا غلام احمد د څه تنک شبهې نه بغیر کافی نه منی هغه هم کافر دې، ددې وجوهات دا دی بل ځای فرمائی: مرزا غلام احمد قادیانی او دهغه منونکی ټول مرزایان کافر دی (اکفار الملحدین ۱۶۲، ۶۱)

(۳) (صحیح البخاری ۲۹۱، کتاب الجهاد، باب لا یعذب بعذاب الله تعالی)

(۴) (بلوغ المرام من أدلة الاحکام ۳۰۰ رقم ۱۲۰۰)

فشمل الإمام وغيره لكن إن قتله غيره بلا إذن الإمام أدبه الإمام(١) انتهی۔ و هوالموفق

کافر سره د نکاح په صورت کې ارتداد او د ثبوت نسب مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې که یوه مسلمانه زنانه د کافر سره نکاح وکړی نو آیا په دې سره هغه مرتده شوه یا نه؟ او په دې نکاح سره پیدا شوی بچی به د چا نه ثابت النسب وی؟ او بچی به مسلمانان شمارلې شی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم ... ۲۹ محرم الحرام ... ۱۴۰۱ھ

الجواب: که دا مسلمانه دا اقدام جائز ګنی نو د اسلام نه خارجه ده. (کتاب المرتد، هندية) (٢) وشامی (٣) او په نورو صورتونو کې د اسلام نه خارج نه دې، او دا ماشومان د پلار نه ثابت النسب نه دی صرف د پلار نه ثابت النسب دی (ردالمحتار ۲: ۴۸۲) (٤) او د بلوغ نه مخکښ به مسلمانان

---

١) (رد المحتار ٣/٣١٣ باب المرتد)

و قال العلّامة ابن نجيم :أطلقه فشمل قتل الإمام وغيره لكن إن قتله غيره أوقطع عضوا منه بغير إذن الإمام أدبه الإمام كما فى شرح الطحاوى. (البحر الرائق ٥/١٢٩ ،باب أحكام المرتدين)

٢) و فى الهندية :من اعتقد الحرام حلالًاأوعلى القلب يكفر ...هذا إذا كان حراماً لعينه. (فتاوى هندية ٢/٢٧٢،الباب التاسع فى أحكام المرتدين ،منها ما يتعلق بالحلال والحرام)

٣) قال العلامة ابن عابدين :والأصل أن من اعتقد الحرام حلالًا فإن كان حراماً لغيره كمال الغير لا يكفر وإن كان لعينه فإن كان دليله قطعياً كفر وإلّا فلا. (ردالمحتار ٣/٣١١ باب المرتد ،مطلب فى منكر الإجماع)

٤) قال العلامة الحصكفى :و فى مجمع الفتاوى :نكح ...[بقيه حاشيه بر صفحه آئنده

شمارلې شي. (۱) وهوالموفق

د مرتد توبه قبوله ده

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په محله کې يو سړې د درې څلورو کالو نه مرزائي دې او ربوه ته ځي راځي، تيره شپه هغه مسلمان شو لهذا استدعا ده چې د مرتد سړي دپاره خو په شريعت کې درې ورځې مهلت دې نو آيا د هغه توبه به صحيح وي؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: حاجي صاحب ګل، بازار شهيدان، هوتي مردان ٦ جمادي الثاني ١٤٠٢ھ

الجواب: چې حاکم يو مرتد ته درې ورځې مهلت نه ورکوي او هغه لره نه قتل کوي نو دا نه لازميږي چې د مرتد توبه دې نه قبليږي. (۲) وهوالموفق

د قاديانيت قبلونکې مرتدې زنانه حکم

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې يوه زنانه مسلمانه وه، اوس هغه قادياني شوې ده، د هغې دپاره د شريعت په رڼا کې څه

... بقيه ازحاشيه گذشته] كافر مسلمة فولدت منه لا يثبت النسب منه ولا تجب العدة لأنّه نكاح باطل-(در مختار)

و قال العلامة ابن عابدين :(قوله لأنّه نكاح باطل)أى فالوطى فيه زنا لا يثبت به النسب-(ردالمحتار ٢/٦٨٧، قبيل باب الحضانة)

۱) قال العلامة ابن عابدين :والولد يتبع خيرالأبوين ديناً ... و يستوى فيما قلنا أن يكون عاقلاً أو غيرعاقل لأنّه قبل البلوغ تبع لأبويه فى الدّين-

(ردالمحتار ٢/٤٢٧ باب نكاح الكافر)

۲) قال العلّامة الحصكفى :كل مسلم ارتدّ فتوبته مقبولة-

(الدرالمختار ٣/٣١٧ باب المرتد)

حکم دي؟ بینواتوجروا

المستفتي: نذیر احمد گجرات......۲۲ نومبر ۷۸ء

الجواب: د حکومت دپاره ضروري ده چې دا ښځه جیل ته ولیږي تردې چې دوباره مسلمانه شي یا په جیل کې مړه شي. (١) او په ارتداد باندې د اصرار په صورت کې جینۍ وارثه نه شي کیدې. (٢) وهوالموفق

د عیسائیت قبلونکی مرتدې زنانه حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د یوې جینۍ مور پلار او نیکونه مسلمانان راروان وو او هغه خپله هم د مسلمانې زنانه په تربیت کې وه او د بلوغ نه پس عیسائی شوه اوس هغې سره څه کول پکار دي؟ او حال دا چې مسلمانان مور پلار ئې د خاندان د بې عزتۍ سره سره د مذهب پریښودل لعنت، بې حد بد او د شرم مقام گنړي، دا اقدام ئې د څو لوفرو کسانو په اشاره باندې کړې دې بینواتوجروا

المستفتي: قاضی محمد سلطان... ایف ٦ اسلام آباد... ٦ شوال ١٤٠٣هـ

الجواب: په شرط د صدق او ثبوت دا جینۍ به مرتد کیدو سره تر مرگه پورې په جیل کې بندولې شي. (٣) او هغه اشاره کونکو ته به سخته سزا ورکولې شي. (٤) وهوالموفق

---

١) قال العلامة المرغيناني: وأمّا المرتدّة فلا تقتل ولكن تحبس حتّى تسلم. (الهداية ٦٠٠/٢ باب أحكام المرتدين)

٢) و قال العلّامة السجاوندی: و أمّاالمرتد فلا يرث من أحد: لا من مسلم ولا من مرتد مثله وكذلك المرتدة. (السراجي ٥٩ فصل فی المرتد)

٣) وفی الاختيار: والمرتدة لا تقبل و تحبس و تضرب فی كلّ الأيام حتى تسلم. (الاختيار لتعليل المختار ١٨٣/٤: فصل أحكام المرتد عن الإسلام)

٤) و فی التاتارخانية: و إنّما يجب التعزير بأن يرتكب منكراً ليس فيه حد مقدر شرعاً. (فتاوی تاتارخانية ٩٩/٥ كتاب الحدود، الفصل الثامن فی التعزير)

د مرتد قاتل میراث او د مسلمانیدو نه پس د امیر المجاهدین هغه لره معاف کول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ۱: دهری که په خپل حالت باندې مړ شو، یا قتل شو، یا فرار کیدو سره د اهل حرب د حکومت سره متصل شو، د دهری حکومت یو فرد جوړ شو د هغه میراث به د شریعت په رڼا کې څنګه او په کومو خلقو باندې تقسیمولې شی؟

۲: که دهری په حالت کفر کې قتل یا جرح کړې دې او داعی الی الفساد دې نو دې دهری ته به د امراء المجاهدین د طرف نه معافی کول صحیح وی یا نه؟

۳: که دهری د کفر په حالت کې د جنګ دوران یا بغیر د جنګ نه نهٔ قتل کړې دې او نه جرح او نه داعی الی الفساد دې نو دې دهری لره د امراء المجاهدین معاف کول صحیح دی یا نه؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: مولانا عبدالحلیم. پیښور ... ۸ مئی ۱۹۹۰ء

الجواب: ۱: که دا مرتد په دار الاسلام کې وی نو د مرګ یا د قتل په وخت چې کوم وارثان وی په هغوی باندې به د هغوی مال تقسیمیږی، او که دار الحرب ته لاړو نو د الحاق د وخت اعتبار به کولې شی (ردالمحتار ۴: ۲۴۷) (۱) ۲، ۳: د مسلمانیدو نه پس د حقوق العباد مواخذه باقی ده او ارباب الحقوق هر وخت د معاف کولو اختیار لری. (۲)

---

۱) قال العلّامة ابن عابدين: (قوله ورث كسب إسلامه وارثه المسلم) أشار إلى أن المعتبر وجود الوارث عند الموت أوالقتل أو الحكم باللّحاق وهو رواية محمّد عن الإمام و هو الأصح. (ردالمحتار ۴/۳۲۸ باب المرتد)

۲) قال العلامة الحصكفى: (مسلم أصاب مالًا أو شيئًا يجب به القصاص أوحدّ السرقة) يعنى المال المسروق لا الحدّ، خانية وأصله أنّه يؤاخذ بحق العبد وأمّاغيره ففيه التفصيل (اوالدية ثم ارتدّ أوأصابه وهومرتدّ فى دارالإسلام ثمّ لحق ...ثمّ جاء مسلمًا يؤاخذ به كلّه. (الدرالمختار على هامش الطحطاوى ۲/۴۸۹ باب المرتد)

نوټ: واضحه دې وي چې څنګه په پاکستان کې د جمعیة العلماء مخالفین، نیشنل، مسلم لیګ، پیپل وغیره (کوم چې اسلامی نظام نه غواړی) کې ځینې مسلمان او بعض مرتد هم دی ټول کافر نه دی، هم دغه شان په افغانستان کې هم د مخالفینو هم دا حکم دې وهوالموفق

د مرتد د لمسو (که د خوی نه وی او که د لور نه) هدیه اخستل صحیح دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زید د پلار نیکۀ د وخت نه د مرزائیت عقیده ساتی، مرزا نبی منی دا سړې په خپله رضا بغیر د جبر او اکراه نه په یو دینی اداره کې تعاون کوی او د هغه تعاون کله د غلې په صورت کې وی، سوال دا دې چې د مذکوره سړی د تعاون د جواز او عدم جواز، د حلت او حرمت په اعتبار سره څه حیثیت لری؟ که جائز او حلال وی نو څو کسان مثلا طلباء، غریبانانو او مسافرو سره تعلق ساتلې شی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: در محمد، ضلع نواب شاه، پشین کوټ لالو، ٦ جون ٧٠ء

الجواب: د مرتد په لمسو باندې د ارتداد احکام نه جاری کیږی لهذا د هغوی عطیه او هدیه اخستل صحیح دی خو خواص لره د دې د قبلولو نه ځان ساتل ضروری ده چې مداهنت او ذلت نه بچ شی، او عوام به په فتنه کې نه پریوځی. یدلّ علیه ما فی الدرالمختار: والولد الأوّل یجبر بالضرب علی الإسلام لاالثّانی لعدم تبعیّة الجدّ علی الظّاهر فحکمه کحربی (۱) انتهی۔

وقال الله تعالی (وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ) (۲) فیکون المداهنة و مقدماتها حراماً فقط۔ وهوالموفق

---

۱) الدرالمختار ۳/۳۳۵ باب المرتد، مطلب فی ردّة الصبی)

۲) (سورة القلم آیت ۹ پاره ۲۹)

موجوده قادیانی، د حربیانو په حکم کې دی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې نن سبا حکمران، قادیانی نه قتل کوی، نو بیا به د دې قادیانو څه حکم وی، خپل مینځ کې به میراث اخلی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: خلیل الرحمن انور، ادینه، ضلع صوابی ۲۹ اگست ۷۳ء

الجواب: چې کله بې دینه حکام د دې قادیانو د قتل نه مدافعت کوی نو په هغوی باندې به د حربیانو په شان احکام جاری کولې شی، **كما يشير اليه استثناء السراجية في بحث المرتد.** (١) **وهوالموفق**

د افغان حکومت په خدمت سره د ارتداد حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی افغانستان ته لاړو او د افغان حکومت هر قسم خدمت کوی، اوس هغه وائی چې زه د افغانستان نه وخم او اسلام قبلوم نو د هغه د راوړلو دپاره به څه شرطونه وی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد سردار وزیرستانی، متعلم حقانیه... ۲۲ ذی القعده ۱۴۰۲ھ

الجواب: که دا سړی د دار اسلام نه خارج شوې وی، نو توبه په توبې او تجدید ایمان سره په اسلام کې داخل شمارولې شی. (٢) **وهوالموفق**

---

(١) قال العلّامة السجاوندی: وأمّا المرتدّ فلا يرث من أحد لا من مسلم ولا من مرتدّ مثله وكذلک المرتدة إلّا إذا ارتدّ أهل ناحية بأجمعهم، فحينئذٍ يتوارثون.
(السراجی ٥٩ فصل فی المرتد)

(٢) قال العلامة الحصكفی: وإسلامه أن يتبرأ عن الأديان سوى الإسلام أو عمّا انتقل إليه بعد نطقه بالشّهادتين.
(الدرالمختار ٣/٣١٣ مطلب فی أنّ الكفّار خمسة أصناف، باب المرتد)

د زندیق تعریف او د هغه د توبې د قبلولو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې ۱: زندیق لفظ عربی دې یا عجمی، او د دې مصداق کوم خلق دی؟

۲: د زندیق توبه د گرفتارئ نه مخکښې یا وروستو د گرفتارئ قبلیږی یا نه؟

بینوا توجروا

الجواب: ۱، ۲: زندیق عربی لفظ دې او زندیق هغه کافر ته وائی کوم چې خپل کفر په پټو تاویلاتو سره پټ ساتی، نه په اقرار لسانی سره مثلاً وائی چې د رسول الله ﷺ د خاتم النبیین کیدو دا مطلب نه دې چې د هغه نه پس به بل نبی نه راځی، بلکه مراد دا دې او د پیغمبرانو زینت دې، كما صرح به الشاه أنورشاه رحمه الله تعالىٰ (۱) ویشیر إلیه ما فی ردالمحتار ۴/۲۴۲ مطبع حلبی: فإنّ الزنديق من يموّه كفره ويروّج عقيدته الفاسدة ويخرجها فى الصورة الصحيحة، وهذا معنى إبطان الكفر (۲) او د زندیق توبه قبوله ده د گرفتارئ نه مخکښې، نه وروستو د گرفتارئ نه، كما فى الصفحة المذكورة. (۳) وهو الموفق

---

۱) قال العلامة الكشميرى: او که چېرې د نبی ﷺ د نبوت اقرار او د اسلامی شعائرو د اظهار کولو باوجود داسې عقیدې لری چه هغه متفقه طور باندې کفر دې د دې خاص نوم "زندیق" دې.

(اکفار الملحدین ۶۵ زندیق، ملحدین اور باطنیه کی تعریف)

۲) (ردالمحتار ۳/۳۲۴ باب المرتد، مطلب فى الفرق بين الزنديق والمنافق)

۳) قال العلامة ابن عابدين: ثم بيّن حكم الزنديق فقال: اعلم أنّه لايخلوا إمّا أن يكون معروفاً داعياً إلى الضلال أولا...والأوّل أى المعروف الداعى لايخلوا من أن يتوب بالاختيار ويرجع عمّافيه قبل أن يؤخذ أولا، والثانى يقتل دون الاوّل.

(ردالمحتار ۳/۳۲۴ باب المرتد، مطلب فى الفرق بين الزنديق والمنافق)

د زندیق وژل د حکومت ذمه داری ده

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې د پیر مبارک شاه گنده عقائد، سحر او عملیات د چا نه پټ نه دی، هغه اول د ولی کیدو دعوی وکړه د هغې نه پس ئې د غوثیت، د هغې نه پس ئې خپلو مریدانو ته د عورت غلیظه د ښکاره کولو دپاره وویل، په هغوی باندې ئې جامې ویستلې او هغوی ته ئې وویل چې په دې جامو کې تاسو گناهونه کړی دی په دې وجه دا اوباسئ او دا خیال مه کوئ چې مونږ منکشف العورة یو بلکه د دې په عوض کې به تاسو ته جنتی جوړې ملاویږی او وائی چې سیدنا آدم علیه السلام هم جامې ویستلې وې او انسان چې کله پیدا کیږی نو حفاة وعراة پیدا کیږی او د قبر نه پاڅیدو سره به هم مونږ حفاة عراة یو تاسو د خپل مور او پلار په نقش قدم باندې لاړ شئ او خپلو مریدانو ته ئې وویل چې ما الله پاک لیدلې دې او ما د هغه نه پوښتنه وکړه چې ماته زما امت راکړه، اوس به زما د تعیین سزا په باره کې تپوس کوم، څو ورځې پس ئې وویل چې په دې رسئ سره به هغوی پاکیږی، دا به په سټ کې لگوی او هلته یو قسم مرداری اوبه وې هغې ته ئې د آب زمزم نوم کیښودلو، په هغه اوبو کې به ډوبولې شی، د دې نه پس به وهلې شی، د هغې نه پس به وژلې شی او پیر ته به سجده کوی د دې نه پس به ورته زیرې ورکولې شی چې جنت دې مبارک شه او خپلو مریدانو ته ئې وویل چې څوك زما د غوثیت نه انکار کوی هغه کافر دې او د هغه نفس او مال او عزت هر څه به جائز او حلال وی، د دې نه پس ئې وویل چې زه د الله په غیر کې یم او زه چې څۀ وایم هغه پرې عالم دې او زه د الله سره ولاړ یم او هغه زما نه څلور گوتې لوړ وو، والعیاذ بالله، دا قسم ډیر افعال ئې کړې دی تردې چې زنا او لواطت ثواب گڼی او د نبوت دعوی کوی د دې بدو عقائدو د وجې نه علماء په هغه باندې د کفر فتوی ورکولو سره هغه مردار کړو اوس ځینې داسې خلق پیدا شوې دی چې دې مرگ ته شهادت وائی، لهذا تاسو مهربانی کولو سره د دې متعلق دلائل ولیکئ؟

المستفتی: محمد منصور، شمالی وزیرستان..... ۱۰ جون ۱۹۷۵ء

محترم المقام مولوی محمد منصور صاحب ادام الله نصرته!

الجواب: السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته ! اما بعد! پس واضحه دې وی چې دعا کونکې په خیریت سره دې، امید دې چې تاسو به هم په خیریت سره یئ، الله کریم دې تاسو په خیر او عافیت سره ساتی او د شرور او فتنو نه دې تاسو محفوظ وساتی او د فتنو د بندولو توفیق دې درکړی. دا پیر ستاسو د بیان او د نورو راتلونکو د بیاناتو مطابق کبیره ګناهونو لره حلالونکې وو لأنّ کشف العورة عند حضرة النّاس فسق، کما صرّح به فی ردالمحتار (۱) وغیره (۲) نیز زندیق تها، لأنّ الزندیق من یبطن الکفر بحیث یموّه کفره ویروّج عقیدته الفاسدة ویخرجها فی الصّورة الصّحیحة أی بالاستدلال، فلیراجع إلی ردالمحتار باب المرتد (۳) بلکې مدعی نبوت وو لهذا د هغه قتل به د شریعت خلاف نه شمارل کیږی، خو قتلول ئې د شعری پولیتیکل وغیره ذمه ده (۴) او عوام هم هغه ته د ګناه ورکولو په وخت د تعزیر ورکولو مجاز وی. کما صرح به فی تعزیر الهندیة (۵) خو توبه کوونکې او د ذهن صحیح توازن نه لرونکې د دې حکم نه مستثنٰی دې وهوالموفق.

---

۱) قال العلامة ابن عابدین :والرابع ستر عورته ووجوبه عام أی فی الخلوة وخارجها (قوله وفی الخلوة أی إذ کان خارج الصلوة یجب الستر بحضرة النّاس إجماعًا، وفی الخلوة علی الصحیح ... ثم إنّ الظّاهر أن المراد بما یجب ستره فی الخلوة خارج الصلوة هو مابین السرة والرکبة فقط. (ردالمحتار ۱/۲۹۷ باب شروط الصلوة ،مطلب فی ستر العورة)

۲) قال العلامة ابن نجیم : واعلم أنّ ستر العورة خارج الصلوة بحضرة النّاس واجب إجماعًا إلّا فی مواضع، وفی الخلوة فیه خلاف والصحیح الوجوب إذا لم یکن الانکشاف لغرض صحیح. (البحر الرائق ۱/۲۶۹ باب شروط الصلوة)

۳) ردالمحتار ۳/۳۲۴ باب المرتد ،مطلب فی الفرق بین الزندیق والمنافق)

۴) قال العلّامة أبوالحسن علی بن الحسین السغدی :فإن ارتدّ الرجل عن الإسلام استتابه الإمام فإن تاب وإلّا قتل ... فإن لم یستتبه وقتله أوقتله رجل غیر الإمام فلا شیئ علیه فی ذلک لأنه حلال الدم. (النتف فی الفتاوی ۴۲۴ کتاب المرتد)

۵) وفی الهندیة :قالوا لکل مسلم إقامة التعزیر حال مباشرة المعصیة وأمّا بعد المباشرة فلیس ذلک لغیر الحاکم. (فتاوی عالمگیریة ۲/۱۶۷ فصل فی التعزیر)

تمت